

CHARLES CHAPLIN

HAYATIMIN HİKÂYESİ

AFASİNEMA

CHARLES CHAPLIN

Hayatımın Hikayesi

Çeviren:
Fatoş Dilber

AFA
YAYINLARI

Ooŋa'ya

Önsöz

Westminster Köprüsü açılmadan önce atlılar yalnızca Kennington Sokağından geçebiliyorlardı. 1750 yılından sonra köprüden ayrılan yeni yol doğruca Brighton'a bağlandı. Bunun sonucunda da çocukluğumun büyük bir bölümünün geçtiği Kennington Sokağı eşsiz mimari güzellikteki geniş balkonlu evlerle doldu. Bu evlerde yaşayanlar Brighton'a giden IV. George'u görebiliyorlardı.

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarında bu evlerin birçoğu pansiyona dönüştü. Bununla birlikte bazıları da eski kimliklerini korumayı sürdürdü ve doktorların, başarılı tüccarlarla vodvil sanatçılarının yaşadığı yerler olarak kaldı. Sanatçıların yaşadığı bu evlerin önünde pazar sabahları iki tekerlekli tek atlı arabaların bekleştiği görülürdü. Sanatçıları Norwood ya da Merton'a götürecek olan bu atlı arabalar dönüşte mutlaka White Horse, Horns veya Kennington Sokağındaki Tankard adlı publarının birinde dururlardı.

Oniki yaşında bir çocuk olarak ben de genellikle Tankard'ın kapısının önünde durarak binici giysileri içindeki bu renkli kişilerin bara girişlerini izlerdim. Öğle yemekleri için evlerine gitmeden önce pazar günleri bara uğrayıp bir tek atmak onların vazgeçemediği alışkanlıklarındandı. Pırlantalı yüzükleri ve kravat iğneleriyle alabildiğine göz kamaştırırlardı. Pazar günleri saat ikide barların kapanma saati geldiğinde müşteriler neşeyle dışarı çıkar ve birbirleriyle vedalaşırlardı. Ben de kasılarak herkese tepeden bakan bu insanları hayranlıkla izlerdim.

Kalabalık dağıldıktan ve son kişi de oradan uzaklaştıktan sonra sanki güneş bir bulutun arkasına gizlenmiş gibi olurdu. Ben de bir dizi eski harap evin bulunduğu Kennington Sokağının arkasındaki Pownall Terrace 3 numaralı binaya döner ve kırık dökük basamakları tırmanarak tavan arasındaki odamıza çıkardım. İçinde yaşadığımız bu bina oldukça iç karartıcı bir yerdi. O pazar günü annem pencerenin yanına oturmuş dışarıya bakıyordu. Başını çevirip yavaşça gülümsedi. Onbeş metrekareden biraz daha büyükçe olan bu odanın tavanları bir hayli alçak olduğundan daha da küçük görünüyordu. Duvara dayalı masanın üstüne kirli tabaklarla çay fincanları yığılmıştı ve köşedeki alçak duv rın hemen yanıbaşında da anne-

min beyaza boyadığı eski püskü demir bir yatak duruyordu. Pencereyle yatağın arasında küçük bir ocak vardı. Yatağın ayak ucunda da açılınca yatak olan eski bir koltuk dururdu. Kardeşim Sydney geceleri burada yatardı. Ne var ki Sydney denize açıldığı için artık bizimle oturmuyordu.

O pazar annem nedense odayı toplamaktan vazgeçtiği için oda çok daha iç karartıcı bir görünümdeydi. Akıllı, neşeli ve hâlâ genç bir kadın olan annem her zaman derli toplu biriydi oysa. Ve bu fare deliğini her zaman rahat ve sıcak bir eve dönüştürmeyi başarırdı. Özellikle kışın soğuk pazar sabahları kahvaltımı yatağıma getirdiğinde ocağın üstünde kaynayan çayla taze kızarmış ekmeklerin kokusu beni neşelendirirdi. Haftalık mizah dergilerimi okurken annemin bu neşeli kişiliği pazar sabahlarını aydınlatırdı.

Ama o pazar annem keyifsiz bir şekilde oturmuş pencereden dışarı bakıyordu. Aslında son üç günden beri alışılmışın dışında sessiz ve düşünceli bir şekilde pencerenin yanıbaşında oturuyordu. Onun endişelendiğini biliyordum. Sydney denize açılmıştı ve iki aydan beri ondan bir haber alamıyorduk. Dikiş dikerek bizlere bakan annemin dikiş makinesi de taksitler ödenemediğinden geri alınmıştı. Bunlar yetmezmiş gibi aile bütçesine bir katkıda bulunmak amacıyla verdiğim dans dersleri de birden kesilmişti. Böylece haftalık kazancım olan beş şilini de unutmak zorunda kalmıştık.

Çocukluğumdan beri sürekli parasal kriz içinde yaşadığımızdan bu içinde bulunduğumuz krizin bilincinde değildim doğrusu. Buna alışmıştım. Zaten karşılaştığımız her güçlüğü tevekkülle unutabilen bir kişiliğim vardı. Okuldan sonra genellikle eve annemin yanına koşardım, ufak tefek alışverişleri yapar, kirli suları boşaltır, bir kova temiz su doldurur, sonra da telaşla McCarthy'lerin evine gider ve bütün bir akşamı orada geçirirdim. İç karartıcı odamıza mümkün olduğunca geç gidebilmek için elimden geleni yapardım.

Annem, McCarthy'leri vodvil dönemlerinden beri tanıyordu. Kennington Sokağının daha iyi bir bölümünde geniş ve rahat bir evde yaşıyorlardı. Bize oranla çok daha iyi bir durumdaydılar. Wally adında bir de oğulları vardı. Hava kararıncaya dek onunla oynardım, sonra da birlikte çay içerdik. Sürekli o evde olduğum için de çoğu kez akşam yemeklerine kalırdım. Mrs. McCharty arasıra annemi sorar ve onu uzun zamandan beri göremediğini söylerdi. Ben de onun bu sorularını bir iki bahaneyle geçiştirirdim çünkü annem içinde bulunduğumuz bu sıkıntılı günlerinde birlikte sahneye çıktığı arkadaşlarını pek görmek istemezdi.

Elbette evde kaldığım zamanlar da oluyordu. O günlerde annem çay

yapar, ekmek kızartır ve bana bir saat kadar kitap okurdu. O kadar güzel okurdu ki annemin varlığının bana verdiği mutluluğu bir kez daha keşfeder ve McCarthy'lere gitmektense evde oturmanın çok daha iyi olacağını farkederdim.

Her neyse o pazar günü odadan içeri girdiğimde annem başını çevirdi ve sitemkâr bir şekilde baktı. Bitkin ve perişan bir haldeydi, gözlerinde ise işkence görmüş birinin o iç parçalayıcı bakışları vardı. Annemin bu görüntüsü beni çok şaşırtmıştı. İçimde garip bir burukluk duyumsadım, bir an önce oradan kaçmakla evde kalıp annemin yanında oturmak arasında bocaladım. Annem bana ilgisizce baktı. "Neden McCarthy'lere gitmiyorsun?" dedi.

Ağlamamak için kendimi güç tutuyordum. "Çünkü seninle kalmak istiyorum."

Başını çevirerek pencereden dışarı baktı. "McCarthy'lerin evine git ve yemeği orada ye. Burada senin için bir şey yok artık."

Ses tonundaki burukluğu sezinlemekle birlikte bunu anlamazlığa gelmeyi yeğledim. "Gitmemi istiyorsan giderim," dedim yavaşça.

Yorgun bir şekilde gülümsedikten sonra başımı okşadı. "Evet, evet, git." Onunla birlikte kalmam için yalvarıp yakarmama karşılık gitmemde ısrar etti. Onu bu iç karartıcı tavan arasındaki odada tek başına bırakmaktan ötürü suçluluk duyarak oradan uzaklaştım. O sırada birkaç gün sonra onu bekleyen o korkunç kaderin henüz farkında değildim.

Bir

16 Nisan 1889'da Walworth, East Lane'de akşam saat sekizde doğdum. Kısa bir süre sonra da Lambeth'deki St. George Sokağında bulunan Batı Meydanına taşındık. Anneme göre mutlu bir dünyam vardı. İçinde bulunduğumuz koşullar hiç de öyle yabana atılır gibi değildi, üç odalı oldukça iyi döşenmiş bir evde yaşıyorduk. Hayatımla ilgili ilk hatırlayabildiğim olaylardan biri annemin her gece Sydney tiyatrosuna gitmeden önce beni sevgiyle kucaklayıp yatağıma yatırmasıydı. Annem gittikten sonra da benimle yardımcımız ilgilenirdi. Üçbuçuk yıllık hayatımda her şey olasıydı. Örneğin, benden dört yaş büyük olan ağabeyim Sydney el çabukluğuyla madeni parayı yutar gibi yaparak ensesinden çıkarabiliyorsa ben de aynı şeyi yapabilirdim. Nitekim bir gün bunu yaptım da ve tabii ki annem de doktor çağırmak zorunda kaldı.

Annem her akşam tiyatro dönüşü Sydney'le benim bulabileceğimiz bir yere, masanın üstüne birkaç dilim çikolatalı kek veya şeker bırakırdı. Bu, bir alışkanlık haline dönüşmüştü. Böylelikle biz de sabahları genellikle geç saatlere kadar uyuyan annemi uyandırmamak için gürültü yapmaktan kaçınırdık.

Varyetelerde çıtı pıtı hizmetçi kız rollerine çıkan annem yirmi yaşlarında minyon, açık tenli, ela gözlü ve kumral, uzun saçları olan biriydi. Sydney de ben de annemize tapardık. Aslında o kadar güzel olmamakla birlikte biz onun olağanüstü bir güzelliğe sahip olduğunu düşünürdük. Onu yakından tanıyanlar bana yıllar sonra onun çekiciliğinin kibarlığından kaynaklandığını söylemişlerdi. Pazar gezintileri için bizleri özel olarak giydirmekten pek hoşlanırdı. Sydney'e takım elbise giydirirken bana da mavi kadife bir pantolonla buna uygun eldivenler giydirirdi. Ve hep birlikte Kennington Sokağına gezmeye giderdik.

O günlerde Londra oldukça sakin bir kentti. Yaşam sakindi; hatta Westminster Köprüsü yolu boyunca atların çektiği tramvaylar bile hiç aceleleri yokmuşçasına sessiz ve sakin bir şekilde yollarına devam eder, sonra da köprünün hemen yakınındaki ana binalarına dönerlerdi. Annemin parasal durumunun iyi olduğu günlerde bu semtte yaşamıştık. Oldukça neşeli ve dost kişilerin yaşadığı bu sokak güzel dükkanlar, lokantalar ve tiyatro-

larla doluydu. Köprüye bakan köşenin hemen karşısındaki manavın vitrini gerçek bir renk cümbüşü içindeydi. Tezgahlara bir piramit biçiminde dizilmiş elmalar, portakallar, armutlar ve muzlar nehrin hemen karşısındaki Parlamento Binasının iç karartıcı gri rengiyle tezat oluşturdu.

Ruhsal durumumla bilinçlenmemin; baharda Lambeth anılarının; önemsiz ufak tefek olayların; atların çektiği otobüsün üst katında annemle birlikte otururken yanından geçtiğimiz leylak ağacının dallarına uzanmaya çalışmamızın; tramvay ve otobüs duraklarında kaldırımlara saçılan turuncu, mavi, pembe ve yeşil otobüs biletlerinin; Westminster Köprüsünün köşesindeki çiçekçi kızların sattığı güllerin kokusunun, bana nedense hüzün veren bu kokunun, hüzünlü pazar sabahları ellerinde oyuncakları ve renkli balonlarıyla çocuklarına eşlik eden solgun yüzlü ana-babaların Westminster Köprüsündeki yürüyüşlerinin Londra'sıydı çocukluğumda yaşadığım. Böylesi önemsiz ayrıntıların kişiliğimi oluşturduğuna inanıyordum.

Sonra da oturma odamızdaki eşyalar aklıma gelince hüzünlenirdim. Hiç hoşuma gitmeyen Neil Gwyn'nin kocaman resmi ile büfenin üstündeki uzun boyunlu sürahiler içimi karartırdı. Üzerinde bulutların üstündeki melekleri betimleyen yuvarlak ve küçük müzik kutumuzdan hoşlanırken bir yandan da onu şaşkınlıkla izlerdim. Bana sahip olma duygusunu tattırdığı için çingenelerden altı penny'ye aldığımız oyuncak sandalyemi çok severdim.

Annemle birlikte Kraliyet Akvaryumundaki gösterileri izlemeye gidişimizi, ateşler içinde gülümseyen bir kadın başını, gösterileri daha iyi görebilmem için annemin beni kucağına alışını, şekerden yapılmış ama asla ötmeyen düdükleri alışımı anımsıyorum. Sonra da Canterbury Müzik Salonuna giderek kırmızı kadife koltuklara oturup babamı izleyişimi...

Ama artık gece olmuş ve ben bir arabanın içerisinde battaniyeye sarınmışım annemle tiyatrocu arkadaşlarının neşe içinde patlattıkları kahkahalarla ve büyük bir şamatayla kumpanyanın gelişini halka duyuran tellamızın sesiyle nal şakırtıları arasında Kennington Sokağından geçiyoruz.

*

Sonra bir şey oldu! Annem ve dış dünyayla ilgili bazı şeylerin yolunda gitmediğinin birden birefarkedilmesi bir ay ya da birkaç gün sonra olmuş olabilir. Bütün bir sabahı bir kadın arkadaşıyla birlikte dışarda geçiren annem büyük bir heyecanla eve döndü. Yerde oturmuş oynuyordum, bir kuyunun dibinden yukarıyı dinlercesine çevremde oluşan yoğun heyecanın bilincine varmıştım. Annem gözyaşları içerisinde heyecanla bir şeyler anlatıyor ve sürekli olarak Armstrong adındaki birinden söz ediyordu. Armstrong şunu söyledi, Armstrong bunu söyledi. Armstrong gerçek bir hayvan! Onun bu yoğun heyecanı bana o kadar yabancı gelmişti ki ağlamaya başladım. Hıçkırıklarımı durdurmanın olanağı kalmayınca annem beni kucağına alıp yatıştırmaya çalıştı. Birkaç yıl sonra o gün öğleden sonra olanların ne olduğunu öğrendim. Çocuklarına nafaka vermediği için babamı mahkemeye veren annem mahkemeden dönmüş ve dava onun istediği doğrultuda gitmemiş. Armstrong ise babamın avukatıymış.

Bir babanın varlığının pek bilincinde değildim doğrusu ve onun bizimle birlikte yaşadığını hiç hatırlamıyordum. Arpacı kumrusu gibi sürekli düşünen ve sessiz bir kişiliği olan babam da bir vodvil sanatçısıydı. Annem onun Napolyon'a benzediğini söylerdi. Bariton sese sahip olan babamın iyi bir sanatçı olduğu söylenirdi. O günlerde bile kazancı hiç de fena sayılmazdı. Haftada kırk pound kazanıyordu. İçkiye olan düşkünlüğü yüzünden annem ondan ayrılmak zorunda kalmıştı.

O günlerde bir vodvil sanatçısının içkiden uzak durması gerçekten güçtü. Tiyatrolarda içki satılıyordu ve sanatçının oyundan sonra tiyatronun barına gidip izleyicilerle birlikte içki içmesi neredeyse bir gelenekti. Bazı tiyatroların bardan elde ettikleri kazanç gişe hasılatlarının çok üstündeydi. Birçok sanatçıya yalnız yeteneklerinden ötürü değil tiyatronun barında çok para harcadıkları için yüksek ücret ödeniyordu. Bununla birlikte babam gibi birçok sanatçı da içkiye bağımlı olmaktan kendini kurtaramadı. Babam otuzyedi yaşında alkolden öldü.

Annem bize babam hakkında neşe ve hüzünle karışık birçok şey anlatırdı. İçtiğinde alabildiğine aksi ve huysuz biri olan babam bir keresinde bu huysuzluk nöbeti sırasında annem arkadaşlarıyla birlikte Brighton'a kaçınca ona bir telgraf çekmiş. Telgrafta, "Neredesin? Bana bir an önce cevap ver," yazılıymış. Annem de ona bir telgraf çekerek "Balolara, piknikler e ve partilere gidiyorum sevgilim," demiş.

Annem iki kız kardeşin büyüğüydü. Bir ayakkabı tamircisi olan babası Charles Hill İrlandalıydı. Elma gibi kırmızı yanakları, bembeyaz saçı ve

sakalıyla Whistler'in resmindeki Carlyle'ye benzerdi. Ülkedeki ulusal ayaklanma sırasında polisten kaçmak için gecelediği rutubetli yerlerden ötürü tüm bedenini romatizma sarmıştı. İşte bu yüzden de iki büklüm oldum derdi. Bir süre sonra da Londra'ya yerleşti ve Walworth East Lane'de kendisine bir ayakkabı tamir atölyesi açtı.

Büyükannem yarı çingeneydi. Bu gerçek, ailemizin şerefine leke sürecek bir sırdı. Bununla birlikte büyükannem, ailesinin nereye gitse oranın toprak kirasını ödediğini böbürlenerek anlatırdı. Onun genç kızlık adı Smith'di. Onu, benimle her zaman coşkuyla bebek konuşmalarını taklit ederek konuşan yaşlı ve zeki biri olarak hatırlıyorum. Altı yaşıma basmadan önce öldü. Tam olarak bilemediğim bir nedenden ötürü büyükbabamdan ayrılmıştı. Kate teyzeme göre bunun nedeni büyükbabamın bir sevgilisi olduğunun ortaya çıkmasıydı.

Annemin kardeşi Kate teyze de bir vodvil sanatçısıydı. Kendisini arasıra gördüğümüz için hakkında çok az şey biliyorduk. Sürekli değişken bir yapıya sahip olan teyzemle annem iyi geçinmezlerdi. Ender de olsa bize geldiğinde annemin söylediği ya da yaptığı bir davranıştan ötürü hemen öfkelenir ve çekip giderdi.

Annem onsekiz yaşında orta yaşlı bir adamla Afrika'ya kaçmış. Oradaki lüks içindeki günlerinden, hizmetkârlardan ve atlı arabalardan sıkça söz ederdi.

Onsekiz yaşındayken ağabeyim Sydney'i doğurmuş. Bana, onun bir lordun oğlu olduğunu ve yirmi bir yaşına geldiğinde iki bin poundluk bir servete konacağını söylemişlerdi. Bu bilgi, beni hem sevindirmiş hem de tedirgin etmişti.

Annem Afrika'da fazla uzun kalmamış ve İngiltere'ye dönerek babamla evlenmişti. Afrika macerasının neden bu şekilde sonuçlandığına ilişkin hiçbir bilgim yoktu, ama yaşadığımız yoğun yoksulluktan ötürü annemi öylesine güzel bir yaşama sırt çevirdiği için kınıyordum doğrusu. Annem ise bu tepkiine güler ve o zaman düşünemeyecek kadar genç olduğunu söylerdi.

Onun babama karşı olan duygularını tam olarak kestirememekle birlikte ondan hiçbir zaman acıyla söz etmediği için annemin gerçekleri göremeyecek kadar aşık olduğundan kuşku duyardım. Bazen ondan kırgın bir şekilde söz eder, bazen de sarhoşluğundan ve saldırganlığından dem vururdu. Daha sonraki yıllarda bana öfkelendiğinde hep şöyle demişti: "Senin sonun da baban gibi olacak."

Annem babamı Afrika'ya gitmeden önce tanımıştı. Birbirlerine aşık olmuşlar ve bir İrlanda melodramı olan *Shamus O'Brien*'da birlikte sahneye çıkmışlardı. Annem onaltı yaşında başrol oynamaya başlamış. Tiyatro topluluğuyla bir turneye çıktıklarında orta yaşlı lordla tanışmış ve onunla Afrika'ya kaçmıştı. İngiltere'ye döndükten sonra da babam yarıda kalan ilişkilerini evlilikle noktalamıştı. Üç yıl sonra da ben doğdum.

İçkinin yanısıra başka hangi konuların sorun yarattığını bilmiyorum ama ben doğduktan bir yıl sonra ayrıldılar. Annem nafaka istemedi. Haftada yirmibeş pound kazanan bir sanatçı olarak hem kendine hem de çocuklarına bakabilecek durumdaydı. O talihsizlik başına gelmiş olmasaydı annem asla yasal bir adım atmayacaktı.

Sesiyle ilgili bir sorun ortaya çıkmıştı. Basit bir soğuk algınlığı haftalarca süren bir larenjite dönüşünce zaten hiçbir zaman çok güçlü olmayan sesi kısılmıştı. Annem çalışmak zorunda olduğu için sesi daha da kötüledi. Sesine artık güvenemiyordu. Bir şarkının tam ortasında sesi çatallaşıyor ya da duyulamayacak kadar kısılıyordu. Bunun üzerine izleyiciler de kahkahalarla gülmeye başlayarak onu yuhalıyorlardı. Sağlığının bozulması endişesi sinirlerini iyice bozmuştu. Bu da yetmezcesine tiyatro onunla olan anlaşmasını bozmuştu.

Sesinin durumundan ötürü ben beş yaşımdayken sahneye çıktım. Annem akşamları kiralık odalarda tek başıma bırakmak istemediği için beni de tiyatroya götürdü. O sıralarda genellikle askerlerin izlemeye geldiği bir tiyatroda sahneye çıkıyordu. Aldershot'taki bir tiyatronun izleyicileri gürültü patırdı çıkarmak için en küçük bir aksaklığı bile bahane etmekten kaçınmazlardı. Sanatçılar için Aldershot gerçek bir karabasan gibiydi.

Kuliste ayakta dururken annemin sesinin çatallaşıp fısıltıya dönüştüğünü hatırlıyorum. İzleyiciler gülmeye, bağırmaya ve ıslık çalıp yuhalamaya başlamışlardı. Nelerin olup bittiğini tam olarak anlayamamıştım. Annem sahneden çıkıncaya kadar gürültü devam etti. Kulise geldiğinde oldukça sinirliydi, sahne amiriyle tartışmaya başladı. Annemin arkadaşlarının önünde şarkı söylediğimi hatırlayan sahne amiri, onun yerine benim sahneye çıkmama ilişkin bir şeyler söyledi.

Bu karışıklığın arasında sahne amirinin elimden tutarak beni sahneye çıkarıp izleyicilere durumu açıklayan birkaç sözcük söyledikten sonra beni tek başıma bıraktığını hatırlıyorum. Spotların altında, bana ayak uydurmaya çalışan orkestranın eşliğinde çok sevilen bir şarkı olan *Jack Jones*'u söylemeye başladım.

Herkes Jack Jones'u tanır,
O hep pazar yerindedir,
Jack'i hiçbir şekilde kınamam,
Eskisi gibi olmadığı zamanlar.
Ama parasız kaldığından beri,
Daha da kötüledi,
Eski dostlarına nasıl davrandığını görünce,
İçim tiksintiyle doluyor,
O her Pazar sabahı *Telegraph* okur.
Oysa bir zamanlar yalnızca *Star* okurdu.
Jack Jones'un eline birkaç kuruş geçtiğinden beri
Kimse nerede olduğunu bilmiyor.

Şarkının ortalarında sahne para yağmuruna tutuldu. Anında şarkıyı yarıda keserek önce paraları toplayacağımı, sonra da şarkıma kaldığım yerden devam edeceğimi söyledim. Bu izleyicilerin kahkahadan boğulmasına neden oldu. Sahne amiri elinde bir mendille yanıma yaklaşarak paraları toplamama yardım etti. Paraları geri vermeyeceğini düşündüm. Bunu sezinleyen sahne amiri paraları alıp kulise doğru gidince hemen arkasından koştum. Artık izleyiciler iki büklüm olmuş kahkahadan kırılıyordu. Paraları anneme verdiğinden iyice emin olduktan sonra sahneye geri dönüp şarkıma bıraktığım yerden devam ettim. Evde oldukça sessiz bir çocuktum. Oysa sahnede izleyicilerle konuşuyor, dans ediyor ve birçok taklit yapıyordum. Bunlardan biri de annemin söylediği bir İrlanda marşıydı.

Riley, Riley, işte senin aklını çelen delikanlı,
Riley, Riley, işte tam bana göre biri.
Orduda hiç kimse bu asil er Riley kadar,
Yakışıklı ve düzenli olamaz.

Nakarat bölümünde kesinlikle kötü bir niyetim olmaksızın annemin sesinin çatallaşışını taklit ediverdim. Ve bunun izleyicileri nasıl etkilediğini şaşkınlıkla gördüm. Artık alkış ve kahkahadan salon inliyordu. Sahneye yine paralar atıldı. Annem beni götürmek için sahneye geldiğinde ise onu çılgınca alkışlıyorlardı. O gece benim sahnedeki ilk gecem olurken annemin de son gecesiydi.

Kader insanın hayatını yönetmeye başlayınca artık acıma ya da adale-

te yer kalmıyor nedense. Aynı şey annem için de sözkonusu oldu. Bir daha asla eski sesi geri gelmedi. Sonbahar yerini nasıl kışa bırakırsa içinde bulunduğumuz kötü koşullar daha da kötüleşti. Dikkatli ve tutumlu bir insan olmasına karşılık biriktirdiği birkaç kuruş da kısa zamanda eridi, bir iki parça mücevheriyle birkaç eşyamızı sattık. Eski sesine kavuşmasını umduk durduk.

Bu arada üç odalı evden iki odalıya, oradan da tek odalı bir eve taşındık. Her taşınışımızda eşyalarımızın sayısı da azalıyordu. Taşındığımız semtler ise bir diğerine oranla daha da kötüydü.

Sesini tekrar kazanmak umuduyla sanıyorum annem kendini dine verdi. Düzenli olarak Westminster Köprüsü yolundaki kiliseye gitmeye başladı. Ben de her pazar sabahı Bach'ın org müziği eşliğinde rahip F.B. Meyer'in acı dolu vaazlarını dinlemek zorunda kaldım. Rahibin dokunaklı vaazları sırasında annemin yavaşça gözlerini sildiğini görürdüm, bu da beni nedense utandırırdı.

Kutsal Kominyonun yapıldığı o sıcak yaz gününü nasıl da unuturum. Cemaatın arasında dolaştırılan içinde üzüm suyu bulunan soğuk gümüş sürahiyi ağzıma dayayıp lıkır lıkır içtiğimde annem çok içtiğimi söyleyerek sürahiyi elimden almıştı. Rahip İncil'i kapattığında bunun ayinin bittiği anlamına geldiğini anlayarak nasıl da derin bir soluk alırdım. Bunun hemen arkasından da dualar başlar ve hemen son ilahiye geçilirdi.

Annem kiliseye katıldıktan sonra tiyatrodaki arkadaşlarıyla çok seyrek görüşmeye başladı. O dünya sanki buharlaşıp uçmuş ve yalnızca bir anı olmuş gibiydi. Sanki her zaman bu kötü koşullarda yaşamıştık. Artık oldukça kasvetli bir yaşamımız vardı, iş bulmak çok güçtü ve annemin de oyunculuğun dışında hiçbir bilgisi yoktu. Narin ve aşırı duyarlı bir insan olan annem, zenginlikle yoksulluğun iki aşırı uç oluşturduğu Viktorya döneminde karşısına çıkan tüm güçlüklerle savaşıyordu. Yoksul kesimin kadınlarına hizmetçilikten ya da dükânlarda köle gibi çalıştırılmaktan başka hak tanınmıyordu. Arasıra bir hastabakıcılık işi çıkıyordu ama bu çok ender oluyordu. Bununla birlikte zamanında sahne köstümlerini kendi diktiği için eli dikişe yatkındı. Böylelikle kilise üyelerine dikiş dikerek birkaç kuruş kazanmaya başladı. Ne var ki, kazancıyla üçümüze bakması olası değildi. Babam içkiye olan bağımlılığı yüzünden güçlükle iş bulabildiği için eline artık haftada on şilingden fazla para geçmiyordu.

Annem eşyalarının büyük bir bölümünü satmak zorunda kaldı. Geriye yalnızca tiyatro kostümleri kalmıştı. Sesinin düzeleceğini ve tekrar sah-

neye döneceğini umarak saklamıştı bunları da. Arasıra kostümlerin bulunduğu sandığı satacak bir şeyler bulma umuduyla açtığında payetli bir kostüm ya da bir peruk gördüğümüzde anneme bunları giymesini söylerdik. Yargıç cüppesini sırtına geçirip kendi yazdığı şarkısını o cılız sesiyle söylediğini hatırlıyorum.

Ben bir kadın yargıcım,
Hem de en iyilerinden,
Davalarımda adilim,
Bunlar çok enderdir,
Avukatlara bir iki şey öğretmek isterim,
Ve onlara,
Kadınların neler yapabileceğini göstermek isterim...

Ondan sonra da soluk soluğa kalıp yorgunluktan perişan bir hale gelinceye dek dansederdi. Sonra da bize eski program dergilerinden birini gösterirdi. Dergilerin birinin üstünde şöyle yazıyordu:

Taklit yeteneği büyük, komedyen ve dansçı
Lily Harley

Bizim için dansederdi ve bu dansları sırasında yalnızca kendi danslarını yapmaz, yeni sanatçıları da taklit ederdi.

Bir oyundan söz ederken bize oyundaki değişik karakterleri de oynardı. Örneğin, *The Sign of the Cross* adlı oyunda Mercia'yı okurken onun aslanlara yem olmak için arenaya götürülüşünü okurken gözlerinde kutsal bir parıltı oluşurdu. Kısa boylu biri olduğu için ayakkabıları beş santim yükseltilmiş rahip Wilson Barrett'in yüksek sesini taklit ederdi: "Bunun ne tür bir Hristiyanlık olduğunu bilmiyorum. Ama Mercia gibi kadınların Roma ve tüm dünyadan arındırılmaları gerektiğini biliyorum!" Annem bu rolü hafif bir alaycılıkla bizlere okurken Barrett'in yeteneğini de asla küçümsemezdi.

Annem içgüdüsel bir şekilde sanatçıların yeteneğini anında farkedebilirdi. Her zaman tiyatrodan büyük bir coşkuyla söz ederdi. Anekdotlar anlatır, bunları yeniden değerlendirerek bize oynardı. Örneğin İmparator Napolyon'nun yaşamıyla ilgili öyküde, Napolyon ayağının ucunda yükselerek kütüphanesinden bir kitap almaya çalışır ve Maraşel Ney tarafından yolu kesilir. (Annem her iki kişiliği de her zaman mizahi bir şekilde can-

landırırdı.) Ve Napolyon tehditkar bir bakış fırlatarak şöyle der. "Yüksek mi? Daha uzun boylu demek istiyorsun herhalde!"

Kollarının arasında tuttuğu bebeğiyle sarayın merdivenlerine yaslanmış Nell Gwyn'nın II. Charles'a nasıl gözdağı verdiğini ise şöyle canlandırmıştı: "Şu çocuğa artık bir ad verin yoksa kendimi aşağı atacağım!" Bunun üzerine de Kral Charles boğuk bir sesle konuşur: "Peki, peki! St. Albans Dükü olsun."

Oakley Sokağında bodrum katındaki tek odalı evimizde geçirdiğimiz bir akşam üstünü hatırlıyorum. Grip olmuş yatakta yatıyordum. Sydney akşam okuluna gittiği için evde annemle yalnızdık. Vakit oldukça ilerlemişti ve annem sırtı pencereye dönük sandalyesinde oturuyordu. İncil'i okurken okuduklarını mimikleriyle canlandırıyor ve İsa'nın yoksullarla küçük çocuklara duyduğu sevgi ve acıma duygularını anlatıyordu. Onun bu duygusallığı belki de benim hasta olmamdan kaynaklanıyordu ama o güne dek hiç tanık olmadığım bir şekilde bana İsa'yı açıklamıştı. İsa'nın hoşgörülü anlayışından söz etti bir süre de.

İsa'dan nefret eden ve onu kıskanan tarikat mensuplarıyla rahiplerden, çarmıha gerilmeden önce ne denli sakin oluşundan, çarmıha gerildikten sonra da kalabalığın ona nasıl tükürdüğünden söz etmişti. Annem bunları anlatırken gözünden sicim gibi yaşlar akıyordu. Onunla birlikte ben de ağlamaya başlamıştım.

"Onun da bizler gibi bir insan olduğunu görebiliyor musun?" dedi annem. "O da çok acı çekti."

Annem beni o kadar etkilemişti ki, o gece bir an önce ölüp İsa'ya kavuşmak için can atmıştım. Ama annem bu düşüncemden hiç hoşlanmamıştı. "İsa önce yaşamanı ve bu dünyadaki görevlerini tamamlamanı ister," demişti. Oakley Sokağındaki en güzel ışık edebiyatla tiyatronun en zengin kaynaklarından olan sevgi, acıma ve insanlık duygularıyla aydınlatmıştı beni.

*

Yoksulluk içinde yaşayan herkes gibi biz de dilbilgisi konusuyla ilgilenmemeyi neredeyse bir alışkanlık haline getirmiştik. Ama annem bizleri sürekli olarak uyarır ve yaptığımız dilbilgisi yanlışlarını anında düzelterek bizlerin kendimizi onlar gibi hissetmememize çalışırdı.

Yoksulluğun içine battıkça çocukluğumun verdiği cehaletle annemin sahneye geri dönmeyişini kınar dururdum. Annemse bunları gülümseyerek karşılar ve yaşamın yapay ve yanlışlarla dolu olduğunu söyleyerek insanın böylesi bir dünyada kolayca Tanrı'yı unutabileceğini belirtirdi. Bununla birlikte tiyatrodan her söz açışında kendini unutur, büyük bir neşe ve coşkuyla saatlerce konuşurdu. Bazı günler, eski anıların canlanmasından sonra derin bir sessizliğe bürünür ve tüm dikkatini dikişine verirdi. O eski parlak yaşamın artık bir bölümü olmadığımızın bilincine varan ben ise kendimi yoğun bir karamsarlığa kaptırırdım. Bir süre sonra da yüzümün asıldığını gören annem beni neşelendirmeye çalışırdı.

Kış iyice yaklaşmaktaydı ve Sydney'in üstüne giyecek bir şeyi yoktu. Annem eski kadife ceketinden ona bir palto dikti. Kırmızı olan ceketin kollarında siyah şeritlerle omuzlarında pliler vardı. Annem bunları elinden geldiğince yok etmeye çalışmıştı. Ceket paltoya dönüştürüldüğünde Sydney hıçkırarak ağlamaya başlamıştı. "Okuldaki çocuklar beni böyle görünce ne düşünecekler?"

"İnsanların ne düşündüğü kimin umurunda?" demişti annem. "Ayrıca çok da hoş oldu." Annem bunu o denli inandırıcı bir şekilde söylemişti ki, Sydney bile o paltoyu giymeyi neden istemediğini anlayamamıştı. Paltoyu giymekle kalmayıp annemin yüksek topuklu ayakkabılarını topukları kestirildikten sonra giyip okuluna gitti.

O kasvetli günlerimizde annemin migren ağrıları başladı. Zaman zaman başağrıları yüzünden dikişine ara vermek zorunda kalıyor ve birkaç günü karanlık bir odada gözlerini üstüne çay yaprakları koyarak yatakta geçirmek zorunda kalıyordu. Picasso'nun mavi dönemi olmuştu. Bizimki ise gri bir dönemdi ve bu dönemde kiliseden gelen yardımlarla yaşamımızı sürdürebiliyorduk. Sydney okul saatleri dışında gazete satmaya başlamıştı. Elbette kazancı müthiş değildi ama az da olsa bir yararı oluyordu. Her karanlığın bir aydınlığı olduğu gibi bizim içinde bulunduğumuz bu acı dönemin de mutlu bir sonu oldu.

Annemin ağrılarının hafiflediği ama gözlerinde hâlâ çay yaprakları ile karanlık odada uzandığı bir gün Sydney fırtına gibi odadan içer girerek elindeki gazeteleri yatağın üstüne fırlatıp haykırdı: "Bir cüzdan buldum!" Anneme uzattı. Annem cüzdanı açınca gümüş ve madeni paraları görerek cüzdanı derhal kapatıp heyecanla kendini yatağa attı.

Sydney otobüslerde de gazete satıyordu. Bir otobüsün üst katında boş bir koltukta bu cüzdanı görmüş. Kimselere farkettirmeden gazetelerden bi-

rini cüzdanın üstüne koymuş sonra da gazeteyle cüzdanı alarak telaşla otobüsten inmiş. Tenha bir yerde cüzdanı açınca içindeki gümüş ve madeni paraları görmüş. Paraları görünce bize kalbinin nasıl hızla attığını anlattı. Paraları saymadan cüzdanı kapatıp koşarak eve gelmiş.

Annem iyileşince çantanın içindekileri yatağın üstüne boşalttı. Cüzdan boş olmasına karşılık hâlâ ağırdı. Cüzdanın içinde küçük bir göz daha vardı! Gözün içinde yedi tane altın lira vardı. Sevinçten çılgına dönmüştük. Tanrıya şükürler olsun ki, çantanın içinde herhangi bir adres yoktu, aksi halde annemin dini inancı ağır basabilirdi. Annem cüzdan sahibinin bu şanssızlığına çok üzülmekte birlikte bunun Tanrı'nın bir lütfu olduğuna da inanıyordu.

Annemin hastalığının fiziksel mi yoksa psikolojik mi olduğundan emin değildim. Ama bir hafta içerisine tamamen iyileşti. İyileşir iyileşmez de hemen deniz kenarına tatile gittik ve annem bizleri yepyeni giysilerle donattı.

Denizi ilk kez görüyordum, hemen büyülendim. Parlak güneşin altında suya yaklaştığımda kocaman bir canavar kıvrılarak üzerime geliyor gibi bir duyguya kapılmıştım. Üçümüz de ayakkabılarımızı çıkarıp ayaklarımızı suya soktuk. Su bileklerimi ıslatıyor, yumuşak kumun içerisinde ayaklarım gömülüyordu. Bu, çok hoş bir duyguydu.

Altın renkli kumların üstündeki rengarenk plaj şemsiyelerinin altında oynayan çocuklar, denizdeki kayıklar... Ne kadar da güzeldi. Bu güzelliği hiç unutamadım.

1957 yılında denizi ilk kez gördüğüm bu tatil yerine bir kez daha gittim ama ne var ki, o günlerden hiçbir şey kalmamıştı geriye.

Kum saatindeki kumlar gibi bizim paramız da eridi ve tekrar zor günlere geri döndük. Annem iş aradı fakat pek bir şey bulamadı. Sorunlar her geçen gün daha da artıyordu. Annemin dikiş makinesi elinden alınmıştı ve babamdan haftada bir gelen on şiling de aniden kesilmişti.

Annem panik içinde kendine yeni bir avukat buldu. Avukat ona çocuklarıyla birlikte Lambeth Borough yetkililerine başvurmasını, böylece yetkililerin babamı nafaka vermek için zorlayacaklarını söyledi.

Başka seçeneğimiz kalmamıştı. İki çocuğuyla ortada kalan sağlıksız her kadının yapabileceği gibi annem de Lambeth Yoksullar Evine gitmemize karar verdi.

İki

Annem konuyu bize açtığında bunun utanç verici olduğunu düşünmekle birlikte Sydney'le ben olayın bir macera niteliğinde olabileceğini ve bir odada yaşamaktan kurtulacağımızı düşünmüştük. Ama yoksullar evinin kapısından içeri girinceye kadar bunun ne mene bir şey olabileceğinin tam olarak farkında değildim aslında. Ayrılacağımızı anladığımda büyük bir şaşkınlık tüm benliğimi sardı. Annemi kadınlar koğuşuna, bizi de çocuklar bölümüne götürdüler.

İlk ziyaret gününde yaşadığım acıyı dün gibi hatırlıyorum. Yoksullar evinin verdiği giysiler içindeki annemi ziyaretçi odasından içeri girerken gördüğümde şaşkınlıktan küçük dilimi yutacak gibi olmuştum. Ne kadar ümitsiz ve utanç içinde görünüyordu! Bir hafta içerisinde yaşlanmış ve zayıflamıştı ama bizleri gördüğünde yüzü her zamanki gibi aydınlanmıştı. Sydney'le ben ağlamaya başlayınca annem de bize katıldı ve gözyaşları yanaklarından aşağı dökülmeye başladı. Kısa bir süre sonra kendini toparladı ve birlikte tahta sıraya geçip oturduk. Ellerimiz annemizin dizindeydi, o da yavaşça onları okşuyordu. Kazınmış başlarımızı gülümseyerek okşadı ve çok yakında tekrar birlikte olacağımızı söyledi. Kroşeyle ördüğü dantellerden kazandığı parayla yoksullar evinin dükkanından aldığı şekerleri uzattı bize. Ondan ayrıldıktan sonra Sydney uzunca bir süre onun ne denli yaşlandığından söz etti durdu.

*

Sydney'le ben yoksullar evindeki hayata hemen uyum sağlamıştık ama bu uyumda belli ölçüde bir burukluk da vardı. Zaman zaman eski günlerimizi hatırlamakla birlikte diğer çocuklarla beraber yediğimiz öğle yemekleri de bir hayli sıcak ve neşeli geçiyordu. Üzgün bakışlı gözleri, ince bir sakalı olan yetmişbeş yaşlarında bir adam yoksullar evinin yöneticisiydi. Çocukların içinde en küçükleri olduğum ve saçlarım kazınmadan önce en kıvırcık saçlı çocuk olduğum için beni yanına oturtuyordu. Bana "aslanım" di-

yor ve büyüdüğümde rozetli bir şapkayla onun arabasına bineceğimi söylüyordu. Bana verilen bu şereften ötürü onu çok seviyordum. Ama birkaç gün sonra benden daha küçük ve saçları daha kıvırcık bir çocuk gelince pabucum dama atıldı. Ve o çocuk benim yerime geçerek yaşlı adamın yanına oturtuldu.

Üç hafta sonra Lambeth yoksullar evinden Londra'nın oniki mil dışındaki Hanwell Yetimler ve Yoksul Çocuklar Okuluna gönderildik. Oraya atların çektiği bir arabayla gittik. Yolculuğumuz içinde bulunduğumuz koşullara oranla çok keyifli geçti. O günlerde kestane ağaçları ve buğday tarlalarıyla dolu olan yöre çok güzeldi.

Oraya vardığımızda bizimle ilgilenen nöbetçi öğretmenin yaptığı kafa ve beden sağlığı incelemesinden sonra resmen okula alındık. Bu yöntemin nedeni ise, üçyüz dörtyüz çocuk arasından fizyolojik ya da psikolojik bozukluğu olan çocukların okulun düzenini bozmaması gerektiğiydi.

Orada geçirdiğim ilk birkaç gün kendimi çok kötü hissettim. Yoksullar evinde annemin her zaman yanıbaşımda olduğunu duyumsardım, oysa Hanwell'de birbirimizden oldukça uzaktık. Sydney'le ben tüm sağlık işlemlerinden başarıyla geçtikten sonra bizi ayırdılar. Sydney'i kendi yaşıtlarının arasına beni de yaşıtlarımın arasına gönderdiler. Ayrı koğuşlarda yattığımız için artık birbirimizi çok seyrek görüyorduk. Altı yaşımın biraz üstünde ve çok yalnızdım, kendimi terkedilmiş gibi hissediyordum. Özellikle bir yaz akşamı her zaman olduğu gibi yine yatmadan önce yirmi çocuk birden diz çöküp akşam duamızı kakafonik sesler çıkararak okurken başımı kaldırıp pencereden dışarı bakmış ve akşamın alacakaranlığında yokolduğumu duyumsamıştım.

> Akşamın karanlığı üstümüze çökerken yanımda ol;
> Karanlık yoğunlaşıyor, Tanrım, bana güç ver;
> İnsanlar birbirlerine yardım etmezken,
> Çaresizlere yardım et, Tanrım, yanımda ol.

İşte tam o sırada kendimi tam anlamıyla perişan hissetmiştim. Bu ilahinin ne anlama geldiğini anlamamakla birlikte melodisi ve akşamın alacakaranlığı içimdeki burukluğu daha da arttırmıştı.

Annem iki ay içerisinde oradan çıkarılmamızı ayarladı ve tekrar Londra'daki Lambeth Yoksullar Evine gönderildik. Annem kapının önünde, üzerinde kendi giysileri bizi bekliyordu. Oraya gönderilmemiz için baş-

vuruda bulunmasının tek nedeni bizimle birlikte bir gün geçirmek istemesiydi. Birkaç saat birlikte geçirdikten sonra geri dönecektik. Yoksullar evinin sakinlerinden biri olan annem, bu küçük dolabı bizlerle birlikte olmak için çevirmişti.

Daha önce dezenfekte etmek için üstümüzden aldıkları kendi giysilerimizi ütüsüz buruş buruş geri alarak giydik. Annem, Sydney ve ben yoksullar evinin kapısından çıkarken üstümüzdeki buruşuk giysilerle üçümüz de çok komik bir haldeydik. Daha henüz çok erkendi. Gidecek bir yerimiz olmadığından bir mil ötedeki Kennington Parkına gittik. Sydney'in mendiline bağladığı dokuz penny'le ikiyüzelli gram siyah kiraz aldık ve Kennington Parkındaki bir sıraya oturarak tüm sabahı orada kirazlarımızı yiyerek geçirdik. Sydney bir gazete kağıdını buruşturarak top yaptı. Bir süre de top oynadık. Öğlen küçük bir lokantaya giderek cebimizdeki tüm parayla bir dilim pasta ve iki fincan çay ısmarlayarak bunları paylaştık. Daha sonra da tekrar parka geri döndük. Sydney'le ben oynarken annem kroşesini işledi.

Öğleden sonra yoksullar evine geri döndük. Annem, "Çaya yetiştik," dedi. Bu, giysilerimizin yeniden dezenfekte edileceği ve Sydney'le benim Hanwell'e dönmeden önce yoksullar evinde annemle bir süre daha kalacağımız anlamına geldiğinden yetkilileri fena halde öfkelendirdi.

Ne var ki, bu kez Hanwell'de bir yıla yakın bir süre kaldık. Hem de oldukça ciddi bir yıl! Ben okula başladım ve adımı yazmayı öğrendim, "Chaplin!" Bu sözcük beni büyülemişti ve bu sözcüğün bana benzediğini düşünüyordum.

Hanwell Okulu erkekler ve kızlar olmak üzere iki bölüme ayrılmıştı. Cumartesi öğleden sonraları banyo küçük çocuklara ayrılıyordu. Burada bizlerden büyük kızlarla birlikte yıkanıyorduk. O sırada ben henüz yedi yaşında bile değildim. İlk bilinçli utanma deneyimimi bu yıkanmalar sırasında kazandım.

Yedi yaşımda beni küçük çocukların yanından alarak yedi ve ondört yaş grubuna kattılar. Artık yetişkinler gibi yaşayabilecek düzeye gelmiştim. Onlarla birlikte haftada iki kez okuldan çıkarak uzun yürüyüşler ve jimnastikler yapabiliyordum.

Hanwell'de bize çok iyi bakıyorlardı ama yine de orada bulunmak hiç de hoş bir duygu değildi. Burukluğu, terkedilmişliği her an duyumsamamak olanaksızdı. Özellikle ikişer sıralar halinde yürüyüşe çıktığımızda bu duygu daha da artıyordu. O yürüyüşlerden ne kadar da nefret ederdim.

Yanlarından geçtiğimiz insanlar bizlere ne kadar da garip bakardı! Yoksullar evine nedense argoda akıl hastanesi dendiğinden bizlere de akıl hastanesinin sakinleri gözüyle bakarlardı.

Erkek çocukların oyun alanı yaklaşık bir hektarlık bir alanda parke taşlı bir yerdi. Çevresinde de bürolar, depolar, revir, dişçi muayenehanesi ve erkek çocukların giyeceklerinin bulunduğu tek katlı tuğla binalar vardı. Avlunun karanlık bir köşesinde ise boş bir oda vardı ve bu oda diğerlerinden daha bunalımlı ondört yaşındaki bir erkek çocuğuna verilmişti geçenlerde. Bu çocuk okulun ikinci katındaki bir pencereden kaçarak çatıya çıkmış ve yetkilileri arkasından gelecek olurlarsa onlara kestane atmakla tehdit etmişti. Bu olay biz küçükler uyuduktan sonra olmuştu. Büyük çocuklar ertesi sabah bize olayı heyecanla anlatmışlardı.

Cezalar her cuma günü yüksek tavanlı, geniş ve loş jimnastik salonunda verilirdi. Salonun yan tarafında kirişlerden sarkan tırmanma ipleri vardı. Cuma sabahı yaşları yedi-ondört arası üçyüz oğlan çocuğu ikişer sıra halinde uygun adım salondan içeri girer ve üç sıra halinde bir daire oluştururdular. Dördüncü sıranın sonunda, uzun okul sırasının hemen arkasında suçlu, duruşmanın başlaması ve cezanın verilmesi için ayakta beklerdi. Masanın sağında ve önündeki sehpada deri bilek kayışlarıyla huş ağacından yapılmış bir falaka duruyordu.

Önemli olmayan küçük suçlarda çocuk yüzükoyun masaya yatırılır, görevlilerden biri çocuğun ayaklarını bağlarken diğeri de oğlanın gömleğinin pantalonun içinden çıkarır, çocuğun sırtını açar, sonra da pantolonunu aşağı indirirdi.

Emekli bir asker olan Albay Hindrum, bir eli arkasında diğerinde kocaman bir sopayla çocuğa yaklaşır ve kaba etlerini incelerdi. Sonra da törensel bir şekilde sopalı elini havaya kaldırır ve büyük bir hızla çocuğun kaba etine indirirdi. Böylesi bir olayı izlemek çok ürkütücüydü.

Vurulan sopa sayısı en az üç en fazla da altıydı. Masanın üstündeki kurban üçten fazla sopa yerse çığlıkları ortalığı inletirdi. Bazen bu çocuklar dayak sırasında derin bir sessizliğe bürünürler, bazen de bayılırlardı. Darbeler o kadar acı vericiydi ki çocuğun cezası bittikten sonra birileri gelip onu kucaklayarak jimnastik şiltelerinin üstüne atardı.

Falaka sopası daha farklıydı. Üç darbeden sonra iki hademe çocuğu tedavi için revire götürürdü.

Çocuklar suçsuz olsalar bile verilen cezaya karşı çıkmamaları gerektiğini bilirlerdi çünkü suçlulukları kanıtlanacak olursa en büyük ceza uygulanırdı.

Ben artık yedi yaşıma gelmiştim ve büyük çocukların bölümündeydim. Dayak olayına ilk kez tanık oluşumu hatırlıyorum. O yoğun sessizliğin içinde öylece durmuş, kalp çarpıntıları arasında yetkililerin salona girişini izlemiştim. Okuldan kaçmaya çalışan gözü dönmüş haydut masanın arkasındaydı. Biz masanın arkasından yalnızca başıyla omuzlarını görebiliyorduk. Çocuk iyice küçülmüş gibiydi. Köşeli ve zayıf bir yüzü, iri gözleri vardı.

Başöğretmen çok ciddi bir tavırla suçlamaları okuduktan sonra sordu? "Suçlu musun yoksa suçsuz mu?"

Bizim gözü dönmüş haydut karşılık vermedi ama küstah bir şekilde başöğretmene baktı. Sehpaya doğru ilerledi, boyu oldukça kısa olduğu için bir sabun kutusunun üstüne çıkararak bileklerini bağladılar. Falaka sopasıyla üç kez dayak yedikten sonra tedavi için revire götürüldü.

Perşembe günleri bahçede oyun oynarken bir boru sesi duyulur ve hepimiz oyunlarımızı yarıda bırakarak heykel gibi taş kesilmiş bir halde cuma günü kimlerin cezalandırılacağını megafonla bize bildiren Albay Hindrum'un sesini dinlerdik.

Bir perşembe şaşkınlık içinde bu listede adımın geçtiğini duydum. Oysa yanlış bir şey yaptığımı hiç sanmıyordum. Ya gerçek bir dramın ortasında olduğumdan ya da tam olarak kestiremediğim bir nedenden tüm bedenim tirtir titremeye başlamıştı. Duruşma günü bir adım öne çıktım. Başöğretmen şöyle dedi. "Ayakyolunda yangın çıkartmaktan suçlanıyorsun."

Bu doğru değildi. Birkaç oğlan helanın taş zemininde gazete kağıtlarını tutuşturmuşlarken ben de helaya girmek için içeriye girmiştim. Ama o yangınla benim uzaktan yakından bir ilgim yoktu.

"Suçlu musun, suçsuz musun?" diye sordu.

Heyecan içinde tüm denetimi elden kaçırarak haykırdım. "Suçlu." Öfke ve haksızlık duyguları yerine beni masaya yatırıp kaba etlerime vururlarken yalnızca korku dolu bir heyecan duyuyordum. Acı öylesine yoğundu ki soluksuz kaldım ama bağırmadım. Bununla birlikte acıdan her yanım uyuşmuş bir şekilde beni şiltelerin üstüne attıklarında kendimi bir kahraman gibi duyumsadım.

Sydney mutfakta çalıştığı için cezanın uygulanacağı güne dek olaydan haberi olmadı. Diğerleriyle birlikte uygun adım jimnastik salonuna girip de beni masaya yatırılmış görünce yüzü kireç gibi olmuştu. Bana dayak atılırken öfkesinden ağladığını söylemişti bana sonra.

Küçük kardeşin ağabeyine "benim küçük oğlum" demesi ağabeyi gu-

rurlandırıyor ve kendini iyi hissetmesine neden oluyordu. "Küçük oğlum" Sydney'i arasıra yemekhaneden çıkarken görebiliyordum. Mutfakta çalıştığı için bana el altından tereyağlı ekmekler veriyordu. Ben de bunları ceketimin arasına saklıyor, başka bir çocukla paylaşıyordum. Yemekten aç kalkmıyorduk ama tereyağlı ekmeği yemek de başlıbaşına bir keyifti. Ne var ki, bu keyif fazla uzun sürmedi, Sydney eğitim gemisi *Exmouth*'a katılmak üzere Hanwell'den ayrıldı.

Onbir yaşındaki bir çocuğa kara ya da deniz kuvvetlerini seçme hakkı tanınıyordu. Deniz kuvvetlerini seçecek olursa *Exmouth*'a gönderilecekti. Elbette bu bir zorunluluk değildi ama denizciliği meslek edinmek istiyordu. Bu yüzden de beni Hanwell'de tek başıma bıraktı.

*

Saçlar çocuklar için yaşamsal önem taşıyan bir kişilik unsurudur. Bir çocuk saçları ilk kez kesildiğinde çılgınca ağlamaya başlar. Yeniden çıkacak olan saçların diken gibi, dümdüz ya da kıvırcık olması hiç de önemli değildir, o yalnızca kişiliğinin en önemli bölümünün yokolduğunu düşünür.

Hanwell'de salgın bir saçkıran hastalığı ortaya çıkınca bu mikrobu kapanlar bahçeye bakan birinci kattaki tecrit koğuşuna alındılar. Başımızı kaldırıp pencerelere baktığımızda başlarında tendürdiyot izleri olan kafaları kazılmış çocukların bize baktıklarını görürdük. Çok korkunç bir görünümleri vardı ve biz onlara tiksintiyle bakardık.

Bir gün yemekhanede bir hemşire tam arkama geldi ve saçlarımı incelemeye başladı. Sonra da "Saçkıran," diye açıkladı. Bunu duyunca çılgınca ağlamaya başladım.

Tedavi iki hafta sürdü ve bu süre bana sanki hiç bitmeyecekmiş gibi geldi. Kafam kazınmış ve tentürdiyotlanmıştı. Tarlada çalışan pamuk toplayıcıları gibi başımı mendille bağlamıştım. Bencilce bir ayrıcalık içinde olduklarını bildiğimden asla pencereye çıkıp da aşağıdaki çocuklara bakmadım.

Tecrit edilişim sırasında annem beni görmeye geldi. Annem yoksullar yurdundan ayrılmayı başarmış ve bir ev bulmaya çalışıyordu. Annemin gelişi bir buket çiçek gibi dünyamı aydınlatmıştı. O kadar hayat dolu ve güzeldi ki, kazınmış ve tentürdiyot sürülmüş kafamdan çok utandım.

"Yüzünün kirinin kusuruna bakmayın," dedi hemşire anneme.

Annem güldü, beni kucaklayıp öperken söylediği sevgi sözcükleri hâlâ kulağımda: "Bütün kirine karşılık seni hâlâ çok seviyorum."

Kısa bir süre sonra Sydney *Exmouth*'tan ben de Hanwell'den ayrıldık ve tekrar annemin yanına döndük. Kennington Parkının arkasında bir oda tutmuştu. Bir süre bize baktı. Ne var ki tekrar yoksullar yurduna geri dönmemiz uzun sürmedi. Annemin bir türlü iş bulamaması ve babamla hiçbir tiyatronun anlaşmaya yanaşmaması yüzünden geldiğimiz yere geri dönmek zorununda kaldık. Bu kısa arada, dama oyunu gibi bir odadan başka bir odaya taşınıp durduk. Son olarak da yoksullar yurdunun yolunu tutmak zorunda kaldık.

Değişik bölgelerde yaşadığımız için de değişik yurtlara gönderiliyorduk, oradan da Hanwell'den çok daha kasvetli olan Norwood Okuluna gönderildik. Buradaki ağaçlar çok daha büyük ve yaprakları da daha koyuydu. Belki burası daha büyük bir yerdi ama havası oldukça kasvetliydi.

Sydney'in futbol oynadığı bir gün iki hemşire onu çağırarak annemin çıldırdığını ve Cane Hill tımarhanesine gönderildiğni söyledi. Sydney haberi duyduktan sonra hiçbir tepki göstermeden arkadaşlarının yanına dönerek oyuna bıraktığı yerden devam etti. Ne var ki, oyun biter bitmez de bir kenara çekilerek hıçkırıklarla ağlamaya koyuldu.

Durumu bana açıkladığında inanamadım. Ağlamadım ama büyük bir üzüntünün tüm benliğimi sardığını duyumsadım. Annem niçin böyle bir şey yapmıştı? Son derece neşeli bir insan olan annem nasıl olur da delirebilirdi? Garip bir şekilde onun bilinçli olarak aklını kaçırdığını düşünüyordum. Sevgi dolu bakışları gözümün önünden gitmiyordu.

Bir hafta sonra bu haber bize yasal olarak bildirildi, ayrıca mahkemenin Sydney'le benim bakımımı babama verdiğini de duyduk. Babamla birlikte yaşama düşüncesi beni heyecanlandırıyordu. Onu hayatımda yalnızca iki kez görmüştüm, biri sahnede, diğeri ise Kennington Sokağında bir kadınla birlikte bir evden çıkarken. İçgüdüsel bir şekilde onun babam olduğunu hissederek durmuş ve onları izlemiştim. Babam da beni eliyle yanına çağırmış ve adımı sormuştu. İçinde bulunduğumuz durumun acıklılığını sezinleyerek masumca bir tavır takınmış ve "Charlie Chaplin," demiştim. Sonra da yanındaki hanıma bilgiç bir şekilde göz kırparak elini cebine atmış ve birkaç kuruş bozuk parayı bana uzatmıştı. Ben de işi daha fazla ileri götürmeksizin koşarak eve gitmiş ve anneme babamla karşılaştığını söylemiştim.

Artık onunla birlikte yaşayacaktık. Sonuç ne olursa olsun

Kennington Sokağı bize Norwood kadar yabancı ve kasvetli bir yer değildi.

Yetkililer bizi bir ekmek kamyonuyla babamı evden çıkarken gördüğüm 287 Kennington Sokağındaki o eve götürdüler. O günlerde babamla birlikte yaşayan bir kadın kapıyı açtı. Kadının yüzü asık ve derbeder bir hali olmakla birlikte çekici, güzel vücutlu, uzun boylu, kalın dudaklı ve hüzünlü bakışlı biriydi. Otuz yaşlarında olmalıydı. Adı Lousie'di. Mr. Chaplin evde değildi ama her zamanki sıradan formaliteler tamamlandıktan ve bazı kağıtları imzaladıktan sonra Louise bizi oturma odasının yanındaki merdivene doğru götürdü. Biz odadan içeri girdiğimizde dört yaşında koyu renk gözlü ve kıvırcık saçlı bir oğlan çocuğu yerde oynuyordu. Bu Lousie'in oğluydu, benim de üvey kardeşim.

Aile iki odanın içinde yaşıyordu. Öndeki odanın geniş pencereleri olmasına karşılık gün ışığı sanki suyun altından geliyormuşçasına loş bir şekilde ortalığı aydınlatıyordu. Evin de Louise gibi hüzünlü bir hali vardı. Duvar kağıtları da, mobilyalar da aynı hüzünlü görünümdeydi. Camekanın içinde en az kendisi kadar büyük olan başka bir turnabalığını yutar gibi yapan doldurulmuş turnabalığı ise insanın içini karartacak kadar acı doluydu.

Louise arka odaya Sydney ve benim için bir yatak koymuştu ama bu yatak oldukça küçüktü. Sydney oturma odasındaki kanepede yatmayı önerdi. "Sana söylenen yerde yatacaksın," dedi Louise. Bu da oturma odasına geri dönerken aramızda çekingen bir sessizlik yarattı.

Çok coşkulu bir şekilde karşılanmamıştık. Birdenbire Louise'in hayatına girivermiştik. Üstelik bununla da kalmayıp bizler babamın terkettiği karısının çocuklarıydık.

Kardeşimle ben sessizce oturarak Louise'nin sofrayı hazırlayışını izlemeye koyulduk. "Al şunu," dedi Sydney'e. "Şu kömür kovasını doldurarak bir işe yara bakalım. Sen de", dedi bana dönerek, "White Hart'ın yanındaki dükkana git de bir şilinglik mısır ekmeği alıver."

Onun yanından ayrılmaktan ve bu can sıkıcı kasvetli havadan kurtulmaktan çok memnundum. İçimde nedeni belli olmayan bir korku oluşmuştu. Keşke Norwood'da olsaydık diye düşünmeye başlamıştım.

Bir süre sonra babam geldi ve bizleri oldukça sıcak bir şekilde karşıladı. Babam beni büyülemeye başlamıştı. Yemeklerde onun her davranışını yakından izliyor, yemek yiyişine, eti keserken bıçağı tutuşuna dikkatle bakıyordum. Bıçağı sanki bir kalem gibi tutuyordu. Ve uzun yıllar onu taklit ettim.

Louise, Sydney'in yatağın küçüklüğünden şikayet ettiğini söyleyince babam onun oturma odasındaki kanapede yatmasını önerdi. Sydney'in elde ettiği bu zafer Louise'i çok öfkelendirdi ve onu hiçbir zaman bağışlamadı. Sürekli olarak babama onu çekiştirdi durdu. Somurtkan ve her şeye karşı çıkan bir kişiliği olmasına karşılık Louise bana hiçbir zaman sert davranmadı. Ama onun Sydney'den hoşlanmadığını bildiğimden için için ondan korkuyordum. Çok fazla içiyordu ve bu da korkumu daha da artırıyordu. Sarhoş olduğunda insanı ürküten bir tavrı vardı. Kendisine küfreden güzel yüzlü oğluna mutlulukla gülümserdi böyle zamanlarda. Nedenini bilemiyorum ama o çocukla hiçbir zaman bir ilişki kuramadım. O benim üvey kardeşim olmasına karşılık ağzımı açıp da ona bir şey söylediğimi hatırlamıyorum. İçki bazen Louise'in içine kapanık bir şekilde oturmasına neden olurdu böyle anlarda ben de berbat bir durumda olurdum. Öte yandan Sydney onunla hemen hemen hiç ilgilenmiyordu bile. O, akşam geç saatlerde eve gelirken ben okuldan hemen sonra eve gelmek zorundaydım. Ufak tefek işlerle bazı alışverişleri Lousie bana yaptırırdı.

Louise bizi Kennington Okuluna gönderdi. Diğer çocukların yanında kendimi çok yalnız hissediyordum. Okul, cumartesileri yarım gündü. Eve gidip yerleri süpürmek ve bulaşıkları yıkamak anlamına geldiği için bu yarım günlük tatili hiçbir zaman iple çekemedim. Bu arada da Louise sürekli içerdi. Ben bulaşıkları yıkarken o da bir kadın arkadaşıyla oturup bir yandan içkilerini yudumlarken bir yandan da Sydney'le bana bakmanın ne denli güç olduğundan, hayatın kendisine çok acımasız davrandığından şikayet eder dururdu. Bir keresinde şöyle demişti: "Bu o kadar fena sayılmaz" (beni göstererek), "ama öbürü tam bir domuz, onun ıslahevine gönderilmesi şart. Üstelik Charlie'nin oğlu bile değil." Sydney'den bu şekilde söz edişi beni hem ürkütmüş hem de bunalıma sürüklemişti. Ben de yatağıma yatıp kendi kendime homurdanıp dururdum. Henüz sekiz yaşıma bile basmamıştım, ama o günler hayatımın en uzun ve üzücü günleriydi.

Kendimi son derece çaresiz hissettiğim bazı cumartesi geceleri müzik seslerine karışan kızlarla delikanlıların kahkahalarını duyardım. Bu enerji ve hayat dolu sesler mutsuzluğumu bana acımasızca vurgular gibiydi. Bazen de bir seyyar satıcı geçerdi. Özellikle istiridye satan satıcı her akşam geçerdi. Üç bina ötedeki barın kapanma saati geldiğinde müşteriler bağıra çağıra özellikle o günlerde pek moda olan şu şarkıyı söylerlerdi:

Eski günlerin anısına düşmanca duyguların ortaya çıkmasına izin verme,
Eski günlerin anısına unutacağını ve bağışlayacağını söyle,
Hayat kavga etmek için çok kısa,
Kalpler kırılamayacak kadar değerli,
El sıkışıp dost olalım,
Eski günlerin anısına.

Aşırı duygusallıktan hiçbir zaman hoşlanmadım ama bu şarkının içinde bulunduğum mutsuz koşullara çok uyduğunu da kabullenmeliydim.

Geç saatlerde eve gelen Sydney doğruca kilere gider, bir güzel karnını doyurur, sonra da yatardı. Bu, Louise'i fena halde öfkelendiriyordu. İyice içtiği bir gece oturma odasına giderek Sydney'in üstündeki yorganı yere fırlatıp bir an önce o evden defolup gitmesini söyledi. Ama ne var ki, Sydney buna hazırlıklıydı. Yastığının altında gizlediği hançerin sivri ucunu Louise'e uzattı.

"Yanıma yaklaşacak olursan, seni bununla delik deşik ederim."

Louise şaşkınlıkla geriledi. "Seni piç kurusu seni! Bu çocuk beni öldürecek!"

"Evet," dedi Sydney çarpıcı bir şekilde, "Seni öldüreceğim!"

"Mr. Chaplin eve gelince görürsün."

Ne var ki, Mr. Chaplin eve çok seyrek geliyordu. Bununla birlikte bir cumartesi gecesi Louise ile babamın içki içişlerini hatırlıyorum. Onlara daha sonra evsahibiyle karısı da katılmış ve birlikte oturup içki içmeye devam etmişlerdi. Babamın yüzü loş ışıkta oldukça solgun görünüyordu ve kendi kendine bir şeyler mırıldanıp duruyordu. Birden elini cebine soktu, bir avuç dolusu parayı çıkartarak yere fırlattı. Altın ve gümüş paralar etrafa saçıldı. Olay gerçeküstü bir etki yaratmıştı. Kimse kıpırdamadı. Evsahibinin somurtkan karısı sandalyenin altına yuvarlanan altın parayı gözucuyla izledi, ben de o parayı izliyordum. Herkes hâlâ taş gibi kıpırdamadan oturduğu için yere çömelip paraları toplamamın iyi olmayacağını düşündüm. Önce evsahibinin karısı sonra da diğerleri aynı şeyi yaptı. Babamı öfkelendirmemeye çalışarak onun tehditkar bakışları altında paraları topladık.

Bir cumartesi okuldan sonra eve geldiğimde evde kimseyi bulamadım. Sydney her zamanki gibi arkadaşlarıyla futbol oynamak için dışarı çıkmıştı. Evsahibinin karısı Louise'le oğlunun sabahın erken saatlerinde

gittiğini söyledi. Bulaşıkları ve yerleri yıkamayacağım için başlangıçta bu haber beni çok rahatlatmıştı. Saatler bir hayli ilerleyince endişelenmeye başladım. Belki de beni terketmişlerdi. Akşamüstü olduğunda ise onları özlemeye başlamıştım. Ne olmuştu? Odanın içindeki sessizlik ve boşluk beni ürkütüyordu. Ayrıca karnım da acıkmaya başlamıştı. Kilere baktım, bir lokma yiyecek bile yoktu. Bu boşluğa daha fazla dayanamayacağımı anlayınca perişan bir şeklide dışarı çıkıp hava kararıncaya dek pazarlarda dolaşıp durdum. Lambeth Walk ve Cat'de avare avare dolaşarak lokantaların camlarından içeri bakıp insanların yediği yemekleri yutkunarak izledim. Çanak çömlek yapımcılarını saatlerce bıkmadan izledim. Onları izlemeye kendimi o kadar kaptırmıştım ki açlığımı ve içinde bulunduğum kötü durumu unutuverdim.

Eve döndüğümde artık gece olmuştu. Kapıyı vurdum ama kimse açmadı. Herkes dışardaydı. Tedirgin bir şekilde Kennington Cross'un köşesine giderek bir kaldırımın üstüne oturup belki biri eve döner umuduyla bekledim durdum. Çok yorgun ve perişan bir haldeydim. Sydney'in nerede olduğunu merak ediyordum. Gece yarısı olmuştu ve sokakta hemen hemen hiç kimse kalmamıştı. Eczaneyle bir iki otelin dışındaki tüm binaların ışıkları sönmüştü. O zaman kendimi çok zavallı hissettim.

Birden bir müzik sesi duyuldu. Müzik White Hart'ın köşesindeki bardan geliyor ve boş meydanda yankılanıyordu. Bir org ve klarnet eşliğinde *The Honeysuckle and the Bee* adlı parçaydı bu. Daha önce hiçbir ezgiye bu denli ilgi göstermemiştim ama bu müzikte insanın içine neşe dolduran ve ısıtan bir şeyler vardı. Yalnızlığımı ve çaresizliğimi unutarak karşıya geçip müzisyenlerin yanına gittim. Orgçu kördü, klarnetçinin de insanda acıma duyguları uyandıran bir yüzü vardı.

Çok kısa bir süre sonra her şey bitti ve onların oradan uzaklaşması geceyi daha da hüzünlendirdi. Yorgun ve perişan bir şekilde eve doğru gittim. Artık onların eve dönüp dönmediği umurumda bile değildi. Tek istediğim bir an önce yatıp uyumaktı. Sonra birden karanlığın içinden birinin eve doğru gittiğini gördüm. Bu Louise'di. Küçük oğlu da önden koşuyordu. Louise'in yalpalayarak yürüdüğünü görünce çok şaşırdım. Önce kaza geçirip bacağını burktuğunu sandım ama sonra onun çok sarhoş olduğunu farkettim. Daha önce hiç bu kadar sarhoş olmuş birini görmemiştim. Onun bu haliyle karşısına çıkmamın iyi olmayacağını düşünerek önce onların içeri girmelerini bekledim. Birkaç dakika sonra evsahibinin karısı eve döndü, ben de onunla birlikte içeri girdim. Karanlık basamaklardan çıkarken

dikkatleri çekmeden bir an önce yatmayı umuyordum. Birden trabzanın başına dayanmış Lousie'i gördüm.

"Nereye gittiğini sanıyorsun?" dedi. "Burası senin evin değil artık."

Taş gibi hareketsiz kaldım.

"Bu gece burada yatmayacaksın. Seni daha fazla çekecek değilim. Defol! Sen de ağabeyin de, defolun buradan! Bundan sonra baban size baksın."

Hiç duraksamadan geri dönüp basamaklardan aşağı inip evden çıktım. Tüm yorgunluğum geçmişti; yeni bir şeylerin kokusunu alıyor gibiydim. Babamın Prince Caddesindeki Queen's Head barının müdavimlerinden biri olduğunu daha önce duymuştum. O tarafa doğru yöneldiğimde onu orada bulabilmem için dua ediyordum. Ama daha birkaç adım atar atmaz loş sokakta onun bana doğru geldiğini gördüm.

"Beni içeri almıyor," diye sızlandım. "Yine çok içmişti."

Eve doğru yürürken babam da yalpalıyordu. "Ben de ayık sayılmam" dedi.

Sarhoş olmadığına inandırmaya çalıştım.

"Hayır," dedi. "Sarhoşum."

Babam oturma odasının kapısını açtı ve tehditkar bir bakışla Louise'e bakarak bir süre öyle sessizce durdu. Lousie şöminenin yanında ayakta durmuş, şöminenin maşasını sallıyordu.

"Onu neden içeri almadın?" dedi babam.

Louise hayretle babama baktıktan sonra mırıldandı. "Senin de cehenneme kadar yolun var, hepinizin!"

Babam birden dolaptan süpürgeyi alarak çılgın bir şekilde fırlattı. Süpürgenin sapı Louise'in yüzüne çarptı. Louise gözlerini kapadı sonra da kendini kaybederek yere düştü.

Babamın bu davranışı beni çok şaşırtmıştı. Böylesi bir şiddet gösterisi ona duyduğum saygıyı yokedebilirdi. Sonra ne olduğunu tam olarak hatırlamıyorum. Sanıyorum daha sonra Sydney geldi ve babam bizi yatırdıktan sonra çekti gitti.

Daha sonra o sabah babamla Louise'in babamın zamanının çoğunu Lambeth ve çevrede bir çok barı olan kardeşi Spencer Chaplin'le geçirdiği için kavga ettiklerini öğrendim. Durumundan ötürü aşırı duyarlı olan Lousie, Spencer Chaplin'nin evine gitmekten hiç hoşlanmadığı için babam tek başına gidiyordu. Louise de bunun intikamını başka yerlerde sürterek alıyordu.

Babamı çok severdi. Çok küçük olmama karşılık bakışlarından bunu görebiliyordum. Babamın da onu sevdiğinden eminim. Bunu kanıtlayacak bir çok olaya tanık oldum. Tiyatroya gitmeden önce Louise'i öptüğü ve ona sevecen davrandığı zamanlar olmuştur. İçki içmediği pazar sabahları oturup bizimle kahvaltı ederdi. Bize ve Louise'e sanatçı arkadaşlarını anlatır, hepimiz gülmekten kırılırdık. Onun her davranışını kafama kazımak istercesine onu göz hapsine alırdım.

Akşamları saat sekiz civarında tiyatroya gitmeden önce porto şarabının içine kırdığı altı yumurtayı midesine indirirdi. Çok seyrek doğru dürüst yemek yerdi. Eve pek sık gelmezdi, geldiğinde de bir an önce ayılmak için hemen uyurdu.

Bir gün, Çocuklara Yapılan Zulümleri Engelleme Derneği'nden bir yetkili Louise'le görüşmeye geldi ve bu da Louise'i öfkeden çılgına çevirmeye yetti. Polis bir gece sabahın üçünde Sydney'le beni kaldırımda uyurken bulmuş ve bu derneğe haber vermişti. O gece Louise bizi dışarı attıktan sonra polis de bizi eve geri getirmişti.

Bununla birlikte birkaç gün sonra, babamın turnede olduğu bir sırada Louise'e annemin tımarhaneden çıktığına ilişkin bir mektup geldi. Bu mektuptan bir ya da iki gün sonra evsahibinin karısı gelerek kapıda bir kadının olduğunu ve Sydney'le Charlie'yi aradığını söyledi "Anneniz geldi," dedi Louise. Ortada bir anlık bir şaşkınlık oluştu. Hemen arkasından da Sydney merdivenleri uçarak inip kendini annemin kollarına attı. Arkasından da ben. Bizi sevgiyle kucaklayan her zamanki sevecen ve gülümseyen annemizdi.

Louise'le annem birbirlerinden çekindikleri ve karşılaşmak istemediklerin için Sydney'le ben eşyalarımızı toplarken annem kapıda bekledi. Her iki taraf için de güccenme ya da buruk bir duygu yaşamak sözkonusu değildi. Öyle ki, Louise, Sydney'le bile vedalaştı.

*

Annem, Kennington Cross'un arkasındaki Hayward turşu fabrikasının yakınlarındaki arka sokakların birinde tek odalı bir ev tutmuştu. Her öğleden sonra fabrikadan gelen kokuyu duyuyorduk. Ne var ki, oda oldukça

ucuzdu ve en önemlisi de yeniden bir aradaydık. Annemin sağlığı çok iyiydi. Onun bir zamanlar hasta olduğu düşüncesi aklımıza bile gelmiyordu.

O dönem hayatımızı nasıl sağladığımıza ilişkin hiçbir fikrim yok. Bununla birlikte çok büyük sorunlarla karşılaşmadığımızı hatırlıyorum. Babamın bizlere haftada bir verdiği on şiling neredeyse düzenli bir şekilde elimize ulaşıyordu. Annem de yine dikişlerine başlamış, kiliseyle olan ilişkilerini yeniden güçlendirmişti.

O günlerde bir olay oldu. Evimizin bulunduğu sokağın sonunda bir mezbaha vardı ve kesilmeye götürülen koyunlar bizim evin önünden geçirilirdi. Sokaktakilerin şaşkın bakışları arasından koyunlardan birinin kaçtığını hatırlıyorum. Bir kısmı halk koyunu yakalamaya çalışırken diğerleri de durmuş gülüyorlardı. Panik içinde kaçmaya çalışan koyunu kıkırdayarak izliyordum. Bu olay bana çok komik gelmişti. Ama koyunu yakalayıp da boynuzlarından sürükeleyerek mezbahaya götürdüklerinde gerçeğin bilincine vararak içeri koşmuş, ağlayarak ve bağırarak anneme şöyle demiştim: "Onu öldürecekler! Onu öldürecekler!" Yalın gerçeği ve bir komediyi yaşadığım o ilkbahar gününün anısı bende uzun bir süre etkisini sürdürdü. Trajik ve komik olayların sentezinin ilerde yapacağım filmleri ne denli etkilediğini hâlâ merak eder dururum.

Okul, önümde yeni ufuklar açarak başlamak üzereydi. Tarih, şiir ve bilim konularını öğrenecektim. Özellikle aritmetik gibi bazı dersler çok sıkıcı olacaktı. Matematikteki dört işlem bana bir memuru ya da bir kasiyeri hatırlatıyordu.

Şiddet ve garipliklerle dolu olan tarih dersinde hükümdar katillerinin bitmek tükenmek bilmeyen başarılarını, eşlerini, kardeşlerini ya da yeğenlerini öldüren kralların öyküsünü; coğrafya dersinde yalnızca haritaları; şiirde ise yalnızca bellek jimnastiğinin dışında bir şey öğrenmeyecektik. Fazla ilgi duymadığım bilgileri verecek olan eğitim beni şaşırtıyordu.

Eğer biri yalnızca satıcılık yeteneğini kullanarak kafamın içini gerçekler yerine hoş öykülerle doldurabilseydi rakamlardan, duygusal haritalardan hoşlanabilirdim. Biri bana tarihle ilgili somut bir görüş açısı verebilseydi ve şiirin müziğini öğretebilseydi belki büyük bir bilgin olabilirdim.

Yeniden annemle birlikte olduğumuzdan beri annem benim tiyatroya olan ilgimi canlandırmaya çalışıyordu. Bir tür bir yeteneğim olduğuna beni inandırmak için elinden geleni yapıyordu. Noelden önce okulda *Sinderalla*'nın oynanacağını duyduğumda annemin bana öğrettiklerini gün ışığına çıkarmak için içimde vazgeçilmez bir istek duydum. Nedense oyun için

yapılan seçmelerde kazanamadım. İçimden seçilenleri fena halde kıskanıyor ve onlardan çok daha iyi oynayabileceğimi düşünüyordum. Çocuklar prova yaparken ben de onları acımasızca eleştiriyordum. Sinderalla'nın çirkin kardeşlerini oynayan çocuklar, oyuna hiçbir şekilde kendiliklerinden bir şey katmıyor, yalnızca repliklerini okuyorlardı. Annemin bana öğrettiklerinin ışığında o rollerden birini oynayabilmek için neler vermezdim! Bununla birlikte Sinderalla'yı oynayan kız beni çok etkilemişti. On dört yaşındaki bu olağanüstü güzel kıza gizlice aşık olmuştum. Ne var ki, o hem toplumsal konumu açısından hem de yaşça benden çok ötedeydi.

Oyunu izledikten sonra içimde bir hüzün hissettim. Bu olaydan iki ay sonra her dersten önce beni ortaya çıkarıyorlar ve *Miss Priscillanın Kedisi*'ni ezbere okuyordum. Annem bu parçayı bir gazetecinin vitrininde görmüş, çok komik olduğunu düşünerek bir kağıda yazıp eve getirmişti. İki ders arasında ben de bunu sınıf arkadaşlarımdan birine okumuştum. Beni izleyen sınıf öğretmenimiz Mr. Deid, bu gösterimi çok beğenince bunu bütün sınıfın önünde bir kez daha tekrarladım ve bütün sınıf kahkahadan kırıldı. Bu olayın sonunda ünüm tüm okula yayıldı ve ertesi sabah aynı şeyi bir kez daha tüm öğrencilere sahneledim.

Beş yaşında ilk kez izleyici karşısına çıkmama karşılık aslında bu benim başarının zevkini bilinçli olarak ilk kez çıkarışımdı. Okul artık benim için çok heyecan verici bir yer olmuştu. Anlaşılması güç ve çekingen bir çocuk olan ben artık öğretmenlerle öğrencilerin ilgi noktası olmuştum. Bu duygu, derslerimi olumlu bir şekilde etkiledi. Ne var ki, eğitimin, Lancashire'li Sekiz Delikanlının oluşturduğu dans grubuna katılmamla yarım kaldı.

Üç

Babam topluluğun yöneticisi Mr. Jackson'ı tanıyordu. Gösteri dünyasında bir yer edinebilmem için bunun iyi bir başlangıç olabileceğine ve aynı zamanda da parasal durumumuza bir katkısı olabileceğine annemi inandırdı. Bana yemek ve yaşanacak bir yer sağlanırken anneme de haftada yarım kron verilecekti. Anem Mr. Jackson ve ailesiyle tanışıncaya dek kesin bir karar verememişti ama sonradan bu öneriyi kabullendi.

Mr. Jackson ellibeş yaşlarındaydı. Bir zamanlar Lancashire'daki bir okulda öğretmenlik yapmıştı. Üç çocuğu ve bir kızı vardı. Çocukları da bu dans topluluğunun bir üyesiydi. Dinine bağlı bir Katolik olan Mr. Jackson ilk karısının ölümünden sonra tekrar evlenmek için çocuklarına danışmıştı. İkinci karısı ondan biraz daha yaşlıydı ve bize karısını nasıl bulduğunu anlatmaktan hoşlanırdı. Gazetelerden birine evlenmek istediğine ilişkin bir ilan vermiş ve bu ilana üçyüzden fazla mektup gelmişti. Tanrı'nın kendisine yol göstermesi için dua ettikten sonra mektuplardan yalnızca bir tanesini açmış ve o mektubun sahibi de Mrs. Jackson olmuştu. Mrs. Jackson'da öğretmendi ve sanki dualarının karşılığı verilircesine Katolikti de.

Mrs.Jackson güzel bir kadın olmadığı gibi hiç de çekici biri değildi. Hatırladığım kadarıyla oldukça zayıf ve solgun yüzlü biriydi. Belki de Mr. Jackson'a ilerlemiş yaşında bir oğlan çocuğu verdiği için biraz da yaşından fazla çökmüş gibi bir hali vardı. Ama her şeye karşın eşine bağlı, görevlerinin bilincindeydi ve çocuğunu emzirmesine karşılık topluluğun yönetiminde kocasının sağ koluydu.

Evlenmelerini Mr. Jackson'dan daha farklı ve kendine göre anlatırdı. Ona göre, bir süre mektuplaşmışlar ama düğün gününe kadar birbirlerini görmemişlerdi. İlk görüşmelerinde ailenin diğer bireyleri başka bir odada bekleşirlerken onlar da oturma odasında başbaşa kalmışlar ve Mr. Jackson şöyle demiş: "İstediğim her şey sende var." O da ona aynı şekilde karşılık vermiş. Evlenme öykülerini şöyle tamamlardı: "Ama birdenbire sekiz çocuğun annesi olacağını doğrusu hiç düşünmemiştim."

Üç oğlanın yaşı onikiyle onaltı arasında değişiyordu ve topluluğa katılabilmesi için saçı oğlan gibi kesilmiş kız ise dokuz yaşındaydı.

Her pazar benim dışımdaki herkes Katolik kilisesine giderdi. Topluluktaki tek Protestan olduğum için kendimi oldukça yalnız hisseder, bazen de onlarla birlikte giderdim. Annemin dinine ihanet etmeyi düşünebilseydim kolayca Katolik olabilirdim. Meryem Ana'nın çiçeklerle süslü heykeli, kilisenin mistik havası ve yakılan mumlar beni çok çekiyordu.

Altı haftalık bir çalışmadan sonra toplulukta dansedebilecek düzeye geldim. Artık sekiz yaşımın biraz üstündeydim ve tüm özgüvenimi yitirmiştim. Sahne korkusu beni perişan ediyordu. Öyle ki bacaklarımı oynatamıyordum. Diğerleri gibi solo dansedebilmem ancak haftalar sonra gerçekleşebildi.

Sekiz kişilik bir topluluğun içinde basit bir step dansçısı olmak bana hiç de çekici gelmiyordu. Yalnızca daha fazla para kazanmak için değil aynı zamanda insanın tek başına sahnede olmasının ne denli çekici olduğunu bildiğimden ben de diğerleri gibi solist dansçı olarak sahneye çıkmak için yanıp tutuşuyordum. Komedyen olmayı çok istiyordum ama insanın böylesi bir şey için çelik gibi sinirleri olması gerektiğini biliyordum. Sahnede dakikalarca tek başına kalmak hiç de kolay değildi. İçimden bir ses dansın yanısıra komik bir şeyler de yapmam gerektiğini söylüyordu. En çok istediğim sahnede iki kişilik bir komedi sergilemekti. Ben ve bir başka çocuk derbeder bir kılıkla sahneye çıkacak ve komiklikler yapacaktık. Bu düşüncemi oğlanlardan birine açtım ve bir ikili oluşturmaya karar verdik. Bu, kısa zamanda bizim vazgeçilmez düşümüz oldu. Kendimize Milyoner Serseriler, Bristol ve Chaplin diye bir ad takacak, takma sakallar ve pırlantalı iri yüzüklerle sahneye çıkacaktık. Komik olacak ve kâr getirebilecek her şeyi gerçekleştirmek istiyorduk ama ne yazık ki bu düşüncemiz asla gerçekleşemedi.

İzleyiciler Lancashire'lı Sekiz Delikanlı'nın gösterisinden çok hoşlanıyordu. Ayrıca Mr. Jackson'nın dediği gibi bizler tiyatro kökenli çocuklar değildik. Sahne makyajı yapmamıza asla izin vermez ve yanaklarımızın doğal rengini korumasını isterdi. Yanaklarımızı hafifçe pembeleştirmemiz gerektiğinde de çimdiklememizi söylerdi. Londra'da gecede iki – üç müzikholde sahneye çıktıktan sonra yanaklarımızı çimdiklemeyi unutur, sahnede yorgun ve bıkkın bir şekilde dansederken gözümüz sahne gerisinde bizleri izleyen Mr. Jackson'a takılınca bize gülümseyerek yüzünü işaret ettiğini görürdük. Bu da hepimizin anında canlanmasına neden olurdu.

Kasabalarda turneye çıktığımızda gittiğimiz her kasabada birer haftalık okullara devam ederdik. Bunun da eğitimime fazla bir yararı olduğu söylenemez.

Noellerde Londra hipodromunda Sinderalla oyununda kedi ve köpekleri canlandırırdık. O günlerde tiyatro salonuna döndürülmüş bu görkemli binada vodviller ve sirkler izleyicilerin karşısına çıkardı. Havuza dönüştürülen daire şeklindeki sahnede yüzlerce güzel genç kız su balesi yapardı. Kızların tümü de suya girdikten sonra ünlü Fransız palyaçosu Marceline başında melon şapkası elinde oltasıyla derbeder bir kılıkla sahneye çıkar, bir sandalyeye oturur büyük mücevher kutusunu açar, oltasına pırlantalı bir kolyeyi yem olarak takar ve suya atardı. Bir süre mücevherlerle dolu oltasını suya daldırıp durduktan sonra mücevher kutusu boşalıncaya dek içindekileri suya atardı. Sonra da oltayı geri çekmek istercesine bir çok komik hareket yapar ve sonunda da suyun içinden oltasına takılmış küçük bir köpeği çıkarırdı. Köpek Marceline'nin yaptığı her hareketi büyük başarıyla taklit ederdi. Marceline otururşa köpek de oturur, o amuda kalkarsa köpek de aynı şeyi yapardı.

Komedi sanatçısı Marceline'e Londra'lılar hayrandı. Mutfak sahnesinde bana da Marceline'le birlikte küçük bir rol verilmişti. Ben bir kediyi canlandırıyordum, Marceline köpekten kaçmaya çalışırken sütünü içen kedinin yani benim üstüme düşüyordu. Marceline her zaman kamburumu yeterince iyi çıkarmadığım için söylenir dururdu. Yüzümde bir kedi maskesi vardı. Çocuklar için verdiğimiz ilk matinede sahnenin kenarına kadar giderek bir köpek gibi çevreyi koklamaya başlamıştım. İzleyiciler kahadan kırılınca başımı çevirip şaşkınlıkla onlara bakmış ve gözümün kırpmasını sağlayan ipi çekmiştim. Bu davranışı defalarca tekrarladıktan sonra tiyatro müdürü sahnenin gerisine gelmiş ve durmam için çılgın bir şekilde elini sallamaya başlamıştı. Ona hiç aldırmadım ve bu oyunu sürdürdüm. Köpeği kokladıktan sonra, tiyatro perdesinin kıvrımlarını kokladım sonra da ayağımı kaldırdım. İzleyiciler çılgınca bağırıyorlardı. Belki de bu hareketi asla bir kedinin yapmayacağını anlatmak istiyorlardı. Sonunda tiyatro müdürü beni yakaladı ve "Bunu bir daha sakın yapma," dedi, soluk soluğa kalmış bir şekilde. "Aksi halde Lord Chamberlain tiyatroyu kapatabilir."

Sinderella büyük bir başarı kazandı. Marceline'nin bu oyundaki rolü çok küçük olmakla birlikte oyunun yıldızıydı o. Yıllar sonra Marceline New York Hipodromunda da sahneye çıktığında büyük başarı kazandı. Ama Hipodrom, salondan sirki çıkarınca Marceline de kısa zamanda unutuldu gitti.

1918'de ya da o sıralarda Ringling Brothers Topluluğu Los Angeles'e geldiğinde Marceline de onlarla birlikteydi. Onun yine her zamanki gibi

başarılı olacağını düşünmüştüm ama onun da diğer palyaçolar gibi sahnenin çevresinde koşuştuğunu görünce büyük bir düşkırıklığına uğramıştım. Acımasız gösteri dünyası onun gibi büyük bir sanatçıyı yutmuştu.

Gösteriden sonra onun soyunma odasına gidip kendimi tanıttım. Londra Hipodromda birlikte sahneye çıktığımızı söyledim. Ama bana oldukça ilgisiz davrandı. Palyaço makyajının altında canından bıkmış bir hali vardı. Hüznünü duyumsamıştım.

Bir yıl sonra da New York'ta intihar etti. Gazetelerde çıkan küçük bir yazıda birlikte yaşadığı arkadaşının bir silah sesi duyduğunu ve odaya girdiğinde Marceline'i elinde tabancasıyla yerde yatar bulduğunu yazıyordu. Pikapta ise *Moonlight and Roses* şarkısı çalıyormuş.

Ünlü birçok İngiliz komedyeni intihar etmişti. Oldukça eğlenceli ve komik biri olan T. E. Dunville bir bardan içeri girerken bardakilerde birinin, "Bu adamın işi bitti artık," deyişini duyunca Thames Nehrinin kıyısında tabancayla intihar etmişti.

Glasgov'daki gösterisi başarısızlıkla sonuçlanan Mark Sheridan ise, bir parkın ortasında kendini vurmuştu.

Birlikte sahneye çıktığımız Frank Coyne oldukça neşeli bir kişiliği olan bir komedyendi. Sahne dışında bile neşeli ve her zaman gülümseyen biriydi. Ama bir gün öğleden sonra tam karısıyla gezmeye çıkacakları bir sırada evde bir şey unuttuğunu söyleyerek karısına beklemesini söylemişti. Karısı onu yirmi dakika kadar bekledikten sonra merak ederek yukarıya çıkmış ve kocasını yerde elinde jiletle kanlar içinde bulmuştu. Boğazını keserek intihar etmişti o da.

Çocukluğumda izlediğim ve beni etkileyen bir çok sanatçı sahnede pek o kadar başarılı olmamakla birlikte özel yaşamlarında çok ilginç kişilikleri olan insanlardı. Son derece disiplinli biri olan hokkabaz Zarmo her sabah tiyatro açılır açılmaz saatlerce çalışırdı. Kuliste çenesinin üstüne yerleştirdiği küçük bilardo topunu dengelemeye çalışır, sonra da onu havaya fırlatarak yakalardı. Daha sonra da başka bir topu havaya fırlatıp diğer topun üstüne çenesine koymayı denerdi ama bunu genellikle başaramazdı. Mr. Jackson'a dört yıl boyunca buna çalıştığını hafta sonuna kadar bu işi başarıp izleyicilerin önünde gerçekleştirmeyi düşündüğünü söylerdi. O akşam hepimiz sahne gerisine yığılarak onu izlemiştik. Başarmıştı, ilk kez başarmıştı! İki topu üstüste çenesinin üstünde tutmayı başarmıştı. Ne var ki, izleyiciler sanki yaptığı çok sıradan bir işmişcesine onu hiçbir tepki göstermeden alkışlamışlardı. Mr. Jackson o gecenin öyküsünü sık sık anlatırdı.

Zarmo'ya şöyle demiş: "Bu numarayı çok kolaymış gibi gösterdin izleyicilere. Kendini böyle satamazsın. Topu amaçlı olarak birkaç kere düşür ondan sonra gerçek numaranı yap. Zarmo buna gülmüş ve "topu yere düşürecek kadar deneyimli değilim," diye karşılık vermiş. Zarmo frenolojiye büyük ilgi duyar ve bizim kişiliklerimizi okurdu. Elde edeceğim bütün bilgileri asla aklımdan çıkarmamamı ve bunları olumlu bir şekilde kullanmam gerektiğini söylemişti bana.

Ve sonra da beni çok etkileyen ve aklımı karıştıran, birbirlerinin yüzüne tekmeler atan trapez palyaçoları Griffiths Brothers.

"Uffff!" derdi tekmeyi yiyen. "Bir daha böyle bir şey yaptığını görmeyeyim!"

"Öyle mi?.. Al işte... bang!"

Ve tekmeyi yiyen şaşkınlık içinde izleyicilere bakar ve şöyle derdi: "Yine yaptı!"

Böylesi bir davranışın kardeşler arasında bir kırgınlık yaratacağını düşürdüm ama onlar kuliste birbirlerini seven, ağırbaşlı ve sessiz insanlardı.

Efsanevi Grimaldi'den sonra Dan Leno en büyük İngiliz komedyeniydi sanıyorum. En parlak dönemlerinde onu sahnede görmemekle birlikte o benim için bir komedyenden çok bir karakter aktörüydü. Londra'nın yoksul halkını betimleyişinin olağanüstü olduğunu söylemişti annem.

Ünlü Marie Lloyd uçarılığıyla tanınmasına karşılık Strand'de birlikte çalıştığımızda onun ne denli ciddi ve çalışkan biri olduğunu görmüştüm. Bu çıtı pıtı hanım iki sahne arasında tedirgin ve sinirli bir şekilde kuliste arkasında volta atarken sahneye çıkar çıkmaz alabildiğine neşeli ve sakin biri oluverirdi. Onu gözlerim faltaşı gibi açılmış hayretle izlerdim.

Ve Bransby Williams. Dickens yorumcusu bu ünlü sanatçı Uriah Heep, Bill Sykes ve *The Old Curiosity Shop*'daki yaşlı adam rolüyle beni büyülemişti. Yakışıklı ve ağırbaşlı bu genç adam her an karışıklık çıkarmaya hazır Glasgow izleyicilerinin karşısına çıkmadan önce değişik karakterlere bürünür ve insanlara tiyatronun bir başka yüzünü gösterirdi. Onu tanıdıktan sonra edebiyata olan ilgim de artmıştı. Kitap sayfaları arasındaki gizemleri ortaya çıkartak istiyordum artık, özellikle garip ve değişik bir dünyada yaşayan Dickens karakterleri ilgimi çekiyordu. Az okuyan biri olmama karşılık gidip *Oliver Twist*'i satın aldım.

Dickens'in karakterlerinden o denli etkilenmiştim ki Bransby Williams'ı taklit etmeye başladım. Gelişmekte olan bir yeteneğin uzun sü-

re gizli kalması sözkonusu olamazdı. Nitekim bir gün diğer çocukların karşısına geçmiş onlara *The Old Curiosity Shop*'daki yaşlı adamı oynarken Mr. Jackson beni gördü. O andan itibaren benim bir dahi olduğum ilan edildi ve Mr. Jackson bunu tüm dünyaya duyarmaya karar verdi.

Bu önemli olay Middlesbrough'daki tiyatroda gerçekleşti. Bizim dans gösterimizden sonra Mr. Jackson sahneye gelerek içten bir tavırla genç bir Mesih'in dünyayı ele geçirmek üzere olduğunu açıkladı. Topluluğunun arasında genç bir dehayı keşfettiğini ve bu dehanın Bransby Williams'ın canlandırdığı *The Old Curiosity Shop*'daki yaşlı adam rolünü az sonra sahneleyeceğini söyledi.

Oldukça sıkıcı bir akşam geçirdikleri için izleyiciler bu açıklamayı hiç de büyük bir çoşkuyla karşılamamışlardı. Bununla birlikte ben dans kostümüm olan dantel yakalıklı beyaz gömlek, golf pantalonum, kırmızı dans ayakkabılarım ve beni doksanyaşında gösteren makyajla sahneye çıktım. Nasılsa bir yerlerden bulunmuş olan eski bir peruğumuz vardı. Bunu belki de Mr. Jackson satın almıştı ama peruk bana olmamıştı. Başım büyük olmasına karşılık peruk çok daha büyüktü. Perukta yalnızca tek bir tel uzun ve beyaz bir saç vardı. Yaşlı bir adam gibi iki büklüm sahneye çıktığımda salondan homurtular duyuldu. Sonra da izleyiciler kıkır kıkır gülmeye başladı.

Onları susturmak oldukça güçtü. Fısıltıyla konuşmaya başladım. "Şışşt, şışşt gürültü yapmayın yoksa Nelly'im uyanacak."

"Duymuyoruz, daha yüksek sesle konuş!" diye haykırdı izleyiciler.

Ben inatla fısıltıyla konuşmamı sürdürünce de izleyiciler ayaklarını yere vurmaya başladılar. Bu da benim Charles Dickens karakterlerini yorumlamaya yönelik meslek hayatımın sonu oldu.

Çok tutumlu bir şekilde yaşamamıza karşılık Lancashire'li Sekiz Delikanlılar Topluluğunda hayat çok güzeldi. Arasıra küçük kavgalar ederdik. Bir keresinde yaklaşık benimle aynı yaşta iki küçük akrobatla sahneye çıkıyordum. Çocuklardan birinin oldukça şımarık bir tavırla annesinin haftada yedi şiling altı penny kazandığını ve her pazartesi sabahları kahvaltıda yumurtalı jambon yediklerini söylediğini hatırlıyorum. "Ne yazık ki," diye şikayet etmişti bizim çocuklardan biri. "Biz yalnızca reçel ve ekmek yiyebiliyoruz kahvaltıda."

Konuşmalarımızı duyan Mr. Jackson'nun oğlu John ağlayarak araya girmiş ve bize Londra'nın kenar mahallelerinde çalışırlarken babasının haftada yalnızca yedi pound kazandığını ve bu parayla topluluğa bakmak

zorunda kaldığını anlatmıştı. Hâlâ iki yakalarını bir araya getirmeye uğraşıyorlardı.

Akrobatların hayat koşullarının bizlere oranla daha yüksek olduğunu anlayınca hepimizi akrobat olmaya karar vermiştik. Bundan ötürü de tiyatro açılır açılmaz her sabah soluğu orada alıyor ve makaraya bağlı ipin ucunu belimize bağlayarak perende atmayı deniyorduk. Düşüp başparmağımı incitinceye kadar kusursuz perendeler atıyordum. Bu da akrobatlık mesleğimin sonu olmuştu.

Dansın yanısıra programımıza sürekli yenilikler bulmaya çalışıyorduk. Ben hokkabaz olmak istediğim için dört lastik top ve dört küçük teneke kutu alacak kadar para biriktirmiştim. Gerekli malzemeyi aldıktan sonra da her gece yatmadan önce saatlerce çalışıyordum.

Mr. Jackon genelde çok iyi biriydi. Topluluktan ayrılmamdan üç ay önce oldukça hasta olan babam için bir gece düzenlenmişti. Bir çok vodvil sanatçısının yanısıra Mr. Jackson'nun Lancashire'lı Sekiz Delikanlı Topluluğu da o geceye katıldı. Gecenin şeref konuğu olan babam sahneye çıktığında soluk almada ve konuşmada güçlük çekiyordu. Sahnenin hemen yanında durmuş onu izlerken onun yakında ölecek biri olduğunu farkedememiştim.

Londra'da olduğumuzda her hafta sonu anneme giderdim. Annem benim çok solgun göründüğümü ve zayıfladığımı düşünür ve dansın ciğerlerimi etkilediğini söyledi. Bu onu o kadar çok endişelendirmişti ki sonunda Mr. Jackson'a bir mektup yazdı, o da beni eve annemin yanına göndermek zorunda kaldı.

Bununla birlikte birkaç hafta sonra astım olduğum anlaşıldı. O kadar sert ve ani astım krizlerine tutuluyordum ki annem tüberküloz olduğumu düşünerek beni Brompton Hastanesine götürerek iyi bir muayeneden geçirtti. Ciğerlerimden herhangi bir sorunum olmadığı anlaşılmıştı ama astım olduğum doğruydu. Aylarca acı içinde kıvranıp güçlükle soluk alabildim. Acı içinde kıvrandığım sıralarda içimden pencereden aşağı atlamak gelirdi. Bazı otları burnuma çekerek biraz rahatlayabiliyordum. Ama zamanla doktorun da söylediği gibi hiçbir şeyim kalmadı.

O dönemde ilişkin anılarım pek net sayılmaz. Aklımdan hiç çıkmayan tek şey içinde bulunduğum acı dolu zor koşullardı. O sırada Sydney'in nerede olduğunu hatırlamıyorum. Benden dört yaş büyük olan ağabeyim arasıra aklıma geliyordu. Olasılıkla annemi parasal sıkıntıya daha fazla düşürmemek için büyükbabayla birlikte oturuyordu. Sürekli olarak taşınıp

duruyorduk, sonunda Pownall Terrace 3 numarada tavan arasındaki küçük odaya yerleştik.

Yoksulluğumuzun oluşturduğu utancın bilincindeydim. En yoksul çocuklar bile pazar akşamları sofraya oturup evde pişen yemekleri yiyebiliyorlardı. Evde pişen bir et, saygınlık anlamına gelirdi, bu yoksul sınıfı diğerinden ayıran bir tür sınır niteliğindeydi. Pazar akşamları sofraya oturamayanlar ise dilenci sınıfına aittiler ve biz onlardan biriydik. Annem beni yakındaki bir lokantaya gönderir, et ve iki tür sebzeden oluşan altı penny' lik akşam yemeğini aldırırdı. Özellikle pazar günleri yaşanan bu utancı unutamam. Evde yemek hazırlamadığı için ona öfkelenirdim, o ise evde yemek pişirmenin iki kat daha pahalıya mal olacağına söyleyerek açıklamaya çalışırdı.

Bununla birlikte at yarışlarında beş şiling kazanan annem, o şanslı cuma akşamı beni memnun etmek amacıyla pazar günü evde yemek pişireceğini söyledi. Diğer yiyeceklerin yanısıra fırında pişirilecek bir parça et de almıştı. Beş pound ağırlığındaki bu etin üstünde "Fırında Pişirilmelidir" etiketi vardı.

Bizim fırınımız olmadığı için annem evsahibinin fırınında eti pişirdi. Arada sırada evsahibinin mutfağına gidip fırındaki ete bakmaktan çok utandığı için de etimiz iyice kavrulmuş ve bir kriket topu kadar da küçülmüştü.

*

Hayatımızda ani bir değişiklik oldu. Annem sahneyi bırakıp zengin ve emekli bir albayın metresi olan eski bir arkadaşıyla karşılaştı. Bu kadın Stockwell'in en gözde semtinde oturuyordu. Tekrar annemi görmekten çok memnun olduğu için yazı geçirmek üzere bizi evine davet etti. Sydney kent dışında olduğundan annemi ikna etmek biraz zaman aldı. Ben Lancashire'li Sekiz Delikanlı Topluluğundan kalma giysimi giydim, annem de eski sahne kostümlerinden birini uygun bir şekle soktu. Böylece ikimiz de şıklaşmış ve bu mutlu olaya katılmaya hazır olmuştuk.

Bir akşam üstü bizi Lansdowne Meydanındaki hizmetkarlarla dolu, pembe ve mavi döşenmiş yatak odaları olan, kadife perdeli bir eve götürdüler.

Evde dört kadın çalışıyordu, bunlardan biri ahçı idi, diğerleri de ortalık işlerine bakıyordu. Evde bizden başka bir konuk daha vardı. Bu, oldukça gergin, yakışıklı ve kızıl bıyıkları olan genç bir adamdı. Yaşlı albay gelinceye dek bu genç adam bizimle birlikte kaldı, sonra da birden ortadan kayboldu.

Albay eve haftada bir ya da iki kez geliyordu. Geldiğinde evin içerisinde gizem dolu bir hava esiyor ve annem ortalıkta dolaşmamam gerektiğini söylüyordu. Bir gün ben holde koşuşurken merdivenlerden inen albayla karşılaştım. Albay başında şapkası, üstünde kürk paltosuyla pembe yüzlü biriydi. Bana belirsizce gülümsedikten sonra yoluna devam etmişti.

Albayın oraya gelişinin evi derin bir sessizliğe sokmasını bir türlü anlayamıyordum. Albay orada hiçbir zaman uzun süre kalmazdı. O gider gitmez de kızıl bıyıklı genç adam geri gelir ve ev tekrar eski hayatına geri dönerdi.

O genç adamdan çok hoşlanıyordum. Onunla beraber yanımıza ev sahibemizin iki köpeğini de alarak Clapham Common'da uzun yürüyüşlere çıkardık. O günlerde Clapham Common, Londra'nın en gözde semtlerinden biriydi. Arasıra alışveriş yaptığımız eczanenin bile kendine has hoş bir kokusu vardı. O günlerden beri eczanelerin kokusu bende nostaljik bir duygu yaratır. Genç adam anneme her sabah soğuk duş yaparsam bunun astıma iyi geleceğini söyledi. Böylece ben de her sabah soğuk duş almaya başladım, Yararı olup olmadığını bilmiyorum ama bana büyük bir enerji verdiği kesindi.

İnsanın rahata bu denli çabuk alışması gerçekten çok ilginç. Bir haftadan daha kısa bir zaman içerisinde her şeyi olağan karşılamaya başlanıştım. Köpekleri yeni kahverengi deri tasmalarından tutarak her sabah yürüyüşe çıkardıktan sonra hizmetçilerle dolu güzel bir eve dönmek ve sofraya oturarak gümüş tepsiler içinde servis yapılan yemekleri yemek. İşte zenginliğin gerçek anlamı buydu.

Arka bahçe başka bir evle birleşiyordu. Onların da bizim kadar çok hizmetçisi vardı. Bu evde benim yaşlarımda bir oğulları olan genç bir çift oturuyordu. Çocuğun odası oyuncaklarla dolup taşıyordu. Zamanımın büyük bir bölümünü o çocukla oyunlar oynayarak geçiriyordum, arada sırada beni yemeğe de tutuyorlardı. Zamanla o çocukla çok iyi arkadaş oldum. Babası bir bankada çalışıyordu annesi ise genç ve oldukça güzel bir kadındı.

Bir gün iki hizmetçinin konuşmasına kulak verdim. Onların hizmetçi-

si bizimkine çocuğun bir bakıcıya gereksinimi olduğunu söylüyordu. "Bizimkinin de öyle," dedi bizim hizmetçi beni kastederek. Zengin bir ailenin çocuğu olarak değerlendirilmek beni çok heyecanlandırmıştı ama neden beni de o çocukla aynı kefeye koyduğunu anlayamamıştım doğrusu. Bu olaydan sonra komşunun çocuğuyla her birlikte oluşumda kendimi nedense hep bir sahtekar gibi hissediyordum.

O güzel evden ayrılırken hepimiz hüzünlenmiştik ama bununla birlikte kendi özgürlüğümüze kavuşmamız bize bir tür rahatlık duygusu da vermişti. Ne de olsa belli bir gerilim altında yaşayan konuklardık ve konuklar annemin de dediği gibi kremalı pastaya benzerdi. Pasta çok uzun zaman sofrada bekleyecek olursa bozulurdu. Bu kısa ve görkemli hayat geride kalırken biz yeniden eski alıştığımız hayata döndük.

Dört

1889'da favori bırakmak modaydı: Krallar, devlet adamları, askerler, denizciler, kriket oyuncuları, Kruger, Salisbury, Kitchener, Kayzer–inanılmaz gariplik yılları, aşırı zenginlik ve aşırı yoksulluk, basındaki boş politik bağnazlık. İşte o yılların durumu böyleydi. İngiltere bu arada öfkeleri üstüne çekiyordu. Afrika'da Boer* çiftçileri kırmızı ceketli İngiliz askerlerini haksızca ve kolaylıkla öldürüyorlardı. Bunun üzerine savaş dairesi de hemen bir karar alarak kırmızı renkli İngiliz üniformalarını hakiye dönüştürdü. Madem ki Boer'ler böyle istemişti bize de onların isteklerine boyun eğmek düşmüştü.

Yurtsever şarkıların, vodvil oyunlarıyla sigara içen generallerin fotoğrafları arasında savaşın bilincine pek varamamıştım. Düşmanlarımız da elbette hainlerdi. Boer'ler sonunda teslim oldular. Bütün bu olanları annemin dışında herkesten duyuyordum. Annem asla savaştan söz açmadı. O kendi savaşıyla haşır neşirdi.

Sydney artık ondört yaşına gelmişti. Okulu yarıda bırakarak Strand Postanesinde telgraf memuru olarak çalışmaya başlamıştı. Sydney'in maaşıyla ve annemin dikiş dikerek kazandığı paralarla ekonomik durumumuz makul sayılabilecek bir düzeye gelmişti. Annem parça başı çalışıyor ve bir bluza bir penny, bir düzine bluza ise altı penny kazanıyordu. Bluzlar anneme dükkandan kesilmiş olarak geldiği halde bir düzine bluzu tamamlamak oniki saatini alıyordu.

Annem haftada ellidört bluz dikerek altı şiling ve dokuz penny kazanıyordu.

Geceleri genellikle o küçük tavan arasındaki odamızda yatakta yatarken annemi izlerdim. Gaz lambasının ışığı altında parlayan başına, yüzüne düşen gölgeye, hafifçe aralık dudaklarına bakarken de uykuya dalardım. Teslim süresinin sonuna geldiğinde hep böyle geç saatlere dek çalışırdı. Dikiş makinesinin taksidini ödeme sorunu sürekli olarak bizi tehdit ediyordu.

*Boer: Hollanda asıllı Güney Afrikalı.

Ve şimdi de yeni bir sorun ortaya çıkmıştı. Sydney'in yeni bir giysiye gereksinimi vardı. Telgrafçı üniformasını pazarları dahil her gün giydiğinden giysi artık perişan bir durumdaydı. Üstelik arkadaşları da onunla bu yüzden dalga geçiyorlardı. Annem ona yünlü mavi bir takım elbise alıncaya dek hafta sonlarını evde geçirmek zorunda kaldı. Annem büyük bir güçlükle onsekiz şilingi bir araya getirebilmeyi başarmıştı. Tabii bu da parasal durumumuzu önemli ölçüde etkilediğinden hafta arası Sydney postane giysisini giydiğinde annem onun mavi takım elbisesini rehine koyuyordu. Elbise için yedi şiling alıyor her cumartesi de giysiyi rehinden geri alıyordu. Bu haftalık alışkanlığımız giysinin havı iyice dökülünceye dek bir yıl boyunca sürdü. Sonra da büyük bir düşkırıklığı yaşandı.

Annem her zamanki gibi pazartesi sabahı tefeci dükkanına gitti. Dükkan sahibi annemi görünce duraksamıştı. "Özür dilerim, Mrs. Chaplin ama artık size yedi şiling borç veremeyeceğiz."

Annem çok şaşırmıştı. "Peki ama neden?"

"Bu iş bir hayli rizikolu olmaya başladı. Şuraya bakın," diyerek elini pantalonun oturma yerinin üstüne koydu. "Kumaş o kadar erimiş ki neredeyse yırtılacak."

"Ama cumartesi günü gelip geri alacağım."

Annem çok ender ağlayan biriydi ama bu öylesine beklenmedik bir olaydı ki gözyaşları içerisinde eve döndü. Bütün bir hafta yaşadığımız o yedi şilinge çok ihtiyacımız vardı.

Bu arada benim kendi giysilerimin de çok kötü bir durumda olduğunu söylememe bilmem gerek var mı. Lancashire'lı Sekiz Delikanlı Topluluğundan geriye kalan giysiler perişan bir haldeydi. Pantalonların her yerinde yamalar vardı. Ayakkabılarla çoraplar da öyle. Ve ben bu yamalı giysiler içerisinde bir gün Stockwell'deki o kibar arkadaşıma rastladım. Onun Kennington'da ne aradığını bilmiyordum ve utancımdan da bunu ona soramamıştım. Beni dostça selamlamıştı ama bir yandan da yan gözle üstüme başıma bakmaktan kendini alıkoyamamıştı. Böylesi bir kılıkla dolaşmanın verdiği utanç duygusundan kendimi arındırmak amacıyla güvenli bir sesle marangozluk dersinden geldiğimi söyledim.

Ne var ki, bu açıklama onu pek fazla ilgilendirmemişti. Utancını gizlemek istercesine bakışlarını yere indirmişti. Annemi sordu.

Ben de annemin kent dışında olduğundan kısaca söz ederek konuyu yine ona getirmiştim. "Aynı yerde mi oturuyorsunuz?"

"Evet," diye karşılık vererek sanki çok büyük bir suç işlemişim gibi beni incelemeye koyulmuştu.

"Neyse, gitmem gerekiyor," demiştim hemen sonra da.

Bana belli belirsiz gülümsedikten sonra, "Hoşça kal," dedi ve ayrıldık. Benden uzaklaştı. Ben de öfke ve utanç içinde ters yöne doğru gittim.

*

"Sen her zaman her şeyi küçümsüyorsun, " demişti annem bana bir keresinde. Ama öte yandan da bunun üstünde fazla durmazdı. Ne var ki, yoksulluğa karşı duyduğum yoğun öfkeyi bir türlü üstümden atamıyordum. Bir gün Brompton Hastenesinden dönerken annem, oldukça kirli ve perişan bir halde görünen bir kadınla çocukların eğlendiğini görmüş ve durmuştu. Kadının saçları kazınmıştı ve çocuklar kıkırdayarak birbirlerini kadına doğru itiyorlardı. Annem olaya karışıncaya kadar bu iç karartıcı kadın gerçek bir heykel gibi duruyordu. Birden kadının yüzünde bir ışıltı oluştu. "Lil," dedi bitkin bir sesle anneme sahne adıyla hitap ederek. "Beni hatırlamadın mı? Ben Eva Lestock."

Annem eski vodvil günlerindeki arkadaşını hemen tanıdı.

Ben o kadar utanmıştım ki onlardan uzaklaşarak köşebaşına kadar gidip annemi beklemeye koyulmuştum. Çocuklar bana bakıp kıkırdayarak yanımdan geçtiler. Çok öfkelenmiştim. Annemin orada hâlâ ne yaptığına bakmak amacıyla başımı çevirdiğimde o zavallı kadınla birlikte bana doğru geldiklerini gördüm.

"Charlie'yi hatırladın mı?" dedi annem.

"Hatırlamaz olur muyum hiç!" diye karşılık verdi kederli bir şekilde. "Onu kucağımda taşıdığım günleri henüz unutmadım."

Böylesine kir pas içindeki bir kadın tarafından kucağa alınmak düşüncesi midemi bulandırmıştı. Yolda yürürken insanların başlarını çevirip bizlere bakması çok utanç vericiydi.

Annem onun vodvil günlerinde "Olağanüstü Eva Letsock" diye tanındığını, güzel ve hayat dolu biri olduğunu söyledi daha sonra. Kadın, uzun zaman hastanede yattığını ve çıktığından beri de gidecek yeri olmadığından ya parklarda ya da köşebaşlarında uyuduğunu söyledi.

Annem önce onu halka açık hamamlardan birine gönderdi sonra da benim şaşkın bakışlarım arasında tavan arasındaki o küçücük odaya getir-

di. İçinde bulunduğu koşulların nedeninin yalnızca hastalığından kaynaklanıp kaynaklanmadığını kestiremiyordum. En korkunç olan da kadının Sydney'in yatağında yatmasıydı. Annem ona kendi giysilerinden birini ve bir şiling verdi. Üç gün sonra da çekip gitmiş ve bizler de bir daha Olağanüstü Eva Lestock'tan herhangi bir haber alamamıştık.

*

Babamın ölümünden önce annem Pownall Terrace'a taşınarak arkadaşı, kilise üyesi ve dini bütün bir Hristiyan olan Mrs. Taylor'un evindeki bir odayı kiraladı. Mrs. Taylor ellibeş yaşlarında, kısa boylu, şişman, yuvarlak çeneli ve yüzü kırışmış bir kadındı. Onu kilisede izlerken birden dişlerinin takma olduğunu farkettim. Dişleri ilahiler söylerken ağzının içine düşüyordu.

Dikkatleri üstüne çeken bir kişiliği ve sonsuz enerjisi vardı. Annemi Hristiyan kanatları altına almış ve ön odalardan birini oldukça makul bir fiyata bize kiralamıştı.

Dickens'in Mr. Pickwick'inin gerçek bir kopyası olan kocası ise kurallara katı katıya bağlı biriydi. Çalışma odası evin en üst katındaydı. Çatıda küçük bir dam penceresi vardı, buranın huzur dolu havasını çok seviyordum. Çalışırken Mr. Taylor'u izlemekten çok hoşlanırdım. Cetvel yapımcısıydı. Kalın camlı gözlüklerini takar büyük bir dikkatle çelik cetvellerin yapımını gerçekleştirirdi. Yalnız çalışırdı, yardımcısı yoktu. Ona gerekli olan malzemeleri ben alırdım.

Kendi Hristiyan değerlerine göre kocasının günahkar biri olduğuna inanan Mrs. Taylor'un tek isteği kocasını da kendisi gibi dini bütün biri yapmaktı. Kendisine çok benzeyen kızı da babası gibi asla kiliseye gitmezdi. Ne var ki, Mrs. Taylor bu umudunu asla yitirmedi. Kızı, annesinin gözbebeğiydi ama ne yazık ki, benim annemin gözbebeği olamadı.

Bir öğleden sonra üst katta Mr. Taylor'un çalışmalarını izlerken aşağıda annemle Miss Taylor'un tartıştıklarını duydum. Mrs.Taylor evde değildi. Tartışmanın nasıl başladığından haberim yoktu ama her ikisi de iyice seslerini yükseltmişler bağırıyorlardı. Merdivenin başına çıktığımda annem tırabzana dayanmış bağırıyordu. "Sen kendini ne sanıyorsun, bayan pislik?"

"Vay,vay,vay;" diye haykırdı Miss Taylor. "Dini bütün bir Hristiyanın kullandığı şu sözcüklere bakın hele."

"Merak etme," diye karşılık verdi annem hemencecik. "İncil'de buna da yer verilmiş. Yirmisekizinci bölüm, otuzyedinci ayette bunun için başka bir sözcük kullanılmış ama pislik sözcüğü sana daha çok yakışıyor."

Bu olaydan sonra Pownall Terace'dan taşındık.

*

Kennington Sokağındaki Three Stags barı babamın sıkça gittiği bir yer olmamakla birlikte nedense bir akşamüstü oradan geçerken içeri girip babamın orada olup olmadığına bakmak istedi canım. Barın kapısını araladım. Evet babam içerdeydi. Köşedeki masalardan birine oturmuştu. Tam kapıdan çıkmak üzereyken beni gördü, yüzü aydınlandı ve eliyle yanına çağırdı. Duygularını açığa vuran biri olmadığı için böylesi sıcak bir yaklaşım doğrusu beni çok şaşartmıştı. Oldukça perişan bir görünümü vardı, gözleri yuvalarında yokolmuş ve bedeni garip bir şekilde şişmişti. Soluk alışlarını kolaylaştırmak istercesine bir elini Napolyon gibi ceketinin içine sokmuştu. O akşam endişeli bir hali vardı, annemi ve Sydney'i sorup durdu. Ben yanından ayrılmadan önce de beni kollarının arasına alarak ilk kez öptü. Onu o gece canlı olarak son kez görmüştüm.

Üç hafta sonra da St. Thomas Hastanesine kaldırıldı. Onu hastaneye götürmek için iyice sarhoş etmek zorunda kalmışlar. Nerede olduğunu anladığında ise buna vargücüyle karşı çıkmaya çalışmış. Fakat ne yazık ki ölüm döşeğinde olduğundan fazla karşı koyamamış. Babam otuzyedi yaşında oldukça genç bir adamken vücudunun fazla su toplamasından ötürü öldü. Dizinden onaltı litre sıvı boşaltmışlardı.

Annem defalarca hastaneye onu görmeye gitti. Her gidişinde de büyük bir acıyla eve dönüyordu. Babamın tekrar birlikte olmak istediğini ve Afrika'da dördümüzün birden yeni bir hayata başlamayı düşlediğini söylemişti annem. Babamın bu düşüncesi karşısında heyecanlandığımda ise annem başını iki yana sallayarak, "Bunu yalnızca kibarlık olsun diye söylüyor," demişti.

Annemle bir gün hastaneden babamın yanında bekleyen rahip John

McNeil'in sözlerinden fazlaca etkilenmiş bir şekilde döndü. "Evet, Charlie," demiş rahip. "Sana her bakışımı da şu eski özdeyişi anımsıyorum: Ne ekersen onu biçersin."

"Ölüm döşeğindeki bir adamı rahatlatacak en güzel sözlerden biri," demişti annem. Birkaç gün sonra da babam ölmüştü.

Hastane yetkilileri babamı kimin gömeceğini öğrenmek istiyordu. Annemin cebinde tek bir kuruşu bile olmadığından tiyatro sanatçıları yardım kuruluşu olan Varyete Sanatçıları Yardım Derneğinin bu konuyla ilgilenmesini önerdi. Ailenin Chaplin kanadı böylesi bir aşağılama karşısında ortalığı birbirine kattılar. Babamın küçük erkek kardeşi Afrika'da yaşayan Albert amca o sıralarda Londra'daydı. Cenaze masraflarını kendisinin karşılayacağını söyledi.

Cenaze günü St. Thomas Hastanesine giderek ailenin Chaplin bölümüyle buluşup oradan da Tooting Mezarlığına gittik. Sydney çalıştığı için cenazeye gelemedi. Annem babamı son bir kez daha görmek istediği için biz hastaneye buluşma saatinden çok önce gittik.

Beyaz satenle kaplı tabutun içinde yatıyordu babam. Yüzünün etrafına beyaz papatyalar konmuştu. Annem bu papatyaları kimin koyduğunu sorunca görevli o sabah erkenden küçük bir oğlan çocuğuyla gelen kadının koyduğunu söyledi. Bu, Louise'di.

İlk arabaya annem, Albert amca ve ben bindik. Annem, Albert amcayla daha önce hiç karşılaşmadığından yolculuğumuz oldukça sıkıntılı geçti. Albert amcanın biraz çıtkırıldım bir hali vardı ve yüksek öğrenim görmüş kişiler gibi konuşuyordu. Fakat bununla birlikte davranışları kibar ve soğuktu. Transvaal'da büyük at çiftlikleri olan Albert amca çok zengindi. Boer Savaşı sırasında İngiltere Hükümetine çiftliğinden at sağlamıştı. Tören sırasında sağanak yağmur yağdı. Mezar kazıcılar tabutun üzerine hızla toprak atıyordu. bu ölümü hatırlatan dehşet verici ve ürkütücü bir olaydı, ağlamaya başladım. Törenin sonuna doğru da babamın yakınları mezara çiçekler attı. Atacak hiçbir şeyi olmayan annem elimdeki değerli mendilimi alarak, "Bunu yapmak zorundayız, oğlum," diye fısıldadı.

Chaplin'ler törenden sonra öğle yemeği için publardan birine gitmeden önce kibarca bizi nereye bırakacaklarını sordular. Böylelikle arabayla eve gelmiş olduk.

Eve döndüğümüzde küçük bir kap et suyunun dışında yiyecek bir şey yoktu. Annem cebindeki son iki kuruşu da Sydney'e yemek yemesi için vermişti. Babamın hastalığı sırasında sürekli evde oturup çalışamadığından

ve hafta sonu da iyice yaklaştığından Sydney'in yedi şilinglik maaşı da cebimişti. Cenazeden sonra ikimiz de iyice acıkmıştık. Tam o sırada kapının önünden geçen bir eskiciyi görünce içeri çağırdık ve eski püskü sobamızı yarım penny'ye satarak bununla ekmek alıp et suyuna banarak karnımızı doyurduk.

Annemi, babamın yasal dul eşi olduğu için ertesi gün hastaneden aradılar. Kendisine hastaneye gidip babamın eşyalarını almasını söylediler. Bunlar üzerinde kan lekeleri olan siyah bir takım elbise, iç çamaşırı, bir gömlek, bir siyah kravat, eski bir sabahlıkla üzeri küçük portakallarla süslü ev terlikleriydi. Annem terliklerin üstündeki portakalları sökünce yarım İngiliz altını yere düştü. Bunu bize Tanrı göndermişti.!

Haftalarca koluma siyah bir bant bağlayıp dolaştım. Cumartesi öğleden sonraları çiçek satmak için pazara gittiğimde bu matem simgesi çok işime yaradı. Annemi bana bir şiling vermesi için kandırmıştım. Parayı alır almaz da doğruca çiçek pazarına gitmiş ve iki demet nergis çiçeği almıştım. Okuldan sonra da bunları türlü şekillere sokarak kendimi oyalıyordum. Sonra da hepsini satarak yüzdeyüz kâr ettim.

Barlara gidiyor, dalgın bakışlarla müşterilerin arasında dolaşıp şöyle fısıldıyordum: "Nergis çiçeği, bayan!" Nergis çiçeği, bayım!" Kadınlar buna hemen tepki gösteriyordu. "Yakınını mı kaybettin, oğlum?" O zaman ben de sesimi daha da alçaltarak, "Babamı," diyordum. Annem akşamları eve beş şilingden fazla parayla geldiğimi görünce sevincinden havaya uçuyordu. Bir gün tam bardan dışarı çıkarken anneme rastladım. Oğlunun barlarda çiçek satması onun Hristiyan inancına ters düştüğünden bu mesleğimi de elimden alındı. "Babanı içki öldürdü. Böyle bir yerden gelen para ise bize ancak kötülük getirir," dedi. Paraları almakla birlikte bir daha asla çiçek satmama izin vermedi.

Bende yoğun bir tüccar kanı vardı. Sürekli olarak iş düşünüyordum. Boş dükkanlara bakarak bu boşluğu nasıl kârlı bir işe dönüştüreceğimin hayalini kuruyordum. En akıllıca yatırım yiyecek dükkanı açmaktı. Tek eksiğim paraydı. Para nasıl bulunurdu? Sonunda okulu bırakıp bir işe girmem konusunda annemi ikna edebildim.

Birçok konuda deneyim kazanmaya başlamıştım. Önce bir bakkal dükkanında gel-git işleri yapmaya başladım. İşlerin yoğun olmadığı sıralarda mumlar, sabunlar, şekerlemeler, bisküilerle dolu kilere giderek hastalanıncaya dek atıştırıyordum.

Sonra da Throgmorton Caddesindeki sigorta doktorlarından birinin

yanına girdim. Bana bu işi Sydney bulmuştu. Haftada oniki şiling kazanıyordum. Hem hasta kabul memurluğunu yapıyor hem de doktor gittikten sonra ortalığı temizliyordum. Bekleme odasındaki hastalarla çok iyi ilişki kurduğumdan kabul memurluğu görevimde başarılıydım ama iş muayene odalarını temizlemeye geldiğinde hiç de öyle başarılı sayılmazdım. İdrar dolu lazımlıkları boşaltmaktan kaçınmıyordum ama o yüksek camları silmek hiç de bana göre değildi. Camlar kirden görünmez hale geldiğinde doktor bana kibarca bu iş için henüz çok küçük olduğumu söyledi.

Bunu duyunca o kadar moralim bozulmuştu ki hemen hüngür hüngür ağlamaya başladım. Çok zengin bir kadınla evli olan Dr. Kinsey-Taylor, Lancaster Gate'de kocaman bir evde oturuyordu. Sonunda bana acıyarak ev işlerine yardımcı olmamı önerdi. İçimin tüm karartısı anında yok oldu. Müstakil bir evde, ev işlerine yardımcı olacaktım; hem de en güzel evlerden birinde yaşayacaktım!

Bu, çok hoş bir işti, evdeki diğer hizmetkârların oyuncağı olmuştum. Bana küçük bir çocukmuşum gibi davranıyorlar, yatmadan önce yanağıma iyi geceler öpücüğü konduruyorlardı. Kader yardım ederse o evin uşağı olabilirdim. Ev sahibemiz bir gün benden kileri temizleyip ortalığı düzene koymamı istemişti. Kilerin kenarında duran büyük gaydayı görünce onu trompet gibi üflemekten kendimi alamadım. Ben böyle kendi kendime eğlenirken evsahibemiz geldi ve üç gün içerisinde orayı terketmemi söyledi.

Gazete ve kitap satan W. H. Smith ve oğlu'nda çalışmaktan çok hoşnuttum ama yaşımın küçük olduğunu öğrenir öğrenmez de beni işten çıkardılar. Sonra da bir günlüğüne cam ve şişe imalatçısında çalıştım. Okulda bu konuyla ilgili bazı şeyler okumuş ve olayı çok romantik bulmuştum. Ama işe girdiğimde atölyenin sıcaklığından bayılmıştım. Kendime geldiğimde kum torbalarının üstünde yatıyordum. Bu kadarı da fazlaydı artık. Gündeliğimi almak için bile gitmedim oraya. Daha sonra ise bir kırtasiye dükkanı olan Straker'de çalışmaya başladım. Neredeyse yirmi metre uzunluğunda Wharfedale marka dev bir baskı makinesini çalıştırabileceğimi söylemiştim onlara. Makineyi çalışırken görmüştüm ve bana bu iş hiç de öyle zor gelmemişti. Vitrindeki kağıtta, "Wharfedale baskı makinesinde çalışacak çocuk aranıyor," diye yazıyordu ustabaşı beni makinenin yanına götürdüğünde makinenin devasa bir şey olduğunu gördüm. Makineyi çalıştırmak için beş fit yüksekliğindeki bir platforma çıkmam gerekiyordu. Kendimi Eyfel Kulesinin tepesinde gibi hissetmiştim.

"Haydi bakalım, makineyi çalıştır," dedi ustabaşı.

"Makineyi çalıştırmak mı?"

Duraksadığımı görünce gülmeye başladı. "Bu makinede daha önce çalışmadın değil mi?"

"Bana bir şans tanıyın, göreceksiniz çok çabuk öğreneceğim."

Manivela kolunu çekecek ve makineyi çalıştıracaktım. Bana manivela kolunun yerini gösterdikten sonra makinenin hızını ayarladı. Ve bu devasa hayvan dönmeye başladı, o kadar gürültüyle dönüyordu ki, beni de yutacağını sandım. Sayfalar çok büyüktü, o sayfalardan birine kolayca sığabilirdim. Fildişi bir kazıma aletiyle kağıtları havalandırdım, onları köşelerinden tutarak devin dişlilerinin arasına özenle yerleştirdim. Sonunda haftada oniki şilingle işe girmeyi başarmıştım.

Soğuk kış sabahları gün doğmadan tenha sokaklardan geçerek işe gitmenin kendine özgü bir duygusallığı ve marceracılığı vardır. Bazen Lockhart pastanesine kahvaltı için giden insanlara da rastlıyordum. İşe başlamadan önce insanın sıcak ve demli bir çayı yudumlaması insana çok zenginmiş gibi bir duygu verirdi. Büyük ve ağır kağıt paketlerini kaldırıp üstlerindeki mürekkep lekelerini silmenin dışında işimi seviyordum. Bununla birlikte orada çalıştığım üç haftanın sonuda gripe yakalandım. Annem de okula geri dönmemin çok daha iyi olacağını söyleyip duruyordu.

Sydney artık onaltı yaşındaydı. Donovan ve Castle Denizcilik şirketine ait Afrika'ya giden bir yolcu gemisinde boronzacılık işi bulduğunu söyleyerek bir gün heyecanla eve geldi. Görevi, yemek saatlerini bildirmek için borazan çalmaktı. *Exmouth* eğitim gemisinde borazan çalmayı öğrenmişti şimdi de bunun semeresini alacaktı. Maaşı ayda iki paound olacaktı, ayrıca bahşişler de sözkonusuydu. Otuzbeş şiling avans almıştı ve tabii bu parayı hemen anneme verdi. Biz de mutluluktan uçarcasına Chester Sokağındaki bir berber dükkanının üstündeki iki odalı eve taşındık.

Sydney'in ilk yolculuğundan dönüşü gerçek anlamda bir kutlama niteliğinde oldu. Bahşişlerden kazandığı üçyüz gümüş İngiliz lirası her tarafından fışkırıyordu. Paraları yatağa fırlattı. Hayatımda hiç bu kadar çok parayı bir arada görmemiştim. Saatlerce paralarla oynayıp durdu.

İnanılmaz bir lüksün ortasındaydık. Pasta ve dondurmanın yanısıra diğer lükslere de hayatımızda yer vermeye başlamıştık. Pazar sabahları yağlı, reçelli ve çörekli kahvaltılar etmeye başlamıştık.

Sydney üşütüp birkaç gün yatmak zorunda kalınca annemle ben başında bekledik. Sonra da kendimizi çılgın bir dondurma tutkusuna kaptırarak yakındaki bir İtalyan dondurmacısından her gün kilolarca dondurma

almaya başladık. Oraya ikinci gidişimde dükkanın sahibi bana bir küvet dolusu dondurma almamın daha iyi olacağını söyledi. En sevdiğimiz yaz içeceği şerbet ve süttü. Taze süte dökülen şersbetin tadına doyum olmazdı.

Sydney yolculuğuyla ilgili bize birçok şey anlatıyordu. Daha gemi kıyıdan hareket etmeden önce yemek saatini bildirmek için borazanını ilk çaldığında neredeyse işini kaybedecekmiş. Uzun bir zaman çalmadığından deneyimini yitirmiş ve gemidekiler kendisiyle dalga geçmeye başlamışlar. Baş kamarot öfkeyle yanına gelmiş ve "Sen ne yaptığını sanıyorsun?!" diye haykırmış. Sydney de, "Çok özür dilerim efendim, şimdi daha iyi çalacağıma söz veriyorum." demiş. "İyi edersin, yoksa gemi kalkmadan kendini kıyıda bulursun."

Yemek sırasında mutfakta kamarotlar ellerindeki uzun sipariş listeleriyle kuyruklar oluştururmuş. Sıra Sydney'e geldiğinde, aldığı siparişi unuttuğundan yeni baştan kuyruğun sonuna dönmek zorunda kalmış. İlk birkaç gün yolculardan bazıları tatlılarını yerken o hâlâ çorba servisi yapıyormuş.

Sydney parası bitinceye dek evde kaldı. Bu arada ikinci bir yolculuk için de gemi yetkilileriyle anlaşınca aldığı otuzbeş şilinglik avansı getirip yine anneme verdi. Ama bu kez, o para çok uzun dayanmadı. Üç hafta sonra paralar iyice suyunu çekmişti ve Sydney'in üç haftası daha vardı. Annem dikiş dikmeyi sürdürmesine karşılık kazancı yetmiyordu. Böylelikle bir krizin içine daha düşüverdik.

Ama ben sürekli olarak fikir üretiyordum. Annemde bir yığın eski giysi vardı. Bir cumartesi sabahı bu giysileri pazarda satmayı önerdim. Annem bu durumdan biraz utanmıştı ve bu eşyaların bir değeri olduğunu sanmadığın söyledi. Her şeye karşın eşyaları eski bir çarşafa sararak Newington Butts'daki pazar yerine götürerek kaldırıma serdim. Eski bir gömleği elime alarak bağırmaya başladım. "Buna kaç para verirsiniz. Bir şiling, altı penny, üç penny'ye, iki penny'ye?" Tek bir şey bile satamadım, insanlar duruyor, mallarıma bakıyor sonra da gülerek oradan uzaklaşıyordu. Utanmaya başlamıştım. Özellikle karşı kaldırımdaki kuyumcuda çalışanlar vitrinden bana baktıklarında yerin dibine geçecek gibi oluyordum. Bununla birlikte hiçbir şey beni işimden alıkoyamazdı. Sonunda hiç de kötü bir durumda olmayan bir jartiyeri altı penny'ye satabildim. Ama orada olduğum sürece de kendimi tedirgin hissediyordum. Kuyumcudan çıkan yaşlı bir adam sesindeki belirgin Rus aksanıyla bana ne kadar zamandan beri bu işi yaptığımı sordu. Ağırbaşlı tavrına karşın benimle hafiften dalga geç-

tiğini hissederek işe yeni başladığımı söyledim. Adam yavaşça yanımdan uzaklaşarak kuyumcunun vitrininden alaycı bakışlarla bizi izleyen arkadaşlarının yanına gitti. Bu kadarı da yeterdi ama: Eşyaları toplayıp eve döndüm. Anneme, bir çift jartiyeri altı penny'ye sattığımı söylediğimde çok öfkelendi. "O çok güzel bir jartiyerdi, daha fazla etmeliydi," dedi.

O günlerde kirayı nasıl ödeyeceğimize ilişkin herhangi bir endişemiz yok sayılırdı ama bir gün evsahibi evden taşınmamızı istedi. Biz de Pownall Terrace'a geri döndük.

O günlerde Kennington'un arka sokaklarından birinde çalışan yaşlı bir adam ve oğluyla tanışmıştım. Aslen Glasgow'lu olan bu baba-oğul, ülkeyi dolaşarak kendi yaptıkları oyuncakları satıyorlardı. Sorumlulukları olmayan ve alabildiğine bağımsız olan bu insanları çok kıskanmıştım. Mesleklerini sürdürmek için öyle büyük bir sermayeye gereksinimleri de yoktu. Bir şilinglik bir sermayeyle iş hayatına atılabilirlerdi. Talaş, demir parçaları ve eski ayakkabı kutularıyla işlerini çözümleyebiliyorlardı. Bir penny'lik yapışkan, yine bir penny değerinde tahta parçaları, iki penny değerinde sicim, bir penny değerinde renkli Noel kağıtlarıyla iki penny değerindeki renkli küçük toplar bu mesleğin temel gereksinimini sağlayabiliyordu. Bir şilingle yedi düzine küçük gemi yapabiliyor ve bunların tanesini bir penny'ye satıyorlardı. Ayakkabı kutularından oyuncağın yan bölümlerini kesip bunu kartona dikiyorlar sonra da oyuncağın yumuşak yüzüne yapışkanı sürüyorlar ve üstüne talaşı döküyorlardı. Gemi direğini ise göz alıcı renklerdeki sicimlerle sarıp küçük mavi, yeşil ve kırmızı bayrakları direğe dikiyorlardı. Renkli sicimler ve bayraklarla donatılmış yüzlerce oyuncak gemi kolayca müşterilerin dikkatini çekebiliyordu.

Onlarla tanıştıktan sonra oyuncak yapımında onlara yardımcı olmaya başladım ve çok kısa bir süre içinde de bu mesleğin tüm püf noktalarını kaptım. Onlar bizim mahalleden gittikten sonra ise bu mesleği ben kendim sürdürmeye başladım. Altı penny'lik sınırlı bir sermayeyle ve kartonları kesmekten yara bere içinde kalmış ellerimle bir hafta içerisinde üç düzine oyuncak gemi yaptım.

Ne var ki, çatı katındaki odamızda hem annemin dikişlerine hem de benim oyuncak imalatıma yer yoktu. ayrıca annem kaynamış yapışkan kokusundan şikayet etmeye başlamıştı. Ocağın üstündeki yapışkan sahanı da keten bluzları tehdit ediyordu. Aile bütçesine olan katkım anneminkinden daha az olunca annemin dikişlerine öncelik tanındı ve mesleğim diğerleri gibi yine rafa kaldırıldı.

O günlerde büyükbabamı çok seyrek görüyorduk. Sağlığı geçen yıl hiç de iyi değildi. Elleri gut hastalığından iyice şiştiğinden ayakkabı tamir işini sürdürmesi gitgide güçleşiyordu. Eskiden anneme parasal yardımlarda bulunurdu. Arasıra bize yemek de pişirirdi.

Sürekli davranışlarımı eleştirdiği ya da gramerimi düzeltmeye çalıştığından küçükken büyükbabamı despot biri olarak değerlendirirdim. Bu saçmasapan nedenlerden ötürü de çocukluğum ondan nefret ederek geçti. Ne var ki, artık romatizmadan eğri büğrü bir insan kalıntısı haline dönüşen büyükbabamı annem her gün görmeye gidiyordu. Annem genellikle bu ziyaretlerinden bir torba dolusu taze yumurtayla döndüğünden bu ziyaretleri kârlı bir iş olarak görüyordum. Bizim o yoksul günlerimizde bu yumurtalar olağanüstü bir lüks niteliğindeydi. Annem gidemediği günlerde ise beni gönderirdi. Beni görmekten mutlu olan büyükbabamın artık yanlışlarımı düzeltmediğini görmekten nedense her zaman şaşırırdım. Hastabakıcıların en sevdiği hastaydı. Bana daha sonraki günlerinde hastabakıcılarla şakalaştığını, onlara romatizmasına karşılık bedeninin bazı bölümlerinin hâlâ işlevini yerine getirdiğini söylediğini anlatmıştı. Onun kuru sıkı atarak övünmesi hastabakıcıları da eğlendiriyordu. Romatizması izin verdiğinde de mutfakta çalışmaya başlardı. Bizim yumurtalarımız da böylelikle sağlanıyordu. Ziyaret günlerinde genellikle yatağında olur, yatağın yanındaki küçük dolaptan bana bir torba dolusu yumurtayı verirdi. Ben de torbayı hemencecik ceketimin içine saklardım.

Yumurta çeşitlemeleri yaparak haftalar boyunca yalnızca yumurta yedik. Büyükbabamın hastabakıcıların kendisinin dostu olduğunu söylemesine karşılık hastane kapısından her çıkışımdan ayağının kaymasıyla yere düşüp yumurtaların ortaya çıkmasından çok korkuyordum. Büyükbabamın her yanından ayrılışımında nedense hastane koridorlarında görevli kimse olmazdı. Büyükbabam iyileşip hastaneden çıktığı gün hepimizin içini bir hüzün kaplamıştı.

Altı hafta geçmiş ve Sydney hâlâ dönmemişti. Başlangıçta bu gecikme annemi pek telaşlandırmamıştı ama aradan bir hafta daha geçtikten sonra annem Donovan ve Castle Gemicilik Şirketinin yetkililerine bir mektup yazmıştı. Gelen cevapta, Sydney'in romatizma tedavisi için Cape Town'daki bir hastaneye kaldırıldığı yazıyordu. Bu haber annem çok endişelendirdi ve bu yüzden sağlığı bozuldu. Ne var ki, dikiş dikmeyi sürdürdü, bu arada ben de bir aileye dans dersleri vererek haftada beş şiling kazanıyordum.

İşte o günlerin birinde McCarthy'ler Kennington Sokağına yerleştiler. İrlandalı bir komedyen olan Mrs. McCarthy annemin arkadaşıydı. Bir muhasebeci olan Walter McCarthy'le evliydi. Annem sahneyi bırakmak zorunda kaldığında Mr. ve Mrs. McCarthy'lerin izini de kaybetmişti. Onları ancak yedi yıl sonra Kennignton Sokağının güzel semtlerinden biri olan Walcott Mansions'a taşındıklarında yeniden görebildi.

Oğulları Wally McCarthy'le ben yaşıttık. İki küçük çocuk olarak bizler de yetişkinlerin davranışlarını taklit eder, kendimizi vodvil sanatçıları varsayarak olmayan purolarımızı içer gibi yapar, sözde atlı arabalarımıza binerek ailelerimizi eğlendirmeye çalışırdık.

McCarthy'ler Walcott Mansions'a yerleşmelerine karşılık annem onları oldukça seyrek görüyordu. Oysa Wally'le ben sıkıfıkı dost olmuştuk. Okuldan çıkar çıkmaz koşarak eve gelip annemin bir şeye gereksinimi olup olmadığına bakıyor sonra da soluğu McCarthy'lerin evinde alıyordum. Walcott Mansions'ın hemen arkasında tiyatroculuk oynamaya başlıyorduk. Bir yönetmen olarak ben içgüdüsel bir şekilde esas kahramandan daha çok dikkatleri üstüne çekeceğini bildiğim kötü adam rollerini üstleniyordum. Wally'nin yemek saati gelinceye dek oynuyorduk. Genellikle beni de yemeğe çağırıyorlardı. Yemek zamanları işimin olmadığını belirtmekte üstüme yoktu. Bununla birlikte bazen çevirdiğim bu numara işe yaramaz ben de eve dönmek zorunda kalırdım. Beni görmekten her zaman hoşnut olan annem büyükbabamın yumurtalarından birini pişirerek bana yiyecek bir şeyler hazırlardı. Bazen bana bir şeyler okur ya da birlikte pencerenin kenarına oturarak yoldan geçenlere ilişkin komik şeyler anlatarak beni neşelendirirdi. Annem ayaküstü öyküler uydururdu. Örneğin hızlı adımlarla yürüyen genç bir adam penceremizin önünden geçecek olsa, annem hemen, "İşte Mr. Hopandscot geçiyor. Bugün şansı yaver gider de yarışlarda kazanırsa sevgilisine bir bisiklet alacak," dedi.

Ya da burnu havada yürüyen birini gördüğünde, "Hımm. Bu da önüne çıkan hiçbir yemeği beğenmez," derdi.

Sonra da biri koşar adımlarla penceremizin önünden geçer ve annem hemen onun notunu verirdi. "Bunun durumu kötü. Çok sıkışmış olmalı." Ve bu oyun böylece sürerdi. Ben de onun yorumlarına kahkahalarla gülerdim.

Sydney'den hiçbir haber alamadan bir hafta daha geçmişti. Biraz daha olgun, annemin sıkıntısına biraz daha duyarlı davranabilseydim durumu kavrayabilirdim. Günlerce pencerenin yanında dalgın dalgın oturduğu-

nu, odayı derleyip toplamadığını, iyiden iyiye suskunlaştığını farkedebilirdim. Çalıştığı firma dikişlerinde kusurlar bulup iş vermekten vazgeçtiğinde, taksitlerini ödeyemediğimiz için gelip dikiş makinesini götürdüklerinde, verdiğim dans dersleri birdenbire sona erip oradan kazandığım beş şiling de kesildiğinde annemin hiçbir tepki vermediğini görüp endişelenmeliydim.

Mrs. McCarthy birdenbire öldü. Uzun bir zamandan beri hastaydı ve sağlığı hızla kötüleşiyordu. Onun ölümüyle birlikte kendimi çılgınca bir düşünceye kaptırmıştım. Mr. McCarthy'nin annemle evlenmesini düşlüyordum. Wally'le ben canciğer dost olduğumuza göre onların evlenmeleri ne kadar da harika olurdu! Ayrıca bu annemin sorunları için de olağanüstü güzel bir çözüm olacaktı.

Cenazeden hemen sonra bu konuyu anneme açtım. "Mr. McCarthy'i daha sık görmeyi kendine iş edinmelisin. Seninle evlenmek istediğinden eminim."

Annem hafifçe gülümsedi. "Zavallı adama bir şans tanı," dedi bana.

"Eski günlerdeki gibi kendine bakar, giyinir ve çekici biri olursan adam seninle evlenir. Ama küçük parmağını bile kıpırdatmaz, bütün gününü bu allahın cezası odada oturarak geçirirsen başını bile çevirip bakmaz sana."

Zavallı annem. Ona bunları söylediğim için ne kadar pişmanım şimdi. Onun kötü ve yetersiz beslenmeden ötürü gitgide halsizleştiğinin farkına varamamıştım. Ama bununla birlikte annem insanüstü bir güç harcayarak eve çeki düzen vermişti.

Yaz tatilinde olduğumuz için erkenden McCarthylerin evine gitmeyi tasarlıyordum. Aslında tek istediğim bir an önce o fare deliğinden kurtulmaktı. Beni öğle yemeğine davet ettiler ama içimden bir ses bir an önce annemin yanına dönmemi söylüyordu. Pownall Terrace'a ulaştığımda kapının önündeki çocuklar beni durdurdu.

"Annen çıldırdı," dedi küçük bir kız çocuğu.

Sözcükler yüzüme bir tokat gibi çarptı.

"Ne demek istiyorsun?" diye mırıldandım.

"Bu doğru," dedi bir diğeri. "Kapıları tekmeledi, kömür parçalarını çocuklara vererek bunların doğum günü armağanları olduğunu söyledi. İnanmıyorsan anneme sor."

Daha fazlasını duymaya dayanamayarak koşarak evin açık kapısından içeri girdim, basamakları ikişer üçer çıktım ve bizim odanın kapısını

hızla açtım. Soluğumu tutup eşikte durarak anneme dikkatle baktım. Bir yaz günüydü ve odanın içindeki hava çok bunaltıcıydı. Annem her zamanki gibi pencerenin yanında oturuyordu. Yavaşça başını çevirip bana baktı. Solgun yüzünde acı çeker gibi bir anlam vardı.

"Anne!" Sesim haykırır gibi çıkmıştı.

"Ne oldu?" diye sordu ilgisiz bir şekilde.

Koşarak ona sırıldım ve ağlamaya başladım.

"Tamam, tamam," diyerek başımı okşamaya başladı. "Ne oldu?"

"İyi değilsin," dedim hıçkırıkların arasından.

Beni rahatlatırcasına konuştu. "Elbette iyiyim."

Annemin çok dalgın bir hali vardı.

"Hayır! Hayır değilsin! Bana tüm dairelerin kapılarını tekmelediğini ve...." Hıçkırıklarım konuşmamı engelledi.

"Sydney'i arıyordum," dedi cılız bir sesle. "Onu bana göstermiyorlar."

İşte o zaman çocukların bana doğruyu söylediğini anlamıştım.

"Oh, anneciğim lütfen böyle konuşma. Lütfen! Lütfen!" Hıçkırdım. "Gidip sana bir doktor getireyim."

Annem başını okşayarak konuşmasını sürdürdü. "McCarthy'ler onun nerede olduğunu biliyorlar ve bana söylemiyorlar."

"Anneciğim lütfen izin ver de bir doktor çağırayım," diyerek ayağa kalkıp kapıya doğru gittim.

Annem acı dolu yüz ifadesiyle arkamadan baktı. "Nereye gidiyorsun?"

"Doktor çağırmaya. Hemen dönerim."

Karşılık vermedi ama arkamdan endişeyle baktı. Telaşla aşağı inerek evsahibemizin evine gittim. "Annemin durumu hiç de iyi değil, bir an önce doktoru çağırmalıyım."

"Biz ona haber yolladık bile," dedi ev sahibemiz.

Yaşlı kilise doktoru evsahibesiyle çocukların anlattıklarını dinledikten sonra annemi muayene etti. "Çıldırmış. Bir an önce hastaneye yatırın onu," dedi.

Doktor bir kağıda bir şeyler yazdı; kağıtta annemin başka şeylerin yanısıra iyi beslenmediği de yazılıydı.

"Orada hem daha iyi beslenir hem de ona daha iyi bakılır," diyerek evsahibemiz beni rahatlatmaya çalışıyordu.

Annemin eşyalarını toplamaya ve onu giydirmeye yardım etti. An-

nem o kadar güçsüzdü ki, hiçbir şeye karşı çıkmadan söylenenleri yerine getirdi. Kendini artık isteklerinden soyutlandırmış gibi bir hali vardı. Kapıdan çıkarken evin önünde birikmiş çocuklarla komşularımız bize korkuyla bakıyorlardı.

Hastane yaklaşık bir mil ötedeydi. Yolda yürürken annem bir sarhoş gibi iki yana yalpalayıp duruyordu. Ben de onun yürümesine yardımcı olmaya çalışıyordum. Parlak, öğleden sonra güneşi sefaletimizi sanki daha iyi ortaya çıkarıyor gibiydi. Yanımızdan geçenler annemin sarhoş olduğunu düşünüyorlardı oysa ben onları bir karabasandaki hayaletler gibi görüyordum. Yol boyunca annem ağzını açıp konuşmadı ama nereye gittiğimizi biliyor gibiydi ve sanki oraya bir an önce gitmek ister gibi bir hali vardı. Onu rahatlatmaya çalışıyordum, o da konuşamayacak kadar halsiz olduğundan yalnızca gülümsemekle yetiniyordu.

Sonunda hastaneye ulaşabildik ve genç bir doktor annemin yanına geldi. Kilise doktorunun yazdığı kağıdı okuduktan sonra kibarca, "Pekâlâ Mrs. Chaplin, bu taraftan lütfen," dedi.

Annem karşı çıkmadan doktorla birlikte gitti. Ne var ki yanına gelen hastabakıcıları görünce beni yalnız bıraktığının birden bilincine vararak bana acıyla baktı.

"Yarın görüşürüz," dedim gülümsemeye çalışarak.

Annem hastabakıcıların yanında ilerlerken ikide bir dönüp acıyla bana bakıyordu. Annem gittikten sonra genç doktor yanıma geldi. "Sen şimdi nerede kalacaksın, delikanlı?"

Yoksullar evinde yeterince kaldığımdan kibarca, "Oh, benim için endişelenmeyin, teyzemde kalırım," dedim.

Hastaneden çıkıp eve doğru yürürken içimde yalnızca derin bir acı duyumsuyordum. Ama bununla birlikte, annemin o karanlık odada aç bilaç oturmasındansa hastanede daha iyi bakılacağını bildiğimden rahatlamış gibiydim. Ama hastabakıcıların arasında yürürken, yürek parçalayıcı bir şekilde bana bakışını da asla unutamayacaktım. Onun o sevgi dolu davranışlarını, neşesini, sevecenliğini, bu küçük çıtı pıtı kadının yorgun argın eve dönüşünü, Sydney'le beni görünce tüm yorgunluğunun nasıl da birden yokoluşunu düşünmeye koyuldum. Hatta o sabah bile bana şeker vermişti.

Doğruca eve gitmedim, gidemedim. Newinton Butts Pazarı yönüne dönerek hava kararıncaya dek vitrinlere baktım durdum. Çatı katındaki o küçücük odaya döndüğümde ise oda bana her zamankinden daha da boş geldi. Sandalyenin üstünde suyla dolu bir leğen duruyordu. İki gömleğim

bu leğenin içine atılmıştı. Etrafı araştırmaya başladım, dolapta yarım paket çayın dışında yiyecek hiçbir şey yoktu. Şöminenin üstünde ise annemin cüzdanı duruyordu. İçinde üç penny, birkaç anahtar ve birkaç tane de rehine kağıtları vardı. Köşedeki masanın üstünde duran şekeri görünce ağlamaya başladım.

Sinirlerim tamamen yıprandığından o gece deliksiz uyudum. Sabah uyandığımda ise odanın boşluğu ve derin sessizliği beni çok kötü etkiledi. Odayı aydınlatan güneş annemin yokluğunu vurguluyor gibiydi. Daha sonra evsahibemiz gelerek odayı kiralayıncaya dek orada kalabileceğimi ve yiyecek bir şeye gereksinimim olduğunda hiç çekinmeden istememi söyledi. Ona teşekkür ederek Sydney döndüğünde tüm borçlarımızı ödeyeceğini söyledim. Yiyecek bir şeyler istemekten çok utanıyordum.

Ertesi gün sözverdiğim gibi gidip annemi görmedim. Bunu yapamazdım, bu benim için çok güçtü. Evsahibemiz annemin doktorunu görmüş ve ona annemin Cane Hill akılhastanesine gönderildiğini söylemiş doktor. Bu haber beni kendime getirdi, çünkü bu hastane yirmi mil ötedeydi ve benim oraya gitmem mümkün değildi. Neyse ki, Sydney yakında dönecekti, artık oraya birlikte giderdik. İlk birkaç gün ne kimseyi gördüm ne de kimseyle konuştum.

Sabahın erken saatlerinden kimselere görünmeden evden sıvışıyor ve bütün günü dışarda geçiriyordum. Her zaman yiyecek bir şeyler buluyordum, ayrıca bir öğün yememek de bana öyle korkunç bir olay gibi gelmiyordu. Bir sabah evsahibemiz beni merdivenlerde yakalayarak kahvaltı edip etmediğimi sordu. Başımı iki yana salladım. "Hadi gel öyleyse," dedi.

Annemin başına gelenleri duymalarını istemediğim için McCarthy'lerden uzak duruyordum. Aslında bir kaçak gibi herkesten uzak duruyordum.

*

Annem gideli tam bir hafta olmuştu ve ben gerçek bir kaçak hayatı yaşıyordum. En çok evsahibemizden çekiniyordum. Sydney eğer yakında dönmeyecek olursa er geç evsahibemiz beni kilise yetkililerine bildirecek ve onlar da beni yeniden Hanwell okuluna göndereceklerdi. Bundan ötürü de vargücümle ona görünmemeye çalışıyordum.

Kennington yolunun arka sokaklarından birine çalışan odun kırıcılarına rastladım bir gün. Yolun bu karanlık köşesinde ağır işçiler gibi çalışan bu insanlar alçak sesle birbirleriyle konuşarak gün boyu odun kırıp duruyorlardı. Oraya gidip onları izliyordum. Büyük bir odunu alıp parçalara, sonra da bu parçaları daha küçük parçalara bölüyorlardı. Bu işi öylesine seri hareketlerle yapıyorlardı ki büyülendim ve iş bana çok cazip göründü. Kısa bir süre sonra onlara yardım etmeye başlamıştım. Keresteleri getiriyorlar, onları çalışma yerlerine taşıyorlardı. Bu iş onların en azından bir gününü alıyordu. Ertesi gün de odunları testereyle kesiyorlardı. Cuma ve cumartesileri ise odunları satıyorlardı. Satış olayı bana pek cazip gelmiyordu ben odunların kesilmesiyle daha fazla ilgileniyordum.

Bunlar otuz yaşlarında oldukça sessiz kişiler olmakla birlikte çok daha yaşlı gösteriyorlardı. Kendisine patron dediğimizin kırmızı bir burnu vardı ve üst dişlerinden yalnızca biri kalmıştı ağzında. Bununla birlikte yüzünde yumuşak ve sevecen bir ifade vardı. Tek dişini ortaya çıkaran garip bir gülümsemesi vardı. Yeterince çay fincanımız olmadığında boş süt tenekesini alır ve gülümseyerek havaya kaldırırdı. "Ağzıma yakışıyor mu?" derdi. Diğeri ise oldukça sessiz, içine kapanık, solgun benizli ve kalın dudaklı biriydi. Saat bir olduğunda patron başını kaldırıp bana bakar ve "Hiç peynir kabuğundan yapılmış eritilmiş peynir yedin mi?" derdi.

Ben de," Hem de defalarca," diye karşılık verirdim.

Sonra da gülümseyerek bana iki penny uzatır ve ben de dükkana giderdim. Dükkan sahibi beni çok sevdiği için her zaman beni kayırırdı. Peyniri yıkadıktan sonra buna biraz su, tuz ve biber eklerdik. Bazen patron bunlara ek olarak domuz eti yağıyla bir dilim soğan da verirdi, böylelikle sıcak bir fincan çayla birlikte mükellef bir yemek yerdik.

Paradan hiç söz etmemekle birlikte hafta sonunda patron altı penny vererek beni çok şaşırttı.

Joe'nun, solgun benizli olanın, sarası vardı, nöbetleri tuttuğunda patron kalın bir ambalaj kağıdını yakar, nöbeti geçirmeye çalışırdı. Bazen Joe'nun ağzından köpükler gelir, dilini ısırırdı. Nöbet geçtiğinde acınası bir görünüşü olur, utanırdı.

Odun kırıcılar sabahın yedisinde iş başı yapar akşamın yedisine hatta bazen daha geç saatlere dek çalışırlardı. Barakalarını kitleyip gittiklerinde ise kendimi çok yalnız hissederdim. Bir akşam patron bizleri Güney Londra Müzikolüne götürmeye karar verdi. Joe ile ben yıkanmış, temiz giysilerimizi üzerimize geçirmiş patronu bekliyorduk. Daha sonraki

yıllarda aralarına katılacağım Fred Karno'nun *Early Birds* adındaki komedi topluluğunun gösterisiydi gideceğimiz. Joe duvara dayanmış patronu beklerken ben de neşe ve heyecan içerisinde tam karşısında duruyordum. Joe birden haykırarak yere düştü. Sara nöbeti geçiriyordu. Bu heyecan ona fazla gelmişti. Patronun dinlenmesi gerektiğini söylemesine karşılık Joe gidip gösteriyi izlememizi ve sabaha bir şeyinin kalmayacağını söyledi.

Okul kavramı beni öylesine korkutan bir şeydi ki, bu duygudan kendimi hiçbir zaman arındıramamıştım. Odun kırıcılar arada sırada bu konuyu açarlardı. Yaz tatili bittiğinden ve onların belirgin bir tedirginlik içinde olduklarını duyumsadığımdan okul çıkışı saati olan dörtbuçuğa kadar yanlarına gitmemeye başladım. Ama saat dörtbuçuğa kadar da gün geçmek bilmiyordu.

Bir akşam yatağımda yatarken evsahibemiz beni çağırdı. Aşağıya indiğimde oturmuş beni bekliyordu. Heyecanlı bir şekilde bana bir telgraf uzattı. Telgrafta, "Yarın sabah saat onda Waterloo İstasyonunda olacağım. Sevgiler, Sydney," yazıyordu.

Onu istasyonda karşılayacak durumda değildim. Elbiselerim yırtık pırtık ve kir içindeydi. Ev sahibemizin mutfağının önünden geçerek bir kova suyu üç kat yukarıya taşımamak için yüzümü yalnızca odun kırıcıların barakasındaki musluktan yıkıyordum. Sydney'le karşılaştığımda boynum ve kulaklarım kir içindeydi.

Sydney beni tepeden aşağı süzdü. "Neler oldu?"

Haberi duraksamadan hemencecik söyleyiverdim. "Annem çıldırdı, biz de onu hastaneye kaldırmak zorunda kaldık."

Sydney'in yüzü gölgelendi ama kendini hemen toparlayıverdi. "Şimdi nerede oturuyorsunuz?"

"Aynı yerde, Pownall Terrace'da."

Arkasını dönerek çantalarının yanına gitti. Yüzünün iyice solduğunu ve çok zayıflamış olduğunu farkettim. Hamala eşyalarını yüklemesini söyledi. Valizlerinin arasında bir sandık dolusu muz vardı.

"Bu muzlar da senin mi?" diye sordum sabırsızca.

Başını evet anlamında salladı. "Daha henüz tam olmadılar. Birkaç gün bekledikten sonra yeriz."

Yolda eve giderken Sydney, annemle ilgili sorular sormaya başladı. Heyecandan ona tam ve doğru yanıtlar verebilecek düzeyde değildim, ama o ne demek istediğimi anlamıştı. Sydney bana Cape Town'de tedavi görmek için hastaneye kaldırıldığını ve dönüş yolculuğu sırasında yirmi

pound kazandığını ve bu parayı bir an önce anneme vermek için sabırsızlandığını söyledi. Bu parayı gemide yarışmalar ve piyangolar düzenleyerek askerlerden kazanmıştı.

Bana tasarılarından söz etti. Görevini bırakıp aktör olmaya karar vermişti. Bu paranın bizi yirmi hafta idare edeceğini hesaplamıştı ve bu süre içinde de herhangi bir tiyatro topluluğunda bir iş bulacağından emindi.

Eve bir sandık muz ve taksiyle gelmemiz hem komşuları hem de evsahibimizi çok etkilemişti. Evsahibemiz Sydney'e annemin başına gelenleri o korkunç ayrıntılara girmeden anlattı.

Aynı gün Sydney alışverişe çıkarak bana yeni giysiler aldı ve o akşam ikimizde iki dirhem bir çekirdek giyinip Güney Londra Müzikholündeki en iyi yerlerden birine geçip oturduk. Gösteri sırasında Sydney aynı şeyi tekrarlayıp duruyordu: "Annem de olsaydı bu gece kimbilir ne kadar da mutlu olurdu!"

O hafta Cane Hill'e annemi görmeye gittik. Ziyaret odasında otururken beklemenin verdiği sıkıntı dayanılmaz boyuta ulaşmıştı. Anahtarın kilitte döndüğünü ve annemin içeri girişini hatırlıyorum. Yüzü solgun, dudakları da morarmıştı ama bununla birlikte bizleri hemencecik tanıdı. Ne var ki, o eski neşesi yokolmuştu. Anneme iri yarı bir hastabakıcı eşlik ediyordu. Yanımızda durarak konuştu: "Bugün gelmeniz çok kötü oldu," dedi. "Nedense kendimizi bugün hiç iyi hissetmiyoruz, öyle değil mi şekerim?"

Annem kibarca ona bakarak gülümsedi.

"Biz kendimizi iyi hissettiğimizde tekrar gelin," diye ekledi hastabakıcı.

Hastabakıcı bir süre sonra annemi odadan çıkardı ve biz yine yalnız kaldık. Sydney annemi neşelendirmeye çalışarak işlerinin yolunda gittiğini, şansının döndüğünü, bu kadar uzun kalmasının nedeninin çok para kazanmak olduğunu söylemesine karşılık annem düşünceli bir şekilde yalnızca başını sallamakla yetinmişti. Ona yakında iyileşip oradan çıkacağını söylediğimde ise bana, "Elbette," diye karşılık verdi. "Sen yeter ki öğleden sonralar bana bir fincan çay ver, o zaman benim hiçbir şeyciğim kalmaz."

Daha sonra doktor Sydney'e kötü ve yetersiz beslenmeden beynin işlevini yitirdiğini, orada kendisine iyi bakıldığını ve tam olarak iyileşmesi için de birkaç ayın geçmesi gerektiğini söyledi. Ne var ki, ben günlerce onun söylediklerini bir türlü unutamadım. "Sen yeter ki öğleden sonraları bana bir fincan çay ver, o zaman benim hiçbir şeyciğim kalmaz."

Beş

Joseph Conrad bir arkadaşına yazdığı bir mektupta şöyle bir şey demişti: Kapana kıstırılmış kör bir farenin yakalanmayı bekleyişi gibi bir duyguya kaptırdı hayat beni. Bu benzetme bizim içinde bulunduğumuz durumu çok iyi açıklıyordu. Ne var ki hiçbir şey değişmez değildi. Benim de şansım açılmaya başlamıştı.

Birçok işe girip çıkmıştım ve bu çalışmalarım sırasında ben de Sydney gibi bir gün aktör olacağıma olan inancımı asla yitirmemiştim. Bu yüzden de işsiz kaldığım zamanlarda ayakkabılarımı parlatır, elbiselerimi temizler ve temiz bir yakalık takarak Strand'ın arkasındaki Bedford Sokağında bulunan Blackmore Tiyatro Sanatçıları Ajansına giderdim. Giysilerim iyice eskiyinceye dek oraya bıkıp usanmadan gittim.

İlk gittiğimde büroda iyi giyimli birçok kadın ve erkek birbirleriyle konuşup şakalaşıyordu. Korkudan tirtir titreyerek kapının hemen yanıbaşında çok utangaç bir şekilde durmuş eski püskü giysilerimle yırtık ayakkabılarıma bakmamaya çalışıyordum. İçerdeki bürolardan birinden gelen genç bir görevli bekleyenlerin yanına yaklaşarak, "Senin için bir şey yok, senin için de, senin için de," demişti. Odadaki kalabalık anında dağılmıştı. Ben orada tek başıma kalmıştım. Görevli beni farkedince yanıma yaklaşmış ve "Ne istiyorsun?" demişti.

Kendimi Oliver Twist gibi hissetmiştim. "Elinizde hiç çocuk rolü var mı?"

"Kaydını yaptırdın mı?"

Başımı iki yana sallamıştım.

Şaşkınlık içerisinde görevli beni arka odaya almış adımı, adresimi ve diğer gerekli bilgileri kaydettikten sonra herhangi bir iş çıktığında beni arayacağını söylemişti. Oradan görevini yerine getiren kişinin duyduğu mutlulukla ayrılırken bir yandan da bir iş çıkmadığı için şükran duyuyordum.

Sydney'in gelişinden tam bir ay sonra bir kart geldi. Kartta, "Bedford Sokağındaki Blackmore ajansına gelin," diye yazıyordu.

Üzerimde yeni giysilerimle Mr. Blackmore'un huzuruna çıkarıldım. Cana yakın biri olan Mr. Blackmore beni gülümseyerek karşıladıktan sonra elime bir kağıt tutuşarak bunu Mr. C. E. Hamilton'a götürmemi istedi.

Mr. Hamilton notu okuduktan sonra benim bu kadar genç olabileceğimi tahmin etmediğini söyledi. O günlerde oniki buçuk yaşımda olmama karşılık ona yalan söyleyerek yaşımın ondört olduğunu belirtmiştim. Bana, *Sherlock Holmes*'deki odacı çocuk Billie rolünü oynayacağımı ve sonbaharda başlayacak kırk haftalık bir turneye çıkacağımızı açıkladı.

"Bu arada," diye konuşmasını sürdürdü Mr. Hamilton. "Yeni oyunumuz *Jim, the Romance of a Cockney*'de çok güzel bir rol daha var. Oyunu bu turnede *Sherlock Holmes*'da başrolü üstlenen Mr. H. A. Saintsbury yazdı. *Jim, the Romance of a Cockney*'i deneme açısından *Sherlock Holmes*'la birlikte turnede sahneleyeceğiz." Maaşım da haftada iki pound on şiling olacaktı.

Bana önerilen bu miktar inanılmaz bir boyutta olmasına karşılık "Ağabeyime danışmadan kabul edemem," diye karşılık verdim.

Mr. Hamilton kahkahalarla güldü, davranışımdan çok hoşlanmış gibiydi. Beni diğer çalışanların yanına götürdü. "Yeni Billie'miz bu işte! Onun nasıl buldunuz?"

Memurlar neşeyle bana bakıp gülümsediler. Neler olmuştu? Dünya sanki birden değişmiş gibiydi. Beni kucaklayıp tüm güzelliklerin içine atmıştı sanki. Sonra da Mr. Hamilton bir not yazarak bunu Leicster Meydanındaki Green Room Club'a götürüp Mr. Saintsbury'e vermemi söyledi. Oradan çıktığımda bulutların üstünde uçuyor gibiydim.

Aynı şey Green Room Club'ta da oldu, Mr. Saintsbury benimle tanışmaları için kulüp üyelerini yanına çağırdı. Bana Sammy partisini uzatarak bunun oyunundaki en önemli karakter olduğunu söyledi. Rolü orada ayaküstü okumamı isteyeceğinden korkmuştum ama allahtan bunu evde rahat bir şekilde okumamı ve provaların bir hafta sonra başlayacağını söyledi.

Mutluluktan uçar bir şekilde otobüse binerek eve döndüm. Başıma gelen bu olayların ne anlama geldiğini yeni yeni anlayabiliyordum. Birden yoksul hayatı gerilerde bırakmış ve uzun zamandan beri düşünü kurduğum, annemin sürekli sözünü ettiği o büyülü dünyaya ilk adımımı atmıştım. Bir aktör olmak üzereydim: Her şey çabuk ve beklenmedik bir şekilde oluvermişti. Hayatım boyunca elimde tuttuğum bu çok önemli sayfaları çevirmeye başladım. Otobüs yolculuğum boyunca attığım bu adımı düşünüp durdum. Artık barakalarda, yoksul semtlerde yaşamayacaktım. Ben bir tiyatro mensubuydum. İçimden hıçkırarak ağlamak geliyordu.

Sydney'e olanları anlattığımda gözleri neredeyse yuvalarından fır-

layacaktı. Bağdaş kurarak yatağa oturdu, düşünceli bir şekilde camdan dışarı baktı ve bir süre başını iki yana ve aşağı yukarı salladıktan sonra çok ciddi bir sesle konuştu: "Bu, bizim hayatımızın dönüm noktası. Keşke annem de burada bizimle birlikte olabilseydi."

"Bir düşün," diye konuşmamı sürdürdüm heyecanla. "İki pound on şilingten kırk hafta. Mr. Hamilton'a iş konularıyla senin ilgilendiğini söyledim belki biraz daha fazla alabiliriz. Ama ne olursa olsun bu yıl tam altmış pound biriktirebiliriz."

Heyecanımız biraz yatıştıktan sonra iki pound on şilingin böylesi büyük bir rol için o kadar da fazla bir para olmadığına karar verdik. Sydney maaşımı arttırmak umuduyla Mr. Hamilton'u görmeye gitti. Ama o dediği dedik biriydi. "İki pound on şilingten fazla veremem," demişti Mr. Hamilton. Biz de bu kadar çok para kazanacağımdan ötürü mutluluktan havaya uçuyorduk.

Sydney rolümü bana okuyarak ve ezberleterek yardımcı oluyordu. Bu otuzbeş repliği olan oldukça büyük bir roldü ama üç gün içersinde ezberlemiştim bile.

Jim'in provaları Drury Lane Tiyatrosunun üst fuayesinde yapılıyordu. Ben tam anlamıyla kusursuz bir rol çıkarıyordum. Beni yalnızca tek bir sözcük tedirgin ediyordu. "Kendinizi ne sanıyorsunuz Mr. Pierpont Morgan?" sorusuna benim şöyle bir karşılık vermem gerekiyordu: "Putterpint Morgan." Mr. Saintsbury bu repliğin dışına çıkmamı istemiyordu. İlk birkaç prova çok iyi geçti. Yepyeni bir dünya önümde açılmıştı. Sahne elemanları, zamanlama, duraksama, suflör gibi kavramların ne olduğundan en küçük bir fikrim bile yoktu ama sanki herşeyi daha önceden biliyormuşcasına abartısız ve olağandım. Mr. Saintsbury yalnızca bir tek davranışımı beğenmedi; konuşurken başımı çok hareket ettiriyordum ama zamanla bu da geçti.

Bir iki sahnenin provasını yaptıktan sonra Mr. Saintsbury büyülenmiş ve şaşırmıştı. Daha önce sahneye çıkıp çıkmadığımı sordu. Mr. Saintsbury'le diğerlerinin hoşnut olduğunu görmek ne denli büyük bir mutluluktu!

Jim bir hafta Kingston Tiyatrosunuda bir hafta da Fulham'da sahnelenecekti. Henry Arthur Jones'un *Silver King* adlı melodramının değişik bir uyarlaması olan *Jim*'in öyküsünde amneziye yakalanan bir aristokratın kendini genç bir çiçekçi kızla gazete satıcısı Sammy'nin ortasında buluşu konu ediliyordu. Sammy'i ben oynuyordum. Kız, çatı katındaki küçü-

cük odada dolabın içinde yatarken, Dük –ona böyle hitap etmekten hoşlanıyorduk– kanepede ben de yerde yatıyordum.

Birinci perde Devereux Court 7A'daki zengin avukat James Seaton Galtock'un çalışma odasında geçer. Eski aşk ilişkisinden ötürü suçlanan yıpranmış giysileri içindeki Dük, hasta velinimetine kendisine yardım etmesi için yalvarırken çiçekçi kız da amnezi hastalığı sırasında onu yalnız bırakmamıştır.

Bir kavga sırasında kötü adam Dük'e şöyle der: "Defol! Sen de metresin de defolun buradan!"

Güçsüz ve perişan bir halde olan Dük, masanın üstündeki kağıt bıçağını kaparak kötü adama saldırmak ister fakat bıçağı düşürür. Kendisi de bir sara nöbetine tutularak kötü adamın ayaklarının dibine yığılır. İşte tam bu sırada Dük'ün bir zamanlar aşık olduğu kötü adamın eski karısı odaya girer. O da bu perişan Dük'e yardım için yalvarır.

Ama kötü adam Dük'e yardım etmekten kaçınır. Artık burada oyun doruk noktasına ulaşmıştır. Kötü adam eski karısını kendisine ihanet etmekle suçlar. Kadın da kendinden geçmiş bir şekilde Dük'ün elinden düşürdüğü kağıt bıçağını kapar ve kötü adama saplar ve adam ölür. Dük ise hâlâ yerde baygın yatmaktadır. Kadın sahneden çıkar, Dük kendine gelerek rakibinin öldüğünü görür. "Tanrım, ben ne yaptım?" der.

Sonra da olaylar şöyle gelişir. Cesetin ceplerini boşlartır, cüzdanını bulur. Cüzdanın içinde bir miktar para, pırlantalı bir yüzükle bazı mücevherler vardır, bunları cebine atar ve pencereden kaçmadan önce de başını çevirip cesede bakar ve şöyle der: "Hoşçakal, Gatlock. Sonunda bana yardım ettin işte." Perde.

İkinci sahne Dük'ün yaşadığı tavan arasındaki küçük odada geçer. Perde açıldığında bir dedektif dolabın içine bakmaktadır. Ben ıslık çalarak içeri girerim. Dedektifi görünce de hemen dururum.

GAZETE SATICISI: O dolabın bir hanımın yatakodası olduğunu bilmiyor musun?"

DEDEKTİF: Ne! Bu dolap mı? Yaklaş buraya.

GAZETE SATICISI: Nasıl da soğukkanlı!

DEDEKTİF: Konuşacağına içeri gir ve kapıyı kapat.

GAZETE SATICISI (ona doğru ilerler?) Kibar ol.

DEDEKTİF: Ben bir dedektifim.

GAZETE SATICISI: "Polis ha? Ben yokum!"

DEDEKTİF: Korkma seni incitecek değilim. Birine yardımı dokunacak küçük bir bilginin dışında başka bir şey istediğim yok benim.

GAZETE SATICISI: İyilik ha? Buradaki insanlara eğer bir iyilik gelecekse bu ancak polisten uzak durmakla olur.

DEDEKTİF: Saçmalama. Sana teşkilatta ilk işe başladığımda neler yaptığımı anlatmamı ister misin?"

GAZETE SATICISI: Sağol, ben almayayım. Çizmelerinden bunu görebiliyorum.

DEDEKTİF: Burada kim oturuyor?

GAZETE SATICISI: Dük.

DEDEKTİF: İyi de onun gerçek adı ne?"

GAZETE SATICISI: Bilmiyorum. Dük onun takma adı ama ne anlama geldiğini ben de bilmiyorum.

DEDEKTİF: Bana ondan biraz sözet. Nasıl biridir?

GAZETE SATICISI: Çöp gibi zayıftır. Saçları beyaz, yüzü her zaman traşlıdır, şapka ve gözlük takar. Baktı mı insanın ciğerini okur.

DEDEKTİF: Peki ya Jim? Kimin nesi bu Jim denen adam?

GAZETE SATICISI: Adam mı? O bir kadın!

DEDEKTİF: Şimdi anlaşıldı. demek ki o kadın...

GAZETE SATICISI (Dedektifin sözünü keser): Şu dolapta uyuyan kadın o işte, bu da bizim odamız, yani Dükle benim, vs,vs,vs.

İster inanın ister inanmayın bu sahne izleyicileri pek eğlendiriyordu. Bu belki de benim rolümden daha genç olmamdan kaynaklanıyordu. Söylediğim her replik bir kahkaha tufanıyla sona eriyordu. Sahnede gerçek çay yapmak gibi teknik olaylar beni yalnızca tedirgin ediyordu. Çaydanlığa önce çayı mı yoksa sıcak suyu mu koymam gerektiğini sürekli şaşırıyordum. Mantıken insana ters gelebilir ama bana sahnede bazı ufak tefek sahne işlerini yapmak yerine konuşmaları sürdürmek çok daha kolay geliyordu.

Jim başarı kazanmadı. Eleştirmenler oyundan acımasızca söz ettiler. Bununla birlikte en iyi eleştirileri ben aldım. Bizim topluluğun elemanlarından biri olan Mr. Charles Rock benimle ilgili çıkan bir eleştiriyi bana gösterdi. Tek sözcükle kusursuzdu. Adelphi tiyatrosunun eski aktörlerinden biri olan Mr. Charles Rock'la birlikte birçok oyunda sahneye çıktım. "Genç adam," dedi bana ağır başlı bir tavırla. "Bu eleştiriyi okuduktan sonra sakın başında kavak yelleri esmesine izin verme." Hâlâ kelimesi kelimesine hatırladığım *London Topical Times*'da çıkan eleştiriyi bana okuduk-

tan sonra alçak gönüllü olmam konusunda bana uzun bir söylev çekmişti. Eleştirmen oyunun ne denli kötü olduğunu belirttikten sonra yazısına şöyle devam etmişti: "Ama oyunda çok önemli bir karakter var. Gazete satıcısı Sammy. Bu karekter sayesinde oyunun komedi unsuru ortaya çıkmaktadır. Sammy, çocuk aktör Charlie Chaplin tarafından canlandırıldı. Bu çocuğu ilk kez sahnede görüyorum, daha önce de adına hiçbir yerde rastlamamıştım ama çok yakın bir gelecekte onun bir yıldız gibi parlayacağını sezinliyorum." Sydney, o gazeteden bir düzine kadar satın almıştı.

Jim'i iki hafta oynadıktan sonra *Sherlhock Holmes*'in provalarına başladık. O günlerde Sydney'le ben parasal durumumuzdan henüz pek emin olamadığımızdan hâlâ Pownall Terrace'da oturuyorduk.

Prova aralarında Sydney'le ben annemi görmeye Cane Hill'e gidiyorduk. Önce hastabakıcılar o gün annemin hiç de iyi olmadığını söylediler. Sonra da Sydneya'i bir kenara çektiler ve fısıltıyla ona bir şeyler anlattılar. Sydney'in şöyle dediğini duydum: "hayır, böyle bir şeyi isteyeceğini hiç sanmıyorum. "Sonra da bana dönerek ekledi. "Annem tecrit odasındaymış onu o halde görmeye dayanabilecek misin?"

"Hayır, hayır! Buna asla dayanamam."

Ama Sydney onu gördü. Annem onu tanımakla kalmayıp kendini toparlayabildi. Birkaç dakika sonra bir hastabakıcı yanıma gelerek annemin yeterince iyi olduğunu ve istersem onu görebileceğimi söyledi. Yanından ayrılmadan önce annem beni kenara çekerek kulağıma fısıldadı. "Yolunu kaybedecek olursan seni de buraya tıkarlar." Annem iyileşinceye dek onsekiz ay Cane Hill'de kaldı. Ben turnedeyken Sydney onu düzenli olarak görmeye gitti.

*

Turnede Holmes'ı oynayan Mr. H. A. Saintsbury, *Strand Magazine*'deki resimlerin canlı bir örneği gibiydi. Uzun ve duyarlı bir yüzüyle geniş bir alnı vardı. Holmes'i o güne dek en iyi yorumlayan kişi olarak değerlendiriliyor ve hatta oyunun yazarı ve orijinal Holmes olan William Gillette'den bile daha iyi bir oyun çıkardığı gözlemleniyordu.

İlk turnemde tiyatro müdürlüğü benim Mr. ve Mrs. Green'nin yanın-

da kalmama karar verdi. Mr. Green tiyatronun marangozu, eşi ise kostümcüsüydü. Bu, bence hiç de hoş bir karar değildi. Ayrıca Mr. ve Mrs. Green sürekli sarhoştular. Onlarla aynı saatte sofraya oturmaktan da hiç hoşlanmıyordum. Green'lerle birlikte yaşamamın onları daha fazla tedirgin ettiğinin farkındaydım. Böylece üç haftalık bir deneme süresinden sonra oturup benim yanlarından ayrılmama karar verdik. Topluluğun diğer üyeleriyle birlikte olamayacak kadar genç olduğumdan yalnız yaşamaya başladım. Yabancı kasabalarda, arka odalarda hep tek başımaydım. Suareye kadar hemen hemen hiç kimseyle karşılaşmıyordum, yalnızca kendi kendimle konuştuğumda sesimi duyabiliyordum. Arasıra topluluk elemanlarının gittiği barlardan birine gidiyor, bilardo oynayışlarını izliyordum. Ama ne zaman yanlarına gitsem anında susuyorlardı. Onların belden aşağı konuşmalarına gülemiyordum. Hoş, zaten böyle bir konuşmaya da çok ender kulak misafiri olabiliyordum.

İçime kapanmaya başlamıştım. Pazar akşamları kuzeydeki kasabalara geldiğimizde, kasabanın karanlık ana caddesinde yürürken kiliselerin çanları yalnızlığıma yalnızlık katıyordu. Hafta arası kasabanın pazar yerlerinde dolaşır kendime sebze ve et alarak evsahibeme bunları benim için pişirmesini rica ederdim. Arada sırada ise evsahibem beni evine çağırır ve hep beraber mutfakta yerdik. Bu yöredeki mutfaklar temiz ve düzenli olduğundan bundan çok hoşlanıyordum. Evsahibem ekmek pişirdiğinde o düzenli mutfakta ailenin diğer bireyleriyle birlikte tahta masaya oturup o hoş kokular arasında yemek yemek çok güzel bir duyguydu.

Altı aydan beri kasabalarda dolaşıp duruyorduk. Bu arada tiyatroda iş bulma konusunda pek de başarılı olamayan Sydney, sonunda Strand'deki Coal Hole barına barmen olarak başvurdu. Ve yüzelli kişinin başvurduğu bu işi alabildi.

Bana sürekli mektup yazarak annemin durumuna ilişkin haberler veriyordu ama ne var ki, ben onun mektuplarına tek bir nedenden ötürü doğru dürüst heceleyemediğim için karşılık vermekten kaçınıyordum. Mektuplardan biri beni çok derinden etkileyip beni ona çok yakınlaştırmıştı. Mektuplarına karşılık vermediğim için bana sitem ediyor ve içinde bulunduğumuz acının bizleri daha da yakınlaştırması gerektiğinden söz ediyordu. "Annemin hastalığından bu yana," diye yazmıştı Sydney mektubunda. "İkimizden başka dünyada hiç kimsemiz kalmadı. Bundan ötürü de bana düzenli olarak yazıp benim de bu dünyada bir kardeşim olduğunu bana hatırlatmalısın." Onun bu mektubu beni o kadar çok etkilemişti ki oturup he-

men karşılık verdim. Artık Sydney'i farklı bir açıdan görüyordum. Mektubundaki kardeş sevgisi hayatımın sonuna dek beni etkilemiştir.

Artık yalnız yaşamaya alışmıştım. Ama kendi kendimle konuşmaya o kadar çok alışmıştım ki yolda tanıdık birine rastladığımda utançtan yerin dibine geçiyordum. Onlarla akılcı bir şekilde konuşabilmek için hemen kendimi toparlayamadığımdan dehşet ve endişeyle yanımdan ayrıdıklarından adım gibi emindim. Örneğin başrol oyuncumuz çok güzel, çekici ve kibar biri olan Miss Greta Hahn'ının bana doğru geldiğini gördüğümde onu görmezden gelerek hemen yolumu değiştiriyordum.

Kendimi bırakmaya başlamıştım ve alışkanlıklarım tutarsız bir hal almıştı. Toplulukla yolculuk ederken tren istasyonlarına her zaman en son ben gider olmuştum.

Turne sırasında bir tavşan satın almıştım ve kaldığım her yerde evsahibine haber vermeden tavşanı odama gizlice sokuyordum. Bu son derece şeker bir yaratık olmakla birlikte evcil değildi. Tüyleri bembeyaz ve tertemizdi. Onu yatağımın altına sakladığım tahta bir kutuda tutuyordum. Evsahibem güler yüzle kahvaltımı odama getirdiğinde odanın içindeki kokuyu duyunca kafası karışmış bir şekilde oradan uzaklaşıyordu. Kadın odadan çıkar çıkmaz tavşanımı azat ediyordum o da odanın içinde hoplayıp zıplıyordu.

Kısa bir süre sonra da kapıda bir tıkırtı duyduğunda kutusuna gizlenmesi konusunda tavşanımı eğittim. Eğer evsahibem bu küçük sırrımı ortaya çıkaracak olursa ben de tavşanıma küçük numarasını yaptıracak ve böylelikle de ev sahibemin kalbini kazanacaktım.

Ama bir gece Wales'de tavşanım küçük numarasını yaptıktan sonra evsahibem gizli kapaklı bir şekilde gülümsemiş ve hiçbir şey söylememişti. Ne var ki, o akşam tiyatrodan döndüğümde sevimli hayvanım gitmişti. Bu konuyu açtığımda ise evsahibem başını hiçbir şey olmamışcasına iki yana sallayarak, "Kaçmış olmalı ya da belki de biri çalmıştır," dedi. Kadın, sorunu kendi yöntemleriyle çözmüştü.

Wales'ten bir kömür kasabası olan Ebbw Vale'e gittik ve orada üç gece kaldık. O günlerde çirkin ve karanlık bir kasaba görünümünde olan Ebbw Vale'de evlerin tümü de dört odalıydı ve gaz lambalarıyla aydınlatılıyordu. Orada daha fazla kalmayacağımız için seviniyordum. Topluluğun büyük bir bölümü küçük bir otele yerleştirildi. Ben, bir madencinin evinde küçük ama rahat ve temiz bir oda bulabildim. Geceleri oyundan sonra odama döndüğümde yemeğimin soğumaması için ateşin önüne bırakılmış olduğunu neşeyle görüyordum.

Uzun boylu, güzelce ve orta yaşlı biri olan ev sahibemin buruk bir hali vardı. Sabahları kahvaltımı getirdiğinde hemen hemen hiç konuşmazdı. Mutfak kapısının her zaman kapalı olduğunu farketmiştim. Mutfaktan herhangi bir şey istediğimde de kapıyı vurmam gerekiyordu ve kapı yalnızca birkaç santim aralanıyordu.

Oradaki ikinci gecemde yemeğimi yerken karısıyla hemen hemen aynı yaşlarda olan evsahibemin kocası içeri girdi. O da o akşam tiyatrodaydı ve oyunu çok beğenmişti. Elindeki mumla bir süre yanımda kaldı. Sanki ne söylemesi gerektiğini düşünür gibi bir hali vardı. "Dinle," dedi sonunda da. "Mesleğine uygun düşebileceğini sandığım bir şey var elimde. Hiç insan kurbağa gördün mü? Hadi al şu mumu ben de gaz lambasını alayım."

Mutfağa doğru gitti, gaz lambasını mutfak dolabının üstüne koydu. Dolabın ön cephesi yere kadar uzanan bir perdeyle kaplıydı. "Hey, Gilbert dışarı çık," diye seslendi perdeyi kaldırarak.

Bacakları olmayan, oldukça iri, sarışın, düz bir kafası olan, bembeyaz yüzlü, şiş burunlu, iri ağızlı, omuzları ve kolları adaleli yarım bir adam dolabın altından kıvrılarak dışarı çıktı. Üzerinde pazen iç çamaşırı vardı, kısa ve küt on ayak parmağı ortaya çıkmıştı. Bu tüyler ürpetici yaratık yirmi ya da kırk yaşlarında olmalıydı. Başını kaldırıp bizlere baktı, sonra da sarı ve aralıklı dişlerini göstererek sırıttı.

"Hey, Gilbert, atla!" dedi baba ve bu perişan yaratığa önce yavaşça çömeldi sonra da kollarını neredeyse başımın hizasında havaya kaldırarak zıpladı.

"Sence bu sirklerde bir işe yarayabilir mi?"

O kadar korkmuştum ki, güçlükle konuştum. Ve adama mektup yazıp danışması için birkaç sirkin adını ve adresini verdim.

Adam bu perişan yaratıktan bazı numaralar sergilemesini emretti. Zavallıcık da hopladı, zıpladı ve salıncaklı sandalyenin kollarında başının üstünde durdu. Tüm numaralar da bittikten sonra ben çok eğlenmiş gibi yapıp bu gösterisinden ötürü iltifatlar yağdırdım.

"İyi geceler, Gilbert," dedim mutfaktan çıkmadan ve boğuk bir sesle bu zavallı yaratık karşılık verdi: "İyi geceler."

O gece defalarca uyanıp kapının kilidini kontrol edip durdum. Ertesi sabah evsahibemin çok dostça bir hali vardı. "Dün gece Gilbert'i görmüşsün," dedi. "Tabii o yalnızca evimizde konuklarımız olduğunda dolabın atında yaşar."

O anda Gilbert'in yatağında yattığımı anladım ve tüylerim diken di-

ken oldu. "Evet," diye karşılık verdim ve Gilbert'in bir sirke katılma olasılığından ölçülü bir neşeyle söz ettim.

Kadın başını salladı. "Biz de bunu çok sık düşünüyoruz."

Neşeli halim ya da adını belirleyemediğim o garip duydu, evsahibemi hoşnut etmişe benziyordu. Oradan ayrılmadan önce mutfağa giderek Gilbert'le vedalaştım. Doğal görünmek için aşırı çaba harcayarak Gilbert'in büyük ve nasırlı elini sıktım, o da benimkini sıktı.

*

Köy ve kasabalarda kırk hafta dolaştıktan sonra sekiz hafta da Londra varoşlarında oynamak üzere geri döndük. Her gittiğimiz yerde *Sherlock Holmes* büyük bir başarı kazanıyordu. İlk turnenin bitiminden üç hafta sonra ikinci bir turneye çıkmaya karar verildi.

Sydney'in *Holmes*'da küçük bir rol alması için yönetimle konuştum. Sydney'e haftada otuzbeş şilinge bir rol verilmesini sağladım. Artık birlikte turneye çıkacaktık.

Sydney her hafta anneme mektup yazıyordu ve ikinci turnenin bitimine doğru Cane Hill akıl hastanesinden gelen bir mektupta annemin tam olarak sağlığına kavuştuğunu öğrendik. Bu, gerçekten de çok güzel bir haberdi. Onun hastaneden çıkması için bazı girişimlerde bulunduk ve onun bize Reading'de katılması için hazırlıklar yaptık. Bu olayı kutlamak amacıyla da iki yatak odası, piyanosu ve bir oturma odası olan bir daire kiraladık. Annemin yatak odasını çiçeklerle süsledik. Ve o geceki kutlama için bir yemek şöleni hazırladık.

Gergin ve mutlu bir şekilde tren istasyonuna giderek onu beklemeye koyulduk. Eski günlerin asla geri gelmeyeceğinin bilincinde onun yeni hayatımıza nasıl uyum sağlayacağını endişeyle düşünmekten kendimi alamıyordum, bir yandan da.

Sonunda tren geldi. Vagonlardan inen yolculara heyecan ve tedirginlikle bakmaya başladık. Sonunda annemin gülümseyerek bizlere doğru yaklaştığını gördük. Bizimle karşılaştığında öyle aşırı bir duygusallık göstermedi ama bizleri büyük bir sevgiyle kucakladı. O da bizler gibi uyum sağlamaya çalışıyordu.

Taksiде bir konudan diğerine atlayarak yüzlerce şeyden konuştuk.

Anneme evi gezdirip çiçeklerle süslü yatak odasını gösterdikten sonra kendimizi soluk soluğa kalmış bir şekilde oturma odasındaki koltukların üstüne attık. O gün hava oldukça güneşliydi. Evimiz sessiz bir sokağa bakıyordu ama bu sessizlik artık tedirgin edici olmaya başlamıştı. Kendimi mutlu hissetmek istememe karşılık bunalıma kapılmamak için var gücümle savaşıyordum. Mutlu olmak için hayattan çok az şeyler bekleyen zavallı anneciğim bana mutsuzluk dolu geçmişimi hatırlatıyordu. Aslında beni bu şekilde etkileyecek dünyadaki en son insan oydu. Ama gerçeği gizlemek için elimden geleni ardıma koymadım. Annem biraz yaşlanmış ve kilo almıştı. Her zaman annemin varlığı ve görünüşüyle gurur duyduğumdan onu tüm toplulukla tanıştırmak istiyordum ama ne var ki, perişan bir haldeydi artık o. Duygularımı sezinlemiş olmalı ki soru sorarcasına dönüp bana baktı.

Neşeli bir şekilde uzanıp saçlarını düzelttim. "Toplulukla tanışmadan önce," diyerek gülümsedim. "Kendine her zamanki gibi çeki düzen vermeni istiyorum."

Annem bana baktıktan sonra pudra kutsunu çıkartıp yüzünü pudraladı. "Hayatta olduğum için çok mutluyum," dedi neşeyle.

Birbirimize eskiden olduğu gibi uyum sağlamamız ve benim o karamsarlığımın geçmesi çok uzun sürmedi. Onun çocukları olduğumuz için bizleri kendimizden çok daha iyi anlıyordu. Böylelikle de bizleri bir sevgi yumağıyla sarıyordu. Turnede alışveriş işini üstlenen annem eve her zaman bir iki demet çiçekle dönüyordu. Eskiden ne denli yoksul olduğumuzun artık hiç önemi kalmamıştı. Cumartesi akşamları alışverişe çıktığımızda annem bahçe şebboyu almaktan asla vazgeçmiyordu. Zaman zaman ise bizlerden uzaklaşıp içine kapanması beni çok üzüyordu. Bir anneden çok bir konuk gibi davranıyordu.

Annem yanımıza geldikten bir ay sonra, turneden sonra gidecek bir yerimiz olması için bir an önce ev bulup yerleşmek amacıyla Londra'ya geri dönmek istedi. Bu görüşünü açıkladıktan sonra, ayrıca dedi böylelikle daha az para harcamış oluruz.

Daha önce de oturduğumuz Chester Sokağındaki berber dükkanının üstündeki katı kiraladı ve on pound harcayarak mobilya aldı. Evimiz elbette Versay Sarayı düzeyinde değildi ama annem çiçekli perdeler dikerek eve çok hoş bir görünüm kazandırmıştı. Sydney'le ben haftada dört pound beş şiling kazanıyorduk ve bunun bir pound beş şilingini anneme yolluyorduk.

Turne bittikten sonra Sydney'le birlikte eve dönüp birkaç hafta annemin yanında kaldık. Annemle olmaktan çok mutlu olmamıza karşılık tekrar turneye çıkacağımıza seviniyorduk. Sydney'le benim artık iyice alıştığımız küçük lüksler Chester Sokağındaki evimizde yoktu. Annem hissettiklerimizi hemen anladı. Bizi istasyona geçirmeye geldiğinde oldukça neşeli görünüyordu ama ikimiz de trenin arkasından gülümseyerek mendilini sallayan annemin dalgın halini farketmiştik.

Üçüncü turnemiz sırasında bir gün annem bize bir mektup yazarak bir zamanlar yanında yaşadığımız Louise'in öldüğünü bildirdi. Garip bir raslantı sonucu Louise bizlerin de bir ara yaşamak zorunda kaldığı Lambeth Yoksullar Evinde ölmüştü. Louise babamla dört yıl birlikte yaşamıştı. Şimdi yetim kalan oğlunu ise yetkililer Sydney'le benim bir zamanlar devam ettiğimiz Hanwell okuluna göndermişlerdi.

Annem mektubunda çocuğu görmeye gittiğini, ona kim olduğunu söylediğini ve Kennington Sokağındaki evde bir zamanlar bizlerin de yaşadığını anlattığını yazmıştı. Çocuk o günlerde yalnızca dört yaşında olduğundan annemin anlattıklarını pek hatırlamamıştı. Oğlan babasını da hatırlamıyordu. Ama artık on yaşına gelmişti. Okula Louise'in genç kızlık adıyla kaydedilmiş. Annem çocuğun hiçbir akrabası olmadığını öğrenmişti. Oğlanı bize şirin ama oldukça içine kapalı bir çocuk olarak yazmıştı. Çocuğa bir torba şeker, portakal ve elma götürmüş. Kendisini sık sık görmeye geleceğini söylemiş. Tekrar hastalanıp Cane Hill'e gönderilinceye dek de çocuğu görmeye gittiğine eminim.

Annemin tekrar hastalandığını ilişkin haber, kalbime bir bıçak gibi saplandı. Ayrıntıları hiçbir zaman öğrenemedik. Bize yalnızca sokaklarda bilinçsiz bir şekilde dolaşırken bulunduğuna ilişkin yasal bir kağıt geldi. Zavallı annemin kaderini kabullenmekten başka yapacak bir şeyimiz yoktu. Bir daha asla tam olarak eski haline dönemedi. Biz onu özel bir kliniğe yatırıncaya dek de yıllarca Cane Hill akıl hastanesinde kaldı.

Annemin durumunda olduğu gibi bazen sıkıntı ve güçlük tanrıları destekleriyle merhametlerini göstermekten sıkılırlar. Annem hayatının son yedi yılını çiçekler ve gün ışığıyla çevrili rahat bir şekilde geçirdi. Asla düşünemeyeceği bir şekilde oğullarının üne ve paraya kavuşmalarına tanık oldu.

*

Sherlock Holmes'la çıktığımız turne uzun sürdüğünden annemi tekrar görmemiz bir hayli zaman sonra oldu. Frohman Topluluğuyla çıktığımız turne bu kez kesin olarak sona ermişti. Daha sonra da Kraliyet Tiyatrosunun sahibi Mr. Harry York, küçük kentlerde sahnelemek üzere *Holmes*'ın haklarını satın aldı. Maaşımız otuzbeşer şiling olarak Sydney'le ben de bu yeni topluluğa katıldık.

Böylesine küçük bir toplulukla kuzey kentlerinde sahneye çıkmak iç karartıcıydı. Ama her şeye karşın şimdi çalıştığımız topluluğu bir öncekiyle kıyaslamak ve ortaya çıkan ayrımı görmek beni neşelendiriyordu. Yaptığım bu kıyaslamayı kendime saklamaya çalışıyordum ama provalarda büyük bir istekle benden yardım isteyen yönetmene elimden geldiğince yardım ediyordum. Frohman Topluluğunun oyunu nasıl sahnelediğini ona heyecanla anlatıyordum. Bu davranışım, doğal olarak diğer sanatçıların bana soğuk davranmasına neden oluyordu. Ve beni bir ukala gibi değerlendirmekten de kaçınmıyorlardı. Daha sonra da yeni sahne amiri ceketimin düğmesi koptuğu için beni on şilinglik bir cezaya kaptırarak diğerlerinin öcünü aldı.

Sherlock Holmes'un yazarı William Gillette kendi yazdığı *Clarissa* adlı oyun ve aktris Marie Doro ile birlikte Londra'ya geldi. Eleştirmenlerin oyunu beğenmemesi üzerine William Gillete, *The Painful Predicament of Sherlock Holmes* adlı yeni bir oyun yazdı. Delli bir kadın, Holmes ve onun yardımcısı delikanlıdan oluşan üç kişilik bir oyundu bu. Gillette'in menajeri Mr. Postonce'den gelen bir telgrafta Londra'ya gidip Billie rolünü Mr. William Gillette ile oynamam öneriliyordu.

Heyecandan titriyordum, öte yandan da bu kadar kısa bir zamanda yerime nasıl başka birini bulacağımı kara kara düşünüyordum. Bununla birlikte kısa zamanda yerime birini buldular.

Londra'ya dönerek West End tiyatrolarının birinde sahneye çıkmamı yeniden doğuşum diye açıklayabilirim sanıyorum. Her olayın karşısında beynim sanki heyecandan uyuşuyor gibiydi. Londra'ya ayak basar basmaz o akşam hemen Duke of York Tiyatrosuna gitmiş ve Mr. Postance'la karşılaşmıştım. O da beni Mr. Gillette'in soyunma odasına götürerek beni onunla tanıştırmıştı. O da bana dönerek, "Benimle *Sherlock Holmes*'de oynamak ister misin?" diye sormuştu. Ben de heyecan ve sinirden kıkır kıkır kıkırdayarak, "Ah, evet, hem de çok isterim Mr. Gillette!" demiştim. Ertesi sabah sahnede prova için beklerken üzerinde beyaz bir yaz giysisisi olan Marie Doro'yu ilk kez görmüştüm. O saatte böylesine güzel birini görmek

beni çok şaşırtmıştı. Oraya taksiyle gelmişti ve birden eteğinde küçük bir mürekkep lekesi olduğunu farketti. Sahne eşyalarından sorumlu olan adamın yanına giderek eteğindeki lekenin çıkarılmasının mümkün olup olamayacağını sordu. Adamın kendisine bir garanti verememesi üzerine dünyanın en güzel düşkırıklığı ifadesini takınarak, "Ooo, ne kadar kötü" dedi.

Onun insanı perişan eden güzelliğine içerliyordum. Dolgun dudaklarını inci gibi beyaz dişlerini, küçük sivri çenesini, simsiyah saçlarıyla koyu kahve gözlerine içerliyordum. Sahne eşyalarından sorumlu olan adamla arasında geçen konuşma sırasında benim varlığımın farkına bile varmamıştı. Ama ben bir kenarda sessizce gözlerimi bu olağanüstü güzelliğe dikmiş durmuştum. O sıralarda onaltı yaşıma yeni basmıştım. İnsanın anında gözünü kamaştıran bu güzelliğe kendimi kaptırmamaya çalışıyordum. Ama Tanrım, o kadar güzeldi ki! İlk bakışta aşık olmak buydu işte!

The Painful Predicament of Sherlock Holmes'da çok yetenekli bir sanatçı olan Miss Irene Vanbrugh, deli kadını oynuyor ve Holmes'la ben oturup onu izlerken o da tüm konuşmaları tek başına sürdürüyordu. Bu, William Gillette'in eleştirmenleri şaşırtmak için yaptığı bir oyundu. Ben oyunun açılış konuşmasını yaptıktan sonra büyük bir telaşla Holmes'in evine dalıyordum. Deli kadın kapıları tekmelerken ben de kapıları açılmasınlar diye tutuyordum. Daha sonra da bütün bu olanları Holmes'e anlatmaya çalışırken deli kadın rüzgâr gibi içeri dalıveriyordu. Yirmi dakika boyunca kadın makineli tüfek örneği hiç susmadan Holmes'in çözmesini istediği bir davayı anlatıp duruyordu. Holmes gizlice bir not yazıyor, zile basıyor ve notu elime tutuşturuyordu. daha sonra da iri yapılı iki adam kadını odadan çıkarıyor, Holmes'la beni yalnız bırakıyorlar ve ben şunları söylüyordum: "Haklıymışsınız efendim, burası gerçek bir tımarhaneye benziyor."

Eleştirmenler bu şakadan pek hoşlanmışlardı ama Marie Doro için yazılan *Clarissa* adlı oyun gerçek bir düşkırıklığı yarattı. Eleştirmenler Marie'nin güzelliği karşısında büyülenmekle birlikte, bunun oyunu bir arada tutmaya yeterli olmadığını söyleyince o tiyatro mevsimini *Sherlock Holmes*'ı oynarak geçirdik. Ben de Billie rolünü.

Ünlü sanatçı William Gillette'le aynı sahneye çıkmanın verdiği heyecandan ötürü parasal koşulları sormayı unutmuştum. Haftanın sonunda Mr. Postance ezilip büzülerek maaş zarfını uzattı. "Bunu size verdiğim için gerçekten utanıyorum," dedi. "Ama Frohman'ın bürosundan size daha önce aldığınız maaşı olan iki pound on şilingi vermeni söylediler bana." Oldukça şaşırmıştım.

Holmes'ın provaları sırasında Marie Doro'yle tekrar karşılaştım. Eskisinden çok daha güzeldi. Ondan etkilenmeyeceğime kendi kendime sözvermeme karşın kendimi ümitsiz bir şekilde bu aşka kaptırıyordum. Bu zayıflığımdan nefret ediyor ve kişiliksizliğimden ötürü de kendime lanetler yağdırıyordum. Karma karışık duygular içindeydim. Hem seviyor hem de nefret ediyordum.

Holmes'de Alice Faulkner'i oynuyordu ama sahnede hiç karşılaşmadık. Bir akşam merdivenlerden iniş saatini denk düşürerek onunla karşılaştım. Yutkunarak, "İyi akşamlar," dedim o da gülümsüyerek karşılık verdi. "İyi akşamlar." Ve ikimizin arasında bunun dışında başka bir şey geçmedi.

Holmes büyük başarı kazandı. Bir gece oyunu izlemeye Kraliçe Alexandra geldi. Kraliyet locasında onunla birlikte Yunan kralı ve Prens Christian da oturuyordu. Oyun sırasında prens sürekli oyunu krala açıklıyordu. Ve çok gergin ve sessiz bir sahnede Holems'le ben sahnede yalnızken bozuk bir İngilizceyle bağıran bir ses tiyatroyu çınlattı: "Ciddi misin! Ciddi misin!"

Dion Boucicault'nun bürosu Duke of York Tiyatrosundaydı ve her yanımdan geçişinden omuzumu sıvazlardı. Gilette'i görmeye gelen Hall Caine de kulise her gelişinde sırtımı sıvazlardı. Hatta birkeresinde Lord Kitchener'den de küçük bir gülümseme alabilmiştim.

Sherlock Holmes'ın sahnelendiği sırada Sir Henry Irwing öldü ve Westminster Abby'deki cenaze törenine katıldım. West End'de sahneye çıkan bir aktör olarak bana özel bir izin verilmişti ve bundan çok gurur duymuştum. Cenaze töreni sırasında ciddi yüzlü Lewis Waller'le Dr. Walford Bodie'nin arasında oturdum. Lewis Waller daha sonra Londra matinelerinin vazgeçilmez romantik bakışlı sanatçısı olmuştu. Walford Bodie ise ününü hiç kan akıtmadan yaptığı ameliyatlara borçluydu. Onu daha sonra bir vodvilimde hicvetmiştim. Waller bu olay için çok şıklaşmıştı. Yanımda hiç sağına soluna bakmadan dimdik oturuyordu. Dr. Bodie ise Sir Henry'nin tabutunun yerleştirilmesini daha iyi görebilmek için yanındaki dükü itiştirip duruyordu. Bu durum Mr. Waller'ın öfkelenmesine neden olmuştu. Ben olayı görebilme umudumu yitirerek önümdeki sıradakilerin enselerini seyretmeyi yeğledim.

Sherlock Holmes'ın bitmesine iki hafta kala Mr. Boucicault, Mr. ve Mrs. Kendal'ın yeni oyunlarında rol alabilmemi sağlayacak bir tanıtım mektubu verdi. Onlar da St. James Tiyatrosunda bir oyunun sonuna gel-

mişlerdi. Sabah saat onda onlarla buluşacaktım. Mrs. Kendal yirmi dakika geçikmişti. Sonunda yolun ucunda bir siluet belirdi. Bu Mrs. Kendal'dı. Kendinden çok emin bir görünümü vardı. "Demek ki, o çocuk sensin! Çok yakında yeni oyunumuzla bir turneye çıkacağız ve senin o oyundaki rolü alman için de bize bir tirad okuman gerekiyor. Şu ara çok meşgulüz. Onun için de lütfen yarın sabah aynı saatte burada ol.

"Özür dilerim, efendim," diye soğuk bir şekilde karşılık verdim. "Ama kent dışında hiçbir iş kabul edemem." Bunu söylerken de şapkamı aldım, fuayeden dışarı çıktım ve geçmekte olan bir taksiyi durdurdum. Ve bunu izleyen on ay boyunca da işsiz kaldım.

Duke of York Tiyatrosunda *Sherlock Holmes* oyunu bittiğinde ve Marie Doro Amerika'ya dönmek üzere hareket ettiğinde tek başıma bir bara giderek feci şekilde sarhoş oldum. İki üç sene sonra Philadelphia'da ona tekrar rastladım. Karno'nun komedi topluluğuyla birlikte sahneye çıktığım yeni bir tiyatronun açılışına gelmişti. Her zamanki gibi yine çok güzeldi. Sahne kenarında rolüm için giydiğim kostümümle onun konuşmasını izledim ama kendimi ona hatırlatabilmek için yeterli cesaretim yoktu.

Holmes'ın Londra'da sahnelenmesi bittikten sonra Sydney ve ben işsiz kalmıştık. Fakat Sydney çok kısa zamanda yeni bir iş buldu. *Era* adındaki tiyatro dergisinde gördüğü bir ilan üzerine Charlie Manon'nun gezginci komedi tiyatrosuna katıldı. O günlerde bu tür birkaç topluluk vardı: Charlie Baldwin'in Bank Clerks, Joe Boganny'nin Lunatic Bakers ve Boicette toplulukları pandomimciydi. Bunlar tuluat yapıyorlardı ama müzikleri çok güzeldi ve halk tarafından çok beğeniliyordu. Bunların arasında Fred Karno'nunkinin güldürü repertuvarı çok zengindi. Her oyuna bir kuş adı vermişlerdi. Hapishane kuşları, erkenci kuşlar, homurdanan kuşlar ve diğerleri. Bu üç skeçten yararlanarak Karno otuz topluluktan fazlasını içeren büyük bir tiyatro sanayi kurmuştu. Repertuvarlarında Noel pandomimleri, müzikal komediler vardı ve Fred Kitchen, George Graves, Harry Weldon, Billie Reeves, Charlie Bell gibi birçok ünlü oyuncu ve komedyen bu oyunlarda parladı.

Sydney, Manon topluluğunda çalışırken Fred Karno onu görmüş ve haftada dört poundla kendi grubunda çalışması için bir anlaşma imzalamıştı. Sydney'den dört yaş küçük olan ben tiyatro dünyasında daha tam yerimi bulamamıştım ama Londra'da çalıştığım sürece biraz para biriktirebilmiştim. Sydney taşrada turnelerdeyken ben Londra'da kaldım. Bilardo salonlarında vakit öldürdüm.

Altı

Artık o zor ve hiç de çekici olmayan buluğ dönemine girmiştim. Delice atılganlığa, aşırı duygusallığa tapıyordum. Bir yandan düşler kurarken bir yandan da bunalıma düşüyordum. Anılarımla vakit öldürüyordum. Bir an için içimde hayata karşı yoğun bir hırs duyarken, hemen arkasından da yine aynı yoğunlukta bir boşvermişlik yaşıyordum. "Sanat" sözcüğüne ne kafamın içinde ne de sözlüğümde bir yer yoktu artık. Tiyatronun artık bir geçim aracı anlamına gelmesinin dışında başka bir unsuru kalmamıştı.

Bu çetin ve bunalımlı yolda tek başımaydım. Bu dönemde içki ve hayat kadınları arasıra hayatıma giriyorlardı ama hiçbiri de öyle uzun bir süre devam etmedi. En çok istediğim duygusallık ve macera yaşamaktı.

O yaştaki bir çocuğun içinde bulunduğu psikolojiyi çok iyi anlıyorum; o da hepimiz gibi dikkatleri üstüne çekmeyi, romantizmi ve acıyı yaşamak istiyordu. Neden o da yaşıtları gibi kişiliğini kanıtlamak amacıyla öfke krizlerine kapılıp eşek şakaları yapamıyordu? Züppece davranışlara kendilerine kaptıran yaşıtları gibi onun da böyle davranması olağan değil miydi?

Mekanizmanın diğerlerinde olduğu gibi onun da kendi isteklerine karşı çıkmayacağını biliyordu. Yani bir düğmeye basmak için hiç kimsenin özel bir yeteneğe sahip olması gerekmediğini. Bu çok duyarlı yaş döneminde o da Napolyon'un ordularının saldığı dehşetin bir benzerini gerçekleştiremez miydi? Belki de davranışlarını bilinçaltı duyguları yönetiyordu. Belki de yüzyıllarca süren insanları denetimi altına alan şiddet ve acımasızlığın yönettiği o yarı-hayvan yaratıklardan biriydi.

Bernard Shaw'ın dediği gibi: "Kimselere benzemediğim için sürekli acı çeken biriyim."

Bir süre sonra vodvillerde ve Case'nin Sirkinde komedyenlik yapmaya başladım. Bu arada Dr. Walford Bodiede eşkiya rollerine çıkıyordu. Dr. Bodie'yle birlikte büyük bir başarı elde ettim. Yaptığımız yalnızca basit bir komedi değildi. Bir akademisyeni hicvediyorduk. Topluluğun yıldızı olmuştum ve haftada üç pound kazanıyordum. Böylelikle komedyenlik yeteneğimi de geliştirmeye olanak bulmuştum.

Casey Sirki Londra'ya geldiğinde hepimiz Kennington yolunda otu-

ran Frederica, Thelma ve Phoebe adında üç kızı olan altmış beş yaşlarında dul bir kadın olan Mrs. Fields'in evine pansiyoner olarak yerleştik. Frederica, kibar fakat oldukça çirkin, tatar suratlı, sarı saçlı, sarı bıyıklı ve cıbıl cıbıl gözleri olan marangozluk yapan bir Rusla evliydi. Hepimiz mutfakta yemek yiyorduk ve aileyi de yakından tanıma olanağını bulmuştum. Sydney Londra'da çalıştığı sıralarda gelip bizimle kalıyordu.

Bir süre sonra Casey'nin Sirkinden ayrıldım, Kennington yoluna geri döndüm ve Fields'lerin evinde yaşamaya devam ettim. Kibar, sabırlı ve çok çalışan bir kadın olan yaşlı evsahibemiz tek gelirini bu pansiyon olarak kiraladığı odalardan sağlıyordu. Evli kızı Frederica'ya kocası bakıyordu. Thelma ve Phoebe evişlerine yardımcı oluyorlardı. Phoebe on beş yaşında ve çok güzel bir kızdı. Uzun boylu ve kalkık burunlu olan Phoebe, beni hem fiziksel hem de duygusal açıdan çok çekiyordu. Daha on yedi yaşıma bile basmadığımdan ve kızlara yalnızca kötü niyetler beslediğimden Phoebe'den duygusal açıdan uzak durmaya çalışıyordum. Ama zaten o bir rahibe gibi hayatını sürdürdüğünden aramızda kötü hiçbir şey olmadı. Benden çok hoşlandığını biliyordum. Ama bununla birlikte yalnızca çok iyi iki dost olduk.

Fields'ler çok duygusal bir aileydi. Bu duygusallıkları arasıra birbirleriyle kavga temelerine neden olurdu. Kavgalar genellikle evişlerinde kimin sırası geldiği konusunda çıkardı. Yirmi yaşlarında olan Thelma oldukça tembel biriydi ve sıranın her zaman ya Frederica'nın ya da Phoebe'nin olduğunu söyler dururdu. Bu da tabii tartışmayı kavgaya dönüştürür ve herkes bir ağızdan konuşmaya başlardı. Thelma bir zamanlar Liverpool'lu bir avukatla birlikte olmak için evden kaçtığından bu yana Mrs. Fields sürekli olarak aynı konuyu açar ve bir zamanlar bir avukatla birlikte olduğu için kendini nedense bir hanımefendi gibi gördüğünü ve evişi yapmayı küçümsediğini söylerdi. Hatta bazen daha ileri gider, "Madem ki kendini bir hanımefendi gibi görüyorsun neden eşyanı toplayıp Liverpool'lu avukatının yanına gitmiyorsun? Seni geri alırsa tabii," derdi. Bu son cümleyi vurgulayarak söyledikten sonra da çay fincanını alarak yere atardı. Bütün bunlar olup biterken de Thelme masanın üstünde kılını bile kıpırdatmadan otururdu. Sonra da gayet sakin bir şekilde bir fincan alarak annesi gibi yere atar ve şöyle derdi: "Ben de sizler gibi kendimi kaybedebilirim." Ve mutfak kırık cam parçalarıyla doluncaya dek de eline geçirdiği her şeyi atıp kırardı. "Şuna bakın! Neler de yapıyor!" diye haykırırdı annesi. "Al!

Şunu da kır bari!" diyerek Thelma'ya şekerliği uzatır, o da gayet sakin bir şekilde alarak yere fırlatırdı.

Bu kavgalarda Phoebe hakem rolünü üstlenirdi. Aileye saygısı olan adil bir hakem görünmündeki Phoebe tartışmayı işleri kendisinin yapacağını söyleyerek keserdi. Ne var ki, Thelma buna razı olmazdı.

Üç aydan beri işsiz olduğumdan Sydney bana bakıyordu. Mrs. Fields'in evindeki masraflarımı evsahibemize haftada ondört şiling ödeyerek karşılıyordu. Sydney, artık Fred Karno'yla birlikte komedyenlik yapıyordu ve sık sık Karno'ya yetenekli küçük kardeşinden söz ediyordu. Ama bu konu açıldığında Karno, benim çok küçük olduğumu düşünerek duymazdan geliyordu.

O arada Londra, Yahudi komedyenlerin baskınına uğradığından ben de gençliğimi uzattığım favorilerin arkasına saklayabileceğimi düşündüm. Sydney bana iki pound vermişti. Ben de bu parayla Amerikan fıkra kitabı *Madison's Budget*'ı almış ve içindeki komik diyaloglarla şarkılarımı süslemiştim. Haftalar süren çalışmalarımı Fields ailesine oynuyordum. Beni büyük bir dikkatle izleyip yüreklendirmelerinin dışında ise hiçbir şey yapmıyorlardı.

Yahudi mahallesinin göbeğinde, Mile End Sokağının hemen arkasındaki küçük bir tiyatro binası olan Forester Müzikholünde bir kuruş para almadan bir hafta boyunca deneme adı altında sahneye çıktım. Orada Casey Sirkinde yaptıklarımı yapınca müdüriyet benim çok iyi olduğumu düşünerek bana bir şans tanımaya karar verdi. Tüm umutlarım ve düşlerim bu deneme haftasına bağlıydı. Buradan sonra İngiltere'nin en önemli tiyatrolarında sahneye çıkabilirdim, belki de. Kimbilir? Bir yıl içerisinde en önemli vodvil sanatçısı olabilirdim. Fields ailesinin tüm bireylerine hafta sonuna doğru bedava bilet getireceğime söz verdim.

"Ünlü biri olunca bizimle yaşamak istemezsin herhalde," dedi Phoebe.

"Elbette isterim," diye karşılık verdim ona alçakgönüllülükle.

Pazartesi sabahı saat ondaki provada gerçek bir profesyonel gibi başarı sağladım. Ama nedense makyajımı pek de özentili yapmamıştım. Nasıl göründüğüm konusunda kararsızdım. Akşamki gösteriden önce saatlerce soyunma odasındaki aynanın karşısında oturup uğraştım durdum. Favorilerimi oluşturmak için kullandığım takma sakallar çocuksu yüzümü bir türlü kapatamıyordu. Kötü Yahudi aksanım gibi anlattığım fıkralar da oldukça bayattı. Sonuç olarak hiç de komik biri olamamıştım.

Bir iki fıkradan hemen sonra izleyiciler portakal kabuklarıyla made-

ni paraları sahneye fırlatmaya başladılar. Bir yandan da ayaklarını yere vurarak yuhalıyorlardı. Başlangıçta olan bitenin farkına varamamıştım. Ben telaşlanıp daha hızlı konuşmaya başlayınca yuhalamalar artmış ve sahne portakal kabukları ve madeni para yağmuruna tutulmuştu. Sahneden ayrılır ayrılmaz da müdüriyetin vereceği kararı beklemeden hemen doğruca soyunma odasına gitmiş, makyajımı çıkarmış ve tiyatro binasından ayrılmıştım. Oraya eşyalarımı almak için bile bir daha geri dönmedim.

Kennington yolundaki odama döndüğümde vakit bir hayli ilerlemişti. Fields ailesinin tümü de yattığı için Tanrı'ya şükredip duruyordum. Ertesi sabah kahvaltıda Mrs. Fields gösterinin nasıl gittiğini öğrenmek için yanıp tutuşuyordu. Ben de renk vermemeye çalışarak, "Fena değildi ama bir iki değişiklik yapmak gerekiyor," dedim. Phoebe'nin o gece salonda olduğunu ama eve dönünce çok yorgun olduğunu söyleyerek hemen yatmak istediğinden onlara bir şey anlatmadığını söyledi bana Mrs. Fields. Daha sonra Phoebe'yi gördüğümde ise bana bu konuyu hiç açmadı, ben de bir şey söylemedim. Ne Mrs. Fields ne de aileden hiç kimse bu konuya ilişkin tek bir söz bile söylemedikleri gibi o bir hafta boyunca işe gitmeyişime şaşmadılar bile.

Allahtan o sırada Sydney turnedeydi ve ben de böylece ona acı gerçeği anlatmak zorunda kalmamıştım. Ama ya tahmin ettiğinden ya da Fields'ler ona bir şeyler çıtlattığından döndüğünde bu konuyu açmadı bile. Bütün gücümle o geceki o korkunç deneyimimi unutmaya çalıştım ama bu olay özgüvenimde önemli bir iz bırakmıştı. O korkunç deneyim kendimi daha gerçekçi görmemi sağlamıştı bana. Bir vodvil komedyeni olmadığımın farkına varmıştım, izleyicilerle duygusal bir iletişim kuramıyordum. Bundan ötürü de karakter komedyeni olmaya karar verdim. Bununla birlikte de ayaklarımın profesyonel bir zemine basması için bir iki düşkırıklığı yaşamam gerekecekti.

Onyedi yaşımda yalnızca bir hafta süren *The Merry Major* adlı bir skeçte delikanlı rolünü üstlendim. Karımı oynayan başrol oyuncusu elli yaşlarında bir kadındı. Her akşam sahneye buram buram cin kokarak çıkan bu kadını sevecen bir koca olarak kollarımın arasına alıp öpmek zorundaydım. Bu deneyimin sonunda başrol oyuncusu olma hırsından vazgeçtim.

Daha sonra ise yazarlığı denedim. Yasalara karşı gelen bir grup delikanlının hakimle olan tartışmalarını içeren *Twelve Just Men* adında bir komedi yazdım. Jüride bir sağır, bir sarhoş ve bir de şarlatan bir doktor bulunuyordu. Oyunu, vodvil hipnozcusu olan Charcoate'ye sattım. O da

bana üç pound vererek oyunu yönetmemi istedi. Oyuncuları ayarladık ve Kennigton yolundaki Horns barında provalara başladık. Yaşlı bir aktör oyunun çok cahilce yazılmakla kalmadığını tepeden tırnağa aptallıklarla da dolu olduğunu söyledi.

Üçüncü gün provanın tam ortasında Charcoate'den bir not geldi. Notta oyunu sahnelemekten vazgeçtiği yazıyordu. Notu cebime atarak provayı sürdürdüm. Sanatçılara durumu açıklayacak kadar yürekli değildim. Öğlen tatilinde hepsini odama davet ederek kardeşimin onlarla konuşmak istediğini söyledim. Sydney'i yatak odasına çekerek notu gösterdim. Okuduktan sonra, "Onlara söylemedin mi?" dedi.

"Hayır," diye fısıldadım.

"Öyleyse şimdi söyle."

"Söyleyemem," dedi. "Boşu boşuna üç gün prova yapmış bu insanları bunu söyleyemem."

"Ama bu senin suçun değil ki," dedi Sydney. "Hadi git ve söyle," diye bağırdı.

Tüm yürekliliğimi yitirmiş bir halde ağlamaya başladım. "Onlara ne söyleyeceğim ki?"

"Saçmalama!" Sydney ayağa kalkarak yan odaya gidip Charcoate'nin notunu gösterdi. Durum açıklığa kavuştuktan sonra da bize köşe başındaki puba götürerek sandviç ve içki ısmarladı.

Sanatçılar garip insanlar. Yaşlı aktör gerçek bir filozof gibiydi. Sydney notu aldığımda nasıl da perişan bir hale girdiğimi ona anlattığında kahkahalarla gülmeye başladı. "Bu senin suçun değil ki, yavrucuğum," diyerek sırtımı sıvazladı. "Her şeyi başımıza o lanet Charcoate'e sardı."

*

Foresters'daki başarısızlığımdan sonra her şey ters gitmeye başladı. Bununla birlikte iyimserliğin en önemli unsurunun da gençlik olduğunu unutmamak gerek. İnsan o günlerde tüm tersliklerin geçici olduğunu içgüdüsel olarak hissediyor, hiçbir şeyin, iyiliğin de kötülüğün de sürekli olmadığını sezinliyor. Her ikisi de mutlaka değişiyor.

Şansım döndü. Sydney bir gün bana Mr. Karno'nun beni görmek iste-

diğini söyledi. Anlaşıldığına göre, Mr. Karno'nun en başarılı skeçlerinden biri olan *The Football Match*'de Mr. Harry Weldon'nun karşısında oynayan sanatçıdan artık pek hoşnut değildi. Weldon çok ünlü bir komedyendi ve bu ünü otuzlardaki ölümüne dek de sürmüştü.

Mr. Karno tıknaz, kısa boylu ve bakışlarıyla insanların değerini biçmeye çalışan biriydi. Mesleğine bir akrobat olarak başlamış sonra da üç kişilik gezginci bir komedi topluluğuna katılmıştı. Bu dörtlü onun komedi-pantomim çekirdeğini oluşturmuştu. Çok yetenekli bir komedyen olan Mr. Karno, birçok komedi rolünün de yaratıcısıydı. Sürekli olarak sahneye çıkmaktan da hiç kaçınmazdı.

Topluluğun üyelerinden biri onun mesleğini nasıl bıraktığını anlatmıştı. Manchester'da gösteriden sonra bir gece topluluk Karno'nun süresini doldurduğundan ve artık izleyicileri güldüremediğinden söz etmeye başlamışlardı. Beş gösterisinden ellibin pound kazanan Karno ise şöyle demiş: "Pekâlâ çocuklar, eğer gerçekten de böyle düşünüyorsanız ben sahneden çekilirim." Sonra da başından peruğunu çıkararak tuvelet masasının üstüne fırlatarak sırıtmıştı. "Bunu, istifam olarak kabul edebilirsiniz."

Mr. Karno'nun ev, yirmi prodüksiyonunun dekorlarını sakladığı deponun hemen yanıbaşında Camberwell'de Coldharbour Lane'deydi. Bürokratik işlemlerini de oradan çözümlüyordu. Oraya gittiğimde beni sevecenlikle karşılamıştı. "Sydney bana ne kadar yetenekli olduğundan söz etti, "demişti." *The Football Match*'da Harry Weldon'la aynı sahneyi paylaşabileceğine inanıyor musun?"

Harry Weldon, haftada otuzdört pound gibi çok yüksek bir ücret alıyordu.

"Yalnızca bana bir fırsat tanınmasını istiyorum," demiştim güvenle.

Mr. Karno gülümsemişti. "Daha henüz çok gençsin ve üstelik yaşından da daha küçük gösteriyorsun."

Ben umursamaz bir şekilde omuzlarımı silkmiş ve "Bunu makyajla çözümleyebiliriz," diye karşılık vermiştim.

"Pekâlâ, neler yapabileceğine bir bakalım."

Bana, haftada üç pound on şilingten iki haftalık bir deneme süresi tanındı ve bu süre içerisinde başarılı olabilirsem onlarla bir yıllık bir anlaşma imzalayacaktım.

*

Oyun London Coliseum'da ramp ışıklarına çıkmadan önce rolümü ezberlemem için tam bir haftam vardı. Karno bana, *The Football Match*'ın sahnelendiği Shepherd's Bush Empire Tiyatrosuna gidip yerine geçeceğim sanatçıyı izlememi söyledi. Onun sahnede çok sıkıcı ve utangaç biri olduğunu söylemeliyim. Şimdi söyleyeceğimin ukalalıkla hiçbir ilgisi yok ama ondan çok daha başarılı olabileceğimi anlamıştım. O rolde komedi unsuruna daha fazla yer vermek gerekiyordu. Rolü böyle oynamaya karar verdim.

Mr. Weldon'nun daha fazla zamanı olmadığından bana yalnızca iki prova verilmişti. Golf oynamasını engellediğinden Mr. Weldon provalara gelmekten hiç hoşlanmıyordu.

Provalarda büyük bir başarı sağlayamamıştım. Yavaş okuyan biri olduğum için Mr. Weldon'nun yeteneğimden kuşkuya kapıldığını sezinleyebiliyordum. Sydney bir zamanlar aynı rolü oynadığından bana yardım edebilirdi ama ne var ki, o başka bir skeçle turneye çıkmıştı.

The Football Match bir komedi olmasına karşılık Weldon sahneye çıkıncaya kadar salondan kahkaha sesleri duyulmuyordu. Her şey onun sahneye girişiyle başlıyordu ve Weldon kusursuz bir komedyen olduğundan izleyicilerin bir an bile oyundan kopmalarını engellediği gibi sürekli bir kahkaha tufanına kapılmalarını da sağlayabiliyordu.

Coliseum'daki ilk gece sinirlerim bir ok gibi gerilmişti. Yeniden özgüvenimi kazanmak ve Forester'daki o karabasanın utancını silmek bu ilk geceki başarıma bağlıydı. Korkumu yatıştırmak için sahne gerisinde volta atarken bir yandan da dua edip duruyordum.

Müzik başladı! Perde açıldı! Sahnede erkekler korosu şarkı söyledi. Ve kısa bir süre sonra sahneden çekildiler ve sahne bomboş kaldı. Benim sıram gelmişti. Duygu karmaşası içinde ilerledim. Sahneye adımımı attığım andan itibaren rahatlamıştım, her şey belirginleşmişti. Sahneye sırtım izleyicilere dönük olarak girdim. Bu benim fikrimdi. Sırtımdaki redingotum, şapkam, bastonumla kusursuz bir görünümüm vardı. Tipik bir Edward dönemi çapkını gibiydim. Dönüp kırmızı burnumu gösterdim. Bir kahkaha koptu. Artık izleyicilerin beğenisini kazanmıştım. Aşırı duygusal bir şekilde omuzlarımı silktim, sonra da parmaklarımı şakırdatarak sahneyi boydan boya katedip çalmayan çanın yanına gittim. Sonra da bastonum bir torbaya takıldı ve torba başıma geçiverdi. Torbayı başımdan çıkarmak için bastonumla uğraşırken izleyiciler de kahkahadan kırılıyordu.

Artık çok rahatlamıştım ve kendimi büyük bir yaratıcı olarak görüyordum. İzleyicileri beş dakika boyunca avucumun içine alabilir ve tek bir sözcük bile söylemeden onların bu süre boyunca gülmelerini sağlayabilir-

dim. Torbayla boğuşurken pantolonumun bacaklarımdan aşağı düşmekte olduğunu farkettim. Düğmem kopmuştu. Düğmeyi aramaya başladım. Düşsel bir şeyi elime almış gibi yaptım ve sonra da kenara fırlattım. "Şu lanet olası tavşanlar!" izleyiciler kendilerini yeni bir kahkaha seline kaptırdılar.

Harry Weldon sahnede göründü. O güne dek o sahneye çıkmadan önce salonda tek bir kahkaha bile duyulmazdı.

Weldon sahneye adımı atar atmaz dramatik bir şekilde koluna yapışarak fısıldadım. "Çabuk! Pantolonum düşüyor! Bir iğne bul bana!" Bütün bunlar kendiliğinden oluşmuştu ve elbette de bunun provasını yapmamıştık. İzleyicileri Harry için hazırlamıştım. O gece Harry büyük bir başarı elde etti ve birlikte izleyicileri çok eğlendirdik. Perde kapandığında başarılı olduğumu biliyordum. Topluluktan birçok kişi yanıma gelip elimi sıkarak beni kutladı. Soyunma odasına giderken Weldon omuzunun üstünden bir bakış fırlatarak donuk bir sesle şöyle dedi: "Evet, hiç de fena sayılmazdı!"

Rahatlamak için o gece eve yürüyerek gittim. Westminster Köprüsünde durarak karanlık ve lacivert sulara baktım. Mutluluktan ağlamak istedim ama ağlayamadım. Kendimi zorlayarak ağlamaya çalıştım ama bir damla bir yaş akmadı gözümden. Kendimi bomboş hissediyordum. Westminster Köprüsünden Elephane ve Castle'a doğru yürüdüm, bir kahveye girerek çay içtim. Biriyle konuşmak istiyordum ama Sydney turnede, kent dışındaydı. Keşke yanımda olsaydı, ona bu gece yaşadıklarımı anlatır, özellikle Forester'dan sonra bunun başıma gelen en güzel olay olduğunu söylerdim.

Uyuyamayacağımı biliyordum. Elephant ve Castle'dan sonra Kennington Gate'e giderek orada bir çay daha içtim. Yolda yürürken kendi kendime konuşup gülüyordum. Yorgun ve bitkin bir şekilde kendimi yatağa attığımda saat sabahın beşi olmuştu.

Mr. Karno oyuna ilk gece gelememişti. Üçüncü gece geldiğinde ise sahneye çıktığımda izleyicilerin beni alkışlamalarına tanık oldu. Büyük bir neşe içinde oyundan sonra kulise gelerek beni ertesi sabah kontratı imzalamak için bürosunda bekleyeceğini söyledi.

İlk geceyle ilgili Sydney'e mektup yazmamış onun yerine bir telgraf çekmiştim. "Haftalığı kırk pound olmak üzere bir yıllık kontrat imzaladım. Sevgiler, Charlie." *The Football Match* Londra'da on dört hafta sahnelendikten sonra turneye çıktık.

Weldon komedilerde yavaş konuşan Lancashire'lı bir ahmak gibiydi. Kuzey İngiltere'de bu özelliğiyle başarı kazanmasına karşılık Güney'de hiç de umduğunu bulamadı. Bristol, Cardiff, Plymouth, Southampton,

Weldon için düşkırıklıklarıyla dolu kentlerdi. Orada geçen haftalar boyunca Weldon çok aksi bir kişiliğe bürünmüş ve başarısızlığının acısını benden çıkarır olmuştu. Sahnede oyun gereği bana hafifçe vurması gerekiyordu, yüzüme bir tokat atacakmış gibi yapacak ve tam o sırada da sahne gerisinden biri gerçek efekti sağlamak amacıyla ellerini çırpacaktı. Bazen beni gerçekten tokatlıyor ve gereksiz yere canımı acıtıyordu ki, bunları kıskançlığından yaptığını düşünüyordum.

Belfast'da artık bıçak kemiğe dayanmıştı. Eleştirmenler Weldon'nun oyunun kötülerken benimkini göklere çıkarmışlardı. Weldon bunu asla hoşgörüyle karşılayamazdı. Bir gece sahnede bana öylesine şiddetli bir tokat attı ki, burnum kanamaya başladı. Ve komedi anında gerçek bir drama dönüştü. Oyundan sonra bu davranışını bir kez daha tekrarlayacak olursa beynini parçalayacağını söyledim ve kıskançlığının acısını benden çıkarmamasını da sözlerime ekledim.

"Seni kıskanmak, ha?" dedi bana küçümseyen bir bakış fırlatarak, soyunma odasına doğru giderken. "Benim kıçımda senin tüm bedeninden olandan çok daha fazla yetenek var."

"İşte senin yeteneğinin de nereden kaynaklandığı ortada zaten," diye haykırarak soyunma odasının kapısını telaşla kapadım.

*

Sydney döndüğünde Brixton Sokağında bir daire kiralamayı ve burayı maaşımdan artan paralarla döşemeye karar verdik. Newington Butts'da kullanılmış mobilya satan bir dükkana giderek dükkan sahibine elimizdeki sınırlı parayla dört odayı döşemek istediğimizi söyledik. Dükkan sahibi bizimle yakından ilgilenerek mobilyaları seçmemize yardımcı oldu. Ön odayı halıyla kaplattıktan sonra diğerlerine muşamba geçirdik ve bir kanapeyle iki koltuk satın aldık. Oturma odasının bir köşesine bazı yeri kabartma bazı yeri ise oymalı olan Fas yapımı bir paravana yerleştirdik ve bunu arkasından sarkan bir ampulle aydınlattık. Tam karşısındaki köşeye de parlak çerçeveli çıplak bir kadın resmi astık. Bu sanat yapıtıyla paravananın odaya müthiş bir hava kattığını düşünüyordum. Hatta bir piyano bile aldık. Bu işler için ayırdığımız bütçenin onbeş pound üstüne çıkmıştık, ama buna değdiğini düşünüyorduk. Brixton Sokağındaki 15 Glenshaw Mansi-

s'daki dairemiz gerçek bir cennetti! Büyükbabaya yardım edebilecek bir düzeye geldiğimizden ona haftada on şiling veriyorduk. Artık haftada iki kez gelen bir hizmetçimiz bile vardı. Evi temizlemek için gelmesine karşılık hemen hemen hiçbir şeye dokunmadığımızdan aslında buna hiç gerek yoktu. Orada kutsal bir tapınaktaymışcasına huşu içinde yaşıyorduk. Mutluluktan büyülenmiş bir şekilde Sydney'le birlikte koltuklarımıza gömülüp oturuyorduk. Şöminenin önüne konulan pirinç bir paravanayla kırmızı deri yer yastıkları almıştık. Ben ikide bir koltuğumdan kalkıp yer yastıklarının rahat olup olmadığına bakıyordum.

*

Kayanın tepesinde ayakta duran, rüzgarda saçları uçuşmuş genç bir kızın posterini gördüğümde on altı yaşında ve içinde duygusal kıpırtılar duymaya başlayan bir delikanlıydım. Onunla birlikte golf oynadığımı varsayıyor, birlikte uzun yürüyüşlere çıktığımızı hayalimde canlandırıyordum. Aşk buydu işte. Ama çocukluk aşkı daha farklı bir şeydi. Bunda hep bir tekdüzelik sözkonusu olurdu. Çünkü bir tek bakışla, söylenen birkaç sözcükle (bunlar genellikle hep aptalca olurdu) insan tüm hayatının anında değiştiğini düşünür, doğanın bile kendisine anlayış gösterdiğini varsayardı. Ve birden tüm gizli kalmış coşkusu açığa çıkardı. Uzun sözün kısası, benim başıma da aynı şeyler geldi.

Artık hemen hemen on dokuz yaşında olmuştum. Karno Topluluğunun daha şimdiden başarılı bir komedyeniydim. Ne var ki hayatımda bir eksiklik vardı. İlkbahar geçmiş, arkasından da yaz gelmişti ve ben içimdeki boşluk duygusunu yoğun bir biçimde algılıyordum. Günlük işlerim tekdüzeydi, çevremden de hiç hoşlanmıyordum. Geleceğime baktığımda beni heyecanlandıran hiçbir şey göremiyordum. Yaşantım sıradan insanların arasında sıkıntılı bir şekilde geçiyordu. İnsanın yalnızca yaşamak için mesleğine dört elle sarılması yeterli gelmiyordu bana. Eğlenceden uzak tekdüze bir yaşamım vardı. Artık kendimi iyice melankoliye kaptırmıştım. Pazar günleri tatminsiz bir şekilde tek başıma yürüyüşlere çıkıyor ve parkta çalan orkestrayı dinliyordum. Ne kendimi ne de başkasını çekebilecek durumda değildim. Ve sonunda o kaçınılmaz olay elbette benim de başıma gedi. Aşık oldum.

Streatham Empire Tiyatrosunda oynuyorduk. O günlerde gecede iki ya da üç müzikholde sahneye çıkıyor ve bir tiyatrodan diğerine özel otobüslerle gidiyorduk. Önce Streatham'da, sonra Canterbury Müzikholünde en son olarak da Tivoli'de sahneye çıkıyorduk. Gösteri başladığında henüz hava kararmamıştı ve çok sıcaktı. Salonun yarısı boştu ve cansıkıntım daha da kasvetli bir hale bürünmüştü.

Bert Coutt's Yankee-Doodle Girls adlı bir revü grubu bizden önce sahneye çıkıyordu. Doğrusu onların farkında bile değildim. Ama ikinci akşam kulisten onları izlerken dansçı kızlardan birinin ayağı kaydı ve yere düştü. Bunun üzerine diğerleri kıkırdamaya başladı. İçlerinden biri başını kaldırıp bakınca bakışlarımız karşılaştı. Birden muzip bir şekilde bakan iri kahverengi gözleri, dolgun dudakları ve inci gibi bembeyaz dişleri görünce tüm bedenim elektrik verilmişcesine titredi. Gösteri bittikten sonra kız yanıma gelerek küçük aynasını elime tutuşturup saçını düzeltmeye koyuldu. Bu da bana onu yakından inceleme fırsatını verdi. Bu, yalnızca bir başlangıçtı. Çarşamba günü, "Cumartesi buluşabilir miyiz?" diye sormuştum. Buna güldü. "Kırmızı takma burnun olmadan daha neye benzediğini bilmiyorum bile!" Uzun bir frak ve beyaz bir kravatla *Mumming Birds* adlı komedide bir sarhoşu canlandırıyordum.

"Umarım burnum gerçekte bu kadar kırmızı değildir ve ben de bu kadar perişan görünmüyorumdur," diyerek ekledim. "Bunu kanıtlamak için yarın akşam bir resmimi getiririm."

Ona, siyah takım elbiseli ve buruk bakışlı bir resmimi verdim.

"Ah, çok gençmişsin," dedi. "Ben seni çok daha yaşlı sanıyordum."

"Kaç yaşında olduğumu düşünüyordun?"

"Otuz."

Gülümsedim. "Yakında on dokuz yaşıma basacağım."

Biz her gün prova yaptığımız için hafta arası onunla buluşmam olanaksızdı. Bununla birlikte, pazar günü öğleden sonra saat dörtte Kennington Gate'de benimle buluşmaya söz verdi.

Pazar günü gerçek bir yaz havası hüküm sürüyordu. Üzerime bele iyice oturan koyu renk bir elbise giymiş, aynı renkte bir kravat takmış ve elime de abanoz ağacından yapılmış siyah bir baston almıştım. Saat dörde on vardı ve sinirlerim bir yay gibi gerilmiş heyecanla tramvaylardan inen yolculara bakıyordum.

Beklerken birden onu sahne makyajı olmadan hiç görmediğimi farkettim. Yüzünü gözümün önünde canlandıramıyordum bir türlü. Kendimi zorladıkça onun belleğimdeki görüntüsü daha da bulanıklaşıyordu. Korku

benliğimi sardı. Belki de beni baştan çıkaran güzelliği sahteydi! Yalnızca bir hayaldi! Sıradan görünümlü her genç kız beni yoğun bir bunalıma iterdi. Düşkırıklığına mı uğrayacaktım? Kendi hayallerimin ya da sahne makyajının tuzağına mı düşmüştüm?

Dörde üç kala tramvaydan biri inerek bana doğru yaklaşmaya başladı. Kalbim yerinden fırlayacakmışcasına çarpmaya başladı. Çok düşkırıcı bir görüntüsü vardı. Eğleniyormuş gibi yaparak bütün bir öğleden sonrayı onunla geçirmek düşüncesi dayanılır gibi değildi. Bununla birlikte şapkamı hafifçe kaldırarak onu selamladım ama genç kız bana boş gözlerle bakarak yanımdan geçti gitti. Tanrıya şükürler olsun ki, bu o değildi.

Saat tam dördü bir gece genç bir kız tramvaydan inerek yanıma geldi ve tam önümde durdu. Makyajsiz çok daha güzel ve çekiciydi. Üzerinde abartısız bir gemici şapkası ve çift sıra düğmeli kalın bir ceket vardı. Ellerini de ceketinin cebine sokmuştu. "İşte geldim," dedi.

Onun varlığı beni o kadar çok etkilemişti ki, nutkum tutulmuş gibiydi Altüst olmuştum, ne söyleyeceğimi ya da ne yapmam gerektiğini kestiremiyordum. "Hadi bir taksiye binelim," dedim boğuk bir sesle yoldan aşağı bakarken sonra da ona döndüm. "Nereye gitmek istiyorsun?"

Omuzlarını silkti. "Neresi olursa, farketmez."

"Öylese West End'e gidip bir yerde yemek yiyelim."

"Ben yiyip geldim," dedi sakin bir şekilde.

"Bu konuyu takside konuşuruz," dedim.

Yol boyunca takside sürekli olarak, "Pişman olacağımı biliyorum, sen çok güzel bir kızsın," dediğim için duygularımın yoğunluğu onu bir hayli şaşırtmış olmalıydı. Gereksiz yere onu neşelendirmeye ve etkilemeye çalışıyordum. Daha önceden bankadan üç pound çekmiştim. Niyetim onu Trocadero'ya yemeğe götürmekti. Oranın o şık havasından ve müziğinden etkilenmesini istiyordum. Böylece beni en romantik halimde görebilecekti. Ayaklarının yerden kesilmesini istiyordum. Ama o nedense hiç heyecanlanmadı, yalnızca davranışlarımdan şaşırmış gibi bir hali vardı. Bir tek şey kesindi: O benim intikam tanrıçam Nemesis'ti, bu sözcüğü yeni öğrenmiştim!

Tüm bunların benim için ne anlama geldiğini hiç anlayamıyordu. Yani, bunun cinsellikle fazla bir ilgisi olmadığını önemli olanın onunla birlikte olmak olduğunu. Zarefet ve güzelliği bir arada yakalamak benim hayatımda çok ender olan şeylerden biriydi...

O akşam Trocadero'da onun bir şeyler yemeğe ikna etmeye çalıştım, ama nafile. Beni yalnız bırakmamak için bir sandviç yiyebileceğini söyledi.

Böylesine şık bir lokantada kocaman bir masayı işgal ettiğimiz için aç olmamama karşılık dört dörtlük bir yemek ısmarlamam gerektiğini düşündüm. Yemek başlı başına bir sıkıntıydı çünkü hangi çatal ve bıçakla hangi yemeğin yiyeceğini kestirmek çok güçtü. Sanıyorum her ikimiz de lokantadan çıkarken derin bir soluk aldık.

Trocadero'dan sonra eve gitmek istedi. Taksiye binmeyi önerdim, ama o yürümek istedi. Onunla daha fazla birlikte olabileceğim için Camberwell'de oturduğunu duyduğumda çok sevinmiştim.

Duygularım biraz yatışmıştı ve bundan ötürü de onun rahatladığını görebiliyordum. O akşam yolda yürürken onun kız arkadaşlarından ve gündelik olaylardan konuştuk. Ne var ki, onun anlattıklarını duymuyor gibiydim. Tek bildiğim o akşamın olağanüstü bir gece olduğu ve onun yanında kendimi cennette hissettiğimdi.

Onu bıraktıktan sonra tekrar Thames Embankment'a geri döndüm. Çılgınca aşıktım. İçimdeki o ilahi ışık ve alabildiğine iyimserlikle Thames Embankment'da yerde yatan yoksullara cebimdeki tüm parayı dağıttım.

Onun saat sekizde Shaftesbury Avenue'de bir yerde provası olduğundan ertesi sabah saat yedide buluşmayı kararlaştırmıştık. Onun evinden çıkıp Westminster Köprüsü yolundaki metro istasyonuna gitmesi için bir buçuk mil yürümesi gerekiyordu. Ben de geç saatlere kadar çalıştığımdan sabahın ikisinden önce yatamıyordum. O gece de ertesi sabah onunla buluşacağım için hiç yatmadım.

Hetty Kelly orada yaşadığı için Camberwell Sokağı olağanüstü bir yer olmuştu. Metro istasyonuna kadar elele yürüyüşlerimizle tüm dünya sanki pırıl pırıl oluyor gibiydi. Eskiden hiç gitmek istemediğim, iç karartıcı Camberwell Sokağına sabahın erken saatlerinde Hetty'le buluşmak için gittiğimde kendimi cennette yürüyor gibi duyumsuyordum. Karşıdan onun geldiğini görünce de tüm bedenim heyecanla titriyordu. Sabahki o yürüyüşlerimizde onun söylediği tek bir sözcüğü bile hatırlamıyorum. Yalnızca mistik bir gücün bizi biraraya getirdiğine ve kaderimizin daha önceden belirlendiğine inanıyordum.

Onunla üç sabahtan beri birlikteydim. Günün geri kalan bölümünü olağanüstü güzel kılan üç küçük sabah! Ertesi sabahı iple çekiyordum. Ne var ki dördüncü günün sabahında Hetty'nin davranışları değişti. Soğuk davranmaya başlamıştı ve artık elimi de tutmuyordu. İşi şakaya vurmaya çalışarak "yoksa artık beni sevmiyor musun?" diye sordum.

"Çok fazla şey istiyorsun," dedi. "Ben yalnızca on beş yaşındayım ve sen benden dört yaş büyüksün."

Böyle diyerek ne demek istediğini anlamamıştım. Ama birdenbire aramıza koyduğu bu soğukluğu da görmezden gelemezdim. Elleri ceketinin cebinde, bir okul öğrencisi gibi düzgün adımlar atarak başı ilerde yürüyordu.

"Yani beni sevmiyorsun," dedim.

"Bilmiyorum," diye karşılık verdi.

Donup kalmıştım. "Bilmiyorsan bilmiyorsundur." Karşılık vermeden sessizce yürümesini sürdürdü. "Nasıl da ermiş biri olduğumu görüyor musun?" dedim ve ekledim. "Seninle tanıştığıma pişman olacağımı sana daha başında söylemiştim."

Onu zorlamaya çalışarak benim için beslediği duyguların hangi boyutta olduğunu anlamayı denedim, ama o tüm sorularıma aynı yanıtı verip duruyordu: "Bilmiyorum."

"Benimle evlenir misin?"

"Daha çok küçüğüm."

"Peki eğer evlenecek olsaydın, benimle mi evlenirdin yoksa başka birisiyle mi?"

Ama o hâlâ düşüncelerini açıklamaktan kaçınıyor ve aynı şeyi yineleyip duruyordu: "Bilmiyorum... senden hoşlanıyorum.... ama..."

"Ama beni sevmiyorsun," dedim kalbim çarparak.

Karşılık vermedi. O sabah hava bulutluydu ve caddeler iç karartıcı bir görünüme bürünmüştü.

"Bu ilişkinin ileri gitmesine aslında ben izin verdim," dedim boğuk bir sesle. Bu arada metro istasyonunun girişine gelmiştik. "Birbirimizi bir daha görmesek iyi olacak sanırım," dedim tepkisinin ne olacağını merak ederek.

Çok ciddi bir hali vardı.

Elini avuçlarımın arasına alarak hafifçe okşadım. "Hoşçakal, böylesi çok daha iyi. Zaten daha şimdiden beni yeterince etkiledin."

"Hoşça kal," diye karşılık verdi. "Affedersin."

Onun özür dilemesi beni çok etkilemişti. İstasyondaki kalabalığın arasına karıştığında kendimi dayanılmaz bir boşluğun içinde hissettim.

Ben ne yapmıştım? Çok mu acele etmiştim? Ona kafa tutmamalıydım. Aptalca davranmıştım. Kendimi aptal yerine koymadıkça onu bir daha görmem mümkün olmayacaktı. Ne yapmam gerekiyordu? Yalnızca acı çekebilirdim. Keşke onu tekrar görüp şu acılarımdan kurtulabilseydim. Beni tekrar görmek isteyinceye dek kendimi tutup ondan uzak durmalıydım.

Belki de gerektiğinden fazla ciddi ve duygusal davranmıştım. Onu tekrar gördüğümde daha ölçülü davranacaktım. Ama acaba beni tekrar görmek isteyecek miydi? Elbette isteyecekti. Benden bu kadar kolay kopamazdı.

Ertesi sabah Camberwell Sokağına gitmekten kendimi alıkoyamadım. Ama onun yerine annesiyle karşılaştım. "Hetty'e ne yaptın!" diye haykırdı. "Ağlayarak eve geldi ve onu bir daha görmek istemediğini söyledi."

Omuzlarımı silkerek alaycı bir şekilde gülümsedim. "Asıl o bana ne yaptı?" Sonra da duraksayarak onu tekrar görüp göremeyeceğimi sordum.

Bana düşmanca bir bakış fırlatarak başını iki yana salladı. "Hayır, görebileceğini sanmıyorum."

Onu içkiye davet ettim. Köşedeki bir bara giderek bu konuyu bir kez daha konuştuk. Sonunda onu Hetty'yi tekrar görmeme ikna edebildim.

Evlerine gittiğimizde kapıyı Hetty açtı. Beni görünce çok şaşırdı. Yüzünü sabunla yeni yıkadığından çok güzel kokuyordu. Kenara çekilmeden öylece durdu. Bana buz gibi bir ifadeyle bakıyordu. Durumun ümitsiz olduğunu görebiliyordum.

"Evet," dedim espri yapmaya çalışarak. "Sana tekrar hoşça kal demeye geldim."

Karşılık vermedi ama benden bir an önce kurtulmak için sabırsızlandığını görebiliyordum.

Elimi uzatıp gülümsedim. "Tekrar hoşça kal," dedim.

"Hoşça kal," dedi soğuk bir sesle.

Arkamı döndüm ve kapının arkamdan yavaşça kapandığını duydum.

Onunla bu olaydan sonra beş kez daha karşılaşmama karşılık yirmi dakikadan fazla birlikte olamadık. Ama ne var ki, bu kısa ilişki beni çok uzun bir süre etkiledi.

Yedi

1901'de Paris'e gittim. Folies Bergère'den Mösyö Burnell, Karno Topluluğuyla bir aylık bir anlaşma yapmıştı. Yabancı bir ülkeye gitme düşüncesi beni nasıl da heyecanlandırmıştı! Gemiyle yola çıkmadan önce bir hafta boyunca karanlık ve iç sıkıcı bir kasaba olan Woolwich'de temsiller vermiştik. Bir an önce Paris'e gitmek için sabırsızlanıyordum. Pazar sabahı erkenden geminye binecektik. Az kalsın bizi Dover'e götürecek treni kaçırıyordum. Platformda soluk soluğa koşup son bagaj vagonuna kendimi atmıştım. O günlerde tren kaçırma konusunda üstüme yoktu.

Manş'dan geçerken yağmur başladı. Ama sağnak yağmurun arasında tüm görkemiyle karşımızda duran Fransa beni çok heyecanlandırmıştı. "Burası İngiltere değil," diye sürekli olarak kendime hatırlatmak zorundaydım. "Burası Avrupa, Fransa! Burası her zaman hayal gücümü etkilemişti. Babam yarı Fransızdı, aslında Chaplin ailesi Fransız kökenliydi. Onaltıncı yüzyılda Fransız Protestanları Hugenot'lar döneminde İngiltere'ye göçetmişlerdi. Babamın amcası gururla bir Fransız generalinin Chaplin ailesinin İngiliz kanadını kurduğundan söz ederdi.

Sonbahar bitmek üzereydi. Calais – Paris arası yolculuğumuz sıkıcı geçiyordu. Her şeye karşın Paris'e yaklaştığımızda heyecanım doruk noktasındaydı. Kasvetli ve terkedilmiş görünümü olan Paris'in varoşlarından geçtik. Sonra da karanlık gökyüzü birden aydınlandı. "Bu işte," dedi bizimle birlikte arabada oturan bir Fransız. "Paris'in dünyaya yansıması."

Paris beni düşkırıklığına uğratmadı. Gare du Nord'dan Geoffroy – Marie Sokağına gidişimiz beni hem heyecanlandırmış, hem de sabırsızlandırmıştı. Her köşede durup yürümek istiyordum. Artık akşamın yedisi olmuştu, kahvelerin ışıkları insanları baştan çıkarırcasına yanıyordu. Kahvelerin dışarı çıkardıkları masalardan hayat fışkırıyordu. Yeni icat edilmiş birkaç motorlu aracın dışında bu kent hâlâ Monet'nin, Pissarro'nun ve Renoir'ın Paris'iydi. Günlerden pazardı ve herkesin hayatından hoşnut bir hali vardı. Neşe ve canlılık hissediliyordu. Geoffroy – Marie Sokağındaki taş zeminli, benim Bastil'im adını verdiğim odam bile neşemi kaçıramamıştı.

Pazar gecesi serbest olduğumuz için pazartesi gecesi ilk temsilimizi

vereceğimiz Folies Bergère'e giderek oradaki gösteriyi izledik. Eminim hiçbir tiyatronun böylesine parlak avizeleri ve aynaları yoktur. Fuayesi ve salonu kalın halıyla kaplıydı. Mücevherlerini takıp takıştırmış pembe türbanlı Hint prensesleriyle Fransız ve Türk subaylar barda oturmuş konyaklarını yudumluyorlardı. Dıştaki büyük fuayede ise bir yandan müzik çalarken bir yandan şık giyimli kadınlar kürklerini vestiyere bırakıyorlardı. Fildişi gibi parlayan çıplak omuzlarını gözler önüne seriyorlardı. Fuayeyle salon arasında gidip gelen bazı müdavimler de göze çarpıyordu. O günlerde burada saygılı ve güzel insanlar dolaşıyordu.

Folies Bergère'de salonda başlarında "Çevirmen" yazılı şapkalarıyla dolaşan profesyonel kişiler vardı. Ben, bir çok yabancı dil bilen bu çevirmenlerin başında olan kişiyle büyük bir dostluk kurmuştum.

Gösteriden sonra takım elbisemi üstüme geçirerek fuayede dolaşan kalabalığın arasına karışıyordum. Kuğu gibi bir boynu ve şeffaf bir cildi olan göz kamaştırıcı bir yaratık kalbimin heyecanla çarpmasına neden oldu. Uzun boylu, aşırı güzel, kalkık bir burnu ve uzun koyu renk kirpikleri olan bu genç kadın siyah kadife bir elbise giymişti ve ellerinde de uzun beyaz eldivenler vardı. Salona giden merdivenleri çıkarken eldivenlerinden birini yere düşürdü. Hemen koşup aldım.

"*Merci*," dedi.

"Umarım bir kez daha düşünürsünüz," dedim muzip bir şekilde.

"*Pardon?*"

O zaman onun İngilizce anlamadığını farkettim. Ne var ki, ben de tek kelime Fransızca bilmiyordum. Hemen çevirmen dostumun yanına koştum. "İlgimi çeken bir hanımla karşılaştım ama ne var ki, zengin bir hali var." Dostum omuzlarını silkti. "Görünüşe aldanma."

Gerektiğinde kullanmak için çevirmen dostuma bir kartpostalın arkasına "*Je vous adore," Jo vous ai aimee la premiere fois que je vous ai vue*" gibi aşk sözcüklerini yazdırdım. Ön hazırlıkları yapmasını rica ettim. Dostum bir kurye gibi aramızda gidip geldikten sonra, "Tamam her şey ayarlandı ama taksi parasını da ödeyeceksin," dedi.

Bir an düşündüm. "Nerede oturuyor ki?"

"Sana on franktan fazlaya patlamaz."

On frank çok fazlaydı. "Yürüyemez mi?" diye sordum şakayla.

"Bak, bu kız birinci sınıf, onun için de ücretini ödemek zorundasın."

Ben de kabul ettim.

Her şey ayarlandıktan sonra salona giden merdivenlerde yanından geçtim. Bana gülümsedi, ben de ona kısa bir bakış fırlattım. "*Ce soir*!"

"*Enchantee, Monsieur*!"

Gösterimiz aradan önce olduğundan, gösteriden sonra onunla buluşacaktım. dostum şöyle dedi: "Ben kızı getirirken sen de git bir taksi yakala, hiç olmazsa böylelikle zaman harcamamış olursun."

"Zaman harcamak mı?"

Arabayla Boulevard des Italiens'den geçerken yodaki ışık ve gölgeler yüzüne ve kuğu benzeri boynuna yansıyor, onu olağanüstü güzel yapıyordu. Kartpostalın arkasındaki Fransızca sözcüklere bir göz atarak başladım. "*Je vous adore*."

Kusursuz bembeyaz dişlerini göstererek güldü. "Fransızcan çok iyi," dedi.

"*Je vous ai aimee la premiere fois que je vous ai vue*," diye sürdürdüm duygusal bir şekilde konuşmamı.

Tekrar gülerek aksanımı düzeltti. Sonra da bir kez daha güldü. Saatine baktı, ama durmuştu. Eliyle işaret ederek saatin kaç olduğunu sordu ve saat tam on ikide bir randevusu olduğunu belirtti.

"Bu akşam olmaz," dedim cilveli bir şekilde.

"*Qui, ce soir*."

"Ama bu akşam meşgulsun, *toute la nuit*!"

Birden irkildi. "*Oh,non, non,non! Pas toute le nuit*!"

Sonra birden tüm çirkinlikler ortaya çıktı. "*Vingt francs pour le moment*?"

"*C'est ça*!" diye karşılık verdi vurgulayarak.

"Özür dilerim," dedim. "Şöföre durmasını söylesem iyi olacak galiba."

Şöföre onu Folies Bergère'e geri götürmesi için gerekli parayı ödedikten sonra arabadan düşkırıklığına uğramış bir delikanlı gibi indim.

Büyük başarı sağladığımızdan Folies Bergère'de on hafta kalabilirdik ama ne yazık ki Mr. Karno başka yerlere söz vermişti. Haftada altı pound alıyordum ve bunun her kuruşunu da harcamıştım. Sydney'in kuzenlerinden biri yanıma gelerek kendini tanıştırdı. Oldukça zengin ve sosyeteden biri olduğundan Paris'te kaldığı süre boyunca beni gezdirdi. Tiyatroya hayran biri olduğundan bizim topluluğun bir üyesi olduğunu kanıtlamak amacıyla bıyıklarını bile kesmişti. Böylelikle de kulise rahatlıkla girip çıkabiliyordu. Ne yazık ki, kısa bir süre sonra işi gereği İngiltere'ye geri dönmek zorunda kaldı.

Paris'e gelmeden önce Hetty'nin topluluğunun da Folies Bergere'de sahneye çıkacağını duymuştum. Böylece onunla tekrar karşılaşmak üzere kendimi hazırlamıştım. Oraya vardığımız ilk gece doğruca kulise gitmiş ve bazı araştırmalar yapmıştım. Ama balerin kızlardan birinden topluluğun Moskova'ya gittiğini öğrenmiştim. Kızla konuşurken basamaklardan gelen öfke dolu bir ses duydum:

"Çabuk buraya gel. Yabancılarla konuşmaya nasıl cesaret edebilirsin!"

Bu, kızın annesiydi. Bir arkadaşım hakkında bir şeyler öğrenmeye çalıştığımı anlatmayı denedim ama kızın annesi bana kulak bile asmadı. "O adamla konuşmayı bırak da hemen buraya gel."

Kadının bu küstah tavrına çok bozulmuştum. Daha sonra, nasılsa onu yakından tanıma fırsatını ele geçirdim. Folies Bergère bale topluluğunda dans eden iki kızıyla birlikte bizim otelde kalıyordu. Kızlardan küçüğü on üç yaşında, oldukça güzel ve yetenekliydi, on beş yaşındaki büyüğüyse ne yetenekten, ne de güzellikten nasibini almıştı. Kadın Fransızdı. Kırk yaşlarında, kanlı canlı biriydi ve İngiltere'de oturan bir İskoç'la evliydi. Folies Bergère'deki ilk gecemizden sonra yanıma gelerek o kadar kaba davrandığı için benden özür dilemişti. Bu, çok iyi bir dostluğun başlangıcı olmuştu. Arasıra çay içmek için beni odalarına çağırıyorlardı.

Olayı tekrar düşündüğüm zaman son derece masum olduğumu bir kez daha görüyorum. Çocukların otelde olmadığı bir öğleden sonra anneyle ben oturmuş çay içiyorduk. Kadının davranışları birden değişti ve elleri titremeye başladı. Fincanı düşürdü. Ben de tam o sırada düşlerimi, umutlarımı, aşklarımı ve düşkırıklıklarımı anlatıyorum. Kadının bunlardan çok etkilenmiş gibi bir hali vardı. Fincanımı masanın üstüne bırakmak için ayağa kalktığımda yanıma yaklaştı.

"Çok tatlısın," dedi yüzümü ellerinin arasına alıp yoğun bir şekilde gözlerimin içine bakarak. "Senin gibi iyi bir çocuğun asla incinmemesi gerekir." Bakışları değişmiş ve yoğunlaşmıştı. Sesi titriyordu. "Biliyor musun, seni oğlum gibi seviyorum," dedi yüzümü tutmayı sürdürerek. Sonra da yavaşça yüzünü yüzüme doğru yaklaştırarak beni öptü.

"Teşekkür ederim," dedim içtenlikle ve masumiyetle onu öptüm. Bana aynı şekilde bakmaya devam etti. Dudakları titriyordu ve gözleri sulan-

mıştı. Sonra birden kendini toparlayarak kendine bir fincan çay doldurmaya gitti. Davranışları değişmişti ve dudaklarının kenarında alaycı bir anlam belirmişti. "Çok tatlısın," dedi. "Senden çok hoşlanıyorum."

Sonra da bana kızlarından söz etmeye başladı. "Küçük kızım çok tatlı biridir," dedi. "Ama diğeri hiç de öyle değil. İnsanın sürekli olarak gözü onun üstünde olmalıdır."

Gösteriden sonra beni kızlarıyla birlikte kaldığı odaya davet ederdi, birlikte yemeğimizi yerdik. Odama dönmeden önce kızlarla annesini öperek iyi geceler dilerdim. Bu hemen hemen her akşam böyle sürüp gidiyordu. Bir gece büyük kızın odasından geçerken fısıltıyla arkamdan seslendi. "Kapını açık bırak, herkes uyuduktan sonra gelirim."

Bana ister inanın, ister inanmayın ama ona sert bir bakış fırlatarak odadan çıkıp gittim. Onların Folies Bergère'deki sözleşmeleri bittiğinde on beş yaşında olan büyük kızın, altmış yaşlarında iri yapılı, köpek terbiyecisi bir Almanla kaçtığını duydum.

Ama aslında ben göründüğüm kadar masum değildim. Topluluk üyeleriyle birlikte gecelerimizi genelevlerde geçiriyor ve gençlerin yapacağı her türlü arsızlıkları gerçekleştiriyorduk. Bir gece birkaç kadeh içtikten sonra Ernie Stone adında iri yapılı ve çok ünlü bir boksörle kavgaya tutuştum. Kavga bir lokantada başlamıştı. Garsonlarla polis bizi ayırdıktan sonra bana dönmüş ve şöyle demişti: "Seninle otelde görüşürüz." Aynı otelde kalıyorduk. Tam üstümdeki odada kalıyordu. Sabahın dördünde otele döndüğümde doğruca onun odasına giderek kapıyı yumruklamıştım.

"İçeri gir," dedi sert bir sesle. "Gürültü çıkmasın diye ayakkabıların da çıkar."

Sessizce gömleklerimizi çıkardık sonra da karşılıklı durarak birbirimizi süzdük. Bana hiç bitmeyecekmiş gibi gelen zaman dilimi içerisinde dövüştük durduk. Çeneme birkaç kez yumruk attı ama canım hiç acımamıştı. "Ben de senin gerçekten yumruk attığını sanıyordum," diye tısladım. İleriye doru bir hamle yaptı ama isabet ettiremeyince başını duvara çarptı. İşini bitirmeyi denedim ama yumruklarım güçsüzdü. Birden ağzımın ortasına ön dişimi kıran çok güçlü bir yumruk yedim. "Yeter," dedim. "Dişlerimin dökülmesini istemiyorum." Yanıma yaklaşarak beni kucakladı sonra da aynaya baktı. Yüzüm kan içindeydi. Ellerim boks eldiveni gibi şişmişti. Tavan, perdeler ve duvarlar kan içinde kalmıştı. İşin o raddeye nasıl geldiğini ise hiç hatırlamıyordum.

Gece boyunca ağzımdan ve boynumdan kan aktı. Her sabah bana bir

fincan çay getirmeyi alışkanlık haline getiren o genç ve güzel balerin beni kan revan içinde görünce bir çığlık attı. İntihar ettiğimi sanmıştı. O günden beri de bir daha hiç kimseyle kavga etmedim.

Bir akşam çevirmen dostum yanıma gelerek çok ünlü bir sanatçının benimle tanışmak istediğini ve beni locasına davet ettiğini söyledi. Locada sanatçının yanı sıra Rus Balesinin bir üyesi olan çok güzel egzotik bir kadın da vardı. Çevirmen dostum beni onlarla tanıştırdı. Benimle tanışmak isteyen sanatçı gösterimi pek beğendiğini ve tahmininden de çok daha genç olduğumu söyledi. Bu iltifatların karşısında kibar bir şekilde eğilerek onları selamladım, bu arada da kız arkadaşına kaçamak bakışlar fırlatıyordum. "Siz doğuştan müzisyen ve dansçısınız," dedi.

Tatlı bir şekilde gülümsemenin dışında bu iltifata verilecek herhangi bir yanıt olmadığını sezinleyerek çevirmen dostuma baktıktan sonra bir kez daha kibarca eğildim. Sanatçı ayağa kalkıp elini uzattı. Ben de doğruldum. "Evet," dedi elimi sıkarken. "Siz gerçek bir sanatçısınız." Locadan ayrıldıktan sonra çevirmen dostuma döndüm.

"O hanım kimdi?"

"Çok ünlü bir Rus balerin, Mademoiselle....." Çok uzun ve güç bir ismi vardı.

"Peki ya adam kimdi?" dedim.

"Debussy," dedi. "Ünlü besteci."

"Adını hiç duymadım."

Kocasını öldürmekten sanık Madam Steinheil'in dedikodularla dolu mahkemesinden sonra suçsuz bulunmasının sözkonusu olduğu yıldaydık. Aynı yıl, çiftlerin birbirlerine şehvetle sarılarak dansettikleri "pom-pom" dansı keşfedilmişti. O yıl yeni bir vergi yasası çıkarılmış ve halk büyük bir sıkıntıya düşmüştü. Yine aynı yıl Debussy, İngiltere'de *Prelude a l'Apres-midi d'un Faune*'u ilk kez seslendirmiş, salonda yuh sesleri ortalığı kaplarken izleyicilerin büyük bir çoğunluğu da salonu terketmişti.

*

Aklım Paris'te kalarak İngiltereye dönmüş ve varoşlardaki turnemize başlamıştık. Buradaki hiçbir şey Paris'e benzemiyordu. Her yerin kapalı olduğu kuzeydeki kasabalarda geçen can sıkıcı pazar akşamları!

İngiltere'yi dolaşarak altı ay geçti. Bu arada ben de eski hayatıma yeniden uyum sağlayabilmiştim. Bir gün Londra'daki büroya hayatı tozpembe gösteren bir haber geldi. Mr. Karno, önümüzdeki sezonda *The Football Match*'deki Harry Weldon'nun rolünü bana vermek istediğini söyledi. Artık yıldızımın parlamak üzere olduğunu sezinliyordum. Bu, benim şansımdı. *Mumming Birdis* ve repertuvarımızdaki diğer skeçlerde büyük başarı sağlamama karşılık bunların tümü de *The Football Match*'le kıyaslandığında çok küçük başarılardı. Üstelik, Londra'daki en önemli müzikhol olan Oxford'da sahneye çıkacaktık. Temsilimiz oradaki en önemli gösteri olacak ve adım da program dergisinde ilk sıraya yazılacaktı. Bu çok önemli bir adımdı. Oxford'da başarılı olabilirsem ünüm her tarafa yayılacak ve dolayısıyla da daha yüksek maaş isteyebilecektim. İçinde birçok olağanüstü güzel sahneleri olan skeçlerimi de herkes oynamak isteyecekti. Aynı oyunca kadrosuyla *The Football Match*'i oynayacağımızdan yalnızca bir haftalık bir provaya gereksinimiz vardı. Rolümü nasıl oynayacağım konusunda uzun uzun düşünmüştüm. Harry Weldon'nun Lancashire aksanı vardı. Ben de bu rolü Londra şivesiyle oynamaya karar verdim.

Ama daha ilk provada laranjit oldum. Sesimi yormamak için elimden geleni yaparak fısıltıyla konuşuyor, burnuma buğu çekiyor, boğazıma ilaç püskürtüyordum.

Daha ilk gece boğazımdaki her damar ve ses teli benden intikam almaya başlamıştı. Sesim çıkmıyordu. Oyundan sonra Karno düşkırıklığı ve hor görme karışımı bir yüz ifadesiyle yanıma geldi. "Kimse seni duyamadı," dedi azarlarcasına. Ertesi gece sesimin daha iyi olacağını söyledim ama olmadı. Doğrusunu söylemek gerekirse daha da kötüledi. Sesimi çok zorladığım için tamamen kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştım. Ertesi akşam benim yerime başka biri sahneye çıktı. İlk haftadan sonra da oyun kaldırıldı. Tüm umutlarım ve hayallerim suya düşmütü. Düşkırıklığı içinde bir süre zatürreyle yatmak zorunda kaldım.

*

Bir yıldan fazla bir zamandan beri Hetty'i görmüyordum. Hastalığın beni içine attığı can sıkıntısında onu yeniden düşünmeye başlamıştım. Bir akşam geç bir saatte Camberwell'deki evlerine gittim. Ne var ki, evlerinin camına "Kiralık" tabelası asılmıştı.

Amaçsız bir şekilde sokaklarda dolaşmaya başladım. Birden gecenin içinden biri bana doğru yaklaştı.

"Charlie! Burada ne arıyorsun?" Bu, Hetty'di. Üzerinde siyah fok bir palto vardı ve yine aynı kürkten yapılmış bir şapka giymişti.

"Seni görmeye gelmiştim," dedim şakacı bir tavırla.

Gülümsedi. "Çok zayıflamışsın."

Hastalıktan yeni kalktığımı söyledim. Hetty artık on yedi yaşında, oldukça güzel ve iyi giyimli genç bir kız olmuştu.

"Asıl sen burada ne arıyorsun?" dedim.

"Bir arkadaşımı görmeye gelmiştim ve şimdi de ağabeyimin evine gidiyorum. Sen de gelmek ister misin?"

Yolda yürürken bana kızkardeşinin Frank J. Gould adında Amerikalı bir milyonerle evlendiğini ve Nis'te oturduklarını söyledikten sonra ertesi gün de onların yanına gideceğini ekledi sözlerine.

O akşam onun ağabeyiyle birlikte dans edişini izleyip durdum. Çok aptalca davranıyordu. Dansederken kardeşine deniz kızı gibi sarılıyordu. Ona karşı beslediğim duyguların yerinde yeller estiğini farkettim. Yoksa o da diğer kızlar gibi sıradan biri mi olmuştu? Bu düşünce beni hüzünlendirdi ve ona bir eşya ya da bir mal gibi baktığımı farkettim.

Vücudu gelişmişti ama göğüslerinin küçük ve çekici olmadığını gördüm. İstesem onunla evlenir miydim? Hayır, hiç kimseyle evlenmek istemiyordum.

O soğuk ve yıldızlı gecede onunla birlikte eve doğru yürürken, onun güzel ve mutlu bir hayata sahip olma olasılığından söz etmiştim. "Bunları ne kadar da büyük bir özlemle söyledin, ağlamamak için kendimi güç tutuyorum," dedi.

Ona hüznümü aktardığım ve kişiliğimi gösterdiğim için o akşam eve döndüğümde kendimi gerçek bir kahraman gibi niteliyordum.

Karno beni tekrar *Mumming Birds*'ün kadrosuna aldı ama henüz sesim tam olarak düzelmemişti. *The Football Match*'deki düşkırıklığımı düşünmemeye çalışıyordum. Fakat öte yandan da Weldon'nun yerini alabilecek kadar da yetenekli olmadığım düşüncesi aklıma takılıp duruyordu. Tüm bunların arkasında da Forester'deki başarısızlığım beni bir gölge gibi

izlemeyi sürdürüyordu. Daha tam olarak özgüvenimi kazanamadığım için de oynadığım her yeni skeçte rolüme büyük bir korkuyla yaklaşıyordum. Ne var ki, o ürkütücü gün gelip çatmıştı. Mr. Karno'ya gidip anlaşmanın süresinin bittiğini ve yeni bir anlaşmayı ancak belli miktar ücret artışıyla imzalayabileceğimi söyleyecektim.

Karno hoşlanmadıklarına son derece acımasız ve alaycı davranan biriydi. Benden hoşlandığı için onun bu tarafını hiç görmemiştim, ama insanı gerçekten doğduğuna pişman ettirecek biri olduğunu biliyordum. Kendi komedilerinden birinde eğer sahnedeki komedyeni beğenmezse hemen sahnenin yanına gelir, hiç çekinmeden nanik yapar ve duyulacak bir şekilde de oyuncuyu yuhalardı. Ama bunu bir keresinde o kadar sıkça yapmıştı ki, oyuncu rolünü yarıda keserek yanına gelmiş ve bir yumruk savurmuştu. O günden beri de Karno kendini belli bir ölçüde denetim altına almaya başlamıştı. Ve ben şimdi onun karşısında durmuş yeni anlaşmadan söz ediyordum.

"Evet," dedi alaycı bir şekilde gülümseyerek. "Sen zam istiyorsun, bu tiyatro yönetimi de masrafları kısmak istiyor." Omuzlarını silkti. "Oxford Müzikholündeki o fiyaskodan sonra şikayetten başka bir şey duymadık. Topluluğumuzda acemilerden geçilmediğini söylüyorlar."

"Ama bunun için beni suçlayamazsınız," dedim.

"Ne var ki, onlar suçluyor," diye karşılık verdi gözlerimin içine bakarak.

"Hoşnut olmadıkları neymiş?"

Boğazını temizleyip bakışlarını yere indirdi. "Senin yetenekli olmadığını söylüyorlar."

Bu açıklama mideme atılan bir yumruk gibi acı vermekle birlikte beni çok da öfkelendirmişti ama kendime hakim olarak sakin bir sesle karşılık verdim. "Ne var ki, onlar gibi düşünmeyen birçok kişi var ve bunlar bana burada aldığımdan çok daha fazlasını vermeye dünden razılar." Bu doğru değildi. Hiçbir yerden bir öneri falan almış değildim.

"Gösterinin de, komedyenin de çok kötü olduğunu söylüyorlar. İşte," diyerek ahizeyi kaldırdı. "Star'ı, Bermondsey'i arayayım da her şeyi kendi kulağınla duy... Geçen hafta işlerinizin iyi gitmediğini duydum," dedi ahizeye.

"Berbattı!" diye haykıran bir ses duyuldu ahizeden.

Karno sırıttı. "Bunu neye bağlıyorsun?"

"Gösteri felaketti."

"Peki ya Chaplin, başroldeki komedyen? O da mı kötüydü?"

"Berbattı!"

Karno ahizeyi uzatarak bir kez daha sırıttı. "Sen kendin dinle."

Ahizeyi aldım. "O belki dediğin gibi berbattı ama senin tiyatron kadar berbat değildi," dedim.

Karno konuşmamı yarıda kesmeye çalıştı ama başaramadı. Eğer sen de aynı şekilde düşünüyorsan, dedim Karno'ya, anlaşmayı yenilememize hiç gerek yok. Karno birçok yönden anlayışlı biriydi ama hiçbir zaman bir psikolog değildi. Ben gerçekten kötü olsam bile telefonun diğer ucundaki adama bunu söyletmesi gerekmiyordu. Haftada beş pound alıyordum ve özgüvenimi de yitirmiştim, onun için Karno'dan altı pound istedim. Karno beni şaşırtarak bu parayı vermeyi kabul etti ve ben yeniden onun ayrıcalıklı insanlar grubuna katıldım.

*

Karno'nun Amerikan topluluğunun müdürü Alf Reeves, İngiltere'ye dönmüştü ve ortalıkta dolaşan bir söylentiye göre de Amerika'ya götürebileceği bir komedyen arıyordu.

Oxford Müzikholünde gerçekleştirmeyi tasarladığım büyük başarım bir süre ertelenince Amerika'ya gitme düşüncesiyle dolup taşmaya başlamıştım. Bunu yalnızca macera ve heyecan olsun diye istemiyordum. Yeni umutlarla yepyeni bir dünyada yeni bir hayata başlamak için can atıyordum. Şansıma, baş komedyen rolünü üstlendiğim yeni skeçlerimizden biri olan *Skating* Birmingham'ı kasıp kavuruyordu. Mr. Reeves bize katıldığında onu tüm çekiciliğimi kullanarak etkilemeyi başardım ve sonuç olarak da Mr. Reeves, Karno'ya bir telgraf çekerek Amerika'ya götürmek istediği komedyenin sonunda bulduğunu bildirdi. Ne var ki, Karno'nun benim için düşündüğü başka tasarıları vardı. Bu acı gerçek haftalarca içini bir kurt gibi kemirip durdu. Sonunda Karno, *The Wow-wows* adlı oyunla ilgilenmeye başladı. Bu oyunda kapalı bir toplumun bir üyesi hicvediliyordu. Reeves'le ben bu oyunun son derece budalaca olduğunu ve herhangi bir yaratıcılıktan uzak olduğunu düşünüyorduk. Ama Karno bu düşünceye kendini fena halde kaptırdığından bu konuda alabildiğine ısrar ederek, Ameri-

ka'da bir çok kapalı toplum olduğunu ve bunlardan birini hicvetmenin büyük başarı sağlayacağını söyleyip duruyordu. sonunda hem beni heyecanlandırarak, hem de bana derin bir soluk aldırtarak Karno, Amerika'da sahnelenecek *Wow – wows* adlı oyunda başrolü oynamamı önerdi.

Tek istediğim Amerika'ya gitme şansını elde etmekti. İngiltere'de gelebileceğim yere ulaştığımı hissediyordum, ayrıca burada elde edebileceğim fırsatlar da çok kısıtlıydı. Belli bir eğitimim olmadığından eğer müzikhol komedyenliğinde bir gün ciddi bir başarısızlığa uğrayacak olursam, ağır işçilik dışında hiçbir şekilde para kazanamazdım. Oysa Amerika'da fırsatlar sonsuzdu.

Gemiye binmeden önceki geceyi Londra'nın West End yakasında dolaşarak geçirdim. Buruk bir duyguyla Londra sokaklarında gezinirken burala[illegible] sanki son kez görüyormuşum gibi bir duyguya kaptırmıştım kendimi. Çünkü gönlümde yatan aslan Amerika'ya yerleşmekti.Sabahın ikisine dek sokaklarda dolaştım.

Vedalaşmaktan nefret ederdim. Sabahın altısında kalkmıştım. Bu yüzden de Sydney'i uyandırıp rahatsız etmek istemedim. Onun yerine masanın üstüne bir not bıraktım: "Amerika'ya gidiyorum. Sana mektup yazacağım. Sevgiler, Charlie."

Sekiz

Kötü hava koşullarında denizde on iki gün geçirdikten sonra Quebec'e vardık. İlk üç gün yolumuza kırık dümenle devam etmiştik. Bununla birlikte başka bir ülkeye gitme düşüncesi beni sevinçten çılgına çeviriyordu. Kanada'ya bir sığır gemisiyle gitmeme karşılık gemide tek bir sığır bile yoktu ama fareden geçilmiyordu. Yatağımın altındaki fareleri ayakkabımı fırlatarak kovalıyordum.

Eylül başıydı ve Newfoundland'i geçerken yoğun bir sisle karşılaştık. Sonunda karayı görebildik. Oldukça soğuk bir gündü ve St. Lawrence Nehrinin kıyılarında in cin top oynuyordu. Gemiden bakınca kale duvarlarına benzeyen Quebec'de birden karşımıza Hamlet'in ruhunun çıkabileceğinden korktum ve ABD'nin neye benzediğini düşünmeye başladım.

Toronto'yo doğru yolculuğumuz sürerken sonbahar renklerine bürünmüş ağaçlar olağanüstü güzellikteydi ve benim de ileriye yönelik umutlarım artmaya başlamıştı. Toronto'da tren değiştirerek, Amerikan sınırından geçtik. Sonunda pazar sabahı saat onda New York'a varabildik. Times Alanında tramvaydan indiğimizde büyük bir düşkırıklığına uğradık. Kaldırımlar ve yollar pislik içindeydi. Broadway yataktan yeni kalkmış bir kadın gibi dağınık bir görünümdeydi. Hemen hemen her köşede seyyar ayakkabı boyacılarının karşısına oturmuş kısa kollu gömlekten giyen insanlar büyük bir rahatlıkla ayakkabılarını boyatıyorlardı. İnsana sanki giyinip kuşanmalarını sokakta tamamlıyorlarmış izlenimini veriyorlardı. Sanki trenden yeni inmiş ve bir sonraki trenlerini beklerken vakit öldürmek ister gibi kaldırımlarda başıboş dolaşan birçok insan vardı.

Bununla birlikte, New York buydu işte. Macera dolu, insanı şaşırtan biraz da ürküten bir havası vardı. Öte yandan Paris'in çok daha dostça bir görünümü vardı. Fransızca bilmememe karşılık kendimi Paris'te çok daha rahat hissetmiştim. Paris, her köşe başındaki bistroları ve kahveleriyle beni sıcacık sarmıştı. New York büyük işlerin gerçekleştiği bir kentti oysa. Büyük gökdelenlerin küstah ve kibirli bir görünümü vardı. Sıradan insanların rahat etmesi için büyük bir çaba harcamadıkları anlaşılıyordu. Barlarda bile müşterilere oturacak yer yapmamışlar, insanlar ayakta durup uzun pirinç tırabzana dayanarak içkilerini içiyorlardı. Beyaz mermerden

yapılan uygun fiyatlı lokantaların da soğuk ve hastanemsi bir görünümü vardı.

Şimdi Times binasının bulunduğu Kırküçüncü Caddenin arkasındaki taş binalardan birinin arka odasına yerleştim. Burası oldukça kasvetli ve pisti. Sıla hasreti çekmeye başlamıştım. Syney'le birlikte yaşadığımız evi daha şimdiden özlemiştim. Binanın bodrum katında çamaşır makineleriyle ütü yapmak için ayrılmış özel yerler vardı. Odama kadar gelen sabun kokuları tedirginliğimi daha da arttırıyordu.

New York'taki ilk günümde kendimi hiç de iyi hissetmemiştim. İngiliz aksanımdan ötürü bir lokantaya gidip yiyecek bir şeyler ısmarlamak benim için çok büyük bir sıkıntı oluşturmuştu. Üstelik çok da yavaş konuşan biriydim. Buradaki herkes hızlı ve heceleri yutarak konuştuğundan kekeleyebileceğim korkusunu kapılarak onların zamanlarını boşa harcıyormuşum gibi bir duygu içine girmiştim.

İnsanları aldatan bu temporun karşısında kendimi başka bir gezegenden gelmiş gibi duyumsuyordum. New York'da küçük iş yerlerinin sahipleri bile büyük ve önemli iş adamlarıymışcasına davranıyorlardı. Ayakkabı boyacısı fırçasını aynı şevkle kullanıyor, barmen bira bardağını dünyanın en önemli kişisiymişçesine müşterisinin önüne koyuyordu. Lokantadaki garson bile servisini değişik bir havada yapıyordu. Her yerde büyük bir telaş göze çarpıyordu. Sanki insanların yitirecek bir saniyesi bile yoktu.

İlk gün sokaklarda yürürken yüreğimin ta derinliklerinde hissettiğim yalnızlık ve tecrit edilmişlik duygusunun yüzüme yansıdığından emindim. Yanımdan geçenlerin bu kentin asıl sahipleri oldukları her hallerinden belli oluyordu. Birçok kişi eğer kibar davranacak olurlarsa bunun yalnızca ve yalnızca zayıflığın bir kanıtı olabileceğinden ürkerek alabildiğine kaba davranıyorlardı. Ama akşamüstü Broadway'de yürüyüşe çıkıp da iyi giyimli kalabalığı görünce, fikrimi değiştirmeye başlamıştım. İngiltere'den ayrıldığımızda soğuk eylül havası içimize işlemişti. Oysa New york'a vardığımızda burada hâlâ pastırma yazının sürmekte olduğunu görmüştük. Broadway'de yürürken tiyatrolarla binaların neon ışıkları birer ikişer yanmaya başlayınca kendimi bir ışık cennetine düşmüş gibi hissettim. Ilık havayla birlikte duygularım da yavaş yavaş değişiyor ve Amerika'nın anlamını algılamaya başlıyordum. Artık Amerika benim için, gökdelenleri, parlak ve neşeli neon ışıkları ve insanın içini açan reklam panolarıyla dolu pırıl pırıl bir ülkeydi. Tüm bunlar da bana umut ve macera duygusu veriyordu. "İşte bu kadar," dedim kendi kendime. "Ben buraya aitim."

Broadway'deki herkes gösteri dünyasının bir parçası gibiydi. Vodvil, sahne ve sirk sanatçılarına sokaklarda lokantalarda, otellerde ve dükkanlarda kolayca rastlanabiliyordu. Tiyatro sahiplerinin adları, Lee Shubert, Martin Beck, William Morris, Percy Williams, Klaw ve Erlanger, Frohman, Sullivan ve Considine, Pontoges gibi isimler her yerde sık sık duyuluyordu. Asansörcünün, garsonun, tramvay biletçisinin, barmenin, sütçünün ya da fırıncının konuşmaları bile değişikti. Gündelik konuşma konuları bile gösteri dünyasıyla ilgiliydi. Oteldeki temizlikçilerden biri, "Winter Garden'da Al Jolson'u izledin mi?" diye sorabiliyor ve hemen arkasından da "Namussuz yine gösteriyi kurtardı," diye ekliyordu.

Gazeteler tiyatro oyunlarını bir at yarışı havasına sokmuşlar ve birinci, ikinci vs. diye sınıflara ayırmışlardı. Biz bu yarışa henüz girmemiştik ve yarış tablosunda yerimizin nasıl olacağını doğrusu pek merak ediyordum. Yalnızca altı haftalığına Percy Williams'da sahneye çıkacaktık. Ondan sonra da başka bir sözleşmemiz falan yoktu. Bu gösterinin sonunda ise Amerika'da ne kadar kalacağımız saptanacaktı. Sonuç eğer başarısız olursa İngiltere'ye geri dönecektik.

Bir prova odası kiralayarak bir hafta boyunca *Wow-wow*'un prova yapmaya koyulduk. Kadromuzda Drury Lane'nin ünlü palyaçolarından yaşlı Whimsical Walker da vardı. Yetmiş yaşında boğuk bir sesi olmasına karşılık prova sırasında diksiyonu olmadığını farkettik. Welker oyunun epilogunu üstlendiğinden bu çok kötüydü. Sözcükleri sürekli olarak değiştiriyor ve replikler hiçbir zaman yazıldığı gibi söylenemiyordu.

Karno, Amerika'da çok tanınıyordu. Bu yüzden de bizler gazetelere manşet olmuştuk. Oyundan nefret etmeme karşılık bunu belli etmemeye çalışıyordum. Böylelikle de Karno'nun bana hayran olacağını ümit edip duruyordum.

İlk gece sahneye çıkarken içinde bulunduğum gerginliği, ızdırabı ve korkuyu ya da sahne arkasında bizleri izleyen Amerikalı sanatçıların bakışlarından nasıl da utandığımı anlatmayacağım. İngiliz izleyicilerinin karşısında yaptığım ilk esprinin yarattığı etkiyi gözönünde bulundurarak komedinin dozunu ona göre ayarlardım. Şimdi bir kamp sahnesi sözkonusuydu. Ben de sahneye bir fincan çayla giriyordum.

ARCHIE (Ben): Günaydın, Hudson. Bana biraz su verebilir misin lütfen?"

HUDSON: Elbette, ama suyu ne yapacaksın?

ARCHIE: Yıkanacağım da.

Hafif ve alaycı bir gülüşün hemen arkasından salonda soğuk bir sessizlik oluştu.)

HUDSON: Geceyi iyi geçirdin mi, Archie?"

ARCHİE: Hayır, çok kötüydü. Berbat bir kabus gördüm. Rüyamda bir tırtıl beni kovalıyordu.

Salondaki ölümcül sessizlik aynen devam ediyordu. Biz oyunumuzu sürdürürken sahne gerisindeki Amerikalıların da yüzleri renkten renge giriyordu. Oyun bitmeden de çekip gittiler.

Bu oldukça aptal ve sıkıcı bir skeçtti. Karno'ya perdeyi bununla açmamamız gerektiğini defalarca söylemiştim. Repertuvarımızda Amerikan izleyicisinin hoşuna gidecek *Skating, The Dandy Thieves, The Post Office* ve *Mr. Perkins* gibi çok daha komik skeçler vardı ama Karno bu konuda alabildiğine inatçıydı.

Kısaca söylemek gerekirse, yabancı bir ülkedeki başarısızlık kadar insanı düşkırıklığına uğratan bir şey yoktur. Her gece soğuk ve sessiz bir izleyici topluluğunun karşısına geçerek bir İngiliz komedisini oynamak oldukça tatsız bir şeydi. Bir kaçak gibi tiyatro binasına girip çıkıyorduk. Bu rezaleti altı hafta boyunca sürdürdük. Salgın bir hastalığımız varmışcasına diğer sanatçılar yanımıza bile yaklaşmıyorlardı. Aşağılanmış ve yıkılmış bir şekilde sahne gerisinde toplandığımız zaman bir idam mangasının karşısına geçecek bir grup tutuklu gibiydik.

Kendimi yalnız ve terkedilmiş gibi hissetmeme karşılık yalnız yaşadığım için çok mutluydum. Hiç olmazsa bu iç karartıcı duyguları diğerleriyle paylaşmak zorunda kalmıyordum. Gündüzleri hiç bitmeyecekmiş gibi görünen geniş caddelerde yürüyor, hayvanat bahçelerine, parklara, akvaryumlarla müzelere giderek kendimi oyalıyordum. Başarısızlığımızdan ötürü New York artık çok korkunç gelmeye başlamıştı. Binaları gereğinden fazla yüksekti. Yarattığı rekabet havası dayanılmaz bir boyuta ulaşmıştı. Beşinci Caddedeki o muhteşem evler birer ev değil, birer başarı anıtıydı. Yüksek binalarla dükkanlar bana sanki beş para etmez biri olduğumu hatırlatıyor gibiydi.

Kenti baştan başa geçerek yoksul kesime gelmiştim. Madison Alanının arkasındaki parkta yoksullar tahta sıralarda oturmuş yere bakıyorlardı. Sonra da İkinci ve Üçüncü Caddeye gitmiştim. Yoksulluk burada sanki her yerdeydi. Gördüklerim o kadar iç karartıcıydı ki, bir an önce arkama bakmadan Broadway'e geri dönmeyi istedim.

İyimser yaratılışlı olan Amerikalıların çok büyük hayalleri vardı. Bir

an önce parsayı toplayacaklarına yürekten inanıyorlardı. En büyük başarıyı onlar kazanacaklardı. Bu hiç de alçakgönüllü olmayan tutum beni de etkilemeye başlamıştı. Belki komik ama başarısızlığımızın sonunda kendimi daha iyi ve tüm engelleri ortadan kaldırabilecekmiş gibi hissetmeye başlamıştım. Amerika'da sayısız olanak vardı. Neden gösteri dünyasına tıkılıp kalmıştım? Ben sanat için yaratılmamıştım. Kendime başka bir meslek bulmalıydım. Özgüvenimi yeniden kazanmaya başladım. Ne olursa olsun Amerika'da kalmaya kararlıydım.

Başarısızlık düşüncesinden kendimi uzaklaştırmak için kendimi eğitmeye karar vererek elden düşme kitaplar satan dükkanlara gitmeye başladım. Çalışacağıma kendi kendime söz vererek İngilizce dil bilgisiyle Latince-İngilizce sözlükler satın aldım. Ne yazık ki, kendime verdiğim o çalışma sözünü tutmadım. Bu kitapları çantamın dibine yerleştirerek unuttum. Amerika'ya ikinci kez gittiğimizde bile kitapların sayfalarını açmadım.

New York'daki ilk haftamızda programda bir de *Gus Edwards's School Days* adında bir çocuk oyunu da vardı. Bu toplulukta iki dirhem bir çekirdek davranışlarına pek uymayan oldukça haylaz biri vardı. Sigara kuponlarıyla kumar oynamaktan pek hoşlanırdı. İnanılmaz bir şekilde de hızlı konuşan bu adamın adı Walter Winchell'di. Hayatının sonuna dek hızlı konuşma yeteneğini yitirmemekle birlikte ilerki yıllarda söyledikleri tam olarak anlaşılmamaya başlamıştı.

Gösterimiz başarı kazanmamakla birlikte basında benim için çok iyi eleştiriler çıkmıştı. *Variety*'de Sime Silverman benim için şöyle yazmıştı: Topluluk da hiç olmazsa bir tane gerçek anlamda komedyen var ve onun Amerika'da büyük başarı kazanacağından eminim."

Ama artık altı hafta sona ermişti ve eşyalarımızı toplayıp İngiltere'ye geri dönmeye hazırlanıyorduk. Ama turnenin üçüncü haftasında Fifth Avenue Tiyatrosunda sahneye çıktığımızda izleyicilerin büyük bir çoğunluğu İngiliz asıllı uşaklarla oda hizmetkarlarından oluşmuştu. Pazartesi akşamki ilk gösterimizde izleyiciler her yaptığımız espriye kasıklarını tutarak gülmüşlerdi. Farklı bir tepki göreceğimizi hiç beklemediğimiz için ben dahil hepimiz buna çok şaşırmıştık. Sanıyordum kendimi çok rahatlamış hissettiğimden sahnede gelişi güzel davranmaya başlamıştım. Bundan ötürü de hiç hata yapmadım.

O sırada gösterimizi bir tiyatro temsilcisi de izlemiş ve bizimle yirmi

hafta sürecek bir turne anlaşması imzalamıştı. Anlaşmaya göre günde üç temsil yapacaktık, Sullivan ve Considine'de.

Sillivan ve Considine'deki ilk turnemizde öyle dünyayı birbirine katacak kadar büyük bir başarı sağlamamamıza karşılık diğer temsillerle kıyaslandığında hiç de fena değildik. O günlerde Orta Batı'nın kendine has bir güzelliği vardı. Hayat temposu New York'a göre daha yavaş ve daha duygusaldı.

Burada hayat ucuzdu. Küçük bir otelde tam pansiyon yedi dolardı. Yiyecekler inanılmaz derecede ucuzdu. Barlarda içkiyle birlikte verilen bedava çerezlerden yemek için topluluğumuz her an tezgahın önündeydi. Beş sent ödeyerek bir bardak bira içebiliyor ve bütün çerezlerden tadabiliyorduk. Bunların arasında krakerler, dilimlenmiş jambon, patates salatası, sardalye, peynir, çeşitli sosisler salamlar vardı. Topluluğumuzdan bazıları bu durumdan yararlanarak tabaklarını tepeleme dolduruyorlardı, ta ki barmen: "Hey! Yeter! Kıtlıktan mı çıktınız" diye seslenene dek sürüyordu bu.

Topluluğumuzda on beş kişi kadardık ve her birimiz trendeki kuşetimizin parasını da ödedikten sonra hâlâ cebimizde kalabilen maaşımızın yarısını biriktiriyorduk. Haftada yetmiş beş dolar kazanıyordum ve bunun ellisi doğruca ve hiç aksamadan bankaya yatıyordu.

Turneyle batı kıyısına gittik. Aynı vodvil topluluğunda genç, yakışıklı bir Teksas'lı vardı. Görevi trapezcilikti. Ama öte yandan da gönlünde pankreasçılık yatıyordu. Bu yüzden ikisinin arasında bir türlü karar veremiyordu. Her sabah elime eldivenlerimi takar ve benden çok uzun boylu ve ağır olmasına karşılık onunla dövüşürdüm. Çok iyi dost olmuştuk. Öğlenleri de birlikte yemeğe gidiyorduk. Bana söylediğine göre ailesi Teksas'da çiftçiydi. Uzun uzun çiftlikteki hayatından söz ediyordu. Kısa bir süre sonra gösteri dünyasından ayrılmaya ve domuz yetiştirecek bir ortaklık kurmaya karar vermiştik.

İkimizin birlikte iki bin doları vardı ve bununla büyük bir servet kazanmayı umuyorduk. Dönümü elli sente Arkansas'da arazi almayı planladık. Önce bin dönüm satın alacak ve paranın geri kalanını da domuzlara ve araziyi elverişli duruma getirmeye harcıyacaktık. Her şey umduğumuz gibi gider ve her domuz yılda beş yavru verecek olursa beş yıl içinde adam başına yüzbin dolar kazanacaktık.

Trende camdan dışarı bakıp da bir domuz çiftliği görecek olursak hemen kendimizi bir heyecan seline kaptırıyorduk. Artık yaşantımızda tek bir şey vardı; domuz. Onunla yatıp onunla kalkıyorduk. Domuz üretmeye

ilişkin bilimsel kitabı almadan önce gösteri dünyasından vazgeçip domuz üreticisi olabilirdim, oysa domuz yetiştirilmesiyle ilgili yöntemleri anlatan o kitap bütün hevesimi yoketti ve çok kısa bir zamanda da bu domuz tutkumu unuttum.

Bu turnede kemanımla viyolonselimi de yanıma almıştım. Altı yaşımdan beri günde dört ya da altı saat keman çalışırdım. Her hafta tiyatro müdüründen ya da onun öğütlediği başka birinden ders alıyordum. Solak olduğum için kemanım da yeni baştan düzenlenmişti. Bir zamanlar iyi bir kemancı olabilmek için yanıp tutuşuyordum ama bunda başarılı olamayacağını anladığımda hiç olmazsa vodvil sahnelerinde keman çalmayı düşlemiştim bir süre, ancak bunda da istediğim başarıyı elde edemeyeceğimi anlayıp bu işten de vazgeçtim.

1910 yılında Şikago, Carl Sandburg'un dediği gibi "duman ve çelik" karışımı insanın içini karartan oldukça çirkin bir kentti. Düz ve geniş alanlarını Rus steplerine benzetirdim. Bu sıkıcı kentin tek eğlence kaynağı, yirmi ya da biraz daha fazla kabare kızıyla birlikte sahneye çıkan komedyenlerin gösterisiydi. Bu kızlardan birkaçı çekici ve güzeldi ama diğerleri oldukça sıradan tiplerdi. Komedyenlerden bazıları gerçekten komikti, gösterilerden bir çoğu ise kaba saba, açık saçık harem komedileriydi. İzleyicileri doğal herhangi bir cinsel istekten uzaklaştıran bu gösterilerde esen hava alabildiğine erkeksiydi. Şikago'da bu gösterilerden geçilmiyordu. Bunlardan biri olan Watson'un *Beef Trust* adlı topluluğunda yirmi orta yaşlı ve alabildiğine şişman kadın taytlarla sahneye çıkıyordu. Bu kadınların toplam kilosu tonlarla ifade ediliyordu. Kadınların cilveli bir şekilde poz verip çektirdikleri fotoğrafları tiyatro binasının kapısında asılıydı. Bu fotoğraflarda insanı üzen ve içini karartan bir hava vardı.

Şikago'da Wabash Caddesi'ndeki küçük bir otelde kalıyorduk. Otel oldukça kasvetli olmasına karşılık kabere kızlarının bir çoğu da burada kaldığından bu kasvetli hava yerini hoş ve romantik bir havaya bırakıyordu. Gittiğimiz her kentte kabare kızlarının kaldığı otellere gitmeye özen gösteriyorduk. Şikago'daki otelimizden çok hoşlanmakla birlikte ne yazık ki, orada herhangi bir macera yaşayamadım.

Otelde nedense her zaman yalnız ve kendine fazlaca güvendiğini hissettiren sessiz ve güzel bir genç kız vardı. Arasıra lobide ona rastlıyordum ama bir türlü de ona yaklaşamıyordum. Bu kızın beni biraz korkuttuğunu söylemeliyim.

Kıyı şeridine gitmek için Şikago'dan ayrıldığımızda o kız da bizimle

aynı trendeydi. Batı'ya giden komedi topluklarıyla genellikle aynı yolu izliyor ve aynı kentlerde sahneye çıkıyorduk. Trenin koridorlarında yürürken o kızın bizim gruptan biriyle konuştuğunu gördüm. Daha sonra onunla konuşan arkadaşım yanıma gelip oturdu. "Ne mene bir kız bu?" diye sordum.

"Çok şeker biri. Ama zavallı kızcağıza çok üzüldüm."

"Neden?"

İyice yanıma yaklaştı ve fısıldadı. "Gösterideki kızlardan birinin frengi olduğuna ilişkin ortalıkta dolaşan söylentiyi hatırlıyor musun? İşte o kız bu."

Seattle'da kız topluluktan ayrılmak zorunda kalarak bir hastaneye yattı. Onun için aramızda para topladık. Zavallı kızcağız, artık herkes onun hastalığının ne olduğunu öğrenmişti. Ama o her şeye karşın hayatından hoşnuttu ve daha sonra da o günlerde yeni bulunan Salvarsan adlı ilaç tedavisiyle iyileşip topluluğuna geri döndü.

O günlerde fahişe mahalleleri tüm Amerika'da çok yaygın bir olguydu. Şikago'da "Tüm Ulusların Evi" diye bilinen bir genelev, orta yaşlı Everly kardeşler tarafından işletiliyordu. Buradan her ulustan kadın çalışıyordu. Odalar Türk, Japon, XVI. Louis ve hatta Arap stilinde döşenmişti. Burası dünyanın en özenli ve en pahalı geneleviydi. Müşterileri arasında milyonerler, bakanlar, senatörler, yargıçlar, büyük sanayiciler vardı. İş toplantıları genellikle bu evde noktalanırdı. Oldukça zengin bir iş adamının üç hafta boyunca hiç gün ışığına çıkmadan bu evde zevk ve sefahat alemine daldığı kentte dolaşan söylentiler arasındaydı.

Batı'ya gittikçe ülkeden daha fazla hoşlanıyordum. Trenle önünden geçtiğimiz o vahşi ve boş araziler içimi umutla dolduruyordu. Boşluk, ruh sağlığı için çok iyidir. İnsanın bakış açısını genişletir. Benim için de aynı şey oldu. Cleveland, St. Louis, Minneapolis, St. Paul, Kansas City, Denver, Bitte, Billingis gibi kentler geleceğin dinamizmiyle doluydu ve bu da beni ümitlendiriyordu.

Diğer vodvil topluluklarından birçok dost edinmiştik. Her kentte, gruplaşarak genelevlerden birine gidiyorduk. Bazen de genelevi işleten mamanın sevgisini kazanmayı becererek o gecelik evi yalnızca bize kapatmasını sağlıyorduk. Arasıra da orada çalışan kızlardan bazıları grubumuzdaki birilerine tutuluyor ve onların peşinde kent kent, kasaba kasaba geziyorlardı.

Uzun ve geniş bir caddenin üzerindeki Butte'deki genelev mahallesin-

de yaşları on altıdan başlayan gencecik kızlar kendilerini bir dolara satıyorlardı. Butte'deki bu mahalle Orta Batı'nın en güzel kızlarıyla ün salmıştı ve bu gerçekten de doğruydu. O kızlardan birinin mesai saatleri dışında iyi giyimli bir şekilde dolaştığını gören herhangi bir insan kızın alışverişe çıkmış bir kentsoylu olduğunu kolayca düşünebilirdi. Çalışmadıkları zamanlarda saygıdeğer bir halleri vardı. Yıllarca sonra Somerset Maugham'la *Rain* adlı oyunundaki Sadie Thompson karakteri hakkında tartışmıştım. Bu rolü oynayan Jeanne Eagels'ın sahne kostümü inanılmaz derecede aşırıydı. Somerset Maugham'a Butte'deki hayat kadınlarının bu tarzda giyinecek olurlarsa asla para kazanamayacaklarını söylediğimi hatırlıyorum.

1910'da hâlâ bir kovboy kenti görünümünde olan Buttea'de madenciler çizme ve kovboy şapkaları giyiyor, boyunlarına küçük bir mendil bağlıyorlardı. Güpe gündüz sokaklarda kovboyculuk oynandığına tanık olmuştum. Şişman ve yaşlı bir şerif hapisten kaçan bir tutukluyu ayağından vurmuştu.

Batı'ya doğru yol alırken kentler de giderek daha temiz bir görünüm içine giriyorlardı. Bu da beni hoşnut etmeye yetiyordu. Düzenlenen turneye göre Winnipeg, Tacoma, Seattle, Vancouver ve Portlanda'a gidecektik. Winnipeg ve Vancouver'da izleyicilerin çoğu İngiliz asıllı olduğundan onların karşısında sahneye çıkmak çok hoş bir duyguydu.

Ve sonunda Kaliforniya! Güneş, portakal bahçeleri, üzüm bağları ve palmiye ağaçlarıyla Pasifik kıyısı boyunca kilometrelerce uzanan gerçek bir cennetti. İyi yemek ve ucuzluğun simgesi olan San Fransisco'da ilk kez kurbağa bacağı, çilekli pasta ve avakado yemiştim. Buraya biz 1910 yılında, 1906'daki kenti yerle bir eden depremden ya da yerel halkın yangın diye nitelediği o doğal afetten sonra gelmiştik. Bazı yerlerde bir iki deprem kalıntısı göze çarpıyordu ama bunlar çok azdı. Benim kaldığım küçük otel dahil olmak üzere her şey yepyeni ve pırıl pırıldı.

Dost ve neşeli insanlar olan Sid Grauman'la babasının tiyatrosu Empress'de sahneye çıkıyorduk. Adım ilk kez Karno'nun adı olmadan bir tiyatro afişinde yer almıştı. Buradaki izleyiciler de olağanüstüydüler. *Wow–wows*'un çok sıkıcı bir gösteri olmasına karşılık her gösteride salon tıka basa doluyor ve salonda kahkahadan geçilmiyordu. Grauman neşeyle şöyle demişti: Karno'yla çalışmaktan bıkarsan hemen buraya gel ve birlikte bir gösteri düzenleyelim. "Böylesi bir çoşku benim için çok yeni bir duyguydu. İnsan San Fransisco'da iyimserlik ve yatırımcılık ruhuyla her an karşılaşabilir.

Öte yandan Los Angeles aşırı sıcak, sıkıcı ve çok çirkin bir kentti. İnsanlarının da solgun ve anemi hastalığına tutulmuş gibi bir halleri vardı. Burada iklim çok daha sıcak olmakla birlikte San Fransisco'nun dinginliğine rastlamak olanaksızdı. Doğanın çömert davrandığı Kuzey Kaliforniya'da Hollywood güncelliğini kaybedip tarih sayfalarından yok olduktan sonra bile burası zenginleşip yaşamını sürdürecekti.

İlk turnemiz, İsrail'lilere öncülük yapan Musa'yı hatırlatan Mormon'ların ülkesi Salt Lake City'de sona erdi. Burası oldukça büyük bir kentti. İnsanın güneşi sürekli olarak duyumsadığı bu kentin caddeleri de alabildiğine genişti. Mormon'lar gibi halk da soğuk ve hoşgörüsüzdü.

Sullivan ve Considine tiyatrosunda *Wow-wows*'u sahneledikten hemen sonra New York'a dönmüş ve buradan da İngiltere'ye geri dönmeyi planlıyorduk. Ne var ki, diğer vodvil topluluklarıyla da ilişkisi olan Mr. William Morris, tüm repertuvarımızı New York'daki Kırk ikinci Caddede bulunan kendi tiyatrosunda altı hafta boyunca sahnelememizi istedi. Oradaki ilk oyunumuz olan *A Night in an English Music Hall*'la büyük bir başarı sağladık.

Gösterinin ilk haftasında, genç bir adam bir arkadaşıyla birlikte William Morris Amerikan müzikholüne gelmişti. Gecenin geç bir saatinde iki kızla randevuları vardı ve o saate kadar zaman öldürmek için gelip bizim gösteriyi izlemişlerdi. Daha sonra o genç "Eğer bir gün gösteri dünyasında iyi bir yere gelirsem bu topluluktan tek bir kişiyle anlaşma imzalardım," demişti. *A Night in an English Music Hall*'daki sarhoş rolümde sağladığım başarıdan ötürü böyle demişti. O günlerde bu kişi Biograp Topluluğunda D. W. Griffith'in yanında gündeliği beş dolara dublörlük yapıyordu. Bu, daha sonra Keystone Film Şirketini kuracak olan Mack Sennett'di.

New York'ta William Morris'le geçirdiğimiz altı çok başarılı haftadan sonra Sullivan ve Considine grubunun düzenlediği yirmi haftalık bir turne anlaşmasını imzaladık.

İkinci turnemizin sonuna doğru içimde derin bir burukluk oluşmuştu. İngiltere'ye geri dönmek için daha üç haftamız vardı ve bu arada San Fransisco'ya, San Dieogo'ya sonra da Salt Lake City'ye gidecektik.

San Fransisco'daki son günümüzde Market Caddesinde dolaşmaya çıkmıştım. Vitrininde "Bir dolara el ve kağıt falına bakılır," tabelası olan küçük bir dükkan gözüme ilişmişti. Hafifçe utanarak içeri girmiş ve iç odadan gelen kırk yaşlarında şişman bir kadın beni karşılamıştı. Kadın, kapıya bakan duvara dayalı küçük masayı işaret ederek ve bana başını bile kal-

dırıp bakmadan, "Oturun lütfen," demiş ve kendi geçip karşıma oturmuştu. Davranışları çok seriydi. "Kartları karıştırın, sonra da onları üç kez kestikten sonra önüme bırakın ve arkasından da avuçlarınızı açarak ellerinizi masanın üstüne koyun lütfen." Kapalı kartları açıp masanın üstüne yaydıktan sonra onları incelemeye koyulmuş hemen arkasından da ellerime bakmıştı. "Uzun bir yolculuk düşünüyorsunuz. Bu da, Birleşik Devletlerden ayrılacağınız anlamına geliyor. Ama çok kısa sürede geri gelecek ve şu anda yaptığınızdan daha farklı yeni bir iş yapacaksınız." Burada bir süre duraksamış ve kafası karışmış gibi bir tavır takınmıştı. "Evet, aslında hemen hemen aynı sayılır ama biraz farklı bir iş. Bu yeni işinizde çok büyük bir başarı görüyorum ve bunun hemen arkasından da olağanüstü başarılı bir meslek hayatı sizi bekliyor ama ne olduğunu kestiremiyorum." O zaman ilk kez başını kaldırıp bana bakmış sonra da elimi avucunun içine almıştı. "Oh, evet üç kez evleneceksiniz. Bunlardan ilk ikisi hiç de başarılı olmayacak, ama üç çocuğunuz olacak ve hayatınız mutlu bir evlilikle sona erecek." (Burada yanılmıştı!) Sonra bir kez daha elimi inceledi. "Evet, çok zengin olacaksınız, bu para kazanan bir el." Sonra da yüzümü incelemişti. "Seksen iki yaşında zatürreden öleceksiniz. Bir dolar, lütfen. Sormak istediğiniz soru var mı?"

"Hayır," diyerek gülmüştüm. "Gitsem iyi olacak."

Salt Lake City'deki gazetelerde banka soygunları ve tutuklama haberlerinden geçilmiyordu. Gece kulüpleri ve kahvelerdeki müşterileri yüzlerini çoraplarla örten maskeli haydutlar duvarın kenarına dizerek soyuyorlardı. Gecede üç soygun oluyor ve bu haydutlar tüm kentte bir terör havası estiriyorlardı.

Gösteriden sonra genellikle yakındaki bir bara giderek bir iki tek atar ve bazen de oradaki insanlarla dostluk kurardık. Bir akşam şişman ve yuvarlık yüzlü bir adam iki arkadaşıyla bara gelmişti. Bu üçlünün en yaşlısı olan o şişman adam yanımıza yaklaşmış Ve, "Siz o İngiliz oyununda Empress'de sahneye çıkmıyor musunuz?"

Hepimiz de gülümseyerek başımızı sallamıştık.

"Sizi tanıdım! Hey, çocuklar! Buraya gelin." İki arkadaşı da yanına geldikten sonra bizi onlarla tanıştırmış ve bize içki ısmarlamak istemişti.

Şişman olanı İngiliz asıllı olmasına karşılık artık o İngiliz aksanından geriye fazla bir şey kalmamıştı. Elli yaşlarında, cıvıl cıvıl küçük gözleri olan kıpkırmızı yüzlü, iyi bir adamdı.

Gece ilerledikçe bizim topluluğun üyeleriyle onun iki arkadaşı bar-

dan uzaklaşmış ve arkadaşlarının dediği gibi ben Şişko'yla başbaşa kalmıştım.

Bana içini dökmeye başladı. "Üç yıl önce eski ülkeme gittim," dedi. "Ama artık hiçbir şey orada eskisi gibi değil, ne varsa burada var. Buraya otuz yıl önce gelmiştim ve ırgatlar gibi çalıştıktan sonra aklım başıma geldi. Şimdi yanımda çalışan bir çok ikişi var artık." Cebinden oldukça kalın bir tomar kağıt para çıkardı. "Hadi bir kadeh daha içelim."

"Dikkatli olmalısın," dedim şakacı bir tavırla. "Yoksa küfelik olacaksın."

Bana çılgınca bir bakış fırlatarak bilgiç bir tavırla gülümsedikten sonra gözünü karptı. "Bu çocuğun başına hiçbir şey gelmez, merak etme."

O göz kırpış beni ürkütmüştü. Birçok şeyi içeriyor gibiydi. Gözlerini benden ayırmadan gülümsemeyi sürdürdü. "Ne demek istediğimi anladın mı?"

Bilgiç bir şekilde başımı salladım.

Sonra da yüzünü iyice kulağıma yaklaştırarak konuşmaya başladı. "Şu iki adamı görüyor musun?" dedi arkadaşlarını kastederek. "Bunlar benim kalkanım. Kafaları hiç çalışmaz ama inanılmaz derecede yüreklidirler."

Parmağımı dikkatle dudağıma yaklaştırarak konuşmaların duyulabileceğini belirtmeye çalıştım.

"Endişelenme ahbap, bu akşam buradan ayrılıyoruz." Konuşmasını sürdürdü. "Dinle beni, ikimiz de o sisler içindeki ülkeden gelmedik mi buraya? Geldik. Seni defalarca sahnede izledim ve gülmekten neredeyse bayılacaktım." Yüzünü buruşturdu. "Sen müthiş birisin, ahbap."

Güldüm.

Bana içini döktükçe benimle hayat boyu dost kalmak istediğine karar vererek New York adresimi öğrenmek istedi. "Eski günlerin anısına arasıra sana yazarım," dedi. Tanrı'ya şükürler olsun ki, ondan bir daha hiç haber almadım.

Dokuz

Amerika'dan ayrılacağım için üzülmüyordum, kendimi dönmeye hazırlamıştım. Yalnız bunun ne zaman ve nasıl olacağını bilemiyordum. Bir an önce Londra'ya ve küçük evimize kavuşmak için sabırsızlanıyordum. Amerika'daki turnemiz boyunca bu düşünce bende neredeyse bir saplantı halini almıştı.

Uzun zamandan beri Sydney'den haber alamıyordum. Son mektubunda büyükbanın bizim evde kaldığını yazmıştı. Ama beni tren istasyonunda karşıladığında evden ayrıldığını, evlendiğini ve Brixton yolundaki mobilyalı evlerden birine taşındığını söyledi. Bu haber yüzüme bir tokat gibi çarpmıştı. Bana yaşama sevinci veren ve beni gururlandıran o sevimli evimiz artık yoktu... Ben evsiz kalmıştım. Brixton yolundaki evlerden birinin arka odasını kiraladım. Bu olay o kadar içimi karartmıştı ki , çareyi bir an önce Amerika'ya geri dönmekte bulacağımı düşünüyordum. İlk gecemde, birinin içine para atmasını bekleyen boş bir kumar makinesi gibi duygusuz ve kaygısız gelmişti Londra bana.

Sydney evlendiği ve her akşam çalıştığı için onu çok seyrek görebiliyordum ama pazar günü birlikte annemi görmeye gittik. Annem iyi değildi. Sürekli olarak bağıra çağıra şarkılar söylediğinden, artık yönetilmesi güç bir duruma gelmiş ve onu tecrit odasına kapamışlardı. Hastabakıcı bu konuda bizi daha annemi görmeden uyarmıştı. Sydney annemi görmeye gitti, benim bu konuda cesaretim olmadığından beklemeyi yeğledim. Sydney geri geldiğinde anneme buz gibi duşun altında şok tedavisi uyguladıklarından yüzünün mosmor olduğunu söyledi. Bu olay, bizim onu özel bir kliniğe yatırmaya karar vermemize neden oldu. Artık bunu karşılayabilecek paramız vardı. Onu, ünlü İngiliz komedyeni Dan Leno'nun da yattığı kliniğe yatırdık.

Her geçen gün kendimi daha bir boşlukta ve ne yapacağını bilmez bir halde hissediyordum. Duygularımın değişebileceğini düşünerek küçük evimize geri dönmeye karar verdim. Duygularım doğal olarak tam anlamıyla istediğim gibi değişmedi. Amerika'dan döndükten sonra İngiltere'ye ilişkin alışkanlıklarımın tuzağına düşmüştüm. Olağanüstü güzel bir yaz yaşa-

nıyordu ve bunun verdiği o duygusal güzelliği de hiçbir yerde bulamazdım aslında.

Mr. Karno, patronum, Tagg Adasında bir hafta sonu geçirmek üzere beni yüzer evine davet etti. Burası konuklar için ayrı odaları olan oldukça güzel bir evdi. Hava kararınca evin çevresinde yanan ışıklar insana neşe veriyordu. Güzel ve ılık bir akşam yemeklerimizi yemiş ve pırıl pırıl ışıklar altındaki üst güverteye çıkarak kahvelerimizi yudumlamaya ve sigaralarımızı içmeye başlamıştık. Beni diğer ülkelere gitmekten alıkoyan İngiltere buydu işte.

Birden bir çığlık duyuldu. "Oh, şu benim güzelim tekneme bak. Herkes gelmiş! Şu benim güzelim tekneme bak! Ve şu pırıl pırıl ışıklara! Ha! Ha! Ha!" Böyle çığlıklar atan ses birden kahkahalarla gülmeye başladı. Sesin geldiği yöne baktığımızda sandalın içindeki adamla kadını gördük. Karno güverteye yaslanarak adamı yuhalamaya başladı, fakat adam hâlâ kahkahalarla gülüyordu. "Onları buradan uzaklaştırmak için yapılacak tek bir şey var," dedim. "Onun bizleri sandığı gibi kaba davranmak zorundayız." Ve ağza alınmayacak bir yığın küfürü arka arkaya sıralamaya başladım. Bu davranışım adamın yanındaki kadın için çok utanç verici olduğundan adam hemen küreklere sarılarak oradan uzaklaştı.

Bu aptalın gülünç öfkesi, karşısındakinin zevkine yönelik bir eleştiri filan değil, aşağı tabakanın debdebe merakı olarak değerlendirdiği şeye önyargılı, ukalaca bir tepkiydi. Bu adam Buckingham Sarayında asla isterik kahkahalar atıp "Bakın, ne kadar büyük bir evde oturuyorum!" diye çığlıklar atmaz veya kraliyet ailesi geçerken kahkahalarla gülmezdi. İngiltere'de bulunduğum sırada sınıflar arasına bu kadar kesin çizgiler çekilmesine sık sık tanık oldum. Sanırım bazı İngilizler karşılarındakini toplumsal açıdan aşağı bir yere oturtmakta fazla aceleci davranıyorlar.

Tekrar çalışmaya başlayarak Londra'nın çevresindeki tüm salonlarda on dört hafta boyunca sahneye çıktık. Gösteri çok iyi karşılandı ve izleyiciler çok güzel tepkiler gösterdiler ama ben sürekli Amerika'ya bir kez daha gidip gitmeyeceğimi düşünüp duruyordum. İngiltere'yi çok seviyordum ama geçmişimin verdiği tedirginlikten ötürü burada yaşamam artık olanaksız olmuştu. Bundan ötürü de yeni bir turne için Amerika'ya gideceğimizi duyduğumda sevinçten havalara uçtum.

Pazar günü Sydney'le tekrar annemi görmeye gittik ve bu kez çok daha iyi görünüyordu. Sydney banliyölere turneye çıkmadan önce de bir gece birlikte yemek yedik. Londra'daki son gecemde duygu karmaşası içinde

West End'de bir kez daha yürüyüşe çıktım ve "Bu sokakları son kez görüyorum," diye düşündüm.

*

Olympic adlı gemide ikinci sınıf kamaralarda yolculuk ederek sonunda New York'a vardık. Bu kez kendimi Amerika'da evimde gibi hissediyordum. Yabancıların arasında bir yabancıydım. Yani diğerleri gibiydim.

New York kadar sevdiğim Batı'ya gitmek için sabırsızlanıyordum. Butte'deki İranlada'lı barmeni, Montana'daki saygıyla karışık konukseverliği bir kez daha yaşamak, St. Paul'de duygusal bir hafta geçirdiğim kıza tekrar rastlamak ve diğer eski tanıdıklarıma bir an önce kavuşma telaşı içindeydim.

Pasifik kıyısına gitmeden önce küçük tiyatrolarda Şikago ve Philadelphia'yla Fall River ve Duluth gibi sanayi kentlerinde sahneye çıktık.

Her zamanki gibi yine yalnız kalıyordum. Bana düşüncelerimi geliştirme olanağı verdiğinden bu yalnızlığımı seviyordum.

Ben, her şeyi büyük bir tutkuyla öğrenmek isteyen yapıdaki kişilerden biriydim. Ne var ki, davranışlarım o kadar yalın değildi. Bilgi aşkından ötürü her şeyi öğrenmek istemiyordum. Benim telaşım dünyanın cehaleti karşısında dimdik ayakta kalabilmekten kaynaklanıyordu. Bu yüzden de boş zamanlarımı okunmuş kitaplar satan dükkanlarda geçiriyordum.

Philadelphia'da Robert Ingersoll'un yazdığı *Denemeler ve Söylevler* adlı kitap elime geçti. Onun Tanrı'nın varlığını inkar edişi, İncil'in insan ruhunu alçaltacağına olan inancımı doğrulamıştı. Sonra da Emerson'u keşfettim. Onu okuduktan sonra kendimi yeniden doğmuş gibi hissettim. Bunu Schopenhauer izledi. *The World as Will and Idea* adlı üç ciltlik kitabını aldım ama hiçbir zaman bu kitabı baştan sona okuyamadım. Walt Wihtman'ın *Leaves of Grass* adlı yapıtı beni tedirgin etmişti, hâlâ da eder. Oyun aralarında soyunma odamda Twain'i, Poe'yu, Hawthrone'u, Irving'i ve Hazlitt'i okurdum. Bu ikinci turnemizde istediğim kadar klasik okuyamadım ama gösteri dünyasıyla ilgili birçok gerçeği yalın bir şekilde gördüğüme inanabilirsiniz.

Bu ucuz vodvil sahneleri o kadar sıkıcı ve iç karartıcıydı ki,

Amerika'daki parlak geleceğime ilişkin tüm umutlarım suya düşmüştü. Bazen haftanın yedi günü günde dört gösteri sahnelediğimiz bile oluyordu. Bunu İngiltere'yle kıyasladığımda İngiltere gerçek bir cennet görünümüne bürünüyordu. Orada hiç olmazsa haftada altı gün çalışıyor ve gecede iki gösteri sunuyorduk. Sonunda Amerika'da biraz para biriktirebileceğimizi düşünerek teselli bulduk.

Beş aydan beri durmak bilmeden çalıştığımızdan ve yorgunluktan perişan bir hale geldiğimizden Philadelphia'daki bir haftalık tatil bana çok iyi gelmişti. Kendimi unutmam ve başka biri olabilmem için bir değişikliğe ve yeni bir çevreye ihtiyacım vardı. Bu tekdüze hayatımdan çok bıktığım için bir hafta boyunca hayatın tadını çıkartmaya karar verdim. Önemli bir miktar para biriktirmiştim ve bu parayı alem yaparak harcamaya karar verdim. Neden olmasın ki? Para biriktirmek için çok tutumlu yaşamıştım ve şimdi de çalışmadığım sürece tutumlu olarak yaşamaya devam edecektim ama neden bir kısmını keyfim için harcamayayım ki?

Bana yetmiş beş dolara patlayan pahalı bir sabahlıkla küçük bir valiz satın aldım. Dükkan sahibi çok saygılı davranmıştı. "Bunları evinize yollamamızı ister misiniz, efendim?" Bu kısacık cümle bile içimin hafiflemesine neden olmuştu. Artık New York'a gidebilir ve onuncu sınıf bir vodvilde eğlenebilirdim.

O günlerde son derece görkemli bir otel olan Astor Otelinde bir oda tuttum. Paltomu giyip şapkamı taktıktan sonra elbette elime de bir baston alıp ve de şık küçük valizimi de unutmayarak otelden içeri girdim. Resepsiyona doğru giderken lobideki insanların kendinden emin tavırları beni biraz tedirgin etmişti doğrusu.

Odanın gündeliği dörtbuçuk dolardı. Çekingen bir şekilde depozito isteyip istemediklerini sordum. Görevli memur kibar bir şekilde başını iki yana sallarayak, "Hayır efendim, buna hiç gerek yok," dedi.

Işık kümesi içindeki görkemli lobiden geçerken çok duygulandım. Odama girdiğimde ise içimden hüngür hüngür ağlamak geliyordu. Odanın içinde bir saatten fazla oyalanarak banyoyu, sıcak ve soğuk su muslukların inceledim durdum. Her şey ne kadar güzel ve olağanüstüydü!

Yıkandım, saçımı taradım ve yeni sabahlığımı üstüme geçirerek dörtbuçuk dolarımın sağladığı konforun her anını değerlendirmek istedim... Keşke yanımda okuyacak bir şey olsaydı, bir gazete bile yoktu oysa. Ne var ki, gazete istemek için telefon edecek kadar da yürekli değildim. Yapacak

başka bir bulamayınca bir sandalye alıp bunu odanın ortasına yerleştirerek oturdum ve odanın içindeki tüm eşyaları teker teker incelemeye koyuldum.

Bir süre sonra giyinip aşağıya indim. Lokantanın nerede olduğunu sordum. Yemek için saat biraz erken olduğundan lokantada bir iki kişinin dışında kimse yoktu. Şef garson beni camın yanındaki bir masaya götürdü. "Burada oturmak istermisiniz, efendim?"

"Olabilir," dedim en iyi sesimle.

Birden bir dizi garson çevremi sararak buzlu suyu, yemek listesini kızarmış ekmekle tereyağını masaya koydular. O kadar duygusal bir gerilim içindeydim ki, hiç karnım açıkmamıştı. Bununla birlikte, çorba, kızarmış tavuk ve üstlük olarak vanilyalı dondurma ısmarladım. Garson içki listesini uzatınca listeyi dikkatle inceledikten sonra yarım şişe şampanya ısmarladım. Kendimi tümüyle yemeğe ve içkiye vermiştim. Yemeğimi bitirdikten sonra garsona bir dolar bahşiş bıraktım. Bu para o günlerde oldukça yüklü bir miktar sayılıyordu. Ama buna değmişti çünkü kapıdan çıkarken garsonlar beni yerlere kadar eğilip selamladılar. Belirli bir nedenim olmamakla birlikte yeniden odama döndüm. Orada on dakika kadar oturduktan sonra kalkıp ellerimi yıkadım ve dışarı çıktım.

Dışarda güzel bir yaz akşamı hüküm sürüyordu. Metropolitan Opera Binasına doğru ağırbaşlı bir şekilde yürümeye başladım. O akşam operada *Tannhauser* vardı. Hiç büyük bir opera binası görmediğim için hemen içeri daldım. Biletimi alıp ikinci balkona çıkıp oturdum. Opera Almancaydı ve tek bir sözcüğünü bile anlamıyordum ayrıca konusundan da haberim yoktu. Ama Kraliçenin cesedi sahneye koronun eşliğinde getirildiğinde acıyla ağlamaya başladım. Bu, hayatta çektiğim acıların kısa bir özeti gibi gelmişti bana. Kendimi tutamıyordum, yanımdakilerin hakkımda ne düşündüklerini bilemiyorum ama iç dünyam paramparça olmuştu.

Karanlık sokakları yeğleyerek kentte yürümeye başladım. Broadway'in o küstahca parıltısını kaldırabilecek düzeyde olmadığım gibi oteldeki o aptal odama dönüp daha fazla duygusallığın tuzağına düşmek de istememiştim. Kendimi iyi hissettiğimde otele geri dönmeye karar verdim. Kendimi duygusal ve fiziksel açıdan çok yorgun hissediyordum.

Otelden içeri adımı atar atmaz Hetty'nin erkek kardeşi ve onun çalıştığı topluluğun bir zamanlar yöneticisi olan Arthur Kelly'le karşılaştım. Hetty'nin kardeşi olduğu için onu bir dost olarak değerlendiriyordum. Arthur'u yıllardan beri de görmemiştim.

"Charlie! Nereye gidiyorsun?" dedi.

Başımla asansörleri göstererek, "Yatmaya," dedim.

Bu, Arthur'u hiç etkilememişti.

İki arkadaşıyla birlikte otele gelmişlerdi, beni onlarla tanıştırdıktan sonra Madison Caddesindeki evine gidip bir yandan kahve içerken bir yandan sohbet etmemizi önerdi.

Evi çok güzeldi. Oturup havadan sudan konuşmaya başladık. Arthur, geçmişten söz etmemek için özen gösteriyordu. Bununla birlikte Astor Otelinde kaldığım için benimle ilgili bazı şeyler öğrenmek istediği de açıkça görülüyordu. Ama ona yalnızca, New York'a iki üç günlük bir tatil için geldiğimi söylemekle yetindim.

Arthur, Camberwell'deki yaşantısından bu yana çok yol almıştı. Artık kayınbiraderi Frank J. Gould'un yanında çalışan saygıdeğer bir işadamıydı. Onun anlattıklarını dinlerken sıkıntımın yoğunlaştığını farkettim. Kelly adındaki arkadaşından söz ederken, "O çok iyi biri, anladığım kadarıyla da iyi bir aileden geliyor," deyince kendi kendime gülümseyerek artık Arthur'la aramızda ortak bir şey kalmadığını anladım.

New York'da yalnızca bir gün kaldım. Ertesi sabah Philadelphia'ya dönmeye karar verdim. Böylesi bir değişikliği yaşamaya ihtiyacım olmasına karşılık kendimi aşırı duygusal ve çok yalnız hissediyordum. Artık bir arkadaşa, bir dosta gereksinim vardı. Pazartesi sabah ki provalarımızı ve topluluktaki arkadaşlarımı görmek için sabırsızlanıyordum. Yeniden eski hayatıma dönmek oldukça sıkıcı olmakla birlikte yalnız yaşanan bir özgürlük bana yetmişti.

Philadelphia'ya döner dönmez doğruca tiyatroya gittim. Mr. Reeves'e bir telgraf gelmişti. Benden başka birisi olmadığı için de açıp okudum: "Bunun sizin için bir anlamı olup olmadığını bilmiyorum ama topluluğunuzda Chaffin ya da buna benzer bir adı olan biri varsa stop Broadway'deki 24 Longrave Binasında bulunan Kessel ve Bauman'la hemen temasa geçsin."

Toplulukta bu adda biri yoktu ama bu Chaplin olabilirdi. Heyecanlanmıştım. Broadway'in göbeğindeki Longrace İş Hanında bir çok avukatın bürosu olduğunu öğrenmiştim. Amerika'nın bir yerinde yaşayan zengin bir teyzem olduğunu hatırladım ve hemen kendimi hayale kaptırdım. Onun öldüğünü ve bana büyük bir miras bıraktığını düşündüm. Bu yüzden de hiç zaman yitirmeden Kessel ve Bauman'a bir telgraf çekerek toplulukta Chaplin adında biri olduğunu belirttim. Sabırsızlıkla cevabın gelmesini bekledim. Birkaç gün sonra da geldi. Telgarfı yırtarak açtım. "Chaplin'i en kısa zamanda bizim büroya yollar mısınız?"

O sabah heyecan ve umut içinde New York'a giden ilk trene atladım. Philadelphia–New York arası ikibuçuk saatti. Neyle karşılaşacağımı bir türlü kestiremiyordum. Kendimi avukatın bürosunda oturmuş vasiyetnamenin okunuşunu dinlerken düşünüyordum.

Bununla birlikte Kessel ve Bauman'nın bürosuna gittiğimde düşkırıklığına uğradım. Çünkü burası bir avukat bürosu değildi, bunlar sinema yapımcılarıydı. Ama duyduklarım da beni çok heyecanlandırmıştı.

Keystone Komedi Film Şirketinin ortaklarından biri olan Mr. Charles Kessel, Mr. Mack Sennett'le beni Kırk ikinci Caddedeki müzikholde izlediğini ve Mr. Ford Sterling'in yerine benimle bir anlaşma yapmak istediğini söylemiş. Sık sık kamera karşısına geçme hayali kurardım. Hatta bir keresinde yönetmenimiz Mr. Reeves bana bir ortaklık önererek Karno'nun tüm skeçlerinin haklarını satın alarak film çevirmemizi de söylemişti. Film çevirme konusunda hiçbir şey bilmediğimiz için bu tasarı öylece kalmıştı.

Keystone Komedilerinden birini görüp görmediğimi sordu Mr. Kessel. Elbette, hem de bir çoğunu görmüştüm ama ona bu filmlerin çoğunu beğenmediğimi söylemedim. Bu arada siyah gözlü Mabel Normand adında çok çekici bir kız odaya girip çıkıyordu. Keystone komedi türünden doğrusu pek hoşlanmıyordum ama halkın bu filmleri beğendiğini de biliyordum. Bu alanda bir yıl çalıştıktan sonra vodvil sahnelerine uluslararası üne sahip bir yıldız olarak dönebilirdim. Ayrıca bu, yeni bir hayat ve yeni bir çevre anlamına da geliyordu. Kessel anlaşmanın haftada üç film çevirmeyi içerdiğini ve film başına yüz elli dolar alacağımı söyledi. Bu, Karno Topluluğundaki kazancımın iki katıydı. Bununla birlikte biraz mırın kırın ettikten sonra haftada iki yüz dolardan az bir miktarla çalışmayacağımı söyledim. Mr. Kessel bunun Mr. Sennett'e bağlı olduğunu ve onunla görüştükten sonra bana haber vereceğini söyledi.

Kessel'den haber beklerken doğrusu tam olarak yaşadığımı söyleyemem. Belki de çok fazla istemiştim. Sonunda mektup geldi. İlk üç ay haftada yüz elli dolardan, geri kalan dokuz ay için de yüz yetmiş beş dolardan bir yıllık bir anlaşma imzalamak istediklerini yazmışlardı. Hayatımda hiç kimse o güne dek böylesine yüklü bir para önermemişti bana. Sullivan ve Considine turnesinin hemen bitiminde orada işe başlayacaktım.

Tanrıya şükürler olsun ki, Los Angeles'de Empress'de sahneye çıktığımızda büyük bir başarı sağladık. *A Night at the Club* adlı oyunu sahneliyorduk. Ben en azından elli yaşında görünen yaşlı bir sarhoşu canlandırıyor-

dum. Oyundan sonra Mr. Sennett kulise gelerek beni kutladı. Bu kısa konuşma sırasında onun iri yapılı biri olduğunu görmüştüm. Kalın kaşları ve güçlü yüz ifadesi beni çok etkilemişti. Ama ilerdeki iş ilişkimizde nasıl bir kişiliğin ortaya çıkacağını da merak etmiştim doğrusu. O kısa konuşma sırasında aşırı heyecanlı olduğumdan benden hoşlanıp hoşlanmadığını anlayamamıştım.

Sıradan bir tavırla onlara ne zaman katılabileceğimi sormuştu. Karno Topluluğuyla anlaşmamın bittiği gün olan Eylül'ün ilk haftası diye karşılık vermiştim.

Kansas City'de topluluktan ayrılırken içime bir karamsarlık çökmüştü. Topluluk İnglitere'ye geri dönüyordu. Oysa ben tek başıma Los Angeles'e gitmek zorundaydım ve bu duygu beni oldukça tedirgin ediyordu. Son gösteriden önce tüm topluluğa içki ısmarladım. Onlardan ayrılmak zorunda olduğum için derin bir hüzün duyuyordum.

Bizim grupta nedense benden hiç hoşlanmayan Arthur Dando adında biri vardı. Bana topluluk adına aldığı armağanı vereceğini söyleyince doğrusu çok etkilenmiştim. Herkes soyunma odasından çıktıktan sonra Karno yanıma gelmiş ve Dando'nun bir konuşma hazırladığını ve armağanını da o zaman vermeyi tasarladığını söylemişti. Ama ben tüm topluluğa içki ısmarladıktan sonra Dando bundan vazgeçmiş ve "armağanını" tuvalet masasının üstüne bırakmıştı. İçinde izmaritler bulunan eski bir sigara kutusuydu, Dando'nun armağanı.

On

Sabırsızlık ve heyecan içinde Los Angeles'e vardım ve küçük bir otel olan Great Northern'de bir odaya yerleştim. İlk gece Karno Topluluğunun bir zamanlar çalıştığı Empress'e gidip ikinci gösteriyi izledim. Yer gösterenlerden biri beni tanıdı ve birkaç dakika sonra yanıma gelerek Mr. Sennett ile Miss Mabel Normand'ın iki sıra arkamda oturduklarını ve beni yanlarına çağırdıklarını söyledi. Çok heyecanlanmıştım. Telaşla yerimden kalkarak onların yanına gittim ve gösteriyi üçümüz birlikte izledik. Gösteri bittikten sonra bir şeyler yiyip içmek için bir lokantaya gittik. Mr. Sennett benim ne kadar genç göründüğümü farkedince pek şaşırdı. "Ben seni çok daha yaşlı sanıyordum," dedi. Doğrusu onun bu sözleri beni biraz endişelendirmişti çünkü Sennett'in komedyenlerinin tümünün yaşlı demeyeyim ama en azından benden büyük kişiler olduklarını biliyordum. Fred Mace ellinin üstünde, Ford Sterling ise kırk yaşlarındaydı. "Makyajla dilediğiniz kadar yaşlı olabilirim," dedim. Bununla birlikte Mabel Normand, konuya daha sıcak bakıyordu. Fakat hakkımda ne düşündüğünü söylemedi. Mr. Sennett hemen işe başlayamayacağımı ama Edendale'deki stüdyoya zaman yitirmeden gidip oradakilerle tanışmamın iyi olacağını söyledi. Lokantadan çıktıktan sonra Mr. Sennett'in muhteşem yarış arabasına bindik ve beni otelime bıraktılar.

Ertesi sabah Los Angeles'in bir banliyösü olan Edendale'e gitmek için tramvaya bindim. Burası oldukça değişik bir görünümde olduğundan insan buranın sıradan bir yerleşim bölgesi mi yoksa bir sanayi kenti mi olduğunu ilk bakışta kestiremiyordu. Küçük kereste depoları ve hurdacılarla yola bakan bir ya da iki katlı çiftlik binaları vardı. Yolda bir kişiye adresi sorduktan sonra birden kendimi tam Keystone Stüdyolarının karşısında buluverdim. Stüdyonun çevresi yeşil tel örgülerle çevrilmişti. Yüz elli metre karelik bir alanın içindeydi stüdyo. Buraya eski bir bungalovun içinden geçilerek giriliyordu. Burası da Edendale gibi çok değişik bir yerdi. Stüdyonun tam karşısında durmuş içeri girip girmeme konusunda karar vermeye çalışıyordum.

Öğlen tatili olduğundan makyajlı birçok kişi bungalovdan çıkıyordu.

Yolun karşısındaki küçük dükkana gittiler ve çok kısa bir süre sonra da ellerinde sandviçleri dışarı çıktılar. İçlerinden biri bağırarak arkadaşına seslendi: "Hey Hank, hadi! Slim'e elini çabuk tutmasını söyle.!"

Birden utanç duygusu tüm benliğimi kapladı, beni göremeyecekleri bir köşeye saklanarak Mr. Sennett ya da Miss Normand'ın bungalovdan çıkmasını bekledim ama onlar görünürde yoktular. Yarım saat kadar orada bekledikten sonra otelime geri döndüm. Stüdyoya girip o insanlarla karşılaşmak bana çözülmesi olanaksız bir sorun gibi gelmeye başlamıştı. İki gün stüdyonun kapısına kadar gittim ama içeri girebilecek cesareti kendimde bulamadım. Üçüncü gün Mr. Sennett telefon ederek neden gelmediğimi sordu. Ben de bir bahane uydurdum. "Hemen gel, seni bekliyoruz," dedi. Iş böyle olunca derhal stüdyoya gittim ve Mr. Sennett'i görmek istediğimi söyledim kapıdaki görevliye.

Mr. Sennett beni gördüğüne sevinmişti. Beni alıp hemen stüdyoya götürdü. Tek kelimeyle büyülenmiştim. Yumuşak bir ışık tüm sahneyi aydınlatıyordu. Bu ışık, güneş ışınları gibi çevreye yayılmış, eşyalara olağanüstü bir güzellik veriyordu.

Bir iki sanatçıyla tanıştırıldıktan sonra çevrede olup bitenlerle ilgilenmeye başladım. Yanyana hazırlanmış üç set vardı ve üç komedi topluluğu bu setlerde çalışıyorlardı. Bu kocaman bir fuarda her şeye tepeden bakmak gibi gelmişti bana. Setlerden birinde Mabel Normand bağırarak kapıya vuruyordu. "İçeri girmeme izin ver! "sonra da kamera çekimini tamamlıyor ve olay bitiveriyordu. Filmlerin böyle parça parça çekildiğinden haberim bile yoktu.

Başka bir sette ise yerini alacağım ünlü Ford Sterling vardı. Mr. Sennett beni onunla tanıştırdı. Ford, Keystone'dan ayrılıp Universal'a gidiyordu. Gerek kamuoyunun gerekse stüdyodakilerin adeta sevgilisi gibiydi. Herkes çalıştığı setin çevresinde bir halka oluşturmuş ve çılgın kahkahalar atarak onu izliyordu.

Sennett bir kenara çekerek bana çalışma yöntemleri hakkında bilgi verdi. "Senaryosuz çalışırız. Önce bir fikir oluşturup olayları bunun akışına bırakırız. Komedilerimizin ana unsuru budur işte."

Bu yöntem öğretici ve eğiticiydi ama bir şeyin peşinden koşup o olayı işlemekten nefret ederdim. Bu insanın kişiliğini yokederdi; sinema konu-

sunda çok az şey bildiğim için kişiliklerin üstüne çıkmak konusunda da hiçbir şey bilmiyordum.

O günü setten sete giderek çalışanları izlemekle geçirdim. Hepsinin de Ford Sterling'i taklit eder gibi bir hali vardı. Onun tarzı bana uymadığından bu beni çok endişelendirmişti. Tedirgin bir Hollandalıyı canlandırıyor ve Holanda aksanıyla doğaçlama bir şeyler söylüyordu. Bu gerçekten çok komikti ama sessiz sinemada bunun hiç bir yararı olmayacaktı ki, Sennett'in benden ne beklediğini doğrusu çok merak ediyordum. Beni sahnede görmüştü ve benim Ford'un tarzındaki bir komediye uymayacağımı anlamış olmalıydı. Benim tarzım onunkinin tam tersiydi. Bununla birlikte her öykü bilinçli ya da bilinç altından Sterling için yaratılmış gibiydi. Roscoe Arbuckle bile Sterling'i taklit ediyordu.

Stüdyonun bir çiftlikten bozma olduğu her halinden anlaşılıyordu. Mabel Normand'ın soyunma odası o eski püskü bungalovun içindeydi ve bu oda figüran kadın oyuncuların soyunma odasına bağlıydı. Bungalovun hemen karşısında ise bir zamanlar ahır olan yerde erkek figüranların soyunma odaları vardı. Bu figüranların çoğunluğunu eski sirk palyaçolarıyla pankreas güreşçileri oluşturuyordu. Bana da Mack Sennett, Ford Sterling ve Roscoe Arbuckle'nın kullandığı soyunma odasında bir yer verildi. Bu ahır benzeri yer, belki de bir zamanlar seyislerin koşu takımlarını sakladığı yerdi. Mabel Normand'ın yanı sıra stüdyoda birçok güzel kız vardı. Burası çirkinlikle güzelliğin bir arada yaşandığı oldukça garip ve benzeri olmayan bir yerdi.

Günlerce stüdyoda başıboş dolaşarak vakit geçirdim. İşe ne zaman başlayacağımı bilmiyordum. Arasıra Sennett'e rastlıyordum ama o bana dalgın bir bakış fırlatarak yoluna devam ediyordu. Benimle bir anlaşma imzaladığı için pişman olduğunu düşünüyordum, bu da sinirlerimi berbat etmeye yetiyordu.

Artık Sennett'i göz hapsine almış onun davranışlarından bir ipucu yakalamaya çalışır olmuştum. Varlığımın farkına varır ve bana gülümserse işlerin yolunda olduğunu düşünüp umutlanıyordum. Topluluğun diğer elemanları da benim gibi bekle ve gör havası içindeydiler ama içlerinden bazılarının Ford Sterling'in yerini alabileceğimden kuşkuları olduğunu seziyordum.

Cumartesi geldiğinde Sennett çok sevimli biri olmuştu. Gülümseye-

rek, "Öndeki büroya git ve çekini al," dedi bana. Bense ona çekten çok bir an önce çalışmak için sabırsızlandığımı söyledim. Ford Sterling'i taklit etme konusunu onunla konuşmak istiyordum ama daha ağzımı açar açmaz beni susturarak, "Endişelenme, bunu da hallederiz," dedi.

Hiçbir iş yapmadan dokuz gün geçmişti ve içinde bulunduğum gerginlik her geçen gün artıyordu. Bununla birlikte Ford beni rahatlatmaya çalışıyor ve işten sonra arasıra beni yanına alarak kente götürüyordu. Burada Alexandria Bar'a gidiyor, onun arkadaşlarıyla tanışıyor ve bir iki tek atıyordum. Bunların arasında daha ilk görüşte hiç hoşlanmadığım ve kaba biri diye nitelendirdiğim Mr. Elmer Ellsworth aklınca şaka yaparak bana takılıyordu: "Ford'un yerini alacağını duydum. Eh, bari biraz komik misin?"

"Fena sayılmam," diye karşılık vermiştim. Bu tarz konuşmalar, özellikle Ford'un yanında beni utandırıyordu. Ama o büyük bir olgunlukla söze karışıyor ve "Empress'de sarhoşu canlandırdığında onu izlememiş miydin," diye araya giriyordu. "Çok komikti."

"Beni henüz güldüremedi ama," dedi Ellsworth.

Yüzünde sıkıntılı bir ifade olan, buruk bakışlı ve iri yapılı biriydi Ellsworth. Gülümsediğinde ağızındaki eksik dişleri çukur gibi ortaya çıkıyordu. Ford fısıldayarak onun edebiyat, politika ve mali işlerde uzman olduğunu söyledi bana. Ayrıca ülkenin en bilgili kişilerinden olan Ellsworth'un sonsuz bir espri anlayışı olduğunu da ekledi sözlerine. Ne olursa olsun ben ondan hiç hoşlanmamıştım ve onu görmezden gelmeye çalışıyordum. Fakat bir gece Alexandria Bar'da ona rastladığımda yanıma yaklaştı ve şöyle dedi: "Bu İngiliz daha çalışmaya başlamadı mı?"

"Henüz değil," diye karşılık verdim tedirgin bir şekilde gülerek.

"O zaman biraz komik olmaya çalışsan iyi edersin."

Bu adama gereğinden fazla kibar davrandığımı düşünerek onun gibi davranmaya karar verdim. "Eğer senin yarın kadar komik bir görünüşüm varsa, bu işi sıyırdım demektir."

"Vay anasına! Şu alaycılığa bakın! Ona bir içki ısmarlamanın zamanı geldi artık."

*

Sonunda o an geldi. Sennett, Mabel Normand ve Ford Sterling'in grubuyla birlikte başka bir yere çekime gitmişti. Bu yüzden stüdyoda çok az kişi kalmıştı. Sennett daha sonra Keystone'nun önde gelen müdürlerinden biri olan Mr. Henry Lehrman'la yeni bir filme başlamak üzereydi ve benim de bu filmde gazeteciyi oynamamı istiyordu. Lehrman kendini beğenmiş biriydi ve doğaçlamayla komedilerinde çok başarılı olduğunun da bilincindeydi. Sürekli olarak, somut kişiliklere gereksinimi olmadığını, filmlerinin başarılı olmasının doğaçlama efektlerden ve montajdan kaynaklandığını söyler dururdu.

Elimizde bir senaryo yoktu. Çekmek istenilen içine bir iki komedi unsuru serpiştirilmiş basınla ilgili bir belgesel filmdi. Frak giydim, başıma bir silindir şapka geçirdim ve bir palabıyık taktım. Çekime başladığımızda Lehramn'nın sürekli olarak fikir ürettiğini gördüm. Ve elbette Keystone'de çalışmaya başlayan yeni bir eleman olarak öneriler yapmak için aşırı sabırsızlanıyordum. Böylece bu noktada Lehrman'ın öfkesini üstüme çekmeyi başardım. Bir gazete editörüyle söyleşi yaptığım sahnede aklıma gelebilecek her türlü komedi unsurunu gerçekleştirmekle kalmayıp diğer oyunculara da şöyle ya da böyle yapmaları konusunda sürekli öneriler getiriyordum. Filmin çekimi üç günde tamamlanmasına karşılık birçok komik olaylara yer verdiğimizi düşünüyordum. Ama filmi montaj odasında izlediğimde, montajcının acımasız bir şekilde benim en komik olduğum sahneleri kesip biçtiğini gördüm. Bu da doğal olarak beni çok üzdü. Çok şaşırmıştım ve adamın neden böyle davrandığını bir türlü anlayamıyordum. Yıllar sonra Henry Lehrman, çok ukala biri olduğumu düşündüğünden bunu kasıtlı olarak yaptığını söylemişti bana.

Lehrman'la çalışmamın bittiğinin ertesi günü, Sennett çekimden dönmüştü. Ford Sterling bir sette, Arbuckle ise diğerinde yoğun bir çalışmaya başlamıştı. Üstümde günlük giysilerim ve yapacak hiçbir işim olmadan orada öylece durup Sennett'in beni farketmesini bekledim. O ise Mabel'le ayakta durup, bir otel lobisine dönüştürülen sete bakıp purosunun ucunu kemiriyordu. "Burada bir komedi unsuruna gereksinimiz var," dedikten sonra bana döndü. "Komedi makyajı yap. Ne olursa olsun farketmez."

Nasıl bir makyaj yapacağıma ilişkin en küçük bir fikrim dahi yoktu. Gazeteci rolümdeki makyajımdan ve kostümümden hiç hoşlanmamıştım. Bununla birlikte gardroba doğru giderken torba gibi bol bir pantalon, aya-

ğıma büyük ayakkabılar giyip başıma bir melon şapka takmanın ve elime bir baston almanın iyi olabileceğini düşündüm. Üstümdeki her şeyin birbiriyle çelişkisi olmasını istiyordum. Yani torba gibi bol pantalon giyerken ceketim bedenime sıkıca yapışacaktı, şapkam başıma küçükken ayakkabılarım ayağımdan fırlayacak kadar büyük olacaktı. Genç mi yoksa yaşlı mı görünmem konusunda somut bir karar verememiştim ama birden Sennett'in daha yaşlı biri olduğumu düşündüğünü hatırlayınca dudağımın üstüne küçük bir bıyık yapıştırı verdim. Bu da sonuçta yüzümün ifadesini değiştirmeden beni yaşlandırmıştı.

Karekterin kimliği konusunda hiçbir fikrim yoktu. Ama giyindiğim anda kostüm ve makyajımın beni canlandırdığım kişi yaptığını hissettim. Artık o kişiyi tanımaya başlamıştım ve sete doğru ilerlerken tamamen o kişiliğe bürünmüştüm. Bastonumu sallayarak Sennett'in önünde bir aşağı bir yukarı yürürken o da bu fikri benimsemişti. Kafamın içine bir yığın kahkaha ve komedi unsurları doluşmuş, dansediyorlardı sanki.

Mack Sennett'in başarısındaki sır, sanat aşkından kaynaklanıyordu. Çok iyi bir izleyiciydi ve komik olduğunu düşündüğü olayda hiç çekinmeden ve kasılmadan kahkahalarla gülerdi. Beni izlerken orada öylece durmuş ve iki büklüm oluncaya dek gülmüştü. Bu, beni yüreklendirdi ve canlandırdığım karakteri açıklamaya başladım. "Bu adamın birçok yönü var; sırasında derbeder ve serseri, sırasında gerçek bir centilmen, bir şair, bir hayalci ve maceracı ve büyük bir aşk yaşayacağı umudunu hiç yitirmeyen yalnız biri. O sizlerin kendisinin bir bilim adamı, bir müzisyen, bir dük ve bir polo oyuncusu olduğuna inanmanızı istiyor. Ama bununla birlikte yerde gördüğü bir sigara izmaritini çekinmeden alabilir ya da bir çocuğun elindeki şekeri kapabilir. Ve elbette koşullar gerektirirse bir kadını köşeye sıkıştırmaktan da hiç kaçınmaz."

Sennett'i sürekli güldürerek bunu yaklaşık on dakika kadar sürdürdüm. "Pekâlâ," dedi Sennett." Hadi şimdi sete geç de orada ne yapabileceğine bakalım. "Lehrman'nın çektiği filmdeki gibi bunda da kocası ve aşığı arasında kalan Mabel Normand'ın öyküsünün dışında bir şey bilmiyordum.

Tüm komedilerde en önemli unsur davranıştır ama her zaman bir davranış biçimi bulmak da öyle sanıldığı kadar kolay değildir. Bununla birlikte otelin lobisinde kendimi müşterilerden biri gibi saymakla birlikte as-

lında ben kalacak bir yer arayan bir serseriydim. Otelden içeri girdim ve bir kadına çarptım. Şapkamı özür diler bir şekilde hafifçe kaldırdıktan hemen sonra bir tükürük hokkasına çarparak onu yere devirdim. Bu kez şapkamı özür diler bir tavırda hokkaya doğru kaldırdım. Kameranın arkasındakiler gülmeye başlamışlardı.

Setlerindeki işlerini yarıda bırakan oyuncuların yanı sıra stüdyoda çalışan tüm teknik elemanlar da bizim çalıştığımız sete gelmiş, beni izliyordu. Bu gerçekten de benim için çok önemli bir olaydı. Provayı bitirdiğimizde bu kalabalık izleyici topluluğu neşe içinde gülüyordu. Ford Sterling'in diğerlerini yarmaya çalışarak baktığını gördüm. Her şey bittiğinde başarılı olduğumu biliyordum.

Çalışma bittiğinde soyunma odasına gittim. İçerde Frod Sterling'le Roscoe Arbuckle makyajlarını çıkarıyorlardı. Aramızda fazla bir konuşma geçmedi ama havada bir gerilim hissediliyordu. Ford ve Roscoe benden hoşlanmakla birlikte onların iç dünyalarında bir çelişki yaşadıklarını sezinliyordum.

Bu yetmiş beş fit uzunluğunda bir sahneyi. Mr. Sennett'le Mr Lehrman, ortalama bir komedi sahnesinin on fitten uzun olamayacağı görüşünü ileri sürerek benim oynadığım sahneyi kesip kesmeme konusunda kararsızlık içindeydiler. "Eğer sahne gerçekten komikse." dedim. "Uzunluğunun ne önemi var ki?" Sonunda o sahneyi kesmemeye karar verdiler. O kostümler beni canlandırdığım karakterle özdeşleştirdiğinden kostümleri gerektiğinde kullanmak üzere saklamaya karar verdim.

O akşam figüranlardan biriyle tramvaya binerek oteldeki odama gittim. Yolda bana, "Hey, yeni bir şey başlattın, daha önce hiç kimse sette bu kadar çok gülmemişti. Ford Sterling bile insanları bu kadar güldüremiyordu. Seni izlerken onun yüzündeki ifadeyi görmeni isterdim doğrusu, allak bullak olmuştu."

"Sinema salonlarından da aynı tepkiyi alacağımızı umalım," diye karşılık verdim gerçek duygularımı bastırarak.

*

Birkaç gün sonra Alexandria Bar'da Ford'la benim ortak dostumuz Elmer Ellsworth'a canlandırdığım kişiliği anlatışına kulak misafiri oldum: "Adam son derece garip bir şekilde bol pantalon giymiş, ayağında kendinden önce giden kocaman ayakkabılarıyla öylesine garip bir görünümü var ki, görmeliydin. Sanki koltuğunun altında pireler dolaşıyormuş gibi bir kaşınışı vardı sana anlatamam ama inanılmaz derecede komikti."

Canlandırdığım o kişilik Amerikalılar için çok farklı ve alışılmışın dışındaydı. Ayrıca bana bile çok değişik gelmişti. Ama üstümdeki o kostümlerle o kişiliğin gerçek ve yaşayan biri olduğun sezinliyordum. Aslında o benim hayalini bile kuramayacağım çılgınca fikirleri yansıtıyordu. Ben giyip makyajımı yaptıktan sonra da onun kişiliğine bürünüyordum.

O figüranla çok iyi dost olmuştum ve her akşam onunla birlikte aynı tramvayda yolculuk ediyordum. Bana o günkü olayların stüdyoda yarattığı tepkileri içeren bildiriyi veriyor ve komedi konusunda düşündüklerimi birlikte tartışıyorduk. "Parmaklarını el tasına batırıp sonra da elini yaşlı adamın favorilerine silmen bir harikaydı. Böyle bir şeyi ilk kez gördüklerinden eminim." O konuşmasını sürdürdükçe ben de pembe bulutların üstünde uçuyordum.

Sennett'le birlikte çalışmak, setteki her şeyin anında belli bir düzen içinde olması anlamına geldiğinden beni çok rahatlatıyordu. Yönetmen dahil hiç kimse hem kendinden yeterince emin olmadığından hem de bir işi tam olarak bilmediğinden benim de en az onlar kadar bilgiye sahip olduğumu düşünüyordum. Bu da bana güven veriyordu. Böylece birtakım önerilerde bulunmaya başlamıştım – Sennet de bunları karşı çıkmadan kabulleniyordu. Böylelikle yaratıcı biri olduğuma ve kendi senaryolarımı yazabilecek düzeyde olduğuma ilişkin bir güven gelmişti bana. Bu güvenin ve inancın yerleşmesinde gerçekten de Sennett'in payı büyüktü. Gerçi Sennett benden hoşnuttu ama henüz izleyicilerden bir tepki almamıştım.

Bir sonraki filmde yeniden Lehran'la çalışacaktım. Sennett'ten ayrılıp Sterling'in topluluğuna katılmıştı ama kontratında yazılı olmamasına karşılık iki hafta daha Sennett'le birlikte kalacaktı. Onunla çalışmaya başladığımda da bir sürü öneri getiriyordum. Beni dinliyor, gülümsüyor ama hiçbirini kabul etmiyordu. "Bu söylediğin tiyatro sahnesinde komik olabilir ama sinemada böyle şeylere zaman ayıramayız. Komedi bir olayı izlemenin bir tür bahanesidir."

Bu genellemeye katılmıyordum. "Güldürü güldürüdür," diyordum. "Bu sinemada da olabilir sahnede de." Ama o görüşünden asla ödün vermedi ve Keystone sınırlarından asla dışarı çıkmayı düşünmedi. Tüm hareketlerin çok hızlı bir şekilde gerçekleşmesi gerekiyordu. Bu da koşup evlerin çatılarına tırmanmak, arabaların üstüne çıkmak ve hızla suya dalmak gibi kavramları içeriyordu. Onun komedi anlayışına karşılık ben arasıra kendi kişiliğimden bir şeyler katıyordum ama bunlar ne yazık ki, montaj odasında kesilip bir kenara atılıyordu.

Lehrman'nın Sennett'e benimle ilgili olumlu bir rapor verdiğini sanmıyorum. Lerhman'dan sonra bu şirket kurulduğundan beri onlarla birlikte çalışan elli yaşlarında Mr. Nichols adında bir yönetmenle çalıştım. Onunla da sorunlarımız aynıydı. Her sahnede komedyenin boynundan tutularak yerden yere atılmasını istiyordu. Onun da komedi anlayışı böyleydi. Ona bir iki öneri getirdim ama o da beni dinlemedi. "Zamanımız yok, zamanımız yok," diyerek beni başından savmaya çalıştı. Onun tek istediği Ford Sterling'in bir kopyasını yaratmaktı. Benim yalnızca biraz başkaldırmama karşılık Sennett'e giderek benim bir baş belası olduğumu söyledi.

Bu arada Sennett'in yönettiği film *Mabel's Strange Predicament* gösterime girmişti. Filmi korku ve dehşet içinde izleyicilerle birlikte izledim. Ford Sterling'in perdede görünmesiyle birlikte salonda her zaman bir kahkaha tufanı eserdi. Ne var ki, beyaz perdede görünmemle birlikte salonu derin bir sessizlik kapladı. Otel lobisinde yaptığım tüm gülünç davranışlar karşısında izleyiciler yalnızca o da oldukça soğuk bir şekilde gülümsediler. Ama film ilerledikçe izleyicilerde bir kıpırdanma oldu, sonra gülmeye başladılar ve filmin sonuna doğru da salonda bir iki kahkaha duyuldu. Bu gösteri sırasında izleyicilerin yeni birine kucak açacak kadar ileri görüşlü olmadığını anladım.

Sennett'in beklentilerinin bir ölçüde suya düştüğünü tahmin edebiliyordum. Onun düşkırıklığına uğradığına inanıyordum. Bu olaydan bir iki gün sonra yanıma geldi. "dinle," dedi. "Seninle çalışmanın güç olduğunu söylüyorlar." Ona dürüst biri olduğumu ve yalnızca filmin iyi olması için elimden geleni yaptığımı açıklamaya çalıştım. "Evet," dedi Sennett soğuk bir tavırla. "Sen yalnızca sana söyleneni yap, bu bize yeter. "Ama ertesi gün Nichols'la yeni bir tartışma çıkınca dayanamayıp patladım. "Bana günde üç dolar daha fazla vererek istediğin her şeyi yaptıracağını sanıyorsun,"

diyerek tavrımı açıkça ortaya koydum. "Daha değişik bir şey yapmak istiyorum. Arabaların üstüne atlayıp yere düşmekten bıktım artık. Haftada yüz elli doları sırf bu iş için almıyorum."

Zavallı yaşlı "baba" Nichols, biz ona böyle derdik–perişan bir durumdaydı. "On yıldan beri bu işin içindeyim ben," dedi. "Bu konuda ne bildiğini sanıyorsun?" Onunla mantıklı olmaya çalıştım ama başaramadım. Diğer oyuncularla da mantıklı olmaya çalışıyordum ama onlar da bana karşı cephe almışlardı. "Oh, o bilir, o her şeyi bilir, o senden çok daha uzun zamandan beri bu meslekte," dedi yaşlı bir aktör.

Yaklaşık beş film kadar çevirdim ve bunların bazılarına montaj odasındaki kasaplara rağmen kendi anlaşılıma uygun bir iki güldürü unsuru serpebildim. Artık onların filmleri kesme yöntemlerine alıştığım için ya sahneye girerken ya da çıkarken kendi komedi türlerimi gerçekleştiriyordum. Ve bu sahneleri kesmenin ne kadar güç olduğunu biliyordum. Bu mesleği öğrenmek için her fırsatı değerlendirdim. Banyo ve montaj odasına girip çıkıyor, filmlerin kesildikten sonra nasıl bir araya getirildiğini yakından izliyordum.

Artık kendi komedilerimi yazıp yönetmek için içimde önüne geçilmez bir sabırsızlık oluşmuştu. Gidip bu konuyu Sennett'le konuştum. Ama o söylediklerime kulak bile asmadan beni, kendi filmini yönetecek olan Mabel Normand'ın yanına gönderdi. Mabel kadar çekici bir kadının nasıl bir yönetmen olacağına ilişkin kuşkularım vardı. Daha çekimin ilk günü acı gerçekle burun buruna geldik. Çekim için Los Angeles'in banliyölerinden birine gitmiştik. Bir sahnede Mabel, elimde su akan bir hortumla durmamı istedi. Böylelikle baş erkek oyuncunun arabası kayacaktı. Bense, hortumun üstüne basmayı ve suyun akmadığını görünce bunun nedenini anlamak için başımı hafifçe yere indirip kenara çekildiğimde birden hortumdan gelen suyla sırıl sıklam olmamın daha hoş olacağını önerdim. Ama Mabel lafı ağzıma tıkayarak, "Zamanımız yok! Zamanımız yok! sen yalnızca sana söyleneni yap." dedi.

Bu bardağı taşıran son damla olmuştu böylesine güzel ve çekici bir yönetmene bile dayanacak gücüm kalmamıştı. "Özür dilerim Miss Normand, ama bana söyleneni yapmayacağım. Bana ne yapacağımı söyleyecek kadar deneyimli ve yetenekli olduğunuzu sanmıyorum."

O sırada çekim için tam yolun ortasında duruyordum, hemen oradan

uzaklaşarak kaldırımını üstüne oturdum. O günlerde yalnızca yirmi yaşında olan herkesin sevgilisi tatlı Mabel, kameranın yanı başında şaşkın bir şekilde kalakalmıştı. O güne dek kimse onunla böyle konuşmamıştı. Ben de diğerleri gibi onun güzelliğinden ve çekiciliğinden etkileniyordum, hatta kalbimin gizli bir köşesinden ona aşık olduğum bile söylenebilirdi ama burada söz konusu olan mesleğimdi. Anında tüm oyuncular ve teknik elemanlar Mabel'in çevresini sardılar ve kafa kafaya verip konuşmaya başladılar. Mabel bana sonra figüranlardan birkaçının bana tokat atmak istediğini fakat onları engellediğini söylemişti. Daha sonra da bana asistanlarından birini yollayarak işe devam edip etmeyeceğimi sordurdu. Karşı kaldırıma geçerek Mabela'in yanına gittim. "Özür dilerim ama bunun çocuk oyuncağı olduğunu sanmıyorum," dedim. "Bana eğer bir iki öneri yapmama için verecek olursanız..." Mabel'ın tartışmaya hiç niyeti yoktu. "Pekâlâ," dedi. "Söylenceni yapmayacaksan biz de stüdyoya geri döneriz." Çekimler sabahın dokuzundan beri sürdüğünden işlerin büyük bir bölümü zaten bitmişti. Artık saat beşi geçiyordu ve güneş hızla batıyordu.

Stüdyoda üstümdekileri çıkarırken Sennett hışımla soyunma odasından içeri girdi. "Neler oluyor burada?"

Ona elimden geldiğince olayı açıklamaya çalıştım. "Filmin bir iki güldürü unsuruna gereksinimi var," dedim. "Ama Miss. Normand hiçbir öneriye kulak asmıyor ki."

"Sana söylenenin asla dışına çıkmayacaksın. Aksi halde kontratın olmuş ya da olmamış hiç önemli değil, defol git buradan."

Oldukça sakindim. "Mr. Sennett," dedim. "Buraya gelmeden önce de ekmek paramı kazanıyordum. Eğer kovulacaksam ki, sanırım zaten kovuldum, işimi dürüst ve istekli bir şekilde yapmak istediğimi hiçbir zaman aklınızdan çıkarmanızı istemiyorum. Filmin iyi olmasını ben de sizin kadar istiyorum."

Hiçbir şey söylemeden kapıyı çarpıp çıktı.

O akşam arkadaşımla birlikte tramvaya bindiğimizde ona olup bitenleri anlattım.

"Çok kötü olmuş. Çok başarılıydın," dedi.

"Beni gerçekten kovarlar mı dersin?" dedim endişemi gizlemeye çalışarak.

"Buna şaşırmam. Soyunma odasından çıkarken gördüm onu, çılgın gibiydi."

"İyi, bence bir sakıncası yok. Bin beş yüz dolarım var. Bu da benim İn-

giltere'ye dönüşümü haydi haydi karşılar. Ama her şeye karşın yarın yine oraya gideceğim ve gerçekten beni istemiyorlarsa–*c'est la vie.*"

Ertesi sabah saat sekizde çekimler başlayacaktı. Ne yapacağımı tam olarak kestiremediğimden makyajımı yapmadan soyunma odasında oturup bekledim. Sekize on kala Sennett başını kapıdan uzattı. "Charlie, seninle konuşmak istiyorum. Hadi gel Mabel'in soyunma odasına gidelim." Ses tonu şaşırtıcı derecede dostçaydı.

"Tabii, Mr. Sennett," dedim onun arkasından giderek.

Mabel projeksiyon odasında olduğundan soyunma odasında bizden başka kimse yoktu.

"Dinle," dedi Mack. "Mabel senden çok hoşlanıyor, aslında hepimiz senden çok hoşlanıyor ve senin çok iyi bir sanatçı olduğunu düşünüyoruz."

Bu ani değişikliğe pek şaşırmıştım ve tabii anında yelkenlerim suya indi. "Ben de Miss Normand'a saygı duyuyor ve yaptıklarını beğeniyle karşılıyorum," dedim. "Ama onun film yönetecek kadar deneyimli olduğuna inanmıyorum, o çok genç."

"Düşüncelerini ve gururunu kendine sakla da bize yardım et," dedi Sennett omuzumu okşayarak.

"Benim de yapmaya çalıştığım bu zaten."

"O zaman onunla iyi geçinmek için elinden geleni yap."

"Bakın, eğer beni kendi halime bırakırsanız hiçbir sorun çıkmaz."

Mack kısa bir an duraksadı. "Bu filmi gerçekleştiremezsek bize kim para verebilir ki?"

"Ben veririm," dedim. "Bankadan kolayca bin beş yüz dolar çekebilirim ve eğer filmi gerçekleştiremezseniz parayı bana geri vermezsiniz."

Mack kısa bir süre düşündü. "Kafanda herhangi bir konu var mı?"

"Elbette," dedim. "İstediğiniz kadar."

"Pekâlâ," dedi Mack. "Mabel'le çalışmalarını bitir sonra bu konuyu bir kez daha konuşuruz." Dostça el sıkıştık. Sonra Mabel'in yanına giderek ondan özür diledim ve o akşam Sennett bizi yemeğe davet etti. Ertesi gün Mabel hayatında olamadığı kadar içten ve sevecendi. Hatta bana fikir bile danıştı. Kameramanlarla geri kalan oyuncuların şaşkın bakışları arasında hiçbir tatsızlık olmadan çekimleri tamamladık. Sennett'in davranışlarındaki ani değişiklik beni çok şaşırtmıştı. Bununla birlikte bir ay sonra bunun nedenini öğrendim: Sennett o hafta sonunda beni kovmaya aslında kesin kararlıymış ama Mabel'le tartıştığımın ertesi gün Mack'a New York

bürosundan gelen telgrafta, New York'lu izleyicilerin büyük bir heyecanla Chaplin'li filmleri beklediği yazılıymış.

Keystone Komedilerinin baskı sayısı ortalama yirmiydi. Bu sayı otuza çıktığında büyük bir başarı olarak değerlendiriliyordu. Son filmden ise kırk beş kopya yapılmış ve bir o kadar daha da istek vardı. Bundan dolayı Mack'ın davranışları o telgrafı aldıktan sonra anında değişmişti.

O günlerde film yönetme yöntemleri oldukça basitti. Ben yalnızca filmin karesine giriş çıkışlar için sağımı ve solumu bilmek zorundaydım. Eğer biri ekrana sağdan girerse, bir diğeri bir sonraki kareye soldan girmeliydi. Ve eğer biri kameraya doğru yaklaşıp kareden çıkarsa, diğeri bundan sonraki sahneye sırtı kameraya dönük olarak girmek zorundaydı. Bunlar, elbette bilinmesi gereken ana kurallardı.

Ama zamanla ve deneyim kazandıkça kameranın yerleştirilmesinin yalnızca psikolojik olmadığını aynı zamanda sahneyle düzenli bir şekilde bağımlı olduğunu gördüm. Bu aslında sinemanın temel kuralıydı. Kamera eğer çok yakında veya çok uzaktaysa görüntüyü ve efekti bozabiliyordu. Mümkün olduğunca az hareket yapmak çok önemli olduğundan ve bir sanatçının çok geçerli bir neden olmadıkça gereksiz yere yürüyüp yorulmaması gerektiğinden hareketler çok önemliydi. Bu yüzden de kameranın yerleştirildiği noktanın tüm sahneyi etkileyebilecek ve sanatçının kadrana girişini tam olarak yakalayabilecek düzeyde olması gerekiyordu. Çekimlerde, kameranın yerleştirilmesi en önemli unsurdu. Yakın çekimlerin uzun çekimlerden daha etkili olacağına ilişkin yazılı bir kural yoktu. Yakın çekim, yönetmenin olaya bakış açısına bağlıydı, bazen uzak çekimlerin çok daha etkileyici olduğu bilinen bir gerçektir.

Buna bir örnek olarak oynadığım komedilerden biri olan *Skating*'i vermek istiyorum. Serseri paten sahasına girer ve bir ayağı havada kaymaya başlar, düşmemeye çalışarak kayanlara tutunur, onlara çarpar ve akla gelebilecek her türlü maskaralığı gerçekleştirir, bu arada kamera sırtüstü birbirlerinin üstüne düşmüş patencileri görüntülerken serseri paten sahasının gerisinde kaybolur ve masumca izleyicilerin arasına oturarak yaratmış olduğu karmaşayı izlemeye koyulur. Ama bu arada serserinin uzaktan görünüşü yakın çekimde olabileceğinden çok daha gülünçtür.

İlk filmimi yönetmeye başladığımda kendime sandığımdan çok daha az güvenim vardı. Aslına bakacak olursanız panik içindeydim. Fakat Sennett ilk günkü çalışmamı gördükten sonra kendime güvenim geri geldi. Filmin adı *Cunght in the Rain* idi. Dünya çapında bir yapıt olmamasına kar-

şın komikti ve oldukça da başarılı olmuştu. Çekimi bitirdiğimde Sennett'in tepkisini görmek için sabırsızlanıyordum. Projeksiyon odasından çıkmasını bekledim. "Peki, ikinciyi yapmaya hazır mısın?" diye sordu. O andan itibaren de bütün komedilerimi kendim yazıp kendim yönettim. Teşvik olarak da Sennett bana her film için yirmi beş dolar prim ödedi.

Beni adeta evlat edinmişti, her gece yemeğe çıkarıyordu. Diğer şirketlerin önerdikleri senaryoları benimle tartışıyordu. Ben de ona delicesine fikirler öneriyordum. Fakat bu fikirler halkın anlayabileceğinden oldukça uzaktı, ne var ki Sennett kahkahalar atarak bunları kabullenirdi.

Filmlerimi izleyicilerle birlikte izlediğimde onların tepkilerinin tamamen farklı olduğunu görüyordum. Keystone komedilerinin ismi ekranda belirir belirmez izleyiciler arasında heyecanlı bir kıpırdanma başlıyor ve ben daha hiçbir şey yapmadan önce perdede göründüğümde küçük neşeli çığlıklar salonu kaplıyordu. Bu da bana büyük bir haz veriyordu, izleyicilerin gözdesi olmuştum. Eğer hayatımı böyle sürdürebilseydim tatmin olabilirdim. Primimle birlikte haftada iki yüz dolar kazanıyordum.

Tamamen işimle meşgul olduğumdan Alexandria Bar'a ve alaycı arkadaşım Elmer Ellsworth'e çok az vakit ayırabiliyordum. Haftalar sonra bir gün ona yolda rastladım. "Dinle," dedi. "Son zamanlarda senin filmlerini izliyorum. Tanrım, gerçekten de çok iyiler. Herkesden çok farklı bir kaliten var. Dalga geçmiyorum gerçekten de çok komiksin. Neden işin başında bunu söylememiştin?" Elbette, bu olaydan sonra çok iyi dost olmuştuk.

Keystone'nun bana öğrettiği ve bunun yanısıra benim onlara öğrettim birçok şey vardı. O günlerde teknik, sahne sanatı, hareket pek fazla bilinmiyordu. Bense bunları geçmişimdeki tiyatro deneyimimden ötürü biliyordum. Ayrıca doğal pandomimi de hiç bilmiyorlardı. Sahneyi doldurmak için yönetmen üç dört tane aktörü yüzleri kameraya dönük tek sıra halinde dizer ve onlar da yapay ve abartılı hareketlerle, "Kızınızla evlenmek istiyorum" şöyle anlatırlardı: Elleriyle önce kendilerini gösterirler ondan sonra yüzük parmaklarını daha sonra da evlenmek istedikleri kızı işaret ederlerdi. Hareketleri kaba ve etkisizdi. Bundan dolayı ben onlara ters düşerek dikkatleri üstüme çekiyordum. Bu ilk filmlerde çok avantajlı olduğumu biliyordum. Bir jeolog gibi zengin ve keşfedilmemiş alanlara giriyordum. Mesleğimin en heyecanlı dönemleri o zamanlardı. Kendimi harika bir şeyler yaratmanın eşiğinde hissediyordum.

Başarı, kişinin sevilmesini sağlar. Stüdyodaki herkesin yakın dostu ol-

muştum. Sahnedeki yardımcılarımının, giysi bölümünün kameramanlarının "Charlie"siydim artık. Çok sosyal olmamakla birlikte bu beni gerçekten çok mutlu ediyordu çünkü bu yakınlığın başarı demek olduğunu biliyordum.

Artık fikirlerime güvenim sonsuzdu. Bunun için de Sennett'e teşekkür borçluydum. O da benim gibi eğitim görmemiş olmasına karşın kendi zevkine sonsuz güveniyordu ve bu inancı bana da aşıladı. Çalışma biçimi bana güven veriyordu, yaptıkları hep doğru geliyordu. Stüdyodaki ilk günümde yaptığı şu açıklama benim hayal gücümü kamçılamıştı: "Elimizde hiçbir senaryo yok. Önce bir fikir bulup sonra da bunun doğal akışını izleriz."

*

Bu tür oluşturulmuş filmler çok heyecanlı oluyordu. Tiyatroda kesin kurallı, değişmez bir biçimde her gece aynı şeyi yapmaya mecburdum. Sahnede olaylar denenip oturduktan sonra artık hiçbir yenilik eklenemezdi. Tiyatro sanatındaki tek dürtü iyi oyun ile kötü oyun arasındaki ayrımdı. Filmler ise çok daha özgürdü. Bana bir macera duygusu veriyordu. "Bir fikir olmarak buna ne dersin?" Ya da "Kentin ana caddesini sel bastı," gibi laflar söylerdi Sennett ve işte bu tür sözler bir Keystone komedisini yaratmaya yeterdi. Bu tatlı, neşeli ruh hali insana mutluluk verir ve yaratıcılığını arttırırdı. Öylesine özgür ve kolaydı ki, edebiyat yoktu, yazar yoktu yalnızca filmi etrafında oluşturduğumuz bir fikir vardı. Öykü daha sonra kendiliğinden oluşurdu.

Örneğin, *His Prehistoric Past* adlı filme perdede ilk belirdiğimde ağzımdan çıkan bir cümleyle başladım. Üzerimde tarih öncesi giysiler ve bir ayı postu vardı. Daha sonra etrafıma bakınırken ayı postundaki tüyleri koparaarak pipoma doldurmaya başladım. Bu fikir, tarih öncesi bir öyküyü oluşturmak için yeter de artardı bile. Bu başlangıçla aşk, düşmanlık, savaş, kovalamaca kendiliğinden ortaya çıkıyordu. Keystone'da hepimizin çalışma yöntemi böyleydi.

Filmlerime komedi haricinde başka bir boyut getirmek için ilk isteğimin ne zaman oluştuğunu şöyle açıklayabilirim. *The New Janitor* adlı bir oyunda oynuyordum. Rolüm, büronun yöneticisinin beni işten atmasıyla il-

giliydi. Bana acıması ve işten atmaması için yalvarırken pandomim yaparak çok etkili bir şekilde küçük çocuklarla dolu bir büyük bir ailem olduğunu anlatmaya başladım Yapay bir duygusallık rolü yaptığım halde eski bir sanatçı olan Dorothy Davenport bundan çok etkilenerek gözyaşları içinde kaldı. "Bunun komik olması gerektiğini biliyorum ama sen beni yalnızca ağlatıyorsun," dedi. Benim daha önce de hissetmiş olduğum bir şeyi böylece o da açığa çıkarmış oluyordu. Ben insanları güldürebildiğim kadar rahatlıkla ağlatabiliyordum da.

Stüdyonun maço havası dayanılmaz bir boyuttaydı fakat bunun da kendine has bir güzelliği vardı. Mabel Normand'ın varlığı tabii ki stüdyoyu çok görkemli kılıyordu. O olağanüstü güzel bir kadındı. Kocaman gözleri, kenarları hafifçe kıvrılan dolgun dudakları ona şen şakrak bir hava veriyordu. O çok neşeli, nazik, cömert biriydi ve herkes ona hayrandı.

Herkes Mabel'in cömertliğinden, kostümcü kadının çocuğuna yaptığı yardımlardan, kameramanlarla şakalaşmasından söz ediyordu. Mabel beni kardeşi gibi seviyordu. O aralarda Mack Sennett'e delicesine aşıktı. Mack'tan dolayı Mabel'i çok sık görüyordum. Üçümüz bir arada yemeğe giderdik. Mack dönüşte otel lobisinde uyuya kalırdı. Biz bir saatliğine bir kahveye gider sonra da dönüp onu uyandırırdık. Böyle bir yakınlığın duygusallığa dönüşebileceği varsayılabilirse de öyle olmadı. Ne yazık ki, biz yalnızca iyi iki arkadaş olarak kaldık.

Bir keresinde Mabel, Roscoe Arbuckle ve ben bir yardım derneği yararına San Fransisco'da sahneye çıktığımızda Mabel'le neredeyse duygusal bir ilişki içine girecektik. Çok görkemli bir geceydi ve üçümüzün sahnedeki başarısı müthişti. Mabel paltosunu kuliste unutmuştu. Ve onu almaya birlikte gitmemizi önerdi. Arbuckle ve diğerleri aşağıda arabanın yanında bizi bekliyorlardı. Kısa bir süre için yalnız kalmıştık. Dayanılmaz bir güzelliği vardı. Paltosunu sırtına yerleştirirken onu öptüm ve o da beni öptü. İşi daha ileriye götürebilirdik ama aşağıda insanlar bizi bekliyordu. Daha sonraları bu işi ilerletmeye çalıştım ama hiçbir şey olmadı. "Hayır,Charlie," dedi. "Ne ben senin ne de sen benim tipimsin."

O sıralarda Diamond Jim Brady, Los Angeles'e geldi, Hollywood o sıralarda henüz tasarı halindeydi. Brady, Dolly Kardeşler ve onların eşleri birlikte gelmişlerdi ve ortalığı kasıp kavurdular. Alexandria Otelinde verdiği yemekte Dolly kardeşler ve eşleri, Carlotta Monterey, Lou Tellegen, Mack Sennett, Mabel Normand, Blanche Sweet, Nat Goodwin ve daha niceleri vardı. Dolly kardeşler göz kamaştıracak kadar güzeldiler. Onlar, eşle-

ri ve Diamond Jim Brady ayrılmaz bir beşliydi, her yerde ve her zaman birlikteydiler.

John Bull'a pek benzeyen Diamond Jim, kendine has bir kişiliği olan biriydi. Onu ilk gördüğüm gece gözlerime inanamamıştım; pırlantalı kol düğmeleri, pırlantalı kravat iğnesi vardı ve bu taşlar küçük bir madeni paradan daha da büyüktü. Birkaç akşam sonra sahildeki Nat Goodwin'nin yerine yemeğe gitmiştik. Bu kez Diamond Jim, her biri küçük bir kibrit kutusu büyüklüğünde olan zümrütlerle gelmişti. Önceleri bunları sırf laf olsun diye taktığını düşünmüş ve içimde hiçbir fesatlık olmadan taşların gerçek olup olmadığını sormuştum. O da gerçek olduklarını söylemişti. "Ama," demiştim hayretle. "Bunlar müthiş." "Daha güzellerini görmek istiyorsan şuraya bak," demişti bana. Ve ceketini hafifçe yukarıya kaldırarak hayatımda gördüğüm en büyük zümrütlerle kaplı kemerini göstermişti. Değerli taşlardan oluşan on seti olduğunu her akşam değişik bir şeyler takmaktan çok hoşlandığını bana gururla söylemişti.

1914 yılındaydık; yirmi beş yaşında her yanından gençlik fışkıran ben yalnızca başarılı olmakla kalmayıp bunun bana sağladığı olanaklardan yararlanarak birçok ünlü film sanatçısıyla da tanışma fırsatını elde etmiştim. Artık bir zamanlar hayran olduğum ve yanlarına yaklaşmayı hayal bile edemediğim Mary Pickford, Blanche Sweet, Miriam Cooper, Clara Kimball Young, Gish Kardeşler gibi sanatçılarla bir arada olabiliyordum.

Thomas Ince, Pasifik Okyanusuna bakan Kuzey Santa Monica ormanlarındaki evinde mangal partileri düzenliyordu. Birçok gece, yakındaki kıyıya vuran dalga sesleri arasında açık havada dansetmiştik.

İnsanları şaşırtan bir güzelliğe sahip Peggy Pierce, beni güzelliğiyle serseme çevirmişti. Keystone'daki üçüncü haftamda onunla tanıştım. Daha ilk bakışta aramızda müthiş bir elektrik akımı oluşmuştu ve kalbim gümbür gümbür atmaya başlamıştı. Onu her sabah sette görmek inanılmaz güzeldi.

Pazarları ailesiyle birlikte yaşadığı eve gidip onu alırdım. Her buluşmamız aşkımızın bir kanıtı niteliğindeydi. Evet, Peggy beni sevdi ama ne var ki, bu ümitsiz bir olaydı. Ben bunalıp da bu ilişkiyi bitirmek isteyinceye dek inanılmaz bir şekilde üstüme düştü durdu. O günlerde hiç kimseyle evlenmeyi düşünmüyordum. Özgürlük, bağımsızlık başlı başına bir maceraydı. Bu kavramlarla hiçbir kadın boy ölçüşemezdi.

Her stüdyoda gerçek bir aile havası eserdi. Filmler bir haftada çekilir,

bunların montajı ve diğer işlemleri ise iki üç hafta içinde tamamlanırdı. Yılın altı ayı güneşli geçtiğinden Kaliforniya'da çalışıyorduk.

Klieg ışıkları 1915'de piyasaya çıktı ama bunlar güneş ışıkları kadar parlak olmadıklarından, sürekli titrediklerinden ve spotların düzenlenmesi uzun zaman aldığından Keystone bunları hiçbir zaman kullanmadı. Keystone komedilerinin çekimi çok ender bir haftadan fazla sürerdi. Aslında *Twenty Minutes of Love* adlı filmin çekimini bir öğleden sonraya sığdırmıştım ve film baştan sonra insanları kahkahadan kırıp geçirebilecek düzeydeydi. En başarılı film olan *Dough and Dynamite* dokuz günde çekilmiş ve bin sekiz yüz dolara malolmuştu. Keystone komedilerinin limiti olan bin dolarlık bütçeyi aştığımdan iki bin beş yüz dolarlık primimi kaybetmiştim. Zararı telafi etmek için filmi iki makara yapmak gerekiyor demişti Sennett; nitekim bunu yaptılar ve film ilk yıl yüz otuz bin dolardan fazla hasılat getirdi.

*

Artık *Twenty Minutes of Love, Dough and Dynamite, Laughing Gas* ve *The Stage Hand* gibi birçok başarılı film dağarcığımda vardı. O günlerde Mabel'le ben Marie Dressler'in oynadığı bir filme başlamıştık. Marie ile çalışmak çok hoştu ama ben filmin müthiş bir şey olacağını hiç sanmıyordum. Yeniden yönetmenlik işine döndüğüm için mutluluktan havaya uçuyordum.

Sennett'e Sydney'den söz ettim Chaplin adı artık çok önemli olduğundan bu aileden biriyle daha iş yapmak onu memnun etmişti. Sennett onunla haftalığı iki yüz dolardan bir yıllık bir anlaşma imzaladı. Bu miktar benim aldığımdan yirmi beş dolar fazlaydı. Sydney'le karısı ben dış çekimler için stüdyodan çıkarken geldiler. O akşam birlikte yemek yedik. Filmlerimin İngiltere'de nasıl iş yaptığını sordum onlara.

Daha ismin öğrenilmeden birçok müzikhol sanatçısı ona yeni gördükleri bir Amerikalı komedyenin filminden heyecanla söz etmişlerdi. Sydney benim birçok komedilerimi görmüş, filmler piyasaya çıkmadan bağlı oldukları şirketlere telefon ederek kendini tanıttıktan sonra filmlerin ne za-

man piyasaya çıkacağını sorarmış. Onlar da onu stüdyolarına davet ederek özel salonlarından filmi izlettirirlermiş. Sydeny, salonda tek başıma otururken çılgınlar gibi gülerdim, dedi.

"Bütün bunlara tepkin ne oldu?" diye sordum.

Sydney'in her şeyi doğal karşıladığı yüz ifadesinden anlaşılıyordu. "Ben senin başarılı olacağını zaten biliyordum."

Mack Sennett, Los Angeles Spor Klübünün üyesiydi. Bu da ona yakın bir dostuna geçici üyelik kartı vermesini sağladığından bana böyle bir fırsat tanımıştı. Burası kentteki tüm işadamlarıyla bekarların karargâhı gibiydi. Akşamları hanımlara da açık olan lokantası ve barı vardı.

İçinde bir piyano ve küçük bir kitaplığı olan üst kattaki geniş köşe odayı tuttum. Yanımdaki odada ise kentteki en büyük mağaza olan May'ın sahibi Mose Hamberger kalıyordu. O günlerde hayat inanılmaz derecede ucuzdu. Odama haftada on iki dolar veriyor ve kulübün jimnastik salonundan, yüzme havuzundan yararlanabiliyordum. Arkadaşlarıma ısmarladığım içki ve yemeklerle burası bana haftada yetmiş beş dolara patlıyordu.

Klüpte her zaman bir dostluk havası vardı. Birinci Dünya Savaşının başladığı açıklandığında bile bu hava zedelenmemişti. Herkes savaşın altı ay içinde biteceğini düşünüyordu ama ne var ki, savaş dört yıl sürdü. İnsanlar Lord Kitchener'ın dediği gibi kendilerini ham hayallere kaptırmışlardı. Birçok kişi Almanlara hadlerini bildireceklerini düşünerek savaşın çıktığından pek hoşnuttular. Ama bu gerçekleşmediği gibi İngilizlerle Fransızlar da altı ay boyunca birbirlerini yediler durdular. Ne var ki, Kaliforniya savaş alanından oldukça uzaktı.

O sıralarda Sennett, kontratımı yenilemekten söz etmeye başlamıştı. Ben de bu yeni kontratın koşullarını öğrenmek istiyordum. Bunun ünümü belli bir ölçüde arttıracağını biliyordum ama aynı zamanda da bunun uzun ömürlü olamayacağını hissediyordum. "Haftada bin dolar isterim!" dedim kararlı bir şekilde.

Sennett çok şaşırmıştı. "Ama *ben* bu kadar kazanmıyorum ki."

"Biliyorum," dedim. "Ama sinema afişlerinde adın yazıldığında halk benim adımı görmüş gibi gişenin önünde uzun kuyruklar da oluşturmuyor."

"Bu belki doğru olabilir," dedi Sennett. "Fakat bizim desteğimiz olmadan hiçbir şey yapamayacağını da sakın aklından çıkarma. Ayrıca Ford Sterling'in başına gelenleri de unutma," diyerek beni uyardı.

Bu doğruydu çünkü Ford, Keystone'dan ayrıldığından beri yıldızı sönüyordu. "Polis ve güzel bir kızı konu eden bir komedi yapmak istiyorum," dedim Sennett'e. Doğrusunu söylemek gerekirse en başarılı filmlerimi bu ikiliden yola çıkarak yapmıştım.

Bu arada Sennett ortağı olan Kessel ve Bauman'a bir telgraf çekerek kontratım ve talebim hakkında onlara danıştı. Daha sonra Sennett bana bir öneriyle geldi. "Dinle, kontratının bitmesine dört ay var. Kontratını yırtalım ve sana bu andan itibaren haftada beş yüz dolar verelim, bunu önümüzdeki yıl yedi yüz dolara çıkarırız, daha sonraki yıl ise bu rakam bin beş yüz dolar olur. Böylelikle haftada istediğin bin doları kazanmış olursun."

"Mack," dedim. "Amacın tüm koşulları tersine çevirmekse birinci yıl bana bin beş yüz dolar, ikinci yıl yedi yüz, üçüncü yıl ise beş yüz dolar ver."

"Ama bu çok saçma."

Yeni kontratın koşulları bu yüzden bir kere daha tartışılmadı.

*

Keystone'la kontratımın bitmesine tam bir ay kalmıştı ve o ana kadar da hiçbir yerden bir öneri gelmemişti. Öfkelenmeye başlamıştım ve Sennett'in olayın farkında olduğunu ve bundan nasıl hoşlandığını görüyordum. Çekimlerin bitiminde yanıma geliyor ve yeni bir çekime başlamam gerektiğinden şakayla söz ediyordu. Bana kibar davranmakla birlikte araya mesafe koymaktan da kaçınmıyordu.

İçinde bulunduğum gerçeğe karşılık kendime olan güvenimi yitirmemiştim. Kimse bana bir öneri getirmezse ben de kendi işimi kurardım. Neden olmasın ki? Artık kendime güvenim sonsuzdu. Bu fikrin kafama ilk kez yerleştiği anı çok iyi hatırlıyorum: Stüdyonun duvarına yaslanmış, bir istek formu imzalıyordum.

Sydney, Keystone Şirketine katıldıktan sonra birçok başarılı film yaptı. Sydney'in tüm kamera oyunlarını gerçekleştirdiği *The Submarine Pirate* tüm dünyada gişe rekoru kırmıştı. O bu kadar başarılı olunca, kendi şirketimizi kurup birlikte çalışmayı önerdim ona. "Tek ihtiyacımız bir kamera ve biraz da şans," dedim. Sydney yapı olarak tutucu bir insandır. Bu

nun, şansı zorlamak olduğunu düşündü. "Hayatımda ilk kez kazandığım bu kadar yüksek maaştan vazgeçeceğimi sanmıyorum." Böylelikle, Keystone'da çalışmasını sürdürdü.

Bir gün, Universal Şirketinden Carl Laemmle beni aradı. Yemek paramı ve filmlerimi karşılamaya gönüllüydü ama haftada bin dolar vermeye hiç yanaşmayınca bu iş de sonuçsuz kaldı.

Essanay Şirketinin temsilcilerinden genç biri olan Jess Robbins, kontrat imzalamadan önce on bin dolar prim istediğimi ve haftada bin iki yüzelli dolar istediğimi duyduğunu söyledi. Bu beni çok şaşırtmıştı. O ana dek on bin dolarlık bir prim aklıma bile gelmezdi ama ondan sonra bu bende bir saplantı haline geliverdi.

O akşam Robbins'i yemeğe davet ettim ve konuşmayı kendisinin yönlendirmesine izin verdim. Bana, Essanay Şirketinden Mr. G. M. Anderson tarafından haftada bin iki yüz elli dolarlık teklifle geldiğini fakat prim konusundan pek emin olmadığını söyledi. Omuzlarımı silktim. "Herkes büyük öneriler yapıyor ama kimse parayı masanın üstüne koymuyor." Daha sonra Robbins, San Fransisco'dan Anderson'u arayarak, anlaşmanın mümkün olabileceğini fakat benim on bin dolarlık primde ısrarlı olduğumu söyledi. Masaya döndüğünde gülümsüyordu. "Tamam anlaştık," dedi. "On bin dolarını yarın alacaksın."

Sevinçten havaya uçuyordum. Gerçek olamayacak kadar güzeldi her şey. Ne var ki, ertesi gün Robbins bana yalnızca altı bin dolarlık bir çek uzatarak Mr. Anderson'nun Los Angeles'e gelip on bin dolar konusunu benimle konuşacağını söyledi. Anderson anlaşmadan son derce hoşnut bir halde karşıma geçti ama on bin dolara fazla bel bağlamamam gerektiğini sezinliyordum. "Şikago'ya döndüğümüzde ortağım bu konuda bir şeyler yapmaya çalışacak."

Kuşkulanmakla birlikte iyimserliğimi elden bırakmamayı yeğledim. Keystone'da daha iki haftam vardı. Kafamda birçok sorun olduğundan kendimi tam olarak işime veremiyordum. Bu yüzden de son filmim *His Prehistoric Past*'ın çekimleri pek başarılı geçmiyordu. Her şeye karşın film bir süre sonra tamamlandı.

On Bir

Sennett'le orada çalışan herkesi çok sevdiğim için Keystone'dan ayrılmak bana çok acı geliyordu. Hiç kimseyle vedalaşmadım, bunu yapamadım. Her şey çok basit bir şekilde oldu. Cumartesi akşamı filmimin montajı bitirmiş ve pazartesi günü Mr. Anderson'la San Fransisco'ya gitmiştim. Orada bizi Anderson'nun gıcır gıcır yeşil Mercedes'i karşıladı. St. Francis otelinde kısa bir yemek molası verdikten sonra Anderson'nun Essanay Şirketi için yaptığı Bronco Billy Western'lerini çektiği küçük stüdyosunun bulunduğu Niles'e doğru yola çıktık.

Niles, San Fransisco'dan bir saat uzaktaydı. Dört yüz nüfuslu bu küçük kentte halk alfalfa ve sığır yetiştirerek hayatını kazanıyordu. Stüdyo bir tarlanın ortasında ve kentin dört mil dışındaydı. Orayı görünce büyük bir düşkırıklığına kapılmıştım. Cam çatılı bu stüdyoda yazları çalışmak gerçek bir cehennem azabı olacaktı. Anderson, Şikago'da isteklerime daha uygun ve komedilerimi gerçekleştirmemi sağlayacak malzemeleri olan stüdyoları bulabileceğimi söyledi. Niles'de yalnızca bir saat kaldım, bu arada da Anderson elemanlarıyla bazı iş görüşmeleri yaptı. Sonra da tekrar birlikte San Fransisco'ya dönerek Şikago'ya gitmek üzere yola çıktık.

Anderson'dan hoşlanıyordum. Onun kendine has özel bir çekiciliği vardı. Trende bana kardeşiymişim gibi davranarak istasyonlarda inip şeker ve dergi alıyordu. Kırk yaşlarında utangaç ve iletişim kurmayı pek beceremeyen biriydi. Konu işten açıldığında bana şöyle dedi: "Endişelenmeye hiç gerek yok. Her şey yoluna girecek." Yolculuk boyunca fazla konuşmamıştı ve dalgın bir hali vardı. Bununla birlikte onun çok zeki biri olduğunu hissediyordum.

Yolculuk ilginçti. Trende üç adam vardı. Biz bunlara ilk kez yemek kompartımanında rastlamıştık. Bunlardan ikisi başarılı iş adamı görünümündeydi. Oysa üçüncüsünün onlara hiç yakışmayan, sıradan ve kaba bir görünümü vardı. Üçünün de oturup birlikte yemeleri garipti. Anderson'la birlikte bu üçlüyle ilgili senaryolar yazıyor, şık giyimlilerin mühendis olabileceğinin diğerinin ise yanlarında çalışan işçi olabileceğini düşünüyorduk. Yemek bölümünden çıktıktan sonra içlerinden biri bizim kompartımana gelerek kendini tanıttı. Kendisinin St. Louis'in şerifi olduğunu ve Bronco

Billy'i tanıdığını söyledi. San Quentin hapishanesinden bir tutukluyu asılmak üzere St. Louis'e götürdüklerini fakat tutukluyu tek başına bırakamayacaklarından onların kompartımanına gidip bölge savcısıyla tanışmak isteyip istemeyeceğimizi sordu.

"Bu koşulları yakından tanımak istersiniz diye düşünmüştük," dedi şerif güvenle. "O delikanlının oldukça kabarık bir suç dosyası var. St. Louis'te polis kendisini tutukladığında odasına gidip eşyalarını almak için izin istemiş ve eşyalarını toplarken birden tabancasını çekerek polisi öldürmüş ve Kaliforniya'ya kaçmış. Orada da hırsızlıktan yakalanarak üç yıl hapis yatmış. Çıktığında ise bölge savcısıyla ben onu bekliyorduk. Bu son derece kesin bir dava, onu asacağız."

Anderson'la birlikte onların kompartımanına gittik. Şerif iri yapılı ve sürekli gülümseyen biriydi. Bölge savcısı ise çok daha ciddi görünümlüydü.

"Oturun," dedi şerif, arkadaşıyla bizi tanıştırdıktan sonra. Sonra da tutukluya döndü. "Bu da Hank," dedi. "Başının belaya girdiği St. Louis'e götürüyoruz onu."

Hank alaycı bir şekilde gülmekle birlikte konuşmadı. Uzun boylu ve kırk yaşlarındaydı. Anderson'la el sıkıştıktan sonra, "Bronco Billy, seni defalarca izledim. Tanrım, hayatımda gördüğüm tabancayı en iyi tutan kişi sensin" dedi. Hank, benim hakkımda fazla bir şey bilmediğini söyledi. San Quentin'de üç yıl yattığı için dışarda olup bitenlere ayak uyduramadığını da ekledi.

Orada iyi vakit geçirmemize karşılık, başa çıkmakta güçlük çektiğimiz bir gerginlik söz konusuydu. Ne söyleyeceğimi bir türlü kestiremediğim için yalnızca şerifin söylediklerine gülümseyip duruyordum.

"Hayat çok zor," dedi Bronco Billy.

"Evet," dedi şerif. "Bizim amacımız da bu zorluğu hiç olmazsa biraz olsun azaltmak. Bunu en iyi Hank biliyor."

"Elbette," dedi Hank sert bir sesle.

"St. Quentin'den adımını dışarı atar atmaz aynı şeyi ben de Hank'a söylemiştim. Sorun yaratmazsa bizim de yaratmayacağımız söylemiştim ona. Onu kelepçelemek istemedik ayağında yalnızca demir zincirler var, o kadar."

"Demir zincirler mi? O da ne demek?" dedim.

"Daha önce hiç görmediniz mi?" dedi şerif. "Pantalonunun paçasını kaldır, Hank."

Hank pantalonunun paçasını kaldırdı, beş inç uzunluğunda ve üç inç

kalınlığında nikel kaplı bir kelepçe ayak bileğine bağlıydı ve oldukça da ağır bir görünümü vardı. Tutuklunun bunu taşımasını kolaylaştırmak için, içinin lastikle kaplı olduğunu açıkladı şerif.

"Bununla mı uyuyor?" dedim.

"Duruma göre," dedi şerif muzip bir şekilde Hank'a bakarak.

Hank gizem dolu bir şekilde gülümsedi.

Akşam yemek saatine kadar onlarla birlikte oturduk ve saatler ilerledikçe konuşma konusu Hank'ın yeniden tutuklanmasına geldi. Tutuklulara ilişkin bilgi değiş tokuşu sırasında, fotoğraflarla parmak izlerini görünce aradıkları adamın Hank olduğuna karar verdiklerini anlattı şerif. Böylece, Hank'ın serbest bırakıldığı gün San Quentin hapishanesine gitmişlerdi.

"Evet," dedi şerif gözlerini kırpıştırıp Hank'a bakarak. "Yolun tam karşısına geçip onu beklemeye koyulduk. Kısa bir süre sonra da Hank hapishane kapısında belirdi." Şerif işaret parmağını burnunun kenarına götürüp Hank'ı işaret ederek utangaç bir tavırla gülümsedi. "Sanıyorum, bu bizim aradığımız kişi."

O konuşmasını sürdürürken Anderson'la ben heyecanla dinliyorduk. "Onun için de onunla bir anlaşma yaptık. Bize bir oyun oynamazsa biz de ona iyi davranacaktık. Ona fırından yeni çıkmış çörekler, beykın ve yumurtadan oluşan kahvaltı hazırladık. Ve şimdi de birinci sınıfta yolculuk yapıyor."

Hank gülümseyip homurdandı. "Eğer isteseydim suçluların iadesi konusunda sizlerle sonuna kadar savaşırdım."

Şerif ona soğuk bir bakış fırlattı. "Bu, senin için hiç de iyi olmazdı, Hank," dedi yavaşça. "Bu yalnızca işleri biraz uzatırdı, o kadar. Birinci sınıf yolculuk edip konfor içinde yaşamak kötü mü?"

"Sanırım değil."

Hank'ın indirileceği istasyona yaklaştığımızda Hank coşkuyla St. Louis'deki hapishaneden söz etmeye başlamıştı. Davasının diğer tutuklularınkinden farklı olması onu sanki böbürlendiriyordu. "Usulsüz ve yetkisiz mahkemeye çıkarıldığımda o gorillerin bana nasıl davranacağını düşünüyorum! Herhalde yanımdaki tütünlerle sigaraları alırlar."

Şerifle savcının Hank'la olan ilişkisi kurbanını öldürmek üzere olan matadorun gururuna benziyordu. O gün aralığın son günü olduğundan onlar trenden inerken şerifle savcı bize iyi yıllar diledi. Hank da ellerimizi sıkarak, her iyi olayın bir sonu olduğunu sırıtarak belirtti. İşlediği suçlara

karşılık, ayağındaki zinciri sürükleyerek trenden inerken, ona iyi şanslar diledim. Bir süre sonra da onun asıldığını duyduk.

*

Şikago'ya geldiğimizde bizi stüdyonun müdürü karşıladı. Mr. Spoor, müdürün dediğine göre bir iş yolculuğuna çıkmış ve yılbaşı tatilinden önce de dönmeyecekmiş. Yılbaşından önce stüdyoda önemli bir şey olmayacağından Mr. Spoor'un yokluğunun bir sorun yaratacağını sanmıyordum. Yılbaşı günü, Spoor döner dönmez bin dolarlık prim dahil her şeyi halledeceklerini söyleyerek Kaliforniya'ya gitti. Stüdyo bir iş merkezindeydi ve burası bir zamanlar depo olarak kullanılıyordu. Oraya gittiğim sabah Spoor henüz yolculuktan dönmediği gibi işlerimle ilgili herhangi bir talimat da vermemişti çalışanlara. Birden birtakım işlerin yolunda gitmediğini sezinledim ve bürodakilerin bu konuda benden daha fazla şeyler bildiğini anladım. Ama bu beni hiç endişelendirmemişti. İyi bir filmin tüm sorunları çözeceğine olan inancım sonsuzdu. Müdüre stüdyo elemanlarından tam desteği alıp alamayacağımı ve stüdyoyu istediğim gibi kullanıp kullanamayacağımı sordum. "Elbette," diye karşılık verdi. "Mr. Anderson bu konuda bize gerekli talimatı verdi."

"Öyleyse bir an önce çalışmaya başlamak istiyorum."

"Güzel," dedi müdür. "Birinci katta senaryo bölümünden sorumlu Miss Louella Parsons'u bulun, size senaryoyu versin."

"Kendi yazdığım senaryonun dışında hiçbir şeye uymam," diye tısladım.

Stüdyoda çalışanlar her konuda belirsizlik içinde olduklarından, Spoor'un yokluğundan kavgacı ve tartışmacı kişiliğim kendini gösteriyordu. Ayrıca stüdyo elemanları istek formlarını sıradan banka memurları gibi canları istediğinde dolduruyor, aralarında bol bol çene çalıp duruyorlardı. İşin bürokratik yanı çok sıkıcı olmakla birlikte çektikleri filmler bir harikaydı. Üst kat bürolara ayrılmıştı. Buradakilerin de aşağıdakilerden bir farkı yoktu. Saat tam altıda, yönetmenin bir sahnenin tam ortasında olup olmamasına hiç aldırmadan ışıkları kapatıyorlar ve herkes evine gidiyordu.

Ertesi sabah distribüsyon bölümüne gittim. "Oyuncu listenizi görmek istiyorum," dedim soğuk bir sesle. "Şu anda çalışmayan elemanlarınızı bana yollar mısınız?"

Kendilerince uygun gördükleri kişileri yolladılar. Aralarında o günlerde fazla bir işi olmayan, kement atmayı bilen şaşı biri de vardı. Adamın adı Ben Turpin'di. Ondan anında hoşlandığım için hemen onu seçtim. Ama başrolü oynayacak kadın sanatçıyı bulamamıştım. Birkaç görüşme yaptıktan sonra, şirketle çok yakında kontrat imzalamış olan genç ve güzel bir aday, bana içlerinden işe en yatkın olanı gibi geldi. Ama Tanrım, ondan hiçbir şekilde bir tepki alamıyordum. O kadar yeteneksizdi ki sonunda ondan vazgeçmek zorunda kaldım. Yıllar sonra Gloria Swanson, bana o kızın kendisi olduğunu ve komedilerden nefret ettiği için öyle davrandığını soylemişti.

Essanay'ın en büyük sanatçılarından biri olan Francis X. Bushman, oradan hoşlanmadığımı farketmişti. "Stüdyo hakkında ne düşünürsen düşün," dedi. "Bu yalnızca bir antitezden öte bir şey değildir." Ama iş öyle değildi, stüdyodan hoşlanmadığım gibi "antitez" sözcüğünden de nefret ediyordum. Koşullar gittikçe kötüleşiyordu. İş kopyalarını görmek istediğimde onlar ekonomi yapma amacıyla bana orjinal negatifleri gösteriyorlardı. Bu da beni ürkütüyordu. İş kopyası yapmalarını söylediğimde ise sanki onlara kendilerini denize atmalarını söylemişim gibi bakıyorlardı bana. Hallerinden hoşnut ve ukala insanlardı. Film dünyasına giren ilk şirket olduklarından ve patent haklarıyla korunduklarından tüm ipleri ellerinde tuttuklarını sanıyorlardı. İyi filmler yapmak umurlarında bile değildi. Diğer şirketler patent haklarını almaya çabalar ve daha iyi filmler yaparken Essanay ukalaca tutumunu sürdürmeye devam ediyor ve her pazartesi sabahı senaryoları iskambil kağıtları gibi dağıtmakta ısrar ediyordu.

His New Job adındaki ilk filmimi bitirmek üzereydim. İki hafta geçmiş ve Mr. Spoor hâlâ dönmemişti. Ne primimi ne de haftalığı alamadığım için artık her şeyi küçümseyen ve horgören bir tavır takınmıştım. "Şu Mr. Spoor da nerede?" dedim girişteki büroya. Utanmışlardı ve beni inandıracak bir açıklama getiremiyorlardı. Saygısızlığımı gizlemek için hiç çaba harcamadım ve Spoor'un işleri her zaman böyle mi yönettiğini sordum.

Yıllar sonra olanları Spoor bana kendisi anlattı. O günlerde beni hiç tanımayan Spoor, Anderson'nun benimle haftalığı bin iki yüz dolar ve on bin dolarlık primi içeren bir kontrat imzaladığını duymuş ve bunun üzerine Anderson'a bir telgraf çekerek çıldırıp çıldırmadığını sormuş. Jess

Robbins'in tavsiyesi üzerine Anderson'nun bu kumarı oynadığını duyunca öfkesi iki katına çıkmış. O sırada en iyi komedyenlerine bile haftada yalnızca yetmiş beş dolar ödüyordu. Yaptıkları filmler masrafları güçlükle karşılayabiliyordu. İşte bu yüzden, Spoor Şikago'dan kaçmıştı.

Bununla birlikte döndüğünde, birkaç arkadaşıyla birlikte Şikago'nun büyük otellerinden birinde öğle yemeğini yerken, arkadaşları benimle çalıştığı için ona iltifat yağdırmışlar. Ayrıca stüdyodaki bürolara Charlie Chaplin'le ilgili alışılmışın dışında birçok mektup da gelmeye başlamıştı. Duyduklarına pek fazla inanmayan Spoor olayı bir de kendi gözleriyle görmeye karar vermişti. Otelde çalışan çocuklardan birinin eline bir çeyrek sıkıştırarak beni anons etmesini istemiş. Çocuk, otelin lobisinde, "Mr. Chaplin, telefonuz var," diye bağırarak dolaşırken halk heyecanla çocuğun etrafını sarıp beni beklemeye koyulmuş. Bu ünümün ilk somut belirtisiydi. İkincisi ise Spoor'un daha gelmeden satışında gerçekleşmişti. Ben daha filmi çekmeye başlamadan önce o filmin altmış beş kopyası satılmıştı. Böyle bir şeyi önceden tahmin etmek olanaksızdı. Filmi bitirdiğimde ise yüz otuz kopya satılmış ve hâlâ siparişler geliyordu. Anında makara fiyatlarını on üç sentten yirmi beş sente yükselttiler.

Spoor ortaya çıkar çıkmaz ona maaşımla primimi hatırlattım. Defalarca özür dileyerek ön büroya bu işleri halletmesi için talimat verdiğini söyledi durdu. Kontratı görmemişti ama ön büronun tüm bunlardan haberi olduğunu düşünüyordu. Bu yılan hikayesi artık iyice canımı sıkmaya başlamıştı. "Senin korktuğun ne?" dedim kısa ve öz konuşarak. "İstersen o kontratı hâlâ bozabilirsin. Aslında ben onu bozduğuna inanıyorum ya neyse."

Spoor uzun boylu, alçak sesle konuşan yakışıklı biriydi.

"Böyle düşündüğünü üzüldüm," dedi. "Ama senin de bildiğin gibi Charlie biz tanınmış bir firmayız ve kontratlarımıza hep sadık kalırız."

"Ama bu kontrata sadık kalmadınız işte."

"Bu konuyu hemen şimdi halledeceğiz."

"Benim acelem yok," dedim alayla.

*

Şikago'daki kısa ziyaretim sırasında Spoor beni yatıştırmak için elinden geleni yaptı ama ben bir türlü ona ısınamıyordum. Şikago'da çalışmaktan hiç hoşlanmadığımı ve gerçekten iyi sonuçlar istiyorsa beni Kaliforniya'ya göndermesi gerektiğini söyledim. "Seni mutlu görmek için elimizden geleni ardımıza koymayacağız," dedi. "Niles'e gitmek ister misin?"

Bu öneriden pek hoşlanmamıştım ama Anderson'dan daha çok hoşlandığım için *His New Job*'un çekimleri biter bitmez Niles'e gittim.

Bronco Billy, tüm Western'lerini orada çekmişti. Tek makaraya sığan bu filmleri çekmek onun yalnızca bir gününü alıyordu. Sürekli olarak tekrarladığı yedi öyküsü vardı ve bunlardan birkaç milyon dolar kazanmıştı. Sürekli çalışmazdı. Bazen bir hafta içerisinde tek makaralık yedi Western çeker sonra da altı haftalığına tatile çıkardı.

Niles'deki stüdyonun çevresinde Bronco Billy'nin yanında çalışanlar için yaptırdığı birkaç tane tek katlı ev vardı. Ve bu evlerden en büyüğünde de kendisi oturuyordu. Onunla birlikte kalmayı isteyip istemediğimi sordu. Bu öneriyi çok sevmiştim. Bana Şikago'da karısının evinde çok iyi vakit geçirten milyoner kovboy Bronco Billy'le aynı evde kalmak Niles'deki yaşantıya hoş görüyle yaklaşmamı sağlayacaktı.

Onun evine gittiğimizde hava iyice kararmıştı. Işıkları yaktığımızda ağzım şaşkınlıktan bir karış açık kaldı. Ev bomboş ve pislik içindeydi. Yatak odasında eski demir bir yatak vardı. Yatağın başucunda ise bir ampul sallanıyordu. Eski ve kırık dökük bir masayla bir sandalyeden oluşuyordu tüm möblesi. Yatağın hemen yanı başında tahta bir kutunun üstüne yerleştirilmiş pirinç kül tablası tepeleme izmarit doluydu. Burası gerçek bir mezbelelikti. Banyonun durumu ise korkunçtu. Helanın çalışması için önce sifonu suyla doldurmak gerekiyordu. Burası müllimilyoner kovboy G. M. Anderson'nun eviydi.

Anderson'nun kendine has bir kişiliği olduğunu sonucuna vardım. İyi yaşamaya hiç özen göstermemekle birlikte pahalı arabalara çok düşkündü. Pankreas güreşçilerine para yatırırdı bir de kendi tiyatro binası vardı. Ayrıca müzikallerin yapımcılığını da üstlenmekten kaçınmıyordu. Niles'de çalışmadığı zamanlarda zamanının büyük bir bölümünü ucuz otellerde kalarak San Fransisko'da geçiriyordu. Hayatın tadını tek başına çıkarmaya çalışan huzursuz, değişik ve kendine has kişiliği olan bir insandı. Fakat bununla birlikte Şikago'da yaşayan çok hoş bir karısı ve bir de kızı vardı. Ne var ki, onları çok seyrek görürdü. Onlar hayatlarını kendi kurallarına göre yaşıyorlardı.

Bir stüdyodan bir diğerine gitmek yorucu bir işti. Yeni bir çalışma birimi ayarlamak zorundaydım. Bu da iyi bir kameraman, bir asistan ve bir oyuncu kadrosu düzenlemem anlamına geliyordu ki, özellikle sonuncusu Niles'de fazla bir seçeneğimiz olmadığından bir hayli güçtü. Niles'de Anderson'nun kovboy ekibinin yanısıra bir başka topluluk daha vardı. Bu topluluk G. M. Anderson çalışmadığı zamanlarda masrafları karşılayan ve işlerin yürümesini sağlayan bir komedi topluluğuydu. Toplulukta on iki kişi vardı ve bunların çoğu kovboy filmlerinin aktörleriydi. Baş kadın oyuncuyu bulmak yine sorun olmuştu. Senaryo henüz kafamda oluşmamakla birlikte set ekibine gösterişli bir bar salonu hazırlamalarını söyledim. Komedi unsuru bulamadığım ya da kafamın karışık olduğu bir sırada barlar her zaman yardımıma gelirdi. Set hazırlanırken ben de baş kadın oyuncumu bulmak amacıyla M. G. Anderson'la San Fransisko'ya giderek onun müzikallerinde çalışan kızlarla görüşmeye karar verdim. Bu çok eğlenceli bir iş olmakla birlikte kızların hiç biri de bu iş için uygun değildi. Anderson'la birlikte çalışan Alman Asıllı Amerika'lı bir kovboy olan Carl Strauss, ara sıra Hill Caddesindeki Tate'nin yerine giden bir kızdan söz etti. Onunla tanışmamıştı ama kızın çok güzel olduğunu ve lokantanın sahibinin kızın adresini bildiğini söyledi.

Mr. Tate, kızı çok iyi tanıyordu. Adı Edna Purviance olan bu kız, aslen Nevada'lıydı ve şimdi de evli kız kardeşinin yanında kalıyordu. Hiç zaman yitirmeden onu aradık ve St. Francis Otelinde randevu verdik. Kız çok güzel değil olağanüstü güzeldi. Kızın görüşme sırasında hüzünlü ve ciddi bir hali vardı. Daha sonra, o sıralarda sevgilisinden yeni ayrıldığını öğrendim. Üniversitede iş idaresi okumuştu. Sessiz ve kapalı biriydi. İri gözleri, bembeyaz dişleri ve dolgun dudakları vardı. O kadar ciddi bir görünümü vardı ki, onun rol yapabileceğinden kuşku duyuyordum. Her şeye karşın onunla anlaştık. Hiçbir şey yapmasa bile komedilerimde bir süs unsuru olarak perdede görünürdü.

Ertesi gün Niles'e döndük ancak set hazır değildi. Son derece kaba ve çirkin bir şey yapıyorlardı. Bundan da stüdyonun teknik açıdan dökülmekte olduğu anlaşılıyordu. Bir iki değişiklik yapılmasını söyledikten sonra düşünmeye başladım. Filmin adının *His Night Out* olmasını istiyordum – zevk peşinden koşan bir sarhoş – bu başlangıç için yeterliydi. Bir iki kahkaha unsuru yaratacağını düşünerek gece kulübüne fıskiyeli bir çeşme koymalarını istedim. Ayrıca Ben Turpin de kadrodaydı. Çekimden bir gün önce Anderson'nun topluluğundan biri beni bir partiye davet etti. Bunun çok

büyük bir parti olmadığını yalnızca sandviç ve bira olacağını söyledi. Yirmi kişi kadardık, Miss Purviance de oradaydı. Yemekten sonra bazıları iskambil oyanarken biz de oturup konuştuk. Derken konu nasıl olduysa ipnotizmadan açıldı, ben de bu güce sahip olduğumu böbürlenerek söyledim. Odadaki herhangi birini altmış saniye içinde uyutabileceğimi söyledim. Bunu o kadar yürekten söylemiştim ki, Edna'nın dışındaki herkes bana inandı.

Edna gülmeye başladı. "Bu çok saçma"! Kimse beni ipnotize edemez!"

"Sen," dedim. "Bu konu için biçilmiş kaftansın. Altmış saniye içinde seni uyutacağıma on dolarına iddiaya giriyorum."

"Pekâlâ," dedi Edna. "Kabul ediyorum."

"Eğer daha sonra kendini iyi hissetmezsen bundan beni sorumlu tutma. Aslında o kadar önemli bir şey olmayacak."

Onu bu işten vazgeçmesi için korkutmaya çalışmıştım ama tınmadı bile. Kadınlardan biri buna izin vermemesi için yalvardı. Ama Edna "Çok aptalsın," diyerek onu dinlemedi bile.

"İddiadan vazgeçmek yok," dedi Edna.

"Pekâlâ," dedim. "Herkesten uzakta bir yerde sırtını duvara dayayıp ayakta durmanı istiyorum. Böylelikle dikkatin dağılmaz."

Karşı çıkmadan alaycı bir şekilde gülümseyerek dediğimi yaptı. Bu arada odadaki herkes dikkat kesilmiş bizi izliyordu.

"Biri saate baksın," dedim.

"Unutma," dedi Edna. "Beni altmış saniye içinde uyutacaksın."

"Altmış saniye içinde tamamiyle kendinden geçmiş olacaksın."

"Başla!" dedi saat tutan.

Hiç zaman yitirmeden Edna'nın gözlerinin içine bakarak bir iki dramatik hareket yaptım. Sonra da ona iyice yaklaşarak, diğerlerinin duymaması için fısıldadım. "Uyumuş gibi yap!" Ve ellerimi sallayarak, "uyuyacaksın, uyuyorsun, uyudun!" dedim.

Sonra da geri çekildim. Edna sendelemeye başladı. Hemen koşup onu kollarımın arasına aldım. Bizi izleyenlerden iki kişi heyecanla bağırdı. "Çabuk!" dedim. "Bana yardım edin de onu kanapeye yatıralım."

Kendine geldiğinde şaşırmış gibi yaparak kendini çok yorgun hissettiğini söyledi. Tartışmada kazanmasına ve savında haklı olduğunu kanıtlamasına karşılık iyi bir şakanın hatırına elde ettiği zaferi gizledi. Böylelikle beni kazanmış oldu ve iyi bir espri anlayışı olduğunu gösterdi.

Niles'de dört komedi çektim ama stüdyonun olanakları yeterli olmadığından ne oraya yerleşmeyi ne de orada çalışmayı istiyordum. Ander-

son'a iyi komediler çekmek için daha iyi olanaklara sahip olan Los Angeles'e gitmeyi önerdim. Stüdyoyu tekelime aldığım ve stüdyo üç topluluğun birden çalışması için yeterince büyük olmadığından bu önerimi kabul etti Anderson. Los Angeles'in göbeğindeki Boyle Tepelerinde bulunan küçük stüdyoyu kiralamak için pazarlığa girişti.

Biz oradayken Hal Roach ve Harold Lloyd adında iki genç adam, stüdyo alanını kiralamış ve çalışmaya başlamak üzereydiler.

Çektiğim her film bir öncekinden daha iyi olduğundan, Essanay yeni koşular ileri sürmeye başlamış ve iki makaralık komedilerimin günlük kirasının en az elli dolardan başlaması koşulunu getirmişti. Bu da, onların her film için önceden elli bin dolar kazanacakları anlamına geliyordu.

Bir akşam, fazla pahalı olmayan ama yeni ve rahat bir otel olan Stoll'a döndükten hemen sonra Los Angeles'ten bir telefon geldi. Telefonda bana New York'tan aldıkları telgrafı okudular:

> NEW YORK HİPODROMUNDA İKİ HAFTA BOYUNCA HER AKŞAM SAHNEDE ON BEŞ DAKİKALIK BİR GÖSTERİ YAPMASI İÇİN CHAPLİN'E 25.000 DOLAR TEKLİF EDİN. BU ONUN ÇALIŞMALARINI KESİNLİKLE ENGELLEMEYECEKTİR.

Hemen San Fransisko'dan G. M. Anderson'u aradım. Onunla ancak sabahın üçünde ulaşabildim. Telefonda ona telgraftan söz ettim ve bana yirmi beş bin dolar kazanmam için iki hafta izin vermesini rica ettim. New York'a giderken trende yeni bir komedi öyküsü yazmaya başlayacağımı ve bunu orada bitireceğimi de önerdim. Ama Anderson, New York'a gitmeme karşı çıktı.

Yatak odamın penceresi otelin sahanlığına baktığı için odada konuşulanlar her taraftan duyuluyordu. Hat çok kötü olduğu için, "Yirmi beş bin doları çöpe atmayı düşünmüyorum," diye defalarca bağırmak zorunda kaldım.

Üst katlardaki odalardan birinin camı açıldı ve bir adam bağırdı. "Bu saçmalığı kes de uyuyalım!"

Anderson telefonda, Essanay'e iki makaralık bir komedi daha çekersem onların bana yirmi beş bin dolar vereceklerini söyledi. Ertesi gün Los Angeles'a geleceğini ve bana çeki getireceğini söyledi. Telefonu kapattıktan sonra ışığı söndürüp tam yatağa girmek üzereyken birden az önce bana bağıran sesi hatırlayıp, pencereyi açıp avazım çıktığı kadar bağırdım: "Cehenneme kadar yolun var!"

Anderson ertesi sabah yirmi beş bin dolarlık çekle birlikte Los Angeles'e geldi. Bana sahneye çıkmamı öneren New York'daki şirket ise iki hafta sonra iflas etti. Bu da benim şansımdı.

Los Angeles'da artık eskiye oranla çok daha mutluydum. Boyle Tepelerindeki stüdyo çok iyi bir mahallede olmamakla birlikte ara sıra akşam üstleri kardeşimi görebildiğim için bana hiç de fena bir yer gibi gelmiyordu. Sydney hâlâ Keystone'da çalışıyordu. Benim Essanay'le olan anlaşmamın bitmesinden yaklaşık bir ay önce de onun Keystonla olan anlaşması bitecekti. O kadar çok başarı kazanmıştım ki, Sydney artık tüm zamanını benim işlerime vermek istiyordu. Raporlara göre ünüm her filmden sonra daha da artıyordu. Gişelerin önündeki kuyruklarından Los Angeles'deki başarımın boyutlarının bilincindeydim ama bunun diğer kentlerde nasıl olduğunun pek farkında değildim. New York'taki tüm dükkanlarda canlandırdığım karakterin oyuncakları yapılmış ve küçük heykelcikler piyasaya çıkmıştı. Ziegfeld'ın Çılgın Kızları, güzelliklerini bıyıklar, melon şapkalar ve bol pantalonlar giyerek bozuyor ve *Those Charlie Chaplin Feet* adlı şarkıyı söyleyerek Chaplin numaraları yapıyorlardı.

Hayranlarımdan gelen destelerce dolusu mektuplar sorun yaratmaya başlamıştı. Sydney, sekreter masrafına karşılık tüm bu mektupların cevaplandırılmasından yanaydı.

Sydney filmlerinin her zamanki ürünlerden ayırdedilerek satılması konusunu Anderson'la konuştu. Yalnızca gösterimcilerin tüm parsayı toplamaları hiç de adilce değildi. Essaney, filmlerimden yüzlerce kopya satmalarına karşılık bu satış yönetimini modası geçmiş bir şekilde sürdürüyordu. Sydney, büyük salonları koltuk sayısına göre değerlendirmeyi önerdi. Bu planla her filmin hasılatı yüz bin dolar ya da daha fazla olacaktı. Anderson bunun olanak dışı olduğunu düşünüyordu. Ona göre bu, tüm sinema sanayiinde uygulanan politikaya ters düşecekti. On altı bin sinema salonu film alma yöntem ve kurallarını asla değiştirmeyecek, yalnızca bir iki salonun bu koşuları kabul edebilecekti.

Daha sonra *Motion Picture Herald*, Essanay Şirketinin eski satış yönteminden vazgeçtiğini ve Sydney'in önerdiği gibi salonun koltuk sayısına göre satış yöntemlerini belirleyeceklerini yazdı. Bu, Sydney'in dediği gibi benim her komedimin hasılatını yüz bin dolara yükseltebilecekti. Bu haber karşısında her şeye kulak kabartmam gerektiğini karar verdim. Haftada bin iki yüz elli dolar kazanarak senaryo yazarlığı, oyunculuk ve yönetmenlik gibi tüm ağır işleri yaptığımın bilincin vararak gerektiğinden fazla

çalıştığımı ve filmlerim için daha fazla zamana gereksinim olduğu konusunda şikayet etmeye başladım. Kontratım bir yıllıktı her iki-üç haftada bir yeni bir film yapıyordum. Kısa bir zaman sonra Şikago'dan birtakım kıpırtılar başladı. Spoor trene atlayıp Los Angeles'e geldi ve her film başına on bin dolarlık bir primi içeren yeni bir anlaşma yaptı benimle. Bu tabii ruh sağlımı da düzeltmeye yetti.

Bu sıralarda D. W. Griffith, *The Birth of a Nation* adlı epik filmiyle tüm sinema dünyasının en başarılı yönetmeni olarak dikkatleri üstüne çekti. O, hiç tartışmasız sessiz sinemanın gerçek bir dehasıydı. Aşırı duygusal, absürd ve abartılı olmasına karşılık Griffith'in sinemasında insanları kendine çeken özgün bir yaklaşım vardı.

De Mille büyük umutlar vaadederek *The Whispering Chorous*'la *Carmen*a'in yeni bir uygulamasına başlamıştı ama *Male and Female*'de elde ettiği başarıyı bir kez daha tekrarlayamıyordu. Fakat her şeye karşılık onun *Carmen*'ninden o kadar çok etkilenmiştim ki, Essanay Şirketindeki son filmimi, bundan esinlenerek iki makaralık bir komedi olarak gerçekleştirmiştim. Şirketten ayrıldıktan sonra tüm kesip attıkları film şeritlerini birleştirmiş dört makaralık bir film oluşturmuşlardı benim yapıtımdan. Bundan çok kötü etkilenmiş ve iki gün perişan bir şekilde yatmak zorunda kalmıştım. Bu son derece üç kağıtçı davranışlarla bir kez daha karşılaşmamak için ondan sonra imzaladığım her kontrata çekimler bittikten sonra filmlerimin uzatmayacağına, kesilemeyeceğine ya da işime karışılmayacağına ilişkin bir madde koydurdum.

Kontratımın bitimine yaklaşması Spoor'un yeni bir öneriyle bana gelmesine neden oldu. Ona on iki tane iki makaralık film yaparsam bana üç yüz elli bin dolar ödeyeceğini ve prodüksiyonların bedelini de üstleneceğini söyledi. Ben de bundan böyle herhangi bir kontratı yüz elli bin dolarlık primi görmeden imzalayamayacağımı söyledim. Bu da Spoor'la konuşmamızın sonu oldu.

Gelecek, gelecek-o güzelim harika gelecek! Nerelerdesin? Görünüş göz kamaştırıcıydı. Bir çığ gibi para ve başarı artarak üzerime doğru geliyordu. Bu olay şaşırtıcı ve ürkütücü olmakla birlikte harikaydı da.

*

Sydney, New York'da çeşitli önerileri gözden geçirirken ben de kendi *Carmen*'imi bitirmeye çalışıyordum ve bu arada da Santa Monica'da denize bakan bir evde oturuyordum. Bazı akşamlar santa Monica rıhtımının ucundaki Nat Goodwin'in Yerinde yiyordum. Nat Goodwin, Amerikan sahnesinin en büyük aktör ve komedyenlerinden biri olarak değerlendiriliyordu. Shakespeare oyucusu olarak ve çağdaş komedilerde büyük ün salmıştı. Sir Henry Irving'in yakın dostuydu ve tam sekiz kez evlenmişti. Evlendiği her kadın da inanılmaz derecede çekici ve güzeldi. Beşinci eşi Maxine Elliott'tan "benim romalı senatörüm" diye söz eder hemen arkasından da, "ama o güzel olduğu kadar da çok zeki bir kadındı," diye eklerdi. Çok kültürlü biri olan Goodwin'in inanılmaz bir espri anlayışı vardı. Ama artık emekli olmuştu. Sahnede onu hiç görmemekle birlikte kişiliğine ve ününe saygım sonsuzdu.

Çok iyi dost olmuştuk. Serin sonbahar akşamları kıyıda uzun yürüyüşlere çıkardık. Çevrenin o ıssız ve duygusal havası beni heyecanlandırırdı. Çekimler bittikten sonra New York'a gideceğimi ona söylediğimde bana harika fikirler verdi. "İnanılmaz bir başarı kazandın ve hayatını yönetmeyi becerebilirsen önünde olağanüstü güzel bir hayat olabilir... New York'a gittiğinde Broadway'den ve dikkatleri üstüne çekmekten kaçın. Görülmek ve beğenilmek duygularıyla yanıp tutuşan birçok başarılı sanatçı bu tuzağa düşerek onları hayalinde canlandırıp göklere çıkaran insanları düşkırırlığına uğrattılar. Sesi boğuk çıkıyordu. "Her önüne gelen seni bir yerlere davet edecektir," diye sürdürdü konuşmasını. "Ama bunları kabul etme. Bunların arasında bir ya da iki kişiyi kendine dost bil gerisinin hayalini kurarak yaşamaya çalış. Birçok ünlü aktör her daveti kabul etme yanlışlığını yapmıştır. John Drew bunun en tipik örneğidir. Her daveti kabul etme hatasını yaptı. O davetlere giderken onu çağıranların hiçbiri onu izlemeye gitmediler.Onu salonlarının bir süsü olarak gördüler. Bütün dünyayı avucunun içine aldın ve bu dünyanın dışında kalmayı başarabilirsen ancak o zaman bunu sürdürebilirsin," dedi.

Bu ıssız kıyı şeridinde yürürken aramızda oldukça buruk ama çok güzel konuşmalar geçti. Nat mesleğinin sonuna gelmişti oysa ben yeni başlıyordum.

Carmen'nin montaj işlerini bitirdikten sonra aceleyle bir iki eşya toparlamış ve saat altıda kalkacak olan New York trenine koşmuştum. Bu arada da Sydney'e oraya varış zamanını bildiren bir telgraf çekmeyi de unutmamıştım.

Tren oldukça yavaş gittiğinden New York'a varmamız beş gün sürmüştü. Kompartımanımda yalnızdım, o günlerde makyajım olmadan kimse beni tanımıyordu. Güney yönünü izleyerek Amarillo Teksas'dan geçecektik. Oraya vardığımızda saat akşamın yedisi olmuştu. Traş olmaya karar vermiştim ama diğer yolcular benden önce davrandığından banyonun önünde uzun bir kuyruk vardı. Beklemeye karar verdim. Amarillo'ya yaklaştığımızda henüz giyinememiştim. Tren istasyona girdiğinde birden ortalığı yoğun bir heyecan havası sardı. Banyonun penceresinden bakınca istasyonun tıklım tıklım kalabalık olduğunu gördüm. Halk elindeki flamalarla bayrakları sallıyordu. Platformun orta yerine üzerinde yiyecek ve içecekler olan birkaç tane uzun masa konmuştu. Onlar için önemli olan yetkili birinin ya gidişini ya da dönüşünü kutluyor olmalılar diye geçirdim aklımdan. Ama dışardaki heyecan artmıştı. Birden heyecan dolu seslerin, "Nerede o?" diye sorduklarını duydum. Sonra da kalabalık trene doluştu ve insanlar koridorda aşağı yukarı koşuşurken bir yandan da bağırıyorlardı: "Nerede o? Charlie Chaplin nerede?" Sonra bir grup insan içeri daldı.

"Evet?" dedim.

"Amarillo, Teksas Belediye Başkanı ve tüm hayranlarınız adına sizi bizimle birlikte bir şeyler yemeğe ve içmeye davet ediyoruz."

İçimde yoğun bir panik hissettim. "Böyle çıkamam," dedim sabun köpükleri arasında.

"Oh, hiç önemi yok, Charlie. Üzerine bir şey at ve hemen yanımıza gel."

Aceleyle yüzümü yıkadım, yarım traş olmuş bir şekilde üzerime bir gömlek geçirdim ve bir kravat taktım. Trenden inerken bir yandan da paltomun düğmelerini iliklıyordum.

Büyük bir coşkuyla karşılandım. Belediye Başkanı, "Amarillo'lu hayranlarınız adına Mr. Chaplin..." diye söze başladı ama çığlıklar konuşmasını engelledi. Tekrar denedi. "Amarillo'lu hayranlarınız adına Mr. Chaplin... "Bu arada kalabalık itişip kakışmaya başlamıştı. Bu kakışmalar sırasında belediye başkanıyla yüzyüze geldim. İkimiz de trene doğru itiliyorduk. İnsanlar kendi güvenliklerinin telaşına düştüklerinden hoşgeldiniz konuşması da bu arada unutulmuştu.

"Geri çekilin!" diye bağırdı bir polis bize yol açmaya çalışırken. Bu olaya ilişkin tüm coşkusunu yitiren başkan aksi bir tavırla polisle konuştuktan sonra bana döndü. "Pekâlâ Charlie, şu işi bitirelim de sen de bir an ön-

tan sonra bana döndü. "Pekâlâ Charlie, şu işi bitirelim de sen de bir an önce trenine bin."

Masalardaki yiyecekler anında kapışıldıktan sonra ortalık biraz yatışmıştı. Başkan çatalıyla masaya vurarak sonunda istediği konuşmayı yapabildi. "Mr. Chaplin, Teksas Amarillo'lu dostlarınız onlarla birlikte sandviç yiyip, Coca-Cola içtiğiniz için size teşekkür etmek istiyorlar."

Bu kısa konuşmasını yaptıktan sonra benden bir şeyler söylememi isteyerek beni masanın üstüne çıkardılar. Ben de, Amarillo'da olmaktan ne denli mutlu olduğumu ve böylesi kusursuz bir karşılamayı hayatımın sonuna dek unutamayacağımı ilişkin bir şeyler geveledim. Sonra da oturarak başkanla konuşmaya çalıştım.

Oraya geleceğimi nereden öğrendiğini sordum. "Telgraf idaresinden," diyerek Sydney'e çektiğim telgrafta Amarillo'ya, sonra Kansas City'e Şikago'ya ve sonunda New York'a gideceğimi yazmıştım. Ve telgraf idaresi de bu haberi tüm basına yaymıştı.

Trene döndüğümde şaşkın bir şekilde geçip yerime oturdum. Beynim durmuş gibiydi. Daha sonra da tüm tren yolcuları kompartımanımın bulunduğu koridordan geçerek bana bir bakış fırlatıp kıkırdamaya başladılar. Amarillo'da olanları ne tam olarak içime sindirebilmiş ne de bu olaydan zevk alabilmiştim. Son derece gergindim, heyecanlıydım ve bunalıma kapılmıştım.

Tren hareket etmeden önce bana birkaç tane telgraf getirdiler. Birinde, "Hoşgeldin Charlie, seni Kansas City'de bekliyoruz," diğerinde," Trenle yolculuk etmene izin veremeyeceğimiz için Şikago'da emrine hazır bir araba seni bekleyecektir," bir başkasında ise, "Bizimle bir gece geçirip Blackstone Otelinde konuğumuz olur musun?" yazıyordu. Kansas City'ye yaklaştığımızda insanlar tren yoluna dizilmiş bağırıp çağırarak şapkalarını sallıyorlardı.

Kansas City'nin büyük tren istasyonunda kalabalıktan geçilmiyordu. Polisler istasyona girmeye çalışan kalabalığı denetim altına alamıyorlardı. Trenin üstüne çıkıp kendimi halka göstermem için bir merdiven hazır beni bekliyordu. Amarillo'da söylediğim o saçma sapan sözcükleri burada da tekrarladım. Birçok telgraf da beni bekliyordu: Acaba okulları ve tesisleri ziyaret eder miydim? New York'ta cevaplandırmak üzere telgrafları çantama tıktım. Kansas City'den Şikago'ya giderken halk yine tren istasyonlarıyla tarlaları doldurmuş bağırarak el kol sallıyorlardı. Kendimi hiçbir duyguya kaptırmadan bu olaylardan zevk almak istiyordum ama dünyanın çıl-

dırdığını düşünmekten de kendimi alamıyordum. Eğer birkaç komedi bu kadar heyecan yaratıyorsa şan şöhret kazanmanın sahte bir yanı yok muydu? Halkın ilgisini üstüme çekmekten hoşlanacağımı hep düşünürdüm ama işte bu olayı yaşamıştım ve bu beni yalnızca yalnızlık duygusuna itiyordu.

Şikago'da tren ve peron değiştirmemiz gerekiyordu. Kalabalık çıkış kapısına yığılmıştı. Beni iterek bir arabaya bindirdiler. New York'a gitmeden önce dinlenmem için Blackstone Otelinde büyük bir daireye götürdüler.

Otelde, New York polis şefinden bir telgraf aldım. Kalabalık daha şimdiden Grand Central istasyonunu doldurduğundan programımı değiştirip 125. Caddedeki istasyona inmemi istiyordu.

125. Caddedeki istasyonda Sydney beni gergin ve heyecanlı bir şekilde karşılayıp limuzine götürdü. "Ne düşünüyorsun?" dedi. "Kalabalık sabahın erken saatlerinde istasyonu doldurmuş. Basında Los Angeles'ten ayrıldığından beri her gün yazılar çıkmaya başladı. "Siyah iri puntolarla başlık atmış bir gazeteyi gösterdi. Gazetede, "İşte geldi!" diye yazıyordu. Bir başkası ise "Charlie saklanıyor," başlığını koymuştu. Otele giderken yolda bana Mutual Film Şikrketiyle haftada bin dolarlık bir anlaşma yaptığını ve kontratı imzaladıktan sonra da şirketin yüz elli bin dolarlık prim vereceğini söyledi. Sydney öğle yemeğinde avukatla buluşacağından, yer ayırttığı Plaza Oteline beni bırakarak ertesi sabah görüşeceğimizi söyleyip yanımdan ayrıldı.

Hamlet'in dediği gibi, "Şimdi yalnızım." O gün öğleden sonrayı sokaklarda dolaşıp, vitrinlere bakınarak geçirdim. Her köşe başında tedirgin bir şekilde durarak çevremi izliyor sonra yoluma devam ediyordum. Bana neler oluyordu? Mesleğimin doruk noktasına ulaşmıştım, iyi giyimliydim ama ne var ki, gidecek bir yerim yoktu. İnsan nasıl dostluk kurabilir, başkalarını ilgisini nasıl üstüne çekebilirdi? Herkes beni tanıyor gibiyidi ama ben kimseyi tanımıyordum. Kendimi incelemeye başlamıştım. Kendime acıyordum ve yoğun bir yalnızlık duygusu tüm benliğimi kaplamıştı. Başarılı bir Keystone komedyeninin bir zamanlar şöyle dediğini hatırladım: "Sonunda bir yere geldik işte Charlie. Buna ne dersin?"

"Nereye geldik?" diye karşılık vermiştim ona.

Nat Goodwin'nin öğüdü aklıma geldi. "Broadway'den uzak dur." Broadway benim düşündüğüm kadarıyla bir çöldü. Bu başarı dalgası içinde görmek istediğim eski dostlarımı düşündüm. New York'ta, Londra'da

ya da başka bir yerde eski dostlarım var mıydı gerçekten? Özel birini istiyordum, bu belki Hetty Kelly olabilirdi. Sinema dünyasına adım attığımdan beri ondan hiçbir haber almamıştım. Oysa onun anlatacaklarıma tepkisini dinlemek ne kadar da hoş olabilirdi.

Hetty o sıralarda kız kardeşi Mrs. Frank Gould'la birlikte New York'da yaşıyordu. Beşinci Caddeye doğru yürüdüm. Burada 834 nolu binada oturuyorlardı. Binanın önünde Hetty'nin evde olup olmadığını düşünerek duraksadım ama ne var ki, kapıyı çalacak kadar yürekli değildim. Bununla birlikte tam o sırada kapıdan çıkabilir ve bana rastlayabilirdi. Yaklaşık yarım saat kadar orada oyalanarak bekledim ama hiç kimse evden dışarı çıkmadığı gibi içeri de girmedi.

Columbus Alanındaki Childs lokantasına giderek pasta ve kahve ısmarladım. Garson kızdan biraz tereyağ isteyinceye dek herşey yolunda gidiyordu, işte tam o sırada garson kız beni tanıdı. O andan itibaren de bir tepki zinciri yaşamaya başladım; lokantada yemek yiyen ve mutfakta çalışan herkes yanıma gelip bir kez bana baktı. Kapının önünde birikmiş kalabalığı yararak yoldan geçen bir taksiye atladım.

İki gün boyunca tanıdığım hiç kimseye rastlamadan New York'ta dolaştım. Sevinçli ve heyecanla depresyon arasında gidip geliyordum. Bu arada sigorta doktorları beni muayene etti. Birkaç gün sonra Sydney heyecanla otele geldi. "Her şey tamam, sağlık raporun da kusursuz."

Bunu kontrat imzalama formaliteleri izledi. Yüz elli bin dolarlık çeki alırken resimlerim çekildi. O akşam Times Alanındaki kalabalığa karışarak Times binasının üstündeki elektrikle yazılan haberi okudum: "Chaplin yılda altı yüz yetmiş bin dolar karşılığında Mutual'la kontrat imzaladı. "Bu haber sanki başka birini ilgilendiriyormuş gibi gelmişti bana. Hiçbir tepki göstermeden yazıyı okumuştum. Öyle çok şey yaşamıştım ki, duygularım tükenmişti.

On İki

Yalnızlık iticidir. Bunda, gizli bir keder, dikkat ya da ilgi çekmede yetersizlik vardır. Ve insan bundan biraz da utanır. Ama şöyle ya da böyle bunu herkes yaşamıştır. Bununla birlikte benim yalnızlığım çok bunaltıcıydı; çünkü gençtim, zengindim, ünlüydüm yani dostluklar kurabilmek için her şeye sahiptim. Fakat New York sokaklarında utanç içinde ve tek başıma dolaşıyordum. Bir gün İngiliz müzikal komedi yıldızlarından o çok güzel Josie Collins'e Beşinci Caddede yürürken rastladığımı hatırlıyorum. "Oh," demişti acır gibi. "Burada tek başına ne yapıyorsun?" Kendimi büyük bir suç işlemiş gibi hissetmiştim. Gülümseyip yemek yemek için arkadaşlarımla buluşmaya gittiğimi söylemiştim. Ama ona doğruyu, yani çok yalnız olduğumu söylemeyi ve onu yemeğe davet etmeyi doğrusu çok isterdim; gel gör ki, bunu gerçekleştirecek yüreklilik bende yoktu.

Aynı gün Metropolitan Opera Binasının çevresinde yürüyüşe çıktığımda David Belasco'nun damadı Maurice Guest'e rastladım. Maurice'le Los Angeles'de tanışmıştım. Gösteri yerlerindeki en iyi biletleri satın alarak bunları sonra daha iyi bir fiyatla meraklılarına satarak iş hayatına atılmış ve daha sonra da çok başarılı bir işadamı olmuştu. Maurice solgun yüzündeki iri gözleri, geniş ağzı ve kalın dudaklarıyla Oscar Wilde'ın kötü bir kopyasına benzerdi. Çok duygusal biriydi.

"Nerelerdesin?" Sonra da ben cevap vermeden hemen ekledi. "Neden gelip beni görmedin?"

Yürüyüşe çıktığımı söyledim ona.

"Amaan ne kadar da önemli! Sen asla yalnız kalmamalısın! Nereye gidiyorsun?"

"Hiçbir yere," dedim. "Yalnızca biraz temiz hava almak istemiştim."

"Hadi benimle gel!" diyerek kaçmayayım diye koluma sıkı sıkıya yapıştı. "Seni gerçek insanlarla tanıştıracağım, birlikte olman gerekenlerle."

"Nereye gidiyoruz?" dedim endişeyle.

"Seni arkadaşım Caruso'yla tanıştıracağım."

Karşı çıkmayı daha kararlı bir şekilde sürdürdüm.

"Bugünkü matinede *Carmen*'de Caruso'yla Geraldine Farrar var."

"Ama ben..."

"Bana korktuğunu söyleme, Tanrı aşkına! Caruso harika bir insandır. O da senin gibi yalnızca bir insan. Seninle tanışmak için zaten can atıp duruyordu."

Yürüyüp temiz hava almak istediğimi söylemeye çalıştım.

"Bu sana temiz havadan daha yararlı olacaktır, emin ol."

Birden kendimi Metropolitan Opera Binasının içinde buldum ve Maurice beni salonda bir yere oturttu.

"Bir yere kıpırdama," diye fısıldadı. "Arada yanına geleceğim. "Sonra da hızla uzaklaşarak gözden kayboldu.

Carmen'nin müziğini daha önce de defalarca dinlemiştim ama bu nedense bana çok farklı gelmişti. Program dergisine baktım, evet bugün çarşamba'ydı ve programda *Carmen* diye yazıyordu. Ama kulağıma hiç de yabancı gelmeyen ve *Rigoletto*'ya benzeyen bir arya söylüyorlardı. Kafam karışmıştı. Birinci perdenin sonuna doğru Maurice yanıma geldi.

"Bu gerçekten de *Carmen* miydi?" diye sordum fısıltıyla.

"Evet," dedi. "Programın yok mu?"

Kucağımdaki dergiyi çekip aldı. "Evet," diye fısıldadı." Caruso ve Geraldine Farrar, çarşamba matine, *Carmen*. İşte hepsi bu kadar."

Perde kapandıktan sonra beni zorla sürükleyerek kulise götürdü.

Lastik ayakkabılı bir sürü işçi sahnede dekor değiştiriyordu. Buranın havası bir karabasan gibiydi. Uzun boylu, iri yapılı, sivri sakalı ve yuvarlak gözleri olan bir adam bana bakıyordu. Sahnenin tam ortasında duruyordu. Dekor değişirken endişeli bakışlı bir adam yanına geldi.

"Benim en iyi arkadaşım Signor Gatti-Casazza bugün nasıl bakalım?" diyerek Maurice Guest elini uzattı.

Gatti-Casazza kendisine uzatılan eli küçümser bir tavırla sıktıktan sonra bir şeyler mırıldandı. Sonra da Guest bana döndü. "Sen haklıymışsın, bu *Carmen* değil *Rigoletto*. Geraldine Farrar son dakikada arayıp hasta olduğunu söylemiş." Gatti-Casazza'ya "Bu Charlie Chaplin," dedi Guest. "Onu Caruso'yla tanıştıracağım. Belki bu onu neşelendirir. Hadi sen de bizimle gel." Ama Gatti-Casazza başını kederli bir şekilde sallayarak gelemeyeceğini söyledi.

"Onun soyunma odası nerede?"

Gatti-Casazza sahne amirini çağırdı. "O size gösterir."

İçgüdülerim böylesi bir zamanda Caruso'yu rahatsız etmememiz gerektiğini söylediğinden Guest'i uyardım.

"Saçmalama," dedi.

Caruso'nun soyunma odasına doğru yürümeye başladık. "Biri ışıkları söndürmüş," dedi sahne amiri. "Bir dakika bekleyin de şu ışıkları yakayım."

"Dinle," dedi Guest. "Beni bekleyenler var onun için gitsem iyi olacak."

"Beni burada tek başıma bırakmayacaksın değil mi?"

"Endişelenme, bir şey olmaz."

Cevap veremeden beni karanlığın içinde tek başıma bırakarak çekip gitti. Sahne amiri bir kibrit çaktı. "Ah, tamam işte geldik," dedi ve yavaşça kapıyı vurdu. İçerden bir ses İtalyanca haykırdı.

Sahne amiri Charlie Chaplin diyerek İtalyanca bir şeyler söyledi.

İkinci bir haykırış duyuldu.

"Bak," diye fısıldadım. "Başka zaman gelirim."

"Hayır, hayır," dedi görevini sonuna kadar yapmaya kararlıydı artık. Kapı aralandı loş ışıkta kostümcü göründü. Sahne amiri buruk bir sesle kim olduğumu açıkladı.

"Oh!" dedi kostümcü ve kapıyı tekrar kapattı. Kapı yeniden açıldı. "Lütfen içeri buyrun!"

Bu küçük başarı sahne amirinin yüzünü güldürmüştü. İçeri girdiğimizde Caruso tuvalet masasının önüne oturmuş, takma bıyıklarını takıyordu. Arkası bize dönüktü. "Ah signor," dedi sahne amiri neşeyle. "Size, sinemanın Caruso'su Mr. Charlie Chaplin'i takdim etmekten büyük mutluluk duyuyorum."

Caruso başını sallayıp bıyığını takmayı sürdürdü.

Bir süre sonra yerinden kalktı ve kemerini takarken beni inceledi. "Çok başarı kazandın, değil mi? Turnayı gözünden vurdun."

"Evet," diyerek gülümsedim.

"Çok mutlu olmalısın."

"Evet, gerçekten de öyleyim." Sonra da dönüp sahne amirine baktım.

"Eveet," dedi gülümseyerek gitme zamanının geldiğini anlatmak istercesine.

Yerimden kalkıp Caruso'ya gülümsedim. "Toreador sahnesini kaçırmak istemem."

"O Carmen, oysa bu Rigoletto," dedi elimi sıkarken.
"Ah, evet, tabii! Ha,ha,ha".

*

İçinde bulunduğum koşullarda elimden geldiğince mutlu olmaya çalışarak New York'u yaşamayı denedim. Gösteriş ve eğlence dünyasının keyfini tadında bırakarak buradan ayrılmanın zamanı geldiğini düşündüm. Ayrıca yeni kontratımla bir an önce işe başlamak için sabırsızlanıyordum.

Los Angeles'a döndüğümde Beşinci Caddeyle Main Caddesinin keşiti-ği noktada bulunan kentin en gösterişli oteli olan Alexandria'ya indim. Rokoko stilinde inşa edilen bu otelin lobisi mermer sütünlar ve kristal avizelerle doluydu. Lobinin ortasında da kocaman bir halı vardı. Söz de girişimcilerle her şeyi bilme merakında olan işadamları bu halının üstünde durup astronomik rakamlardan söz ettiğinden halıya, "milyon dolarlık halı" adı verilmişti.

Bununla birlikte Abrahamson bu halıdan bir servet kazanmıştı. Halıyı bir film şirketine satarak kazancıyla bir stüdyo kiralamış ve işsiz sanatçıları bünyesinde toplamıştı. Çektiği filmler Poverty Row'un yapıtları olarak piyasaya sürülüyordu. Daha sonra Columbia Film Şirketinin başına geçen Harry Cohn da Abrahamson'nun stüdyosunda mesleğe başlamıştı.

Gerçekçi bir insan olan Abrahamson, sanatı önemsemediğini yalnızca parayla ilgilendiğini kabul ederdi. Belirgin bir Rus aksanıyla konuşan Abrahamson, yönettiği filmlerde baş kadın oyuncuya şöyle seslenirdi: "Tamam şimdi de arkanı görelim (bu arka taraftan sahneye gir anlamına gelirdi). "Şimdi de anyaya yaklaş ve kendine bir bak. Oooh, Tanrım, ne kadar da güzelim! Yaklaşık yirmi fitlik bir maymun" (Bunu da yirmi fitlik bir film anlamında kullanırdı.) Onun baş kadın oyuncuları genellikte genç ve dekolte giysiler içerisinde her tarafını çekinmeden ortaya seren kızlardı. Abrahamson, onlara yüzlerini kameraya çevirmelerini, eğilip ayakkabılarını bağlamalarını, ot toplarmış gibi yapmalarını ya da köpek okşarmış gibi davranmalarını söylerdi. Abrahamson bu yolla iki milyon dolar kazandı sonra da akıllıca davranak kendini emekliye ayırdı.

Milyon dolarlık halıyı Sid Grauman, milyonluk salonlarını Los

Angeles'te inşa edebilmek için yapacağı anlaşmada yardımcı olması amacıyla San Fransisco'dan getirmişti. Kent büyüyüp zenginleştikçe Sid'de buna paralel olarak büyüdü. Garip şekilde reklamını yaptırmaya bayılırdı. Bir keresinde iki taksiyi kentte yarıştırmış, içindekilere birbirlerine kuru sıkı barutlarla ateş ettirtmiş ve taksilerin arkasına da şöyle yazdırmıştı: *"The Underworld*, Grauman'ın milyon dolarlık salonu."

O reklam amacıyla yapılan bir çok anlamsız işin mucidiydi. Bu olağanüstü fikirlerinden biri de, Hollywood starlarının Chines Theatre'ın önündeki ıslak betona el ve ayak izlerini çıkarttırmasıydı.

Alewandria Otelinden içeri girer girmez resepsiyondaki memur bana Sir Henry Irving ve William Gilllette'le başrolü paylaşmış ünlü aktrist Miss Maude Fealy'den gelen bir mektubu uzattı. Çarşamba akşamı Hollywood Otelinde vereceği yemeğe beni de davet ediyordu. Elbette gidecektim. Miss Fealy'le hiç karşılaşmamakla birlikte, onun Londra'yı çepeçevre kaplayan afişlerini görmüştüm ve onun güzelliğinin hayranıydım.

Davetten bir gün önce sekreterime telefon ettirip yemekte nasıl giyinmemiz gerektiğini sormasını istedim.

"Kim arıyor?" dedi Miss Fealy.

"Ben Mr. Chaplin'nin sekreterimim, çarşamba akşamki davetle ilgili..."

Miss Fealy heyecanlanmıştı. "Oh, tabii spor giyinilecek."

Miss Fealy, Hollywood otelinin balkonunda beni bekliyordu. Yine her zamanki gibi çok hoştu. Yaklaşık yarım saat kadar oturup havadan sudan konuştuk bu arada ben diğer konukların ne zaman geleceğini merak etmeye başlamıştım.

Bir süre sonra, "Yemeğe gidelim mi?" dedi.

Şaşkınlık içerisinde başbaşa yiyeceğimizi anladım.

Mis Fealy kibar ve çekici bir kadın olmanın yanısıra oldukça içine kapanık biriydi de. Masada karşısında otururken bu başbaşa yemek yemenin anlamına çözmeye çalışıyordum. Kafamın içinden çapkınca düşünceler geçiyordu ama onun benim yakışıksız düşüncelerim karşısında aşırı duyarlı bir hali vardı. Her şeye karşılık benden beklenileni öğrenmek için pür dikkat kesildim. "Böyle başbaşa yemek gerçekten de eğlenceli," dedim çoşkuyla.

Yumuşak bir şekilde gülümsedi.

"Yemekten sonra eğlenceli bir şey yapalım," dedim. "Bir gece kulübüne ya da başka bir yere gidelim."

Yüzünde belirsiz bir tehlike ifadesi oluştu ve duraksadı. "Ne yazık ki, bu akşam eve erken dönmek zorundayım. Yarın sabah erkenden Macbeth'in provalarına başlıyoruz."

Şaşkınlıktan neredeyse küçük dilimi yutacaktım. Allahtan tam o sırada yemeklerimiz geldi ve derin bir sessizlik içinde yemeğe başladık. Yolunda gitmeyen bir şey vardı ve bunu ikimiz de biliyorduk. "Sanırım bu akşam sizin için oldukça sıkıcı geçiyor," dedi.

"Tersine, her şey çok güzel."

"Üç ay önceki yemek davetime gelmediğiniz için çok üzüldüm. Ama anladığım kadarıyla o sıralarda New York'taydınız galiba."

"Affedersiniz," diyerek Miss Fealy'nin mektubunu çıkardım ve ilk kez o zaman mektubun tarihine baktım. Sonra da mektubu ona uzattım. "Evet." diye güldüm. "Gördüğünüz gibi davetinize üç ay sonra katılabiliyorum ancak."

*

1910 yılı Los Angeles'da Batılı zengin işadamlarıyla girişimcilerin bağını sona erdiren simgeydi ama ben bunların çoğuyla tanışmış ve de iyi vakit geçirmiştim.

Bunlardan biri demiryolu ve bakır kralı mültimilyoner William A. Clark'dı. Aynı zamanda amatör bir müzisyen olan Clark, Filarmoni Orkestrasına yüz elli bin dolarlık bağışta bulunmuştu ve orkestrada ikinci keman olarak sanat hayatını sürdürüyordu.

Gecede binlerce dolar harcamaktan hiç kaçınmayan, sürekli partiler veren, garsonlara yüz dolar bahşiş bırakmaktan çekinmeyen Death Valley Scottie neşeli, şişman, kırmızı gömlekler ve işçi tulumları giyen biriydi. Birdenbire esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolur bir ay sonra kaybolduğu gibi birden ortaya çıkıverir ve partiler vermeye başlardı. Bu, yıllarca böyle sürdü. Bazıları onun Death Valley'de gizli bir madeni olduğuna inanmışlardı. Onu izlemeye çalışmışlar ama ne var ki, o her zaman onları atlatmayı başarmıştı. Sırrını mezara kadar da götürdü. Ölmeden önce, 1940 yılında boş bir çöl olan Death Valley'nin ortasında görkemli bir köşk yaptırdı. Bu köşkün ona yarım milyondan fazlaya patladığı söylenir.

Kırk milyon dolarlık bir serveti olan Mrs. Craney – Gatts ateşli bir sosyalistti. Birçok anarşistle sosyalistin savunmalarını yapmaları için avuç dolusu paralar harcamıştı.

Glenn Curtiss o günlerde uçak sahnelerinin dublörü olarak Sennett'in yanında çalışıyor, bir yandan da şimdi çok ünlü olan Curtiss havacılık sanayini kurmak için deliler gibi sermaye arıyordu.

O sıralarda iki küçük bankası olan A. P. Giannini, daha sonra Birleşik Devletlerin en büyük bankası olan *The Bank of America*'yı kurmuştu.

Babasının mirasına konan Howard Huges, çağdaş petrol araştırma yöntemini geliştiren kişidir. Howard uçak sanayine girerek milyonlarını ikiye katladı. Kendine has bir kişiliği olan Howard, işlerini üçüncü sınıf bir otelde kalarak telefonla çözümler ve ortalıkta pek görünmezdi. Amatör olarak sinemayla da ilgilenmiş ve Jean Harlow'un oynadığı *Hell's Angels* adlı filmde küçümsenmeyecek bir başarı kazanmıştı.

O günlerde değişmeyen zevklerim cuma akşamları Vernon'da ringe çıkan Jack Doyle'i izlemek, pazartesi akşamları Orpheum Tiyatrosundaki vodvile gitmek, perşembe akşamları Morosco Tiyatrosundaki komediyi izlemek ve arasıra da bir senfoni orkestrası dinlemekti.

*

Akşam saatlerinde Los Angeles Spor Kulübü sosyetenin ve işadamlarının bir iki tek atmak için uğradıkları vazgeçilmez yerlerden biriydi. Şansını denemek için Hollywood'a gelmiş ama pek başarılı olamamış Valentino adındaki genç adam hemen hemen her akşam bara gelir ve içkisini tek başına yudumlardı. Valentino gibi figüranlık yapan Jack Gilbert, beni onunla tanıştırdı. Onu uzun bir süre görememiştim, sanıyorum bu süre içinde yıldızı parladı. Tekrar karşılaştığımızda çok çekingen bir hali vardı. "Seni son gördüğümden bu yana ölümsüzlerin arasına katılmışsın," dedim ve anında çekingenliği yok oldu. Kahkahalarla güldü ve dostça davranmaya başladı.

Valentino burukluk simgesi gibiydi. Başarısının altında hafifçe eziliyormuş gibi bir hali vardı. Zeki, sessiz ve alçakgönüllü bir kişiliği olan Valentino'nun kadınlar arasında da büyük süksesi vardı. Ama nedense evlendiği tüm kadınlar ona kötü davranmaktan kaçınmazlardı. Evliliklerinin bi-

rinde daha balayları bitmeden karısı laborutuvarda çalışan çocuklardan biriyle ilişkiye girmişti. Kadınlar üstünde Valentino kadar hiçbir erkek çekici ve etkileyici olmamıştır ne var ki, hiç bir erkek de onun kadar kadınlar tarafından aşağılanmamıştır.

Artık 670.000 dolarlık kontratımın gereği bazı hazırlıklara başlamıştım. Mutual Film Şirketinin hem temsilcisi hem de tüm işleri yöneten Mr. Caulfield, Hollywood'un göbeğinde bir stüdyo kiraladı. Edna Purviance, Eric Campbell, Henry Bergman, Albert Austin, Llyod Bacon, John Rand, Frank Jo Coleman ve Leo White'tan oluşan küçük komedi topluluğumuzla işe başlamak için artık kendimi çok iyi hissediyordum.

İlk filmim olan *The Floor Walker* büyük başarı sağladı. Filmde, büyük bir dükkanda hareket eden basamak kullanmıştım. Sennet filmi gördüğünde şöyle demişti: "Neden biz bunu daha önce akıl edemedik?"

Kısa bir süre sonra da kendimi işin havasına kaptırarak her ay iki makaralık film çekmeye başlamıştım. *The Floor Walker*'dan sonra *The Fireman, The Vagabond, One a.m., The Count, The Pawnshop, The Immigrant, Behind the Screen, The Rink, Easy Street, The Cure* ve *The Adventurer*'ı çektik. Bu on iki komediyi on altı ayda tamamladık.

Bazen bir senaryoda bir sorun ortaya çıkıyor ve ben bu sorunu çözmekte güçlük çekiyordum. Böyle bir şey olduğunda da işi bırakıp düşünmemeye çalışarak ya soyunma odamda acı içinde volta atarak duruyor ya da setin dışında bir yerde saatlerce oturarak sorunu çözmeye çalışıyordum. Sanatçıların ya da yönetimdekilerin beni bu şekilde yakalamaları ve Mutual'ın prodüksiyon masraflarını karşılamaları beni aslında utandırıyordu. Ayrıca Mr. Cauefield işlerin yolunda gidip gitmediğini görmek için her gün sete uğruyordu.

Uzaktan onun setin çevresinde dolaştığını görüyordum. Onun, paralarının sokağa atıldığını düşündüğünden emindim. Elimden geldiğince kibar davranmaya çalışarak düşündüğüm zaman insanların çevremde dolaşmasından hiç hoşlanmadığımı ve onların endişeli bakışlarını üzerimde hissetmek istemediğimi dolaylı bir şekilde anlatmaya çalışıyordum.

Hiçbir şeyin üretilmediği o verimsiz günlerde ise Mr. Caulfield, ben tam stüdyodan çıkarken sanki bir raslantı sonucu oralardaymış da beni yeni görmüş gibi sıradan bir tavırla yanıma gelir ve "Film nasıl gidiyor?" diye sorardı.

"Kötü. Çok yoruldum. Beynim durmuş gibi!"

O da boğuk bir ses çıkartarak güler gibi yaparak, "Merak etme bu da geçer," derdi.

Her şeyi düşündükten ve kendimi iyice zorladıktan sonra bazen sorunun çözümü günün sonuna doğru beynimde bir şimşek gibi çakardı. Sanki mermer zeminin üstündeki bir tabaka toz mucizevi bir şekilde ortadan kalkıp güzelim mermerleri gün ışığına çıkarmışcasına çözüm kafamın içinde netleşirdi. Gerginlik anında yok olur ve stüdyo eski havasına sihirli bir değnek değmişcesine kavuşurdu. Bu arada Mr. Caulfiled'in patlattığı kahkahaların da ardı arkası kesilmezdi.

Kadromdaki hiçbir sanatçı hiçbir çekim sırasında yaralanmaz ya da sakatlanmazdı. Tüm şiddet sahneleri defalarca ve dikkatle prova edilir ve bir koreografın titizliğiyle çekime hazırlanırdı. Yüze atılan tokatlar da hiçbir zaman gerçek değildi. Kavga sahnelerinde ise herkes ne yapacağını gayet iyi bildiğinden zamanlama açısından herhangi bir sorun çıkmazdı. Depremler, kargaşalar gibi tüm şiddet içeren sahneler yapay olduğundan kimsenin başına bela gelmezdi.

Tüm bu çekimler sırasında yalnızca tek bir kaza oldu. Bu, *Easy Street*'in çekimleri sırasındaydı. Bir sokak lambasını kabadayıya doğru iterken lambanın üstü düşerek metal kenarı burnumu yardı. Bu yarığa hastanede iki dikiş atmak zorunda kaldılar.

Mutual'la çalıştığım dönem sanıyorum meslek hayatımın en mutlu dönemiydi. O sıralarda yirmi beş yaşındaydım ve dünya bana kucak açmıştı. Çok kısa bir süre içinde milyoner olacaktım ve tüm bunlar bana çılgınca geliyordu. Cebime para akıyordu. Her hafta elime geçen on bin dolarlar yakında yüz binlerce dolara dönüşecekti. Değerim dört yüz bin dolardan beş yüz bin dolara yükselmişti. Ama bunların karşısında hiçbir zaman şımarmadım.

J. P. Morgan'ın arkadaşı Maxine Elliott'un bana bir zamanlar söylediği şu cümleyi hiç aklımdan çıkarmadım: "Para yalnızca unutulmak içindir." Ben de ona paranın hatırlanması da gereken bir unsur olduğunu söylemiştim.

Kuşkusuz başarılı kişiler çok farklı dünyalarda yaşıyorlardı. İnsanlarla karşılaştığımda yüzlerinde ilgi pırıltıları oluşuyordu. Sonradan görme biri olmama karşılık görüşlerim ciddiyetle ele alınıyordu. Yeni tanıdıklarım yakınlarımmışcasına sorunlarımı paylaşmaya can atıyorlardı. Bu, çok gurur verici bir davranış olmakla birlikte kişiliğim böylesi bir yakınlaşmaya izin vermiyordu. Keyfim yerindeyken müzikten hoşlandığım gibi dostlarımdan da hoşlanıyordum. Bununla birlikte böylesi bir bağımsızlık ve özgürlük ara sıra yoğun bir şekilde hissettiğim yalnızlığın bedeliydi.

Kontratımın sonuna doğru bir gün kardeşim spor kulübündeki odama gelerek acı dolu bir sesle açıkladı: "Evet, Charlie artık milyonerler sınıfına girdin sen de First National şirketi için 1.200.000 dolara sekiz adet iki makaralık komedi filminin anlaşmasını yaptım senin adına."

Ben de tam o sırada yeni banyodan çıkmış, belimde havlum kemanımla *The Tales of Hoffman*'ı çalıyordum. "Bence bu harika."

Sydney birden kahkahalarla gülmeye başladı. "Yine bir gün böyle belinde havlun, kemanınla bir şeyler çaldığın sırada yanına gelip bir milyon iki yüz elli binlik bir anlaşma imzaladığımı söylediğimde gösterdiğin tepkiyi hatırladım şimdi!"

Kazanılan parayı haketmenin baş koşul olduğunu hiçbir zaman aklımdan çıkarmadım.

Zenginlik umutları yaşam standartımı hiçbir zaman değiştirmedi. Zengin olmak hoşuma gidiyordu ama bunu kullanmayı sevmiyordum. Kazandığım bunca parayı hiçbir zaman bir arada görmediğim için bana yalnızca bir sembol olarak geliyordu. Bu yüzden de param olduğunu kanıtlamak için bir şeyler yapmak zorundaydım. Kendime sekreter, uşak ve şöförlü bir de araba aldım. Bir gün bir otomobil galerisine girdiğimde o günlerde Amerika'nın en iyi arabası diye nitelendirilen yedi kişilik Locomobile'i gördüm. Araba satılamayacak kadar güzel gelmişti bana. Bununla birlikte doğruca satıcının yanına gidip sordum. "Bu araba kaç para?"

"Dört yüz doksan dolar."

"Hemen paketle."

Satıcı şaşkınlık içinde bu ani kararın karşısında direnmeye çalıştı. "Motoru görmek istemez misiniz?"

"Bu konuda hiçbir şey bilmiyordum ki, onun için hiç farketmez," diye karşılık verdim. Ama bununla birlikte arabanın ön lastiğine profesyonel bir tavırla dokundum.

Satış işlemi oldukça basitti. Bir kağıda adımı yazdıktan sonra araba birden benim olmuştu.

Parayı değerlendirmek başlı başına bir sorundu ve ben bu konuda hiçbir şey bilmiyordum. Oysa Sydney vergiler, yatırımlar, oranlar, hisse senetleri ve vadeli hesaplar gibi konularda pek bilgiliydi. O günlerde yatırım olanakları çok fazlaydı. Los Angeles'li bir emlakçı onunla ortak olmam için yalvarıp duruyordu. Planına göre ikimiz de iki yüz elli biner dolar ortaya koyarak Los Angeles Vadisinde geniş bir arazi satın alacaktık. Onun hesabına göre bölgede petrol bulunduğundan yatırdığımız para çok kısa bir zaman içinde elli milyona fırlayacaktı.

On Üç

Melba, Leopold Godowsky ve Paderewski, Nijinsky, Pavlova gibi birçok ünlü ziyaretçi o sıralarda stüdyoya geliyordu.

Paderewski'nin büyük bir çekiciliği vardı ama bunun yanı sıra da asaletini aşarı vurgulayan bir burjuva havası da dikkatleri çekiyordu. Uzun saçları, bıyığı ve alt dudağının altındaki bir tutam sakalıyla esrarengiz bir görünmü vardı. Resitallerin de salonun ışıkları hafifçe kararıp izleyiciler neredeyse bir trans haline girdiklerinde piyanonun taburesine otururken her zaman sanki gizli bir elin tabureyi hafifçe çektiğini düşünürdüm.

Savaş sırasında ona New York'taki Ritz Otelinde rastlamış ve büyük bir coşkuyla selamladıktan sonra oraya konserler vermek için mi geldiğini sormuştum. Büyük bir ciddiyetle şöyle karşılık vermişti: "Ülkeme hizmet etmem gerektiğinde konser vermem."

Paderewski daha sonra Polonya başbakanı olmuş ve Versay antlaşması konferansları sırasında "sizin gibi bir olağanüstü bir sanatçı nasıl olur da politikacılık gibi adi bir işle uğraşır?" diyen Clemenceau gibi aynı duyguları yaşamıştım.

Öte yandan ünlü piyanist Leopold Godowsky yuvarlak yüzlü, neşe dolu, sıradan ve her zaman gülümseyen kısa boylu biriydi. Los Angeles'teki konserinden sonra orada bir ev kiralamıştı ve ben oraya oldukça sık giderdim. Pazar günleri evinde çalışırken onu dinleme ayrıcalığım vardı ve o küçücük ellerin yarattığı olağanüstü teknik ve beceriye tanık olmaktan gurur duyardım.

Rus Balesinin sanatçılarından olan Nijinsky de stüdyoya gelenlerin arasındaydı. Oldukça yakışıklı, çıkık elmacık kemikleri ve hüzünlü bakışlı gözleriyle çok ciddi görünümlü biriydi ve bana sivil giysiler içindeki bir keşişi hatırlatırdı. O sırada *The Cure*'u çekiyorduk. Kameranın arkasına geçip oturur benim çok komik olduğunu düşündüğüm bir sahnede bile asla gülümsemezdi. Diğer izleyenlerin kahkahalarla gülmesine karşılık Nijinksy'nin bakışları daha da buruk bir hal alırdı. Stüdyodan ayrılmadan önce yanıma gelir, elimi sıkar ve çalışmamdan çok hoşlandığını söylerek bir kez daha gelip gelemeyeceğini sorardı. Ben de, "Elbette," dedim. İki gün sonra yine gelerek hazin bir yüzle beni izlerdi. Çekimlerin son günün-

de kameramana Nijinsky'nin bu kasvet dolu varlığının komedimi olumsuz etkileyeceğinin bilincinde, kameraya film koymamasını söyledim. Ama o her şeye karşılık beni her günün sonunda iltifatlara boğmaktan asla vazgeçmiyordu. "Komedileriniz bale gibi, siz gerçek bir dansçısınız."

O güne dek ne bir başka bale topluluğunu ne de Rus Bale Topluluğunu izlemiştim. Ama o haftanın sonunda bir matineye çağrıldım.

Dünyanın en hayat dolu ve neşeli adımı Diaghilev beni tiyatronun kapısında karşıladı. Programlarının benim hoşlanacağım tarzda olmadığını söyleyerek özür diledi. "L'Apres-midi d'un Faune'nun olmayışı ne kadar kötü, değil mi?" dedi. "Oysa ondan çok hoşlanacaktınız." Sonra da yanındaki adama döndü. "Nijinsky'e söyle aradan sonra Şarlo için *Faune*'u oynayacağız."

İlk bale Şehrazat'tı. Doğrusu pek hoşlandığımı söyleyemem. Danstan çok oyunculuk ağır basıyordu ve Rismky-Korsakov'un müziği ise belli başlı bir iki melodinin sürekli tekrarından ibaretti. Ama ondan sonra Nijinsky'nin bir sanatçıyla *pas de deux*'sü vardı. Sahneye adımını atar atmaz büyülenmiştim. Çok az deha görmüştüm ve Nijinsky bunlardan biriydi. İnsanı büyüleyen Tanrısal bir hali vardı ve sanki başka bir dünyadan gelmiş gibiydi. Yaptığı her hareket şiirsel ve her sıçrayışı başka bir gezegene yapılan bir yolculuk gibiydi.

Arada Diaghilev'e beni soyunma odasına getirmesini söylemiş. Dilim tutulmuş gibiydi. İnsan böylesi büyük bir sanat olayı karşısında ne diyeceğini ya da nasıl davranacağını kestiremiyor. Nijinsky'nin soyunma odasında sessizce oturmuş, onu yanaklarına yeşil allıklar sürüp *Faune* için hazırlanırken huşu içinde izliyordum. Konuşma konusu yaratmak amacıyla bana filmlerimin nasıl gittiğini sordu ne var ki, ben ona yalnızca tek heceli sözcüklerle karşılık verebiliyordum. Aranın bittiğini belirten ziller çaldığında yerime dönmemin iyi olacağını söyledim.

"Yoo, hayır, hayır, daha kalın," dedi.

Kısa bir süre sonra kapı vuruldu. "Mr. Nijinsky, uvertür müziği bitti."

Sabırsızlanmaya başlamıştım.

"Telaşlanmayın," dedi. "Daha çok zamanımız var."

İyice şaşırmıştım ve onun neden böyle davrandığını bir türlü anlayamıyordum. "Yerime dönsem sanırım iyi olacak."

"Yo, yo, bırakın bir uvertür daha çalsınlar."

Diaghilev soyunma odasının kapısını açarak fırtına gibi içeri daldı. "Hadi, hadi! İzleyiciler alkışlamaya başladılar."

"Bırak beklesinler, bu çok daha ilginç," dedi Nijinsky ve bana oldukça sıradan sorular sormaya başladı.

Utanmıştım. "Yerime dönmeliyim," dedim.

Hiç kimse *L'Apres-midi d'un Faune*'da Nijinsky gibi dansetmemiştir. Sahnede yarattığı gizemli dünyada hüzün tanrısıymışcasına dansedişi olağansütüydü. Bu havayı büyük bir çaba harcamadan yalnızca bir iki basit hareketle sağlayabiliyodu.

Nijinsky, altı ay sonra delirdi. Bunun ilk belirtileri o gün soyunma odasında oturup izleyicileri bekletmesiydi. Bu duyarlı kişinin yaşadığı acımasız dünyayı bir yana itip hayalindeki dünyaya geçişinin tanığı oldum.

Bir kişiyi alabildiğine yüceltmek iş hayatında veya sanatta oldukça ender rastlanan bir durumdur. Pavlova bu olguyu yaşamış ender sanatçılardan biridir. Beni her zaman etkileyebilmişti. Dans ederken her hareketiyle yer çekiminin merkeziymişcesine bir duygu verirdi. Sahneye adımını her atışında içimden ağlamak gelirdi.

Arkadaşlarının çağırdığı gibi Pav'la Universal stüdyoları için film çevirmeye geldiği Hollywood'da tanışmıştım ve kısa bir süre içinde de çok iyi iki dost olmuştuk. Ne yazık ki, sinema onun dansının şiirselliğini yakalayamamıştı.

Rus Konsolosluğunun verdiği veda yemeğine ben de gitmiştim. Uluslararası bir niteliği olan bu davet inanılmaz derecede sıkıcıydı. Yemek boyunca birçok kere kadehler kaldırılmış bazen Fransızca bazen de Rusça söylevler verilmişti. Oradaki tek İngilizin ben olduğuma inanıyordum. Konuşma sırası bana gelmeden önce bir profesör Pavlova'nın sanatını öven Rusça yazılmış bir yazıyı önüme itti. Az önceki söylevden fena halde etkilenen profesör ağlamaya başladı, sonra da yerinden kalkıp Pavlova'nın yanına giderek onu defalarca öptü. Ne yarasam yapayım bunun somut bir anlamı olmayacağını düşünerek konuşma sıram geldiğinde ayağa kalktım ve İngilizcemin Pavlova'nın sanatının önemini anlatacak düzeyde olmadığını, bundan ötürü Çince konuşacağımı söyledim. Anlaşılmaz bir şekilde konuşmaya başlayarak, profesörün az önceki vurgulamalarını taklit ederek konuşmamı profesörden daha coşkuyla Pavlova'yı öperek noktaladım. Peçeteyi alıp ikimizin de başını örterek onu defalarca öptüm durdum. Masadakiler kahkahadan kırılıyordu. Bu da partinin ağırbaşlı ve kasvetli havasını bir anda yoketmeyi başarmıştı.

Sarah Bernhardt, Orpheum vodvil tiyatrosunda sahneye çıkıyordu. O günlerde oldukça yaşlandığı ve meslek hayatının sonuna geldiğinden hiç-

bir zaman onun sanatından gerçek bir haz duyamadım. Ama Duse, Los Angeles'e geldiğinde yaşı ve meslek hayatının sonuna yaklaşması bile onun o olağanüstü dehasını gölgelemeye yetmemişti. Oldukça başarılı bir İtalyan sanatçı topluluğuyla çıkıyordu sahneye. Yakışıklı genç bir aktör Duse sahneye çıkmadan önce insanın gözlerini kamaştıran bir gösteri yaparak tüm izleyicileri avucunun içine alırdı.

Daha sonra da Duse sahnenin solundaki kemerin altından salınarak sahneye girerdi. Beyaz krizantem sepetinin hemen arkasındaki piyanonun yanında biran durur sonra da yavaşça çiçeklerin yanına gider ve onları yeniden düzenlemeye başlardı. Salonda belli belirsiz bir mırıldanma olur ve dikkatim anında Duse'dan genç aktöre dönerdi. Oysa o ne aktörle ne de sahnedeki diğer sanatçılarla ilgilenir, elindeki çiçekleri düzenle sepete yerleştirmeyi sürdürürdü. İşini bitirdikten sonra da ağır adımlarla diyagonal bir şekilde sahnenin önüne kadar yürür ve şömeninenin hemen yanıbaşındaki koltuğa oturarak dalgın bir ifadeyle şömineye bakmaya başlardı. Bir keresinde ama yalnızca bir keresinde aktöre baktı ve o bakıştaki burukluğu görmemeye de olanak yoktu. Daha sonra ise o güzel ve duyarlı ellerini şöminenin ateşinde ısıtırdı.

Genç aktör onunla heyecanlı bir şekilde konuştuktan sonra da bakışlarını şöminenin ateşinden kaldırmadan yavaşça karşılık verirdi. Davranışları hiç abartılı değildi ve sesi sanki başka bir dünyadan geliyormuşçasınaydı. Söylediklerinin tek bir sözcüğünü bile anlamazdım ama dünyanın en yetenekli ve büyük sanatçısının karşısında olduğumu sezinlerdim.

*

Sir Herbert Beerbohm Tree'nin baş kadın oyuncusu Constance Collier, Lady Macbeth'de Sir Herbert'la birlikte oynamak için Triangle Film Şirketiyle anlaşma yapmıştı. Daha küçük bir çocukken His Majesty's Tiyatrosunun balkonundan onu defalarca izlemiş ve *The Eternal City* ile *Oliver Twist*'teki Nancy rolünde unutulmaz başarılar sağladığını biliyordum. Bu yüzden de Levy'nin Lokantasında otururken Miss Collier'in tanışmak için beni masasına çağıran notunu aldığımda sevinçten havaya uçmuştum. O karşılaşmamızdan itibaren de hayat boyu sürecek çok iyi iki dost olmuş-

tuk. Neşeli, yaşamayı seven ve hayat dolu bir insandı Miss Collier. İnsanları bir araya getirmekten çok hoşlanırdı. Beni Sir Herbert'la ve ortak birçok yanımız olduğuna inandığını söylediği Douglas Fairbanks'la beni tanıştırmayı çok istiyordu.

İngiliz tiyatrosunun en önemli isimlerinden olan Sir Herbert, duygulara olduğu kadar da akla hitap eden bir sanatçıydı, *Oliver Twist*'te canlandırdığı Fagin'de insanı ürküten ama aynı zamanda da güldüren bir kişilik yakalamıştı. Çok az bir çabayla dayanılması güç olan büyük bir gerginlik yaratabilirdi. Onun canlandırdığı kişilikler her zaman başlı başına bir olay niteliğindeydi. Örneğin Svengali. İzleyiciyi bu garip kişiliğin varlığına inandırmış ve bu kişiliğe yalnızca hicivsel açıdan değil şiirsel bir tavırla da yaklaşmıştı. Eleştirmenler onun rollerini abarttığını söylerlerdi, evet bu doğru ama bu abartılı tavrını da o kadar güzel ve etkileyici yapardı ki. Oyunculuğu çok çağdaştı. *Julius Caesar*'daki yorumu çok zekiceydi. Cenaze töreni sahnesinde kalabalığın karşısına geçip uzun bir tirad söylemek yerine yaşadığı mutluluğun altını çizercesine insanlara tepeden bakan ve hor gören bir tavırla konuşurdu.

On dört yaşındayken Sir Herbert'i birçok kez izlemiştim ve Constance, Sir Herbert, kızı İris ve benim için küçük bir akşam yemeği düzenlediğinde gerçekten heyecandan içim içime sığmıyordu. Alexandria Otelinde Sir Herbert'ın odasında buluşacaktık. Constance'ın benden önce gitmesini umarak buluşma saatini özellikle biraz geçirmiştim ama Sir Herbert beni içeri aldığında yönetmeni John Emerson'nun dışında odada başka kimselerin olmadığını gördüm.

"İçeri gel, Chaplin," dedi Sir Herbert." Constance senin hakkında o kadar çok şey anlattı ki."

Beni Emerson'la tanıştırdıktan sonra, Macbeth'in bazı sahnelerini gözden geçirdiklerini söyledi. Kısa bir zaman sonra Emerson gitti ve ben birden kendimi büyük bir utangaçlığın içide hissettim. "Seni beklettiğim için özür dilerim," dedi Sir Herbert, karşımdaki koltuğa geçip otururken. "Büyücü sahnesi için gerekli olan efekti tartışıyorduk da."

"Oh-h-h," dedim.

"Balonlar bir sis perdesinin arkasındaymışcasına rüzgarla tüm sahne boyunca hafif hafif sallansın diye düşünüyorum, ne dersin?"

"Oh-h-h... bu harika."

Sir Herbert duraksayarak bana baktı. "Çok büyük bir başarı elde ettin değil mi?"

"Sizinki gibi değil," diye mırıldandım özür dilercesine.

"Ama tüm dünya seni tanıyor! İngiltere ve Fransa'da askerler seninle ilgili şarkılar söylüyorlar."

"Ne diyorsunuz?" dedim şaşırmış gibi yaparak.

Bana bir kez daha baktı, bakışlarındaki kuşkuyu gördüm. Sonra da ayağa kalktı. "Constance gecikti. Telefon edip ne olduğunu öğreneyim. Bu arada seni kızım Iris'le tanıştırmak istiyorum," dedi ve odadan çıktı.

Rahatlamıştım, onun yanında kendimi küçük bir çocuk gibi hissetmiştim. Elinde uzun bir ağızlık olan genç ve uzun boylu bir kadın içeri girdi. Etkili bir sesle, "Nasılsınız Mr. Chaplin? Hiçbir filminizi görmeyen dünyadaki tek kişi benim sanırım."

Gülümseyerek başımı salladım.

Iris sarı saçları, kalkık burnu ve parlak mavi gözleriyle kuzey ülkelerinden birine benziyordu. O günlerde on sekiz yaşında ve oldukça çekici bir kadın olan Iris'in ilk şiir kitabı on beş yaşında piyasaya çıkmıştı.

"Constance sizden çok söz etti," dedi.

Tekrar gülümseyip başımı salladım.

Kısa bir süre sonra Sir Herbert geri gelerek, Constance'ın kostüm provalarından ötürü gelemeyeceğini ve yemeğimizi onsuz yiyeceğimizi söyledi.

Sevgili Tanrım! Benim gibi çekingen biri bu yabancılarla tüm bir geceyi nasıl geçirebilirdi? Kafamdaki bu yoğun düşünceyle derin bir sessizlik içinde odadan çıktık, sessizlik içinde asansöre bindik, sessizlik içinde otelin lokantasına girdik ve sanki az önce bir cenaze töreninden dönmüş gibi masamıza oturduk.

Zavallı Sir Herbert'la Iris, konuşma konusu bulmak için adeta birbirleriyle yarışıyor gibiydiler. Şu yemek bir an önce gelse de gerginliğim biraz azalsa... Baba kız Güney Fransa, Roma ve Salzburg'la ilgili bir şeyler anlattıktan sonra oralara hiç gidip gitmediğimi sordular. Hiç Max Reinhardt'ın prodüksiyonlarından birini görmüş müydüm acaba?

Başımı özür dilercesine sallayıp duruyordum, bu soruların karşısında.

Sir Herbert bana dikkatle baktı. "Dünyayı gezip dolaşmalısın."

Bunun için zamanım olmadığını söyledim sonra da şöyle ekledim: "Bakın Sir Herbert, o kadar ani ve başdöndürücü bir şekilde başarı kazandım ki, buna ayak uyduracak zamanım olmadı. Ama öndört yaşımdayken sizi Svengali, Fagin, Anthony ve Falstaff rollerinde izledim, hatta bazılarını defalarca gördüm ve o günden beri de size tapıyorum. Sizin sahne geri-

sinde de bir hayatınız olabileceği hiç aklıma gelmezdi. Siz bir efsanesiniz. Ve bu akşam Los Angeles'te sizinle birlikte aynı masaya oturup yemek yemek inanın beni çok ama çok heyecanlandırıyor."

Sir Herbert duygulanmıştı. "Gerçekten mi?" diye tekrarlayıp durdu. "Gerçekten mi?"

O akşamdan itibaren de çok iyi dost olmuştuk. Beni ara sıra arar ve üçümüz, Iris, Sir Herbert ve ben birlikte yemeğe çıkardık. Ara sıra Constance'da bize katılır ve Victor Hugo'nun lokantasına giderek kahvelerimizi yudumlarken bir yandan müzik dinlerdik.

*

Douglas Fairbanks'ın çekiciliği ve yeteneğinden Constance çok sık söz ederdi. Constance onun yalnızca kişiliğiyle değil yemek sonraları yaptığı akılcı konuşmalarıyla da dikkatleri üstüne çeken biri olduğunu söylerdi. O günlerde zeki ve akıllı genç adamlardan özellikle yemek sonrası verdikleri söylevlerle dikkatleri üslerine çekenlerden nefret ediyordum. Bununla birlikte Douglas'ın evinde bir yemek daveti düzenlendi.

Davete gitmemek için bir sürü bahaneler yaratıyordum. En sonunda da Constance'a hasta olduğumu söyledim ama bana kulak bile asmadı. Ben de tam yemeğin ortasında birden başımın çok ağrıdığını söyleyerek erken kalkmayı tasarladım. Fairbanks da çok tedirgin olduğunu ve kapı çalar çalmaz bodrum katına inerek bilardo oynamaya başladığını söylemiş daha sonra. Ama o akşam hayat boyu sürecek bir dostluğun temelleri atılmıştı aramızda.

Douglas'ın kamuoyunu avucunun içine alıp onun sevgisini kazanması boşuna değildi. Filmlerindeki o optimist yaklaşım Amerikan zevkini dolayısıyla tüm dünyanın zevkini yansıtıyordu. İnsanları avucunun içine alabilecek olağanüstü bir yeteneği ve çekiciliği vardı. Onu tanımaya başlarken onun inanılmaz derecede dürüst biri olduğunu görmüştüm. Snopça davranışlardan çok hoşlandığını ve bunu halkı etkilediğini söylemekten hiç kaçınmamıştı.

Douglas inanılmaz derecede ünlü biri olmasına rağmen başkalarının yeteneklerini gözardı etmediği gibi oldukça da alçakgönüllü bir insandı.

Sürekli olarak Mary Pickford'la benim bir deha olduğumuzu kendisinin ise çok az bir yeteneği olduğunu söyler dururdu. Bu, elbette doğru değildi. Douglas yaratıcı bir kişiydi ve olayları değişik yönlerden ele almada üstüne yoktu.

Robin Hood için on arklık bir set yaptırmıştı. Bu sette, *Robin Hood*'un şatosunu kocaman surlar ve yukarı çekilip açılabilen köprülerle donatmıştı. O güne dek yapılan en büyük şatoydu bu. Douglas büyük bir gururla bana o kocaman köprüyü gösterdi. "Olağanüstü," dedim. "Komedilerimden biri için bundan ne kadar güzel bir sahne olur. Köprü aşağı iner, ben de kediyi köprüye koyar ve sütü alır gibi yapardım."

Krallardan kovboylara kadar uzanan geniş bir dost çevresi vardı ve her birini de ilginç bir yan bulurdu. Bunlardan biri olan Charlie Mack adındaki kovboy arkadaşı Douglas'ın en sevdiği kişilerdendi. Birlikte yemek yediğimiz bir sırada Charlie ayağa kalkıp kapının eşiğinde durur ve şöyle derdi: "Evin çok güzel, Doug," sonra da çevresine bakınır: "Yalnızca masadan şömineye tükürmenin pek kolay olacağını sanmıyorum. Bence evin tek kusuru bu." Sonra da yaylanarak "zina"dan ötürü karısının kendisini boşamak istediğinden söz ederdi. "Yargıca dedim ki, bakın bu kadının küçük parmağında benim tüm bedenimden fazla zina yatıyor. Ve hiçbir kadının elinde böylesine patlamaya hazır tabanca yoktur." Doug'ın evine gelmeden önce Charlie'nin tüm bu konuşmalarının bir ön provasını yaptığından hiç kuşkum yoktu.

Douglas'ın evi Bevarly'nin çıplak tepelerinde iki katlı oldukça çirkin bir yapıydı.

O günlerde Beverly Hills bomboş bir arazi parçası gibiydi. Kaldırımlar tarlaların arasında yokolur, beyaz fanuslu sokak lambalarının bir çoğu yoldan geçenler tarafından kırılırdı.

Douglas Fairbanks, Beverly Hills'de oturan ilk film yıldızıydı ve hafta sonlarını birlikte geçirmemiz için beni sıklıkla evine çağırırdı. Oradaki yatak odamdan çakalların homurtularını duyardım.

O evde mutlaka her zaman iki ya da üç kişi kalırdı. Bunlar genellikle senaryo yazarı Tom Geraghty, eski bir Olimpiyat şampiyonu olan Carl ve birkaç tane de kovboydu. Tom, Doug ve ben Üç Ahpap Çavuşlar gibiydik.

Pazar sabahları erkenden kalkıp tepeye çıkar ve gün doğumunu izlerdik. Kovboylar kamp ateşi yakıp kahvaltı hazırlardı. Bizler de bu arada gün doğumunu izlerken bir yandan da bizi uyukusuz bıraktığı için Doug'a takılır ve gün doğumunun yalnızca bir kadınla birlikteyken izlenmeye de-

ğer olduğunu söylerdik. Her şeye karşın sabah erken saatte yaptığımız bu gezintiler romantikti. Douglas tüm karşı çıkmalarıma rağmen beni ata bindirebilen tek kişiydi.

O günlerde ilk karısından yeni ayrılmıştı. Akşamları Mary Pickford da dahil olmak üzere bazı dostlarını yemeğe çağırırdı. Mary'den müthiş hoşlanmasına karşılık ikisi de ürkek birer tavşan gibi davranırlardı. Onlara evlenmemelerini ama birlikte yaşamalarını sürekli önermeme karşılık benim bu alışılmışın dışındaki fikirlerimi dinlemezlerdi bile. Evlenmelerine o kadar şiddetle karşı çıkıyordum ki, sonunda evlendiklerinde benim dışımdaki herkesi düğüne davet ettiler.

O günlerde Douglas'la ben klişeleşmiş felsefi görüşlerden söz etmeye bayılırdık. Douglas, hayatlarımızın daha önceden belirlendiğine ve alın yazısının çok önemli olduğuna inanırdı. Douglas bu mistik görüşlerini savunduğunda bunlar genellikle bende alaycı bir etki yaratırdı. Sıcak bir yaz akşamı büyük bir su deposunun üstüne çıkıp oturmuş ve Beverly'nin vahşi güzelliğinden söz etmeye başlamıştık. Yıldızlar gizemli bir şekilde parıldıyor ve mehtap olanca güzelliğiyle ortalığı aydınlatıyordu. Ben de burada yaşamanın mantıklı bir nedeni olmadığından söz ediyordum.

"Bak!" dedi Douglas hararetle. "Şu mehtap! Ve şu gizem dolu yıldızlar! Bu gözkamaştırıcı güzelliğin mutlaka somut bir nedeni olmalı. Bunların da bir işlevi var. Bu güzellik simgesinin sen de ben de bir parçasıyız!" Sonra da bana dönerek şöyle konuştu: "Bu yetenek neden sana verildi? Çektiğin onca güzel filmlerin dünyanın dört bucağındaki milyonlarca insana ulaşmasının bir anlamı olmalı."

"Neden bu filmleri Louis B. Mayer'le Warner Kardeşler yapmış dersin?" deyince Douglas gülmeye başladı.

Douglas aşırı duygusal biriydi. Hafta sonlarını onunla birlikte geçirdiğim bazı gecelerde uykum kaçıp da sabahın üçünde uyandığımda onu çimlerin üstünde Mary'e seranat yaparken bulurdum. Bu çok hoş bir davranıştı ama bu tarz duygular içinde olmayan birinin, olayı paylaşması gerçekten güçtü. Ne var ki, onun bu çocukça davranışlarından ötürü herkes onu çok seviyordu.

*

Hollywood artık yazarların, sanatçıların ve entellektüellerin doluştuğu bir yer olmaya başlamıştı. Sir Gilbert Parker, William J. Locke, Rex Beach, Joseph Hergesheimer, Somerset Maugham, Gouverneur Morris, İbanez, Elinor Glyn, Edith Wharton ve Kathleen Norris gibi birçok ünlü yazar dünyanın dört bir köşesinden buraya akın ediyordu.

Öykülerine büyük bir talep olmakla birlikte Somerset Maugham hiçbir zaman Hollywood'da çalışmadı. Bununla birlikte insanları büyüleyen o kısa öykülerini yazdığı South Sea adasına gitmeden önceki birkaç haftasını Hollywood'da geçirirdi. Bir gece yemekte Douglas'la bana daha sonları *Rain* adını alacak gerçek bir olaya dayanan *Sadie Thompson* adlı öyküsünden söz etmişti. *Rain*'i her zaman örnek bir oyun diye düşünmüşümdür. Sadie Thompson'dan çok daha ilginç olan Rahip Davidson'la karısının kişiliğini bence hiçbir yazar bu kadar güzel belirleyemezdi. Sir Herbert, Rahip Davidson rolünde ne kadar da muhteşem olurdu! Bu rolü kaba, yumuşak ve ürkütücü ama aynı zamanda da sulu oynayabilirdi.

Bu Hollywood'un ortasında Hollywood Oteli adıyla tanınan ahır benzeri bir bina vardı. Otelin şöhrete ulaşmak isteyen köylü kızları gibi bir hali vardı. Los Angeles'le Hollywood arasındaki yol çok kötü olduğundan ve edebiyat dünyasının ünlüleri stüdyolardan uzak durmak istediklerinden oda fiyatları inanılmaz yüksekti. Ne var ki, otel müşterileri yanlış bir adrese gitmiş gibi tedirginlik içindeydi.

Elinor Glyn, otelde iki oda tutmuş ve odalardan birini yer yastıkları ile süsleyerek oturma odasına dönüştürmüştü. Burada konuklarını ağırlıyordu.

Elinor'la on kişiye bir yemek daveti verdiği sırada tanıştım. Odasında bir iki kadeh içtikten sonra yemek yiyecektik ve ben ilk gelen kişiydim. "Ah," diyerek yüzümü avuçlarının içine almış ve gözlerimin içine bakmıştı. "İzin ver de sana şöyle iyice bir bakayım. Ne kadar müthiş! Gözlerinin kahverengi olduğunu sanıyordum ama maviymiş." Başlangıçta bana biraz sıkıcı gelmekle birlikte daha sonraları ondan hoşlanmaya başlamıştım.

İngiliz saygıdeğerliğinin simgesi olan Elinor, *Three Weeks* adlı romanıyla tüm bağnaz dünyayı şaşkına çevirmişti. Roman kahramanı genç bir İngiliz olan Paul'un kraliçeyle ilişkisi vardır. Kraliçe de yaşlı kralla evlenmeden önce son bir kez daha Paul'le birlikte olmak ister. Küçük Prens de elbette Paul'ün oğludur. Diğer konukların gelmesini beklerken Elinor beni yan odaya götürdü. Odanın duvarları Birinci Dünya Savaşına katılan

İngiliz subayların resimleriyle doluydu. Elini şöyle bir sallayarak, "İşte benim tüm Paul'lerim burada," dedi.

Büyü ve gizemli olaylarla yakından ilgileniyordu. Mary Pickford'un yorgunluktan ve uykusuzluktan şikayet ettiği günü hatırlıyorum. Mary'nin yatak odasındaydık. "Bana kuzeyi göster," dedi Elinor. Sonra da parmağını yavaşça Mary'nin kaşının üstüne koydu ve tekrarladı: "Şimdi derin bir uykuya dalacak." Douglas'la ben yaklaşarak Mary'e baktık, göz kapaklarını kırpıştırıyordu. Mary bize daha sonra, Elinor odada kalıp onu izlediği için bir saatten fazla bir zaman uyur gibi yaptığını söylemişti. Elinor olay yaratan biri olarak tanınmasına karşılık yarattığı tüm olayların hiçbiri de öyle insanı şaşırtacak şeyler değildi.

Hollywood'da önce *Three Weeks*, sonra *His Hour* ve *Her Moment*'ı yazdı. *Her Moment* büyük yankı yaptı. Gloria Swanson, sevmediği bir adamla evlenen aristokrat bir kadındı. Tropikal bir ormanda yaşıyorlardı. Gloria bir gün atla gezmeye çıkar. Botanikle yakından ilgilenen biri olduğu için çok ender bulunan bir çiçeği görünce hemen atından iner. Çiçeği yakından incelemek için eğildiğinde zehirli bir yılan onu arkasından sokar. Gloria acı içinde haykırır, bu haykırışları bir rastlantı sonucu oradan geçmekte olan ve yakın bir gelecekte Gloria'nın çılgınca aşık olacağı adam tarafından duyulur. Bu, yakışıklı Tommy Meighan'dır. Birden çalıların arasından ortaya çıkar "Ne oldu?"

Gloria zehirli yılanı gösterir. "Yılan soktu."

"Nereyi?"

Gloria arka tarafını gösterir.

"Evet bu engerek yılanı, bunun zehiri öldürücüdür. Derhal bir şeyler yapmak zorundayız! Kaybedecek vaktimiz yok!"

Doktordan millerce uzakta olduklarından ve her zamanki kısır döngü söz konusu olduğundan, genç adam mendiliyle yılanın soktuğu yeri sıkıca sararak kan dolaşımını engellemeye çalışır. Ani bir hareketle kızı kucaklayıp ayağa kaldırır, eteğini yırtarcasına çıkarır, sonra da kızı kameranın o acımasız ışığından uzaklaştırarak hafifçe öne doğru eğer ve ağzını yılanın soktuğu yere dayayarak zehiri emip yere tükürür. Bu işlemin sonucu olarak da kız onunla evlenir.

On Dört

Mutual'daki kontratım sona ermek üzereydi, First National'de biran önce çalışmaya başlamak için sabırsızlanıyordum ama stüdyomuz yoktu. Hollywwood'da bir arsa alıp stüdyo inşa etmeye karar verdim. Sunset ve La Brea'nın köşesinde, on odalı bir evle çevresinde limon, portakal ve şeftali ağaçları olan bir yer buldum. Karanlık odaları, montaj odaları ve büroları olan kusursuz bir yer yaptık.

Stüdyonun inşaatı sürerken Edna Purviance'yle birlikte Honolulu'ya giderek bir ay kaldım. Hawaii o günlerde çok güzel bir adaydı. Ama bununla birlikte ana karadan iki bin mil ötede bir yerde yaşama düşüncesi benim içimi karatmaya yetmişti. Adanın doğal güzelliklerine, egzotik meyve ve çiçeklerine karşın, kendimi zambağın içinde hapsolmuş gibi bir duyguya ve bir tür klostrofobiye kaptırdığımdan geri döndüğüm için hayatımdan çok memnundum.

Edna Purviance gibi çok güzel bir kızın etkisi altında kalmamak olası değildi. Los Angeles'a çalışmak için ilk kez geldiğimizde Edna, spor klübünün yanında bir ev tutmuştu ve hemen hemen her gece onu yemeğe kulübe götürüyordum. İlişkimiz ciddiydi ve ben içimin derinliklerinden onunla bir gün evlenebileceğimi düşünüyordum ne var ki, onunla ilgili bazı kuşkularım vardı. Ondan yüzde yüz emin değildim ve bundan ötürü kendimden de emin olamıyordum.

1916 yılında artık birbirimizden ayrılamaz bir duruma gelmiş ve her yere birlikte gider olmuştuk. Gittiğimiz topluluklarda Edna kıskançlık belirtileri göstermeye başlamıştı. Eğer biri bana gereğinden fazla ilgi gösterecek olursa Edna birden ortadan yok oluyor ve kısa bir süre sonra bana onun bayıldığına ve beni görmek istediğine ilişkin bir not geliyordu. Ben de elbette onun yanına giderek tüm geceyi onunla birlikte geçiriyordum. Benim şerefime verilen bir garden partide, güzel evsahibemiz beni kalabalıktan uzaklaştırarak karyeriyenin altına çekiştirdi. Tabii, yine Edna'nın bayıldığına ilişkin bir not aldım. Böylesine güzel bir kızın kendine gelir gelmez hemen beni görmek istemesi elbette beni gururlandırıyordu ama bu olay biraz tedirgin edici olmaya da başlamıştı.

Birçok güzel kızla yakışıklı erkeğin bulunduğu Fanny Ward'ın parti-

sinde her şey tüm çıplaklığıyla gün ışığına çıktı. Edna yine bayıldı. Ama ayılır ayılmaz bu kez Paramount'un yakışıklı başrol oyuncularında Thomas Meighan'ı görmek istedi. O sırada bundan haberim yoktu. Ertesi gün, Edna'ya olan duygularımı çok iyi bilen Fanny Ward, daha fazla aptal yerine konmama razı olmadığından bana her şeyi anlatmıştı.

Önce inanamadım. Gururum incinmişti. Çok öfkelenmiştim. Bu eğer gerçekten doğruysa, ilişkimizin bittiği anlamına geliyordu. Fakat öte yandan ondan hemencecik vazgeçecek düzeyde de değildim. Hayatımda oluşacak boşluğa asla dayanamazdım. Birbirimiz için yaratıldığımız düşüncesi içimde baskın çıkıyordu.

Bu olayın ertesi günü kendimi bir türlü işime veremiyordum. Öğleden sonraya doğru ona telefon edip öfkeli görünmeye çalışarak bana bir açıklama yapmasını istemeye çalıştım ama buna gururum engel oldu ve ben her zamanki alaycılığımı takındım. Hatta olayla ilgili şaka bile yaptım. "Anladığım kadarıyla Fanny Ward'ın partisinde yanlış adamı çağırmışsın, bunadın mı ne?"

Güldü ama gülüşünde utangaç bir hava vardı. "Sen neden söz ediyorsun?"

Olayı tümüyle inkar edeceğini ummuyordum ama o daha akıllıca davranarak tüm bu saçmalıkları bana kimin söylediğini sordu.

"Bana kimin söylediğinin ne önemi var ki? Beni herkesin önünde aptal yerine koymakla senin beni benim seni sevdiğim kadar sevmediğini anlamalıydım."

Oldukça sakindi ve bu yalanlara kulak asmamam gerektiğini söyleyip duruyordu.

Umursamaz gibi davranarak onu incitmek istedim. "Birtakım bahaneler ileri sürmek zorunda değilsin," dedim. "Canının istediği gibi davranmakta özgürsün. Benim karım değilsin. Onun için senden tek istediğim işini eskisi gibi sürdürmen. Senden başka bir şey istediğim yok." Edna tüm bunlara yürekten katıldığını ve çalışmalarımızı engelleyecek herhangi bir şeye asla izin vermeyeceğini söyledi. Dostluğumuzun asla bozulmayacağını söyledi, bu da beni çok üzdü.

Telefonda yaklaşık bir saat kadar öfkeli ve huzursuz bir şekilde konuşarak bana bir açıklama yapmasını istedim durdum. Böyle durumlarda her zaman olduğu gibi yine duygularım kışkırtılmış ve ona yoğun bir ilgi duymaya başlamıştım. Ve onu o akşam yemeğe davet ederek bu konuyu bir kez daha karşılıklı olarak konuşmamızı önerdim.

Duraksadı ama ben ısrar ettim, aslında yalvardım, gururumun ve savunmamın iplerini elimden kaçırmıştım artık. Sonunda kabul etti. O akşam onun evinde yumurta ve jambondan oluşan akşam yemeğimizi yedik.

Bu olay beni bir türlü rahatlatmıştı. Hiç olmazsa ertesi gün çalışabilecek düzeye gelmiştim. Onu bırakmadığım için kendimi suçlayıp duruyordum. Bir ikilem içine düşmüştüm. Onunla ilişkimi tamamiyle koparsa mıydım yoksa sürdürse miydim? Belki de bu Meighan hikayesi tamamiyle uydurmaydı.

Yaklaşık üç hafta sonra stüdyoya çekini almak için geldi. Stüdyodan tam çıkarken onunla tesadüfen karşılaşmış gibi yaparak önüne çıktım. Yanında bir arkadaşı vardı. "Tommy Meighan'ı tanıyor musun?" dedi. Çok şaşırmıştım. Kısa bir an içinde Edna bana tamamiyle yabancı biri gibi geldi ve sanki onu ilk kez görüyormuşum gibi bir duyguya kapıldım. "Elbette," dedim. "Nasılsın Tommy?" Hafifçe utanmış bir hali vardı. El sıkıştık, bir iki sözcükten sonra onlar stüdyodan çıkıp gittiler.

Hayat, bize doğru dürüst soluk alma imkanı tanımayan çelişkinin bir diğer adıdır. Ortada bir aşk sorunu yoksa mutlaka bir başka şey vardır. Başarı olağanüstü bir duygudur ama bunu sürekli kılmak için insan en olmayacak savaşımları bile vermeye hazırdır. Her neyse, artık kendimi tamamiyle işime vermiştim.

Yılın elli haftası boyunca yazmak, oynamak ve yönetmek çok güç bir iş olduğu gibi insanın sinir sisteminin çelik gibi olmasını da gerektiriyordu. Bir filmin çekimi tamamlandığında kendimi aşırı yorgun ve bunalımlı hisseder ve bir gün boyunca yatıp dinlenirdim.

Akşama doğru da yataktan kalkarak uzun ve sessiz bir yürüyüşe çıkardım. Kendimi insanlardan soyutlanmış ve yalnız hissederek amaçsız bir şekilde dolaşıp boş gözlerle vitrinlere bakardım. Bu gezintilerim sırasında beynim tamamiyle uyuşmuş olduğundan hiçbir zaman düşünmeye çalışmazdım. Genellikle ertesi sabah stüdyoya arabayla gidereken yolda eski heyecanım geri gelir ve kafam yeniden çalışmaya başlardı.

Kafamda herhangi bir fikir oluşmadan setlerin hazırlanmasını isterdim. Bu arada bana ayrıntıları bildirmek için sanat yönetmeni yanıma gelir ve ben ona blöf yaparak kapıları ve kirişleri nereye koymasını istediğimi söylerdim. Birçok filmime hep böyle kendimi çaresiz hissettiğim zamanlarda başlamışımdır.

Bazen beynim düğümlenmiş bir ip gibi olur ve bunu bir şekilde çözmek gerektiğini duyumsardım. Böylesi durumlarda gece dışarı çıkmak çok

etkili ve yararlı olurdu. Hiçbir zaman bunalımımı çözmek için alkole sığınmadım. Alkolün insan beynini olumsuz etkileyeceğine yürekten inanıyordum. Hiçbir şey bir komediyi yönetmek kadar insan beynini işletemezdi.

Cinselliğe gelince, genellikle işimden sonra gelirdi. O güzel yüzünü gösterdiğinde hayat mutlaka bir münasebetsizlik yapar, o sırada piyasada ya aşırı bir bolluk ya da ciddi bu sıkıntı olurdu. Ama ben disiplinli bir insandım ve işimi ciddiye alırdım: Bir gecelik aşkı romanından bir sayfanın kaybı olarak gören Balzac gibi ben de bunun stüdyodaki verimli bir günü olumsuz etkileyeceğine inanıyordum.

*

Oldukça tanınmış bir kadın romancı otobiyografimi yazdığımı duyunca şöyle demişti: "Umarım tüm gerçekleri açıklayabilecek yürekliliğe sahipsin." Ben onun bununla politikayı amaçladığını sanmıştım ama oysa onun demek istediği benim cinsel hayatımdı. İnsanın içgüdüsünün oturup otobiyografisini yazmayı kamçıladığını sanıyorum ama bunun nedenini bilemiyorum. Benim için, bu insanın kendi kişiliğini daha iyi anlayabilmesi için yapılan bir girişimdir. Ben Freud'ün inandığı gibi insan davranışının karmaşasında cinselliğin çok önemli bir unsur olduğuna inanmıyorum. İnsanın psikolojisini soğuk, açlık ve yoksulluğun verdiği utanç bence daha çok etkiler.

Herkes gibi benim de cinsel hayatımın birçok iniş ve çıkışları vardı. Bazen kendimi çok mutlu bazen de mutsuz hissediyordum. Ama bu hayatımın tek odak noktası değildi. Cinselliğin yanında başka konulara da büyük ilgi duyuyordum. Bundan ötürü de bu kitapta cinsel hayatımın ayrıntılarına inmemeyi amaçladım. Bence cinselliğe uzanan yolda insanın karşısına çıkan koşullar çok daha ilginçtir.

Söz bu konudan açılmışken New York'tan Los Angeles'e gittiğim ilk gece Alexandria Otelinde başıma gelenleri anlatmalıyım. Erkenden odama çıkış, New York'ta popüler olan şarkılardan birini mırıldanırken soyunuyordum. Ara sıra derin düşüncelere dalarak şarkıma ara veriyordum. Yine aynı şeyi yaptığım bir sırada yan odadan gelen bir kadın sesinin şarkıya bıraktığım yerden devam ettiğini duydum. Sonra da onun bıraktığı yerden ben sürdürdüm ve bu ikimizin arasında bir oyuna dönüştü. Bu şekilde şar-

kıyı bitirdik. Acaba gidip onunla tanışsa mıydım? Bu biraz tehlikeliydi. Ayrıca kadının nasıl biri olduğundan da hiç haberim yoktu. Aynı şarkıyı bu kez ıslıkla çalmaya başladım. Aynı şey bir kez daha oldu.

"Ha,ha,ha! Çok komik!" diyerek güldüm.

Yan odadan bir ses geldi. "Anlayamadım?"

Ben de anahtar deliğinden fısıldadım. "Anladığım kadarıyla New York'tan yeni gelmiş olmalısınız."

"Sizi duyamıyorum."

"O zaman kapıyı açın," dedim.

"Biraz aralarım ama asla içeri girmeyeceksiniz."

"Peki, söz."

İki santim kadar kapıyı araladı ve çok hoş bir sarışının bana baktığını gördüm. Nasıl giyindiğini tam olarak görememiştim ama üzerinde insanı kolayca baştan çıkaran ipek bir sabahlık vardı.

"İçeri girecek olursanız size vururum," dedi çekici bir tavırla bembeyaz dişlerini göstererek.

"Nasılsınız?" diye fısıldadım ve kendimi tanıttım. Beni tanıyordu.

O gece daha sonra, bana bir kez daha karşılaştığımızda koşullar ne olursa olsun onu tanıdığıma ilişkin herhangi bir davranışta bulunmamam ya da otelin lobisinde eğer yanından geçecek olursam asla selam vermemem gerektiğini söyledi. Kendisiyle ilgili tüm anlattıkları bu kadardı.

Ertesi gece odama geldiğimde yavaşça kapıyı vurdu ve biz bir kez daha birlikte şarkı mırıldanmaya başladık. Üçüncü gece artık hafifçe öfkelenmeye başlamıştım, ayrıca düşünmem gereken bir mesleğim söz konusuydu. Bundan ötürü de üçüncü gece yavaşça kapımı açıp parmak uçlarımda odama girip çaktırmadan yatabilmeyi umarken kapım yine hafifçe vuruldu. Bu kez hiç aldırmadan doğruca gidip yattım. Ertesi gün, otelin lobisinde yanımdan geçerken gözlerinde buz gibi bir bakış vardı.

Ertesi gece kapıyı vurmadı ama kapı kulbunun hafif bir gıcırtıyla döndüğünü duydum. Ama ben kendi tarafımdaki kapıyı kilitlemiştim. Kapı kolunu birkaç kez döndürdükten sonra hızla kapıma vurmaya başladı. Ertesi sabah otelden ayrılmanın akıllıca bir karar olduğunu düşünerek spor kulübündeki odama geri döndüm.

*

Yeni stüdyomda çevirdiğim ilk film *A Dog's Life*'dı. Film, bir köpeğin hayatıyla bir serserinin hayatındaki benzerlikleri alaycı bir dille anlatıyordu. Bu laytmotif kahkahaların yapısını oluşturuyordu. Artık bir komediyi yapısal bir kavram içerisinde düşünmeye başlamıştım ve bunun mimari yapısını görebiliyordum. Her sekans bir sonrakini hazırlıyor ve bütün bunların bir araya gelmesiyle de bir bütün oluşuyordu.

İlk sekans diğer köpeklerle kavga eden köpeği kavga yerinden uzaklaştırmaktı. Bunu izleyen sekansta ise, bir köpek hayatı yaşayan genç bir kızın bir dans salonundan kurtarılması vardı. Olayların mantıksal akışı içerisinde bunları diğer sekanslar izledi. Komediler çok basit ve anlaşılır görülmekle birlikte onların bu şekle dönüşmesi için üstünde çok düşünülüp yeni buluşların ortaya atılması gerekmektedir. Eğer bir güldürü unsuru olayın mantıksallığı içine karışırsa, olay ne kadar komik olursa olsun bu unsuru asla ve asla kullanmam.

Keystone günlerinde serseri tipi çok daha özgürdü ve senaryoyla sınırlı değildi. Beyni çok ender çalışır, yemek ısıtmak ya da yatmak gibi temel gereksinmelerine içgüdüsel yaklaşırdı. Ama başarıyla sonuçlanan her komediden sonra bu tip daha karmaşık olmaya başlamıştı. Bu tipte belli belirsiz bir duygusallık başladı. Bu da komedinin sınırlarını zorladığından sorun oluşturdu. Bu biraz abartılı gelebilir ama komedi çok titiz bir çalışma gerektiren bir film türüdür.

Serseri tipini bir tür Pierrot gibi düşündüğümde çözüm kendiliğinden oluştu. Bu görüşle duygusal unsurlara da yer vererek komedilerimde anlatmak istediğimi daha özgürce anlatabilme olanağını elde ettim. Ama çok güzel bir kızın bir serseriye ilgi duymasını sağlamak, mantıksal açıdan oldukça güçtü. Bu, her zaman benim filmlerimde bir sorun olmuştur. *The Gold Rush*'ta, kızın serseriye duyduğu ilgi önce onunla dalga geçerek başlar, sonra kız ona acır ve serseri de ona aşık olmak gibi bir hata işler. *City Light*'taki kız kördü. Kızın gözleri açılana dek bu ilişkide serseri duygusal ve aşıktı.

Öykünün yapısını oluşturma yeteneğim geliştikçe komedilerdeki özgürlüğüm kısıtlanıyordu. Keystone'da çevirdiğim komedileri son yaptıklarıma yeğleyen bir hayranım şöyle yazmıştı:"O günlerde halk senin esirindi; oysa şimdi sen onların esiri oldun."

İlk başlarda bile her filmimde bir üslup yaratmaya çalıştım; ve bunu sağlayan genellikle müzik olurdu. Eski bir şarkı olan *Mrs. Grundy, The Immigrant*'un üslubunu yarattı. Şarkının zekice bir yumuşaklığı olan melodisi kasvetli ve yağmurlu bir günde evlenen iki kimsesizi andırıyordu.

Öykü Şarlo'nun Amerika'ya gidişiyle başlar. Gemide kendisi gibi kimsesiz olan bir ana kıza rastlar. New York'a indiklerinde yolları ayrılır. Bir süre sora tekrar kızla karşılaşır ama bu kez kız yalnızdır ve o da onun gibi başarısızlığa uğramıştır. Oturup konuşmaya başladıklarında kız siyah mendilini çıkarınca delikanlı onun annesinin öldüğünü anlar. Ve sonunda yağmurlu ve kasvetli bir günde evlenirler.

Basit ezgiler bana çalışmalarımın esin kaynağı oluyordu. *Twenty Minutes of Love*'da parkta polisle hemşireler arasında bir yığın saçmalık oluyordu. 1914 yılının en ünlü şarkılarından *Too Much Mustard*'ın ezgisini filme serpiştirmiştim. *City Lights* için *Violetera*'yı, *The Gold Rush* için *Auld Lang Syne*'yi seçmiştim.

1916 yılında filmcilik konusunda birçok düşüncem vardı. Bunlardan biri Olimpiyat Oyunlarını ayda yaparak izleyicilere yer çekimi olmadan sporun nasıl yapılacağını göstermekti. Bu çok hoş bir hiciv olabilirdi. Yemek yiyen bir makineyle insanın düşüncelerini kaydeden radyo benzeri bir şapkayı kullanmayı düşünmüştüm.

Gazeteciler bana filmlerimi nasıl yaptığımı, fikirlerimin nasıl oluştuğunu sorarlar, ne yazık ki hâlâ onları tatmin edebilecek bir cevabı bulamadım. Yılların deneyimiyle düşüncelerin yoğun ve sürekli bir istekten doğduğunu anladım. İnsanın beyni bir nöbetçi kulesi gibi sürekli olayları araştırıyor ve düşgücünü kullanarak düşüncenin oluşmasına yardımcı olacak müziği ya da güneşin batışı karşısında heyecanlanarak kafasındaki fikri somutlaştırabiliyordu.

Bir konu seçin ve kendinizi bunun akışına bırakın, düşünceyi genişletin ve yoğunlaştırın sonra da eğer daha ileriye gidemezseniz seçtiğiniz konuyu bir yana atın ve bir başkasını seçin. Yığılmaları azaltmakla istediğinize daha kolay ulaşabilirsiniz.

İnsan kafasında fikirler nasıl oluşur? Çılgınlık noktasına gelinceye kadar inatla rotayı şaşırarak. İnsanın acı çekme ve mutluluğu yakalama yeteneği olmalıdır kesinlikle. Belki bu başkaları için daha kolay olabilir ama doğrusu hiç sanmıyorum.

Elbette her amatör komedi oyuncusu, komedileri felsefî açıdan genelleme yoluna gider. Keystone stüdyolarında "sürpriz ve kuşku veren unsurları" içeren bir cümle mutlaka iki adımda bir duyulurdu.

İnsan yapısının psikolojik boyutlarını inceler gibi bir havaya girmek istemiyorum, bunun hayatın kendisi kadar açıklanması güç hatta olanaksız olduğunu biliyorum çünkü. Ben tüm bunları bir yerde okumadım ama içgüdüsel bir şekilde bunları tüm benliğimde hissediyorum. Yaptığım her şey buna dayanıyordu. Komedilerimi kurma yöntemim çok basitti. İnsanların başını belaya sokup sonra da kurtarmaktan öte değildi.

Ama mizah çok daha farklı ve çok daha maharet isteyen bir konudur. Max Eastman bu konuyu *A Sense of Humour* adlı yapıtında incelemiştir. Yapıtı, acıdan mizahi bir anlam çıkarmak diye özetleyebilirim. İnsan yapısının mazoşist bir yanı olduğunu, acının türlerinden zevk aldığını yazmış ve izleyicilerin Kızıldericilik oynayan çocuklar gibi vurulmaktan ve ölmekten hoşlandıklarını belirtmişti.

Bütün bunlara yürekten katılıyorum. Temelde dramla komedi birbirlerine benzemekle birlikte ben kişisel olarak mizahın biraz daha farklı olduğunu düşünüyorum. İzleyiciye normal bir davranış gibi gözüken ustaca yaratılmış bir zıtlığı görebiliriz. Başka bir deyişle, mizah aracılığıyla akılcı görünen şeyleri mantıksız, önemli görünen şeyleri ise önemsiz görürüz. Bu ayrıca makul düşünmemizi de sağlar. Mizahtan ötürü hayattaki birçok acı olay karşısında daha kuvvetli olabiliyoruz. Orantı kavramımızı hareketè geçirir ve aşırı ciddiyetin bir yararı olmadığını bize gösterir.

Söz gelimi, kalabalık bir cenaze törenine geç kalan ve törene son anda yetişebilen biri telaşla parmak ucuna basarak salondan içeri girer ve konuklardan birinin yanındaki iskemleye ilişir. Ne var ki, iskemlenin üstünde adamcağızın melon şapkası durmaktadır. Telaştan şapkanın üstüne oturduğunu neden sonra farkederek, yerinden hafifçe doğrularak yamyassı ettiği şapkayı alır ve özür dileme sözcükleri mırıldanarak sahibine uzatır. Şapkanın sahibi sessiz bir tedirginlik ve öfkeyle rahibi dinlemeyi sürdürür. Törenin ağırbaşlı havası gitmiş yerini gülünçlüğe bırakmıştır.

On Beş

Birinci Dünya Savaşının başlangıcında en geçerli görüş, savaşın dört aydan fazla sürmeyeceği doğrultusundaydı. Çağdaş silahlar böylesi bir barbarlığı anında yokedecekti. Ama hepimiz yanılmıştık. İnsanlığın yüzkarası olarak tarihe geçecek olan bu savaş tam dört yıl sürmüştü. İnsan kıyımı başlamış ve bunun nedense bir türlü önüne geçilemiyordu. Yüz binlerce insan savaşıyor ve ölüyordu. İnsanlar savaşın neden ve nasıl başladığını öğrenmek istiyorlardı. Bazıları bunun bir dükün öldürülmesiyle ilgili olduğunu söyleyiyorlardı ama böylesi bir kargaşanın nedeninin bu olabileceğine inanmak güçtü. İnsanlar daha gerçekçi bir açıklama istiyorlardı. Daha sonra da demokrasinin güvenliği için bu savaşın çıktığını söylediler. Bazıları diğerlerine oranla daha az savaşmakla birlikte yaralı ve ölü sayısı son derece demokratikti.

Oysa 1915'de Birleşik Devletler insanların "savaşmak için doğmadığını" savunuyordu. Bu da ulusa *I Didin't Raise My Boy to Be a Soldier* adlı şarkının doğması için yeşil ışık yakmıştı. Bu, *Lusitania* adlı şarkı piyasaya çıkıncaya dek tüm ülkeyi kasıp kavurmuştu. *Lusitania*'nın modası geçinceye dek Avrupa'daki savaşın acısı Kaliforniya'da pek hissedilmiyordu. Hiçbir şey karneye bağlanmadığı gibi hiçbir malın sıkıntısı da çekilmiyordu. Kızıl Haç'ın düzenlediği garden partilerle yemek davetleri yalnızca insanların bir araya gelmeleri için güzel bir bahaneydi. Yemek davetlerinin birinde bir kadın yanıma oturabilmek için Kızıl Haç'a yirmi bin dolarlık bir bağışta bulunmuştu. Ama zamanla savaşın acı gerçeği ülkede hissedilir olmuştu.

1918 yılında Amerika'da iki tane Özgürlük Zinciri oluşturulmuş ve üçüncüsü için de Mary Pickford, Douglas Fairbanks ve benim biraraya gelip Washington'da bir kampanya başlatmamız istenmişti.

First National Şirketi için yaptığım *A Dog's Life* adlı ilk filmim bitmek üzereydi. Kampanya söz konusu olduğu için, üç gün ve üç gece boyunca oturup filmin montajını yapmıştım. Bitirdikten sonra da trene atlayıp yolculuk boyunca uyumuştum. Uyanır uyanmaz da üçümüz kafa kafaya verip konuşmalarımızı yazmaya koyulmuştuk. Daha önce hiç böyle ciddi bir çalışma yapmadığımdan Doug, bizi istasyonlarda bekleyen kalabalığın

önünde bir ön prova niteliğinde konuşmamı önermişti. Tren bir istasyonda durdu, geniş pencereli vagonun arkasında birikmiş kalabalık içeriye bizlere bakıyordu. Doug onlara Mary'i tanıttı ve Mary kısa bir konuşma yaptı, sonra da beni tanıttı ama ben daha henüz ağzımı açmadan tren yavaşça hareket etti, kalabalıktan uzaklaşırken çenem iyice açılmış ve kalabalık küçüldükçe de güvenim artmaya başlamıştı.

Stadyuma giren hükümet başkanları ya da krallar gibi Washington Sokaklarında yürüdük.

Derme çatma tahtadan yapılmış konuşmacı kürsüsü çepeçevre bayrak ve flamalarla süslenmişti. Ordu ve Deniz kuvvetleri temsilcilerinin arasında benim hemen yanı başımda duran uzun boylu ve yakışıklı bir adamla konuşmaya başladım. Ona daha önce hiç kalabalığın önünde konuşmadığımı ve çok heyecanlı olduğumu söyledim. "Korkacak bir şey yok," dedi güvenle "Onlara şöyle biraz tepeden bakarak özgürlük Tahvilleri almaları söyle yeter. Ha, bir de sakın komik olmaya çalışma."

"Merak etme," dedim alaycı bir tavırla.

Bunun hemen arkasından da adımın anons edildiği duydum ve platforma güçlükle soluk alarak çıktım. "Almanlar kapımıza dayandı! Onları durdurmak zorundayız! Ve onları ancak özgürlük Tahvilleri alarak durdurabilirsiniz! Alacağınız her tahville bir askerin hayatını kurtaracağınızı sakın aklınızdan çıkarmayın. Böylece bu savaş erken kazanılmış bir zaferle ancak böyle sona erebilir." O kadar hızlı ve heyecanlı konuşuyordum ki, ayağım kaydı, platformadan aşağı düştüm. Düşürken Marie Dressler'i de beraberimde sürürkledim ve ikimiz birlikte daha sonra Deniz Kuvvetleri Sekreter Yardımcısı Franklin D. Roosevelt olduğunu öğrendiğim o yakışıklı genç dostumun üstüne yığıldık.

Bu törenden sonra programda Beyaz Saray'da Başkan Wilson'la tanışma töreni vardı. Heyecandan titreyerek Yeşil Oda'ya alındık. Birden odanın kapısı açıldı ve içeri bir sekreter girerek sert bir tavırla şöyle dedi: "Hepiniz sıraya girin lütfen." Bunun hemen arkasından da Başkan içeri girdi.

Mary Pickford dizginleri eline almaya karar vererek ilk konuşmayı yaptı. "Halkın ilgisi olağanüstüydü Sayın Başkan. Tahvil satışlarının istenilen düzeye ulaşacağından eminim."

"Ben de...." diyerek konuşmaya başladım ama sonunu getiremedim.

Başkan bana şaşkınlıkla baktıktan sonra Kabinedeki Bakanlardan biriyle ilgili politik bir fıkra anlattı. Hepimiz kibarca güldükten sonra oradan ayrıldık.

Tahvil satışı için Douglas ve Mary Kuzey eyaletlerini, ben de hiç görmediğim için Güney eyaletlerini seçmiştim. Los Angeles'li ressam ve yazar arkadaşım Rob Wagner'i da konuğum olarak bu gezintiye çağırmıştım. Bu heyecanlı ve gürültülü propaganda gezileri sırasında milyonlarca dolarlık tahvil satmıştım.

North Carolina şehirlerinden birinde karşılama komitesinin başındaki kişi kentin en önde gelen işadamlarından biriydi. İstasyonda bana çürük yumurta atmak için on çocuğu hazır beklettiğini ama bizlerin bu konuya ne kadar önem verdiğimizi görünce bundan vazgeçtiğini itiraf etmişti daha sonra.

Aynı adam bizi yemeğe davet etti. Davette aralarında General Scott'un da bulunduğu Birleşik Devletler mensubu birçok general da vardı. General Scott'tan hiç hoşlanmamıştım. Yemeğin tam ortasında, "Konuğumuzla muz arasında ne fark var dersiniz?" diye anlamsız bir soru yöneltlemişti. Masada belli belirsiz bir gerginlik oluştu. "Muzu soyabilirsiniz."

Georgia-Augusta'da Tahvil Komitesinin başkanı olağanüstü biri olan Yargıç Henshaw'la tanıştım. Daha önce ondan doğum günümde Augusta'da olacağımdan şehir kulübünde benim için bir parti düzenlediğine ilişkin bir mektup almıştık. Hem büyük bir kalabalığın odak noktası olacağımdan hem de kendimi çok yorgun hissettiğimden bu daveti geri çevirip doğruca otele gitmeye karar vermiştim.

Trenimiz istasyona girdiğinde genellikle bando eşliğinde büyük bir kalabalığın bizi karşılamaya geldiğini görürdük. Oysa Augusta'da üzerinde siyah ipek paltosu ve başında geniş kenarlı şapkasıyla yargıç Henshaw'dan başka kimse yoktu. Oldukça sessiz ve saygılı bir tavırla bize kendini tanıttıktan sonra Rob'la beni at arabasıyla otelimize götürdü.

Yolumuza bir süre sessizlik içinde devam ettik. Bu sessizliği Yargıç Henshaw birden bozarak şöyle dedi: "Temel ve önemli bilgilere sahip olduğunuz için komedilerinizden çok hoşlanıyorum. Siz insan anatomisinde en değersiz bölgenin kıç olduğunu çok iyi biliyorsunuz ve komedileriniz de bunu kanıtlıyor. Birinin kıçına tekme attığınızda o adamın tüm değerlerini alıp bir kenara atıyorsunuz. Başkanın arkasına geçip ona bir tekme atacak olursanız insanı etkileyen o başkanlık havasının bile anında yok olacağından eminim." Güneşin altında yolumuza devam ederken başını bilgiç bilgiç sallayıp kendi kendine konuşurcasına şöyle demişti: "Özgüvenin bulunduğu yerin insanın arka tarafı olduğundan hiç kuşkum yok."

Rob'u dirseğimle dürtüp mırıldandım: "Doğum günü partisi başladı bile.

Henshaw yalnızca üç arkadaşını çağırmıştı ve partinin küçüklüğünden ötürü özür dileyerek kendisinin bencilce davrandığını ve bizlerle yalnız kalmak istediğini söylemişti.

Golf kulübü çok güzel bir alandaydı. Yeşil çimlerin üstüne düşen büyük ve görkemli ağaçların gölgeleri çok hoştu. Yuvarlak masanın üstündeki mumlu doğum günü pastasının karşısında altı kişi oturuyorduk.

Yargıç pastasını yerken gözlerini kırpıştırarak Rob'la bana baktı. "Augusta'da tahvil satacağınızdan pek emin değilim... Ben böyle şeyleri düzenlemeyi pek beceremem. Ama sanıyorum halkın burada olduğunuzdan haberi var."

Ben çevrenin güzelliğinden söz etmeye başladım. "Evet," dedi. "Tek eksiğimiz nane likörü."

Bu da konuşmayı içki yasağına getirdi. İçkinin iyiliklerinden ve kötülüklerinden söz etmeye başladık. "Tıp raporlarına bakılırsa," dedi Rob." İçki yasağının halk sağlığı üzerinde büyük yararı olacak. Tıp dergileri viski içmekten vazgeçersek ülser vakalarının azalacağını söylüyor."

Yargıcın yüzünde alınmış gibi bir ifade belirdi. "Viskinin mideyle olan ilişkisini bir kenara bırakalım. Viski insan ruhunun gıdasıdır." Sonra da bana döndü. "Charlie, yirmi dokuz yaşına bastın ve hâlâ evlenmeyi düşünmüyor musun?"

"Hayır," dedim gülerek. "Sen evli misin?"

"Hayır," dedi bilgiç bir tavırla. "Birçok boşanma davasına tanık oldum. Ama her şeye karşın eğer biraz daha genç olsaydım evlenirdim. Çünkü bekarlık yalnızlık demek. Bununla birlikte boşanmaya da inanıyorum. Sanırım Georgia'da en çok eleştirilen yargıç benim. İnsanlar eğer birlikte yaşamak istemiyorlarsa buna asla engel olmam."

Bir süre sonra Rob saatine baktı. "Toplantı eğer sekiz buçukta başlıyorsa, acele etmeliyiz."

Yargıç oldukça rahat bir şekilde oturuyordu. "Daha çok zamanımız var," dedi. "Burada bir süre daha oyalanalım."

Toplantıya giderken küçük bir parkın içinden geçtik.Parkta bazılarının eli arkasında, bazılarının eli belinde yirmiden fazla senatörün heykeli vardı. Ama hepsinin de yüzü asıktı ve ellerinde bir tomar kağıt tutuyorlardı. Bunların arka taraflarına da ne kadar güzel tekme atılır dedim şaka yollu.

"Evet," dedi yargıç hoppaca. "Hepsinin de öylesine sinir bozucu bir hali var ki."

Bizi on sekizinci yüzyıl Amerikan antikalarıyla dolu evine çağırdı.

"Ne kadar da güzel bir ev," dedim.

"Evet ama içinde bir kadın olmazsa boş bir mücevher kutusundan hiçbir farkı da yok. Onun için bu işi çok fazla erteleme Charlie."

Güneyde birçok askeri eğitim kamplarını dolaştık ve acı dolu bir çok yüz gördük. Gezimizin son durağı olan New York'ta Mary ve Douglas ve ben iki milyon dolar değerinde tahvil sattık.

New York çok iç karartıcıydı, her yerde savaş havası hissediliyordu. İnsanın bundan kendini soyutlaması olası değildi. Amerika savaşa boyun eğmiş ve bunun dışında hiçbir şey düşünülmez olmuştu. Madison Caddesinde insanları neşelendirmek amacıyla konserler veren askeri bandonun da iç karartıcı bir hali vardı. Bandoyu oteldeki on ikinci katındaki odamdan izlemiştim.

Bu iç karartıcı havaya karşın arasıra mizah içerikli olaylar da olmuyor değildi. New York Valisinin önünde çalmak üzere yedi bando ekibi Ball Parka doğru uygun adım ilerliyordu. Stadyumun dışında Wilson Mizner her bando grubunu durdurarak valinin önünden geçerken Ulusal Marşı çalmalarını söylüyordu. Vali ve stadyumdaki herkes dördüncü kez ayağa kalktıktan sonra Wilson geri kalanların artık Ulusal Marşı çalmamalarının gerektiğini düşünüp bunu bando ekiplerine açıklamıştı.

*

Üçüncü özgürlük kampanyası için Los Angeles'a gitmeden önce Marie Doro'yla karşılaştım. Paramount'un filmlerinde oynamak için daha önce de Hollywood'a gelmişti. Büyük bir Chaplin hayranıydı ve Constance Collier'e Hollywood'da karşılaşmak istediği tek kişinin Charile Chaplin olduğunu söylemişti. Ne var ki bu arada Londra'da onunla bir zamanlar Duke of York Tiyatrosunda sahneye çıktığımı unutmuştu.

Böylece Marie Doro'yla tekrar karşılaştım. Bu duygusal bir oyunun ikinci perdesi gibiydi. Constance beni onunla tanıştırdıktan sonra şöyle demiştim: "Ama biz daha önce tanışmıştık. Doğrusu kalbimi kırdınız. Üstelik ben o sıralarda size aşıktım." Süslü çerçeveli gözlüklerinin arasından Marie bana bakmış ve "Ne kadar da heyecan verici," demişti. "Sonra da ona *Sherlok Holmes*'da Billy'i oynadığımı söylemiştim. Daha sonra ise bah-

çedeyemek yemiştik. O ılık yaz akşamında mumların parıltısı altında gizlice ona aşık olan delikanlının çektiği acıları anlatmış ve Duke of York Tiyatrosundaki soyunma odasından çıkarken ona merdivenlerde karşısına dikilip yutkunarak nasıl da "iyi akşamlar" dediğimi anlatmıştım. Londra ve Paris'ten söz ettik. Marie Paris'e bayılıyordu. Oradaki kahvelerden, bistrolardan, Maxim'den ve Champs Elysees'den söz ettik durduk.

Ve Marie şimdi New York'taydı! Benim Ritz Otelinde kaldığımı duyunca bana bir mektup yollayarak beni evine yemeğe davet etmişti. Mektup şöyleydi:

Charlie şekerim,

Evim Champs Elysees'in (Madison Caddesi) arkasında, istersen orada yer ya da Maxim'e (The Colony) gideriz. Sonra da eğer istersen arabayla ormanda (Central Park) biraz dolaşırız...

Bununla birlikte bunların hiçbirini yapmayıp Marie'nin evinde sessiz bir gece geçirmiştik.

*

Los Angeles'e geri döndüm ve yine Spor Kulübündeki odama yerleştim. Bir yandan da çalışmayı düşünmeye başlamıştım. *A Dog's Life* biraz uzun sürmüş ve tahminimden çok pahalıya çıkmıştı. Bununla birlikte kontratımın sonunda ortalama bir fiyat ortaya çıkacağı için doğrusu hiç endişelenmiyordum. Beni asıl endişelendiren ikinci filmim için gerekli olan fikrin henüz oluşmamasıydı. Sonra da aklıma bir fikir geldi: Neden savaşla ilgili bir komedi yapmıyordum? Bu düşüncemi birçok arkadaşıma açtım ama hepsi de başlarını iki yana sallayarak düşüncemi onaylamadılar. De Mille, "Böyle bir zamanda savaşla dalga geçmek çok tehlikeli olabilir," dedi. Tehlikeli olsun olmasın bu fikir beni çok heyecanlandırmıştı.

Shoulder Arms'ın beş makaradan oluşması tasarlanmıştı. Filmin ilk bölümü "aile ocağında hayat"ı, ikinci bölümü "savaş"ı ve son bölümü ise Avrupa'daki tüm taçlı insanların Kaiser'i kahramanca bir eylemle yakalamamı kutlamak için verdikleri "ziyafet"i gösterecekti. Ve elbette filmin sonunda ben uyanacaktım.

Savaştan önceki ve sonraki sekanslar atlıdı. Ziyafet sahnesi hiçbir zaman çekilmedi. Yalnızca ilk sahneyi çektik. Komedi, dört çocuğuyla evine doğru giden Şarlo ile başlıyordu. Şarlo ailesinin yanından kısa bir süre için

ayrılır ve geri döndüğünde ise ağzını silerek geğirmektedir. Eve girer ve anında perdede bir tava görülür ve bu tava onun başına vurur. Karısını hiçbir zaman görmeyiz ama mutfakta asılı olan kombinezonun büyüklüğünden onun ne denli iri yarı biri olduğunu anlaşılmaktadır.

Bundan sonraki sahnede çırılçıplak soyunmuş Şarlo'nun işe girmek için tıbbi muayeneden geçtiğini görürüz. Cam kapılı büronun dışında "Dr. Frances" levhasını görür. Biri kapıya doğru yaklaşır, Charlot doktorun kadın olduğunu düşünerek diğer kapıdan kaçar ve kendini birçok kadın memurun çalıştığı büyük bir salonda bulur. Memurlardan biri başını kaldırdığında Şarlo bir masanın arkasına saklanır, bunu bir diğeri izler ve sonunda Charlot diğer kapıdan kaçarak yine büyükçe bir salona girer ve kendini çırılçıplak bir halde bir balkonda buluncaya dek kaçışını sürdürür. Bu sekans çekilmesine karşın hiçbir zaman kullanılmadı. Şarlo'yu ne olduğunu belli olmayan bir zeminde tutmayı ve onu birden orduda görmemizin daha iyi olacağını düşünmüştüm.

Shoulder Arms pastırma yazının o korkunç ve dayanılmaz sıcaklarında çekilmişti. Dekor ağacının içinde çalışmak korkunç bir şeydi. Dikkatim dağıldığı için dışarda çalışmaktan nefret ederim. İnsanın tüm esin kaynakları ve dikkati rüzgarla birlikte uçup gidiverir.

Filmin çekimi çok uzun sürdü ve ben çekimlerden hiç memnun değildim. Benim bu halim stüdyodakilere de geçti. Bir gün Douglas Fairbanks iş kopyasını görmek istedi. Bir arkadaşıyla birlikte sete geldi. O kadar moralim bozuktu ki, filmi çöpe atmayı düşünüyordum. Üçümüz projeksiyon odasına geçip oturduk. Film başladığı andan itibaren Fairbanks çılgınca kahkahalar atmaya koyuldu. Yalnızca öksürmek için kahkahalarına ara veriyordu. Sevgili Douglas, benim en iyi izleyicimdi. Film bittikten sonra dışarı çıktık. Douglas'ın gözleri gülmekten yaşarmıştı.

"Gerçekten de filmi çok mu komik buldun?" dedim inanmayarak.

Arkadaşına döndü. "Sen ne düşünüyorsun? Charlie filmi çöpe atmak istiyor." Bu, Douglas'ın filmle ilgili yaptığı tek yorumdu.

Shoulder Arms yalnızca büyük bir başarı kazanmakla kalmayıp savaşa giden askerlerin sevgilisi de olmuştu. Fakat bu film tahminimden çok daha uzun sürmüş ve *The Dog's Life*'dan daha pahalıya patlamıştı.

Artık bir atılım yapmak istiyor ve First National'in bana yardım edebileceğini düşünüyordum. Onlarla çalışmaya başladığımdan beri büyük işler yapıyorlardı. Yapımcılarla kontratlar imzalıyorlar, oyunculara film başına iki yüz elli bin dolar artı kârdan yüzde elli veriyorlardı. Filmlerini daha

ucuza mal ediyorlardı ve bu filmler benim komedilerimden daha kolay yapılıyordu... gişe hasılatları da doğal olarak daha düşüktü.

First National'ın yöneticisi Mr. J. D. Williams'a bu konuyu açtığımda konuyu ortaklarıyla konuşacağını söyledi. Fazla bir şey istemiyordum. Ben yalnızca fazla harcamaları dengelemek istiyordum. Bu da film başına on ya da on beş bin dolardan fazla bir miktar olmayacaktı. Ortaklarının bir hafta içinde Los Angeles'e geleceklerini istersem onlarla konuşabileceğimi söyledi.

O günlerde filmcilik işiyle uğraşanlar kaba saba tüccarlardı ve onlar için sinema altın yumurtlayan tavuktan başka bir şey değildi. İyi konuştuğumu ve durumumu açıkça ortaya koyduğumu düşünüyordum. Planladığımdan daha fazla para harcamak zorunda kaldığımdan bir miktar paraya ihtiyacım olduğunu söylemiştim. Ama kendimi onların karşısında zam istemeye çalışan zavallı bir fabrika işçisi gibi hissediyordum. Konuşmamı bitirdikten sonra odada derin bir sessizlik oldu sonra sözcüleri konuşmaya başladı. "Evet, Charlie, bu da kendine göre bir iş," dedi. "Bir kontrat imzaladın ve senin bu kontrata uymanı bekliyoruz." Kısa ve öz konuştum: "Eğer o tarz filmlerden hoşlanıyorsanız birkaç ay içinde size altı tane film çekebilirim."

"Bu tamamiyle sana kalmış bir şey, Charlie," dedi sakin bir ses.

Konuşmamı sürdürdüm: "İşimin düzeyini belli bir çizgide tutabilmem için bana biraz daha para vermenizi istiyorum. Bu aldırmaz tutumunuz sizlerin ileriyi gören biri olmadığınızı gösteriyor. Burada sosis satmıyoruz, bireysel ve toplumsal eğlenceden söz ediyoruz." Ama hiçbir şey onları etkilemiyordu. Ülkede para makinesi diye adlandırılmama karşın onların bu davranışını bir türlü anlayamamıştım.

"Bunun sinema dünyasındaki geleneklerle ilgili bir şey olduğunu sanıyorum," dedi kardeşim Sydney." Tüm yapımcı şirketlerin birleşeceğine ilişkin bir söylenti var ortalıkta."

Bir gün sonra Sydney, Douglas'la Mary'i görmeye gitti. Kontratları bitmek üzere olduğundan ve Paramount bu konuda herhangi bir girişimde bulunmadığından onlar da belirgin bir tedirginlik içindeydiler. Sydney gibi Douglas da bunun birleşme konusuyla bir ilgisi olduğunu düşünüyordu. "Onların arkasına bir dedektif takıp olan biteni öğrenmek hiç de fena bir fikir değil."

Hepimiz dedektif tutma konusunda görüş birliğine vardık. Akıllı ve son derece çekici bir kızla anlaştık. Kısa bir süre sonra dedektifimiz önem-

li bir yapımcı firmanın yöneticisiyle buluştu. Raporunda, Alexandria Otelinin lobisinde yöneticiye bu konuyu açtığını ve adamın gülümseyerek konuyu geçiştirdiğini yazmıştı. Yönetici o akşam kızı yemeğe davet etmişti. Üç gece yöneticiyle çıkan dedektifimiz sonunda film sanayiinde olup bitenleri bize anlattı. Yönetici ve ortakları tüm yapımcı şirketleri bir araya getirmeyi ve Birleşik Devletlerdeki tüm sinema salonlarıyla beş yıllık bir kontrat imzalamayı düşünüyorlardı. Bu sanayiyi ciddi bir temele oturtmaya kararlı olduklarını ve astronomik ücretler alan bir avuç çılgın aktörden kurtarmayı amaçladıklarını söylemişti. Bu kadar bilgi bize yetiyordu. Dördümüz raporu alarak D. W. Griffith'le Billy Hart'a gösterdik ve onlar da bizim gibi tepki gösterdiler.

Sydney, tüm sinema salonu idarecilerine kendi yapımcı şirketimizi kurmakta olduğumuzu söyleyecek olursak onların planlarını bozabileceğimizi ve film piyasasında prodüksiyonlarımızı satmaya kararlı olduğumuzu, bağımsızlığımızı korumakta ısrar edeceğimizi açıklamamızı önerdi. Bu arada bizler, film piyasasının en üst düzeyde dikkatleri üstüne çeken sanatçıları olarak tanınıyorduk. Bununla birlikte bu projeyi sürdürmek niyetinde değildik. Tek isteğimiz sinema salonlarının bu beş yıllık kontratı imzalamamalarıydı. Onların toplantı yapacağı Alexandria Otelinin yemek salonuna giderek kararımızı basına açıklamaya karar verdik.

O akşam Mary Pickford, D. W. Griffith, W. S. Hart, Douglas Fairbanks ve ben otelin yemek salonunda bir masaya geçip oturduk. Hava oldukça eletrikliydi. Toplantıya ilk gelen J. D. Williams bizi görünce telaşla salondan dışarı çıktı. Birbiri ardı sıra gelen yapımcılar salonda bizi görür görmez telaşla dışarı çıkıyorlardı. Biz ise, bu arada masa örtüsüne astronomik rakamlar yazarak işten konuşuyorduk. Douglas birden saçma sapan konuşmaya başladı: "Fıstıkların üstündeki kabaklarla domuzun üstündeki meyveler bugünlerde çoğalmaya başladı." Griffith ve Bill Hart onun çıldırdığını sandı.

Kısa bir süre sonra yarım düzine kadar basın mensubu masamıza gelmişti. Bizler kendi bağımsızlığımızı korumak ve buna karşı çıkanlarla savaşmak için United Artist adındaki şirketimizi kurma kararı aldığımızı açıklarken gazeteciler de not alıyordu. Bu konuyla ilgili haber ertesi gün gazetelerin birinci sayfasında çıktı.

Ertesi gün birçok büyük yapımcı firmanın yöneticileri işlerini bırakarak küçük bir maaşla bizim şirkette çalışmak için başvurdular. Böylesine bir tepki aldıktan sonra projemizi gerçekleştirmeye karar verdik. United Artist Corporation işte böyle kuruldu.

Mary Pickford'un evinde bir toplantı düzenledik. Her birimiz bir avukat ve yöneticiyle bu toplantıya katıldık. Bu öylesine muhteşem bir toplantıydı ki halkın sesini yansıttığımızı düşünüyorduk. Her konuşmaya başlayışımda fena halde heyecanlanıyordum. Mary'nin hukuk ve iş konularına olan yatkınlığı beni çok şaşırtmıştı. Tüm terminolojiyi, amortismanları uzun sözün kısası her şeyi biliyordu. Anonim şirket kuruluşu için gerekli tüm maddeleri, yedinci sayfadaki A paragrafındaki yirmi yedinci maddeyi ezbere bildiği gibi D paragrafındaki yirmi dördüncü maddenin çelişkilerinden de söz edebiliyordu. "Amerika'nın sevgilisi" olan bu kadının bu yanını bilmediğim için doğrusu kendime çok kızmıştım. Söylediği bir cümleyi hayatımın sonuna kadar unutmayacağım. Uzun bir konuşmanın sonunda "Böyle yapmamız icap etmektedir, baylar," demiş ve ben kahkahayı basmıştım. Ondan sonra da bu cümleyi sürekli olarak tekrarladım durdum. "böyle yapmamız icap etmektedir! Böyle yapmamız icap etmektedir!"

O günlerde Mary güzelliğinin yanı sıra işhayatında kurnaz biri olarak da ünsalmıştı. Beni ona ilk tanıştıran Mabel Normand'ın şu sözünü hiç unutmam: "Bu Hetty Green*, namı diğer Mary Pickford."

Bu iş toplantılarına benim bir katkım yoktu. Neyse ki, iş konularına kardeşim Sydney, Mary kadar yatkındı ve Douglas da bu konularda oldukça uyanık davranıyordu. Avukatlarımız yasal konulardan söz ederken Douglas sınıfta canı sıkılan küçük bir çocuk gibi davranıyor ama iş şirket maddelerinin okunmasına geldiğinde bir virgülü bile atlamıyordu.

Bizim şirketimize katılmak için istifa etmeye gönüllü olan yapımcıların arasında Paramount'un kurucusu ve başkanı olan Adolph Zukor da vardı. Napolyon'a benzeyen, yerinde bir an bile duramayan hayat dolu biriydi. İş konularından söz ettiğinde ise anında dramatik bir tavır alıyordu. "Sizler," dedi Macar aksanıyla. "Sizler sanatçı olduğunuz için emeklerinizi karşılığını alma hakkına hepimizden çok sahipsiniz. Sizler bir şeyler yaratıyorsunuz. İnsanlar sizi görmeye geliyor." Bizler alçakgönüllülükle söylediklerine karşı çıkmıyorduk! "Sizler," diye sürdürdü konuşmasını. "Bence çok güzel bir şirket kurdunuz, tabii bunu akılcı bir şekilde yürütürseniz. Siz işin bir bölümünde yaratıcılığınızı kullanırken ben de diğer bölümünü yaratıcılığımı kullanacağım. Bundan iyisi can sağlığı."

* Dünyanın en zengin kadınlarından olan Hetty Green'in iş hayatındaki olağanüstü başarısıyla 100.000.000 dolardan fazla bir servete sahip olmuştur.

Bizi avucunun içine almış bir şekilde konuşmasını sürdürür, inançlarından ve hayallerinden söz ederdi. Bir zamanlar kendisinin de sinema salonlarıyla stüdyoları birleştirmekten yana olduğunu fakat bütün bunları bir kenara atarak bizimle çalışmak için can attığını söylerdi. "Düşmanınız olduğumu düşünüyorsunuz! Oysa ben sizin dostunuzum. Ben bir sanatçı dostuyum. Bu fikri ilk önce benim ortaya attığımı unutmayın. O kırık dökük sinema salonlarından sizi kim kurtardı? Kadife koltukları kim altınıza çekti? Büyük sinema salonlarını yaptıran, fiyatları arttıran ve sizlerin daha fazla para kazanmasını sağlayan benim. Ne var ki, sizler beni çarmıha germek istiyorsunuz!"

Zukor hem büyük bir aktör hem de iyi bir iş adamıydı. Dünyadaki en büyük salon zincirini o kurmuştu. Fakat bununla birlikte bizim şirketimizde parsayı toplamak istediğinden onunla anlaşamadık.

Altı ay içinde Mary ile Douglas yeni kurduğumuz şirketimiz için filmler çevirmeye başlamışlardı bile. Oysa benim First National için tamamlamak zorunda olduğum altı komedim vardı. Ordaki kaba tavırlar beni o kadar kötü etkiliyordu ki, çalışmalarımda herhangi bir ilerleme kaydedemiyordum. Kontratımın bedelini ödeyip onlara yüz bin dolarlık kârı ödemeyi önerdim ama kabul etmediler.

Şirketimiz için sadece Mary ve Doug çalıştıkları için sürekli şikayet ediyorlardı. Filmlerini yüzde yirmi gibi oldukça düşük bir yüzdeyle sattıklarından şirket bir milyon dolar zarar etmişti. Bununla birlikte ilk filmim *The Gold Rush*'ın piyasaya çıkmasıyla birlikte tüm borçlarımız ödenmiş ve Mary'ye Doug bir daha asla şikayet etmemişlerdi.

*

Savaş tüm acımasızlığıyla sürüyordu. Avrupa'nın dört bir yanında insanlar ölüyor, kentler yerle bir ediliyordu. Eğitim kamplarında askerlere süngüyle nasıl saldıracakları, nasıl bağıracakları ve düşmana süngüyü nasıl saplayacakları öğretiliyordu. Yoğun bir panik ortalığı kaplamıştı. Asker kaçakları beş yıla mahkum ediliyor ve herkesten yanında celp kağıdını taşıması isteniyordu. Sivil giysiler içindekilere öfkeyle bakılıyordu.

Bazı gazeteler savaşa gitmediğim için beni eleştiriyorlardı. Diğerleri

ise komedilerimin askerliğimden çok daha yararlı olduğunu söyleyerek beni savunuyorlardı.

Amerikan ordusu Fransa'ya ulaştığında yeni ve hayat doluydu. Bir an önce eyleme katılmak istiyordu. Üç yıl boyunca savaşmış olan Fransızlarla İngilizlerin öğütlerine kulaklarını tıkıyordu. Sonunda Amerikan ordusu da savaşa katıldı. İlk haftalar gelen haberler korkunçtu. Ölü ve yaralı listelerine her sokak başında rastlamak mümkündü. Sonra da savaşa bir süre ara verildi. Amerikalılarla geri kalan müttefikler kan ve çamur içindeki siperlerine çekilerek can sıkıntısıyla aylarca bekleştiler.

Sonunda müttefikler saldırıya geçti. Haritadaki bayraklarımızın sayısı artmaya başlamıştı. Her gün halk yığınları sabırsızlıkla bayrakları izler olmuştu. Sonunda savaş olağanüstü bir özveriyle sona erdi. Gazeteler siyah puntolarla şu başlığı atmışlardı: HOLLANDA'YA KAÇTI. İMPARATOR HOLLANDA'YA KAÇTI! Sonra da birinci sayfada yalnızca şu iki sözcüğe yer verilmişti: ATEŞKES İMZALANDI! Haber geldiğinde spor kulübündeki odamdaydım. Sokaklarda büyük bir kıyamet kopmaya başlamıştı, kornalar çalınıyor, fabrikalar düdüklerini öttürüyor ve trompetler çalıyordu. Bu günlerce ve gecelerce böyle sürdü. Dünya çıldırmış gibiydi. İnsanlar dansediyor, kucaklaşıyor, öpüşüyorlardı. Sonunda barış geri gelmişti!

Savaş olmadan yaşamak birden hapisten kurtulmak gibi bir duyguydu. Aylarca o kadar koşullanmış ve disiplinli bir hayat sürdürmüştük ki, savaş bittikten sonra bile yanımıza celp kağıtlarımızı almadan sokağa çıkamaz olmuştuk. Bununla birlikte müttefikler savaşı kazanmıştı–bu ne anlama geliyorsa, tabii. Ama barışı kazandıklarından emin değillerdi. Yalnızca tek bir şey kesindi, o da bizim tanıdığımız, bildiğimiz uygarlık bir daha asla geri gelmeyecekti. O dönem kapanmıştı. O dönemde birlikte namus, dürüstlük gibi kavramlar da yok oldu... hoş, bunlar zaten hiçbir dönemde baştacı edilmemişti.

On Altı

Tom Harrington yanımda çalışmaya başlamıştı ve hayatımda gerçekleşecek önemli bir değişiklikte onun da payı olacaktı. Harrington Keystone Şirketinden İngiliz vodvil sanatçısı arkadaşım Bert Clark'ın yanında çalışmıştı bir süre. İyi bir piyanist olan Bert bir zamanlar bana nota basım işinde bir ortaklık kurmamızı önermişti. Kentteki iş hanlarından birinde üçüncü katta bir oda kiralamış bestesi bana ait olan iki kötü şarkının notalarından iki bin adet basıp müşteri beklemeye koyulmuştuk. Son derece amatör bir yatırım yapmıştık. Yanlış hatırlamıyorsam bastırdığımız o iki bin notadan yalnızca üç tane satabilmiştik. Bunlardan birini Amerikalı bir besteci olan Charles Cadman, diğer ikisini de aşağı kata inerlerken bizim odanın önünden geçmek gafletinde bulunan iki kişiye satmıştık.

Clark, Harrington'u büronun başına getirmişti, fakat bir ay sonra da New York'a geri dönmüş ve büroyu kapatmıştık. Bununla birlikte Tom, benimle kalarak Clark'la çalıştığı koşullarda bu kez benim yanımda çalışmak istediğini söylemişti. Bana Clark'tan maaşını bir türlü alamadığını yalnızca geçim parası olan haftada yedi ya da sekiz doları alabildiğini söyleyince doğrusu çok şaşırmıştım. Bir vejeteryen olan Tom yalnızca ekmek, tereyağ ve patetes yiyip çay içerek yaşıyordu. Elbette bu haber beni çok etkilemişti. Tom'a o günün koşullarında iyi bir maaş önererek müzik şirketimizi idare etmesini söylemiştim. Tom zamanla benim her işimi gören biri olup çıktı. Artık o benim hem oda hizmetçim hem de sekreterim olmuştu.

İnce dudaklı, kalın kaşlı ve dünyaya hüzünle bakan biriydi. İrlanda asıllı olan Tom, New York'un Doğu kesiminden gelmişti. Bence onun gösteri dünyasından çok bir manastıra uyan havası vardı.

Sabahları Spor Kulübündeki odama mektuplarla gazetelerimi getirir ve kahvaltımı ısmarlardı. Ara sıra da hiçbir yorum yapmadan adlarını ilk kez duyduğum Lafcadio Hearn ve Frank Harris gibi yazarların kitaplarını başucumdaki masaya bırakırdı. Tom'un yüzünden Boswell'in *Life of Johnson* adlı kitabını okumuştum. Kitabı verirken, "Bu geceleri deliksiz uyumanızı sağlayacak," demişti kıkır kıkır gülerek. Kendisiyle konuşulmadıkça asla konuşmayan ve ben kahvaltımı yaparken asla beni rahatsız et-

meyen biriydi. Tom, varlığımın baş koşulu olmuştu. Ona bir şeyi yapmasını söylediğimde yalnızca başını sallar ve o işi anında yapardı.

*

Spor Kulübünden çıkarken telefon çalmasaydı hayatım elbette çok daha farklı olabilecekti. Arayan Sam Goldwyn'di. Yüzmek için acaba onun sahildeki evine gider miydim? Bu, 1917'nin sonlarına doğruydu.

Son derece güzel ve pırıl pırıl bir öğleden sonraydı. Olive Thomas'la birlikte birçok güzel kızın orada olduğunu hatırlıyorum. Akşama doğru Mildred Harris adında genç bir kız gelmişti. Yanında Mr. Ham diye biri vardı. Kız çok hoş, diye düşünmüştüm. Oradakilerden biri kızın Elliott Dexter'den çok hoşlandığını söylemişti. Elliott da oradaydı ve kızın onun yanından ayrılmadığını farketmiştim. Ne var ki, Elliott onunla pek ilgilenmiyordu. Oradan ayrılıncaya kadar bir daha o kızla ilgilenmemiştim. Tam kapıdan çıkarken yanıma yaklaşmış arkadaşıyla kavga ettiğini, onun da çekip gittiğini söylemişti. Acaba onu kente bırakabilir miydim?

Arabada arkadaşının belki de Elliot Dexter'ı kıskandığını söyledim. Bana Elliot'un olağanüstü biri olduğunu söyledi.

Onun bu naif davranışının dikkati üstüne çekmek için yapılmış kadınca bir oyun olduğunu düşünmüştüm. "O çok şanslı biri," dedim. Bunu yalnızca bir konuşma konusu açmak için söylemiştim aslında. Bana Lois Weber'in yanında çalıştığını ve yakında Paramounta'un filmlerinden birinde oynayacağını söyledi. Evine bıraktım. Onun aptal bir genç kız olduğunu düşünüyordum ve kurtulduğum için seviniyordum. Büyük bir keyifle spor kulübündeki odama döndüm. Ama daha içeri girer girmez telefon çaldı. Arayan Miss Harris'di. "Yalnızca şimdi ne yaptığını öğrenmek istedim," dedi safça.

Sanki uzun zamandan beri birlikteymişiz gibi takındığı bu tavır beni çok şaşırtmıştı. Ona yemeğimi odamda yiyeceğimi sonra da yatıp kitap okuyacağımı söyledim.

"Ya!" dedi ve sonra da ne tür bir kitap okuyacağımı ve odamın ne mene bir yer olduğunu sordu. Beni tek başıma yatağa uzanmış kitap okurken gözünün önüne getirdiğinden emindim.

Bu konuşma artık bir tür kur yapma havasına dönüşmüştü.

"Seni bir daha ne zaman göreceğim!?" dedi. Elliott'u aldattığı için onu şakacı bir tavırla azarladım. Ama o Elliott'tan aslında hiç hoşlanmadığını söyleyince o akşam için yaptığım tüm planları unuturak onu yemeğe davet ettim.

O akşam oldukça hoş ve çekiciydi Mildred. Benimle ilgilenmesinin tek nedeni seks olmalıydı zaten bunu kanıtlarcasına ilk adımı da o attı. Aslında bunu benim yapmam gerekiyordu ama doğrusu fazla çaba harcamak nedense içimden gelmemişti.

Harrington, Mildred'in beni aradığını söyleyinceye dek doğrusu onu hiç düşünmemiştim. Harrington bu konuyla ilgili düşüncelerine bana açmamakla birlikte şoförün, Sam Goldwyn'nin evinden dönerken yanımda dünyanın en güzel kızının olduğunu söylediğini belirtti sadece. Bu da tüm duygularımı harekete geçirmeye yetti. Artık yemekler, danslar, mehtap gezintileri, sahilde yürüyüşler olanca hızıyla başlamıştı.

Tom bu konuda ne düşünürse düşünsün bunları kesinlikle kendine saklamaya özen gösteriyordu. Bir sabah kahvaltımı getirdikten sonra sıradan bir tavırla evlenmek istediğimi söyledim. Sakin bir tavırla, "Ne zaman?" diye sordu.

"Bugün günlerden ne?"

"Salı."

"Cuma'ya," dedim başımı gazeteden kaldırmadan.

"Sanıyorum Miss Harris'le evlenecceksiniz."

"Evet."

Sıradan bir tavırla başını sallayarak, "Yüzüğü aldınız mı?" dedi.

"Hayır, sen gidip bir tane alıversen iyi olacak, ayrıca tüm ön hazırlıkları da yap ama sakın kimseye bir şey söyleme."

Bir kez daha başını salladı ve düğün gününe dek bu konu bir daha açılmadı. Tom, cuma akşamı saat sekizde evlenmemiz için gerekli tüm hazırlıkları yapmıştı.

O gün stüdyoda akşamın geç saatlerine kadar çalıştım. Saat yedi buçukta Tom yavaşça sete gelerek fısıldadı. "Saat sekizdeki randevunuzu unutmayın." Harrington'nun yardımıyla heyecan içinde makyajımı çıkartıp giyindim. Arabaya bininceye dek tek kelime konuşmamıştık. Sonra da bana nikah memuru Mr. Sparks'ın evinde Miss Harris'le buluşacağımı söyledi.

Eve gittiğimizde Mildred holde oturuyordu. Biz içeri girerken şehvet-

le gülümsedi. Doğrusu onun için biraz üzülmüyor değildim. Koyu gri bir tayyör giymişti. Harrington, uzun boylu ve dost tavırlı bir adam içeriye girerken elime yüzüğü tutuşturdu. Bizi başka bir odaya aldılar. Bu gelen Mr. Sparks'dı. "Evet, Charlie," dedi. "Çok yetenekli bir sekreterin var. Yarım saat öncesine kadar evlenenin sen olduğunu bilmiyordum."

Tören inanılmaz derecede basitti. Harrington'nun elime tutuşturduğu yüzüğü Mildred'in parmağına geçirdim. Artık evlenmiştik. Odadan çıkmak üzereyken Mr. Sparks'ın sesini duydum. "Gelini öpmeyi unutma, Charlie."

"Ah, evet, elbette," diyerek gülümsedim.

Duygularım karmakarışıktı. Kendimi son derece gereksiz ve saçma bir duruma düşürdüğümü hissediyordum. Böylesi bir bağ artık tüm hayatımı engelleyecekti. Bununla birlikte her zaman bir karım olmasını da isterdim ve Mildred on dokuz yaşında genç ve olağanüstü güzel bir kızdı. Ben ondan on yaş büyük olduğum için bu evlilik belki de yürürdü.

Ertesi sabah heyecanla stüdyoya gittim. Edna Purviance oradaydı ve sabah gazetelerini okumuştu. Onun soyunma odasının önünden geçerken beni gördü. "Tebrikler," dedi yumuşak bir sesle. "Teşekkür ederim," diye karşılık vererek kendi soyunma odama doğru gittim. Edna'dan utanmıştım.

Doug'a Mildred'in çok kafalı biri olmadığını itiraf etmiştim. Ayrıca bir ansiklopediyle evlenmek niyetinde olmadığımı, eksik bilgilerimi gerektiğinde herhangi bir kütüphaneden sağlayabileceğimi de eklemiştim sözlerime. Ama bu iyimser görüşümün temelinde somut bir endişe yatıyordu. Acaba evlilik çalışmalarımı etkileyecek miydi? Mildred genç ve güzel olmakla birlikte ona her zaman bir yakınlık duyabilecek miydim? Bunu gerçekten de istiyor muydum? İkilem içindeydim. Aşık olmamakla birlikte artık evli olduğum için bu duyguyu tatmak istiyor ve evliliğimin başarılı olmasını istiyordum.

Oysa Mildred için evlilik bir güzellik yarışmasında birinci olmak gibi heyecan verici bir maceraydı. Bu, onun için masallarda okuduğu bir şeydi. Gerçek kavramını algılama yeteneği yoktu. Tasarılarıyla ilgili onunla ciddi bir şekilde konuşmaya çalışıyordum ama bunun herhangi bir yararı olmuyordu. Büyük bir inatla pembe bulutların üstünde uçmaya devam ediyordu.

Evliliğimizin ikinci günü, Metro Goldwyn Meyer'dan Louis B. Mayer, Mildred'e altı film için yılda 50.000 dolar önererek kontrat imzalamaktan

söz etmeye başlamıştı. Kontratı imzalamaması için onu ikna etmeye çalıştım. "Film çalışmalarına devam etmek istiyorsan film başına elli bin dolar almalısın."

Söylediğim her şeyde olduğu gibi bunu da o ünlü Mona Lisa gülümsemesiyle karşıladı ama sonra gidip kontratı imzaladı.

Gülümseyip kabul eder gibi yapıp sonra da gidip tam tersini gerçekleştirmesine çok öfkeleniyordum. Beni hiçe saydıkları için Hem Mayer'e hem de Mildred'e çok kızıyordum.

Bir ay sonra Mildred'in şirketle birtakım sorunları oluşunca, gidip Mayer'le konuşup konuyu açıklığa kavuşturmamı istedi. Hiçbir koşulda o adamla konuşmayacağımı söyledim ona. Ne var ki, o Mayer'i bana haber vermeden yemeğe çağırmıştı bile. Öfkeden her yanım titriyordu. "Eğer buraya gelirse rezalet çıkarırım," dedim. Kapı zilinin çalmasıyla konuşmamı yarıda kesmek zorunda kaldım. Küçük bir tavşan gibi oturma odasının yanındaki küçük odaya kaçtım.

Mayer'la Mildred oturma odasında oturmuş konuşurlarken bana da saklandığım yerde zaman bir türlü geçmiyormuş gibi geliyordu. Konuşma tavrından benim orada bir yerlerde saklandığımı farkettiğini hissettim. Kısa bir süre sonra da adımın anıldığını duydum, Mildred de evde olmadığımı söyledi. Mayer de bir süre sonra bir bahane ileri sürerek yemeğe kalmadan gitti.

*

Evlendikten sonra Mildred'in hamileliğinin dış gebelik olduğu anlaşıldı. Birkaç ay geçmiş ve ben bu arada güç bela üç makaralık bir komedi olan *Sunnyside*'ı çekebilmiştim yalnızca. Evlilik hiç tartışmasız yaratıcılığımda etkili olmaya başlamıştı. *Sunnyside*'dan sonra tüm yaratıcılığımın sona erdiğini hissediyordum.

Bunalımdan kurtulmak amacıyla değişiklik olsun diye gittiğim, Orpheum'da oldukça değişik bir dansçıyı izledim. Bu adamda öyle olağandışı bir hal olmamakla birlikte dansını bitirdikten sonra dört yaşındaki oğlunu sahneye çıkarmış ve birlikte selamlamışlardı izleyicileri. Selamlama bittikten sonra dansçı oğluyla birlikte kısa bir step gösterisi yapmış, sonra

da izleyicilere bilgiç bir bakış fırlatıp koşarak sahneden çıkmıştı. İzleyiciler bir yandan alkışlarlarken bir yandan da bağırmaya başlamışlardı. Çocuk tekrar sahneye çıkarak bu kez oldukça değişik bir dansa başlamıştı. Bu dansı başka bir çocuk yapsaydı herhalde hiç başarılı olmazdı. Ama Jackie Coogan büyüleyiciydi ve izleyiciler ondan çok hoşlanmışlardı. Bu çocuğun her davranışında olağanüstü bir kişilik hissediliyordu.

Ertesi hafta komedi topluluğumuzla birlikte oturup bir sonraki filmimiz için fikir üretinceye dek o çocuğu bir daha düşünmemiştim. Varlıkları ve tepkileri bir dürtü niteliğinde olduğundan o günlerde genellikle topluluktakilerin karşısına geçip otururdum. O gün de isteksiz ve neşesiz bir halde oturmuş, onların kibarca gülümsemelerine karşılık çabalarımın pek bir işe yaramadığını farkediyordum. Kafamın içinde binlerce düşünce vardı. Onlara Orpheum'da babasıyla sahneye çıkan Jackie Coogan adındaki küçük bir çocuktan söz etmeye başladım.

Topluluktan biri, Jackie Coogan'nın Roscoe Arbuckle ile bir film anlaşması imzaladığını o sabahki gazetede okuduğunu söyledi. Bu haber kafamda bir şimşek çaktırdı. "Tanrım! Bunu ben neden düşünemedim?" O çocuk filmlerde elbette ki, harika olacaktı! Sonra da bu çocuğun yaratabileceği olasılıkları ve benim yazacağım senaryoyu düşünmeye koyuldum.

Kendimi düşüncelerin akışını kaptırmıştım. "Pencere tamircisi bir serserinin küçük bir çocukla birlikte caddedeki tüm evlerin camlarını kırdığını ve daha sonra tamircinin gidip camları tamir ettiğini bir düşünseniz. Çocukla serseri birlikte oturmaktadırlar ve yaşamadıkları macera kalmaz."

Bu olay karşısında neden bu kadar heyecanlandığımı bir türlü anlayamayan topluluğumuzun üyeleri beni küçümser bakışlarla izlerken, ben de bir sahneden diğerine atlayarak gün boyu onlara kafamdaki senaryoyu anlatıp durdum. Saatler boyunca yeni sahneler ve yeni olaylar yaratmaya devam ettim. Sonra da birdenbire gerçek kafamı dank ederek, "Ama bunun ne anlamı var ki?" dedim. "Arabuckle onunla kontratı imzalamış bile ve belki de o da benim gibi aynı şeyleri düşünüyordur. Bunu daha önce düşünemediğim için ne kadar da aptalım!"

Bütün bir öğleden sonrayla geceyi o çocuk için yaratabileceğim olasılıkları düşünerek geçirdim. Ertesi sabah yoğun bir bunalım içerisinde topluluğu provaya çağırdım. Bunu hangi nedenden ötürü yaptığımı ancak Tanrı bilir çünkü elimde prova yapacak bir şey yoktu. Bu yüzden de kasvetli bir şekilde toplulukla birlikte sahnede oturdum.

Oyunculardan biri yeni bir çocuk bulmamı önerdi, bu belki de küçük bir zenci çocuk olabilirdi. Ama ben kuşkulu bir tavırla başımı iki yana salladım. Jackie gibi somut bir kişiliği olan bir çocuk bulmak hiç de öyle sanıldığı kadar kolay bir şey değildi.

On bir buçuk sularında halkla ilişkilerden sorumlu Carlisle Robinson soluk soluğa ve heyecanlı bir şekilde sahneye geldi. "Arbuckle'nin kontrat imzaladığı Jackie Coogan değilmiş. O babasıyla, yani Jack Coogan'la imzalamış kontratı."

Heyecanla yerimden fırladım. "Çabuk!" Hemen çocuğun babasını ara ve bir an önce buraya gelmesini söyle, çok önemli!"

Bu haber hepimizi heyecanlandırmıştı. Topluluktan bazıları yanıma gelip sırtımı sıvazladılar, artık hepsi de mutluluktan havaya uçuyordu. Büroda çalışanlar olayı duyduklarında yanıma gelip beni kutladılar. Ama henüz Jackie'yle kontrat imzalamamıştım ve Arbuckle'nin ani bir karar vererek aynı şeyi yapması hâlâ olasıydı. Bu yüzden Robinson'a telefonda konuşurken dikkatli davranmasını, çocuktan söz etmemesini ve babası buraya geldikten sonra ona her şeyi açıklamak istediğimi, bu yüzden de telefonda yalnızca çok önemli bir işin söz konusu olduğunu ve onu yarım saat içinde mutlaka görmek istediğimizi söylemesini söyledim. Ve adam eğer buraya gelemezse Robinson'a onun çalıştığı stüdyoya gitmesini emrettim. Ama onunla yüz yüze karşılaşmadan kesinlikle bir şey söylememesini öğütledim. Baba stüdyoda bulunamadığından onu bulmakta bir hayli güçlük çektiler ve bu iki saatlik süre boyunca da ben heyecandan yerimde duramıyordum.

Sonunda Jackie'nin babası heyecan ve utangaç bir halde geldi. Onu kolundan yakaladım. "Büyük bir sansasyon yaratacağız, muhteşem olacak! Ondan bir film çevirmesinin dışında başka bir şey istemiyorum!" Sözcükleri heyecandan birbirine karıştırarak makineli tüfek gibi konuşmamı sürdürdüm bir süre. Jack'ın aklımı kaçırmış olduğumu düşündüğünden eminim. "Bu oğlunun hayatının fırsatı olacak!"

"Oğlumun mu?"

"Evet oğlunun, eğer onunla bu filmi çevirmeme izin verirsen, tabii."

"Verdim gitti," dedi.

Bebeklerle köpeklerin sinemanın en iyi aktörleri olduğu söylenir. On iki aylık bir bebeği banyo küvetinin içine bir kalıp sabunla bırakın ve bebeğin sabunu yakalamaya çalışmasını oturup kahkahalarla izleyin. Bütün çocuklar şöyle ya da böyle bir tür dehadır, önemli olan onların içindeki bu ye-

teneği, bu dehayı ortaya çıkarabilmektir. Jackie'yle bu çok kolay olmuştu. Pandomimde öğrenilmesi gereken birkaç temel kural vardı ve Jackie çok kısa bir zamanda bu konuda uzman olmuştu. Duyguyu eyleme, eylemi duyguya dönüştürebiliyor ve bunun doğallığını yitirmeden defalarca tekrarlayabiliyordu.

The Kid adlı filmde cama taş atmak üzere olan çocuğun bir sahnesi vardır. Çocuk elini kaldırıp tam taşı atacakken eli gizlice arkasına yaklaşmış polisin paltosuna değer. Dönüp polise bakar, sonra da taşı hiçbir şey olmamış gibi havaya atıp tutar, daha sonra masum bir tavırla taşı bir kenara fırlatır ve birden tabana kuvvet koşarak oradan uzaklaşır.

Sahnenin teknik konuları üzerinde çalışırken Jackie'ye beni izlemesini söyledim. "Elinde taş var, sonra cama doğru bakıyorsun, sonra da taşı atmaya hazırlanıyorsun, elin arkaya doğru gidiyor ama polisin paltosuna değiyor, paltonun düğmelerini hissediyorsun, sonra da başını çevirip baktığında bunun bir polis olduğunu görüyorsun, hiçbir şey olmamış gibi taşı havaya atıp tutuyorsun, sonra da uzağa fırlatıyorsun, sıradan bir tavırla bir kaç adım attıktan hemen sonra da tabana kuvvet koşarak oradan uzaklaşıyorsun."

Üç ya da dört kez sahnenin provasını yaptı. Teknikten iyice emindi artık yani kendini o sahneye iyice kaptırmıştı. Başka bir deyişle teknik yerini duygulara bırakmıştı. Bu, Jackie'nin en iyi sahnelerinden biri olmuştu.

Elbette, diğer tüm sahneler böylesi bir kolaylıkla çekilmedi. Basit sahnelerde genellikle zorluk çekiyordu. Bir keresinden ondan kapıya tutunup doğal bir şekilde sallanmasını istemiştim. Ama kafasında bunun dışında bir şey olmadığından birden çok utanmış ve çekimden vazgeçmek zorunda kalmıştık.

İnsan beyni tamamen boş olduğu zaman doğal bir şekilde rol yapması gerçekten de çok güçtür. Kendisine söylenenleri algılamakta güçlük çeker. Jackie kendini işine verdiğinde olağanüstüydü.

Jackie'nin babasını Arbuckle'yle imzaladığı kontrat sona erince oğluyla birlikte stüdyoya gelmeye başlamıştı. Daha sonra da aynı filmde köhne bir otelde yaşayan yankeseciyi oynadı. Çok yardımcı oluyordu. İki ıslahevi yetkilisinin Jackie'yi benden zorla alışları sahnesinde Jackie'nin gerçekten ağlamasını istiyorduk. Ona aklıma gelen tüm korkunç ve acıklı olayları anlatmama karşın nedense şımarık ve neşeli tavrından bir türlü sıyrılamıyordu. Bir saat kadar uğraştıktan sonra babası şöyle dedi: "Ben onun ağlamasını sağlayabilirim."

"Bunu çocuğu korkutmadan ya da canını acıtmadan yap ama," dedim suçluluk duygusu içinde.

"Oh, yo, yo merak etme."

Jackie'nin öylesine neşeli bir hali vardı ki, orada kalıp babasının ona yapacaklarını izlemeye cesaret edemedim doğrusu. Soyunma odasına gidip beklemeye koyuldum. Birkaç dakika sonra Jackie'nin bağırıp çağırarak ağladığını duydum.

"Artık çekime hazır," dedi babası.

İslahevi yetkililerinden çocuğu kurtardığım sahneye çekiyorduk. O bir yandan ağlarken ben de ona sarılmış onu öpücüklere boğuyordum. Çekim bittikten sonra babasına sordum. "Bunu nasıl becerdin?"

"Ona eğer ağlamamakta direnirse onu gerçekten de islahevine kapatacağımızı söyledim."

Jackie'yle dönerken onu kucağıma alıp yatıştırmaya çalıştım. Yanakları gözyaşlarından hâlâ ıslaktı. "Seni hiçbir yere götürmeyecekler," dedim. "Biliyorum," diye fısıldadı. "Babam bunun gerçek olmadığını söylemişti."

Birçok senaryo yazmış olan Vali Morris aynı zamanda da kısa öyküler yazardı. Beni bir gün evine davet etmişti. Biz ona "Vali Bey," derdik. Vali Bey çekici ve sevgi dolu biriydi. Ona *The Kid*'den söz etmiş ve filmin ana unsurunun duygusal bir komedi olduğunu söylemiştim. "Böyle olmaz," diye karşılık verilmişti. "Film yalın olmalı. Ya dram ya da komedi olmalı. Bu iki unsuru karıştıramazsın, aksi halde ikisinden biri önemini yitirir."

Bu konuda uzun bir tartışmaya girmiştik. Komediden duygusallığa geçişin bir duygu ve sekansların akıllıca düzenlenmesi meselesi olduğunu söyledim. Tarz ancak biri yaratırsa ortaya çıkar, eğer sanatçı buna içtenlikle inanırsa, neyle neyi biraraya getirirsen getir, ikna edici olur. Elbette bu teorimi kanıtlayacak somut hiçbir şey yoktu elimde, ben yalnızca içgüdülerimin sesini dinliyordum. Hiciv, fars, gerçekçilik, doğalcılık, melodram ve fantaziye filmlerde yer veriliyordu. Ama *The Kid*'de ortaya çıkan yalın komedi ve duygusallık ilk kez gerçekleşiyordu.

*

The Kid'in montajı sırasında dünya satranç şampiyonu yedi yaşındaki Samuel Reshevsky stüdyoya geldi. Spor kulübünde, aralarında Kaliforniyalı satranç şampiyonu Dr. Griffiths'in de bulunduğu yirmi kişiye karşı satranç oynayacaktı. İnsanlara kavgacı bir tavırla bakan iri gözleri, solgun ve ince bir yüzü vardı. Değişken mizaçlı ve insanlarla el sıkışmaktan pek hoşlanmayan biri olduğunu söylemişlerdi.

Menajeri bizi tanıştırdıktan ve çok kısa bir konuşmadan sonra çocuk ağzını açmadan bana bakmaya başlamıştı. Ben de film şeritlerine bakarak montaj işini sürdürmeye koyumuştum.

Kısa bir sessizlikten sonra ona döndüm. "Şeftali sever misin?"

"Evet," dedi.

"Bahçede kocaman bir şeftali ağacımız var. Ağaca tırmanıp dilediğin kadar toplayabilirsin. Ha, bu arada bana da bir tane getirmeyi unutma sakın."

Yüzü aydınlandı. "Ooohh, bu çok güzel işte! Ağaç nerede?"

"Carl sana gösterir."

On beş dakika sonra birçok şeftaliyle birlikte döndü. Bu, dostluğumuzun başlangıcı olmuştu.

"Satranç oynamasını biliyor musunuz?" dedi.

Bilmediğimi söyledim.

"Ben size öğretirim. Bu akşam gelip beni izleyin. Aynı anda yirmi kişiyle birlikte oynayacağım."

Geleceğime söz verdim. Gösteriden sonra da kendisini yemeğe götürmek istediğimi söyledim.

"İyi, o zaman ben de oyunu uzatmam."

O geceki çarpıcı havayı algılamak için insanın satranç bilmesi baş koşul değildi. Yaşından daha da küçük gösteren yedi yaşındaki bir çocuğun satranç tahtalarının karşısında kara kara düşünen orta yaşlı yirmi adamı içine attığı güç durumu görmemek olanaksızdı. "U" şeklindeki masanın ortasından kalkıp yirmi kişiyle aynı anda satranç oynaması inanılacak gibi değildi. Bu sahnede gerçek dışı olan bir başka şey ise, ciddi görünüşlü bu insanların karşısında büyük bir başarı sağlayan bu çocuğu izlemek için toplanan üç yüzden fazla kişinin olayları pür dikkat izlemesiydi.

Çocuk çok şaşırtıcı olmakla birlikte beni tedirgin ediyordu. Kendini tamamiyle oyuna vermiş bu küçücük yüz birden kıpkırmızı kesiliyor ve hemen arkasından da yüzündeki tüm kan çekiliyordu. Çocuğun sağlığıyla oynadığını düşünüyordum.

"Buraya!" diye bağıran bir oyuncunun hemen yanı başına gidiyor satranç tahtasını bir iki saniye kadar dikkatle inceledikten sonra da ani bir hamle yaparak karşısındakini mat ediyordu. İzleyiciler arasında da bunun üzerine gülüşmeler duyuluyordu. Onun sekiz oyuncuyu mat ettiğini gördüm. Hemen arkasından da salondan gülüşmeler geldi ve herkes bu yumurcağı alkışladı.

Sıra Dr. Griffiths'in tahtasını incelemeye gelmişti. Salonda derin bir sessizlik hüküm sürüyordu. Birden ani bir hamle yaptı sonra bakışlarını kaldırınca beni gördü. Yüzü aydınlandı ve eliyle işi kısa keseceğini belirten bir işaret yaptı.

Birçok oyuncuyu mat ettikten sonra derin derin düşünen Dr. Griffiths'in yanına geldi. "Hâlâ bir hamle yapamadınız mı?" diye sordu sabırsızlıkla.

Doktor başını iki yana salladı.

"Oh, hadi, çabuk olun."

Griffiths gülümsedi.

Çocuk ona öfkeyle baktı. "Beni asla yenemezsiniz! Eğer piyonunuzu buraya getirirseniz ben de benimkini şuraya getiririm. Ya da şuraya doğru bir hamle yapacak olursanız ben de buraya gelirim!" Büyük bir hızla yapacağı yedi sekiz hamlenin adını söyledi. "Bütün geceyi burada geçirmeye niyetim yok, onun için çekilin."

Doktor da bu öneriyi kabul etmek zorunda kaldı.

*

Mildred'den hoşlanmakla birlikte çok ayrı kişiliklerimiz olduğunun da bilincindeydim. Kaba biri değildi ama çok kurnazdı. Kafasından geçenleri asla anlayamıyordum. Sanki kafasının içinde bir yığın aptallıklar dolaşıyor gibiydi. Hep olmayacak yerlerde çözüm arardı. Evlendikten bir yıl sonra bir çocuğumuz olmuş ama ne yazık ki, yalnızca üç gün yaşamıştı. Aynı evde yaşamamıza karşın o kendi işiyle ben de benimkiyle meşgul olduğumuzdan birbirimizi çok seyrek görüyorduk. Evimizde kasvetli ve buruk bir hava oluşmuştu. Eve geldiğimde masanın bir kişilik hazırlanmış olduğunu görür ve oturur tek başıma yemeğimi yerdim. Ara sıra da bana hiçbir şey söy-

lemeden çekip gider ve bir hafta geri gelmezdi. Onun gittiğini açık yatak odası kapısından anlardım.

Bazı pazarları o tam evden çıkmak üzereyken tesadüfen karşılaşırdık ve bana hafta sonunu Gishe'lerle ya da bazı kız arkadaşlarıyla geçireceğini söylerdi. Ben de o gittikten sonra Fairbanks'ların evine giderdim. (Bu arada Douglas'la Mary evlenmişti.) Douglas bana Mildred'le ilgili çıkan bazı söylentilerden söz ederdi. "Bilmen gerektiğini düşündüm," derdi anlattıktan sonra da.

Bu söylentileri aslında hiç duymak istemiyordum. Duyduklarım moralimi çok bozuyordu. Mildred'le yüzleştiğimde tüm söylediklerimi soğuk bir tavırla inkar etti.

"Ne var ki, artık bu şekilde birlikte yaşayamayız," dedim.

Kısa bir sessizlik oldu ve sonra da bana soğukça bir bakış fırlattı. "Ne yapmak istiyorsun?"

Bunu o kadar sakin bir şekilde söylemişti ki, doğrusu şaşkınlıktan ağzım açık kalmıştı. "Bence boşanmalıyız," dedim yavaşça ve tepkisinin ne olacağını merak ederek. Ama karşılık vermedi, ben de kısa bir sessizlikten sonra konuşmamı sürdürdüm. "Böylelikle ikimizin de daha mutlu olacağını düşünüyorum. Çok gençsin ve önünde uzun bir hayat var. Ve elbette bu boşanma işini dostça halledebiliriz sanıyorum. Avukatına avukatımı görmesini söyle."

"Anneme bakmamı sağlayacak paranın dışında benim istediğim bir şey yok," dedi.

"Bunu kendi aramızda da halledebiliriz sanıyorum," dedim.

Kısa bir an düşündükten sonra konuştu. "Avukatlarımla görüşsem daha iyi olacak sanıyorum."

"Pekâlâ" dedim. "Bu arada evde kalabilirsin, ben spor kulübüne giderim."

Basına hiçbir açıklama yapmamaya karar vererek dostça ayrıldık.

Ertesi sabah Tom Harrington eşyalarımı spor kulübüne taşıdı. Ayrıldığımız söylentileri anında duyulduğundan bu çok büyük bir hataydı. Ve basın mensupları da Mildred'e telefon etmeye başlamışlardı. Kulübü de aradılar ama ne onlarla görüştüm ne de herhangi bir açıklama yaptım. Ama Mildred bir bomba gibi patlayarak, onu eve kapattığımı ve psikolojik baskılardan ötürü boşanmak istediğini söyleyerek bir süre gazetelerin birinci sayyfalarında yer almayı başardı. Bu günümüzdeki boşanma olaylarıyla karşılaştırıldığında oldukça hafif kalıyordu. Bununla birlikte onu ara-

yarak basınla neden görüştüğünü bilmek istediğimi söyledim. Önce kabul etmediğini ama gazetecilerin benim çok önemli bir açıklama yaptığımı söylediklerini duyduktan sonra konuşmaya karar verdiğini açıkladı. Aramızda bir söz düellosu yaratmak için gazetecilerin yalan söylediği açıkça ortadaydı, bunu Mildred'e de söyledim. Bana bundan böyle herhangi bir açıklama yapmayacağına söz verdi, ama sözünü tutmadı.

Kaliforniya yasaları ona yirmi beş bin dolar ödememi gerektirirken ben Mildred'a yüz bin dolar ödeyerek davayı tamamiyle kapatmayı önermiştim. O da bunu kabul etmişti. Kağıtların imzalanarak her şeyin sona ereceği gün Mildred birden hiçbir gerekçe ileri sürmeden verdiği sözden döndü.

Avukatım çok şaşırmıştı. "Ortada bir şeyler dönüyor," dedi. Ve de haklıydı. *The Kid*'le ilgili First National'le bazı görüş ayrılıklarına düşmüştük. Yedi makaralık bu filmi üç tane iki makaralık bir komediye dönüştürmek istiyorlardı. Böylelikle bana *The Kid* için yalnızca 405.000 dolar ödeyeceklerdi. Film bana yarım milyonun yanı sıra on sekiz aylık bir çalışmaya mal olduğundan böyle bir şeye asla razı olmayacağımı söyledim. Beni mahkemeye vermekle tehdit ettiler. Yasal olarak fazla bir şansları yoktu ve onlar da bunun bilincindeydiler. Bu yüzden Mildred'i araya sokmaya karar vererek *The Kid*'i haczetmeyi denediler.

Filmin montajını henüz bitirmemiştim ve içgüdülerim bu işi başka bir eyalette yapmamı söylüyordu. Bu yüzden yanıma elemanlarımdan ikisini alarak Salt Lake City'ye gittim. Salt Lake City Oteline yerleştik. Odalardan birinde, bütün masaların, komodinlerin, çekmecelerin üstüne filmi serdik. Otelde yanıcı herhangi bir madde bulundurmak yasalara aykırı olduğundan bunu gizlice yapıyorduk. Bu koşullarda filmin montajını yapmayı sürdürdük. Film kareleri numaralandırılmış olmasına karşılık iki binden fazla kareyi biraraya getirmek zorundaydık ve zaman zaman karelerden birini bulamıyor ve buluncaya kadar da saatler geçiyordu. Böylesi güç koşullarda mucizevi bir şekilde montaj işini tamamladık.

Filmi piyasaya çıkarmadan önce izlemek istiyordum, çünkü yalnızca, o da bir kez küçük, parçacıklar halinde montaj makinesinden görebilmiştim.

Stüdyo elemanlarının dışında filmi kimse görmemişti. Montaj makinesinde birkaç kez izledikten sonra filmin sandığımız kadar eğlenceli ya da ilginç olmadığını düşünmeye başlamıştık. İlk heyecanımızın yerini derin bir boşluğa bıraktığını görüyorduk.

Asit denemesi yaptıktan sonra filmi bir sinema salonunda kimselere duyurmadan göstermeye karar verdik. Oldukça büyük bir salondu ve yalnızca üçte biri dolmuştu. Büyük bir karamsarlıkla verime oturdum filmin başlamasını beklemeye koyuldum. Salondaki izleyicilerin onlara sunacağım her şeyi büyük bir acımasızlıkla karşılayacakmış gibi bir halleri vardı. İzleyicinin komedi karşısındaki tepkisine ilişkin yargılarımdan kuşku duymaya başlamıştım. Belki de büyük bir hata yapmıştım. Belki de amacımı yanlış belirlemiştim ve izleyiciler buna hayretle bakacaklardı. Sonra da bir komedyenin komediye ilişkin görüşlerinde yanılabileceği aklıma geldi.

Beyazperdede *Charlie Chaplin son filmi The Kid'de* yazısı belirdiğinde yüreğim ağzıma geldi. İzleyiciler küçük sevinç çığlıkları atarak alkışladılar. Bu beni endişelendirmeye yetmişti. Çünkü onların çok fazla şey beklediklerinden ötürü düşkırıklığına uğrayacalarını düşünüyordum.

İlk birkaç sahnede izleyiciden büyük bir tepki gelmeyince ümit ve korku karışımı bir duyguya kapıldım. Anne bebeğini bir arabanın içinde bırakır, araba bir süre sonra çalınır ve hırsızlar bebeği bir varilin yanına bırakırlar. Sonra da ekranda serseri tiplememle ben göründüm. Salonda önce bir kahkaha patladı, sonra bunu diğerleri izledi. Espriyi yakalamışlardı! Ondan sonra artık hiçbir sahne yanlış değerlendirilemezdi. Ben bebeği görür ve onu evlat edinirdim. Eski bir torbadan yapılmış hamağı gördüklerinde izleyiciler kahkahadan kırılıyorlardı ve demlikle çocuğu beslemeye çalıştığımda ise bağırıp çağırmaya başlamışlardı. Uzun sözün kısası izleyiciler film boyunca gözlerinden yaşlar gelene dek gülmüşlerdi.

*

Film artık gün ışığına çıkmıştı. Montaj işinin tamamlandığına karar vererek eşyalarımızı toplayıp Salt Lake City'den ayrılarak doğuya gittik. New York'taki Ritz Otelinde odamdan dışarı çıkmamamı söylediler bana. Çünkü Mildred'in boşanma davasını bu filme karşı kullanan First National'ın kışkırttığı, mahkeme ilamını bana verecek olan kişilerin beni rahat bırakmayacağına inanıyorlardı. Üç gün boyunca mahkeme yetkilileri otelin lobisinden ayrılmadı? Ben de odamda sıkıntıdan patlayacak bir hale gelmiştim. Frank Harris beni evine akşam yemeğine çağırdığında bu öneriyi geri

çeviremedim. O akşam Ritz Otelinin lobisinden yüzünü tülle örtmüş bir kadın dışarı çıkarak bir taksiye bindi. Bu kadın bendim! Baldızımın elbiselerini takım elbisemin üstüne geçirmiştim. Frank'ın evine gelmeden önce arabada bunları çıkardım.

Kitaplarını okuduğum ve büyük bir hayranlık beslediğim Frank Harris benim idolümdü. Frank sürekli parasal sıkıntı içindeydi. Çıkarttığı *Pearson's Magazine* adlı aylık dergi iki haftada bir kapanma tehlikesi yaşardı. Kitaplarından biri çıktıktan sonra ona bir bağışta bulunmuştum. Karşılığında Oscar Wilde'la ilgili yazdığı iki ciltlik kitabını bana yollayarak kapağına şunları yazmıştı:

"Charlie Chaplin'e. – Beni hiç tanımadan yardım eden o ender insana, büyük bir hayranlık duyduğum komedi dünyasının o ender yeteneğine, insanları ağlatmak yerine güldürmeyi yeğleyen bu büyük sanatçıya dostu Frank Harris bu kitabı Ağustos 1919'da yollamaktan büyük bir kıvanç duymaktadır. 'İnsanlar hakkındaki gerçeği yaşlı gözlerle yalnızca yazarlar ortaya çıkarabilir' *Pascal*."

O akşam Frank'la ilk kez karşılaştım. Kısa boylu, tıknaz ve güçlü bir görünümü olan Frank'ın karşısındakileri biraz sinirlendiren bir pala bıyığı vardı. İnsanı etkileyen genizden gelen bir sesle konuşuyordu. O günlerde altmış yedi yaşındaydı ve kendisini kocasına adamış kızıl saçlı ve çok güzel bir kadınla evliydi.

Frank sosyalist olmakla birlikte Bismarck'ın en büyük hayranlarından biriydi. Sürekli olarak Bismarck'ı taklit eder dururdu. Frank çok büyük bir aktör olabilirdi. Sabahın dördüne kadar oturduk ve konuşmanın büyük bir bölümünü Frank yaptı.

Mahkeme yetkilileriyle karşılaşmamak için başka bir otele gitmeye karar verdim ama New York'taki tüm oteller doluydu. Yaklaşık bir saat kadar dolaştıktan sonra kırk yaşlarında bıçkın birine benzeyen taksi şöförü başını arkaya çevirerek şöyle dedi: "Bu saatte bir otele gidemezsin. Sen en iyisi benim evime gel de bir güzel uyku çek."

Önce biraz çekingen davranmıştım ama bana karısından ve çocuklarından söz edince bunun doğru olabileceğini ve hiç olmazsa şimdilik mahkeme yetkililerinden kurtulabileceğimi düşündüm.

"Çok teşekkür ederim, çok naziksin," diyerek kendimi tanıttım.

Şaşkınlıkla bir kahkaha patlattı. "Karım buna çok şaşıracak."

Bronx'un kalabalık bir yerleşim bölgesinde arabayı durdurdu. Burada kahverengi kum taşından yapılmış bir dizi müstakil ev vardı. Çok temiz

ama kötü döşenmiş bir evden içeri girdik. İçinde on yaşlarında bir oğlan çocuğunun uyuduğu arka odaya götürdü. "Bekle," dedi sonra da çocuğu kucaklayarak yatağın kenarına yatırdı. Bana döndü. "Buraya yatabilirsin."

Konuyu bir kez daha gözden geçirmeye niyetlenmiştim ama onun bu konukseverliği o kadar duygusaldı ki, vazgeçtim. Bana temiz bir pijama verdi. Çocuğu uyandırmamak için aşırı dikkat sarfederek yattım.

Sabaha kadar gözümü kırpmadım. Çocuk uyandığında yataktan kalktı, giyindi ve bana sıradan bir bakış fırlattıktan sonra hiçbir tepki göstermeden odadan çıktı. Birkaç dakika sonra yanında sekiz yaşlarında bir kız çocuğu ile geri geldi. Ben hâlâ uyuyormuş gibi yaparak gözlerimi hafifçe kıstım ve çocukların heyecan içinde faltaşı gibi açılmış gözleriyle baktıklarını gördüm. Sonra da küçük kız eline ağzına götürerek kıkırdadı ve odadan çıkıp gittiler.

Kısa bir süre sonra koridordan gelen bazı konuşmalar duydum. Sonra da taksi şöförü fısıltıyla bir şeyler söyledikten sonra yavaşça kapımı açıp uyanıp uyanmadığımı baktı.

"Banyonuzu hazırladık," dedi. "Merdivenin hemen sonunda." Bana terlik, sabahlık ve bir havlu getirmişti. "Kahvaltıda ne yemek istersiniz?"

"Ne olursa," diye karşılık verdim özür dilercesine.

"Beykın, yumurta, ekmek ve kahve istermisiniz?"

"Elbette."

Zamanlamaları harikaydı. Giyinmemi tam bitirdiğim sırada şöförün eşi elinde kahvaltı tepsisiyle göründü.

Yemek odasında fazla eşya yoktu, yalnızca bir masa, koltuk ve bir kanepe vardı. Şöminenin üstünde çerçeveli aile fotoğrafları vardı. Tek başıma kahvaltımı yerken evin dışına toplanmış kalabalığın sesini duyuyordum.

"Burada olduğunuzu öğrenmeye başladılar," dedi şöförün karısı kahveyi getirirken. Sonra da heyecanla taksi şöförü içeri girdi. "Bakın," dedi. "Dışarda büyük bir kalabalık oluştu ve bu her geçen dakika daha da çoğalıyor. Eğer onların içeri girip size bakmalarına izin verirseniz fazla oyalanmadan dağılırlar aksi halde basın buraya gelir ve hayatınız kayar."

"Tabii gelsinler," dedim.

Çocuklar kıkırdayarak içeri girdiler ve kahve içişimi izlemeye koyuldular. Dışardaki taksi şöförünün sesini duyuyordum. "Tamam, heyecanlanmayın, sıraya girin, içeri ikişer ikişer gireceksiniz."

Son derece gergin ve ciddi görünümlü genç bir kadın girdi içeri. Beni

uzun bir süre inceledikten sonra ağlamaya başladı. "Hayır, bu o değil. Onun olduğunu sanmıştım ama değil," diye hıçkırdı.

Bir arkadaşının ona şöyle dediği anlaşılıyordu: "Buraya kim geldi, biliyor musun? Aslında gözlerine inanamayacaksın." Sonra da yanıma gelmiş ve savaşta kaybolduğu bildirilen kardeşini görmeyi ummuştu.

Mahkeme yetkilileriyle karşılaşmaya aldırmadan Ritz'e dönmeye karar verdim. Ne var ki, lobide yetkilileri göremedim. Kaliforniya'daki avukatımdan bir telgraf gelmişti. Telgarfta her şeyin ayarlandığını ve Mildred'in boşanma başvurusu yaptığı yazılıydı.

Ertesi gün taksi şöförüyle karısı beni ziyarete geldiler. Evlerinde kalışımla ilgili olarak pazar gazetelerine yazı yazması için gazetecilerin kendilerini sürekli olarak rahatsız etmelerinden şikayet ettiler. "Ama yine de," dedi. "Senin iznin olmadan onlara hiçbir şey söylemeyeceğim."

"Söyle," dedim.

*

Ve şimdi First National'dan bazı adamlar bazı şapkaları ellerinde bana bir şeyler söylemeye gelmişlerdi. Mr. Gordon adındaki Doğu eyaletlerinde birçok sinema salonunun sahibi ve şirketin genel müdür yardımcısı şöyle dedi: "Birbuçuk milyon istiyorsun ve biz daha filmi bile göremedik." Bana bir şey anlatmak istediklerini hissettiğimden onlarla randevulaştım.

Kasvetli bir akşamdı. First National'dan yirmi beş kişi projeksiyon odasına doluştular. Bu kaba saba topluluk kuşkulu ve sevimsiz bir şekilde adeta bir cinayet soruşturmasına gelmiş gibiydiler.

Ve film başladı. "İnsanları hem güldüren hem de ağlatan bir film" cümlesiyle başlıyordu. "Fena değil," dedi Mr. Gordon soyluluğunu göstermek istercesine.

Salt Lake City'deki gösteriden sonra kendime daha fazla güvenmeye başlamıştım ama daha filmin ortasına gelmeden bu güvenimi yitirdim. O ilk gösterideki kahkahalar yerini burada bir iki homurdanmaya bırakmıştı. Film bitip ışıklar yandığında geçici bir sessizlik oldu. Daha sonra gerinmeye, gözlerini kırpıştırmaya ve başka şeylerden konuşmaya başladılar.

"Bu akşam yemekte ne yapıyorsun?"

"Önce karımı Plaza'ya götüreceğim sonra da Ziegfeld'in gösterisine gideceğiz."

"Duyduğuma göre fena değilmiş."

"Sen de gelmek ister misin?"

"Hayır. Bu gece New York'tan ayrılıyorum. Oğlumun mezuniyet törenine gideceğim."

Bütün bu konuşmalar sırasında sinirlerim giderek gerginleşiyordu. Sonunda dayanamayıp sordum: "Peki beyler, karar nedir?"

Birkaç rahatsızca kımıldandı, diğerleri gözlerini yere çevirdi. Sözcüleri olan Mr. Gordon bir ileri bir geri yürümeye başladı. Yuvarlak baykuş suratlı, kalın camlı gözlükleri olan, yapılı bir adamdı Mr. Gordon. "Evet, Charlie,'dedi. "Ortaklarımla önce bir konuşmam gerek."

"Evet, biliyorum," diye çabucak karşılık verdim. "Ama filmi nasıl buldunuz."

Duraksadı sonra da gülümsedi. "Charlie, burada ne kadar beğenip beğenmediğimizi söylemek için değil, filmi satın almak için bulunuyoruz." Bu sözler bir iki kahkahaya neden oldu.

"Beğenirseniz daha fazla fiyat istemeyeceğim," dedim.

Duraksadı. "Açıkçası daha farklı bir şey bekliyordum."

"Ne bekliyordunuz?"

Yavaş yavaş cevap verdi. "Evet Charlie, birbuçuk milyon için–yani o denli etkili değil."

"Ne istiyordunuz? Londra köprüsünün yıkılmasını mı?"

"Hayır, ama birbuçuk milyon dolar için...."

Sesi çatlak çıkıyordu.

"Evet, beyler fiyatı budur. İster alın ister bırakın," diye sabırsızca cevap verdim.

Genel müdür J. D. Williams gelerek beni yağlamaya başladı. "Charlie, bence harikaydı. Çok insanca, farklı..." "(Ben 'farklı' sözcüğünü beğenmemiştim.)" "Yalnızca sabırlı ol, her şeyi düzelteceğiz."

"Düzeltilecek hiçbir şey yok," dedim sertçe. "Size karar vermeniz için bir hafta süre tanıyorum." Bana böyle davrandıkları için artık onlara hiç saygı duymuyordum. Fakat kararlarını hemen verdiler. Avukatım bir anlaşma metni hazırladı ve birbuçuk milyon dolarlık hasılattan sonra elde edilen kârın da yüzde ellisini alacağıma ilişkin bir madde ekledi. Filmimi

onlara beş yıl için kiralamıştım daha sonra da geri alacaktım. Zaten diğer bütün filmlerim için de aynı şeyi yapıyordum.

*

Kendimi özel ve işle ilgili sorunlarımdan arındırdıktan sonra bir tüy gibi hafif hissetmiştim. Haftalar boyu odamın dört duvarının arasına saklandım. Taksi şöförünün benimle olan macerasıyla ilgili yazıyı okuduktan sonra dostlarım beni aramaya başlamışlardı. Ve şimdi yeniden özgür, engelsiz ve harika bir hayat önümde uzanıyordu.

New York'un bana gösterdiği konukseverlik rahatlamamı sağladı. *Vouge* ve *Vanity Fair* dergilerinin editörü Frank Crowninshield, bana New York'un pırıltılı hayatında yol gösterdi ve bu dergilerin sahibi ve yayıncısı Conde Nast benim için en güzel partileri verdi. Madison Caddesinde büyük bir çatı katında oturuyordu. Sanat dünyasının seçkin kişileri, büyük zenginler, Ziegfield Folies'in kızları, sevimli Olive Thomas ve güzel Dolores hep bu partilerde vardı.

Artık Ritz'de kalıyordum. En ilginç ve heyecan dolu gecelerin vazgeçilmez kişisi olmuştum. Bütün gün boyunca beni bir yerlere davet etmek için telefonlar çalıp duruyordu. Bir hafta sonunu şurada geçirebilir miydim, atlara bakmaya gidebilir miydim? Bütün bunlar kent hayatının ve kırsal yaşantının birer parçasıydı ve hepsinden çok hoşlanıyordum. New York romantik entrikalarla, gece yarısı supeleriyle, öğle ve akşam yemekleriyle her an doluydu. Hatta kahvaltı randevuları bile veriyordum. Artık New York sosyetesinin en yüksek yerine gelmiştim. Şimdi artık Greenwich Village'ın ortalıkta dolaşmaktan hoşlanmayan entellektüel kesiminin içine girebilmeyi arzu ediyordum.

Birçok komedyen, soytarı, şarkıcı zaman içinde düşünce biçimlerini ileriye yönelik değiştirirlerken bu tür duygulara kapıldıkları bir noktaya gelirler: Entellektüel bir çevreye girebilmek için yanıp tutuşurlar.

Greenwich Village'da oturan bir arkadaşımın evinde, kişinin düşüncelerini tam olarak ifade edebilmesi için gerekli en uygun kelimenin bulunabilmesi için yaşanan bunalım hakkında konuştuğumuzu hatırlıyorum. Sıradan bir sözlüğün bunu ifadede hep eksik kaldığından söz ediliyordu. "Ke-

sinlikle bunun için bir yöntem geliştirilebilir," dedim. Fikirleri ifade etmek için yani soyuttan somuta geçecek ve bunu yaparken de tümden gelim ve tümevarış süreçlerini izleyerek kişinin düşüncelerini ifade edecek en doğru sözcüğü bulmak için yeni bir sözlük hazırlanması gerekiyor diye devam ettim. "Ama böyle bir kitap var," diye cevap verdi zenci bir kamyon şöförü. "Roget'in Eşanlamlılar Sözlüğü."

Alaxandria Otelinde çalışan bir garson bana her servis yaptığında okuduğu Karl Marks ve William Blake'ten alıntılar yapardı. Brooklyn aksanıyla konuşan bir akrobat Burton'nun *Anatomy of Melancholy*'sini tavsiye etti ve Shakespeare'in ve Sam Johnson'nun bundan etkilendiklerini söyledi. "Ama Latince kısımlarını atlayabilirsin," dedi

Onlara göre ben entellektüel bir "gezgin"dim. Vodvil günlerimden beri epeyce kitap okumuştum ama hiçbirini tam olarak özümlememiştim. Okumam yavaş olduğundan hep atlayarak okurdum. Yazarın temasını ve üslubunu anladıktan sonra kitapları hemen sıkılırdım. Plutarch'in *Lives*'ını beş cilt olmasına karşın kelime kelime okumuştum. Ama sonunda harcadığım çabaya değer olmadığı kanısına varmıştım. Bazı kitapları tekrar tekrar okurdum. Eflatun, Locke, Kant ve Burton'nun *Anatomy of Melancholy*'sini yıllar içinde okudum ve istediğim bilgiyi de aldım.

Greenwich Village'da deneme yazarı ve tarihçi Waldo Frank, şair Hart Crane, *The Masses*'in editörü Max Eastman, New York Limanının denetimcisi ve avukat Dudley Field Malone ve karısı Margarete Foster'la tanıştım. Genç oyun yazarı Eugene O'Neil (daha sonra kayınpederim olacaktı) ve *Emperor Jones* adlı oyununun provaları sırasında düzenli olarak her öğle Christine'nin Yeri'nde yemek yiyen Provincetown Topluluğu'nun elemanlarıyla tanıştım. Beni oyunlarına çağırdılar.

Waldo Frank'ı 1919 yılında yayımlanan *Our America* adlı denemesinden tanımaya başlamıştım. Mark Twain hakkındaki denemesi müthişti. Waldo, hakkımda ciddi bir şeyler yazan ilk yazardı. Bundan ötürü de doğal olarak çok iyi iki dost olmuştuk. Waldo, mistsizmle tarih bilgisinin bir sentezi gibiydi ve olağanüstü algılamasıyla Kuzey ve Güney Amerika ruhunun derinliklerine inebilmeyi başarmıştı.

Village'da birlikte çok ilginç akşamlar geçirmiştik. Waldo'nun aracılığıyla Hart Crane'le tanışmış ve Waldo'nun Village'deki küçük evinde birlikte yemek yemiştik. Ertesi sabah kahvaltı saatine kadar da oturup konuşmuştuk. Onlarla birlikte oturup tartışmak çouk heyecan vericiydi. Beyin jimnastiği yaparak düşüncelerimizi ustaca açıklayabiliyorduk.

Hart Crane inanılmaz derecede yoksuldu. Şeker-çikolata sanayiinin milyonerlerinden olan babası oğlunun baba mesleğini sürdürmesini istediğinden parasal yardımını keserek oğlunu şiirden uzak tutmaya çalışmıştı. Çağdaş şiirden ne anlıyor ne de hoşlanıyordum ama bu kitabı yazarken Hart Crane'nin *The Bridge*'ini okumuş ve onun duygusallık fışkıran değişik ve dramatik yapılı şiirleri karşısında büyük bir hayranlık duymuştum. Sanki biri acı ve tiz bir sesle bağırıyor gibiydi bu şiirlerde. Belki de bu Hart Crane'nın sesiydi. Fakat bununla birlikte onda her zaman yumuşak bir sevecenlik vardı.

Şiirin amacını tartıştık. Ben bunun dünyaya yollanan bir aşk mektubu olduğunu söylemiştim. "Ama çok küçük bir dünyaya," demişti Hart acıyla. Çalışmalarımı geleneksel Yunan komedilerine benzetiyordu. Aristo'yu okumaya çalıştığımı ama bir türlü bitiremediğimi söyledim ona.

Hart'a bir ara Guggenheim Bursu verildi ama bu iş için artık çok geç kalınmıştı. Yoksullukla geçen uzun yıllardan sonra kendini iyice içkiye vermişti ve bir yolcu gemisiyle Meksika'dan Amerika'ya dönerken kendini denize attı.

İntihar etmeden birkaç yıl önce Boni ve Liveright Yayınevinde çıkan *White Buildings* adlı kısa şiirlerinden oluşan kitabı yollamıştı bana. Kitabın içine de şöyle bir ithaf yazısı yazmıştı: "Hart Crane'den *The Kid*'in anısına Charlie Chaplin'e, 20 Ocak '28'. Şiirlerden birinin adı ise *Chaplinesque* idi."

Sabır ve alçakgönüllülükle işlerimizi düzenleriz
Ender rastlanan bir avuntuyla mutlu oluruz
Rüzgar kaygan ve büyük ceplerimize dolarken
Zira dünyayı hâlâ sevebiliriz
Basamağın üstündeki aç kalmış kedi yavrusunu
Sokaktaki vahşetten koruyacak
Sıcak bir kucak bulunabileceğini biliriz
Kendimizi kenara çekerek yapay gülümsemelerden korur
Bizi kendine çeken davranışlardan kaçınırız
Büyük bir şaşkınlıkla ve saflıkla
Bunlara bakakalırız
Ama bu küçük baygınlıklar, bir sopanın
Sahnedeki dansedişinden daha gerçek değildir
Ama cenaze törenlerimiz bir yatırım değildir

Seni her şeyinle terkedebiliriz ama kalbini değil
Eğer yüreğin yaşamını sürdürürse bizi kim suçlayabilir ki?
Bu oyun hep yapay gülümsemeler yaratır
Ama biz boş sokaklarda ayın
Çanaklar dolusu kahkahalarını duyarız
Ve bütün bu neşeli sesler ve arayış arasında
Boşluktaki yavru kedinin sesini duyarız.

Dudley Field Malone, Village'da ilginç bir parti vererek Hollandalı sanayiici Jan Boissevain'i, Max Eastman'ı ve daha bir çok kişiyi çağırmıştı. Kendini George diye tanıtan (onun gerçek adını hiçbir zaman öğrenemedim) ilginç biri oldukça gergin ve heyecanlı görünüyordu. Daha sonra partiden biri onun Bulgar Kralının gözbebeği olduğunu ve Sofya Üniversitesindeki eğitim masraflarının Kral tarafından karşılandığını söyledi. Fakat George bu ayrıcalıktan vazgeçerek gerçek bir kızıl olmuş ve Birleşik Devletler'e iltica etmişti. Bir süre sonra da yirmi yıl hapsi istenmişti. İki yıl içerde yatmış ve temyiz davası açtırmayı başararak kefaletle dışarı çıkmıştı.

George bir pandomim gösterisine başlamıştı, onu izlerken Dudley Field Malone kulağıma fısıldadı: "Hiç yeteneği yok."

George beline bir sofra örtüsü sarmış Sarah Bernhard'ı taklit ediyordu. Güldük ama bir çoğumuz içimizden geriye kalan on sekiz yılını da içerde geçirmesi gerektiğini düşünüyordu benim gibi.

Garip ve ilginç bir akşamdı ve tam oradan ayrılırken George arkamdan seslendi. "Bu ne telaş Charlie? Niye bu kadar erken gidiyorsun?" Onu kenara çektim. Ne söyleyeceğimi kestiremedim. "Yapabileceğim bir şey var mı?" diye fısıltıyla sordum. Düşüncelerini atmak istercesine elini salladı ve kolumu yakalayarak duygusal bir şeklide konuştu. "Benim için endişelenme Charlie. Ben iyiyim ve her şey yoluna girecek." New York'da daha fazla kalmak istiyordum ama Kaliforniya'da çalışmak zorundaydım. United Artists'de bir an önce çalışmaya başlamak için sabırsızlandığımdan her şeyden önce First National'le olan kontratımın bir an önce bitmesini istiyordum.

*

New York'da geçirdiğim o ilginç günlerden, özgür ve baskısız hayattan sonra Kaliforniya'ya dönmek bana hapse girmek gibi geliyordu. Dört tane iki makaralık komediyi First National için tamamlamaya zorunlu olmam bana dünyanın en büyük işkencesi gibi geliyordu. Günlerce stüdyonun etrafında dolaşarak o eski düşünme alışkanlığımı yeniden kazanmaya çalıştım. Piyano ya da keman çalmak gibi düşünce alışkanlığının da pratiğe gereksinimi vardı ve ben bu alışkanlığımı yitirmiştim.

New York'taki hayattan o kadar çok etkilenmiştim ki, kendimi bir türlü bundan soyutlayamıyordum. İngiliz asıllı dostüm Dr. Cecil Reynolds'la Catalina'ya gidip balık avlamaya karar verdik.

Eğer bir balıkçıysanız Catalina'nın dışında hiçbir yere gitmemelisiniz. Avalon kasabasında iki küçük otel vardı. Burada tüm bir yıl boyunca balık avlanabiliyordu. Ton balığı yakalamak için sandal kiralamaya gerek yoktu. Sabahın erken saatlerinde biri şöyle bağırırdı: "Geldiler! Buradalar!" Ağırlıkları otuz libreden üç yüz libreye kadar değişen bu balıklar, gözün kolayca görebileceği kadar yakındaydı. Otolde ani bir heyecan fırtınası eser, artık insanların giyinmeye bile vakitleri yoktur ve siz daha önceden sandal ısmarlayan o şanslı kişilerden biriyseniz eğer, pantolonunuzun düğmelerini basamaklarda ilikleyerek deliler gibi dışarı fırlardınız.

Bu olayların birinde Doktor'la ben her biri otuz librenin üstünde tam sekiz tane ton balığı yakalamıştık.

Catalina'da kılıç balığı da bulunuyordu. Bunların ağırlıkları yüz libreyle altı yüz libre arasında değişiyordu. Kılıç balığı avlarken daha dikkatli olmak gerekiyordu. Olta denize bırakılır, oltanın ucundaki tırtıl ya da kurttan oluşan yemi kılıç balığı yavaşça kapar ve sonra da yaklaşık yüz yarda kadar uzaklaşırdı. O durunca siz de sandalı durdurur ve balığın yemi yutması için ona tam bir dakika süre verirdiniz sonra da oltayı iyice gererdiniz. Oltayı hızla salladıktan sonra asıl eğlence başlardı. Balık kaçıp kurtulmaya çalışır ve oltanın ipi artık kopacak kadar gerilir. Burada çok dikkatli olmak gerekiyordu yoksa olta bir iplik kadar kolayca kopabilirdi. Balık yirmi ya da kırk kez suyun üstüne çıkarak başını bir buldog gibi sallayarak debelenmeye başlardı. Bir süre sonra da suyun üstüne çıkamaz olurdu. İşte tam bu sırada işin zor bölümü başlardı. Yakaladığım kılıç balığı tam yüz yetmiş altı libre ağırlığındaydı ve onu yukarı çekmem yirmi iki dakikamı almıştı.

Doktorla ben oltalarımızı alıp sandala biner sabahın erken saatlerinde denize açılır ve sonsuzluğa uzanan ufkun altında, o derin sessizlikte martıların çığlıklarını dinlerdik.

Beyin cerrahı olan Dr. Reynolds gerçek bir dehaydı ve bu alanda birçok mucize gerçekleştirmişti. Başarıyla sonuçlandırdığı birçok ameliyattan haberim vardı. Beyninde tümor olan küçük bir çocuğu bu başarılı ameliyatı sayesinde sağlığına kavuşturmuştu.

Bir keresinde ona neden beyin cerrahı olduğunu sormuştum.

"Bu çarpıcı ve karmaşık işten çok hoşlanıyorum," diye karşılık vermişti.

Sıklıkla Pasadena'daki Amatör Tiyatro Oyuncuları topluluğuna katılır ve küçük rollerle sahneye çıkardı. *Modern Times* adlı komedimde tutukluları ziyaret eden rahibi oynamıştı.

Balıktan döndükten sonra annemin sağlığının düzeldiğine ilişkin bir haber aldık. Artık savaş da bittiğine göre onu Kaliforniya'ya getirtebilirdik. Gemi yolculuğunda anneme eşlik etmesi için Tom'u İngiltere'ye gönderdim. Onu yolcu listesine başka bir adla kaydettirmiştik.

Yolculuk boyunca davranışlarında garip herhangi bir şey olmamıştı. Her akşam geminin büyük yemek salonunda yemek yemiş ve gün boyunca da güvertedeki etkinliklere katılmıştı. Göçmen bürosundaki görevli onu selamlayıncaya dek her şey olağan gitmişti. "Evet, evet, Mrs. Chaplin! Bu gerçekten de büyük bir zevk! Demek siz bizim ünlü Charlie'mizin annesisiniz?"

"Evet," demişti annem sevecenlikle. "Ve siz de İsa'sınız."

Görevlinin yüzü gerilmiş önce duraksayarak Tom'a bakmış sonra da kibarca şöyle demişti: "Lütfen kenara çekilir misiniz Mrs. Chaplin?"

Tom başlarının belaya girdiğini anlamıştı. Yalnız bırakılmaması koşuluyla anneme giriş vizesini vermişti Göçmen Bölümündeki yetkililer.

İngiltere'den bu yana yaklaşık on yıldan beri onu görmemiştim. Bu yüzden de Pasadena'da trenden inen o yaşlı kadını görünce şoke olmuştum. Annem beni ve Sydney'i anında tanıdı. Davranışlarında olağandışı bir şey yoktu.

Onu bize yakın deniz kenarındaki bir eve yerleştirdik. Evli bir çift evin tüm işlerini görüyordu ve anneme yardımcı olması için de bir hastabakıcı tutmuştuk. Sydney'le ben sık sık onu görmeye gidiyor ve akşamlarımızı oturup oyunlar oynayarak geçiriyorduk. Gündüzleri pikniklere gitmekten ve arabayla gezmekten çok hoşlanıyordu. Ara sıra da stüdyoya geliyordu, ben de ona filmlerimi gösteriyordum.

Kısa bir zaman sonra *The Kid*, New York'ta gösterime girdi ve büyük bir başarı kazandı. Onunla karşılaştığım ilk gün babasına söylediğim gibi

Jackie Coogan büyük bir sansasyon yaratmıştı. *The Kid*'deki başarısının bir sonucu olarak Jackie dört milyon dolardan fazla kazanmıştı. Her gün basında çıkan muhteşem eleştirileri bize gönderiyorlardı: *The Kid* klasiklerin arasına girmişti. Fakat New York'a gidip filmi izleyecek kadar yürekli olmadığımdan Kaliforniya'da kalıp tepkileri dinlemeyi yeğliyordum.

Daldan dala atlayan bu otobiyografi film yapımıyla ilgili birkaç söz de söylemeli. Gerçi bu konuda yazılmış birçok değerli kitap var ama bunların büyük bir kısmı yazarının sinema zevkini empoze etmeye çalışıyor. Oysa böyle kitaplarda oyunun kurallarını öğreten teknik bilgilerin dışında bir şey olması gerekir. Bunun ötesinde hayal gücü kuvvetli öğrenci dramatik etkilerde kendi sanatsal anlayışını kullanmalıdır. Amatör yaratıcıysa ihtiyacı olan tek şey sadece temel teknik gerekliliklerdir. Geleneksel olmayanı gerçekleştirebilmek için çok heyecan vericidir; birçok yönetmenin ilk filminin yenilik ve taze bir soluk içermesinin nedeni de budur.

Kompozisyonun, temponun vs'nin entellektüelleştirilmesi, bunların hepsi iyi şeylerdir ama oyunculukla pek ilgisi yoktur ve yavan bir dogmatizme dönüşmesi eğilimi vardır. Yaklaşımda sadelik her zaman en iyisidir.

Ben hileli efektlerden nefret ederim; bir kömür parçasının görüş seviyesinden çıkarak şöminenin içinden çekim ya da otel lobisinde yürüyen oyuncuyu sanki onu bisikletle takip ediyormuş izlemek bence son derece kolay ve aşıkâr şeylerdir. Seyirci mekanı tanıyorsa, oyuncunun bir köşeden karşı köşeye yürümesini perdede göstermek can sıkıcıdır. Bu tür tantanalı efektler hareketi ağırlaştırır, sıkıcı ve tatsızdır ve "sanat" zannedilir.

Kameramı sanatçıların hareketlerini kolaylaştıracak şekilde yerleştiririm. Kamera zemine yerleştirildiğinde ya da oyuncunun burnunun dibindeyken sanatçının değil kameranın hareketleri filme çekilir. Kameranın davetsiz bir konuk olmasına asla izin verilmemelidir.

Filmlerde boşuna zaman harcamamak temel unsurdur. Bunu Eisenstein ile Griffith çok iyi biliyordu. Filmde iki görüntüyü karıştırarak değiştirmek ve hızlı yapılan bir montaj sinema tekniğinin en önemli yasasıdır.

Bazı eleştirmenlerin kamera tekniğimin modası geçmiş bir yöntem olduğunu ileri sürmeleri beni çok şaşırtıyor. Zamana ayak uydurmadığımı söylüyorlar. Hangi zamana? Tekniğimi ben kendi mantığım ve yaklaşımımla kazanmışdım, onu başkalarından çalmadım ki. Sanatta zamana ayak uydurmak şart olsaydı Rembrandt, Van Gogh'la kıyaslandığında modası geçmiş bir sanatçı olarak değerlendirilirdi.

Söz filmlerden açılmışken süper prüdüksiyonlar yapmayı tasarlayanlara, ki bu tür filmler en kolay yapılabilenlerdir, bir iki şey söylemek yararlı olabilir. Bu tür filmler için fazla düş gücü, oyunculuk ve yönetmenlik yeteneği gerekmez. İnsanın sadece on milyon dolara, kalabalık bir oyuncu kadrosuna, kostümlere, doğru dürüst mekânlara ve dekorlara ihtiyacı vardır. İyi bir tutkalın ve yelken bezinin yardımıyla Kleopatra Nil'de gezintiye çıkarılabilir, yirmi bin figüran Kızıl Deniz'de yürütülebilir ya da Eriha kentinin surları havaya uçurulabilir; bütün bunlar set işçilerinin hareketidir. Mareşal, rejisör koltuğunda kucağında senaryosu ve çizelgesiyle otururken inşaat çavuşları kan ter içinde toprağı kazar ve birliklerine emirler yağdırırlar; bir ıslık "soldan on bin kişi girsin", iki ıslık ise "sağdan on bin" ve üç ıslık da "hadi, birleşin ve ilerleyin" anlamındadır.

Bu filmlerin büyük bir çoğunluğunun ana teması insanüstü olmaktır. Kahraman atlar, sıçrar, tırmanır, dövüşür ve aşık olur. Aslında tüm sorunlar bu yöntemle çözülür. Düşünme kavramı bir yana bırakılır.

Ayrıca yönetmenlik konusunda da kısaca değinmek istiyorum. Sanatçıları sahnede idare edebilmek yönetmenin psikoloji bilmesi için çok yararlıdır. Örneğin bir oyuncunun topluluğa prodüksiyonun tam ortasında katıldığını varsayalım. Bu kişi çok yetenekli biri olsa bile, birden kendisini içinde bulunduğu bu yeni ortamda çok heyecanlı ve sinirli hissedebilir. İşte burada çok önem kazanır. Doğrusunu söylemek gerekirse böyle yönetmenin insani yanı ortamlarda çok bulundum. Ne yapacağımı gayet iyi bildiğim halde bu oyuncuyu bir kenara çeker ve yorgun ve endişeli olduğumu, bu sahnenin içinden nasıl çıkacağımı bir türlü bilmediğimi fısıldardım kulağına. Kısa bir süre sonra o kendi tedirginliğini unutup bana yardımcı olmaya çalışırdı. Böylece ondan gayet iyi bir performans alırdım.

Oyun yazarı Marc Connelly bir keresinde şöyle bir soru sormuştu: Oyun yazarının yaklaşımı nasıl olmalı? Bu yaklaşım duygusal mı yoksa entellektüel mi olmalı? Ben bunun duygusal olmasından yanayım, çünkü bu zekâ gösterisinden çok daha ilginçtir ve tiyatro sahneleri kırmızı kadife perdeleri, sahnesi, perde önüyle zaten mimari açıdan duygusallık için inşa edilmiş gibidir. Elbette zekânın da buna katkısı büyüktür ama o ikinci derecedir. Çehov, Molnar ve diğer oyun yazarları bunu biliyorlardı. Onlar ayrıca oyun yazarlığının temel ve ana sanatı olan heyecanın da önemini biliyorlardı.

Benim için heyecan bir tür dramatik güzelleştirme unsurudur; sözü birden bire yarıda bırakma sanatı, kitabı ani bir hareketle kapatılması,

bir sigaranın yakılması; sahne arkası efektleri, tabancanın patlaması, hıçkırık, düşme, gürültü, sahneye etkili bir giriş ve çıkışlar bunlar ilk bakışla insana çok ucuz numaralar gibi gelebilir ama bunlar eğer duyarlı ve gizemli bir şekilde gerçekleştirilirse tiyatronun şiirselliği de ortaya çıkar.

Bu kavramları içermeyen herhangi bir görüşün pek bir değeri yoktur. Etkileyici olmak çok önemlidir. Tiyatro duyarlılığına sahip birinin her konuda etkileyici olamaması mümkün değildir.

Bu söylediklerime bir örnek olarak *A Woman of Paris* adlı filmime koyduğum bir prologu vermek istiyorum. O günlerde filmden önce yaklaşık yarım saat süren prologlar çok modaydı. Elimde ne bir senaryo ne de bir öykü vardı ama "Beethoven'nın Sonatları" adında renkli ve aşırı duygusal bir afiş görmüştüm. Afişte bir sanatçının çatı katındaki odasında oturmuş bir grup bohemin loş ışıklar altında ve karamsar bir ifadeyle kemancıyı dinleyişleri simgelenmişti. Yalnızca iki günlük bir çalışmadan sonra bu sahneyi kendi yorumumla yeniden canlandırmıştım.

Bir kemancı, bir piyanist, bir şarkıcı ve dansçılar bularak bildiğim tüm tiyatro numaralarını gerçekleştirdim. Konuklar sırtları izleyicilere dönük ya kanapede ya da yerde oturmuş izleyicilere aldırmadan viskilerini yudumlarken kemancı sonatını seslendiriyordu ve müzisyen aralarında ise bir sarhoşun horultuları duyuluyordu. Kemancı konserini bitirdikten sonra dansçılar kalkıp dansetmişler ve şarkıcı *Auprès de ma Blonde* şarkısını söylemişti. Bu arada konuklardan biri, "Saat üç oldu. Artık gitmem gerek," demiş, bir diğeri ise, "Evet, hepimiz gitmeliyiz," diyerek yerinden kalkmıştı. Ortada pencereden içeri süzülen ayışığı hariç sahne tamamen kararduğında evsahibi bir sigara yakarak dışarda duyulan şarkıyla birlikte ışıkları söndürmeye başlamıştı. Dışardan gelen mehtap ışığının altında, sahnenin tüm ışıkları da söndükten sonra evsahibi sahneden çıkmış ve dışardan gelen şarkı sesleri git gide azalırken perde inmişti.

Bütün bu saçmalık sırasında salonda derin bir sessizlik hüküm sürmüştü. Yarım saat boyunca hiçbir şey söylenmemiş yalnızca bir iki vodvil gösterisi yer almıştı sahnede. Bununla birlikte açılış gecesi perde tam dokuz kez açılıp kapandı.

Tiyatroda Shakespeare'den hoşlanır gibi yapmam mümkün değil. Onun oyunlarında hoşuma gitmeyen canlı bir oyunculuk söz konusuydu ve ben buna hiç ilgi duymuyordum. Kendimi aşırı özenle hazırlanmış bir söylevi dinler gibi duyumsuyordum.

Sevgili Puck'um yanıma gel, hatırlarsın
Deniz kenarındaki bir burunda oturup,
Ve yunusun sırtındaki deniz kızının,
Tatlı ve uyumlu soluğunu duyduğumdan beri,
Azgın deniz onun şarkısı karşısında yatışacak,
Ve bazı yıldızlar coşkuyla parıldayarak,
Deniz kızının ezgilerini dinlemeye geldiler.

Bu belki çok güzel olabilirdi ama ne var ki, ben tiyatroda bu tür bir şiirsellikten hoşlanmıyorum. Ayrıca kralları, kraliçeleri, azizleri içeren Shakespeare'in temalarını da hiç sevmiyorum. Belki de böylesi bir tepkiyi psikolojik bir nedenden ya da benim şu garip solipsizmimde ötürü gösteriyordum. Ekmek ve peynir peşinden koşarak geçen hayatımda böylesi ünvanlara ve şereflere pek yer yoktu. Kendimi bir prensin sorunlarıyla özdeşleştiremem. Hamlet'in annesi saraydaki herkesle yatabilir ve ben bunun Hamlet'e olan etkisi karşısında hâlâ hiçbir şey hissetmeyebilirim.

Bir oyunun sahnelenmesine ilişkin tercihim geleneksel tiyatro kalıpları içerisindedir yani perdenin kalkmasıyla birlikte izleyicilerin kendilerini gerçek bir dünyada bulmalarından yanayım. Sahnenin, perdenin açılıp kapanmasıyla bağlantılı olmasını isterim. Perde açılmadan sahneye çıkıp sütüna yaslanarak oyuna izleyicileri de katmak isteyerek konunun özetini anlatan yapıtlardan hiç hoşlanmam. Bu bilgi verici olmasına rağmen tiyatronun büyüsünü yok eder.

Sahne dekorlarında yalnızca gerçeği yansıtan çalışmaları yeğlerim. Eğer söz konusu olan oyun gündelik hayatı yansıtan çağdaş bir yapıtsa dekorun geometrik biçimde olmasını istemem. Bu tür dekorlar sahnede olup bitene yürekten inanmanı engeller.

Bazı yönetmenler sanatçıyla oyunu arka plana alıp kendilerini öne çıkarmaktan yanadırlar. Ve oyuna sürekli karışıp dururlar. Sonra da kendilerinden geçerek coşkuyla şöyle bağırırlar: "Artık her şeyi senin duyarlılığına ve düşgücüne bırakıyoruz!" Bir keresinde Laurence Olivir'ın bir dernek yararına üstünde sahne kostümü olmadan III. Richard'dan parçalar okuduğu geceyi hatırlıyorum. Sahneede olağanüstü olmakla birlikte beyaz kravatı ve smokiniyle garip gelmişti bana.

Biri oyunculuğun rahatlatıcı bir duygu olduğunu söylemişti. Elbette bu tüm sanat dalları için geçerli olan ana ilkedir ama özellikle bir aktörün kendini sınırlaması ve kendini tutması gerekmektedir. Sahne istediği ka-

dar çılgınlık ve coşkuyla dolu olsun aktör soğukkanlılığını korumalı ve duygularının yükselişiyle düşüşünü denetim altında tutmalı, izleyicilere sunduğu kişiliği ise heyecanlı ve denetimli olmalıdır. Bunu bir aktör yalnızca disiplinli bir gevşemeyle sağlayabilir. İnsan nasıl gevşer? Bu çok güçtür. Yöntemim oldukça kişisel sayılabilir: Sahneye çıkmadan önce her zaman aşırı sinirli ve heyecanlı olurum ve bu yoğun duygulardan öylesine yorulurum ki, artık sahneye çıktığımda gevşemiş ve rahatlamış olurum.

Oyunculuğun öğretilebileceğine inanmıyorum. Akıllı ve zeki kişilerin bunu başaramadığına öte yandan aptal diye nitelediklerimizin başarılı olduğuna tanık olmuşumdur defalarca. Charles Lamb'ın bir arkadaşı, yük arabası yapımcısı kuzenini para yüzünden zehirleyerek öldürmüştü. Bunu da büyük bir soğukkanlılıkla yapmıştı. İstediği kadar zeki biri olsun duyguları körelmiş bir insanın iyi bir aktör olamayacağının somut bir örneğidir bu.

Duygulardan arınmış bir akıl suçluların tipik özelliğidir. Öte yandan akıldan arınmış duygu silsilesi ise zararsız aptallığın tipik bir örneğidir. Ama akıl ve duygular kusursuz bir denge oluşturduklarında ise kusursuz bir aktör ortaya çıkar.

Başarılı bir aktör için temel gereksinme kendi oyunculuğundan hoşnut olmasıdır. Elbette bunu narsist anlamda söylemiyorum. Sıklıkla bir aktörün şöyle dediğine tanık olmuştum: "Şu rolü oynamayı ne kadar da çok istiyorum." Bundan, o rolde kendisini seveceği anlamı çıkar. Bu belki biraz ben merkezci olabilir ama büyük aktörler genellikle kendi yetenekleriyle ilgilenirler: *The Bells*'deki Irving, Svengali'deki Tree, *A Cigarette Maker's Romance*'daki Martin Harvey, bunların üçü de son derece sıradan ve basit oyunlardır ama o oranda da çok güzel rollerdir. Tiyatroya büyük bir sevgiyle bağlı olmak yeterli değildir; kişinin kendisine inanması ve kendini sevmesi de gerekmektedir.

Oyunculuk okullarındaki yöntemler hakkında çok az şey biliyorum. Anladığım kadarıyla oradaki eğitim kişiliğin geliştirilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ama bazen bu bazı sanatçılarda tersine de olabilir. Tanımlanması olası olmayan kişilik bir gösteri aracılığıyla parıldar ve ortaya çıkar. Örneğin Stanislavski'nin geliştirdiği yöntemde kişinin "içindeki gerçeğe" inanması gerekiyordu. Bundan ben "oynamak" yerine "olmak" kavramını çıkarıyorum. Yani canlandırılan kişinin kimliğine bürünmek. Bu, başkasının duygularını anlayabilmeyi gerektirir, olayları duyumsamaktır burada söz konusu olan. Bir başka deyişle, kişi bir aslan ya da bir kartal gibi olma-

nın ne tür bir duygu olduğunu duyumsamalıdır. Ayrıca canlandırdığı kişinin ruhunu, iç dünyasını içgüdüsel olarak sezinleyebilmeli, bu kişinin tüm koşullarda tepkisinin ne olacağını anlayabilmelidir. Oyunculuğun bu bölümü öğretilemez.

Gerçek bir aktör ya da aktriste canlandıracağı karakter hakkında tek bir sözcük ya da bir cümle söylemek genellikle yeterlidir: "Bu Falstaffian" ya da "Bu çağdaş bir Madam Bovary".

Sanatçının canlandıracağı karakterin hayat öyküsünü mutlaka bilmesine ilişkin kuram gereksizdir. Duse'nin sahnede gerçekleştirdiği inanılmaz nüanslardan hiçbirini hiç kimse yazamaz. Bu tür ayrıntılar yazarın boyutunun dışında olmalıdır. Ve bildiğim kadarıyla Duse öyle kültürlü biri de değildi.

Bazı okullarda öğrencilerin doğru duygularını ortaya çıkarmaları için içgözlem yapmaları ve bunu değerlendirmeleri istenirdi. Bence bir öğrencinin oyunculuğa devam edip etmeyeceğine kendi karar vermelidir.

Metafizik bir sözcük olan "gerçek"in birçok türü olduğu gibi bir gerçek en az diğeri kadar iyi de olabilir. Comedi Française'de uygulanan klasik oyunculuk yöntemi Ibsen'nin oyunlarındaki gerçekçi oyunculuk kadar inandırıcıdır. Her ikisi de yapaylık dünyasında gezinmekle birlikte gerçeğin yanılmasını vermeyi amaçlar. Aslında tüm gerçeklerde sahteliğin tohumlarına rastlamak da söz konusudur.

Hiç oyunculuk eğitimi görmedim ama küçük bir çocukken büyük sanatçıların arasında yaşama şansını elde ettim ve onların deneyimleriyle bilgilerinden yararlandım. Doğuştan yetenekli biri olmamın yanı sıra provalarda olayın teknik yanıyla ilgili ne kadar çok şey öğrenmek zorunda olduğumu da hayretle gördüğümü yadsımıyorum. Daha bu işin başında olan yetenekli birine, yeteneği ne kadar fazla olursa olsun mutlaka ve mutlaka teknik bilgiler verilmelidir. O da yeteneğiyle kendisine öğretilenleri hayata geçirmelidir.

Bunu başarmanın en önemli koşulunun kişiyi yönlendirme olduğunu öğrendim. Bir başka deyişle sahnedeyken kişi her an nerede olduğunu ve ne yapması gerektiğini bilmelidir. Sahnede yürürken kişi nerede durması gerektiğine ilişkin bilgiye sahip olmalıdır; ne zaman döneceğini; nerede ayakta duracağını; ne zaman ve nereye oturacağını; karşısındakiyle dolayı ya da dolaysız konuşması gerektiğini mutlaka bilmelidir. Bu da profesyoneli amatörden ayıran yetki ve ayrıcalıktır. Filmlerimi yönetirken böylesi bir yönlendirme konusunda hep ısrar etmişimdir.

Oyunculukta belli sınırlar içindeki kurnazlıktan hoşlanırım. John Drew buna en iyi örnektir. Esprili, zarif ve çok çekici biriydi. Duygusal olmak kolaydır ve bu iyi bir sanatçıdan her zaman beklenir. Tabii ayrıca sesin ve diksiyonun da gerekli olduğunu unutmamalıyız. David Warfield'in olağanüstü bir sesi ve duygularını ifade edebilecek yeteneği olmasına karşılık insan onu dinlediğinde söylediklerinin On Emir gibi ifade ettiğini duyumsardı.

Gazeteciler bana sürekli olarak Amerikan sahnesinde kimleri beğendiğimi sorup durmuşlardır. İnsanın yapacağı seçimin dışında kalanların iyi olmadığı sonucu çıkacağından ki, bu pek doğru sayılmaz, böylesi bir soruya karşılık vermek çok güçtür. Ciddi görünümlü olanların dışındaki tüm sanatçıları beğeniyorum aslında. Bunların bazıları komedyenler bazıları da sahneye çıkıp insanları eğlendirmeye çalışan hokkabazlar olabilir.

Örneğin içgüdülerine kulak veren Al Johnson, insanları büyüleyen bir sanatçıydı. Amerikan sahnelerinin en etkileyici "show-man"ı olan bu bariton sesli zenci sahnede belden aşağı fıkralar anlatıp duygusal şarkılar söylerdi. Her şarkısı insanı alıp bir yerlere götürürdü, hatta o aptal "Mammy" adlı şarkı bile dinleyenlerin gözünü yaşartırdı. Bir süre filmlerde yalnızca önemsiz rollerde oynamasına karşılık 18 yılında ününün doruk noktasına ulaşmış ve izleyicileri avucunun içine almıştı. Kıvrak bedeni, büyük kafası ve nokta gibi gözleriyle garip bir görünümü vardı. "There's a Rainbow Round My Shoulder" ve "When I Leave the World Behind" adlı şarkılarını söylerken izleyiciler duygularının doruğuna ulaşırlardı. Broadway'ın canlılığı ve kabalığıyla, amacı ve hayallerini somutlaştırabiliyordu.

Bir diğer yetenekli sanatçı Hollandalı komedyen Sam Bernard her şeye öfkelenen biriydi: "Yumurtalar! Düzinesi altmış sente-ve tümü de çürük! Ve şimdi de etin fiyatına bakın! iki dolar! Şu küçücük et parçası için iki dolar!" Bunu söylerken de küçücük sözcüğünü alabildiğine abartır ve kollarını sağa sola sallayarak bağırırdı: "İKİ DOLARA ET Mİ OLURMUŞ!"

Sahne arkasında gerçek bir filozoftu. Ford Sterling karısının kendisini aldattığını söyleyerek ağladığında ise ona şöyle demişti: "Ne olmuş yani? İnsanlar da Napolyon'u aldattı!"

New York'a ilk gittiğimde Frank Tinney'le tanışmıştım. Winter Garden'ın en ünlü sanatçılarından biri olan Frank, izleyicileriyle olağanüstü bir iletişim kurabilen ender kişilerdendi. Sütuna yaslanır ve izleyicilere

şöyle fısıldardı: "Başrolü oynayan kadın bana tapıyor," sonra da onun duyup duymadığını anlamak için kulise doğru bir bakış fırlatır ve yine izleyicilere dönerdi: "Bu akşam kulisten içeri girerken onu gördüm ve kendisine 'iyi akşamlar' dedim ama heyecandan dili tutulduğu için bana cevap vermedi."

Tam bu sırada başrol oyuncusu sahneye girer ve Tinney işaret parmağını dudağını götürerek izleyicilerden kendisini ele vermemelerini isterdi. Gülümseyerek onu selamlar: "Selam bebek!" O da öfkeyle koşarak sahneden çıkarken saç tarağını düşürür.

Tiney de izleyicilere fısıldar: "Size ne söylemiştim? Başbaşa kaldığımızda hep böyleyiz işte." Haç çıkarır. Yere düşen tarağı alarak sahne amirini çağırır: "Harry, bunu *bizim* soyunma odamıza koyar mısın lütfen?"

Onu birkaç yıl sonra sahnede yeniden izlediğimde hayrete düşmüştüm. O neşeli ve insanı kahkahadan kıran adam gitmiş yerine utangaç, sıkılgan garip biri gelmişti. Bunun aynı kişi olduğuna inanamamıştım. Yıllar sonra yaptığım *Limelight* filmimde işte bu değişiklikten yola çıkmıştım. Kendine olan güvenini, o büyüleyici kişiliğini neden yitirdiğini merak ediyordum. *Limelight*'tın konusu yaşlanmakla ilgiliydi: Calvero yaşlanır ve iç gözlem yapmaya başlar, bu da onun izleyicisiyle olan o güzelim iletişimini sona erdirir.

Amerikalı kadın sanatçılar arasında en çok hayran olduklarım neşeli, zeki ve iyi biri olan Mrs. Fiske ile kendine has bir stili olan doğuştan yetenekli Emily Stevens'dı. Jane Cowl'un yoğun bir gözlem yeteneği vardı. Mrs. Leslie Carter izleyiciyi avucunun içine almayı başarabilen ender sanatçılardandı. Komedyenler arasında Trixie Friganza'dan çok hoşlanıyordum ve elbette büyük yetenek Fanny Brice'den de. Biz İngilizlerin de Ellen Terry, Ada Reeve, Irene Vanbrugh, Sybil Thorndike ve efsanevi Mrs. Pat Campbell gibi büyük sanatçıları vardı. Mrs. Pat Campbell'in dışında tümünü de sahnede izlemiştim.

John Barrymore gerçek tiyatro geleneğine sahip biri gibi görünürdü ama yeteneğini jartiyersiz ipek çorap giyermiş gibi kaba ve umursamazca kullanırdı. İster Hamlet'i canlandırsın ister bir düşesle sevişsin onun için her şey basit bir şakadan öte değildi.

Gene Fowler'ın yazdığı biyografisinde müthiş bir şampanya partisinden sıcak yatağından alınıp zorla Hamlet'i oynamak için sahneye sürüklendiğinde repliklerine zaman zaman ara vererek sahne arkasına gidip kustuğu anlatılıyordu. İngiliz eleştirmenler o akşam onu dönemin en büyük Hamlet'i diye selamlamayı düşünüyorlardı oysa.

John'la başarının doruk noktasındayken United Artists'in bürosunda tanışmıştım ilk kez. Bizi tanıştırdıktan sonra yalnız bırakmışlar ve ben onun Hamlet'teki başarısından söz etmeye başlamıştım. Hamlet'te Shakespeare'ın diğer karakterlerinden çok daha büyük bir başarı elde ettiğini söylemiştim.

Kısa bir an duraksamış ve sonra şöyle demişti: "Kral rolü de hiç fena değil ama doğrusu söylemek gerekirse Hamlet'i yeğlerim."

Bunun garip bir yaklaşım olduğunu düşünmüş ve neden bu kadar içten davrandığını merak etmiştim. Booth, Irving, Mansfield ve Tree gibi dönemin en ünlü aktörleriyle adı geçen John'nın düşündüğümden daha olağan ve basit biri olup olmadığını düşünmüştüm. John'un sorunu naif ve romantik kişiliğinin dehayla birleşmesinden kaynaklanıyordu. Ve bu kişiliğini de sonunda gerçek bir alkolik olarak yok etmişti.

*

The Kid'in büyük başarı sağlamasına karşılık sorunlarım henüz bitmemişti. First National için yapmam gereken dört film daha vardı. Büyük bir iç sıkıntısıyla dekorların arasında dolaşarak aklıma parlak bir fikir gelmesini umuyordum. Gözüme eski bir golf kulübü dekoru ilişti. Tamam bulmuştum! Serseri golf oynayacaktı – *The Idle Class*.

Konu oldukça basitti. Serseri zenginlerin hayatına özenir. Sıcak ve güneşli bir iklimde yaşamak amacıyla Güneye gider. Fakat trenin içinde yolculuk edeceğine bunu trenin altında yapar. Golf sahasında bulduğu toplarla golf oynar. Bir maskeli baloya giderek zenginlerin arasına karışır. Balodaki kostümü aslında kendi kostümü olan hırpani kılığıdır. Tanıştığı güzel bir kızla ilgi duymaya başlar. Duygusal bir felaketten sonra konukların öfkeli bakışlarından kaçar ve kendi hayatına geri döner.

Sahnelerden birinin çekimi sırasında küçük bir kaza geçirdim. Lehim lambası elimden düşünce asbest pantolonuma karşın ısıyı bacaklarımda hissetmiştim. Bu yüzden de pantolona bir tabaka daha asbest eklemiştim. Bu olayı reklam amacıyla kullanmayı düşünen Carl Robinson olayı basına anlatmıştı. Yüzümü, bedenimi ve ellerimi feci şekilde yaktığımı yazan gazete başlıklarını görünce şaşkınlıktan dilimi yutmuştum. Yüzlerce mektup, telgraf ve telefon gelmeye başladı stüdyoya. Gazetelere tekzip yazısı yolla-

mama karşılık bunu yalnızca bir iki tanesi bastı. İngiltereden H. G. Wells de bir mektup yollamış ve kazayı okuyunca çok üzüldüğünü yazmıştı. Çalışmalarıma ne denli hayranlık duyduğunu ve çalışamayacak bir durumda olmamın ne denli acı verici bir şey olduğunu da eklemişti mektubuna. Hiç zaman yitirmeden ona bir telgraf çekerek bunların doğru olmadığını bildirdim.

The Idle Class'ı tamamladıktan sonra iki makaralık başka bir filme başlamaya kararlıydım. Muslukçularla ilgili bir fikir kafamın içinde dolaşmaya başlamıştı. İlk sahne Mack Swain'le benim bir şöförün kullandığı limuzinden inişimizi gösterecekti. Evin güzel hanımı Edna Purviance, bize şarap ve yemek ikram ettikten sonra bizi banyosuna götürür. Burada ben hiç zaman yitirmeden boruları doktorun hastasının göğsünü dinlediği gibi stetoskopla dinlemeye koyulurum.

Buraya kadar gelebilmiştim. Filmin nasıl devam edeceğini bir türlü tasarlayamıyordum. Ne denli yorgun olduğumun farkında değildim. Ayrıca son iki aydan beri Londra'ya gitmek için içimde karşı koyamadığım bir istek duyuyordum. Bu isteğim H. G. Wells'in mektubuyla doruk noktasına ulaşmıştı. Üstelik on yıldan sonra Hetty Kelly'den bir de mektup almıştım. Mektubuna, "O aptal küçük kızı hatırlıyor musun...." diye başlamıştı. Evlenmiş ve Portman Alanındaki bir eve yerleşmişti. Acaba Londra'ya gittiğimde görüşebilir miydik? Bu mektup aslında duygusal açıdan beni pek fazla etkilememişti. Her şeyin ötesinde on yıllık bir zaman diliminde ben birçok kez aşık olmuştum. Bununla birlikte elbette onu görmeye gidecektim.

Tom'a eşyalarımı toplamasını söyledim ve Reeves'e stüdyoyu kapatıp herkese izin vermesini söyledim. İngiltere'ye gitmeye kararlıydım.

On Yedi

New York'tan gemiyle ayrılmadan önce içerinde Mary Pickford, Douglas Fairbanks ve Madam Maeterlinck'in de bulunduğu konuklarıma büyük bir parti verdim. Sessiz sinema oyunu oynadık. Tramvay biletçisini canlandıran Douglas bileti kesip Mary'e uzattı. İkinci bölümde bir kurtarma olayını canlandırdılar. Mary imdat diye bağırıyordu, Douglas yüzerek onun yanına geliyor ve Mary'i kollarının arasına alarak kıyıya çıkarıyordu.

Akşamın ilerlemiş bir saatinde Madam Maeterlinck'le ben *Camille*'in ölüm sahnesini canlandırdık. Madam Maeterlink Camille'i, ben de Armand'ı oynadım. Kollarımın arasında ölürken öksürmeye başladı. Bu önceleri oldukça hafifti ama sonra gerçek bir öksürük krizine dönüştü. Daha sonra ise bunu bir öksürük yarışına dönüştürdük. Sonunda Camille'in kollarında ölen ben oldum!

Yolculuk günü sabahın sekiz buçuğunda uyandım. Yıkandıktan sonra bir gece öncesinin tüm ağırlığını üzerimden atmış ve İngiltere'ye gideceğim için heyecandan yerimde duramaz bir hale gelmiştim. Birçok oyunun yanı sıra *Kısmet*'in yazarı, dostum Edward Knoblock da benimle birlikte *Olympic* adlı gemide yolculuk edecekti.

Gemiye birçok gazeteci gelmişti ve bunların tüm yolculuk boyunca yanımızdan ayrılmayacaklarını kara kara düşünmeye başlamıştım. Ne var ki, ikisinin dışında diğerleri gemiden indi.

Sonunda arkadaşlarımdan gelen çiçekler ve meyve sepetleriyle dolu kamaramda tek başıma kalabildim. İngiltere'den ayrıldığımdan bu yana tam on yıl geçmişti. Karno topluluğuyla yine bu gemiyle New York'a gelmiştik. Fakat o zaman ikinci sınıfta yolculuk ediyorduk. Görevlilerden biri bize birinci sınıfı gezdirmiş ve biz de böylece insanların diğer yarısının nasıl yaşadığını görebilmiştik. Bize lüks özel kamaralardan söz etmiş ve onların bir servete mal olduğunu söylemişti. Şimdiyse ben o özel kamaralardan birinde kalıyordum. Ve İngiltere'ye gidiyordum. Yaşama savaşı veren Lambeth'li biri olarak Londra'yı tanıyordum, oysa şimdi zengin ve ünlü biri olarak oraya dönüyor ve sanki Londra'yı ilk kez görecekmişim gibi heyecanlanıyordum.

Kamaramın dışında geçirdiğim saatler benim gerçek bir İngiliz hava-

sı solumama yardımcı oldu. Her akşam geminin ana yemek salonu yerine listesinde şampanya, havyar, ördek gibi seçkin yemekler bulunan Ritz Lokantasında yiyorduk. Her akşam yemek için siyah kravat takma saçmalığı bile çok hoşuma gidiyordu. Önümde sonsuz bir zaman dilimi uzanıyor gibi geliyordu bana. Böyle lüks ve keyif içinde geçen yolculuk bana paranın sağladığı mutluluğu tattırıyordu.

Gemide dinlenebileceğimi düşünmüştüm. Ama geminin ilan tahtasında Londra'ya gideceğim açıklanmıştı bile. Okyanusun ortasında davetler ve isteklerle dolu telgraflar gelmeye başlamıştı. Artık gerek gemidekiler gerekse Londra'dakiler kendilerini bir isteri krizine kaptırmış gibiydiler. *United News* ve *Morning Telegraph* gazetelerinde çıkan makaleler geminin dört bir yanını süslüyordu: "Chaplin zaferden dönen bir hükümdar gibi geri geliyor! Southampton'dan Londra'yı oradan da dünyayı fetheden Romalı bir imparator gibi geliyor!"

Bir diğerinde ise şöyle yazıyordu: "Eski Jacobite şarkısının dediği gibi *Charlie is My Darling*, İngiltere'yi saran Chaplin çılgınlığının tipik bir örneği olmuştur. Ve bu çılgınlık Charlie'yi evine getiren *Olyimpic* gemisi ülkeye yaklaştıkça daha da artmaktadır."

Bir başkası ise şöyle yazmıştı: "*Olympic* adlı gemi bu akşam sisten ötürü Southampton'a demir atamayacak. Ne var ki, komedyenlerini karşılamak için limanda bekleşen halk bir çığ gibi büyümekte. Polis kalabalığı denetim altına almak için özel düzenlemeler yapma yoluna gitti. Belediye başkanı tarafından kabul edilecek Charlie için devlet töreni hazırlandı..."

*

Bu tür bir karşılama töreni beklemiyordum doğrusu. Bu muhteşem ve olağandışı bir şeydi. Kendimi hazır hissedinceye dek bu ziyaretimi ertelemeyi düşünüyordum. En çok eskiden yaşadığım yerleri görmek istiyordum. Dikkatleri çekmeden Londra'da, Kennington'da ve Brixton'da dolaşmak, Pownall Terrace 3 numaralı evin penceresine bakmak, odunculara yardım ettiğim o tahta karanlık kulübeden içeriye göz atmak, Louise ve babamla birlikte oturduğum Kennington Sokağı 27 numaradaki evin ikinci katını görmek istiyordum. Bu isteklerim neredeyse tutkuya dönüşmek üzereydi.

Sonunda Cherbourg'a ulaştık! Gemiden birçok kişi inerken kameraman ve gazetecilerden oluşan büyük bir kalabalık da gemiye biniyordu. İngiltere için mesajım neydi? Fransa için neler söyleyebilirdim? İrlanda'ya gidecek miydim? İrlanda sorunu hakkında neler düşünüyordum? Artık beni ellerine geçirmişlerdi.

Cherbourg'dan ayrıldık ve İngiltere'ye doğru iyice yaklaşmaya başladık ama bana gemi inanılmaz derecede ağır gidiyor gibi geliyordu. Uyumak mümkün değildi. Gözüme bir türlü uyku girmiyordu. Gemi durdu, sonra geri geri gitmeye başladı ve birden tamamiyle durdu. Koridordan gelen telaşlı ayak seslerini duyabiliyordum. Gergin ve heyecan içinde kapıdaki gözden dışarı baktım. Dışarısı karanlık olduğu için hiçbir şey göremedim ama bununla birlikte İngiliz sesleri duyabiliyordum.

Gün ağardı. Yorgunluktan ve heyecandan sonunda uyuyakalmış ama ancak iki saat uyuyabilmiştim. Kamarot bana kahveyle sabah gazetelerini getirdikten sonra cin gibi açılmıştım.

Başlıklardan biri şöyleydi:

KOMEDYENİMİZ ÜLKESİNE DÖNÜYOR

Bir diğeri:

BÜTÜN LONDRA CHAPLIN'NİN GELİŞİNDEN SÖZ EDİYOR

Bir diğeri:

LONDRA'YA GELEN CHAPLIN'E KOCAMAN BİR HOŞGELDİN

Ve iri puntolarla bir başkası:

İŞTE OĞLUMUZ

Ve elbette aşağıdaki gibi birkaç tane eleştirel yorum vardı:

KENDİNİZE GELİN

Bir an önce aklımızı başımıza toplayalım Tanrı aşkına. Herhalde Mr. Chaplin saygıdeğer biridir. Sıla hasretinin neden onu böylesine duygusal bir şekilde etkilediğini öğrenmek bile istemiyorum. İngiltere'nin savaş sırasında geçirdiği o acı dolu yıllarda nerede olduğunu sormak bile istemiyo-

rum. Belki de söylendiği gibi Charlie Chaplin o günlerde silahın arkasına geçmek yerine kameranın arkasına geçmeyi yeğleyerek bir takım komik numaralar yapmak istemiş olabilir.

Rıhtımda Southampton Belediye Başkanı tarafından karşılandım ve doğruca trene bindik. Artık Londra'ya gidiyorduk. Hetty'nin kardeşi Arthur Kelly benim kompartımanımdaydı. Tarlalara bakarken Arthur'la yanyana oturmuş konuşma konusu bulmaya çalıştığımı hatırlıyorum. Ona kardeşinden bir mektup aldığımı ve beni Portman Alanındaki evine yemeğe davet ettiğini söyledim.

Bana garip bir şekilde baktı. "Hetty öldü," dedi.

O kadar şaşırmıştım ki olayın ciddiyetini hemen kavrayamadım. Bir anda bir çok şey olmuştu ve ben kendimi bu olaylardan soyutlayamıyordum. Hetty, özellikle şu içinde bulunduğum olağanüstü koşullarda bir kez daha karşılaşmak istediğim biriydi.

*

Londra'nın varoşlarına yaklaşıyorduk. Sabırsızlıkla camdan dışarı bakarak geçtiğimiz yerleri hatırlamaya çalışıyordum. Londra'nın savaştan sonra çok değişmiş olabileceğini düşünerek içimde bir korku duydum.

Artık heyecanın doruk noktasındaydı. Kafam hiçbir şeyi algılamıyordu, içimde yalnızca büyük bir güven duyuyordum. Neye güven? Kafam allak bullaktı. Düşünemiyordum. Boş gözlerle Londra çatılarına bakıyordum. Ne var ki gerçek orada değildi. Yalnızca bekliyordum, bekliyordum!

Sonunda Waterloo tren istasyonuna girdik! Trenden inerken platformun ucunda heyecanla bekleşen kalabalıkla bir dizi polisi gördüm. Her yerde bir coşku ve gerginlik hissediliyordu. İçimde hissettiğim tek duygu yoğun bir heyecandı. Tutuklanmışcasına iki kişinin beni kollarımdan yakalayarak platforma doğru sürüklediğini farkettim. Kalabalığa yaklaştığımızda o gergin hava birden yokoldu ve kalabalık bir ağızdan bağırmaya başladı: "İşte burada! Geldi! Sevgili Charlie'miz burada artık!" Sonra da çığlık atmaya başladılar. Bu gürültü patırdının ortasında kendimi bir arabada on beş yıldan beri görmediğim kuzenim Aubrey'nin yanında buluver-

dim. Aslında beni görmek için bu kadar uzun zamandan beri bekleyen kalabalıktan kaçmayı düşünmüyordum.

Aubrey'e Westminster Köprüsünden geçmek istediğimi söyledim. Waterloo ve Park Caddesinden geçerken o eski evlerin yıkıldığını yerine yeni ve yüksek binaların yapılmış olduğunu gördüm. York Caddesinden köşeyi döndüğümüzde Westminster Köprüsü önümüzde bir güneş gibi parladı. Köprü tam hatırladığım gibiydi, hiç değişmemişti, aynı şekilde Parlamento Binası da sonsuza dek orada kalacakmışcasına duruyordu karşımızda. Buradaki her şey bıraktığım gibiydi. Gözlerim yaşarmıştı.

Çocukluğumda inşa edildiği için Ritz Otelinde kalmak istemiştim. Bu görkemli otelin kapısından içeri girerken çocukluğumdan beri hep içeri girip etrafa bir göz atmak istediğimi hatırladım.

Otelin dışında büyük bir kalabalık birikmişti. Dışarı çıkıp kısa bir konuşma yaptım. Sonunda odama yerleştim ve bir an önce tek başıma dışarı çıkıp sokaklarda dolaşmak için sabırsızlanıyordum. Ama dışardaki kalabalık bir türlü dağılmadığından ve avazları çıktığı kadar bağırdıklarından defalarca balkona çıkıp kraliyet ailesinin bir üyesiymişcesine onları selamlamak zorunda kaldım. Bu olağandışı koşulları açıklamak benim için gerçekten de çok güç.

Odamda kalabalıktan geçilmiyordu ama ben onlardan bir an önce kurtulmak için can atıyordum. Bu arada saat dört olmuştu onlara biraz uyumak istediğimi ve akşam yemekte görüşebileceğimizi söyledim.

Onlar kapıdan çıkar çıkmaz telaşla üstümü değiştirdim ve yangın merdiveninden aşağı inerek dikkatleri üstüme çekmeden arka kapıdan dışarı çıktım. Hızla Jermyn Caddesine doğru gidip bir taksiye atladım, oradan Trafalgar Alanını geçerek Haymarketa'e, Parliament Caddesine gidip Westminster Köprüsünden geçtim.

Taksi bir köşeyi döndü ve sonunda Kennington Sokağına gelmiştik! İşte sokak karşımdaydı! Gözlerime inanamadım! Burada hiçbir şey değişmemişti. Westminster Köprüsü Yolunun köşesindeki kilise yine aynı yerde duruyordu! Tankard da oradaydı!

Pownall Terrace 3 numaraya gelmeden az önce taksiyi durdurdum. Eve doğru yürürken üstüme garip bsir sessizlik ve sakinlik çökmüştü. Gördüklerdimi kafama kazımak istercesine kısa bir süre kıpırdamadan orada durdum. Pownall Terrace 3 numara! İşte karşımda duruyordu. Başımı kaldırıp çatıdaki iki pencereye doğru baktım. Annemin oturduğu çatı katı burasıydı işte. Burada aklını yitirmişti o! Pencereler sıkıca kapalıydı. Sokak-

ta durup bakan kişilere hiçbir ipucu vermiyordu bu pencereler ama sessizlikleri sözcüklerden çok daha etkileyiciydi. Kısa bir süre sonra çocuklar gelerek etrafımı sardılar. Ben de oradan uzaklaşmak zorunda kaldım.

Kenington Sokağının arkasında oduncuları yardım ettiğim yere doğru yürürdüm. Ama burası yıkılmış ve oduncular gitmişti.

Sonra da babam, Louise ve onların çocuklarıyla birlikte Sydney'le benim yaşadığımız Kennington Sokağı 287 numaralı eve gittim. Çocukluğumun o bunalımlı günlerinin artık bir simgesi gibi olmuş ikinci kattaki odanın pencerelerine baktım. Pencerelerin şimdi ne kadar da masum, sakin ve gizemli bir hali vardı!

Sonra da Kennington Parkına doğru giderek postanenin önünden geçtim.

Kennington Parkı! Onca yıla karşın hiç değişmemişti. Daha sonra da Hetty'le ilk kez buluştuğumuz yer olan Kennington Gate'e gittim. Orada kısa bir süre durarak geçen tramvayı izledim. Biri tramvaydan indi ama binen olmadı.

Sonra da Brixton Sokağındaki Sydney'le birlikte döşediğimiz Glenshaw Mansions on beş numaraya gittim. Artık duygularım tükenmişti içimde yalnızca yoğun bir merak vardı.

Geri dönerken bir kadeh bir şey içmek için Horns'a girdim. Cilalı ceviz barı, süslü aynaları ve bilardo odasıyla hoş bir görünümü vardı o günlerde. Ve babam içkisini hep burada içerdi. Oysa şimdi artık bu görünüşünden eser kalmamıştı.

Kennington'da dolanırken, burada yaşadığım her şey bana düş gibi geldi. Nedense yalnızca Amerika'da yaşadıklarımı yalın gerçek gibi düşünüyordum. Bununla birlikte sokaklarda tanık olduğum yoksulluktan olsa gerek içimde garip bir tedirginlik vardı.

*

Yalnızlık ve melankoli duygularımla ilgili birçok saçmalık yazıldı. Belki de ben hiçbir zaman çevremde çok insan olmasına gerek duymadım. Yardıma gereksinimi olan bir dosta yardım etmek kolaydır, ama ona zaman ayırmak her zaman mümkün olmayabilir. Bu kadar revaçta olmamdan ötürü

kendimi sürekli olarak dost ve tanıdık yığını arasında buldum. Dışa ve içedönük bir kişiliğim olduğundan ve içedönüklüğümü daha sık yaşadığımdan bu kalabalıktan kurtulmam gerekiyordu. Anlaşılması güç, yalnız ve dostluk kuramayan biri olduğuma ilişkin bir çok yazı yazıldı. Bu, çok saçma. Dünyamı aydınlatan bir ya da iki çok iyi arkadaşım vardı ve onlarla birlikteyken çok iyi vakit geçiririm.

Bazı yazarlara göre değişken bir kişiliğim varmış. Örneğin Somerset Maugham şöyle yazmıştı:

*Charlie Chaplin.... o insanları yalın, tatlı bir şekilde ve hiç çaba harcamadan eğlendirir. Ama bununla birlikte onun bu şen şakrak dış görünüşünün altında yoğun bir melankoliyi hissetmemek olası değildir. O, değişken ruh durumlarının insanıdır. "Dün akşam o kadar çok canım sıkılıyordu ki, kendimle nasıl başa çıkacağımı kestirmekte pek de zorlanmadım," diyerek yaptığı espri bile mizahının hüzünlc vurgulandığını gösterir. İnsana mutlu biri havası vermez. Eski günlerine büyük bir nostalji duyduğunu sanıyorum. Ününden, zenginliğinden hoşlanıyor ama böylesi bir hayatın kendisini kısıtladığını düşünerek bundan çok sıkılıyor. Yoksulluk günlerinin kendisine sağladığı özgürlüğe büyük bir özlem duyduğundan eminim. Ona göre Güney Londra sokakları neşe, macera ve eğlence doludur... Onu eskiden yaşadığı eve doğru giderken gözümün önüne getirebiliyorum ve bunu yaparken neden bu garip adamın kişiliğine büründüm diye düşüneceğinden de eminim. Kennington Sokağı ikinci kattaki eve, hayattaki tek ve gerçek evi olarak baktığından hiç kuşkum yok. Bir akşam onunla birlikte Los Angeles'te uzun bir yürüyüşe çıkmıştım. Ve birden kendimizi kentin en yoksul semtinde buluvermiştik. Bu yoksul semt, insanların ara sıra alışveriş yapacağı kırık dökük dükkanlarla gecekondu benzeri evlerle doluydu. Yüzü aydınlanmış ve sesine belirgi bir canlılık gelmişti: "Gerçek hayat bu işte, öyle değil mi? Bunun dışında kalan her şey yalan."**

Başka bir kişiye yoksulluğu çekici göstermeye çalışan bu tavır çok tedirgin ediciydi. Yoksulluğa özlem duyan ya da yoksullukta özgürlük bulan birine

** Bu görüş kesinlikle doğru değildir. Biz kentin Meksika'lıların yaşadığı bölümünde dolaşıyorduk ve ben, "Burada Beverly Hills'den daha fazla bir coşku var," demiştim yalnızca.

henüz rastlamadım. Ünlü ve varlıklı olmanın can sıkıntısıyla eşdeğerde olduğuna Mr. Maugham hiçbir yoksulu inandıramazdı. Zenginlikte herhangi sıkıntılı bir taraf bulmuyordum, tam tersine onda çok daha fazla özgürlük vardı. Maugham'ın böylesi yanlış ve yalan görüşlere kendi kitaplarında yer verdiğini sanmıyorum. "Güney Londra sokakları neşe, macera ve eğlence doludur," gibi bir saçmalık bana Marie-Antoinette'in hafif meşrepliğini hatırlatıyor.

Yoksulluğu ne eğitici ne de çekici bulurum. Bana değerlerin yok oluşunun ve de zenginlerin erdemlerini abartmanın dışında hiçbir şey öğretmedi.

Öte yandan zenginlik ve ün, dünyaya doğru bakış açısından bakmayı, doruktakileri tanıdığımda onların da bizler gibi bazı eksik tarafları olduğunu öğretti.

Maugham'ın görüşlerine karşılık ben de herkes gibi hayalleri, istekleri, deneyimleri olan biriyim.

*

Londra'ya geldikten sonra kendimi sürekli olarak Hollywood'lu arkadaşlarımın arasında buluyordum. Yeni deneyimler yaşamak, yeni yüzler görmek istiyordum oysa. Değişiklikti istediğim. Ve bütün bunları da ünlü biri olarak gerçekleştirmek istiyordum. Bir tek kişiye randevu verdim, bu da H. G. Wells'di. Ondan sonra da kendimi bir kuş kadar özgür hissederek biran önce yeni insanlarla tanışmak için sabırsızlanmaya başlamıştım.

"Garrick Kulübünde senin için bir yemek düzenledim," dedi Eddie Knoblock.

"Sanatçılar ve yazarlar, değil mi?" dedim şakayla. "Ama bu İngiliz sosyetesi nerede? Neden beni kent dışındaki evlerine ve partilere davet etmiyorlar?" Üst düzeydeki bir yaşantıyı kıyısından köşesinden de olsa yaşamak istiyordum. Snop olduğum için değil, kendimi bir turist olarak değerlendirdiğimdendir bu.

Meşe duvarları sulu boya resimlerle süslü Garrick Kulübünde Sir James Barrie, E. V. Lucas, Walter Hackett, George Frampton, Edwin Lutyens, Squire Bancroft gibi bir çok renkli simayla tanıştım. Bu sıkıcı olmakla birlikte bu ayrıcalıklı kişilerin yanında olmak beni etkilemişti.

İngiliz basınıyla yaptığım ilk söyleşide çocukluğumun geçtiği yerleri görmek için İngiltere'ye geldiğimi ve İngiliz yemeklerini çok özlediğimi söylemiştim. Özellikle de şeker pekmezine duyduğum özlemi belirtmiştim. Bir raslantı olarak Garrick Kulübünde, Ritz'de, H. G. Wells'in evinde ve hatta Sir Philip Sasson'un verdiği yemekte bile tatlı olarak şeker pekmezi ikram edilmişti.

Klüpteki parti sona ermek üzereyken Eddie Knoblock kulağıma fısıltıyla Sir James Barrie'nin bizi bir fincan çay içmek için Adelphi Terrace' daki evine çağırdığını söyledi.

Barrie'nin evi bir atölyeye benziyordu. Thames nehrine bakan geniş bir odaydı bu. Odanın ortasında yuvarlak bir soba vardı. Sobanın borusu da tavana dek uzanıyordu. Bizi camın kenarına götürerek tam karşımızda duran pencereyi gösterdi. "Burası Shaw'ın yatak odası," dedi muzip bir tavırla. "Işığın yandığını gördüğümde camına küçük taşlar atarım. Eğer benimle konuşmayı canı çekerse camı açar ve dedikodu yaparız. Yok eğer istemezse ya hiç aldırmaz ya da hemen ışığını söndürür. Üç kez taş attıktan sonra hâlâ ondan bir hareket gelmezse vazgeçerim ben de."

Paramount, Hollywood'da *Peter Pan*'ın çekimlerine başlamak üzereydi. "*Peter Pan*," dedim Barrie'ye. "Bir tiyatro oyunundan çok film yapılmaya elverişli." O da karşı çıkmayarak görüşümü paylaştı. Daha sonra bana, "*The Kid*'de neden o rüya sekansını kullandın?" diye sordu. "Olayın akışını engelledi."

"*A Kiss of Cinderalla*'dan etkilendiğim için yaptım," diye karşılık verdim dürüstçe.

Ertesi sabah Eddie Knoblock'la ben alışverişe çıktık. Alışverişten sonra Bernard Shaw'a şöyle bir uğramamızı önerdi. Hayır, kendisinden bir randevu falan almamıştık. "Şöyle bir uğrarız," dedi Eddie. Saat tam dörtte Eddie, Adelphi Terrace'daki evin zilini çaldı. Kapının açılmasını beklerken birden dehşete kapıldığımı hissettim. "Başka zaman," diyerek koşmaya başladım. Eddie de her şeyin yolunda gideceğini söyleyerek arkamdan geliyordu. Shaw'la tanışma zevkine erişmem için 1931 yılını beklemem gerekti.

Ertesi sabah oturma odasında çalan telefonla uyandım. Amerikalı sekreterimin metalik sesini duydum. "Kim?.... Galler Prensi, ha!"

Eddie oradaydı ve deneyimli biri olarak telefonu sekreterimin elinde kaptı. Eddie'nin sesini duyuyordum. "Evet. Bu akşam mı? Çok teşekkür ederim!"

Heyecanla sekreterime Galler Prensinin o akşam Mr. Chaplin'le yemek yemek istediğini söyledikten sonra odama doğru yürüdü.

"Onu şimdi uyandırmayın," dedi sekreterim.

"Aman Tanrım! Arayan Galler Prensiydi, sen ne konuşuyorsun?"

Bir dakika sonra yatak odamın kapısının açıldığını duydum ve az önce uyanmış gibi yaptım. Eddie içeri girerek bastırmaya çalıştığı heyecanla konuştu: "Bu akşam için kimselere söz vermemelisin. Galler Prensi seni yemeğe davet etti."

Ben de onun o İngiliz soğukkanlılığını taklit ederek, o akşam için H. G. Wells'e daha önceden söz verdiğimi söyledim. Eddie söylediklerimi duymazdan gelerek aynı şeyleri tekrarlayıp durdu. Doğal olarak çok heyecanlanmıştım. Buckingham Sarayında Prensle yemek yiyecektim! "Ama bizimle birinin dalga geçtiğini sanıyorum," dedim. "Çünkü daha dün gece Prensin avlanmak için İskoçya'ya gittiğini okudum gazetede."

Eddie'nin yüzü allakbullak olmuştu. "Sarayı arayıp öğrensem iyi olacak."

Gizemli bir bakışla geri geldi ve tamamen duygusuz bir sesle konşutu: "Evet, Prens hâlâ İskoçyadaymış."

O sabah Keystone Topluluğunda birlikte çalıştığım Roscoe Arbuckle'nin cinayetle suçlandığı haberi geldi. Bu, inanılacak gibi değildi. Basın, bu konuda benimle görüşmeye geldiğinde Roscoe'nun bir sinceği bile incitemeyecek kadar yufka yürekli ve iyi biri olduğunu söyledim. Zamanla Arbuckle'nin suçsuz olduğu anlaşıldı ama bu olay doğal olarak mesleğini etkilemişti. Bir süre sonra eski ününü tekrar kavuşmasına karşılık artık o eski Arbuckle olamadı bir daha ve bir ya da iki yıl içinde öldü.

Oswald Stoll Tiyatrosunda Wells'in öykülerinden birinden yapılan filmi izlemek için o gün öğleden sonra tiyatroya gidecek ve Wells'le tanışacaktım. Tiyatroya yaklaştığımda kapının önündeki korkunç kalabalığı gördüm. Bir süre sonra da birileri beni iterek binadan içeri sokup bir asansöre bindirdiler sonra da dışardakinden neredeyse daha kalabalık küçük bir büroya götürüldüm.

İlk karşılaşmamızın böylesine kalabalık bir ortamda oluşu doğrusu beni pek şaşırtmıştı. Wells menekşe-mavi karışımı gözlerini kırpıştırarak biraz da utangaç bir şekilde masanın başında oturuyordu. El sıkışmaya fırsat bulmadan odanın dört bir köşesini sarmış fotografçılar flaşlarını patlatmaya başladılar. Wells öne doğru uzanarak fısıldadı: "Bunlar bizi öldürecekler."

Sonra da bizi projeksiyon odasına götürdüler ve filmin sonuna doğru Wells fısıltıyla sordu: "Nasıl buldun?" Ona dostça bir tavırla pek beğenmediğimi söyledim. Işıklar yanar yanmaz Wells telaşla konuştu: "Bari delikanlı hakkında iyi bir şeyler söyle." Doğrusunu söylemek gerekirse delikanlı dediği George K. Arthur zaten filmin tek iyi tarafıydı.

Wells'in filmlere yaklaşımı hoşgörülüydü. "Kötü bir film diye bir şey yoktur," derdi.

Bu ilk buluşmamızda birbirimizi tanımamaza olanak yoktu ama akşama doğru ondan bir mesaj aldım:

"Yemeği unutma. Yedi buçukta bekliyorum. Yemeğimizi huzur içinde yiyeceğimizden eminim."

O akşam Rebecca West de oradaydı. Önceleri havadan sudan konuşuyorduk ama saatler ilerledikçe sohbetimiz de derinleşmiş ve ciddileşmişti. Wells kısa bir süre önce Rusya'ya gittiğinden bize Rusya'dan söz etmeye başlamıştı.

"Çok ağır gelişiyorlar," dedi. "Akılcı bildiriler sunmak ya da ideal devlet türünden söz etmek çok kolay ama bunları gerçekleştirmek zor."

"Peki çözüm nedir?" dedim.

"Eğitim."

Sosyalizim hakkında fazla bir şey bilmediğimi ve böylesi bir sistemde insanın yaşaması için mutlaka çalışması gerektiğini duyduğumu söyledim. "Doğrusunu isterseniz, insanların çalışmadan da yaşayabileceği bir sistemi yeğlerim."

Güldü. "Peki ya filmlerin?"

"Onlar çalışma değil ki, onlar çocuk oyuncağı," dedim.

Tatilim sırasında Avrupa'da neler yapmayı tasarladığımı sordu. Önce Paris'e sonra da İspanya'ya gidip boğa güreşlerini görmek istediğimi söyledim. "Adamların tekniğinin olağanüstü güzel ve dramatik olduğunu duydum."

"Orası öyle ama boğalara karşı çok acımasızlar," dedi.

"Boğalara neden duygusal yaklaşacakmışım ki?" Böylesine aptalca bir görüş karşısında kendimi yerlere atarak gülebilirdim ama tuttum. Öte yandan o akşam eve dönerken kendimi gerçek bir aptal gibi hissediyordum.

Ertesi gün Eddie Knoblock'un arkadaşı ünlü mimar Sir Edwin Lutyens otele geldi. Delhi'de yapılacak yeni hükümet binasının projesi üstünde çalışıyordu ve Buckingham Sarayında Kral V. George'la yaptığı kısa görüşmeden de yeni dönmüştü. Saraya, yaptığı minyatür tuvaleti de götür-

müştü. Bu, altı inç yüksekliğindeydi ve suyla dolu küçük bir şarap kadehi de su deposu görevini görüyordu. Ve sifon çekildiğinde de gerçek bir hela gibi işlevini görüyordu. Bundan çok hoşlanan Kral ve Kraliçe sürekli olarak sifonu çekip durmuşlardı. Bunun üzerine de Lutyens, onlara bir oyun odası yapmayı önermişti. Lutyens daha sonraları bir çok ünlü İngiliz sanatçısının evlerini yaptı.

*

Bir süre sonra sosyal hayatımdaki etkinlikler azalmaya başladı. Edebiyat, sinema ve tiyatro dünyasından birçok kişiyle karşılaşmış ve çocukluğumun geçtiği yerlere gitmiştim. Kalabalıktan kurtulmak için taksilere atlamaktan başka geriye fazla bir şey kalmamış gibiydi. Eddie Knoblock'la Brighton'a gittik. Birden eşyalarımı toplayıp Paris'e gitmeye karar verdim.

Büyük bir tantana olmadan İngiltere'den ayrıldık – ya da ben öyle sanıyordum – çünkü Calais'e geldiğimizde bizi büyük bir kalabalık karşıladı. Geminin basamaklarından inerken kalabalık avazı çıktığı kadar "*Vive* Şarlo!" diye bağırıyordu. Yolculuğumuz çok kötü geçmiş ve beni deniz tutmuştu. Bu yüzden perişan bir şekilde kalabalığa el sallayıp gülümsüyordum. İtilip kakılarak trene bindirildim. Paris'e ulaştığımızda ise yine polis kordonu ve büyük bir kalabalık peronda beni bekliyordu. Bir kez daha itilip kakılarak kalabalığı polisin yardımıyla yardıktan sonra birileri beni kucağa alıp havaya kaldırdı sonra da bir taksiye bindirdiler. Bu çok eğlenceliydi ve doğrusunu söylemem gerekirse hoşuma da gidiyordu. Ama bütün tahminim de ötesindeydi. Bütün bunlar hoş bir karşılama olmakla birlikte artık heyecanım yerini yalnızca yorgunluğua bırakmıştı.

Claridge Otelindeki odamdaki telefon on dakikada bir çalıyordu. Arayan Miss Anne Morgan'ın sekreteriydi. Onun J. P. Morgan'ın kızı olduğunu ve aramasının amacının bir davet olacağını biliyorduk. Bu yüzden de sekretere kaçamak karşılıklar veriyorduk. Ama o bizim tuzağımıza düşmedi: Acaba Miss Anne Morgan'la buluşabilir miydim? Fazla zamanımı almayacaktı. Sekreter benden baskın çıkmıştı. Zorunlu olarak onunla otelde dörde çeyrek kala buluşmaya söz verdim. Ne var ki, Miss Morgan gecikmiş-

ti. Ben de on dakika bekledikten sonra gitmeye hazırlanıyordum. Tam lobiden geçerken otel müdürü koşarak arkamdan geldi ve çok ciddi bir sesle, "Miss Anne Morgan geldiler, efendim," dedi.

Onu gülümseyerek selamladım. "Çok özür dilerim ama saat dörtte bir randevum var."

"Oh, öyle mi?," dedi. "Öylese ben de sizi beş dakikadan fazla tutmam."

Saate baktım; dörde beş vardı.

"Oturalım mı, ne dersiniz?" dedi ve lobide oturacak bir yer ararken konuşmaya başladık. "Savaş sonrası Fransa'nın kendini yeniden toparlaması için yardım dernekleri aracılığıyla ülkemize parasal katıda bulunmaya çalışıyoruz. Trocadero'da *The Kid* filminin gala gösterisini yapmak istiyoruz ve bu gösteride siz de bulunursanız yüz binlerce dolar kazanabiliriz."

Böylesi bir olay için filmi gösterebileceklerini ama benim orada bulunmamın söz konusu bile olamayacağını söyledim.

"Ama sizin orada oluşunuz bize binlerce dolar kazandıracak," diye ısrar etti. "Ayrıca varlığınızın geceye bambaşka bir anlam katacağından da eminim."

Şeytanca bir düşünceye kapılarak gülümsedim. "Emin misiniz?"

Miss Morgan gülümsedi. "Bundan hiç kuşkunuz olmasın."

Saate bakıp elimi uzattım. "Çok özür dilerim ama gitmem gerekiyor. Ama önümüzdeki üç gün Berlin'de olacağım, belki tekrar görüşürüz." Bu garip sözlerden sonra onunla vedalaşıtım. Çok şımarıkça davrandığımın farkındaydım ve otelden çıkar çıkmaz böyle davrandığım için pişmanlık duydum.

*

İnsan kendini genellikle birdenbire sosyetenin içinde buluverir. Bu karanlıklar içinde birden aydınlığı yakalamak gibi bir şeydir.

Venezuella'lı iki genç kadının bana New York sosyetesine nasıl girdiklerini anlatışlarını hatırlıyorum. Bir gemi yolculuğunda Rockefeller'lardan biriyle tanışmışlar ve bu genç zengin arkadaşlarına onları tanıtan bir mektup vermiş ve gerisi de çorap söküğü gibi gelmişti. Bu iki genç kadından biri bir yıl sonra bana başarılarının sırrını açıklamıştı. Hiçbir şekilde evli

adamlarla flört etmeye yanaşmadıklarından tüm New York'lu sosyete hanımları onları gönül rahatlığıyla evlerine çağırmakla kalmamış ayrıca onlara koca bulmaya da çalışmışlardı.

Öte yandan benim İngiliz sosyetesine girmem, Claridge Otelindeki odamda yıkanırken hiç beklenmedik bir şekilde gerçekleşmişti. Jack Dempsey'le maçından önce New York'ta tanıştığım Georges Carpentier'in odama geldiği bana haber verilmiş ve Georges doğruca banyoya dalmıştı. Birbirimizle kucaklaştıktan sonra beni onunla tanıştırmak istediği ve İngiltere'nin çok önemli kişilerinden olan bir arkadaşının dışarda beklediğini söylemişti fısıltıyla. Ben de banyodan çıkarak Sir Philip Sassoon'la tanıştım. Bu, otuz yıl sürecek çok sağlam ve iyi bir arkadaşlığın başlangıcı olmuştu. O akşam Sir Philip ve kız kardeşi Lady Rocksavage'le birlikte yemek yemiş ve ertesi gün de Berlin'e gitmiştim.

Berlin halkının tepkisi çok şaşırtıcıydı. Filmlerim henüz orada gösterime girmediğinden bana sıradan biri gibi davranıyorlardı. Bu, bir Amerika'lı subay beni tanıyınca dek sürdü. Böylelikle kaldığım otelde daha iyi bir odaya geçmekle kalmayıp otel idaresi bana daha iyi davranmaya da başlamıştı. İngiltere'de bir zamanlar savaş suçlusu olarak tutuklu olan bir Alman benim bir iki filmimi İngiltere'de görmüştü. Beni görürmez avazı çıktığı kadar "Schaarlie!" diye bağırmış ve şaşkın bakışlı otel müşterilerine dönerek, "Bu adamın kim olduğunu biliyor musunuz?" demişti. "Bu Schaarlie!" sonra da çılgınca bir tavırla beni kucaklayıp öpmeye başlamıştı. Bu olaya tanık olan Alman film yıldızı Pola Negri de beni masasına davet etmişti.

Berlin'e gittiğimin ertesi günü gizemli bir mesaj aldım. Şöyle diyordu:

Sevgili dostum Charlie,

New York'ta Dudley Field Malone'nin partisinde karşılaştığımızdan bu yana birçok şey oldu. Şu anda bir hastanede yatıyorum, lütfen beni görmeye gel. Bu gerçekten de beni neşelendirecektir....

Bu mesajı yazan kişi hastanenin adresini de vermişti ve imza yerinde yalnızca "George" yazıyordu.

Önceleri bunun kim olabileceğini bir türlü kestiremedim. Sonra beynimde bir şimşek çaktı; bu elbette Bulgar George'du, hani şu on sekiz yıl ceza yiyen George. Aslında mektubundaki duygusallıktan daha hemen ba-

şında onun olduğunu anlamalıyordum. Yanıma beş yüz dolar almanın iyi bir fikir olacağına karar verdim. Hastaneye gittiğimde, beni içinde bir yazı masası ve iki telefonu olan bir odaya götürdüler. Daha sonra onların George'un sekreterleri olduğunu öğrendiğim iyi giyimli iki adam beni karşıladı. İçlerinden biri beni George'un yattığı yan odaya ötürdü. "Dostum!" dedi beni duygusal bir şekilde karşılayarak. "Geldiğine çok sevindim. Dudley Malone'nin partisinde bana gösterdiğin o sıcak ilgiyi asla unutmadım!" Sonra da sekreterine eliyle dışarı çıkmasını işaret etti. Amerika'dan neden ayrıldığına ilişkin herhangi bir açıklama yapmadığı için ben de sormak istemedim. Ayrıca New York'taki arkadaşları hakkında bazı şeyler öğrenmek için de can atıyordu. Şaşırmıştım, bu durumdan herhangi bir anlam çıkaramıyordum. Her şey bana atlaya zıplayarak okunan bir kitabı anımsatıyordu. Bana Bolşevik Hükümetinin alım-satım işleriyle uğraştığını ve Berlin'e de demiryolu raylarıyla çelik köprüler almak için geldiğini söyleyince her şey birden açıklığa kavuştu. Beş yüz dolarımla başbaşa kalmıştım bu açıklama karşısında!

*

Berlin oldukça iç karartıcı bir kentti. Silahsız ve ayaksız askerler hemen her köşe başında ellerini açmış dileniyorlardı. Artık Miss Morgan'ın sekreterinden telgraf almaya başlamıştım. Telgrafların tümünde de basına benim Trocadero'da gala gecesinde hazır bulunacağımı çoktan açıkladıkları yazıyordu. Onlara bir telgraf çekerek orada olacağıma ilişkin söz vermediğimi bildirdim.

Bir süre sonra başka bir telgraf daha geldi. Telgrafta eğer gala gecesi orada bulunursam onları şereflendireceğim yazıyordu. Ben de böylece Berlin'de üç gün kaldıktan sonra Paris'e döndüm.

Trocadero'daki galada Cecile Sorel, Anne Morgan ve daha niceleriyle birlikte bir locadaydım. Cecile çocuk önemli bir sır veriyormuşcasına bana doğru eğildi. "Bu gece bu salonun süsü sensin," dedi.

"Ne kadar da güzel!" dedim alçakgönüllülükle.

Kasvetli ve uzun belgesel film araya kadar sürdü. Bu bitmek bilmeyen filmi can sıkıntısıyla izlemiştim. Daha sonra ışıklar yanar yanmaz aya-

ğa kalktım ve iki koruma görevlisi beni Bakan'ın locasına götürdü. Birçok gazeteci de bizi izliyordu. İçlerinden bir Amerikalı gazeteci arkamdan gelirken bir yandan da sürekli olarak yani şeyi fısıldayıp duruyordu: "Legion de Honour nişanı alacaksın, evlat." Bakan şilti verirken aynı Amerikalı gazeteci de sürekli olarak fısıltıyla ense kökümde bir şeyler söyleyip duruyordu: "Seni aldattılar, evlat; sana yanlış ödülü veriyorlar; okul öğretmenlerine verdikleri ödül bu; sen bunu istemiyorsun; senin istediğin kırmızı kurdelalı olanı evlat."

Doğrusunu söylemek gerekirse, öğretmenlerle aynı düzeyde değerlendirilmekten hoşnuttum. Bana verilen kağıtta şöyle yazıyordu: "Sanatçı Charlie Chaplin'e *Officer de l'Instruction Publique* nişanı...."

Anne Morgan'dan çok hoş bir teşekkür mektubu aldım ve beni ertesi gün öğle yemeğine Versay'daki Villa Trianon'a davet ediyordu. Bu yemekte Yunan Prensi Gorge, Lady Sarah Wilson, Talleyrand-Perigord Markisi, Kumandan Paul-Louis Weiller, Elsa Maxwell ve daha birçok kişi vardı. Kendimi şirin göstermekle uğraştığımdan doğrusu yemekte nelerin konuşulduğunu hatırlamıyorum bile.

Ertesi gün dostum Waldo Frank, Fransız tiyatrosundaki yeni akımın öncüsü olan Jacques Copeau'yla birlikte otele geldi. O akşam üçümüz birlikte bir sirke gittik ve çok yetenekli birkaç palyaçoyu izledikten sonra da Quartir Latin'deki bir lokantaya gittik.

Ertesi gün Sir Philip Sassoon, Lord ve Lady Rocksavage'la birlikte yemek yemek ve Llyod George'yle tanışmak için Londra'ya gidecektim. Ne var ki, Manş Denizinin üstündeki yoğun sisten ötürü uçak Fransız topraklarına zorunlu iniş yaptı ve Londra'ya üç saat gecikmeyle gidebildik.

Sir Philip Sassoon'a ilişkin bir iki şey söylemek istiyorum. Savaşta Lloyd George'un sekreterliğini yapmıştı. Yaklaşık benim yaşlarımda renkli bir kişiliği olan, yakışıklı ve gizemli biriydi. Parlamento'da Brighton ve Hove'un temsilcisi olarak görev yapmakla birlikte İngiltere'nin en zengin adamlarından biriydi. Paraya hiç ihtiyacı olmamasına karşılık çok çalışır ve hayatı ilginç bir şekle sokmaktan büyük zevk duyardı.

Paris'te onunla ilk karşılaştığımda çok yorgun olduğumu ve insanlardan mümkün olabildiğince uzak durmak istediğimi daha önce belirtmiştim. O sıralarda sinirlerim o denli laçkalaşmıştı ki, otel odasının duvarlarının rengi bile sinirime dokunur olmuştu.

Güldü. "Duvarların ne renk olmasını isterdin?"

"Sarı ve altın renginde," diye karşılık vermiştim şaka yollu.

Daha sonra da kafamı dinleyebileceğim ve insanlardan uzak kalabileceğim bir yer olan Lympne'deki evine gitmemi önermişti bana. Oraya gittiğimde odamın perdelerinin açık sarı ve altın renginde olduğunu şaşkınlıkla görmüştüm.

Arazi olağanüstü güzeldi, evini de çok zevkli döşemişti. Philip zevk sahibi biri olduğundan bu tür işlerde müthiş başarılı oluyordu. Orada kaldığım sürece yaşadığım keyif verici olayları hâlâ hatırlıyorum. Bir keresinde laf arasında Philip'e Amerikan yiyeceklerini özlediğimden söz etmiştim. Bunun üzerine iki uşak tekerlekli masayla odama sürekli özlemini çektiğim yiyecekleri getirmeye koyulmuşlardı. Binbir Gece Masallarına benzer bir hayat yaşıyor gibiydim.

Sir Philip bir eli ceketinin cebinde, bir metreden büyük ve her biri bir başparmak iriliğindeki annesinin incilerini tespih gibi çeker, evin işlerini yönetirdi. "Onları yaşatmak için yanımda taşıyorum," dedi.

Biraz dinlendikten sonra bana Brighton'daki bir hastaneye gidip savaş yaralılarını ziyaret etmek isteyip istemediğimi sordu. Oradaki genç insanların o ümitsiz bakışlarını görmek doğrusu çok üzücüydü. İçlerinden birinin ağzının dışında her tarafına felç geldiğinden kalemi ağzında tutmuş bir şeyler yazmaya çalışıyordu. Bir diğeri ise yumruklarını o kadar sıkmıştı ki, tırnaklarını kesmek için kendisine narkoz vermeleri gerekmişti. Çok kötü durumda olan bazı hastaların yanına gitmeme izin vermediler ama Sir Philip gitti.

Lympne'den sonra arabayla Londra'ya, Sir Philip'in Park Lane'deki evine gittik. Büyük çalışma odasındaki halı mavi desenliydi. Ertesi gün oraya yemeğe gittiğimde halının değiştirildiğini gördüm.

Sir William Orpen'nin stüdyosuna gidip Philip'in kızkardeşinin portresini gördük. Orpen'nin yüzündeki o garip ifade beni nedense olumsuz etkiliyordu.

Bir başka gün de H. G. Wells'in Warwick Kontesinin arazisindeki yazlık evine gittik. Wells burada karısı ve iki oğluyla birlikte yaşıyordu ve Cambrigde'den yeni dönmüşlerdi. O geceyi orada geçirdim.

Öğleden sonra Cambridge Üniversitesinden otuz kadar kişi geldi ve bahçede çimenlerin üzerinde üniversite öğrencileri gibi yerlere oturup resim çektirdiler ve beni sanki başka bir gezegenden gelmişim gibi büyük bir merakla incelediler.

Akşam Wells ailesi, bana kendimi bir zeka testine tabi tutulmuş gibi hissettiren, "Hayvan, Sebze ya da Mineral" adlı bir oyun oynadılar. O ak-

şam İngiltere'de geçirdiğim en soğuk gecelerden biriydi. Ertesi sabah H. G. geceyi iyi geçirip geçirmediğimi sordu.

"Çok iyiydi," dedim kibarca.

"Birçok konuğumuz genellikle odaların soğukluğundan şikayet eder de," dedi masum bir tavırla.

"Doğrusu ben buna soğuk değil buz gibi derdim," dedim.

Güldü.

H. G.'ye yaptığım ziyaretle ilgili bir iki anı daha. Onun o basit, küçük çalışma odası, dışardaki ağaçların odaya düşen gölgesi, pencerenin yanındaki eski yazı masası; beni civarda gezdiren ve on birinci yüzyıldan kalma bir kiliseyi gösteren güzel, zarif eşi; mezartaşlarından döküm kalıp çıkartan ustayla konuşmamız; öğle yemeğinde St. John Ervine'in renkli fotoğrafın harika bir şey olduğunu söylemesi, benim de iğrenç bulduğumu belirtmem; H. G.'nin Cambridge'li bir profesörün bir yazısını okuması, benim ise yazının sanki on beşinci yüzyılda yaşayan bir keşiş tarafından kaleme alınmış gibi iç bayıltıcı bir üslubu olduğunu söylemem; ve Wells'in Frank Harris ile hikâyesi. Wells genç ve deneyimsiz bir yazarken bilimsel içerikli ilk yazılarından birinde dördüncü boyuta değindiğini ve yazıyı birçok dergiye göndermesine rağmen hiçbirinden cevap alamadığını anlatmıştı. Bir süre sonra Frank Harris'ten kendisini bürosuna, görüşmeye çağıran bir mektup almış.

"O günlerde parasal sıkıntı içinde olmama karşılık," diye anlattı H. G. "gidip kendime elden düşme bir silindir şapka almıştım. Harris beni şöyle karşıladı: 'Böyle yazılar yazmakla nereye varacağını sanıyorsun? Bu tür yazıları dergilere satabileceğini de nereden çıkardın?' demiş ve yazımı masanın üstüne fırlatmıştı. 'Bu çok zekice kaleme alınmış ama bu meslekte zeka gösterilerine yer yoktur!' Şapkamı masasının bir köşesine özenle yerleştirmiştim. Tüm görüşme boyunca Frank sözcüklerini vurgulamak amacıyla sürekli masaya vurduğundan görüşme bittiğinde benim zavallı silindir şapkam yamyassı olmuştu. Neyse sonunda yazımı satın almış ve bana başka görevler de vermişti."

Londra'da *Limehouse Nights*'ın yazarı Thomas Burke'yle tanıştım. Sessiz biri olan Burke bana Keats'ın portrelerinden birini hatırlatıyordu. Yerinde hiç kıpırdamadan oturur ve konuşurken çok ender karşısındakine bakardı. Bununla birlikte beni çok etkilemişti. Ona tüm içimi dökmek istiyordum ve bunu da yaptım. Burke'yle birlikte Wells'le olduğumdan daha rahattım. O ağzını açmadan Limehouse ve Chinatown'nın Sokakların-

da saatlerce dolaşır olmuştuk. Onun da kenti gezdirme yöntemi böyleydi. Çekingen biriydi, bana üç dört yıl sonra yolladığı bir tür bir otobiyografi niteliğinde olan *The Wind and the Rain* adlı kitabını okuyuncaya dek hakkında ne düşündüğümü öğrenememiştim. Onun da çocukluk ve gençlik günleri benimkine çok benziyordu. O zaman benden hoşlandığını anlamıştım.

Heyecanım iyice azaldığında kuzenim Aubrey ve ailesiyle birlikte bir gece yemek yemiştik. Ertesi gün ise Karno döneminden tanıdığım Jimmy Russell'ı görmeye gitmiştim. Daha sonra ise Amerika'ya geri dönmeyi düşünmeye başlamıştım.

Londra'da biraz daha fazla kalacak olursam kendimi aylak biri gibi hissedeceğimi düşünüyordum. İngiltere'den ayrılmak bana çok zor geliyordu. Gerçek bir mutlulukla dönüyordum Amerika'ya. Bu mutluluğun içinde biraz da hüzün vardı. Arkamda bıraktıklarım, beni aralarına alan dostlarımın yanı sıra İngiltere ve Fransa'da beni büyük bir coşkuyla karşılayan o güzel insan topluluğu işin hüzünlü bölümüydü. Ayrıca geçmişimi de bırakıyordum arkamda. Kennington'a, Pownall Terrace 3 numaralı eve gidişlerim de beni çok etkilemişti ama artık Kaliforniya'ya geri döneceğim ve çalışmaya başlayacağım için mutluydum.

On Sekiz

New York'a vardıktan kısa bir süre sonra Marie Doro telefon etti. Yıllar önce böyle bir olayı yaşayacağımı düşünemezdim bile! Marie Doro bana telefon edecek! Onu yemeğe götürdüm ve sonra da tiyatroya gittik. Marie o gün matinede *Lilies of the Field* adlı oyunu oynuyordu.

O akşam da Max Eastman, kızkardeşi Crystal Eastman ve Jamaica'lı şair ve liman işçisi Claude McKay'le birlikte yemeğe çıktık.

New York'taki son günümde Frank Harris'le birlikte Sing-Sing'i görmeye gittik. Yolda bana biyografisini yazmaya başladığını ama bu iş için bir hayli geç kaldığını düşündüğünü söyledi. "Yaşlanıyorum," dedi.

"Yaşlılığın da hoş bir yanı vardır," dedim. "İnsan olayları daha tarafsız değerlendirebilir."

İrlandalı sendika yöneticisi Jim Larkin Sing-Sing'deydi, beş yıla hüküm giymişti ve Frank onu görmek istiyordu. Zeki ve akıllı biri olan Jim Larkin, önyargılı bir yargıç tarafından mahkum edilmişti. Hakkında yapılan haksız suçlamalar yıllar sonra kanıtlanınca Larkin serbest bırakılmıştı.

Hapishanelerin garip bir havası vardır. İnsan burada kendini dışlanmış ve hayatı askıya alınmış gibi hisseder. Sing-Sing'in küçük ve taş hücreleri oldukça kalabalıktı ve her hücrede dört ya da altı tutuklu kalıyordu. Böylesi ürkütücü bir yer inşa etmek ne tür bir insanın beyninin ürünü olabilir! Biz gittiğimizde tutuklular avluya çıkartıldıklarından hücreler bomboştu. Yalnızca genç bir tutuklu hücresinin kapısına dayanmış boş gözlerle tavana bakıyordu. Gardiyan yeni gelen tutukluların daha iyi hücrelere gönderilmeden önce ilk yıllarını burada geçirmeleri gerektiğini söyledi bize. Genç tutuklunun hücresinin önünden geçerken içimi yoğun bir klostrofobi duygusu kapladı. "Aman Tanrım!" dedim dehşetle. "Bu insanlıkdışı bir şey!"

"Haklısın!" diye fısıldadı tutuklu acıyla.

Kibar biri olan gardiyan, Sing-Sing'in tıklım tıklım dolu olduğunu ve yeni hücreler inşa etmek için paraya ihtiyaçları olduğunu söyledi. "Ne var ki, kimsenin umurunda bile değil, politikacılar hapisane koşullarıyla zerre kadar ilgilenmiyorlar."

Bir sınıf gibi uzun, dar ve alçak tavanlı olan ölüm odasında gazeteci-

ler için hazırlanmış masalarla bunların hemen karşısında ucuz ve adi bir tahtadan yapılmış elektrikli sandalye duruyordu. Elektrik teli ise tavandan aşağı sarkıyordu. Bu oda, adından çok, basit ve adi görünümüyle bana çok ürkütücü gelmişti. Elektrikli sandalyenin hemen arkasında ise tahtayla ayrılmış bir bölüm vardı. Tutuklu öldükten sonra buraya taşınıyor ve otopsi burada yapılıyordu. "Sandalyede tam bir ölüm sağlanamadığı takdirde geri kalan işi biz burada tamamlıyoruz," demişti hapishane doktoru bize.

Frank, Jim Larkin'i sormuş ve gardiyan onun Larkin'le görüşmesine izin vermişti. Bu kurallara aykırı olmakla birlikte bize bir ayrıcalık tanıyacağını da sözlerine eklemişti gardiyan. Larkin, hapishanenin ayakkabı imalatı bölümündeydi. Uzun boylu, yakışıklıydı, buruk bakışlı mavi gözleri ve yumuşak bir gülümsemesi vardı.

Frank'ı gördüğü için memnun olmakla birlikte bir an önce işinin başına dönmek istediği sinirli ve tedirgin bakışlarından belli oluyordu. Gardiyanın sözleri bile onu rahatlatamamıştı. "Çalışma saatleri sırasında bana bir ayrıcalık tanınırsa bu diğer tutukluları kötü etkiler," dedi Larkin. Frank, ona orada nasıl davranıldığını ve onun için yapabileceği bir şey olup olmadığını sordu. Kendisine iyi davranıldığını söyledi. Ama tutuklandığından beri hiçbir haber alamadığı İrlanda'daki karısı ve ailesini çok merak ettiğini söyledi. Frank ona yardım edeceğine söz verdi. Oradan çıktıktan sonra Frank bana, Jim Larkin gibi birinin hapishane disiplinine boyun eğişini görmenin kendisini kötü etkilediğini söylemişti.

*

Hollywood'a döndükten sonra annemi görmeye gittim. Oldukça neşeli ve mutlu bir hali vardı. Londra'daki ziyaretimle ilgili her şeyi ayrıntılarına varıncaya dek duymuştu. "Pekâlâ, oğlunun yaptığı tüm bu saçmalıklar hakkında ne düşünüyorsun bakalım?" diye sordum neşeyle.

"Harika ama bu gerçekdışı sanat dünyasında yaşamaktansa kendin olmak istemez misin?"

"Şu konuşana bakın," diyerek güldüm. "Bu gerçekdışı diye nitelendirdiğin hayatın sorumlusu sensin."

Duraksadı. "Yeteneğini eğer Tanrı'nın hizmetine verecek olsaydın kimbilir kaç bin kişinin ruhunu selamete çıkarırdın."

Gülümsedim. "Birçok kişinin ruhunu kurtarırdım belki ama o zaman da cebim delik olurdu."

Eve dönerken yolda, annemi çok seven menajerimin karısı Mrs. Reeves, ben seyahatteyken annemin sağlığının çok iyi olduğunu ve herhangi bir hafıza kaybına uğramadığını söyledi. Neşeli ve mutlu olan annemde herhangi bir sorumluluk duygusu yoktu artık. Eski günlerine ilişkin bir çok komik olay anlattığından ve kendisini eğlendirdiğinden Mrs. Reeves annemi ziyaret etmekten çok hoşlanıyordu. Elbette annemin dediği dedik olduğu zamanlar da yok değildi. Mrs. Reeves hastabakıcıyla birlikte annemi alışveriş için kente götürdükleri günü anlattı. Annem birden kapris yaparak arabadan inmek istememiş. "Ben onların ayağına gideceğime onlar bana gelsin," demiş. "İngiltere'de insanlara işte böyle davranırlar."

Neyse bir süre sonra onu arabadan inmeye ikna etmişler. Genç ve kibar bir satıcı kız onlara birçok giysi çıkartmış. Mrs. Reeves'le hastabakıcının beğendiği kahverengi bir elbiseden nedense annem nefret etmiş ve şöyle demiş: "Hayır, hayır istemem. Bunun rengi bok gibi! Bana daha neşeli bir şeyler gösterin."

Satıcı kız duyduklarına inanamayarak başka giysiler göstermeyi sürdürmüş şaşkınlıkla.

Mrs. Reeves bana annemi başka bir gün de devekuşu çiftliğine götürdüklerinden söz etti. Güler yüzlü ve saygılı biri olan çiftçi onlara çiftliği gezdirmiş. "Bu," demiş bir devekuşu yumurtasını eline alarak. "Önümüzdeki hafta ya da biraz daha sonra bunun içinden birçok yavru çıkacak." Daha sonra da telefondan çağrılınca çiftçi yumurtayı hastabakıcıya vererek özür dileyip yanlarından uzaklaşmış. O gittikten hemen sonra annem yumurtayı hastabakıcının elinden kapmış ve "Bunu o zavallı devekuşuna geri vermeliyiz!" diyerek yumurtayı fırlatmış. Yumurta büyük bir gürültüyle kırılmış. Çiftçi geri dönmeden telaşla annemi oradan uzaklaştırmışlar.

"Sıcak ve güneşli bir günde," dedi Mrs. Reeves. "Şöföre ve hepimize dondurma almak istedi." Dondurmalarını aldıktan sonra eve dönerlerken annem yolda çalışan bir işçi görmüş. Dondurmasını işçiye vermek için camdan uzanmış ama dondurmayı vermek yerine külahı zavallı adamın yüzüne fırlatmış. "Al evlat, bu seni serinletir," demiş ve araba oradan hızla uzaklaşırken el sallamayı da unutmamış.

Kişisel sorunlarını ona yansıtmamaya çalışmama karşılık olan biten

her şeyin farkında gibi bir hali vardı annemin. İkinci karımla olan sorunlarımız sırasında birdenbire hiçbir şey olmamışcasına şöyle demişti: "Neden kendini bu saçma sapan olaylardan soyutlamıyorsun? Bir yolculuğa çık ve keyfine bak."

Çok şaşırmış ve ne demek istediğini sormuştum.

"Özel hayatına ilişkin basında çıkan yazılardan söz ediyorum."

Güldüm. "Özel hayatımla neyi amaçlıyorsun?"

Omuzlarını silkti. "Eğer bu kadar çekingen ve utangaç biri olmasaydın sana bazı öğütler verebilirdim."

Bunları söyledikten sonra da başka bir şey dememişti.

Çocuklarım Charlie ve Sydney'i görmek için Beverly Hills'deki eve sık sık gelirdi. Onun ilk gelişini hatırlıyorum. Ev yeni bitmişti, çok güzel döşemiş ve içini de hizmetçiler ve uşaklarla doldurmuştum. Annem odanın içinde gezindikten sonra pencerenin yanına giderek dört mil uzaklıktaki Pasifik Okyanusuna bakmıştı. Bizler de onun tepkisini bekliyorduk.

"Sessizliği bozman yazık olmuş," dedi.

Annem zenginliğimle başarımı doğal bir şeymiş gibi karşılıyor, bu konuları hiçbir zaman açmıyordu. Bir gün çimenlerin üstünde yürürken bahçenin bu denli bakımlı olmasına hayran olduğunu belirtmişti.

"İki tane bahçıvanımız var," demiştim ben de ona.

Durmuş ve başını kaldırıp bana bakmıştı. "Çok zengin olmalısın."

"Anne, şu andan itibaren değerim tam beş milyon dolar."

Düşünceli bir şekilde başını sallamıştı. "Bu senin sağlığını bozmadıkça ve bunun tadını çıkardığın sürece diyecek bir şeyim yok," demişti. Bu onun tek yorumuydu.

Annemin sağlığı ondan sonraki iki yıl boyunca çok iyi gitti. Ama *The Circus* adlı filmi çekerken onun hastalandığını bildiren bir haber aldım. Daha önce de böbrek taşından bir sorunu olmuş ama bunu atlatmıştı. Bu kez, doktorlar sağlığının çok daha ciddi bir tehlike içinde olduğunu söylediler. Annem Glendale Hastanesine kaldırıldı, doktorlar kalbinin yeterince güçlü olmadığını söyleyerek onu ameliyat etmemeye karar verdiler.

Hastaneye gittiğimde annemi yarı komada buldum, ağrısını azaltmak için uyuşturucu veriyorlardı. "Anne, benim Charlie," diye fısıldadım. Sonra da yavaşça elini tuttum. Elimi sıkarak bana karşılık verdikten sonra da gözlerini açtı. Yatağında doğrulmak istedi ama çok güçsüzdü. Ağrılarından şikayet ediyordu ve çok huzursuz bir hali vardı. Yakında iyileşeceğini söyle-

yerek onu rahatlatmaya çalıştım. "Belki," dedi garip bir gülümsemeyle ve bir kez daha elimi sıktıktan sonra yine kendinden geçti.

Ertesi gün tam film çekiminin ortasında bana onun öldüğünü söylediler. Doktor beni uyardığı için buna hazırlıklıydım. Çalışmayı yarıda kestim, makyajımı çıkardım ve yönetmen yardımcım Harry Crocker'la birlikte hastaneye gittim.

Harry odaya girmedi. Ben içeri girdikten sonra pencereyle yatağın arasında duran sandalyeye oturdum. Perdeler aralıktı. Güneş ışığı odadaki sessizlik kadar yoğundu. Oturup yataktaki küçük bedene baktım, yüzü hafifçe yukarı kalkmış ve gözleri kapalıydı. Şu ölmüş haliyle bile yüzünde tedirgin bir anlam vardı. Onun hayatının burada, Hollywood'un göbeğinde ve bu garip değerler ülkesinde sona ermesi ne kadar da garipti! Annemin hayatı boyunca verdiği savaşlar, çektiği acılar, yürekliliği ve boşa harcanmış trajik hayatı gözümünün önünden bir film şeridi gibi geçmeye başlayınca ağlamaya başladım.

Bir saat sonra kendimi toparlayıp odadan çıktım. Harry Crocker hâlâ oradaydı. Onu bu kadar çok beklettiğim için özür diledim, elbette içinde bulunduğum durumu çok iyi anlıyordu ve derin bir sessizlik içinde eve doğru yola çıktık.

Sydney o sırada Avrupa'da ve hasta olduğu için annemin cenazesine gelemedi. Oğullarım Charlie ve Sydney de anneleriyle birlikte törene gelmişlerdi ama onları görmedim. Cesedi yakmak isteyip istemediğimi sordular bana. Böyle bir düşünce tüylerimi ürpetti! Hayır, onun Hollywood mezarlığına gömülmesini istiyordum.

Annemin değerini tam olarak anlayıp anlamadığımdan emin değilim. Ama onun tüm sorumluluklarını büyük bir tevekkülle üstlendiğini biliyorum. İyilik ve acıma onun en büyük erdemlerindendi. Dini bütün biri olmakla birlikte günahkârlardan da çok hoşlanır ve her zaman kendini onlardan biri olarak görürdü. Onun doğasında kabalığa asla yer yoktu. Yaşadığım o yoksul ve acımasız günlerde Sydney'le beni her zaman sokaklardan uzak tutabilmiş ve kendimizi yoksulluğun basit bir ürünü olarak hissetmemize asla izin vermemişti. Aksine bizlerin benzersiz ve ayrıcalıklı kişiler olduğumuzu hissettirmişti bize.

*

From Mayfair to Moscow adlı kitabıyla büyük sansasyon yaratan heykeltraş Clare Sheridan Hollywood'a geldiğinde Sam Goldwyn onun için bir yemek daveti vermiş ve beni de çağırmıştı.

Uzun boylu ve hoş bir kadın olan Clare, Winston Churchill'in yeğeni ve Richard Brinsley Sheridan'nın da karısıydı. Devrimden sonra Rusya'ya giden ilk İngiliz kadını olmasının yanı sıra Lenin ve Troçki dahil olmak üzere Bolşevik Partisinin tüm ileri gelenleriyle de tanışan ilk kişiydi.

Yazar İngiliz aristokrasisinin ileri gelenlerinden biri olduğu için Amerikalılar Bolşevikleri öven bu kitap karşısında biraz şaşırmışlardı. New York sosyetesi onun çevresini kuşatmıştı. Her gece onu bir yere çağırıp duruyorlardı. Bu arada Bayard Swope, Bernard Baruch ve daha nicelerinin heykelini yapmıştı. Onunla tanıştığımda ülke çapında konferanslar vermek üzere altı yaşındaki oğlu Dixie'yle birlikte yolculuğa çıkmak üzereydi. Amerika'da heykeltraşlık yaparak insanın hayatını kazanmasının çok güç olduğunu söyledi. "Amerikalı erkekler eşlerinin büstünün yapılmasına ses çıkarmıyorlar ama kendileri söz konusu olduğunda aşırı tutucu davranıyorlar."

"Ben onlardan biri değilim," dedim.

Böylece çalışma malzemelerini benim evime taşıması için gerekli hazırlıkları yaptık. Yemekten sonra da karşısına geçip oturarak poz verdim. Clare'in konuşma konusunu istediği tarafa yönlendirme yeteneği vardı ve ben de ona cevap yetiştirip duruyordum. Heykelimi bitirdikten sonra yerimden kalkıp incelemeye koyuldum. "Bu, bir suçlunun yüz ifadesini andırıyor," dedim.

"Tam tersine," diye ciddiyetle karşılık verdi." Bu, bir dehanın heykeli."

Güldüm ve bir dehayla bir suçlunun aslında birbirlerine çok benzediğini çünkü her ikisinin de iki ayrı uçta olduklarına ilişkin yepyeni bir görüşü ortaya attım.

Bana, Rusya'ya gittiğinden beri kendini tecrit edilmiş gibi hissettiğini söyledi. Clare'in bir politika fanatiği olmadığını biliyordum. "Rusya'yla ilgili çok ilginç bir kitap yazdın," dedim. "Bence önemli olan bu. Niye politika ortamına gireceksin ki? İnsan orada yalnızca hırpalanır."

"Ben bu konferansları para kazanmak için veriyorum," dedi. "Ama onlar gerçekleri duymak istemiyorlardı ve ben içimden geldiği gibi doğaçtan konuşmaya başlayınca da gerçeği yalnızca gerçeği söylerim. Ayrıca," diye ekledi. "Sevgili Bolşeviklerimi de çok seviyorum."

"Sevgili Bolşeviklerim," diye tekrarlayıp güldüm. Bununla birlikte bana gerçeği söylediğini hissediyordum. 1931'de onunla yeniden karşılaştığımda bana Tunus'un varoşlarında yaşadığını söyledi.

"Peki neden Tunus?" dedim.

"Hayat ucuz orada," diye karşılık verdi. "Londra'da kısıtlı gelirimle ancak Bloomsbury'de iki küçük odalı bir yer tutabilirim. Tunus'ta ise kocaman bir evim, hizmetkârların ve Dixie'nin koşup oynaması için kocaman bir de bahçem var."

Dixie on dokuz yaşında öldü ve Clare bu acısını hiçbir zaman unutamadı. Katolik oldu, kendini dine vererek sessiz ve sakin bir hayat yaşamaya başladı.

Bir zamanlar Güney Fransa'da üzerinde on dört yaşında küçük bir kızın resmi olan bir mezartaşı görmüştüm. Taşın üzerinde ise yalnızca tek bir sözcük vardı: *Pourquoi?* Böylesine yoğun bir acıda cevap aramak kadar abes bir şey olamaz. Bu, insana yapay bir moral vermekle kalmaz, işkence de ettirir. Bütün bunlara karşın ortada bir yanıt olmadığı anlamını çıkarmak da yanlıştır. Bazı bilim adamlarının bize söylediği gibi varlığımızın anlamsız ya da rastlantısal olduğuna inanmıyorum. Ölüm ve hayat rastlantısal olamayacak kadar kesin ve somuttur.

Ölüm ve hayat, soykırım ve felaketler açısından değerlendirildiğinde anlamsız ve abes gelebilir. Ama belli bir sonucun göstergesi olan bütün olaylar bizim üç boyutlu kafamızın algılamasının ötesinde bir amaca yöneliktir.

Konuyu varoluşun değişik türleri olarak değerlendiren bazı filozoflar ayrıca varoluşa hiçbir şey eklenemeyeceğini ya da ondan hiçbir şeyin geri alınamayacağını savunurlar. Bence, her şey neden ve sonuç yasaları doğrultusundadır. Her eylemin önceden düzenlendiğine pek inanamıyorum. Kedi evin çevresinde gezinir, ağaçtan yapraklar düşer, küçük bir çocuk tökezler. Tüm bu eylemler sonsuza dek izlenebilir mi? Bunların kaderleri daha önceden mi belirlenmiştir? Sanmıyorum. Yaprağın neden düştüğünü, çocuğun neden tökezlediğini biliriz. Biz yalnızca bunun başlangıcını ya da sonunu yakalayamıyoruz.

Dogmatik açıdan dindar biri değilim. On yedinci yüzyıldaki dini tartışmaların etkisini yazan Macaulay gibi düşünüyorum. Bilgi birikimine ve bilimdeki ilerlemelere karşılık ne geçmişte ne de şimdi hiçbir felsefeci bu konuda insanların ufkunu aydınlatabilecek somut bir gerçek ileri sürmemiştir.

Hiçbir şeye ne inandım ne de inanmadım. Benim için herkesin gerçeği farklıdır. İnsanlar her zaman gerçeğe somut bir nedenden ötürü yaklaşmazlar. Rüyamızda ölümü görür ve ölü olarak gördüklerimizin yaşadığını biliriz ama öte yandan da aynı zamanda onların öldüklerini düşünebiliriz. Rüya sırasında insan beyni hiçbir somut nedene dayanmadan çalışmasına karşın rüyanın da kendi mantığı yok mudur? Bu tür şeyler neden kavramanın çok ötesindedir. Saniyenin binlerce milyarlık bölümünü nasıl algılayabiliriz? Ama bu, matematiksel görüşe göre çok geçerli bir kavramdır.

Yaşlandıkça kader konusunu daha fazla düşünmeye başladım. Bu kavramla sandığımızdan daha içiçe yaşıyor ve onun bize çizdiği yolda yürüyoruz. Kaderin tüm fikirlerimizin habercisi olduğuna inanıyorum. Kader olmasaydı ne hipotezler, ne teoriler, ne bilim ya da ne matematik olurdu. Bu kaderin beynimizin bir uzantısı olduğuna inanıyorum. Olumsuzu bizden uzaklaştıran bir anahtar niteliğindedir kader. Kaderi reddetmek insanın kendisini reddetmesiyle eşdeğerdedir.

Bizim algılamamızın ötesinde olan şeylerin diğer boyutların basit bir gerçeği olduğuna ve bilinmezler aleminde sonsuz bir iyilik gücü olduğuna inanıyorum.

*

Hollywood'da hâlâ yalnız biri olarak stüdyomda çalışmalarımı sürdürüyordum. Bundan ötürü de diğer stüdyolara gidip yeni insanlarla tanışma şansım oldukça azdı. Hoş, zaten ben öyle kolay kolay dostluklar kurabilen biri de değilim. Douglas ve Mary bu konuda benim gerçek kurtarıcılarım olmuştu.

Evlendiklerinden bu yana çok mutlu bir hayat sürüyorlardı. Douglas eski evini yıkarak birkaç yeni konuk odası ekleyip yeniden inşa ettirmişti. Hizmetkârlarla dolu olan bu evde yemekler kadar Douglas'ın konukseverliği de harikaydı.

Stüdyosunda saunası, soyunma odası ve bir de havuz vardı. Buraya gelen konuklarına yemekler ikram eder, çevreyi gezdirir, film setlerini gösterir sonra da onları saunaya ve yüzmeye davet ederdi. Daha sonra da bellerine doladıkları havlularıyla Romalı senatörlere benzeyen konuklar Douglas'ın soyunma odasında oturup sohbet ederlerdi.

Douglas'ın ne zaman bir konuğu olsa mutlaka beni de çağırırdı. Saunadan sonra saat sekiz civarında Pickfair'e gitmek sekiz buçukta yemeğe oturmak ve yemekten sonra da film izlemek artık bir alışkanlık haline dönüşmüştü. Bu yüzden Douglas'ın konuklarını yakından tanıma olanağım hiç olmadı. Arasıra Fairbank'ların dostlarını ben evime çağırırdım ama onlar kadar iyi bir evsahibi olmadığımı itiraf etmeliyim.

Tam saunadan çıkıp havuza atlamaya hazırlanırken Siyam Kralıyla tanıştırılmak gerçekten garip oluyordu. Aslında, Alba Dükü, Sutherland Dükü, Austen Chamberlain, Viyana Markisi, Paranda Dükü de dahil olmak üzere birçok soylu ve seçkinle o saunada tanıştım. İnsanlar nişanlarından, rütbelerinden sıyrıldıklarında gerçek değerleri takdir edilebiliyor... Alba Dükü bayağı takdirimi kazandı.

Douglas'la Mary konuklarına iyi vakit geçirtmek için ellerinden geleni yaparlardı. Konukların arasında Dükler olduğunda ise ilk gece onlara "Sayın Düküm" diye hitap ederler fakat kısa bir süre sonra bu hitap tarzı yerini George'a ya da Jimmy'ye bırakırdı.

Yemeğin ortasında Douglas'ın küçük köpeği salona gelir ve Douglas ona öğrettiği bir takım aptalca numaraları yaptırırdı. Konukları Douglas' dan "Harika biri" diye söz ederdi. Ve gerçekten de öyleydi. Hiç kimse Douglas kadar çekici olamaz.

Ama bir keresinde büyük bir düşkırıklığı yaşadı. Bazı nedenlerden ötürü bu çiftin adından söz etmeyeceğim ama bunlar soylu bir aileden gelen kaliteli insanlardı. Ve Douglas bütün bir haftasonunu onlara iyi vakit geçirtmek için ayırmıştı. Şeref konukları balayındaydılar. Onları eğlendirmek için akla gelebilecek her şey yapılıyordu. Douglas'ın özel yatıyla Catalina'ya balık avlanmaya gidilmiş, sonra da stüdyonun arazisinde özel bir rodeo gösterisi düzenlenmişti. Ama uzun boylu, güzel, genç gelin oldukça suskun ve asık suratlıydı.

Her gece yemekte Douglas onu eğlendirmek için elinden gelini yapıyordu. Ama onun tüm bu uğraşları genç gelinin o soğuk kabuğunu kırmaya yetmiyordu. Dördüncü gece Douglas beni kenara çekti. "Etrafına öylesine kalın bir duvar çekmiş ki, ona bir türlü ulaşamıyorum," dedi. "Onun için de bu gece onun yanına sen oturacaksın." Kıkırdadı. "Senin ne denli zeki ve neşeli biri olduğunu söyledim ona."

Douglas'ın bu düzenlemesinden sonra yemek masasına otururken kendimi paraşütten atlayacak gibi hissediyordum. Bununla birlikte önce her zamanki yaklaşımı denemeye karar verdim ve peçetemi dizlerimin üs-

tüne koyarken genç geline doğru hafifçe uzandım. "Hadi gülümseyin bakalım."

Ne söylediğimi tam olarak anlayamadan başını hafifçe döndürüp baktı. "Anlayamadım?"

"Gülümseyin biraz!" diye yineledim.

Şaşırmıştı. "Gülümsemek mi?"

"Evet," dedim peçetemi düzeltirken sonra da bakışlarımı ondan uzaklaştırdım.

Kısa bir an beni dikkatle inceledi. "Neden böyle söylediniz?"

Bu şansı değerlendirdim. "Çünkü çok üzgün bir haliniz var," dedim ve ona fırsat tanımadan konuşmamı sürdürdüm. "Ben yarı çingene sayılırım ve bu tür şeyleri bilirim. Hangi ayda doğdunuz?"

"Nisan."

"Elbette Koç Burcu! Tahmin etmeliydim."

Neşelenmeye başlamıştı. "Neyi tahmin etmeliydiniz?" diye gülümsedi.

"Bu ay sizin enerjinizin en düşük düzeyde olduğu aydır."

Kısa bir an düşündü. "Böyle bir şeyi söylemeniz çok şaşırtıcı."

"Hiç de değil. Sezgileri yoğun olan herkes bunu kolayca anlar. Şu anda auranız çok mutsuz bir görünüm veriyor."

"Bu o kadar belirgin mi?"

"Belki diğerleri için değil."

Gülümsedi, sonra kısa bir düşündü. "Böyle bir şeyi söylemeniz çok garip. Ama söylediklerinizi kesinlikle doğru. Moralim çok bozuk."

Anlayışla başımı salladım. "Bu sizin en kötü ayınız."

"Kendimi çok kötü hissediyorum."

"Sanıyorum sizi anlıyorum," dedim bundan sonra gelecekleri kesinlikle tahmin etmeyerek.

Acıyla konuşmasını sürdürdü. "Keşke bir kaçıp kurtulabilsem, her şeyden herkesten, bir kaçabilsem... Her şeyi yapmaya razıyım, çalışabilirim, filmlerde küçük rollere razı olurum, her şeyi her şeyi yaparım ama bu ailemi perişan eder."

Aile derken kocasından söz ettiğini anlamıştım. Artık dikkat kesilmiş ve tüm o sezgi saçmalıklarını bir kenara bırakmaya karar vermiştim. Ona ciddi öğütler vermeye çalıştım. "Kaçmakla hiçbir şeyi çözümleyemezsiniz, kendinizi sorumluluklarınızdan arındıramazsınız," dedim. "Hayat, is-

teklerin ifade edilebilmesidir ve nedense hiç kimse hayatından hoşnut değildir. Onun için hayatınız boyunca pişmanlık duyacağınız bir şeyi yapmayın, sabırlı olun."

"Sanırım haklısınız," dedi. "Diyalog kurabileceğim biriyle konuştuğum için kendimi çok daha iyi hissediyorum şimdi."

Ben onunla konuşurken Douglas da bize kaçamak bakışlar fırlatıp duruyordu. Genç gelin, Douglas'ın kendisine baktığını görünce gülümseyerek karşılık verdi.

Yemekten sonra Douglas beni kenara çekti. "Öyle kafa kafaya verip ne konuştunuz?"

"Oh, sıradan her zamanki konuşmalar işte," dedim kaçamak bir karşılık vererek.

On Dokuz

First National'le olan kontratımın artık iyice sonuna yaklaşmıştım ve bir an önce bitmesi için sabırsızlanıyordum. Bu insanlar düşüncesiz, anlayışsız ve dar görüşlü olduklarından onlardan bir an önce kurtulmak istiyordum. Ayrıca onların filmlere ilişkin görüşleri de beni deli etmeye yetiyordu.

Son üç filmi hiçbir şekilde tamamlayamayacağımı düşünüyordum. İki makaralık *Pay Day*'in üstünde çalışmıştım ve şimdi geriye yalnızca iki film kalmıştı. *The Pilgrim* adlı komedim uzun metrajlı filmlerin arasına giriyordu. Bu da First National'le oturup birtakım pazarlıklar yapmak anlamındaydı. Ama Sam Goldwyn'nin dediği gibi ben bir işadamı değildim ve filmleri kısıtlamak bana göre bir iş değildi. Neyse ki, pazarlık sırasında herhangi bir sorun çıkmadı. *The Kid*'in elde ettiği başarıdan sonra *The Pilgrim*'de çok az bir direnmeyle karşılaştım. Bu film iki filmin yerini tutacaktı ve bana dört yüz bin dolarlık bir garantinin yanı sıra kârdan pay da vereceklerdi. Sonunda United Artists'de ortaklarımın yanına gidebilecektim artık.

Douglas ve Mary'nin önerisi üzerine kendisine Dürüst Joe dediğimiz, Joseph Schenck ve karısı Norma Talmadge United Artists'de katıldı ve onların filmleri bizim şirketimiz tarafından piyasaya verildi. Joe idareci olmak için doğmuş gibiydi. Joe'dan çok hoşlanmakla birlikte onun bizim şirkete olan katkısının müthiş olacağından emin değildim. Karısı bir film yıldızı olmakla birlikte filmlerinin Douglas'la Mary'ninkilerin ulaştığı gişe rekorlarına ulaşması mümkün değildi. Adolph Zukor'un başvurusunu bile geri çevirdikten sonra Zukor kadar önemli biri olmayan Joe Schenck'e neden iş verecektik ki? Ne var ki, Douglas'la Mary kazandı ve Joe şirketin başına getirildi ve United Artists'te hissedar oldu.

Kısa bir süre sonra, United Artists'in geleceğiyle ilgili bir toplantıya katılmamı isteyen bir mektup aldım. Başkanın resmi ve iyimser görüşlerinden sonra sözü Mary aldı. Film sanayiinde olup bitenlerin kendisini çok düşündürdüğün, film şirketlerinin birleşmelerinin ileride tehlikeli olabileceğinden ve bu olaylara karşı bir tavır almazsak United Artist'in geleceğinin çok yakında tehlikeye girebileceğinden söz etti.

Bu açıklama beni hiç tedirgin etmemişti çünkü filmlerimizin böyle bir rekabete karşı koyacak düzeyde olduğundan emindim. Ama diğerleri benim gibi düşünmüyordu. Joe Schenck, şirketin şu andaki durumunun çok iyi olmasına karşılık bütün riski biz üstleneceğimize diğerlerinin de kârımızdan az da olsa bir pay almalarına izin vermemiz gerektiğini böylelikle geleceğimizi garanti altına alabileceğimizi söyledi. Dillon Read ve Wall Street Şirketiyle bağlantı kurmuş ve onların şirketimize 40.000.000 dolar yatırarak ortak olmak istediklerini öğrenmişti. Wall Street'in benim mesleğimle uzaktan yakından bir ilgisi olmadığını ve yaptığımız filmler kaliteli olduğu sürece diğer film şirketlerinin birleşmesinden korkmamıza gerek olmadığını söyledim. Joe öfkesini bastırmaya çalışarak sakin bir sesle şirket için yapıcı ve olumlu bir şeyler yapmaya çalıştığını ve bundan yararlanmamız gerektiğini söyledi.

Mary tekrar söz aldı. Dolaylı olarak beni bencillikle suçlayan uzun bir konuşma yaptı. Joe'nun erdemlerinden söz ederek onun ne denli çok çalıştığını vurgulayıp, bizim şirketimizde çalışmaya başladığından bu yana bin türlü güçlüklere göğüs gerdiğini söyledi. "Hepimiz yapıcı olmaya çalışmalıyız," diyerek sözlerini tamamladı.

Ama ben bunları anlayış ve hoşgörüyle karşılayacak durumda değildim, kişisel çabalarıma kimsenin burnunu sokmasını istemiyordum; kendime güveniyordum ve paramı da bu tür çabalara yatırmaya kararlıydım. Toplantı sert bir tartışmaya dönüştü ama düşüncelerimden asla ödün vermeyerek eğer isterlerse bu işi bensiz de sürdürebileceklerini ve bunu yaptıklarında da şirketten ayrılacağımı söyledim. Bu konuşma bizi sadakat ve bağlılık konusuna getirdi ve Joe ne dostluğumuzu ne de şirketin içindeki uyumu bozacak bir şey yapmak niyetinde olmadığını söyledi. Wall Street konusu da böylece kapandı.

*

United Artists'teki ilk filmime başlamadan önce Edna Purviance'yle baş rol konusunu konuşmak için birlikte bir yemek yemek istiyordum. Duygusal açıdan aramız açık olmakla birlikte onun sanatçılığıyla hâlâ ilgileniyordum. Ama Edna'ya tarafsız bir gözle baktığımda, onun her geçen gün daha

ağırbaşlı bir havaya büründüğünü farketmiştim. Bu da filmlerimdeki kadın oyuncular için hiç de uygun bir kişilik değildi. Ayrıca düşüncelerimi ve karakterlerimi bir komedi topluluğu sınırları içine kapatmak niyetinde değildim. Bundan sonra gerçekleştireceğim komedilere ilişkin çok çılgın fikirler dolaşıyordu kafamda.

Aylarca Edna'nın oynamasını düşündüğüm *The Trojan Women* adlı filmle ilgili birçok fikir dolaştı kafamın içinde. Fakat filmin çok pahalıya malolacağına karar vermiş ve vazgeçmiştik.

Daha sonraları da Edna'nın canlandırabileceği ilginç kadın karakterleri araştırmaya başladım. Josephine, elbette ki! O dönemin kostümleri gerekeceğinden bu film *The Trojan Women*'ın iki katına malolacaktı. Bu fikir beni çok heyecanlandırmıştı.

Bourrienne'nin yazdığı *Napolyon'nun Anıları* adlı kitapla Napolyon'un uşağının anılarını okumaya koyulduk. Ama Josephine'in hayatıyla ilgili araştırmalar yaptıkça karşımıza sürekli olarak Napolyon'nun çıktığını gördük. Bu savaş dehası beni büyüleyince Josephine'le ilgili düşüncelerimizi bir kenara atarak Napolyon konusuna ciddiyetle eğildik ve ben bu rolü oynamaya karar verdim. Film, yirmi altı yaşındaki genç bir adamın yürekliliği ve istekliliğini vurgulayacak, yaşlı ve deneyimli generallerin kendisine cephe alışlarını konu edecekti. Ne var ki, zamanla heyecanım yatıştı, bu yüzden de Napolyon ve Josephine konuları kapandı.

Yaklaşık o günlerde ünlü güzel Peggy Hopkins Joyce, Hollywood sahnelerinde belirdi. Beş kocasından boşanma tazminatı olarak aldığı üç milyon dolar ve paha biçilmez mücevherleriyle göz kamaştırıyordu. Bir berberin kızı olan Peggy, meslek hayatına Ziegfield'in Kızları Topluluğunda dans ederek başlamış ve sonra da beş milyonerle evlenmişti. Peggy hâlâ çok güzel bir kadın olmakla birlikte yorgun bir görünümü vardı. Kendisi için intihar eden genç bir adamın matemini tutarak siyahlar içerisinde Paris'ten gelmişti. Bu matem giysileri içinde Hollywood'u ele geçirmişti.

Başbaşa yemek yediğimiz bir gece, bana bu ününden ne denli nefret ettiğini içtenlikle açıklamıştı. "Tek istediğim evlenip çocuk sahibi olmak. Aslında ben son derece basit bir kadınım," demişti göz kamaştırıcı pırlanta ve zümrüt bileziğini düzelterek. Ciddi olmadığı zamanlarda Peggy mücevherlerinden "hizmetlerimin karşılığı" diye söz ederdi.

İlk evlendikleri gece Peggy kendini yatak odasına kilitleyip kapıyı ancak 500.000 dolarlık çeki kapının altında atarsa açacağını söylemiş kocalarından birine.

"Peki attı mı?" dedim.

"Evet," dedi alınganlıkla ve ciddi bir şekilde sürdürdü konuşmasını. Ertesi sabah ilk iş olarak daha o uyanmadan gidip çeki bozdurmuştum. Ama o son derece aptal ve ayyaş biriydi. Bir keresinde başına şampanya şişesiyle vurmuştum, adamı hastaneye kaldırmak zorunda kaldık."

"Bu yüzden mi ayrıldınız?"

"Hayır," diyerek güldü. "Bu olaydan pek hoşlanmıştı ve beni her zamankinden daha çok sevdiğini söylüyordu."

Thomas Ince bizi yatına davet etti. Peggy, Tom ve ben, kamarada şampanya içiyorduk. Akşamüstü olmuştu ve şampanya şişesi–Peggy'nin yanı başında duruyordu. Saatler ilerledikçe Peggy'nin Tom Ince'yle daha yakından ilgilenmeye başladığını gördüm. Peggy imalı sözler ederek şampanya şişesiyle kocasına yaptığının aynını bana yapabileceğini hatırlatmaya çalışıyordu.

Biraz şampanya içmeme karşılık sarhoş değildim ve ona dönerek bu tarz konuşmalarını sürdürecek olursa kendisini denize atacağımı kibar bir dille belirttim. Tom'dan sonra M. G. M.'den Irving Thalberg'le ilgilenmeye başladı. Irving çok genç biri olduğundan bir süre onun etkisinde kaldı. M. G. M. stüdyolarında evlilik rüzgârı esiyordu ama Irving kendini Peggy'nin pençelerinden kurtarmayı başarabildi.

Bizim bu garip ama kısa ilişkimiz sırasında Peggy bana tanınmış bir Fransız yayıncıyla ilgili birçok şey anlatmıştı. Bu anlattıkları benim Edna Purviance'nin başrolü oynacağı *A Woman In Paris* adlı öyküyü yazmama neden olmuştu. Filmde oynamaya niyetim yoktu, amacım yalnızca yönetmekti.

Bazı eleştirmenler sessiz sinemada psikoloji anlatılamaz diyorlardı; psikoloji sadece erkek kahramanın kadını bir ağaca yaslayıp soluğunu ateşli bir şekilde bademciklerine üflemesiyle veya sallanan koltuklarla ya da sert yumruklaşmalar gibi son derece açık, net sahnelerle anlatılabilirdi. *A Woman of Paris* bunlara bir meydan okumaydı. Psikolojiyi üstü örtülü hareketlerle anlatmaya karar verdim. Örneğin Edna, hayat kadınını canlandırır, Edna'nın kız arkadaşı içeri girer ve ona, sevgilisinin evleneceğini yazan bir sosyete dergisini gösterir. Edna kayıtsızlıkla dergiyi alır, bakar, sonra da bir kenara fırlatır, davranışlarında herhangi bir değişiklik olmaksızın bir sigara yakar. Ama izleyici onun çok şaşırdığını görür. Arkadaşını gülümseyerek uğurladıktan sonra doğruca koşup dergiyi alır ve yoğun bir ilgiyle okumaya başlar. Film zekice oyunlarla doluydu. Edna'nın yatak oda-

sında geçen sahnede, hizmetçisi çekmecelerden birini açar ve bir erkek gömleği yere düşer. Bu da erkekle (bu rolü Adolphe Menjou oynamıştı) olan ilişkisinin simgesidir.

Film büyük başarı sağladı. Bu, alaycılıkla psikolojik durumu birleştiren ilk sessiz filmdi. Çoğunda Menjou'nun baş rolü oynadığı aynı nitelikteki birçok film benimkini izemişti daha sonraları.

Adolphe Monjou bir gecede yıldız olmuştu ama Edna'nın pek başarı sağladığı söylenemezdi. Bununla birlikte İtalya'da bir film çekmek üzere kendisine 10.000 dolar önerildi. Edna öneriyi kabul etmeden önce gelip bana fikir danıştı. Ben, hiç düşünmeden kabul etmesini söyledim ama Edna tüm bağlarını koparmaktan korkuyordu. Ben de öneriyi kabul etmesini ve eğer çalışma koşullarından hoşnut kalmazsa her an geri dönüp benimle yeniden çalışmaya başlayabileceğini söyledim. Edna filmi çevirdi ama ne var ki, film tutmadı. Böylece bize tekrar geri döndü.

*

A Woman In Paris'in çekimleri bitmeden Pola Negri, gerçek bir Hollywood yöntemiyle kendini Amerikan sahnelerinde gösterdi. Paramount reklam bölümü alışılmışın dışında farklı bir kampanya sürdürüyordu. Gloria Swanson ve Pola'nın arasındaki kıskançlık ve çekememezlik abartılarak basına yansıtılıyordu. Başlıklar şöyleydi: "Gloria Swanson, Pola Negri'yle görüşmek istemiyor", "Negri, Swanson'u yatıştırmaya çalışıyor."

Bu uydurma öykülerden ötürü ne Gloria ne de Pola suçlanabilirdi. Aslında onlar en başından beri çok iyi iki dosttular. Ama reklam bölümü nedense böylesi bir reklama gerek duymuştu. Pola'nın şerefine birçok parti ve davet düzenlendi. Bu şamata sırasında Pola'yla bir konserde karşılaştım. Benim locamın yanındaki locada Paramount'un yöneticileriyle birlikte oturuyordu.

"Chaarlee! Bu güne dek neden senden hiçbir haber alamadım? Beni hiç aramıyorsun. Almanya'dan buralara seni görmek için geldiğimin farkında değil misin yoksa?"

Onu Almanya'da yalnızca bir kez, o da yirmi dakika gördüğümden son cümlesine doğrusu pek inanmamıştım ama gururlandığımı da itiraf etmeliyim.

"Sen çok kaba bir adamsın Chaarlee, beni hiç aramadın. Senden bir haber alabilmek için bekledim durdum. Nerede çalışıyorsun? Bana telefonunu ver de bari ben seni arayayım."

Bu abartılı davranışlarından kuşkulanmıştım ama güzeller güzeli Pola'
nın dikkatini çekebilmek de beni fazlasıyla etkilemişti. Birkaç gün sonra Beverly Hills'de kiraladığı evinde vereceği partiye çağrıldım. Bu Hollywood ölçülerinde bile olağanüstü bir geceydi ve Pola, oradaki birçok ünlü ve yakışıklı erkeğe karşın sürekli benimle ilgileniyordu. Elbette bundan hoşlanmadığımı söyleyecek değilim. Bu bizim gizemli ilişkimizin başlangıcı olmuştu. Haftalarca her yere birlikte gittik ve doğal olarak da gazetelerin dedikodu sütunlarından inmedik. Ve kısa zamanda gazeteler şöyle başlıklar atmaya başladı: "Pola, Charlie'yle nişanlandı." Bu Pola'yı çok öfkelendirmişti, benden basına bir açıklama yapmamı istedi.

"Bu tarz açıklamalar hanımlardan gelirse daha etkileyici olur," dedim

"Onlara ne söyleyeyim?"

Umursamaz bir tavırla omuzlarımı silktim.

Ertesi gün aldığım bir mektupta Miss Negri'nin beni göremeyeceği hiçbir açıklama yapılmadan belirtilmişti. Ama aynı günün akşamı, hizmetçisi panik içinde beni arayarak hanımının çok hasta olduğunu ve bir an önce oraya gitmem gerektiğini söyledi. Oraya gittiğimde hizmetçi yaşlı gözlerle beni çalışma odasına götürdü. Pola sedire uzanmış, gözleri kapalı yatıyordu. Gözlerini açtığında homurdandı. "Çok kaba birisin." Ve ben kendimi birden Kazanova rolünde hissettim. Bir ya da iki gün sonra Paramount stüdyolarının müdürü Charlie Hyton telefon etti. "Başımıza birçok dert açıyorsun, Charlie. Bunları seninle konuşmak istiyorum."

"Elbette. Evet gel," dedim.

Geldi. Geldiğinde saat neredeyse gece yarısı olmuştu. İri yapılı biri olan Hyton içeri girer girmez salona geçip oturdu ve herhangi bir ön konuşmaya gerek duymadan doğruca konuya girdi. "Charlie, basında çıkan bu saçmasapan dedikodular Pola'yı perişan ediyor. Neden bir açıklama yapıp onları durdurmuyorsun?"

"Ne söylememi istiyorsun?"

"Ondan hoşlanıyorsun, değil mi?"

"Bu kimseyi ilgilendirmez," diye karşılık verdim.

"Ama biz bu kadına milyonlar yatırdık! Basında bu tür yazıların çıkması onun için kötü reklam oluyor." Duraksadı. "Charlie eğer ondan gerçekten hoşlanıyorsan neden evlenmiyorsun?"

Onun bu inanılmaz önerisinde ciddi olduğunu sezinlemiştim.

"Paramount'un yatırımlarını korumak için biriyle evleneceğimi düşünüyorsan çok yanılıyorsun."

"O zaman bir daha onu görme!"

"Bu Pola'ya bağlı bir şey," dedim.

Konuşmamız bir süre böyle devam ettikten sonra, Paramount Şirketinde herhangi bir hissem olmadığından Pola'yla evlenmemin bir nedeni olmadığına ilişkin bir iki imayla kuru ve tatsız bir şekilde konuşma sona erdi. Pola'yla ilişkim başladığı gibi yine aniden bitiverdi. Beni bir daha hiçbir zaman aramadı.

Pola'yla yaşanan bu karmaşa sırasında genç bir Meksikalı kız stüdyoya geldi. Charlie Chaplin'le tanışmak için Mexico City'den Hollywood'a yürüyerek gelmişti. Birçok saçma sapan şey yaşadığımdan menajerime kibar bir şekilde kızdan kurtulmasını söyledim.

Bir akşam evde otururken beni görmek için bir hanımın geldiğini haber alana kadar onu bir daha aklıma bile getirmemiştim. Bu haber saçlarımı diken diken etmişti. Uşağıma kızı bir an önce oradan yollamasını söyledim. On dakika sonra kızın gittiğini öğrendim.

O gece Pola, Dr. Reynolds ve karısı bana yemeğe gelmişlerdi ve yemekte onlara bu olayı anlattım. Dışarı çıkıp kızın geri gelmediğinden emin olmak için çevreye bir göz gezdirdik. Ama tam tatlılarımızı yerken uşağım heyecanla salona dalarak bembeyaz kesilmiş bir yüzle kızın yukarda yatağımda olduğunu söyledi. Yatağını açmak için odama gittiğinde kızın pijamalarımı giymiş olarak yatakta yattığını söyledi.

Ne yapacağımı şaşırmış bir haldeydim.

"Gidip onunla konuşayım," dedi Reynolds, masadan kalkıp telaşla yukarıya çıktı. Bizler de aşağıda oturarak gelişmeleri beklemeye koyulduk. Kısa bir süre sonra Reynolds aşağıya geldi. "Onunla uzun uzun konuştum," dedi. "Çok genç ve güzel bir kız, oldukça da zeki. Ona yatağında ne aradığını sordum. Bana 'Mr. Chaplin'le tanışmak istiyorum,' dedi. Bu davranışının bir çılgınlık olarak değerlendirilebileceğini ve kendisini bir akıl hastanesine kapatabileceğimizin farkında olup olmadığını sordum ona. Umursamaz bir tavırla ben deli değilim diye karşılık verdi. 'Ben yalnızca Mr. Chaplin'nin bir hayranıyım ve onunla tanışabilmek için Meksika'dan buraya yürüyerek geldim.' Pijamalarını çıkarmasını, giyinmesini ve bir an önce buradan gitmesini söyledim ona. Aksi halde polis çağıracağımı da ekledim."

"Bu kızı görmek istiyorum," dedi Pola. "Aşağıya oturma odasına getir onu." Bunun herkes için çok utanç verici olacağını düşünerek bir şeyler mırıldandım. Buna karşılık kız büyük bir edayla içeri girdi. Reynolds haklıydı; kız genç ve çekici biriydi. Bütün günü evin çevresinde dolaşarak geçirdiğini söyledi bize. Ona yemek ikram ettik ama o yalnızca bir bardak sütle yetindi.

Sütünü yudumlarken Pola onu soru yağmuruna tutmaya başlamıştı. "Mr. Chaplin'e aşık mısın?" (Yüzümü buruşturdum).

Kız güldü. "Aşk mı? Oh, hayır, o çok büyük bir sanatçı olduğu için ona hayranım yalnızca."

"Hiç benim filmlerimi gördün mü?" dedi Pola.

"Ah, evet," diye karşılık verdi sıradan bir tavırla.

"Nasıl buldun?"

"Çok güzel. Ama siz Mr. Chaplin kadar büyük bir sanatçı değilsiniz."

Pola'nın yüz ifadesi değişmişti.

Davranışlarının yanlış anlaşılabileceği konusunda kızı uyardım, sonra da Meksika'ya geri dönmeyi düşünüp düşünmediğini sordum. Düşündüğünü söyledi ve Reynolds ona biraz daha öğüt verdikten sonra da evden gitti.

Ama ertesi gün öğle saatlerinde uşağın telaşla odadan içeri girerek kızın kendisini zehirlediğini ve sokağın ortasında yattığını söyledi. Hemen polise telefon ettik ve kızı bir ambulansa bindirip oradan götürdüler.

Ertesi gün gazetelerde kızın hastane odasında çekilmiş boy boy resimleri çıktı. Midesini yıkamışlardı ve artık basın mensuplarıyla görüşebilecek durumdaydı. Aslında zehir almadığını, Charlie Chaplin'e aşık olmadığını, Hollywood'a bir rol kapabilmek için geldiğini ve amacının dikkatleri üstüne çekmek olduğunu söyledi.

Hastaneden çıktıktan sonra bir bakımevine gönderildi ve bakımevi yetkilileri bana bir mektup yazarak kızın zararsız olduğunu ve ülkesine geri dönmesi için yardımcı olup olmayacağımı sordular. Ben de onun yol masraflarını karşılamayı kabul ettim.

*

Artık sonunda United için ilk komedimi çekebilecektim. Ayrıca *The Kid*'in başarısını aşmak için sabırsızlanıyordum. Haftalarca düşünerek bir fikir oluşmasını bekledim. Sürekli olarak kendi kendime, bu filmlerimin en muhteşemi olmalı, diye mırıldanıp duruyordum. Ama aklıma hiçbir şey gelmiyordu. Fairbank'larda hafta sonunu geçirdiğim o pazar sabahı, kahvaltıdan sonra oturmuş Douglas'la birlikte stereoskopik görüntülere bakıyorduk. Chilkoot Pass'da dağcıların dik ve karlı dağa tırmanışları ve çevrenin doğa güzelliği beni büyülemişti. Bu, benim düşgücümü harekete geçirebilecek kadar olağanüstü bir temaydı. Birden kafamın içinde komedi unsurları canlanmaya başladı, elimde herhangi bir öykü olmamakla birlikte kafamda bir taslak gelişmeye başlamıştı.

Komedi oluşturulurken, komik unsurların trajediden kaynaklanması mantığa ters gelebilir. Komik unsurlara duyulan gereksinme de sanıyorum savunma mekanizmasının harekete geçmesinden kaynaklanıyor. Doğa güçleri karşısındaki çaresizliğimize gülebilmeliyiz. Bir av partisi sırasında karla kaplı dağlarda yollarını kaybedenleri anlatan bir kitap okumuştum bir zamanlar. Yüz altmış kişiden yalnızca on sekizi kurtulmuş. Ölenlerin büyük bir çoğunluğu ise açlık ve soğuktan donarak ölmüştü. Kurtulanlar ise aynı akibete uğramamak ve açlıklarını bastırmak için cesetlerle arkadaşlarının ayakkabılarını yemişlerdi. Bu ürkütücü ve trajik olaydan birçok komik sahne yarattım. Açlıktan bayılmak üzereyken ayakkabımı kaynatarak yemeğe koyuldum, ayakkabının çivilerini fırında harika kızarmış bir horozun kemikleri gibi zarif bir hareketle kenara koyarak ayakkabı bağlarını makarna gibi yedim. Bu açlık krizi içinde arkadaşım da benim bir tavuk olduğumu varsayarak beni yemeğe kalkışmıştı.

Altı ay boyunca birçok komedi sekansları geliştirdim ve senaryonun kendiliğinden oluşacağını düşünerek çekimlere başladık. Bir Eskimo kızının serseriye burunlarını birbirine sürterek Eskimo usulü öpüşmeyi öğrettiği bir aşk sahnesi vardı. Serseri tutkuyla burnunu kızın burnuna sürter sonra da kızın yanından uzaklaşırdı. Tam bu sırada geri dönerek orta parmağıyla burnuna dokunur ve kıza son bir öpücük yollar sonra da nezle olduğu için parmağını pantolonuna silerdi. Dançı kızın daha önemli olan öyküsüyle çatıştığından Eskimo bölümünü atmak zorunda kalmıştık.

The Gold Rush filminin çekimleri sırasında ikinci kez evlendim. Bu evlilikten iki yetişkin oğlum olduğundan herhangi bir ayrıntıya girmeyeceğim. Evliliğimizi belirli bir düzeyde tutabilmek için aşırı çaba harcamamıza karşılık durum ümitsizdi ve evliliğimiz geride büyük bir burukluk ve acı bırakarak sona erdi.

The Gold Rush'un New York'taki Strand Tiyatrosundaki gala gecesine ben de katıldım. Film başladığı andan itibaren salonda büyük bir dalgalanma olmuş ve izleyiciler kahkahadan kırılarak alkışlamaya başlamışlardı. Bu, filmin sonuna dek böyle sürmüştü. United Artists'in satış müdürü Hirman Abrams yanıma gelerek beni kucakladı. "Charlie, bu filmin en azından altı milyonluk hasılat yapacağını sana garanti ediyorum." Ve yaptı da!

Galadan sonra hastalandım. Ritz Otelinde kalıyordum. Birden güçlükle soluk aldığımı görünce hemen panik içinde bir arkadaşımı aradım. "Ölüyorum," dedim soluk soluğa. "Avukatıma haber ver."

"Avukat mı? Senin doktora ihtiyacın var."

"Hayır, hayır avukatımı istiyorum. Vasiyetimi hazırlayacağım."

Arkadaşım panik içerisinde her ikisini de aramıştı ama avukatım Avrupa'da olduğundan yalnızca doktor geldi.

Beni iyice muayene ettikten sonra sinirlerimin tamamen perişan olmasının dışında önemli bir şey bulmadığını söyledi. "Bu sıcaktan ve nemden," dedi. "Bir an önce New York'tan uzaklaş ve deniz havası alabileceğin sessiz sakin bir yere git."

Yarım saat içinde Brighton Kumsalına götürdüler beni. Ortada hiçbir neden yokken yolda ağladım durdum. Otelin denize bakan odalarından birine yerleşerek temiz havayı içime çekmeye koyuldum. Ama kısa bir süre sonra otelin dışında kalabalık doluşmuştu. "Merhaba Charlie!" "Sevgili Charlie'miz!" diye bağırmaya başladıklarından görünmemek için pencerenin önünden çekilmek zorunda kaldım.

Birden köpek havlaması gibi bir çığlık duyuldu. Bir adam boğuluyordu. Güvenlik görevlileri onu kucaklayarak tam benim penceremin altına getirdiler ve onu kurtarmaya çalıştılar. Ama çok geç kalınmıştı, adam ne yazık ki ölmüştü. Kısa bir süre sonra da bir cankurtaran arabası gelerek onu alıp götürdü. Hemen arkasından bir çığlık daha duyuldu, bunu bir diğeri izledi. Üçünden ikisini kurtardılar. Bu otelde sinirlerimin düzeleceğine olan inancımı yitirdiğimden New York'a dönmeye karar verdim. İki gün sonra da kendimi Kaliforniya'ya dönebilecek kadar iyi hissediyordum.

Yirmi

Beverly Hills'de bir arkadaşım beni Gertrude Stein'la tanıştırmak için evine davet etti. Oraya gittiğimde Miss Stein, kahverengi giysileri içerisinde, elleri kucağında oturuyordu. Van Gogh'un resimlerinden fırlamış gibi bir hali vardı.

Konuklar saygı dolu bir sessizlikte çevresinde ayakta duruyorlardı. Hizmetkarlardan biri Gertrude'ye bir şeyler fısıldadıktan sonra yanıma geldi. "Miss Gertrude sizinle tanışmak istiyor." Hemen yerimden fırladım. Diğer konukların da onunla tanıştırılması gerektiğinden fazla konuşamadık.

Yemekte beni yanına oturttu ve birden kendimizi sanat konusunun içinde buluverdik. Bu konunun açılmasının dışardaki manzaranın güzelliğinden kaynaklandığını düşündüm. Ama Gertrude benim kadar heyecanlanmamıştı. "Doğa," dedi. "Buna her yerde rastlamak olası; bence taklit çok daha ilginç." Bu görüşünü genişleterek taklit mermerlerin aslından çok daha güzel olduklarını ileri sürdü. Bu açıklamalara pek katılmamakla birlikte kibarca başımı onaylarcasına sallamakla yetindim.

Film konularına ilişkin bazı şeyler de ileri sürdü: "Konular, çok harcıalem, çok karışık ve çok yapay," dedi. Beni perdede yalnızca bir sokakta yürüyüp bir köşeyi dönerken, sonra bir köşeyi, bir köşeyi daha dönerken görmek istediğini söyledi. Bu fikrinin, kendisinin o gizemli "Gül gibi güldür, gül bir gül" lafının farklı sözcüklerle tekrarı olduğunu söylemeyi düşündüm... ama içgüdülerim beni durdurdu.

John Masefield stüdyoya geldi. Uzun boylu, yakışıklı, kibar ve anlayışlı biriydi. Nedense onun bu özellikleri karşısında kendimi aşırı utangaç hissetmiştim. Ne var ki, *The Widow in the Bye Street* adlı şiir kitabını büyük bir beğeniyle yeni bitirdiğimden öyle her zamanki gibi dilim tutulmadı ve en beğendiğim şiiri hemen ona okudum:

Hapishanenin kapısında bir kalabalık var
İçeri girme iznini bekleyen
Bazı insanlar nedense hep bekler
Diğerleri parsayı toplarken.

*

The Gold Rush'ın prodüksiyonu sırasında Elinor Glyn beni telefonla aradı. "Sevgili Charlie, mutlaka Marion Davies'le tanışmalısın. O seninle tanışmak için can atıyor. Bizimle Ambassador Otelinde yemek yemeğe çağırıyoruz seni, sonra da senin *The Idle Class* adlı filmini görmeye gideriz. Ne dersin?"

Marion'la hiç tanışmamıştım ama garip şöhretini biliyordum. Hearst'ün bütün gazete ve dergilerinde yer alıyordu. Bu öylesine aşırı bir hal aldı ki, Marion Davies adı birçok fıkraya konu oldu. biri kendisine Los Angeles'in parlak ışıklarını gösterdiğinde Beatrice Lillie "Ne kadar harika!" demişti. "Herhalde yakında bütün ışıklar birleşip 'Marion Davies'diye yanıp sönmeye başlar." Hearst'ün dergilerinden veya gazetelerinden birini açıp da Marion'un kocaman bir fotoğrafına rastlamanmak imkansızdı. Bütün bunlar gişe hasılatını olumsuz etkiledi.

Ama Fairbanks'lardaki bir gece *When Knighthood Was in Flower* adlı filmi gördüğümde Marion Davies'in yetenekli bir komedyen olduğunu şaşkınlıkla farketmiştim. Basın onun hakkında ne yazarsa yazsın o oldukça yetenekli bir sanatçıydı. Elinor Glyn'nin yemeğinde onun sade ve çekici biri olduğunu anlamıştım. Ve o yemekte başlayan dostluğumuz ömür boyu da sürdü.

Hearst'le Marion'nun ilişkisi gerek Amerika'da gerekse tüm dünyada konuşulan en önemli konulardan biriydi. Bu ilişki Hearst'ün ölümünde dek yaklaşık otuz yıl sürdü.

Bana, hayatımda beni en çok etkileyen kişinin kim olduğu sorulsa hiç düşünmeden William Randolph Hearst derdim. Öte yandan bu etkinin her zaman olumlu olmadığını da söylemeliyim. Beni, onun o çocuksu yanı, kibarlığı, yoğun gücü, zenginliği, anlayışlılığı, zekası ve doğallığı büyülemişti. Bütün bunların yanı sıra tanıdığım en özgür kişiydi de. Hearst'ün basın imparatorluğunun yanı sıra New York'ta birçok büyük holdingi, yüzlerce yayınevi, Meksika'da maden ocakları ve geniş arazileri vardı. Sekreteri bana Hearst'in mal varlığının 400.000.000 dolar civarında olduğunu söylemişti ve bu o günlerde oldukça büyük bir miktardı.

Hearst'le ilgili bazı çelişkili düşünceler ileri sürülürdü. Bazıları onun dürüst bir vatansever olduğunu söylerken diğerleri de servetini çoğaltmak ve gazetelerinin tirajini artırmaktan başka bir şey düşünmediğini ileri sürerlerdi. Ama genç bir adam olarak o maceracı ve özgür ruhlu biriydi. Ayrıca aileden gelen bir zenginliği de söz konusuydu. Yatırımcı Russell Sage'ın Hearst'in annesi Phoebe Hearst'le Beşinci Caddede karşılaştıklarında ara-

larında geçen konuşmaya ilişkin bir söylenti ise şöyleydi: "Oğlunuz eğer Wall Street'e saldırmayı sürdürürse gazetesi yılda bir milyon dolar kaybedecektir."

"Bu durumda Mr. Sage, oğlum iş hayatında daha seksen yıl ayakta kalabilecek demektir."

Hearst'le ilk karşılaştığımda büyük bir pot kırmıştım. *Variety*'nin editör ve yayıncısı Sime Silverman, beni Hearst'ın Riverside Drive'daki evine öğle yemeğine götürmüştü. Burası iki katlı, ünlü ressamların tablolarıyla dolu, yüksek tavanlı ve her halinden varlıklı birinin evi olduğu belli olan bir yerdi. Hearst ailesinin tüm bireyleriyle tanıştırıldıktan sonra birlikte yemeğe oturmuştuk.

Mrs. Hearst oldukça çekici ve kibar bir kadındı. Öte yandan Hearst, tüm konuşmayı benim yönlendirmemi istercesine ağzını açmadan oturuyordu.

"Sizi ilk kez Mr. Hearst," demiştim, "iki hanımla birlikte Beaux Arts Lokantasında görmüştüm. Bana sizi bir arkadaşım göstermişti."

Masanın altından ayağımın tekmelendiğini hissettim. Bunu yapan Sime Silverman'dı.

"Ya!" dedi Hearst şakacı bir yüz ifadesiyle.

Kekelemeye başladım. "Şey, yani belki de o siz değildiniz. Belki de size çok benzeyen biriydi. Arkadaşım tabii ki bu kadar emin olamazdı," dedim safça.

"Şey," dedi Hearst gözünü kırparak. "İnsanın bir benzerinin olması aslında hiç de fena bir şey değildir."

"Evet," diyerek güldüm, sanıyorum bu gülüşümün dozunu biraz fazla kaçırmıştım.

Mrs. Hearst yardımıma yetişti. "Evet," dedi vurgulayarak. "Gerçekten de hiç fena bir şey sayılmaz."

Böylelikle bu konu kapandı. Ben yemeğin çok iyi geçtiğini düşünüyordum.

Marion Davies, Hearst'ün Cosmopolitan Production adlı film şirketinde çalışmak üzere Hollywood'a geldi. Beverly Hills'de bir ev kiraladı ve Hearst iki yüz seksen fit uzunluğundaki teknesini Panama Kanalından Kaliforniya'ya getirdi. O anda itibaren de filmciler gerçek bir Binbir Gece olayı yaşamaya başladılar. Haftada iki ya da üç kez Marion sanatçılar, senatörler, polo oyuncuları ve daha nicelerine teknede partiler vermeye baş-

ladı. Bu çok değişik türden insanların oluşturduğu partilerde hiç kimse partinin nasıl süreceğinden emin olamazdı.

Marion'nun evinde verdiği bir yemek davetindeki bir olayı hatırlıyorum. Yaklaşık elli kadar konuk salonda içkilerini içerken Hearst basın sektöründeki yöneticileriyle birlikte oturmuş konuşuyordu. Yüzünde sıkıntılı bir ifade vardı. Marion da Madam Recamier, vari bir edayla kanapeye oturmuş, Hearst iş konuşmalarını sürdürürken onu suskunlukla izliyordu. Birden öfkeyle bağırdı. "Hey! Sen!"

Hearst başını kaldırıp ona baktı. "Bana mı sesleniyorsun?"

"Evet, sana! Buraya gel," dedi ona dik dik bakarak. Hearst'ün yanındakiler hafifçe kenara çekildiler ve odayı derin bir sessizlik kapladı.

Hearst'ün gözleri kısıldı, yüzü kardı. Dudakları ince bir çizgi haline dönüşürken bir yandan da koltuğun kenarına parmaklarıyla sinirli bir şekilde vuruyordu. Öfkelenip öfkelenmemek için henüz bir karar verememiş gibi bir hali vardı. Bir an önce oradan çekip gitmek istedim. Ama Hearst birden "Evet, sanırım onun yanına gitsem iyi olacak," dedi. "Bakalım benim küçük sevgilim ne istiyormuş?"

"İş konuşmalarını büronda yap," dedi Marion öfkeyle. "Benim evimde değil. Konuklarımın kadehleri boşaldı, elini çabuk tutup içkilerini tazelesen iyi olacak."

"Pekâlâ, pekâlâ," diyerek Hearst mutfağa doğru gitti. Ve salondaki herkes rahatlayarak derin bir soluk alıp hafifçe gülümsedi.

Önemli bir iş için Los Angeles'den New York'a giderken Hearst'ten bir telgraf aldım. Beni Meksika'ya çağırıyordu. New York'ta çok önemli bir işim olduğunu söyleyen bir telgraf çektim ona. Bununla birlikte Kansas City'de Hearst'ün iki elemanının beni beklediğini gördüm. "Sizi almaya geldik," dediler gülümseyerek ve Hearst'ün işlerimi halledebilmem için New York'tan iki avukatını getirdiğini de eklediler sözlerine. Ama gidemedim.

Hearst gibi parasını saçan hiç kimse tanımadım hayatımda. Rockefeller parada ahlaki bir yan bulurken, Pierpont Morgan ise paranın gücüne tapardı, oysa Hearst milyonlarca doları hiç düşünmeden savurabilirdi.

Hearst'ün Santa Monica'da Marion'a hediye ettiği sahildeki ev üç katlı, üç yüz fit genişliğinde balo ve yemek salonları olan gerçek bir saray görünümündeydi. Reynolds'la Lawrence'in tabloları duvarları süslüyordu. Meşe kaplı kütüphanede bir düğmeye basıldığında yerden bir bölüm hafifçe kalkıyor ve bu bir sinema perdesine dönüşüyordu.

Elli kişinin rahatlıkla oturabileceği bir yemek odası ve en azından yirmi konuğun kalabileceği yatak odaları vardı. Ortasından mermer bir köprü geçen ve İtalyan mermerlerinden inşa edilmiş kocaman bir havuz denize bakan bir bahçenin içindeydi. Havuzun hemen yanı başında ise bir barla küçük bir dans pisti vardı.

Santa Monica yetkilileri küçük tekneler ve yelkenliler için bir yat limanı inşa etmek istediler. Ve bu proje Los Angeles *Times* tarafından desteklenecekti. Benim de küçük bir teknem olduğu için bunun çok iyi bir fikir olduğunu düşündüm ve bir sabah kahvaltıda bu düşüncemi Hearst'e açtım. "Bu çevrede yaşayan insanlar bu fikirden hoşlanmayabilir," dedi kızgınlıkla. "Sarhoş gemicilerin çevrenin huzurunu kaçıracağından eminim." Bu konuda daha fazla bir şey söylenmedi.

Hearst inanılmaz derecede doğal davranan biriydi. İnsanların hakkında ne düşüneceğine hiç aldırmadan eğer o anda içinden gelirse hemen kendini piste atar ve çarliston yapmaya başlardı. Çevresiyle asla ilgilenmez ve yalnızca kendi gönlünün çektiklerini yapardı. İnsanlar onun kalın kafalı biri olduğunu düşünürlerdi ve belki de gerçekten öyleydi ama öyle olmadığını göstermek için en küçük bir çaba bile harcamazdı. Birçok kişi Hearst'ün yazılarının Arthur Brisbane tarafından yazıldığını düşünürdü ama bir keresinde Brisbane bana Hearst'in ülkenin en aklı başında yazarlarından ve editörlerinden biri olduğunu söylemişti.

Zaman zaman inanılmaz derecede çocuksu davranır ve çok alıngan biri oluverirdi. Bir akşam sessiz sinema oynamak için ekiplerimizi seçerken dışarda bırakıldığı için şikayet etmişti. "Pekâlâ" demişti Jack Gilbert şakacı bir tavırla. "Biz de kendi oyunumuzu kendimiz oynarız, hadi bakalım 'ilaç kutusu' sözcüğünü anlat onlara. Ben kutu olacağım sen de ilaç." Ama Hearst bunu yanlış değerlendirmiş ve boğuk bir sesle, "Sizin bu saçma sapan oyunlarınızı oynamak istemiyorum," diyerek kapıyı arkasından hızla çekerek odadan çıkıp gitmişti.

Hearst'ün San Simeon'daki dört yüz bin arklık çiftliği Pasifik Kıyısına otuz mil uzanıyordu. Çiftlikteki yerleşim alanları bir kale gibi denizden beş yüz fit yükseklikte ve geniş bir alana yayılmıştı. Binanın dış görünüşü katedralle şato karışımına benziyordu. Çevresinde de her birinde altı kişinin kalabileceği beş tane İtalyan villası vardı. İtalyan mobilyalarıyla döşenmiş olan bu villaların tavanları yüksek ve barok tarzındaydı. Ana yerleşim binasında ise otuzun üstünde konuk rahatça kalabilirdi. Odaların tümünde de tavla ve ping-pong masaları vardı. Westminster Abbey'nin küçük

bir kopyası olan yemek odasında ise seksen kişi rahatlıkta oturabilirdi. Evde altmış kişi çalışıyordu.

Şatonun hemen yanı başında ise bir hayvanat bahçesi vardı. Şatonun ana giriş kapısına gelmeden az önce ise şöyle bir tabela asılmıştı: "Hayvan çıkabilir." Bazen bir devekuşu sürüsünün geçmesi için insanlar dakikalarca arabalarında beklemek zorunda kalırlardı.

Trenle gelen konukları karşılamak için istasyonda arabalar, uçakla gelecek olanlar için özel bir pist konukları beklerdi. Eğer konuklardan bazıları iki yemek arasında oraya varacak olursa, kendilerine odaları gösterilir ve yemeğin saat sekizde aperatifin ise tam yedi buçukta alınacağı söylenirdi.

Konukların iyi vakit geçirmesi için de, yüzme, ata binme, tenis ve akla gelebilecek her türlü oyun olanakları sağlanır ya da hayvanat bahçesi gezilirdi. Hearst akşam saat altıdan önce kimsenin bir yudum bile içki içmemesini ileri süren katı bir kural koymuştu çiftliğe. Ne var ki, Marion arkadaşlarıyla odasında toplanır ve su gibi içki içerlerdi.

Yemekler de aynı görkemli hava içinde yenilirdi. Bununla birlikte tüm bu şıklığa karşın sofrada kağıt peçete kullanılırdı. Yalnızca Mrs. Hearst geldiğinde keten peçeteler ortaya çıkardı.

Mrs. Hearst oraya yılda bir kez gelir ve hiçbir karışıklık söz konusu olmazdı. Birbirlerinin varlığından haberdar olan Marion ve Mrs. Hearst durumu anlayışla karşılıyorlardı. Mrs. Hearst'ın çiftliğe gelişi yaklaştığında Marion ve bizler ya sessizce oradan uzaklaşır ya da Marion'un Santa Monica'daki evine giderdik. Millicent Hearst'ü 1916 yılından beri tanıdığımdan ve çok iyi dost olduğumuzdan çiftliğe onun olduğu zamanlar da gidebilirdim. Çiftlikte olmadığı zamanlar San Fransisko'da arkadaşlarıyla birlikte olduğunda hafta sonunu onlarla birlikte geçirmem için bazen beni de çağırırdı. İçinde bulunduğu durumdan hoşlanmamasına karşın bununla dalga geçebilecek kadar da akıllı bir kadındı. "Marion olmasa nasılsa başka biri olacaktı," derdi. Başbaşa kaldığımızda genellikle bana Marion'la kocasında söz eder ama hiçbir şekilde kendini acındırmazdı. "Hâlâ sanki aramızda hiçbir şey olmamış ve Marion yokmuş gibi davranıyor," derdi. "Oraya gittiğimde bana hep iyi davranır ama ne var ki, birkaç saatten fazla da kalmaz yanımda. Bu hep aynıdır, tam yemeğin ortasında uşak ona bir not uzatır, o da özür dileyerek sofradan kalkar. Döndüğünde ise Los Angeles'de çok önemli bir işi çıktığını söylerek gitmek zorunda olduğunu

belirtir. Bizler de buna inanmış gibi yaparız. Ama elbette hepimiz onun Marion'un yanına döndüğünü biliriz."

Bir gece yemekten sonra Millicent'le yürüyüşe çıktım. Ay ışığını altındaki şato korku filmlerindeki gibi heybetli duruyordu. Yıldızlar bulutsuz gökyüzünde parıldıyordu. Bir an durup bu güzel manzarayı izledik. Hayvanat bahçesinden gelen aslan kükremeleri duyuluyordu. Kükremeler daha da hızlanmış ve ürkütücü bir hal almıştı.

"Bu hayvan çıldırmış olmalı," dedim.

"Zaten burası garip bir yer," dedi. "Şu şatoya bir baksana. Sürekli olarak inşaat yapılıp yeni yeni bölümler ekleniyor. İnsan bunların tümünü nasıl kullanabilir ki? Burayı idare etmeye kimsenin gücü yetmez. Otel yapmaya kalksan yine bir işe yarayacağını sanmıyorum. Devlete versen o da ancak burayı üniversiteye dönüştürür, başka bir işe yaramaz."

Millicent, Hearst'ten hep oğluymuşcasına söz ederdi. Ben onun hâlâ kocasına aşık olduğunu düşünüyordum. Oldukça iyi kalpli ve anlayışlı bir kadındı ama yıllar sonra ben artık oldukça siyasi bir kimlik kazandığımda beni küçümsemeye başladı.

*

San Simeon'a bir hafta sonu kalmak için gittiğimde Marion heyecan ve tedirginlikle beni karşıladı. Konuklardan birine jiletle saldırılmıştı.

Marion heyecanlandığında kekelerdi, bu da ona ayrı bir hava veriyordu. "Ki... kimin yaptığını bilmiyoruz," diye fısıldadı. "Ama Hearst'ün dedektifleri çevreyi araştırıyor. Bu olayı da konuklara duyurmamaya çalışıyoruz tabii ki. Bazıları saldırganın Filipinli biri olduğunu ileri sürdüğü için Hearst önüne çıkan her Filipinliyi yakalattırıyor."

"Saldırıya uğrayan kim?"

"Onunla bu akşam yemekte tanışacaksın."

Yemekte yüzü sarılı genç bir adamın tam karşısına oturdum. Gözleri ve ağzının dışında her tarafı sargılıydı.

Marion masanın altından hafifçe ayağıma dokundu. "Bu o işte," diye fısıldadı.

Saldırıdan pek etkilenmemiş gibiydi ve iştahla yemeğini yiyordu.

Olayla ilgili tüm sorularımı yanıtsız bırakarak omuzlarını silkip gülümsemekle yetindi.

Yemekten sonra Marion bana olayın olduğu yeri gösterdi. "Şu heykelin tam arkasında olmuş her şey," dedi mermer heykeli göstererek. "Kan izleri hâlâ duruyor."

"Heykelin arkasında ne işi varmış?" dedim.

"Sa... saldırgandan kaçmaya ça... çalışıyormuş."

Birden gecenin ortasında konuğumuz karşımıza çıkıverdi, yanımızdan geçerken yüzünden kanlar aktığını gördük. Marion avazı çıktığı kadar bağırdı, ben bir iki adım geriledim. Bir anda nereden çıktıkları belli olmayan yirmi kişi adamın çevresini sardı. "Bana yine saldırdılar," dedi. İki dedektif kollarına girerek sorguya çekmek üzere odasına götürdüler. Marion da ortadan kaybolmuştu ama onu bir saat sonra holde buldum. "Ne oldu?" dedim.

Şaşkın bir hali vardı. "Dedektifler her şeyi onun yaptığını söylediler. Meğerse dikkat çekmek isteyen delinin biriymiş." Hearst'ün yakalattığı Filipinliler de sabah işlerinin başına döndüler.

Sir Thomas Lipton da San Simeon'daki konukların arasındaydı. Bir keresinde bana şunları söylemişti: "Charlie, Amerika'ya geldin ve büyük bir başarı kazandın. Ben de aynı şeyi yaptım. Amerika'ya sığır yüklü bir şileple ayak basmıştım ve o gün kendime şöyle dedim: Bir dahaki sefere kendi gemimle geleceğim buraya ve bunu da gerçekleştirdim." Lipton çayı işinde milyonlarca sterlin dolandırıldığını anlattı bana. İspanya büyükelçisi Alexander Moore, Sir Thomas Lipton ve ben Los Angeles'ta sık sık birlikte yemeğe çıktık.

O sıralarda Hearst'le Marion'u çok sık görüyordum. Marion bana kumsaldaki evine davete gerek olmadan her hafta sonu rahatça gelebileceğimi söylemişti. Özellikle Doug'la Mary Avrupa'da olduğundan ben de hemen hemen her hafta sonu kumsala Marion'a gidiyordum. Bir sabah diğer konuklarla birlikte kahvaltı ederken Marion bana senaryosu hakkında akıl danışmıştı. Ne var ki, söylediklerim Hearst'ün hiç de hoşuna gitmedi. Kadınların seçici olduğunu, bu konuda erkeklere fazla iş düşmediğini söyledim. Olaya biraz feminist bir açıdan yaklaşmıştım.

Hearst ise tam tersini düşünüyordu. "Oh, hayır," dedi. "Seçimi her zaman erkek yapar."

"Biz öyle yaptığımızı sanıyoruz," dedim. "Ama kadın kuyruğunu sallar ve 'ben bunu alıyorum' der, sen de böylece seçilmiş olursun."

"Yanılıyorsun," dedi Hearst güvenle.

"Aslında sorun şu," dedim. "Onların yöntemleri o kadar gizli kapalı ki, biz seçimi kendimizin yaptığına inanıyoruz."

Hearst birden masayı yumrukladı. "Ben ne zaman bir şeyin beyaz olduğunu söylesem sen hemen hayır o siyah diyorsun!" diye haykırdı.

Yüzümün bembeyaz kesildiğinden eminim. Tam o sırada da uşak fincanıma kahve koyuyordu. Başımı kaldırıp ona baktım. "Lütfen biri eşyalarımı toplasın ve taksi çağırsın." Sonra da hiçbir şey söylemeden yerimden kalktım ve odadan dışarı çıkıp holde öfkeyle volta atmaya başladım. Kısa bir süre sonra Marion yanıma gedi. "Ne oldu Charlie?"

Sesim boğuk çıkıyordu. "Kimse bana böyle bağıramaz. Bu herif kendini ne sanıyor? Napolyon mu?"

Marion karşılık vermeden hızla yanımdan uzaklaştı. Bir dakika sonra da Hearst yanı başımda belirdi ve sanki hiçbir şey olmamış gibi sıradan bir sesle konuştu: "Sorun nedir, Charlie?"

"İnsanların bana bağırmasına alışık değilim ve hele özellikle onların konuğuysam. Buradan gidiyorum. Ben...." Boğazımda bir yumruk oluştu ve cümlemi tamamlayamadım.

Hearst kısa bir an düşündükten sonra holü arşınlamaya başladı. "Bu konuyu bir kez daha konuşmalıyız," dedi, onun da sesi titriyordu.

Onu izledim. Antika koltukların bulunduğu yan odaya gittik. Hearst iki kişilik kanapeye oturdu. Yanındaki boş yeri göstererek, "Otur Charlie, bu konuyu bir kez daha gözden geçirelim," dedi. Yanına oturdum. Hiçbir şey söylemeden elini uzattı, el sıkıştık. Sonra da titrek bir sesle konuştu. "Bak Charlie, Marion'un bu filmi çevirmesini istemiyorum ve o senin fikirlerine çok güveniyor. Sen bu senaryoyu beğendiğini söylediğinde de ben kendimi çok kötü hissettim."

Anında tüm yelkenlerim suya indi ve her şeyin benim suçum olduğunu söyledim. Yeniden el sıkıştık.

Marion holde yanımdan ayrıldıktan hemen sonra Hearst'in yanına gitmiş ve böylesine kaba davrandığı için hemen benden özür dilemesini söylemiş. Zamanlama konusunda kusursuz biriydi Marion, ne zaman susması ve ne zaman Hearst'ün üstüne gitmesi gerektiğini çok iyi bilirdi "Onu ne zaman kasvetli bir halde görürsem fırtınanın yaklaşmakta olduğunu anlarım," demişti bana bir keresinde.

Marion neşeli ve çok çekici bir kadındı. Hearst iş için New York'a gittiğinde o da Beverly Hils'deki evinde tüm arkadaşlarını toplar (bu, sahilde-

ki ev yapılmadan önceydi) ve partiler verirdi. Sonra Rudolph Valentino aynı şeyleri yapmayı başladı, hemen arkasından da ben. Bazen bir otobüs kiralar ve Malibu Sahiline giderek ateş yakıp piknik yapardık.

Bazen de Harry Crocker ile birlikte gazeteci Louella Parsons da gelirdi. Crocker bir süre sonra benim yardımcı yönetmenim olmuştu. Pikniğimiz sabahın dördüne ya da beşine kadar sürerdi ve Marion, Louella'ya şöyle derdi: "Hearst'ün bundan haberi olursa ikimizden biri işinden olur ve bu ben olmam." Louella Parsons, Hearst'ün gazetesinden çalışıyordu.

Bir akşam Marion'un evindeki bir yemek daveti sırasında Hearst New York'tan aradı. Marion telefonla konuştuktan sonra yanımıza döndüğünde ateş püskürüyordu. "Düşünebiliyor musunuz!" dedi öfkeyle. "Hearst peşime adam takmış."

Hearst telefonda dedektifin raporunu okumuş. Raporda yokluğunda Marion'un yaptıkları yazıyormuş. Bana daha sonra yalnız kaldığımızda Marion, Hearst'ün hemen Los Angeles'e geleceğini ve her şeyi açıklığa kavuşturduktan sonra da ayrılmayı tasarladığını söyledi. Marion bütün bunların karşısında çılgınca öfkelenmekte haklıydı çünkü tüm yaptığı birkaç arkadaşıyla birlikte iyi vakit geçirmekti. Dedektifin raporu aslında doğruydu ama okunduğunda insana yanlış izlenim verir nitelikteydi. Hearst Kansas City'de bir telgraf çekerek, "Fikrimi değiştirdim oraya gelmiyorum," diye bildirmişti. "Bir zamanlar mutluluktan uçtuğum o yerleri görebilecek durumda değildim. New York'a geri dönüyorum." Ama bunun hemen arkasından bir başka telgraf yolayarak Los Angeles'e geleceğini bildirmişti.

Hearst'ün geri geleceğini duyduğumuzda hepimiz büyük bir tedirginlik içindeydik. Ama Marion onunla konuştuktan sonra her şey düzeldi ve hatta Hearst'ün dönüşünü kutlamak için bir parti bile verdi. Marion yüz altmış kişilik bir yemek odası yaptırmıştı sahildeki kiralık evine. Odanın dekorasyonu, elektrik sistemi ve hatta dans pisti dahil her şey iki gün içinde tamamlanmıştı. O akşam Marion'un parmağında 75.000 dolarlık zümrüt bir yüzük parıldıyordu. Bu, Hearst'ün ona verdiği barışma armağanıydı ve hiç kimse de işinden olmamıştı.

San Simeon ve Marion'un kumsaldaki evine gitmekten sıkılınca değişiklik olsun diye arasıra Hearst'ün teknesiyle denize açılıyor ya Catalina'ya ya da güneye San Diego'ya gidiyorduk. Bu yolculukların birinde Hearst'ün Cosmopolitan Film Production şirketini satın almayı tasarlayan Thomas H. Ince, hastalanarak San Diego'da hastaneye kaldırılmıştı. O yolculukta ben yoktum ama Elinor Glyn bana Thomas'ın sabah ol-

dukça neşeli ve sağlıklı olduğunu fakat öğle yemeğinde birden rahatsızlandığını anlatmıştı. Herkes bunun bir hazımsızlık krizi olduğunu sanmış ama durumu daha da kötüleşince kıyıya yanaşıp onu bir hastaneye kaldırmaya karar vermişler. Hastanede kalp krizi geçirdiği anlaşılmış ve Thomas'ı hemen Beverly Hills'deki evine yollamışlar. Üç hafta sonra ikinci bir kalp krizi daha geçirdi ve öldü.

Thomas'ın vurulduğuna ve bunda Hearst'ün parmağı olduğuna ilişkin birçok çirkin söylenti yayıldı ortalığa. Bu söylentilerin tümü de gerçek dışıdır. Bundan adım gibi eminim çünkü Thomas ölmeden iki hafta önce Hearst, Marion ve ben onu görmeye gitmiştik. Bizi gördüğüne çok sevinmişti ve yakında iyileşeceğine inanıyordu.

Thomas'ın ölümü Hearst'ün Cosmopolitan şirketiyle ilgili planlarını da bozdu doğal olarak ve şirketi Warner Brothers satın aldı. Fakat iki yıl sonra Hearst Production M. G. M.'le birleşti ve burada Marion için özel bir soyunma odası yapıldı.

Hearst, birçok basın işini buradan çözümler olmuştu artık. Onu birçok kez Marion'un soyunma odasının ortasında birçok gazeteciyle çalışırken gördüm. Geniş koltuğuna gömülür ve gazete manşetlerini eleştirirdi. "Bu hiç iyi olmamış," derdi yüksek sesle bir manşeti işaret ederek. Bir dergiyi alır ve dikkatle sayfaları çevirdi. "Redbook'un ilanlarını ne hale sokmuşsunuz?" derdi. Bu çalışmanın tam ortasında birden Marion görünür ve büyük bir edayla gazetecilere doğru yaklaşarak, "Derhal ortalığı toplayın ve benim soyuna odamdan çekip gidin," derdi.

Hearst bazen aşırı naif biri oluverirdi. Marion'nun filmlerinden birinin galasına giderken, gelip beni arabayla evden alırlardı. Sinemanın kapısına yaklaşmadan az önce ise Marion'la birlikte görülmemek için arabadan inerdi. Ama *Hearst Examiner* ile Los Angeles *Times* siyasi bir tartışmaya tutuştuklarında Hearst amansız bir saldırıya geçmiş, *Times* zor durumda kalmış ve bunun üzerine kişisel bir saldırıda bulunarak Hearst'ü çifte bir yaşam sürdürmekle suçlamış, Marion'u ima ederek Santa Monica'daki aşk yuvasından bahsetmişti. Hearst buna gazetesinde cevap vermedi. Ama Marion'un annesi öldüğünde bana geldi ve "Charlie, Mrs. Davie'in cenazesinde benimle birlikte tabutu taşır mısın?" dedi. Tabii ki kabul ettim.

1933 yılında Hearst beni Avrupa'ya davet etti. Onunla birlikte yolculuk etmek onun istediği her şeyi yapmak anlamında olduğundan kararsızdım.

İkinci karım hamileyken onunla birlikte bir Meksika yolculuğu yapmıştım. On arabalık bir konvoy halinde Hearst'le Marion'u Meksika'nın

bozuk caddelerinde izlemiş durmuştuk. Yolların çok bozuk olduğu yerde ise geceyi bir çiftlik evinde geçirmek zorunda kalmıştık. Yirmi kişilik bu grup için yalnızca iki boş oda vardı. Odalardan biri karım Elinor Glyn'le bana verilmişti. Bazıları masaların üstünde, bazıları sandalyelerde, bazıları tavuk kümeslerinde ve bazıları da mutfakta geceyi geçirmek zorunda kalmıştı. O küçücük odadaki tek kişilik yatakta karım yatmış, ben de iki sandalyeyi birleştirerek yatak gibi yapmıştım. Elinor başında şapkası, elinde eldivenleriyle kırık dökük yatağa uzanmış ve bir ceset gibi ellerini göğsünün üstünde kavuşturmuştu. Sabaha kadar da bu şeklini bozmadan bir güzel uyku çekmişti. Oysa ben sabaha kadar gözümü bile kırpmamıştım. Sabah olduğunda, gözümün ucuyla Elinor'ın saçının bir teli bile oynamadan yataktan kalktığını şaşkınlıkla görmüştüm.

Avrupa yolculuğuna Hearts benim eski yönetmen yardımcım Harry Crocker'ı da aldı. Harry artık Hearst'ün özel sekreteri olmuştu. Onlara Sir Philip Sassoon'a bir tanıtma mektubu vermeyi önerdim, onlar da kabul ettiler.

Philip, Hearst'e Avrupa'da çok iyi vakit geçirtti. Hearst'ün yıllardan beri İngiltere'ye cephe aldığını bildiğinden onun Galler Prensiyle tanışmasını sağlamıştı. İkisini de kütüphanesinde başbaşa bırakmış ve Philip'in anlattıklarına bakılırsa Prens, Hearst'e neden İngiltere'den bu denli nefret ettiğini sormuş. Orada iki saat başbaşa kalmışlardı ve çıktıklarında Philip, Prens'in Hearst'ü olumlu etkilediğine inanmıştı.

Hearst'ün İngiltere'ye karşı bu yoğun nefretini hiçbir zaman anlayamadım. İngiltere'de çok güzel günler geçirmesinin yanı sıra bu ülkeden çok para kazanmıştı oysa. Birinci Dünya Savaşı günlerine uzanan Alman hayranlığı sırasında sonraları Alman Büyükelçisi olacak olan Kont Bernstorff'la sıkı bir dostluk kurmuştu. Sonraları ise gazetesinin dış haberler merkezinde çalışan Karl von Wiegand, İkinci Dünya Savaşının neredeyse sonuna kadar Almanya'yı öven yazılar yazmıştı.

Hearst Avrupa yolculuğu sırasında Almanya'ya da gitmiş ve Hitler'le bir görüşme yapmıştı. O günlerde hiç kimsenin Hitler'in toplama kampları hakkında bir bilgisi yoktu. Bu konuyla ilgili ilk bilgileri dostum Cornelius Vanderbilt yerinde izleyerek Amerikan kamuoyuna duyurmuştu. Ne var ki, yazdıkları insanlara inanılmayacak kadar gerçekdışı geldiğinden ona birkaç kişinin dışında kimse inanmamıştı.

Vanderbielt, bana Hitler'in miting alanlarında çekilmiş resimlerini göndermişti. Adamın yüzü inanılmaz derecede gülünçtü; garip bir bıyığı,

takmaymış gibi duran saçları ve insanda nefret uyandıran küçük ve ince ağzıyla benim kötü bir kopyam gibiydi. Hitler'i asla ciddiye alamazdım. Her resimde değişik bir poz vermişti. Birinde çok kalabalık bir insan topluluğuna bir şeyler anlatırken, diğerinde elini kolunu sallarken ve bir başkasında ise ellerini yumruk yapmış kalabalığın karşısında gururla dururken görünüyordu. Elini açıp yukarı kaldırarak verdiği selamda içimden o avucun içine pis bir şeyler atmak gelmişti. "Bu adam bir manyak!" diye düşündüm. Ama Einstein ve Thomas Mann Almanya'dan ayrılmak zorunda bırakıldıklarında Hitler'in yüzü artık hiç de gülünç gelmiyordu bana. Bu yüzde uğursuz bir şeyler vardı!

Einstein'la ilk kez 1926'da Kaliforniya'ya konferans vermek üzere geldiğinde tanışmıştım. Bilim adamlarıyla filozofların duygusal kişiler olduklarına ve tutkularını başka taraflara yönlendirdiklerine ilişkin bir inancım vardır. Bu inancım Einstein'nın kişiliğine çok iyi uyuyordu. İyi anlamda tipik bir Alman görünümünde olan Einstein oldukça neşeli ve dost canlısı biriydi. Davranışlarında sakin ve kibardı. Onun inişli çıkışlı bir duygusallığı olduğun ve bunun da onun olağanüstü zeka enerjisinden kaynaklandığını hissediyordum.

Universal stüdyolarından Carl Laemmle bana telefon ederek Profesör Einstein'ın benimle tanışmak istediğini söyledi. Çok heyecanlanmıştım. Universal stüdyolarında öğle yemeğinde profesör, karısı, sekreteri Helene Dukas ve yardımcı profesör Walter Meyer'la buluştuk. Mrs. Einstein aslında kocasından çok daha iyi İngilizce konuşuyordu. Canlı ve şişman bir kadındı. Böylesine büyük bir adamın karısı olmaktan müthiş hoşlanıyor ve bu gerçeği saklamak için de en küçük bir çaba harcamıyordu. Onun bu sevincini görmek ve yaşamak büyük keyifti.

Yemekten sonra Mr. Laemmle onlara stüdyoyu gezdirirken Mrs. Einstein beni kenara çekerek fısıldamıştı: "Profesörü neden evinize davet etmiyorsunuz? Üçümüzün başbaşa kalıp sohbet etmemizden çok hoşnut olacağından eminim." Mrs. Einstein kalabalık istemediğinden yalnızca iki arkadaşımı daha çağırmıştım. Yemekte bana kocasının izafet teorisini bulduğu sabahı anlattı.

"Doktor o sabah da her zamanki gibi sabahlığıyla kahvaltıya indi ama yiyeceklerin hiçbirine dokunmadı bile. Bir şeylerin yolunda gitmediğini düşünerek ne olduğunu sordum. 'Sevgilim,' dedi bana. 'Harika bir fikrim var.' Ve kahvesini içtikten sonra da piyanonun başına geçerek bir şeyler çalmaya başladı. Arada sırada durup bir iki not alıyordu ve hemen arka-

sından da 'Harika bir fikrim var, olağanüstü bir şey bu' diye tekrarlayıp duruyordu."

"Ben de ona," Tanrı aşkına beni merakta bırakma, ne olduğunu söyle," demiştim."

"O da, 'Çok zor, üzerinde biraz daha çalışmam gerek,' diye karşılık vermişti."

Bana kocasının yarım saat kadar piyano çalmayı sürdürdüğünü ve sürekli notlar aldığını söyledi. Sonra da Einstein yukarıya çıkmış ve rahatsız edilmek istemediğini söylerek orada iki–üç hafta kadar kalmıştı. "Her gün yemeklerini yukarıya çıkarıyordum," dedi. "Akşamları kısa bir yürüyüşe çıkar, sonra da hemen odasına kapanırdı."

"Bir süre sonra da," diye sürdürdü sözlerini Mrs. Einstein. "Solgun bir yüzle aşağıya inmişti. 'Tanrım,' diyerek iki kağıt parçasını masanın üstüne atmıştı. Ve işte izafet teorisi masanın üstünde duruyordu."

Fizikle ilgilenen biri olduğu için o akşam konuklarımın arasında bulunan Dr. Reynolds yemekte profesöre Dunne'nın *Experiment with Time* adlı kitabını okuyup okumadığını sordu.

Einstein okumadığını söyledi.

Reynolds hoppa bir tavırla, "Boyutlar hakkında çok ilginç bir teorisi var, bir tür..." burada duraksadı. "Bir tür boyutun uzantısı gibi bir şey diyebiliriz."

Einstein bana dönerek alaycı bir şekilde fısıldadı: "Boyutun uzantısı mı, *was ist das*?"

Reynolds kendini boyutlardan kurtararak Einstein'a ruhlara inanıp inanmadığını sordu bu kez de. Einstein hayatında hiç ruh görmediğini itiraf ederek şöyle dedi: "On iki kişi aynı anda böyle bir şeyin varlığına tanık olursa belki ben de inanabilirim." Gülümsedi.

O günlerde ruh çağırma, falcılık, Hollywood'u, özellikle sinema sanatçılarını pek sarmıştı. Evlerde toplanırlar ve bu konuda bir uzman getirterek ruh çağırırlardı. Bu toplantıların hiçbirine katılmadım ama çok ünlü bir komedyen olan Fanny Brice, bana bu ruh çağırma seanslarında masanın hareket ettiğini ve odanın içine dolaştığını gördüğünü yeminle anlatmıştı. Profesöre böylesi bir olaya tanık olup olmadığını sordum. Gülümseyerek başını iki yana salladı. Ona ayrıca izafet teorisinin Newton'un hipoteziyle çelişkili olup olmadığını da sordum.

"Tam tersine," dedi. "Benimki onunkinin bir uzantısı."

Yemekte Mrs. Einstein'a filmimin galasından sonra Avrupa'ya gitmeyi düşündüğümü söyledim.

"Öyleyse mutlaka Berlin'e de uğrayıp bizi görmelisiniz," dedi. "Evimiz o kadar büyük değil. Profesör bilimsel çalışmaları için Rockefeller Vakfından bir milyon doların üstünde bir yardım alıyor ama bu paraya dokunmaz bile."

Daha sonra Berlin'e gittiğimde onları mütevazi evlerinde ziyaret ettim. İnsanın Bronx'da görebileceği türde oturma ve yemek odasının aynı yerde olduğu evlerden biriydi. Yerdeki halı ise neredeyse aşınmış bir haldeydi. Evdeki en pahalı parça, siyah piyanoydu. Einstein burada hem bir şeyler çalarken hem de dördüncü boyutla ilgili tarihe geçecek notlarını alıyordu. Sıklıkla o piyanoya ne olduğunu düşünürüm. Kimbilir belki de Smithsonian veya Metropolitan Müzesindedir ya da Naziler onu paramparça etmişlerdir.

Nazi terörü Almanya'yı sardığında Einstein'lar Birleşik Devletler'e iltica ettiler. Mrs. Einstein, profesörün para konularında ne denli cahil olduğunu gösteren çok ilginç bir olayı anlatmıştı. Princeton Universitesi profesörle çalışmak istemiş, profesör dekana istediği ücreti söyleyince dekanın gözleri şaşkınlıktan faltaşı gibi açılmış ve böylesine küçük bir miktarla Birleşik Devletler'de yaşayamayacağını ve maaşının istediğinin en az üç misli olmasını gerektiğini söylemiş.

Einstein'lar 1937 yılında Kaliforniya'ya tekrar geldiklerinde beni ziyaret ettiler. Profesör beni sevgiyle kucakladıktan sonra bana beraberinde üç müzisyen getirdiğini de söyledi. "Yemekten sonra senin için bir şeyler çalacağız." O akşam Einstein, Mozart kuartetinin elamanlarından biriydi. Tekniği pek iyi olmamakla birlikte gözlerini kapayarak ve kendinden geçerek çalıyordu. Profesörün aralarına katılmasından pek hoşlanmadıkları her hallerinden belli olan diğer üç müzisyen ona dolaylı bir şekilde biraz dinlenmesi gerektiğini söyleyerek bu müzik şölenine kendi başlarına devam etmek istediklerini belirttiler. Einstein hiç karşı çıkmadan yanımıza gelip oturdu. Sanatçılar birkaç parça seslendirdikten sonra Einstein kulağına fısıldadı. "Ben ne zaman çalabileceğim?" Müzisyenler gittikten sonra Mrs. Einstein kocasına şöyle demişti: "En iyi sen çaldın!"

Birkaç gece sonra Einstein'lar bir kez daha bana yemeğe geldiler. Ben de Mary Pickford, Douglas Fairbanks, Marion Davies, W. R. Hearst ve daha birkaç kişiyi çağırmıştım. Marion Davies, Einstein'ın yanına, Mrs. Einstein de benimle Hearst'ün ortasına oturmuştu yemekte. Yemeğe oturmadan önce her şey yolunda gibiydi. Hearst pek neşeli, Einstein ise alabildiğine kibardı. Ama sofrada onların arasındaki hafif bir gerginlik dikkati-

mi çekti. Birbirleriyle konuşmuyorlardı. Onları ilgilendiren konuşma konuları bulabilmek için elimden geleni yapıyordum ama işe yaramadı, ağızlarını açmadan öylece oturmayı sürdürdüler. Yemek odasında artık derin bir sessizlik hüküm sürüyordu, Hearst tüm dikkatini tatlı tabağına vermiş, Einstein ise derin düşünceler içinde kendi kendine gülümsüyordu.

Marion o her zamanki vurdumduymazlığıyla yemekte Einstein'ın dışında herkesle dalga geçmiş durmuştu. Birden Profesöre döndü ve yaramaz bir çocuk gibi, "Merhaba." dedikten sonra orta parmağıyla Einstein'in saçlarını işaret etti. "Neden gidip saç traşı olmuyorsun?"

Einstein gülümsedi, ben de oturma odasında kahve içmenin zamanı geldiğine karar verdim.

*

Rus film yönetmeni Eisenstein, yakın arkadaşı İngiliz Ivor Montagu ve Grigor Alexandrov ve yanında çalışan bazı elemanlarıyla birlikte Hollywood'a geldi. Onlarla çok sık görüştüm. Benim kortumda çok acemice tenis oynamayı nedense bir alışkanlık haline getirmişlerdi.

Eisentein, Paramount Filmcilik adına bir film yapacaktı. Amerika'ya *Potemkin* ve *Ten Days That Shook the World* adlı filmleri büyük başarı sağladıktan sonra geldiğinden Paramount, kendi senaryosunu yazıp yönetmesi için onunla anlaşmanın çok iyi bir iş olduğunu düşünüyordu. Eisenstein, *Sutter's Gold* adında bir senaryo yazdı. Bunda Kaliforniya'nın tarihine ilişkin bazı belgelerden de yararlanmıştı. İçeriğinde herhangi bir propaganda unsuru olmamakla birlikte Eisenstein aslen Rus olduğundan Paramount tedirgin olmuştu ama sonuçta her şey yolunda gitti.

Onunla bir gün komünizm üzerine tartışırken, eğitim görmüş bir proleterin kafa yapısının köklü bir kültür birikimi olan bir aristokratla eşdeğerde olup olmadığını sordum. Sanıyorum cahilliğim karşısında çok şaşırdı. Orta sınıftan bir Rus ailesinden gelen Eisenstein bana şöyle demişti: "Eğer eğitilmişse, kitlelerin beyinsel gücü, yeni keşfedilmiş, mümbit bir toprak gibidir!"

İkinci Dünya Savaşından sonra gördüğüm *Ivan the Terrible* adlı filmiyle doruk noktasına ulaşmıştı. Tarihsel olaylara şiirsel bir yaklaşımı var-

dı. Yakın geçmişte yaşanmış olayların bile nasıl çarpıtılabildiğine tanık olduğumda tarih beni yalnızca meraklandırırdı. Oysa böylesi bir olay şiirsel bir yaklaşımla kotarıldığında çok etkileyici olabiliyordu.

Yirmi Bir

New York'tayken bir arkadaşım seslendirmede senkronizasyona tanık olduğunu ve bunun çok kısa bir zamanda film sanayiinde büyük bir devrim yapacağından emin olduğunu söyledi.

Aylar sonra Warner Brothers ilk sesli filmini yapıncaya dek bu konu bir daha aklıma gelmemişti. Bu sıradan bir piyasa filmiydi. Genç ve güzel kadın oyuncunun sessizce acı çekmekte olduğunu anlarız. İri ve güzel gözleri yaşlarla dolup dolup taşmaktadır. Sonra birden yepyeni bir unsur filme hakim olur ve bir ses duyulur. Sonra da güzel prenses sesi uzaklardan geliyormuşcasına konuşur: "George'la evlenecegim. Bu tahtı bırakmak pahasına bile olsa yine onunla evlenecegim." Bu olayın karşısında hepimiz şoke olmuştuk. Film ilerledikçe diyaloglar komikleşti ama aslında olayın en komik yanı ses efektleriydi. Yatak odasının kapısı açıldığında birinin traktörden düştüğünü sandım. Ve kapı kapandığında ise sanki iki araba çarpışmış gibi bir ses çıkmıştı. Başlangıçta sesi denetim altına alma konusunda hiçbir şey bilmiyorlardı; zırhlar içindeki bir şövalye, fabrika düdüğü gibi bir ses çıkararak burnunu siliyor, basit bir aile yemeğindeki konuşmalar ucuz ve kalabalık bir lokantadaki gürültülere dönüşüyor ve bir bardağa konan su sağnak bir yağmurun sesini andırıyordu. Sinemadan çıkarken sesli filmlerin günlerinin sayılı olduğuna inanıyordum.

Ne var ki, bu olaydan tam bir ay sonra M. G. M. *The Broadway Melody* adında son derece sıradan bir aşk öyküsünü içeren bir müzikal yaptı ve bu film gişe rekoru kırdı. Bu her şeyin başlangıcı olmuştu. Artık tüm sinema salonları sesli film gösterme telaşına kaptırmıştı kendini. Sessiz sinema tarihe karışmak üzereydi. Yazık oluyordu, çünkü sesli filmler hızla gelişme kaydediyordu. Alman yönetmen Murnau iyi çekimler yapmaya başlamıştı ve bazı Amerikalı yönetmenler de aynı yoldaydı. İyi bir sessiz filmin evrensel bir değeri vardı. Ama artık tüm bunlar yokolmak üzereydi.

Her türlü eğlence unsuruna dünyada yer olduğuna inandığımdan sessiz film yapmayı sürdürmeye kararlıydım. Ayrıca ben bir pandomimciydim ve bu konuda tektim. Alçak gönüllülüğe gerek olmadan bu konuda uzman olduğumu rahatlıkla söyleyebilirim. Bundan ötürü de *City Lights* adındaki sessiz filmimin çalışmalarını sürdürdüm.

Bu çalıştığı sirkte geçirdiği kaza sonunda kör olan bir palyoçonun öyküsüydü. Hasta ve psikolojik rahatsızlığı olan küçük bir kızı vardı ve hastaneden çıktığında doktoru palyaçoya, durumu anlayabilecek kadar güçlü ve iyi oluncaya dek bu gerçeği kızına açıklamamasını söyler. Çünkü kızın böylesi bir şoku kaldıramayacağını düşünmektedir. Palyaçonun sendelemeleri ve ayağının eşyalara takılması kızınını kahkahalarla gülmesine neden olur. Ama bu fazla "soğuk"tu. *City Lights*'da palyaço çiçekçi kız oldu.

Yıllardır kafamda evirip çevirdiğim bir fikir vardı. Zenginlerin devam ettiği bir kulübün iki üyesi, insan ruhunun dengesizliğini tartışırken Embankment'ta yerde yatan bir serseriyi görünce onun üstünde bir deney yapmaya karar verirler. Serseriyi evlerine götürürler, onu şaraba, kadına ve eğlenceye boğarlar. Serseri iyice sarhoş olup sızdıktan sonra da adamı bulundukları yere geri götürürler ve adam ertesi sabah uyandığında tüm bunların bir düş olduğunu sanır. Bu fikirden *City Lights*'daki, sarhoş olduğunda serseriyle canciğer dost olan ama ayıldığında onu görmezden gelen o milyoner tipi doğmuştu. Bu tema senaryoyu yönlendiriyor ve serserinin kör kıza kendini zengin biri gibi yutturmasını kolaylaştırıyordu.

City Lights'ın çekimleri sırasında her gün işten sonra Doug'ın stüdyosuna gidip saunaya girmeyi alışkanlık haline getirmiştim. Sanatçılar, yapımcılar ve yönetmenlerden oluşan birçok arkadaş da saunaya gelir ve cin toniklerimizi yudumlarken filmler hakkında dedikodu yaparak tartışırdık. Benim yeni bir sessiz film yapmam onları çok şaşırtmıştı. "Çok yürekli-sin," demişlerdi bana.

Eskiden çalışmalarım yapımcıların arasında genellikle büyük ilgi toplardı. Ama artık onlar kendilerini sesli filmlere kaptırdıklarından ben kendimi tecrit edilmiş gibi hissediyordum. Zamanında çok şımartıldığımı düşünmeye başlamıştım.

Sesli filmlere ilişkin olumsuz görüşleriyle tanınan Joe Schneck bile artık onların safına geçmişti. "Kalıcı olan filmlerin bunlar olduğunu sanıyorum, Charlie. Acı ama gerçek." Ve yalnızca Chaplin'nin sessiz filmlerde başarı sağlayabileceğini söyledi. Bu hoş bir iltifat olmakla birlikte pek de rahatlatıcı sayılmazdı. Sessiz sinema sanatında tek kişi olmak istemiyordum doğrusu. Charlie Chaplin'nin film mesleğindeki geleceğine ilişkin korku ve kuşkuları dile getiren dergilerdeki yazıları okumak da hiç hoşuma gitmiyordu.

Bununla birlikte *City Lights* kusursuz bir sinema örneğiydi ve hiçbir şey bunu yapmaktan beni alıkoyamazdı. Öte yandan da birçok sorunla kar-

şı karşıya kalıyordum. Sesli filmler artık üç yıldan beri piyasada olduğundan sanatçılar pandomim yapmayı unutmuşlardı bile. Tüm zamanlarını oyunculuğa değil konuşmaya harcıyorlardı. Güzelliğini bozmadan kör rolü yapabilecek bir kız bulmak da git gide zorlaşıyordu. Başvuranlardan birçoğu gözlerinin akını korkunç bir şekilde ortaya çıkararak yukarı bakıyor ve akıllarınca kör rolü yaptıklarını sanıyorlardı. Santa Monica plajında bir gün filmcilerin çalışmasına tanık oldum. Sette mayolu birçok güzel kız vardı. İçlerinden bana el salladı. Bu, daha önce tanıştığım Virginia Cherrill'di.

"Ne zaman seninle birlikte çalışacağız?" dedi bana.

Mayonun ortaya çıkardığı kusursuz beden hatlarıyla bu güzel genç kadının kör bir kızı canlandırabileceği hiç aklıma gelmemişti. Ama diğer adaylarla bir iki deneme filmi çektikten sonra karamsarlık ve panik içinde ona telefon ettim. Şaşkınlıkla onun böylesi bir yeteneği olduğunu gördüm. Beni görmüyormuş gibi bana bakmasını söyledim ve bunu anında başardı. Miss Cherrill çok güzel bir kadın olmakla birlikte oyunculuk deneyimi çok azdı. Bu özellikle tekniğin çok önemli olduğu sessiz filmlerde bir avantaj olabilirdi. Deneyimli sanatçılar alışkanlıklarından vazgeçmekte güçlük çektiklerinden ve pandomimde hareket tekniği çok mekanik olduğundan zorlanırlardı. Daha az deneyimli olanlar bu mekanik olgulara kolaylıkla uyum sağlarlardı.

Trafik sıkışıklığından kurtulmak için serserinin arabanın bir kapısından girip diğerinden çıktığı bir sahne vardı. Arabanın kapısını çarparak kapattığında kör çiçekçi kız bu sesi duyar ve adamın arabanın sahibi olduğunu sanarak ona çiçek satmak ister. Serseri de cebindeki son kuruşla çiçek alır. Ama çiçeği kızın elinden alırken yere düşürür. Çiçeğin nerede olduğunu ona gösterir. Ama kız yerinden kıpırdamaz. Serseri sabırsızlıkla çiçeği eğilip yerden alırken kıza öfkeli bir bakış fırlatır. Ama birden kızın göremediğini anlar, çiçeği kızın gözlerine yaklaştırır ve kızın görmediğinden iyice emin olur.

Tüm bu sahne yetmiş saniye sürüyordu ama çekimleri tamamlamamız tam beş günümüzü almıştı. Bu aslında kızın suçu değildi, ben her şeyin tam anlamıyla kusursuz olmasını istediğimden benim suçum sayılırdı. *City Lights*'ı tamamlamak bir yıldan fazla sürmüştü.

Bu filmin çekimleri sırasında borsa tepe taklak düştü. Neyse ki, benimle bir ilgisi yoktu. Ben Albay H. Douglas'ın *Social Credit* adlı kitabını okumuş bir kişi olarak ekonomik sistemimiz hakkında bilgi edinip tüm kârın ücretlerden elde edildiğini öğrendiğimden borsayla hiçbir işim zaten

yoktu. İşsizlik kârın düşmesine ve sermayenin azalmasına neden oluyordu. Onun bu teorisi beni çok etkilemişti 1928 yılında Birleşik Devletler'deki işsiz sayısı 14.000.000'a ulaştığında elimdeki tüm hisse senetlerimi satmıştım.

Borsa krizinden bir gün önce borsa konusunda aşırı iyimser biri olan Irving Berlin'le birlikte yemek yemiştik. Yılda 40.000 dolardan az kazanan bir garsonun kazancını borsa yoluyla iki katına çıkarabileceğini söylemişti. Ayrıca bana parasını borsada milyonlara katladığını söylemiş ve benim borsada oynayıp oynamadığımı sormuştu. 14.000.000 işsizin olduğu bir ülkede hisse senetlerine inanmadığımı söylemiştim ona. Ona elindeki tüm hisse senetlerini satmasını ve daha fazla kâr beklememesini söylediğimde de bana çok öfkelenmişti. Sonunda tartışmaya başladık. "Sen ve senin gibi düşünenler Amerikan ekonomisini çıkmaza iter!" dedi ve beni Ameraka'yı sevmemekle suçladı. Ertesi gün hisse senetleri yüzde elli değer kaybetti ve Irving'ın serveti anında sıfıra indi. Birkaç gün sonra özür diler bir tavırla stüdyoma gelip bu bilgiyi nereden aldığımı sordu bana.

Sonunda *City Lights*'ın çekimleri bitmişti geriye yalnızca müzik kayıtları kalmıştı. Kendi müziğimi kendim besteledim.

Serseri tipiyle çelişki yaratmak için müziğimin kaliteli ve romantik olmasına çalıştım. Ayrıca kaliteli müzik komedilerime duygusal bir boyut da katıyordu. Nedense besteciler bunu pek anlayamıyordu. Onlar müziğin de gülünç olmasını istiyorlardı. Ama ben onlara rekabet istemediğimi, müziğin duygusallık içermesini yeğlediğimi anlatmaya çalıştım. İlk bir iki filmime müzik koyduktan sonra artık olayı profesyonel bir bakışla değerlendirip yapıttaki eksiklik ve fazlalıkları kolaylıkla yakalayabiliyordum.

Elli kişilik bir orkestranın insanın ilk bestesini seslendirmesi kadar heyecanlı bir şey yoktur.

City Lights'ın müzikleri de tamamlandıktan sonra bu filmin kaderini bir an önce belirlemek için yanıp tutuşuyordum. Bu yüzden de kimselere duyurmadan kentteki bir sinemada gösterime soktuk.

Film yarısı boş bir salona oynadığından bu hiç de hoş bir deneyim olmamıştı. İzleyiciler dram izlemeye gelmişlerdi komedi değil ve filmin ortasına dek de bu şaşkınlıklarından bir türlü kurtulamamışlardı. Arada sırada bir iki kahkaha duyuluyordu ama o kadar. Ve film bitmeden bir iki kişinin kalkıp salondan çıktığını gördüm. Yardımcı yönetmenimi dirseğimle dürttüm. "Çıkıyorlar."

"Belki de tuvalete gidiyorlardır," diye fısıldadı.

Bundan sonra artık kendimi filme veremedim ve az önce salondan çı-

kanların geri gelmesini bekledim. Birkaç dakika sonra fısıldadım: "Ama geri gelmediler."

"Belki de otobüse yetişmek zorundaydılar."

İki yıllık bir çalışmanın ve iki milyon doların çöpe gittiğini düşünerek sinemadan çıktım. Sinemanın bekleme salonundan geçerken sinema müdür beni selamladı. "Çok iyiydi," dedi gülümseyerek sonra da bir iltifat yapması gerekiyormuşcasına ekledi: "Artık senden bir de sesli film istiyorum, Charlie. Bunu aslında tüm dünya heyecanla bekliyor."

Gülümsemeye çalıştım. Diğer elemanlar da sinemadan çıkmış ve kaldırımda beni bekliyorlardı. Onların yanına gittim. Her zaman ciddi biri olan stüdyomun müdürü Reeves beni kutladı. "Bence her şey yolunda gitti," dedi. Güvenle başımı salladım. "Dolu bir salonla her şey daha iyi olacak. Bir iki sahneyi kesmemiz gerekiyor aslında," dedim.

Tam o sırada filmi henüz satmadığımız gerçeği kafamda bir bomba gibi patladı. Adımın hâlâ gişe rekorlarına neden olacağını umduğumdan bu konudan ötürü endişelenmemem gerektiğini düşündüm. United Artists'in başkanı Joe Schenck sinema salonlarının bana *The Gold Rush* için uyguladıkları aynı koşulları vermeye hazırlıklı olmadıklarını ve büyük sinema sahiplerinin bir kenara çekilip beklemeyi yeğlediklerini söylemişti. Eskiden bu insanlar benim yeni bir filmimi almak için can atarlardı oysa şimdi biraz çekingen davranıyorlardı. Bunlar yetemezmişcesine filmi New York'ta ilk kez gösterime sokmak da zorlaşmıştı eskiye oranla. New York'taki sinema salonlarının çok önceden tutulduğu söylendi bana. Bundan ötürü de sıramı beklemek zorundaydım.

New York'taki tek boş salon bin yüz elli kişilik George M. Cohan'nın sinema salonuydu. Bu film için iki milyon dolar harcadıktan sonra belki de kumarı tam anlamıyla oynar ve bu salonu kiralardım.

Bu arada Reeves, Los Angeles'ta yeni açılacak olan bir salonla anlaşmıştı. Einstein'lar hâlâ orada olduklarından açılış gecesine gitmek istediklerini bana belirtmişlerdi ama ben onların kendilerini neyin içine attıklarından haberleri olmadığını düşünüyordum. Gala gecesi birlikte benim evimde yemek yedikten sonra kente gittik. Ana caddede insandan geçilmiyordu. Polis arabalarıyla ambulanslar yolu kesmişti. Bir grup polisin yardımıyla sinemadan içeriye girebildik. İlk gecelerin o sinir bozucu gerginliğinden hep nefret etmişimdir.

Mal sahibi çok güzel bir salon yapmıştı ama o günlerdeki diğerleri gibi o da filmin nasıl sunulacağından habersizdi. Film başladı. Perdede başrol oyuncuların adı görününce salondan bir alkış koptu. Sonunda ilk sah-

ne başladı. Kalbim duracak gibiydi. Bu, bir heykelin açılışını gösteren gülünç bir sahneydi. Salondakiler gülmeye başladı! Gülüşler kahkahaya dönüştü. Onları avucumun içine alabilmiştim. Tüm kuşkularım ve korkularım azalmaya başladı. Ve ağlamak istedim. Üç makara boyunca salonda kahkahadan geçilmiyordu. Gerginlik ve heyecandan ben de onlarla birlikte gülmeye başlamıştım.

Sonra da dünyanın en inanılmaz olayı oldu. Kahkahanın tam ortasında birden film kesildi. Salonun ışıkları yandı ve hoparlörden gelen bir ses duyuldu: "Bu harika komediye devam etmeden önce siz sayın izleyicilerimize bu yeni salonumuzu tanıtmak istiyoruz." Kulaklarıma inanamıyordum. Çılgına dönmüştüm. Yerimden fırlayıp dışarı çıktım.

"Bu Allahın cezası müdürünüz nerede? Onu öldüreceğim!"

İzleyiciler de benim gibi öfkelenmiş ve ayaklarıyla yere vurarak olayı protesto ediyorlardı. Bir yandan da hoparlördeki ses sinema salonunu tanıtmayı sürdürüyordu. Kısa bir süre sonra ses kesilince izleyiciler yuhalamaya başladılar. İzleyicilerin yeniden kendilerine filme vermeleri uzunca bir zaman aldı. Filmin iyi bir etki bıraktığını düşünüyordum. Son sahnede Einstein'nin gözlerini sildiğini gördüm. Bilim adamlarının iflah olmaz duygusallar olduğununun somut bir kanıtıydı bu da.

Eleştirilerin çıkmasını beklemeden ertesi gün New York'a gittim. Açılıştan önceki dört günü orada geçirecektim. New York'a ulaştığımda basında bir iki küçük ilanın dışında başka bir şeyin çıkmadığını dehşetle gördüm. "Eski dostumuz yine aramızda," gibi abuk sabuk ilanlardı bunlar.

New York gazetelerine dört gün boyunca yarım sayfalık şu ilanı verdim:

CHARLES CHAPLIN

COHAN SİNEMASINDA

CITY LIGHTS FİLMİYLE ARANIZDA

İlan için gazetelere 30.000 dolar ödedikten sonra sinemanın kapısına ışıklı bir levha astırdım bu da 30.000 dolara patladı. Zamanımız çok kısıtlı olduğundan geceleri bile çalışıyorduk. Ertesi gün de bir basın toplantısı yaparak sessiz sinemada ısrarlı oluşumun nedenlerini açıkladım.

United Artists'in çalışanları benim sinema biletleri için istediğim bir dolar ve elli senti çok pahalı bulduklarından salonun dolmayacağından kuşkulanıyorlardı. Çünkü New York'taki diğer sinemalarda bilet fiyatları

otuz beş sentle seksen beş sent arasında değişiyor ve bu sinemalarda sesli filmler oynuyordu? Ben, bunun bir sessiz film olduğu için fiyatlarının yüksek olduğunu ve halkın sesli ve sessiz film arasındaki farkı görmesi için bu bedeli ödemesi gerektiğini düşünüyordum. Onun için de anlaşmaya yanaşmadım.

Galada her şey yolundaydı. Ama nedense galalar hiçbir zaman bir ölçü niteliğinde değildir. Önemli olan halkın tepkisidir. Sessiz sinemaya ilgi gösterecekler mi? Bu tür düşüncelerden ötürü uykusuz geceler yaşıyordum. Bununla birlikte bir sabah halkla ilişkiler müdürüm odama fırtına gibi girerek beni uyandırdı. "Başardın! Muhteşem bir zafer kazandın! Bu sabah saat ondan beni gişenin önünde bekleşiyor insanlar, trafiği bile aksattılar. Kalabalığı denetime almaya çalışan en az on polis var. Sinemaya girebilmek için neredeyse birbirlerini yiyecekler. Onların bağrışlarını duymanı isterdim!"

Rahatlamış ve mutlu bir halde kahvaltımı yedikten sonra giyindim. "Bana en çok nerede güldüğünü söyle," dedim. Bana halkın en çok güldüğü bölümleri anladttı. "Gel ve kendi gözlerinle gör," dedi. "Böyle bir şeyi yaşamak sana iyi gelecek."

Doğrusu oraya gitme konusunda biraz kararsız olmakla birlikte salonda kalabalığın yanında ayakta yarım saat kadar filmi izledikten sonra elemanımın gerçeği yalnızca gerçeği yansıttığını mutluluktan havalara uçarak anladım. Kendimden hoşnut bir şekilde New York'ta dört saat dolaştım. Ara sıra tekrar sinemanın önüne gidiyor ve kapıda birikmiş kalabalığı mutlulukla izliyordum. Bu film ayrıca hiçbir filmin almadığı kadar da güzel ve olumlu eleştiriler almıtı.

Bin yüz elli kişilik salonu haftada 80.000 dolara üç haftalığına kiralamıştık. Paramount tam tersini yaparak üç bin kişilik salonda Maurice Chevalier'in oynadığı sesli bir filmi haftalığı otuz sekiz bin dolara kiralamıştı. On iki hafta oynayan *City Lights* tüm harcamalar çıktıktan sonra 400,000 doların üstünde bir kâr sağladı.

Artık Londra'ya gidip *City Lights*'ı orada gösterime sokmak istiyordum. New York'tayken *New Yorker*'ın editörlerinden olan eski arkadaşım Ralph Barton'la sık sık görüşmüştüm. Ralph otuz yedi yaşında son derece çağdaş biriydi. Tam beş kez evlenmişti. Son evliliğinde büyük bir bunalıma kapılmış ve uyku ilacı alarak intihara teşebbüs etmişti. Konuğum olarak benimle birlikte Avrupa'ya gelmesini ve bunun ona çok iyi geleceğini söyledim. Böylelikle ikimiz de İngiltere'den ilk ayrılışımda bindiğim *Olympic* adlı gemiye binerek yola koyulduk.

Yirmi İki

On yıldan sonra Londra'da nasıl karşılanacağım konusunda aşırı duyarlı olmuştum. Oraya dikkatleri çekmeden sıradan biri gibi gitmeyi yeğlerdim doğrusu. Ama ben *City Lights*'ın galasını gerçekleştirmek için gittiğimden böylesi bir şeyi yapmam olası değildi. Bununla birlikte karşılamaya gelen kalabalık beni düşkırıklığına uğratmadı.

Bu kez Carlton Otelinde kaldım. Suitim oldukça lükstü. Otele her girişimde kendimi bir cennete girmiş gibi hissediyordum. Londra'da zengin biri olarak dolaşmak hayatı heyecanlı kılıyordu. Dünya başlı başına bir eğlenceydi. Ve gösteri ertesi sabah başlayacaktı.

Odamın penceresinden dışarı baktığımda aşağıdaki caddede ellerinde pankartlarla beni selamlamak için bekleyen kalabalığı gördüm. Onları bir süre gülümseyerek izledim. Basın bana son derece kibar davranıyordu. Bir söyleşi sırasında gazetecilerden biri bana Elstreee'ye gidip gitmeyeceğimi sordu. "Orası da neresi?" diye sordum masum bir tavırla. Gülümseyerek birbirlerine baktılar ve bana oranın İngiliz film sanayiinin atar damarı olduğunu söylediler. Utancım o kadar belirgindi ki bana kızmadılar.

İngiltere'ye yaptığım bu ikinci ziyaretim birincisine oranla çok daha heyecan verici olmuştu. Üstelik artık birçok ilginç kişiyle de tanışma fırsatını elde etmiştim.

Sir Philip Sassoon, Ralph'la benim için hem Park Lane'deki evinde hem de Lympne'deki yazlık evinde sürekli davetler veriyordu. Ayrıca bir kez de bizi Avam Kamarasına götürmüştü. Orada Lady Astor'la tanışmıştık. Bir iki gün sonra da Lady Astor bizleri yemeğe çağırdı.

Kabul salonundan içeri adımımı atar atmaz kendimi ünlü Madame Tussaud'nun Mumyalar Müzesinde gibi hissetmiştim. Bernard Shaw, John Maynard Keyners, Lloyd George ve diğer ünlüler karşımda duruyordu. Konuşmayı sürekli olarak Lady Astor yürütüyordu. Bu, dışardan çağrılıncaya dek böyle sürdü. Odadan çıkınca ortalığı utangaç bir sessizlik kapladı. Neyse ki yardımımıza Bernard Shaw yetişerek bir iki fıkra anlatıp herkesin rahatlamasına neden oldu.

Yemekte yanımda oturan ekonomist Maynard Keynes'le İngiltere ekonomisinden konuştuk. Yemeğin sonuna doğru Lady Astor ağzına bir

diş takarak Viktorya dönemi kadınlarını taklit etmeye başladı. Lady Astor'dan kusursuz bir sanatçı olurdu. Ayrıca çok iyi bir ev sahibiydi. Beni İngiltere'nin ilginç ve renkli kişileriyle tanıştırdığı için ona teşekkür borçluyum.

Yemekten sonra herkes bir kenara çekildiğinde Lord Astor bizi Munnings'in yaptığı portresini göstermek için stüdyosuna götürdü. Stüdyoya gittiğimizde içerde hâlâ çalışmakta olan Munnings içeri girmemize izin vermedi. Lord Astor onunla uzun uzun konuştuktan sonra razı edebildi. Portrede Lord Astor av sırasında resmedilmişti. Munnings'le dost olmayı başardıktan sonra bana birtakım kara kalem çalışmalarını da gösterdi.

Bir iki gün sonra da Bernard Shaw'ın evine yemeğe gittik. Yemekten sonra G. B. (George Bernard) Lady Astor ve diğer konukları oturma odasında bırakarak beni kütüphane odasına götürdü. Burası, Thames nehrine bakan çok hoş bir odaydı. Raflar ve şöminenin üstü Shaw'ın kitaplarıyla doluydu. Oysa ben onun yapıtlarını okumamıştım. Kitapların yanına yaklaşarak hayretle şöyle dedim: "Demek bütün bunları siz yazdınız?" Sonra da beni oraya çağırmasının nedeninin kitaplarına ilişkin görüşlerimi almak olabileceği düşüncesi kafamda bir şimşek gibi çaktı. Orada uzun bir süre kalacak olursak diğer konukların bizi merak edip gelebileceklerini düşündüm. Böylesi bir şeyin olmasını ne kadar da çok istiyordum. Ama bunun yerine kısa bir sessizlik oldu, gülümseyerek rafların yanından uzaklaşıp çevreme bir göz gezdirerek odanın ne kadar güzel olduğuna ilişkin saçma sapan bir iki söz söyledim. Sonra da diğer konukların yanına döndük.

Mrs. Shaw'la çok daha sonra tanıştım. Onunla kötü eleştiriler alan G. B.'nin *The Applecart* adlı oyunu üstüne tartıştığımızı hatırlıyorum. Mrs. Shaw çok öfkeliydi. "G. B.'ye artık oyun yazmamasını söyleyip duruyorum ama o beni dinlemiyor. Kamuoyu ve eleştirmenler onun oyunlarını kesinlikle hak etmiyorlar."

Bu olaydan sonraki üç hafta boyunca sürekli olarak bir yerlere davet edilip durduk. Bunlardan biri Başbakan Ramsay MacDonald'ın diğeri Winston Churcill'in davetleriydi. Tabii bu arada Lady Astor, Sir Philip Sassoon ve diğerleri bizi davet edip duruyordu.

Winston Churcill'le ilk kez Marion Davies'in kumsaldaki evinde tanışmıştım. Yaklaşık elli kadar konuk balo salonuyla kabul salonu arasında dolaşırken Churchill yanında Hearst'le birlikte Napolyon gibi bir eli ceketinin içinde eşikte belirmiş ve dans edenleri izlemişti. Orada olmaktan yabancılık ve tedirginlik duyar gibi bir hali vardı. Hearst beni görünce yanıma yaklaşmış ve beni Churcill'e tanıştırmıştı.

Churchill'in davranışları içten olmakla birlikte tutarsızdı da. Hearst bizi yalnız bırakmıştı. Bir süre orada öyle ayakta durup birbirimize karşılıklı iltifatlar yağdırırken diğer konuklar da yanımıza yaklaşmışlardı. İngiliz İşçi Hükümetiyle ilgili birkaç söz söyleyince Churcill'in yüzü aydınlanmıştı. "Seçimle gelen sosyalist bir hükümetin İngiltere'de hâlâ krallığı değiştirmeyişini bir türlü anlayamıyorum," dedim.

Bakışlarında muzip bir ifade belirmişti. "Elbette değiştirmeyecekler."

"Oysa ben sosyalistlerin monarşiye karşı olduklarını sanırdım."

Güldü. "Eğer İngiltere'de yaşasaydın bu sözü söylediğin için kafanı keserdik senin."

Bir iki gün sonra da beni oteldeki odasına yemeğe çağırdı. Odada iki konuğun yanı sıra oğlu Randolph da vardı. On altı yaşındaki bu delikanlı entellektüel tartışmalarla gençliğin verdiği hoşgörüsüz eleştirilerden pek hoşlanıyordu. Winston'un onunla gururlandığı açıkça anlaşılıyordu. Birlikte çok hoş bir akşam geçirmiştik. Churchill İngiltere'ye dönmeden de Marion'un kumsaldaki evinde defalarca bir araya gelmiştik.

Ve bizler artık şimdi İngiltere'deydik ve Churchill Ralph'la beni Chartwell'e hafta sonunu geçirmek için davet etmişti. Chartwell alçakgönüllükle ama büyük bir zevkle döşenmiş eski bir evdi. Bu ikinci Londra gezime kadar Churchill'i pek tanıdığım söylenemezdi doğrusu.

Sir Winston'nun hepimizden çok daha fazla esprili ve neşeli biri olduğunu düşünüyorum. Hayat sahnesinde yüreklilik ve sabır gibi çok önemli rolleri üstlenmişti. Dünyadaki hemen hemen tüm zevkleri yaşadı. Hayat ona cömert davrandı. İyi yaşadı, iyi oynadı ve kazandı. Güçlü olmaktan çok hoşlanmakla birlikte bunun tutsağı da olmadı. O yoğun hayat temposunda resim yapmak, ata binmek gibi birçok da hobisi vardı. Yemek odasındaki şöminenin üstünde asılı duran boyaları henüz kurumamış bir tablo gözüme ilişmişti. Winston büyük bir ilgiyle tabloyu gösterdi bana.

"Bunu ben yaptım."

"Ne kadar da güzel!"

"Güney Fransa'da bir adamın manzara resmi yaptığını görünce kendi kendime bunu ben de yapabilirim demiştim."

Ertesi sabah kendisinin inşa ettiği Chartwell'in çevresindeki duvarları gösterdi bana. Doğrusu büyülenmiştim ve duvarcılıkla ilgili, bunun göründüğü kadar kolay bir iş olmadığına ilişkin birkaç şey söyledim.

"Sana nasıl yapılacağını göstereyim. Beş dakika içerisinde sen de başlarsın duvar örmeye."

İlk gece yemekte birçok genç parlamenter de vardı. Bunların arasında daha sonra Lord ünvanını alacak olan Mr. Boothby ile Mr. Brendan Bracken de vardı. Ve her ikisi de son derece ilginç ve çekici kişilerdi. Onlara o günlerde Londra'da olan Gandhi ile tanışacağımı söyledim.

"Bu adamı uzun zamandan beri çekiyoruz," dedi Bracken. "Açlık grevleri olsun olmasın onu mutlaka hapse atmalılar ve asla bir daha dışarı çıkarmamalılar. Aksi halde Hindistan'ı kaybedeceğiz."

"Onu hapse tıkmak çok basit bir çözüm olur," diye araya girdim. "Eğer bir Gandhi'yi hapsedecek olursanız yerine hemen bir başkası çıkar. O, Hint halkının istediği bir sembol ve istediklerini elde edinceye kadar da sürekli olarak Gandhi'ler üretmeye devam edeceklerdir."

Churchill bana bakarak gülümsedi. "Senden iyi bir parlamenter olur."

Churchill'in çekiciliği hoşgörüsünden ve diğer insanların görüşlerine olan saygısından kaynaklanıyordu. Kendisiyle aynı görüşü paylaşmayanlara öfkelenmezdi.

Bracken ve Boothby o gece yemekten sonra gitti ve ertesi sabah Winston ailesini birlikte başbaşa konuşurlarken gördüm. O gün politik karmaşayla geçti. Lord Beaverbrook gün boyu Chartwell'e telefon edip durdu, gelen telefonlar Winston'u yemekte bile rahat bırakmamıştı. Seçimler çok yaklaştığından ve ülke ekonomik bir krizin içinde olduğundan Winston'un işi başından aşmıştı.

"Bakanlık bütçeyi dengelemenin güçlüğünden söz ediyor," dedi Churchil önce ailesine sonra da bana bakarak. "Bütçe tahsisatının son noktasına geldi artık, daha fazla vergilendirecek bir mal kalmadı elimizde."

"Çaya ekstra bir vergi koyarak bütçeyi dengelemek mümkün değil mi?" dedim.

Bana baktı ve duraksadı. "Olabilir," dedi ama ben onun bu yanıtına kendisinin de inanmadığını sezinlemiştim.

Chartwell'deki basit ve sıradan yaşantı beni çok etkilemişti. Churchill'in yatak odası her taraftan kitap fışkıran bir kütüphane görünümündeydi. Duvarın bir tarafı Hanard'ın Parlamento Raporlarına ayrılmıştı. Napolyon'la ilgili birçok kitap vardı, "Evet," dedi. "Ben onun büyük bir hayranıyım."

"Napolyon'un hayatını filme çekmek istediğinizi duydum," dedi bana. "Bunu mutlaka yapmalısınız. Filmde birçok komedi olasılığı söz konu-

su olabilir. Örneğin Napolyon banyoda yıkanmaktadır, tam bu sırada kardeşi Jerome madalyalarla dolu üniformasıyla içeri dalar ve Napolyonu utandırmaya çalışarak ona birtakım şeyler söyler. Ama Napolyon böyle çıplak yakalanmayı hiç umursamaz ve vurdumduymaz bir tavırla kardeşinin üniformasını sular içinde bırakarak küvetten çıkar ve ona derhal banyodan çıkmasını söyler. Kardeşi de düşkırıklığı içinde dışarı çıkar... harika bir sahne olur bu.

Bir keresinde Mr. ve Mrs. Churchill'i Quaglino'nun lokantasında yemek yerken gördüğümü hatırlıyorum. Winston çocuksu bir şekilde oturmuş çevresine bakınıyordu. Onlara merhaba demek için yanlarına gittim. "Dünyanın ağırlığını üstünüzde taşıyor gibi bir haliniz var," dedim gülümseyerek.

Az önce Avam Kamarasındaki bir toplantıdan geldiğini ve Almanya hakkında konuşulanlardan hiç hoşlanmadığını söyledi. Ben ona aldırmamasını söyledim ama başını iki yana salladı. "Oh, öyle değil, bu iş çok ciddi, gerçekten çok ciddi."

*

Churchill'lerin evindeki kaldıktan kısa bir süre sonra da Gandhi ile tanıştım. Gandhi'nin politik fikirleri ve kesin kararlılığına her zaman büyük bir hayranlık duyardım. Ama onun bu Londra gezisinin büyük bir hata olduğunu düşünüyordum. Onun bu efsanevi kişiliği Londra sahnelerinde yok olacak ve İngiltere'yi istediği gibi etkileyemeyecekti. İngiltere'nin o soğuk ve karanlık ikliminde geleneksel Hint giysileriyle büyük bir çelişki oluşturuyordu. Bu görünüşüyle Londralılar onunla dalga geçip karikatürlerini çizmeye başlamışlardı bile. Önyargılı olmak her zaman ne kadar da kötü bir şeydir. Bana Gandhi ile tanışmak isteyip istemediğimi sormuşlardı. Elbette bu benim için bir kıvanç olacaktı.

Onunla East India Dock Sokağının hemen dışındaki küçük ve basit bir evde karşılaştım. Sokaklar kalabalıktan, gazetecilerden ve fotoğrafçılardan geçilmiyordu. Görüşme üst kattaki küçük ön odada gerçekleşti. Gandhi henüz gelmemişti ve ben de bu arada ona ne söyleyeceğimi düşünüp duruyordum. Onun bir süre hapiste yattığından, yaptığı açlık grevlerinden,

Hindistan'ın bağımsızlığı için savaş verdiğinden haberim vardı. Ayrıca sanayileşmeye karşı olduğuna ilişkin bir iki şey de biliyordum.

Sonunda geldiğinde taksiden inerken halk onu coşkuyla bağırarak karşılamıştı. Uzun giysisini tutmak için neredeyse birbirlerini paralayacaklardı. Böylesine basit görünümlü bir evin önünde ve kentin yoksul sayılabilecek bir kesiminde kalabalığın liderlerini selamlamaya çalışması oldukça garip ve ilginçti. Yukarıya çıktı ve pencereden halka el salladı, sonra beni de yanına aldı, aşağıdakilere birlikte el salladık.

Kanapeye yanyana oturduğumuzda odanın içinde flaşlar patlıyordu. Ben Mahatma'nın sağında oturuyordum. Çok az şey bildiğim bir konuda akıllıca bir iki şey söylememi gerektiren o korkunç ve ürkütücü an gelmişti sonunda. Sağımda genç bir hanım oturmuş, hiç durmadan bir şey anlatıyor, bense anlattıklarının tek kelimesini dinlemeden başımı sallayıp dururken bir yandan da Gandhi'ye neler söylemem gerektiğini düşünüyordum. Konuşmaya benim başlamam gerektiğini biliyordum. Yoksa Gandhi bana filmlerimden ne kadar hoşlandığını söyleyecek değildi herhalde. Ayrıca filmlerimi gördüğünden de emin değildim doğrusu. Bununla birlikte yanıbaşımda bana bir şeyler anlatan genç kadını susturan başka bir kadının sesi duyuldu. "Konuşmanıza lütfen bir son verir misiniz, hanımefendi? Bırakın da Mr. Chaplin Gandhi'yle konuşsun biraz."

Kalabalık odada ani bir sessizlik oldu. Mahatma'yla birlikte tüm Hindistan'ın söyleyeceklerimi duymak için sabırsızlandığını hissettim. Boğazımı temizledim. "Doğal olarak Hindistan'ın içinde bulunduğu durumu ve özgürlük için verdiği savaşı anlayışla karşılıyorum," dedim. "Bununla birlikte sanayileşmeden nefret edişinizi nedense tam olarak anlayamıyorum."

Mahatma başını sallayarak gülümserken ben de konuşmamı sürdürdüm. "Ayrıca bunu başkalarının iyiliği için de kullanabilirsiniz. Bu insanların kölelikten kurtulmalarına yardımcı olabilir ve böylelikle insanlar hayattan zevk alabilirler."

"Anlıyorum," dedi sakin bir sesle. "Ama Hindistan bunlardan önce İngiltere'nin boyunduruğundan kurtarmak zorundadır kendini. Geçmişte sanayileşme bizi İngiltere'ye bağımlı kılmıştı ve bizim bu bağımlılıktan kendimizi kurtarmamızın tek yolu da tüm sanayi mamullerini boykot etmektir. İşte bu yüzden her Hintli kendi pamuğunu dokumayı vatani bir görev olarak kabul eder. Bu bizim İngiltere gibi güçlü bir ülkeye saldırı yöntemimizdir. Tabii bunun yanı sıra başka geçerli nedenlerimiz de var. Hindis-

tan İngiltere'den çok farklı bir ülke. Bu yüzden alışkanlıkları ve istekleri de farklı oluyor doğal olarak. İngiltere soğuk hava koşullarından ötürü sanayiye ağırlık vermek ve ekonomisini dengede tutmak zorundadır. Sizlerin yemek yerken çatal bıçağa gereksiniminiz vardır, oysa bizler ellerimizle yeriz. Bu da temel farklılıklarımızdan yalnızca bir tanesidir."

Hindistan'ın özgürlük savaşına ilişkin birtakım taktikler öğrenmiştim bu ziyaretim sırasında. Bana en büyük bağımsızlığın insanın kendisini gereksiz şeylere kaptırmaması olduğunu ve şiddetin her şeyi anında mahvedebileceğini söyledi Gandhi.

Odadaki kalabalık dağılınca orada bir süre daha kalarak onların dua edişlerini izlemek isteyip istemediğimi sordu. Mahatma bağdaş kurarak yere oturdu ve diğer beş kişi de çevresinde bir daire oluşturdu. Bu çok garip bir sahneydi; o küçük odada bağdaş kurarak yere oturmuş altı kişi mırıldanarak dualarını okurken ben de kanapede oturmuş, onları izliyordum. Büyük bir çelişki bu, diye geçirdim aklımdan bu aşırı gerçekçi adamı izlerken. Politik gerçekleri görebilen bu zeki adam şimdi diğerleriyle birlikte kendinden geçerek dua ediyordu.

*

City Lights'ın gala gecesi sağanak yağmur yağdı ama filmi izlemeye yeterince insan gelmişti ve her şey de yolunda gitti. Balkonda Bernard Shaw'ın yanına oturunca izleyiciler bizi alkışladılar. Birlikte ayağa kalktık, onları eğilerek selamladık.

Churchill galaya geldi ve sonra da birlikte yemeğe gittik. Yemekte bir konuşma yaparak okyanusun karşı kıyısında bir yıldız gibi parlayan ve tüm dünyanın dikkatini üstüne çeken adamın, yani Charlie Chaplin'in şerefine kadeh kaldırdı! Doğrusu böyle bir davranışı hiç beklemiyordum ve Churchill konuşmasını bitirdiğinde hafifçe utanmıştım. Ben de onun gibi yaparak konuşmama "Lord'larım, saygıdeğer baylar ve bayanlar, dostum Maliye Bakanının da söylediği gibi..." Konuşmamı yarıda kestim. Sofrada bir kıpırdanma oldu. Ve birinin şöyle dediğini duydum. "Bu çok hoşuma gitti. Sonuncusu, sonuncuya bayıldım doğrusu." Elbette Churchill için Maliye Bakanı deyişimi kastediyordu. Kendimi toparlayıp hemen söze başladım. "Şey, bana eski maliye bakanı demek biraz garip gelmişti de..."

Başbakan Ramsay MacDonald'ın oğlu Malcolm MacDonald, babasıyla tanışmamız ve geceyi Chequers'de geçirmemiz için bizi evine yemeğe davet etmişti. Eve giderken yolda başbakanla karşılaştık. Elinde bastonu, ağzında piposu, fuları, şapkasıyla yürüyüşe çıkmıştı ve bu görünümüyle asla İşçi Partisinin liderine benzemiyordu. Çok saygıdeğer biri olduğu ve başbakanlık sorumluluğunun bilincinde olan biri izlenimini edinmiştim onu ilk gördüğümde.

Gecenin ilk bölümü nedense biraz sıkıcı geçmişti. Ama yemekten sonra o ünlü *Long Room*'a gidip kahvelerimizi içmiş ve hoş bir sohbete dalmıştık. Buraya ilk gelişimden bu yana olumlu birçok değişiklik gördüğümü söyledim. 1921 yılında Londra'da daha fazla yoksulluk göze çarpıyor, yaşlı kadınların geceyi Thames kıyısında geçirdikleri gözlemleniyordu. Oysa şimdi bu kadınlara rastlanmadığı gibi sokaklarda dilenciler de yoktu artık. Dükkanlarda hiçbir sıkıntı çekilmeden herkes dilediği malı alabiliyor, çocukların yüzleri gülüyordu. Ve bunlar elbette İşçi Hükümetinin başarısıydı.

Duygularını belli etmeyen bir yüz ifadesiyle sözümü kesmeden beni dinledi. Bir sosyalist hükümet olduğunu düşündüğüm İşçi Hükümetinin ülkenin tüm yapısını değiştirebilecek bir güce sahip olup olmadığını sordum. Gözleri parıldadı ve şakacı bir tavırla karşılık verdi. "Değiştirebilmeli. Ne var ki, İngiliz politikasının çelişkisi burada yatıyor. Yani tam anlamıyla gücü eline geçiren kişi o andan itibaren güçsüz oluveriyor." Kısa bir an düşündükten sonra Başbakan olarak Buckingham Sarayına ilk çağrılışını anlatmaya koyuldu. Kral kendisini saygıyla selamladıktan sonra, "Eee, bakalım siz sosyalistler bana ne yapacaksınız?" demiş.

Başbakan gülerek, "Size ve ülkemize en iyi şekilde hizmet etmenin dışında hiçbir şey," diye karşılık vermiş.

Seçimler sırasında Lady Astor, Ralph'la beni hafta sonunu evinde geçirmek ve T. E. Lawrence'le tanıştırmak için Plymouth'a davet etti. Ama nedense Lawrence gelmedi. Lady Astor bizi kendi seçim bölgesine götürdü ve daha sonra da balıkçıların önünde yapacağı bir konuşma için birlikte rıhtıma gittik. Benden birkaç söz söylememi istedi. Ben de İşçi Partisini desteklediğimi ve söyleyeceklerimin onun aleyhine olacağını söyledim.

"Önemli değil," dedi. "Onların tek istediği seni karşılarında görmek."

Bu bir açık hava toplantısıydı ve bizler de büyük bir kamyonun üstüne çıkıp konuştuk. Lady Astor'un kısa tanıtma konuşmasından sonra ben kamyona tırmandım. "Nasılsınız dostlarım," diye söze başladım. "Biz mil-

yonerlerin size oylarınızı nasıl kullanmanız gerektiğini söylememizin bizce bir sakıncası yok ama sizin içinde bulunduğunuz koşullar bizimkilerden çok farklı."

Birden "Bravo" sesleri duyuldu.

Konuşmamı sürdürdüm: "Lady Astor'la aranızda belki de ortak bir şey var ama ben bunun ne olduğunu bilmiyorum. Ve politikayı benden daha iyi bildiğinize inanıyorum.

"Harika! Çok güzel!" diye bağıran sesler duyuldu.

"Lady Astor'un iyi niyetli ve harika bir insan olduğunu söyleyerek sözlerimi tamamlamak istiyorum." Ve alkışlar arasında kamyondan aşağı indim.

*

Arkadaşım Ralph Barton garip davranmaya başlamıştı. Oturma odasındaki elektrikli saatin durduğunu ve tellerinin kesildiğini farkettim. Bunu Ralph'a söylediğimde bana, "Evet, telleri ben kestim," dedi. "Saatin tıkırtılarına dayanamıyordum." Hafifçe öfkelenmiştim ama Ralph'ın içinde bulunduğu durumu düşünerek konunun üstünde fazla durmadım. New York'tan ayrıldığımızdan beri bunalımından tamamiyle arınmış gibiydi. Artık Amerika'ya dönmeye karar vermişti.

Gitmeden önce onunla birlikte Hackney'deki kızını görmeye gitmemizi önerdi. Bu en büyük kızı ilk karısındandı. Ralph ondan sıklıkla söz eder, kızının on dört yaşından beri rahibe olmak istediğini ve karısıyla birlikte onu fikrinden caydırmak için ellerinden geleni yapmalarına karşın kızının rahibe okuluna gittiğini söylerdi. Bana kızının on altı yaşındayken çekilmiş bir resmini gösterdi. Kızın güzelliği karşısında büyülendim: İki tane badem gibi koyu renk göz, dolgun bir ağız ve çekici bir gülümseme resimden bana bakıyordu.

Ralph, onu rahibe olmaktan vazgeçirtmek için Paris'e götürdüğünü, gece kulüplerinde danslar ettiklerini söyledi. Karı koca kızlarına Paris'te çok iyi vakit geçirtmişlerdi. Kızlarının da bundan hoşlandığı açıkça belliydi. Ne var ki, hiçbir şekilde rahibe olmaktan vazgeçmemişti. Ralph kızını on sekiz aydan beri görmüyordu. Artık rahibe okulunu bitirmiş ve manastıra çekilmişti.

Manastır, Hackney'in yoksul semtlerinden birinin göbeğinde iç karartıcı ve karanlık bir binaydı. Oraya gittiğimizde bizi baş rahibe karşıladı ve küçük bir odaya aldı. Burada oturduk, bana yıllarca sürmüş gibi gelen uzun bir süre bekledikten sonra Ralph'ın kızı içeri girdi. Yüzündeki o hüzünlü ifade beni çok etkiledi. Yine resimdeki kadar güzeldi ama gülümsediğinde iki dişinin yerinde olmadığını gördüm.

Görünümümüz oldukça garipti. Otuz yedi yaşındaki baba, bacak bacak üstüne atmış sigarasını içerken genç ve güzel kızı karşımızda rahibe giysileri içerisinde oturuyordu. Bir bahane uydurup odadan dışarı çıkmak istedim ama yapamadım.

Canlı ve hayat dolu biri olmasına karşılık onun bu manastırda hayattan tamamiyle uzaklaşmış olduğunu görebiliyordum. Davranışlarında belli bir tedirginlik görülüyordu. Bizlere öğretmen olduğunu söyledi. "Küçük çocuklara bir şeyler öğretmek çok güç," dedi. "Ama eminim zamanla buna da alışacağım."

Ralph kızıyla konuşurken gözlerinde gururla karışık bir parıltı vardı. Kızının rahibe olmasından hoşlandığı açıkça ortadaydı.

Bu denli genç ve güzel olmasına karşın yüzündeki hüzünlü ifadeden bir türlü arındıramıyordu kendini. Ralph'a beşinci karısının nasıl olduğunu sordu. Ralph ayrıldıklarını söyleyince, alaycı bir tavırla bana dönerek, "Elbette," dedi. "Babamın eşlerinin izini sürmem mümkün değil." Buna Ralph da ben de kahkahalarla güldük.

Ralph kızına Hackney'de daha ne kadar kalacağını sordu. Genç rahibe düşünceli bir şekilde başını sallayarak Orta Amerika'ya gönderilme olasılığının söz konusu olduğunu söyledi. "Ama bize ne zaman ve nereye gideceğimizi hiçbir zaman söylemezler ki."

"Sen de o zaman gittiğin yerden babana adresini bildirirsin," dedim.

Duraksadı. "Aslında hiç kimseyle ilişki kurmamalıyız."

"Ailenle bile mi?" dedim.

"Evet," dedi sıradan bir şeyden söz eder gibi davranmaya çalışarak, sonra da babasına dönüp gülümsedi. Aramızda kısa bir sessizlik oluştu.

Gitme zamanımız geldiğinde babasının elini avuçlarının arasına alarak uzunca bir süre tuttu. Geri dönerken Ralph derin düşüncelere dalmıştı, yol boyunca ağzını hiç açmadı. İki hafta sonra New York'taki evinde tabancayla başına ateş ederek intihar etti.

*

Artık H. G. Wells'ı sık sık görüyordum. Baker Caddesinde oturuyordu. Oraya onu görmeye gittiğimde sürekli olarak dört sekreterini de kitapların, ansiklopedilerin üzerine eğilmiş çalışır bulurdum.

"Bu yeni kitabım *The Anatomy of Money*," dedi.

"İşin büyük bir bölümünü onların yapması ilginç doğrusu," dedim şakacı bir tavırla. Kütüphane odasındaki büyük raflar "Biyografi Malzemeleri", "Özel Mektuplar", "Felsefe", "Bilimsel bilgiler" diye etiketlenmiş küçük teneke kutularla doluydu.

Yemekten sonra hâlâ hiç yaşlanmamış Profesör Laski ve daha nice dostları gelirdi. Harold tanıdığım en zeki hatipti. Kaliforniya'da onu Amerikan Baro Kuruluşunda yaptığı bir konuşmada izlemiştim. Konuşması bir saatten fazla sürmüş ve hep doğaçlama konuşmuştu. O akşam H.G.'nin evinde Harold bana sosyalizm felsefesine ilişkin birçok ilginç şey anlattı. Küçük ve önemsiz bir başarının bile çok büyük bir sosyal farklılık yaratacağını söyledi. Bu konuşma H.G.'nin yatma vakti gelinceye dek sürdü. H.G. önce konuklarına sonra da saatine bakarak yatma zamanı geldiğini belirtti.

Wells 1935 yılında beni Kaliforniya'da görmeye geldiğinde, Rusya hakkındaki eleştirilerinden ötürü onu suçladım. Sovyetler'i kötüleyen yazısını okumuştum ve bu yüzden ötürü de her şeyi onun ağzından duymak istiyordum. Onunla konuştuğumda yazılarından çok daha acımasız olduğunu farkettim.

"Ama onları yargılamak için daha çok erken değil mi?" dedim. "İşleri çok güç. İçerden ve dışardan baskı altındalar. Onlara biraz zaman tanımak gerekmiyor mu?"

Bu arada Wells kendine örnek politikacı olarak Roosevelt'i alıyor ve onun yaptıklarından çok hoşlanıyordu. Stalin'le bir söyleşi yaptıktan sonra onu sürekli eleştirmeye başlamıştı. Onun denetimi altındaki Sovyetler Birliği'nin diktatörlükten kurtulmasının mümkün olamayacağını söylüyordu.

"Sen bir sosyalist olarak kapitalizmin çöktüğüne inanıyorsan, sosyalizm Rusya'da başarısızlığa uğrarsa dünya için bir umut kalır mı?" dedim.

"Sosyalizm Rusya'da da, başka bir yerde de başarısızlığa uğramayacak," dedi, "ama bu özel gelişme diktatörlüğe yol açtı."

"Rusya elbette hatalar yaptı," diye karşılık verdim, "ve diğer uluslar gibi hatalarını da sürdürecektir. Bence en büyük yanlışı, devrimden sonra diğer ülkelere olan borçlarını reddetmesi ve bunları Çar'ın borçları olarak ta-

nımlaması. Onları ödememekte haklı olabilir ama bence bu büyük bir hataydı çünkü bütün dünyanın düşmanlığıyla, boykotlarla, askeri saldırılarla sonuçlandı. Bu ona, uzun vadede, ödeyeceği borcun iki misli bir fatura çıkardı."

Wells bu fikre kısmen katıldı ama söylediklerimin teorik olarak doğru olduğunu, gerçeklere uymadığını söyledi; çünkü devrim ruhunu ateşleyen etkenlerden biri de Çar'ın borçlarının reddedileceği açıklamasıydı. Eski rejimin borçlarının ödenmesi halkı galeyana getirirdi.

İtiraz ettim. "Ama Rusya oyunu kurallarına göre oynasa ve bu kadar idealist davranmasaydı kapitalist ülkelerden büyük miktarlarda borç alabilir ve ekonomisini daha hızla düzeltebilirdi. Savaştan sonra kapitalizmde enflasyon ve benzeri değişiklikler oldu. Böylece Rusya hem borçlarını kolayca silebilir hem de bütün dünyada itibar kazanabilirdi."

Wells güldü. "Bunun için artık çok geç."

Onunla değişik ortamlarda defalarca karşılaştım. Güney Fransa'da Rus asıllı sevgilisi için bir ev yaptırttı. Ve şöminenin üzerine de Gotik harflerle şu yazıyı yazdırdı: "Bu evi iki sevgili inşa etti." Bu konuyu ona açtığımda, "Evet," demişti. "Bu yazıyı belki de milyonlarca defa çıkartıp tekrar yerine astık. Her kavgamızda yazıyı ben indiririm, barıştığımızda da o yerine koyar."

1931 yılında Wells iki yıllık bir çalışmanın ürünü olan *The Anatomy of Money* adlı kitabını tamamladı. Çok yorgun bir hali vardı.

"Peki şimdi ne yapacaksın?" dedim.

"Başka bir kitaba başlayacağım."

"Aman Tanrım," diye bağırdım hayretle. "Neden bir süre dinlenip değişik bir şeyler yapmıyorsun?"

"Bunun dışında yapacak başka ne var ki?"

Wells benim neden sosyalizmle bu denli ilgilendiğimi merak ediyordu. Amerika'ya gelip Upton Sinclair'le tanışıncaya kadar böylesi bir ilgimin olmadığını söyledim ona. Öğle yemeği için Pasadena'daki evine arabayla giderken bana yolda kâr sistemine inanıp inanmadığımı sormuştu. Ben de alaycı bir şekilde böyle bir soruya karşılık vermem için yanımda muhasebecimin olmasını gerektiğini söylemiştim. Bu dostça bir soruydu ama sezgilerim bu sorunun cevabının olayın köklerine dek uzandığını söylemişti bana ve o andan itibaren de konuyla ilgilenmeye başlamış ve politikayı yalnızca bir tarihsel olay olarak değil, bir ekonomik sorun olarak da değerlendirmiştim.

Wells altıncı hissim olup olmadığını sordu bana. Ona bir rastlantıdan biraz daha farklı olan bir olayı anlattım. Tenisçi Henri Cochet, ben ve bir arkadaşımız birlikte Biarritz'deki bir bara gitmiştik. Barın bir köşesinde üç tane kumar halkası vardı. Ve her birinin üzerinde de birden ona kadar sayılar bulunuyordu. Yarı şaka yarı ciddi bir şekilde üstümde bazı doğaüstü güçler hissettiğimi söyleyerek üç tekerleği de çevireceğimi ve ilk tekerleğin dokuzda ikincisinin dörtte ve üçüncüsünün ise yedide duracağını söyledim onlara. Evet, birincisi dokuzda, ikincisi dörtte ve üçüncüsü de yedide durdu. Bu milyonda bir şanstı.

Wells bunun tamamiyle bir raslantı olduğunu söyledi. "Ama rastlantının yinelenmesi halinde olayı incelemek gerekir," diyerek çocukken başımdan geçen bir olayı anlatmaya koyuldum. Camberwell Sokağından geçerken manav dükkanının kepenklerinin kapalı olduğunu görmüştüm. Bu alışılmışın dışında bir şey olduğundan dikkatimi çekmişti. İçimden bir ses pencerenin kenarına tırmanıp içeri bakmamı söylüyordu. İçerisi karanlıktı ve kimse yoktu ama tüm mallar yerli yerinde duruyordu ve dükkanın tam ortasında büyük bir kutu vardı. Tiksintiyle geri çekilerek yoluma devam etmiştim. Kısa bir süre sonra mahalle bir cinayet olayıyla çalkalanmaya başlamıştı. Altmış beş yaşında yaşlı bir beyefendi olan Edgar Edwards'ın eski sahiplerini öldürerek beş manav dükkanını ele geçirdiği anlaşıldı. Camberwell'deki o dükkanın içindeki o büyük kutuda ise onun son kurbanları olan Mr. ve Mrs. Darby'yle küçük çocukları vardı.

Ama Wells bunları da ciddiye almayarak herkesin hayatında buna benzer birçok rastlantının sözkonusu olabileceğini ve bunların hiçbir şeyi kanıtlamadığını söyledi. Bu da tartışmanın sonu oldu. Oysa ona küçük bir çocukken London Bridge Yolundaki bir bara su içmek için girdiğimde başıma gelenleri anlatabilirdim. Dükkandan içeri girince bir bardak su istemiştim ve koyu renk bıyıklı şişman bir adam bana bir bardak su uzatmıştı. Nedenini bilmiyorum ama o suyu içememiştim. İçer gibi yapmış ve adam başka bir müşteriyle ilgilenirken de suyu yere dökerek oradan çıkmıştım. İki hafta sonra London Bridge Yolundaki barın sahibi George Chapman, beş karısını da strikninle zehirleyerek öldürme suçundan tutuklanmıştı. Son kurbanı ise bana bir bardak su verdiği gün üst katta ölümle pençeleşiyordu. Chapman ve Edwards idam edildi.

Beverly Hills'deki evimi inşa ettirmeden yaklaşık bir yıl önce imzasız bir mektup almıştım. Mektubu gönderen kişi bir kahin olduğunu ve gördüğü bir rüyada bir yamacın tepesinde kırk pencereli, yüksek tavanlı büyük

bir balo salonu olan bir evin inşa edildiğini yazmıştı. O topraklarda ikibin yıl önce Kızılderili kabilelerin yaşadığını ve bu toprakların büyük bir soykırıma neden olduğunu da belirtmişti. Ev lanetlenmiş olacağından asla ve asla karanlıkta bırakılmamalıydı. Mektupta ayrıca evin içinde hiçbir şekilde yalnız kalmamam ve ışıkları açık bırakmam yazıyordu.

O zamanlar mektubun bir manyak tarafından yazıldığını düşünerek bir kenara atmıştım. Ama iki yıl sonra çalışma masamı temizlerken mektubu bulmuş ve yeniden okumuştum. Son derece büyük bir şaşkınlıkla evin tanımının mektuptakinin aynısı olduğunu görmüştüm. Pencereleri saymamıştım ama sonunda saymaya karar vererek tam kırk tane olduklarını şaşkınlıkla görmüştüm.

Hayaletlere inanan biri olmamakla birlikte bu konuda bir deney yapmaya karar vermiştim. Çarşambaları yanımda çalışanların izin günü olduğundan evde yalnızdım. Onun için de yemeği dışarda yedim. Yemekten sonra hemen eve dönerek kiliselerin uzun ve dar bölümlerine benzeyen yüksek tavanlı balo salonuna gittim. Perdeleri çektikten sonra ışıkları kapattım. On dakika kadar öylece oturdum. Bu yoğun karanlık benim duyularımı harekete geçirmişti ve gözlerimin önünde şekilsiz birtakım şeylerin uçuştuğunu hayal ediyordum. Bunların perdenin arasından sızan mehtabın ışığının kristal sürahiye yansıması olabileceğini düşündüm.

Perdeyi iyice kapattım ve uçuşan şeyler yokoldu. Sonra yeniden karanlığın içerisinde beklemeye başladım. Yaklaşık beş dakika kadar beklemiş olmalıyım. Hiçbir şey olmayınca yüksek sesle konuşmaya başladım: "Eğer burada bir ruh varsa lütfen bana kendini belli edecek bir şeyler yapsın." Bir süre daha bekledikten sonra yine hiçbir şey olmadı. Ben de konuşmamı sürdürdüm: "İletişim kurmamızın bir yolu yok mu? Belki de bir işaret, bir vurma sesiyle iletişim kurabiliriz. Ya da beynim aracılığıyla bunu yapabilir miyiz? Bunların hiçbiri olmazsa soğuk bir esinti bana ruhun varlığını belli edemez mi acaba?"

Bir beş dakika daha böyle oturup bekledim ama herhangi bir işaret gelmedi. Sessizlik çok yoğundu ve beynim tamamiyle durmuş gibiydi. Sonunda sıkılarak bu işten vazgeçip ışığı yaktım. Sonra da oturma odasına gittim. Bu odanın perdeleri açıktı ve mehtabın ışığı piyanoya yansıyordu. Piyanonun başına geçip otururak kendimi parmaklarımın akışına bıraktım. Bir süre sonra çok hoşuma giden bir ezgi duydum ve bu ezgi tüm odayı kaplayıncaya dek defalarca çaldım. Bunu niçin yapıyordum? Bu belki benim aradığım bir işaretti! Aynı ezgiyi çalmayı sürdürdüm. Birden beyaz

bir ışık demetinin beni kuşattığını farkedince kalbim gümbürdeyerek yerimden fırladım.

Kendimi toparladığımda bu olaya akılcı bir çözüm bulmaya çalıştım. Piyano pencerenin yanındaki girintinin içindeydi. O beyaz ışık demetinin tam o sırada evin önünden geçen bir arabanın farları olduğunu farkettim. Kendimi bu görüşe inandırmak amacıyla da bir kez daha piyanonun başına geçip oturarak aynı ezgiyi defalarca çaldım durdum. Oturma odasının ucunda karanlık bir hol ve bunun tam karşısında ise yemek odasının kapısı vardı. Gözümün ucuyla kapının açıldığını ve yemek odasından bir şeyin dışarı çıkarak karanlık holde ilerlediğini gördüm. Bu, gözlerinin etrafında beyaz daireler olan palyaço kılıklı bir dervişe benziyordu. Başımı çevirmeden önce yokoldu. Dehşet içinde ayağa kalkarak onu izlemek istedim ama yokolmuştu. Sinirlerim çok gergin olduğundan böyle hayaller gördüğüme kendimi inandırarak yeniden piyanonun başına döndüm. Bundan sonra hiçbir şey olmayınca bir süre daha bekledikten sonra yatmaya karar verdim.

Pijamalarımı giyip banyoya gittim. Işığı yaktım. Karşımda, banyo küvetinde oturan bir hayalet bana bakıyordu! Çılgın bir şekilde koşarak banyodan çıktım. Bu bir kokarcaydı! Aşağıda gözümün ucuyla gördüğüm aynı yaratıktı ama aşağıda onu daha farklı görmüştüm ya da öyle sanmıştım.

Sabahleyin uşağım kokarcayı bir kafese koydu, zamanla da hayvan evcilleşti. Fakat bir gün ortadan yokoldu ve bir daha da geri gelmedi.

*

Londra'dan ayrılmadan önce York Dükü ve Düşesi beni öğle yemeğine davet etmişti. Sadece Dük, Düşes, Düşes'in annesi, babası ve on üç yaşındaki erkek kardeşinin katıldığı sıcak, samimi bir yemekti. Daha sonra Sir Philip Sassoon telefon etti, Düşes'in kardeşini Eton'a geri götürme görevi kendisine ve bana verilmişti. Görevli iki öğrenci Sir Philip ile bana okulu gezdirdikten sonra bizi çaya davet ettiler, bu arada Düşes'in kardeşi de sessizce peşimizden yürüyordu.

Çay içmeye gittiğimiz pastane küçük ve kalabalık bir yerdi. Dördümüz içeri girip üst kattaki masalardan birine oturduğumuzda Düşes'in kar-

deşi yüz kadar Eton'luyla birlikte dışarıda bekledi. Her şey gayet iyi gidiyordu ki, bana bir fincan çay daha içip içmeyeceğim soruldu, ben de içeceğimi söyledim. Bu, ekonomik bir krize yol açtı. Bizi çaya davet eden gencin yeterli parası yoktu, arkadaşlarıyla özel görüşmeler yapmak zorunda kaldı.

Philip kulağıma eğilip fısıldadı. "Korkarım onları zor durumda bıraktık, ama artık yapabileceğimiz bir şey yok."

Sonunda meseleyi aralarında halledip çay parasını denkleştirdiler. Ama çayımızı alelacele içmek zorunda kaldık çünkü tam bu sırada okulun zili çalmış ve çocukların hemen okul kapısından içeri koşmaları gerektiği için bayağı telaş olmuştu. Bizi içeride okul müdürü karşıladı, Shelly'nin ve birçok ünlünün isimlerini duvarlarına yazdıkları salonu gösterdi. Sonunda bizi yine o iki görevli öğrenciye teslim etti, onlar da Sir Philip ile beni en kutsal odalardan birine, bir zamanlar Shelley'nin kaldığı odaya götürdüler. Ama bizim küçük dostumuz yine dışarda bekledi.

Bizi gezdiren genç ona dönüp müthiş sert bir sesle "Ne istiyorsun sen?" diye sordu.

"O bizimle birlikte," diye atıldı Philip, çocuğun Londra'dan bizimle geldiğini açıkladı.

"Pekâlâ," dedi genç öğrenci sinirli bir tonda. "İçeri gir."

Philip yine kulağıma eğildi. "Böyle kutsal bir yere girmesine izin vererek ona müthiş bir imtiyaz sağlıyorlar."

Soğuk ve karanlık bir akşam Lady Astor'la birlikte bir kez daha Eton'a gitmiştim. Loş koridorda Lady Astor'un oğlunun odasını bulmaya çalışmıştık. Sonunda odayı bulunca kapıyı vurduk.

Solgun yüzlü oğlu bize kapıyı açtı. İçerdeki iki oda arkadaşı şöminenin yanında ellerini ısıtıyorlardı. Odanın havası gerçekten de iç karartıcıydı.

Lady Astor, "Hafta sonunu bizimle birlikte geçirip geçirmeyeceğini öğrenmek istiyordum," dedi oğluna.

Birden kapıda bir tıkırtı oldu ve biz 'girin' diyemeden kapı hışımla açıldı ve karşımızda sarışın, yakışıklı ve kırk yaşlarındaki başöğretmeni bulduk. "İyi akşamlar," dedi Lady Astor'a, beni de başıyla selamladı. Küçük şömineye dayanarak piposunu içmeye koyuldu. Lady Astor'un ziyaretinin zamansız olduğu başöğretmenin her halinden belli oluyordu. Bu yüzden Lady Astor gelişinin nedenini açıklamaya başladı. "Hafta sonu oğlumu alıp alamayacağımı öğrenmek için gelmiştim."

"Ne yazık ki alamazsınız," dedi başöğretmen kesin bir tavırla.

"Oh, lütfen yapmayın. Bu kadar inatçı olmanıza gerek yok."

"İnatçı falan değilim. Size yalnızca basit bir gerçekten söz ediyorum."

"Ama oğlum çok solgun görünüyor.

"Saçma, onun hiçbir şeyciği yok."

Lady Astor yerinden kalkarak başöğretmene yaklaştı. "Oh, lütfen izin verin," diyerek ağlamaya başladı. Bu onun insanları ikna etmek için kullandığı tipik davranışlarından biriydi.

"Lady Astor," dedi başöğretmen. "İnsanları zorlayıp çileden çıkarmak gibi çok kötü bir alışkanlığınız var. Böyle davranmamanızı yeğlerdim."

Bu tavır Lady Astor'un eski haline dönmesine neden oldu.

Nedense konu birden politikaya dönüştü ama başöğretmen konunun tartışmaya dönüşmesini önlercesine kesin ve sesle konuştu: "Bence İngiliz politikasının en büyük sorunu bu olayla kadınların gereğinden fazla ilgilenmelerinden kaynaklanıyor. Size iyi geceler dilerim, Lady Astor." Başıyla bizleri selamladıktan sonra da çekip gitti.

"Ne kadar da sıkıcı bir adam," dedi Lady Astor.

"Oh, hayır hiç de değil anne," dedi oğlu. "Çok şeker biridir o."

Adamın bu anti feminist tavırlarına karşın içtenliği ve dürüstlüğü hoşuma gitmişti.

Ağabeyim Sydney'i birkaç yıldan beri göremediğimden onunla birlikte olabilmek için İngiltere'den Nis'e geçtim. Sydney her zaman 250.000 dolar biriktirir biriktirmez kendini emekliye ayıracağını söylerdi. Oysa, bu rakamın çok daha üzerinde parası olduğunu söylemeliyim. Çok iyi bir iş adamı olmasının yanı sıra yetenekli bir komedyendi de. *Submarine Pilot, The Better Ole, Man in the Box* ve *Charley's Aunt* gibi birçok başarılı filmiyle de sermayesini bir hayli arttırmıştı. Ama artık Sydney söylediği gibi emekli olmuş ve karısıyla birlikte Nis'te oturuyordu.

Yine Nis'te yaşayan Frank J. Gould, kardeşimi görmeye gideceğimi duyunca beni Juan-les-Pins'deki evine çağırdı, ben de kabul ettim.

Nis'e gitmeden önce iki günlüğüne Paris'e gittim. Lancashire'li Sekiz Delikanlı topluluğunda benim de çalıştığım dönemlerde topluluğun bir üyesinin oğlu olan Alfred Jackson, Folies Bergere'de dansediyordu. Onu görmeye gittim. Alfred Jackson ailesinin işleri düzelttiğini ve kendi topluluklarına bağlı birçok topluluk kurulduğunu söyledikten sonra babasının hâlâ hayatta olduğunu da sözlerine ekledi. Prova yaptıkları salona gidersem babasını görebileceğimi belirtti. Seksenini geçmesine karşın hâlâ

dinç ve sağlıklı bir görünümü vardı. "Böyle olacağı kimin aklına gelirdi!" diye sık sık birbirimizin sözünü keserek eski günlerden konuştuk durduk.

"Biliyor musun, Charlie," dedi. "Senin o ince ve kibar yanını hiçbir zaman unutamadım."

*

Sürekli olarak kamuoyunun dikkatlerini kişinin üstünde tutmaya çalışması büyük bir hatadır. Çünkü bu ilgi zamanından önce fırından çıkarılan bir kek örneği balon gibi sönüverir. Bu, benim durumum için de geçerliydi. İlk ilgisizlik basından gelmişti. Artık kamuoyunun ilgisini çekebilecek başka olayların peşine düşmüşlerdi.

Londra ve Paris'te yaşadığım heyecanlardan sonra kendimi yorgun hissediyor ve dinlenmek istiyordum. Juan-les-Pins'deyken, Londra Palladium'da sahneye çıkmam için bir öneri geldi. Ben de onlara yanıt vermek yerine iki yüz pound'luk bir çek yolladım. Bu da doğal olarak bir çekişmenin başlamasına neden oldu. Kral'a karşı gelmiş ve Kraliyet emirlerine kulak bile asmamıştım. Palladium yöneticilerinden gelen mektuba saygısızlık etmiştim. Ayrıca böylesine kısa bir zaman içerisinde sahneye çıkmaya hazırlıklı da değildim.

İkinci bir saldırı birkaç hafta sonra gerçekleşti. Tenis kortunda arkadaşımı beklerken genç bir adam yanıma gelerek kendisinin benim bir arkadaşımın arkadaşı olduğunu söyledi. Ve konuşmaya başladık. Özellikle karşımdakiler iyi bir dinleyiciyse birçok konuda hiç çekinmeden rahatça konuşabilirim. Ayrıca bir de insanları ilk görüşte sevmek ve onlardan hoşlanmak gibi bir zayıflığım vardır. Söz politikadan açıldığında da karamsar bir tavırla Avrupa'nın içinde bulunduğu bu durumun yeni bir savaşa yol açacağını söyledim.

"Beni asla ikinci bir savaşın içine atamazlar," dedi dostum.

"Seninle aynı kanıdayım," diye karşılık verdim. "Başımıza binbir dert açan insanlara karşı kesinlikle saygı duymuyorum. Ayrıca vatanseverlik adına işlenen cinayetlerden de nefret ediyorum."

Daha sonra da saygılı bir şekilde ayrılmıştık. Onunla ertesi akşam buluşmak için sözleştiğimizi hatırlıyorum ama gelmedi. Ve ben bir dostla

konuştuğumu sanırken meğerse bir gazeteciyle konuşuyormuşum! Ertesi gün gazetelerin ilk sayfalarında şu başlık yer almıştı: "Charlie Chaplin vatansever biri değil!"

Bu doğruydu ama o günlerde kişisel görüşlerimin basında yer almasını hiç istemiyordum. Evet ben bir vatansever değildim, bu ahlaki ya da mantıksal nedenlerden ötürü değildi yalnızca, içimde böyle bir duygu hissetmiyordum. Altı milyon Yahudi vatanseverlik adına öldürülürken insan bu kavramı nasıl hoşgörüyle karşılayabilir? Bazıları bu katliamın Almanya'da olduğunu söyleyebilir ama her şeye karşın bu ölüm hücrelerinin şöyle ya da böyle tüm uluslarda bulunduğunu da yadsımamak gerekir.

Ulusal gurur hakkında bağırıp çağırmadım. Eğer biri benim aile geleneklerime, evime ve bahçeme, mutluluk içinde geçen çocukluğuma, ailem ve arkadaşlarıma çamur atacak olsaydı bu duyguyu anlayabilirdim. Ama ne var ki, benim zaten böyle bir geçmişim yoktu. En iyi vatansever duygum yalnızca ve yalnızca alışkanlıklarımla sınırlıdır. Yani ben at yarışlarından, Yorkshire pudding'ten, Amerikan hamburgeriyle Coca Cola'dan çok hoşlanırım ama bugün böylesi ulusal özellikler nedense dünya çapında birvatanseverlik boyutuyla özdeşleştiriliyor. Doğal olarak, yaşadığım ülke düşman saldırısına uğrasa, ben de bir çoğumuz gibi, katlanmam gereken tüm özverilere gık bile demeden katlanırdım. Ama asla ve asla Nazilerin vatanseverlik adına yaptıklarına, işledikleri cinayetlere göz yumamam. Bu yüzden de, yürekten inanmadıkça, politika gerektiriyor diye herhangi bir özveride bulunmaya niyetim yok. Ulusallık adına şehit olmaya niyetim olmadığı gibi, bir başkan, bir başbakan ya da bir diktatör uğruna da ölmek istemiyorum.

Bir iki gün sonra Sir Philip Sassoon beni Vanderbilt Balsan'nın evine öğle yemeğine götürdü. Bu, Güney Fransa'daki en güzel evlerden biriydi. Uzun boylu, ince yapılı, siyah saçlı ve bıyıklı biriyle konuşmaya dalmıştı. Ona Douglas'ın kitabı *Economic Democracy*'den söz ettim. Bu kitaptaki teorilerin dünyanın şu anda içinde bulunduğu sorunların tek çözümü olduğunu söylemiştim. O günle ilgili Balsan'nın anıları şöyleydi: "Chaplin'le konuşmak çok ilginçti. Onun koyu bir sosyalist sempatizanı olduğunu görmemek mümkün değil."

Kitapla ilgili görüşlerimi açıklarken uzun boylu adamın yüzünün aydınlandığını ve gözlerinin hayretle açıldığını farketmiştim. Söylediğim her şeye yürekten katıldığı anlaşılıyordu. Ama tezimin doruğuna ulaştığımda onunla aynı görüşü paylaşmadığımızı yüzündeki düşkırıklığından

anladım. Konuştuğum Sir Oswald Mosley ilerde İngiltere'de kurulacak olan faşist bir örgütün lideri olacaktı.

Ayrıca, Güney Fransa'da Napolyon, Bismarck, Balzcak ve diğerlerinin biyografisinin yazarı olan Emil Ludwig'le de tanıştım. Napolyon'la ilgili oldukça ilginç bir kitap yazmıştı ama kitabında psikolojik incelemelere gerektiğinden fazla yer verdiğinden kitap öyküye dönüşmüştü.

Bana bir telgraf göndererek *City Lights*'ı çok beğendiğini ve benimle tanışmak istediğini belirtmişti. Tahmin ettiğimden çok daha farklı biriydi. Kadınsı dolgun dudakları olan uzun saçlı ve biraz da Oscar Wilde'e benzeyen biriydi. Benim otelimde buluşmuştuk. Dramatik bir tavırla kendisini tanıttıktan sonra bana bir defne yaprağı vermişti. "Roma imparatorluğunda büyük başarı kazanan bir askere de defne yaprağı verilirmiş. Bu yüzden ben de size bu defne yaprağını takdim etmek istiyorum."

Bu coşku dolu duyguyu sindirebilmem birkaç dakikamı almıştı, sonra da onun utangaçlığını örtmek için böyle davrandığını farketmiştim. Onu daha iyi tanımaya başladığımda onun ilginç ve akıllı biri olduğunu gördüm. Bir biyografi yazarken en çok neye gereksinme duyduğunu sordum. "Bazen biyografide taraf tutmak söz konusunu olabiliyor," dedi.

"Birçok dış etken söz konusu olduğundan asıl öykünün yüzde altmışbeşi atılıyor," dedim.

Yemekte bana gördüğüm en güzel şeyin ne olduğunu sordu. Hiç düşünmeden Helen Wills'in tenis oynayışındaki o çekici hareketleri olduğunu söyledim. O da bana Florida kumsallarındaki güneş batışının hiç unutamadığı görüntülerden biri olduğunu söyledi.

Alba Dükünden gelen telgrafta beni İspanya'ya çağırdığı yazıyordu. Ama ertesi gün gazetelerde iri puntolarla şu başlık atılmıştı: "İspanya'da ihtilal oldu." Ben de İspanya yerine Viyana'ya gittim. Buraya ilişkin unutamadığım anım çok güzel bir kızla yaşadığım tutkulu aşk ilişkisiydi. Sonunda bir daha birbirimizi bir daha göremeyeceğimizin bilincinde çılgınlar gibi öpüşmüş ve ayrılmıştık.

Viyana'dan sonra da Venedik'e gittim. Sonbahar olduğundan kent hemen hemen bomboştu. Venedik'i turist zamanı daha çok seviyorum. Turistsiz bir kent bana her zaman sıkıcı ve boğucu gelmiştir. Ayrıca insanlar tatildeyken çok daha anlayışlı ve hoşgörülü oluyorlar, bu da hoşuma gidiyor.

Venedik çok güzel olmakla birlikte bomboş sokakları ve kanallarıyla kasvetli bir havası da vardı. Orada yalnızca iki gece kaldım.

Yeniden Viyana'ya dönüp sevgilimle buluşmayı çok istiyordum ama Paris'te kaçırmak istemediğim bir iki randevum vardı. Avrupa Birleşik Devletleri fikrinin babası ve ateşli savunucusu Aristide Briand'la yemek yiyecektim. Mösyö Briand oldukça sağlıklı biri görünümündeydi. Bu yemek daveti Paris *l'Intrasigeant*'ın yayıncısı Mösyö Balbi'nin evindeydi. İşin en ilginç yanı benim tek kelime Fransızca bilmememden kaynaklanıyordu. Kısa boylu, zeki ve alımlı biri olan kontes Noailles'in İngilizcesi kusursuzdu. Mösyö Briand onu, "Bu günlerde sizi nedense çok seyrek görebiliyoruz," diyerek karşılaşmıştı.

Yemekten sonra da beni Elysee Sarayına götürdüler ve orada bana Legion d'Honneur nişanı verildi.

*

Berlin'e ikinci gidişimde beni karşılayan o korkunç kalabalığın sevinç çığlıklarından söz etmeyeceğim.

Berlin'e demokratik hükümetle York Kontesi olan çok çekici bir kızın konuğu olarak gitmiştim. Bu ziyaretim 1931 yılında Nazilerin Reichstag'da güç kazanmalarından kısa bir süre sonraydı. Basının yarısının bana karşı olduğundan, bir yabancı olarak benden hoşlanmadıklarından ve Almanların böylesi çılgınca gösterilerle kendilerini aptal yerine koyduklarını düşündüklerinden haberim yoktu. Elbette bu Nazi yanlısı basın organlarının görüşüydü ve benim bunlardan hiç haberim olmadığından orada çok güzel günler geçirdim.

Kaiser'in bir kuzeni beni Postdam ve Sans Souci'ye götürmüş, çevreyi gezdirmişti. Tüm o sarayların son derece zevksiz ve kasvetli olduğunu görmüştüm. Gördüklerimi Versailles, Kremlin ve Buckingham saraylarıyla kıyasladığımda bunların ne denli bencilce ve acemice yapıldığı ortaya çıkıyordu. Kaiser'in kuzeninin Sans Souci'nin daha zevkli bir yer olduğunu söylemesine karşılık tüm bunların bir makyaj olduğunu düşünmekten kendimi alamıyordum.

Berlin Polis Müzesini gezerken gördüğüm o korkunç fotoğraflar beni ürkütmüştü. Binadan çıkarken yeniden temiz havayı solukladığım için Tanrıya şükrediyordum.

The Miracle'ın yazarı Dr. von Fulmuller beni evine çağırmıştı. Burada Alman tiyatrosunun önde gelen isimleriyle tanıştım. Başka bir akşamı da Einstein'ların küçük evinde geçirdim. General von Hindenburg'la buluşacaktım ama son dakikada bir mazeret ileri sürdü ve ben de Güney Fransa'ya geri döndüm.

*

Cinsellikden söz edeceğimi ama bunun üzerinde çok fazla durmayacağımı daha önce de söylemiştim. Buna ekleyecek yeni bir şeyim yok. Bununla birlikte döllenme doğanın ana ilkelerinden biridir. İster genç ister yaşlı her erkek bir kadınla karşılaştığında aralarındaki cinselliğin potansiyelini ölçer. Bu en azından benim için her zaman böyle olmuştur.

Çalışma sırasında kadınlar beni hiç ilgilendirmez. Onlarla iki film arasında yapacak bir şeyim olmadığında ilgilenirim. Olay aynen H.G. Wells'in dediği gibidir: "Sabahleyin yazılarını yazarsın, öğleden sonra mektuplarına cevap verirsin, sonra da yapacak bir şey kalmaz. Artık sıkılmaya başladığın an gelmiştir ve bu da seks yapma zamanının geldiği anlamındadır."

Böylece, Cote d'Azur'da yapacak bir şey olmayınca can sıkıntılarımı kolayca geçirebilecek hoş ve çekici bir kızla tanışma fırsatını elde ettim. O da benim gibi serbestti ve birbirimizi fazla tanımaya çalışmadan kabullenmiştik. Bana, genç bir Mısırlı'yla yaşadığı buruk aşk ilişkisinden kendisini henüz kurtardığını söylemişti. Hiç konuşmamıştık ama ilişkimizin niteliği belliydi, benim er geç bir gün Amerika'ya döneceğim somut bir şekilde biliniyordu. Ona haftalık cep harçlığı veriyordum birlikte lokantalara, galalara ve kumarhanelere gittik. Birlikte yemek yedik, dansettik ve bir ilişkide olması gereken şeyleri yaptık. Ne var ki o beklenmedik olay gerçekleşti ve ben duygularımın bu ilişkiye karıştığını farkettim. Aynı zamanda da Amerika'ya geri dönmeyi düşünüyordum. Öte yandan da onu burada bırakmak istemiyordum. Onu terketme düşüncesi canımı çok sıkıyordu. Öylesine neşeli, çekici biriydi ki onu asla bırakamayacağım gibi bir düşünceye kaptırmıştım kendimi. Bununla birlikte ona olan güvenimi sarsan birkaç şey oldu.

Bir akşam gazinoda dansederken biri koluna yapıştı. Bu, bana sık sık sözünü ettiği Mısırlı eski sevgilisiydi. Çok sinirlenmiştim. Birkaç dakika sonra da oradan ayrıldık. Tam otele yaklaştığımız sırada birden eldivenlerini gazinoda unuttuğunu farkederek bana otele gitmemi, kendisinin de hemen geleceğini söyledi. Bu bahanenin altında yatan neden açıkça ortadaydı. Karşı çıkmadan ve ağzımı açıp tek bir kelime bile söylemeden doğruca otele gittim. Aradan iki saat geçmiş ve hâlâ geri dönmemişti. O zaman kesinlikle eldivenin söz konusu olmadığını anladım. O akşam birkaç arkadaşımı yemeğe davet ettim. Hâlâ ortalıkta yoktu. Tam odadan çıkacağım sırada geldi. Yüzü solmuş ve bedeni titriyordu.

"Yemek için geç kaldın," dedim. "Onun için sıcak yatağına dönsen iyi olacak."

İnkar etti yalvarıp ağlamaya başladı ama neden bu denli geciktiğine ilişkin somut herhangi bir şey söylemedi. Mısırlı sevgilisiyle birlikte olduğundan artık adım gibi emindim, kapıyı vurup çıktım.

Sokaklarda kendimi çok yalnız hissederek dolaştım durdum. Otele döndüğümde gitmişti. Paniğe kapıldım. Gerçekten beni terk mi etmişti? Hem de bu kadar çabuk! Odasına gittim, eşyalarının dolapta asılı olduğunu görünce derin bir soluk aldım. Neşeli bir şekilde on dakika sonra odadan içeri girdi ve bana bir sinemaya gittiğini söyledi. Soğuk bir tavırla ertesi sabah Paris'e gideceğimi ve ilişkimizin bittiğini söyledim. Bu onun yüzüne bir tokat gibi çarpmıştı ama hâlâ Mısırlı sevgilisiyle birlikte olduğunu inkar etmeyi sürdürüyordu.

"Aramızdaki her şeyi beni aldatmakla yok ettin," dedim. Sonra da ona yalan söyleyerek onu izlediğimi ve Mısır'lı sevgilisinin oteline gittiğini gördüğümü söyledim. Beni büyük bir şaşkınlık içinde bırakarak bunun doğru olduğunu ama onu bir daha asla görmeyeceğini söyledi.

Ertesi sabah eşyalarımı toplarken sessizce ağlamaya başladı. Her şeyin hazır olduğunu ve beni aşağıda beklediğini söyleyen arkadaşımın yanına inmek üzereydim. İşaret parmağını emerek bir çocuk gibi ağlıyordu. "Lütfen beni bırakma, lütfen...."

"Başka ne yapmamı bekliyordun ki?" dedim, soğuk bir sesle.

"Seninle Paris'e gelmeme izin ver, ondan sonra söz veriyorum seni bir daha asla rahatsız etmeyeceğim."

Öylesine narin ve incinmiş bir hali vardı ki hemen yumuşayıverdim. Paris'e varır varmaz ayrılacağımızdan bunun mutsuz bir yolculuk olacağını ve anlamsız bir şey yaptığını ona anlatmaya çalıştım. Karşı çıkmadan

her şeye katlanabileceğini söyledi. O sabah arkadaşımın arabasıyla üçümüz Paris'e doğru yola çıktık.

Yolculuğumuz oldukça sıkıcı başladı, o sessiz ve içine kapanmış bir halde arabada otururken ben de kibar ama soğuk davranıyordum. Ne var ki yolculuk boyunca bu davranışlarımızı sürdürmemiz mümkün değildi. Arada sırada ortak ilgimizi çeken bir şey görüyor ve ya o ya ben konuşmaya başlıyorduk. Ama yine de aramızda bir mesafe vardı.

Onu oteline bırakıp vedalaştık. Yaptığım her şey için bana teşekkür edip elimi sıkarak otelden içeri girip gözden kayboldu.

Ertesi sabah telefon ederek kendisini yemeğe davet etmemi istedi. Kabul etmedim. Ama arkadaşım ve ben otelden çıkarken onu karşı kaldırımda üstünde kürküyle bizleri bekler bulduk. Böylelikle üçümüz birlikte yemek yedikten sonra Napolyon'dan boşanan Josephine'nin hayatının sonuna dek yaşadığı Malmaison'a gittik. Burası çok güzel bir yerdi, Josephine'nin burada yaşadığı acılar bizim durumumuza çok uyuyordu. Birden kız arkadaşımı yanımda göremeyince onu aramaya çıktım. Onu bahçede bir taşın üstüne oturmuş ağlarken buldum. Bunlara neden olduğumu düşünerek pişmanlık duyuyordum ama onun Mısırlı sevgilisini de unutamazdım doğrusu. Böylece Paris'te ayrıldık ve ben Londra'ya geri döndüm.

*

Londra'da Galler Prensiyle defalarca karşılaştım. İlk karşılaşmamız arkadaşım Lady Furness aracılığıyla olmuştu. Tenisçi Cochet, iki arkadaşı ve ben çok ünlü bir lokantada yemek yerken Prens'le Lady Furness içeri girmişlerdi. Thelma masamıza bir not yollayarak kendilerine daha sonra Rus Kulübünde katılmamızı önermişti.

Bu çok güzel bir karşılaşma diye düşünmüştüm. Tanıştırıldıktan sonra Prens içkilerimizi ısmarlamış ve sonra da Lady Furness'i dansa kaldırmıştı. Masaya geri döndüklerinde de Prens yanıma oturmuş ve benimle konuşmaya başlamıştı. "Amerikalısınız değil mi?"

"Hayır, İngilizim."

Şaşırmıştı. "Ne zamandan beri Amerika'dasınız?"

"1910 yılından beri."

"Oh," diyerek düşünceli bir şekilde başını sallamıştı. "Savaştan önce?"

"Öyle sanıyorum."

Güldü.

Konuşmanın akışı içerisinde o akşam Chaliapın'ın benim için bir parti vereceğini söyledim. Prens çocukça bir tavırla gelmek istediğini söyledi. "Varlığınızla Chaliapin'i gururlandırır ve mutlu kılarsınız, efendim," dedim.

Tüm akşamı Chaliapın'in seksen yaşındaki annesinin yanında otururak geçiren Prens, yaşlı kadın yatmaya gittikten sonra biz..ere katılmış ve birlikte hoşça vakit geçirmiştik.

Ve şimdi de Galler Prens'i Londra'daydı ve beni Ford Belvedere'deki evine davet etmişti. Yenilenmiş ve oldukça basit bir zevkle döşenmiş olan bu eski konağın yemekleri müthişti. Prens de çok hoş bir evsahibiydi. Bana konağı gezdirdi. Oldukça mütevazi döşenmiş yatak odasında yerde kırmızı ipek bir halı, yatağın başında da kraliyet arması vardı.

O akşam biri bize Amerika'da çok yaygın bir oyun olan 'Frank Estimations'ı göstermişti. Herkese üzerinde çekicilik, zeka, kişilik, yakışıklılık, içtenlik, espri yeteneği ve uyumluluk gibi özellikler yazılı kartlar veriliyordu. Konuklardan biri odadan dışarı çıkıyor ve kendi yetenekleriyle ilgili dürüst bir tahminde bulunarak kartındaki sıfatlara birden ona kadar puan veriyordu. Örneğin ben kendime espri yeteneği için yedi, cinsel çekicilik için altı, yakışıklılık için altı, uyum sağlama için sekiz ve içtenlik için ise dört puan vermiştim. Bu arada salonda kalan konuklar dışarda bekleyen kişi için kendi değerlendirm lerini yapıyorlardı. Sonra da dışardaki içeri alınıyor ve önce kendisi için verdiği puanlar dinleniyor, sonra da konukların değerlendirmesine geçiliyordu.

Sıra Prens'e geldiğinde, cinsel çekicilik için kendine üç puan verdiğini söyledi. Oysa konukların bu konudaki ortalama puanı dörttü; bazı kartlarda ise iki puan verildiği ortaya çıkmıştı. Yakışıklılık için Prens kendisine altı puan vermişti, konukların ortalama puanı ise sekizdi ve ben de ona yedi puan vermiştim. Çekicilik konusunda kendisine beş puan vermiş, konukların ortalama puanıyla benim verdiğim puan sekizdi. İçtenlik içinse Prens kendine tam puan olan on puanı layık görmüştü. Oysa ben ona bu konuda beş puan vermiştim, konukların ortalama puanı ise üç buçuktu. Prens öfkelenmişti. "İçtenliğin en önemli özelliğim olduğuna inanıyordum oysa," demişti.

Küçük bir çocukken bir keresinde bir süre Manchester'da yaşamıştım. Artık o sıralarda yapacak fazla bir işim olmadığından Manchester'a gidip bir süre yaşadığım kenti dolaşmanın iyi olabileceğini düşündüm. Manchester bir sanayi kenti olmasına karşılık nedense bende hep duygusal bir çağrışım yapar. Belki de bu orada yaşayan insanların kişiliklerinden kaynaklanıyordu. Bir araba kiralayarak kuzeye doğru yola çıktım.

Yolda daha önce hiç görmediğim Stratford-on-Avon'da durdum. Oraya cumartesi akşamı geç saatte varmıştım. Akşam yemeğinden sonra Shakespeare'in evini bulma umuduyla yürüyüşe çıktım. Ortalık oldukça karanlıktı ama içgüdüsel bir şekilde bir köşeyi döndüm ve bir evin önünde durdum. Bir kibrit yakarak evin duvarındaki tabelaya baktım. 'Shakespeare'in Evi' yazıyordu. Hiç kuşkusuz çok iyi bir varlık bana yol göstermişti.

Ertesi sabah Stratford Belediye Başkanı Sir Archibald Flower otele gelerek beni Shakespeare'in evine götürdü. Burayı bu ünlü ozanla bağdaştırmam çok zordu. Böylesine bir dehanın burada yaşamış olabileceğine ve her şeye burada başladığına inanmak çok güçtü. Bir çiftçinin oğlunun Londra'ya göç ederek başarılı bir tiyatro oyuncusu ve tiyatro sahibi olabileceğini hayal etmek kolaydır. Ama aynı kişinin büyük bir ozan, tiyatro yazarı olabileceğini düşlemek; yabancı saraylar, kardinaller, krallar hakkında bu kadar derin bilgi sahibi olabileceğine inanmak benim için inanılması çok güç bir olguydu. Shakespeare'in yapıtlarını kimin yazmış olduğu beni pek ilgilendirmiyor, bu Bacon, Southampton veya bir başkası olabilir. Ama Stratford'lu küçük oğlan çocuğu olabileceğini hayal bile edemiyordum. Bunları yazan her kimse çok aristokrat bir tavrı vardı. Dil bilgisi kurallarının böylesine hiçe sayılması yalnızca soylu ve yüksek düzeyde bir beynin sonucu olabilir. Bu kulübeyi gördükten ve onun yalnız çocukluğu, okula karşı ilgisizliği, hayata karşı serserice tavrı ile ilgili bilgileri duyduktan sonra böylesine büyük bir değişim geçirerek dünyadaki en büyük şair olabildiğine inanabilmem çok zordu. En büyük dehaların yapıtlarında başlangıçlar çok sadedir. Ama benzeri bir şeyi onun yapıtlarında görmek olanaksızdır.

Stratford'dan arabayla yola devam ederek öğleden sonra saat üç civarında Manchester'e vardım. Günlerden Pazardı ve Manchester sokaklarında hiç kimse yoktu. Arabama binerek Blackburn'e doğru yola koyuldum ben de.

Küçük bir çocukken *Sherlock Holmes*'le turneye çıktığımızda Blackburn en beğendiğim kasabaydı. O günlerde küçük bir pansiyonda haftalığı

ondört şilinge bir oda tutmuştum. Boş zamanlarımda da pansiyonun oyun odasında bilardo oynardım. İngiltere'nin ünlü cellatı Billington da oraya sık sık gelirdi ve onunla birlikte bilardo oynamak beni çok gururlandırırdı.

Öğleden sonra saat beş olmasına ve hava iyice karamış olmasına karşılık o küçük pansiyonu buldum ve tanınmadan orada bir kadeh içki içtim. Pansiyon el değiştirmişti ama eski dostum bilardo masası hâlâ oradaydı.

Daha sonra da karanlık sokaklardan geçerek pazar alanına gittim. Politikadan söz edenlerin çevresinde birkaç kişi toplanmıştı. O günlerde İngiltere politik açıdan büyük bir bunalımdaydı. Bir konuşmacıdan diğerinin yanına gidiyor sosyalizmden, komünizmden ve Douglas Planından söz eden konuşmalarını dinliyordum. Ne var ki bu Douglas Planı sıradan bir işçinin anlayabileceği kadar yalın değildi. Bir muhafazakar konuşmacı şöyle diyordu: "Hükümetin işsizlere yaptığı bitmek tükenmek bilmeyen yardımlar ülkemizi mahvediyor." Bu görüşe şaşırmıştım. Kendimi tutamayarak, "Bu yardımlar olmasaydı İngiltere de olmazdı," deyiverdim.

Politik bakış alaycıydı. İngiltere'de dört milyon işsiz vardı ve bu rakam her geçen gün daha da artıyordu. Bununla birlikte İşçi Partisinin önerileri Muhafazakar Partininkinden pek farklı değildi.

Woolwich'e giderek Liberaller adına konuşan Mr. Cunningham Reid'i dinledim.

Bol bol siyasetten konuşmasına karşılık herhangi bir söz vermiyordu. Yanımda oturan genç bir kız sonunda dayanamayarak bağırdı. "Bu saçma sapan konuşmaları bir yana bırak da dört milyon işsizle nasıl başa çıkacağını anlat bize. Biz de o zaman senin partine oy verip vermeyeceğimize karar veririz."

Bu kız, İngiltere'deki politik bakışın bir örneğini oluşturabilirse İşçi Partisinin şansının büyük olduğunu düşünüyordum... ama yanıldım. Snowden'in radyo konuşmasından sonra Muhafazakarlar büyük çoğunluğun desteğini kazandı. İngiltere'den ayrıldığımda bu parti iktidar yolunda emin adımlarla gidiyordu oysa Amerika'ya ayak bastığımda neredeyse politika sahnesinden silinmiş gibiydiler.

*

Tatilin en iyisi bile boş bir uğraştan başka bir şey değildir. Avrupa'nın tatil yörelerinde gereğinden fazla dolaşmıştım ve bunun nedenini de biliyordum. Kendimi çaresiz ve bıkkın hissediyordum. Sinema sanayiinde ortalığı sesli filmler kapladığından ileriye yönelik ne tür bir plan yapmam gerektiğine henüz bir karar verememiştim. *City Lights*'in büyük bir başarı kazanmasına ve sesli filmlerin tümünden de çok para getirmesine karşılık bundan sonra yapacağım bir diğer sessiz filmin aynı başarıyı kazanmayacağını sezinliyor ve ayrıca eski kafalı biri olarak nitelendirilmekten de fena halde korkuyordum. Sessiz filmlerin sanatsal içeriklerinin, diğerlerine oranla daha fazla olmasına karşılık sesli filmlerde kişilerin çok daha çarpıcı olduklarını kabul etmek zorundayım.

Ara sıra sesli film yapma olasılıklarını da düşünmüyor değildim ama sessiz filmlerimde elde ettiğim o müthiş başarıyı elde edemeyeceğimi bildiğimden bu düşünce beni hasta ediyordu. Ayrıca böylesi bir şeye kalkışmak serseri tiplememden kesinlikle vazgeçmem anlamına gelecekti. Bazı dostlarım serserinin konuşmasını önermişlerdi. Ağzından çıkacak ilk sözcükle kişiliği tamamiyle değişeceğinden bu öneri düşünülemezdi bile.

İşte bu karamsar düşüncelerim yolculuğumu uzatmama neden olmuştu. Ama bir yandan bilinçaltım sürekli olarak, "Hollywood'a geri dön ve hemen çalışmaya başla!" diye emrediyordu bana.

Kuzeye yaptığım yolculuktan sonra Londra'ya geri döndüm. Artık bu kez kesinlikle geri dönmeye kararlıydım. Tam yolculuk hazırlıklarına başladığım bir sırada Douglas Fairbanks'ın St. Moritz'den yolladığı telgrafı aldım. Bu, benim tüm planlarımı değiştirdi. Telgrafta, "St Moritz'e gel. Senin gelişini kutlamak için Tanrıya kar ısmarladık. Seni bekliyoruz. Sevgiler, Douglas," diye yazıyordu.

Telgrafı okuduktan hemen sonra kapım vuruldu. "Girin!" diye seslendim gelenin garson olduğunu düşünerek. Onun yerine karşımda Cote d'Azur'da büyük aşk yaşadığım kız arkadaşımı gördüm. Şaşırmış ve tedirgin olmuştum. "İçeri girsene," dedim soğukça.

Harrods'a giderek kayak için gerekli alışverişleri yaptıktan sonra, Bond Cadddesine giderek bir kuyumcudan arkadaşımı çok memnun eden bir bilezik aldık. Bir iki gün sonra da St. Moritz'e gittik. Douglas'ı görmek dünyamı aydınlatmıştı, Douglas da mesleğiyle ilgili benim yaşadığım çelişkiyi yaşamasına karşılık bu konuyu hiç açmadık. Yalnızdı, Mary'le ayrıldıklarını düşünüyordum. Bununla birlikte kaydık, daha doğrusu nasıl kayılacağını öğrendik.

Kaiser'in oğlu eski Prens de bizim otelde kalıyordu ama onu hiç görmedim.

Ağabeyim Sydney'i de St Moritz'e çağırdım. Beverly Hills'e çok acele dönmeme gerek olmadığından Kaliforniya'ya Uzak Doğu yoluyla dönmeye karar verdim. Sydney de Japonya'ya kadar bana arkadaşlık etmeyi kabul etti.

Napoli'de kız arkadaşımla vedalaştıktan sonra yola çıktık. Ama bu kez arkadaşım çok neşeliydi. Ağlamıyordu eskisi gibi. Artık kendini benden iyice soyutladığını anlamıştım. Zaten İsviçre'deki berberliğimizde de eskiye oranla daha soğuk bir hava sezinlemiştim. İyi birer dost gibi birbirimizden ayrıldık. Gemi limandan uzaklaşırken o da benim serseri tiplememin yürüyüşüyle rıhtımda bize el sallıyordu. Bu, onu son görüşüm olmuştu.

Yirmi Üç

Uzak Doğu'yla ilgili birçok kitap olduğu için okuyucumu bu konuya ilişkin ayrıntılı bilgiler vererek sıkmayacağım. Öte yandan orada benim de karıştığım garip şeylere değinmeden geçemeyeceğim. Lafcadio Hearn'ın Japonya'yı anlatan kitabını daha önce okumuştum. Bu kitapta tanımlanan Japon kültürü ve tiyatrosu beni çok çekmişti.

Japon bandıralı bir gemiyle Ocak ayının soğuk rüzgârlarını arkamızda bırakarak Süveyş Kanalı'na girdik. İskenderiye'de gemiye Arap ve Hintli yolcular bindi. Bu yolcular benim dünyamda yeni bir ufuk açmışlardı. Araplar seccadelerini güverteye serip yüzlerini Mekke'ye çevirerek namaz kılıyorlardı.

Ertesi sabah ise Kızıl Deniz'e gelmiştik. Bir akşam gemideki Japon lokantasında Japon yemekleri yemiştik. Pilavın üstüne biraz çay dökmenin pilavın tadını nasıl değiştireceğini kaptanımızdan öğrenmiştim. Gemi kıyıya yanaşırken yolcuları bir heyecan sarmıştı. Japon kaptanımız ertesi sabah Kolombo'da olacağımızı söyledi. Seylan adası çok hoş bir yer olmakla birlikte biz bir an önce Bali ve Japonya'ya gitmek için can atıyorduk.

Bundan sonraki durağımız Singapur'du. Burayla ilgili hiç unutamadığım anım ise, New World Amusement Park'ındaki Çinli aktörlerin gösterileriydi. Geleneksel türde pagoda üstünde yapıyorlardı gösterilerini. Gördüğümüz oyun tam üç gece sürmüştü. Bazen insanın karşısında konuşulan dili anlamaması daha da iyi oluyor. Final sahnesindeki müziğin mistik havasıyla genç kızın oyunu bizi büyülemişti.

Sydney Bali adasına gitmemizi önererek, adanın doğa güzellikleriyle alımlı kadınlardan söz edince ilgimi çekti. Sabah adadaydık. Çevresindeki yüksek dağları kaplayan beyaz bulutlar adaya hoş bir görünüm veriyordu. O günlerde ne doğru dürüst bir liman ne de havaalanı olduğundan sandalla tahta iskeleden kıyıya çıkılıyordu.

İçinde on ya da yirmi ailenin yaşadığı duvarla çevrili yerleşim merkezlerinden geçtik. Doğa güzellikleri gittikçe artıyordu. Pirinç tarlalarından geçtik. Birden Sydney beni diriğiyle dürttü. Yol boyunca bir dizi kadın göğüsleri ortada, bellerine sardıkları bir kumaş parçasıyla, içi meyve dolu sepetleri başlarının üstünde taşıyorlardı. Kadınların bazıları gerçekten de

çok güzeldi. Şöförün yanında oturan Türk asıllı Amerikalı rehberimiz tepkimizi görmek için bize döndü. Bu kadınları oraya sanki özellikle getirmiş gibi bir havası vardı.

Denpasar'daki otel yeni yapılmıştı. Her odanın kendi balkonu vardı. Yatak odaları ise temiz ve rahattı.

Amerikalı sulu boya ressamı Hirschfeld ve karısı iki aydan beri Bali'de yaşıyorlardı ve bizi evlerine çağırdılar. Bu evde onlardan önce Meksikalı sanatçı Miguel Covarrubias oturmuştu. Bu evi Bali'li bir asilden kiralamışlardı ve haftada onbeş dolar vererek gerçek bir aristokrat gibi yaşıyorlardı. Yemekten sonra Hirschfelds, Sydney ve ben yürüyüşe çıktık. Gece karanlık ve sıcaktı. Bir yaprak bile kıpırdamıyordu. Birden denizin üstünde uçuşan alevler gördük, alevler dalga dalga çevreye yayılıyordu. Tam karşı yönden de müzik sesi geliyordu. "Bir yerde parti var," dedi Hirschfeld. "Hadi biz de gidelim."

İki yüz metre kadar gittikten sonra bir grup yerlinin bulunduğu bir yere geldik. Erkekler ayakta durup birbirleriyle konuşurlarken kadınlar da bağdaş kurmuş oturuyorlardı. Yanlarına iyice yaklaştığımızda on yaşlarında iki kızın ortada kendilerinden geçmiş bir şekilde dansettiklerini gördük. Bir süre sonra bu dansa diğerleri de katıldı. Olağanüstüydü. Dansın sonunda dansedenler birden durdular ve kalabalığın arasına karıştılar. Alkış falan yoktu – Bali'liler asla alkışlamazlar; onlarda sevgi ve teşekkür sözcükleri de yoktur.

Müzisyen ve ressam Walter Spies bizim kaldığımız otele geldi, birlikte yemek yedik. Onbeş yıldan beri Bali'de yaşıyordu ve Bali dilini kusursuz biliyordu. Yerel müzik parçalarından birçoğunu yeniden piyano için düzenlemişti. Bize bir iki parça çaldı. Biraz Bach konçertolarını andırıyordu. "Bali'lilerin müzik zevki oldukça gelişmiş," dedi. Bizim modern cazımızı bile yavaş ve sıkıcı buluyorlarmış. Mozart onlara göre aşırı duygusalmış. Müzik kalıpları ve ritmi kendilerinkine çok benzediğinden onlar yalnızca Bach'la ilgileniyorlardı. Oysa onların müzikleri bana soğuk, kaba ve biraz da tedirgin edici gelmişti.

Yemekten sonra Spies bizi ormandaki kırbaçlama törenine götürdü. Oraya ulaşmak için orman da yaklaşık dört mil kadar yürümek zorunda kaldık. Oraya vardığımızda yaklaşık onbeş metre uzunluğundaki mihrabın çevresini saran kalabalığı gördük. Göğüsleri ortada genç kızlar, yine her zaman olduğu gibi başlarının üstüne meyve sepetleri taşıyorlardı. Bir dervişe benzeyen rahip beline kadar uzun saçları ve uzun beyaz giysisiyle mihraba

yaklaşan halkı kutsuyordu. Rahip duasını bitirdikten sonra kalabalığı kurbaçlamaya başladı. Kötü ruhlardan arınmak için yapılan bir törendi bu.

Hoşumuza giden birçok yere girip çıktık, horoz dövüşlerini izledik, günler ve geceler süren dini törenlerle festivallere katıldık.

Bir gece geç saatlerde Spies ve ben uzun boylu bir Amazon kadınının fener ışığında dansedişini izledik. Genç görünümlü bir adam ara sıra ona ne yapması gerektiğini söylüyordu. Daha sonra da bu adamın kızın babası olduğunu öğrendik. Spies adama yaşını sordu.

"Deprem ne zamandı?" dedi adam.

"Oniki yıl önce."

"O zaman üç çocuğum da evliydi," dedi adam. Sonra da cevabının pek yeterli olmadığını sezinleyerek eklemişti: "Ben iki bin dolar yaşındayım." Hayatı boyunca ne kadar para harcadığını açıklamıştı.

Birçok yerleşim bölgesinde tavuk kümesine dönüştürülmüş yepyeni gıcır gıcır limuzinler gördüm. Bunun nedenini sordum Spies'e. "Yerleşim merkezleri komünist kurallara göre yönetiliyor. Kazançlarını vadeli hesaba yatırıyorlar. Ve sonuçta da ellerinde büyük miktarlarda para birikmiş oluyor. Bir gün bir otomobil satıcısı onlara Cadillac limuzinler satmak için elinden geleni ardına koymamış. Bunlar da ilk birkaç gün arabaların benzini bitinceye dek gezip dolaşmışlar ve çok eğlenmişler. Ama günlük masrafını ortaya çıkardıklarında bunun aylık kazançlarıyla eşdeğerde olduğunu görmüşler, kullanacaklarına tavukların emrine bırakmayı yeğlemişler."

Bali'lilerin espri anlayışı bize benziyordu. Fıkralarının çoğu belden aşağıydı ve kelime oyunlarına bayılıyorlardı.

Bali tek kelimeyle bir cennetti. Yerel halk yılın dört ayını pamuk tarlasında çalışarak geçiriyor, geri kalan sekiz ayı ise sanat ve kültüre ayırıyordu. Tüm adada eğlence bedavaydı. Bir kasaba diğer bir kasaba için gösteriler düzenliyordu. Ama artık cennet onları terketmek üzereydi. Eğitim onlara göğüslerini kapamalarını öğretmişti. Bir Batılı gibi davranmaları gerektiğine onları inandırmıştı.

Japonya'dan ayrılmadan önce Japon sekreterim Kono, gerekli tüm hazırlıkları kendisinin yapmak istediğini söyledi. Hükümetin konuklarıydık. Kobe limanında bizi karşılayan kalabalığın yanı sıra gemimizin üstünde dolaşıp gemiye üzerinde "hoşgeldiniz" yazılı kağıtlar atan birçok küçük uçak da vardı. Rıhtımda bekleşen rengarenk kimonolar kirli ve koyu renkli binalarla ilginç bir çelişki içindeydi. Bu benim hayatım boyunca gördüğüm en duygusal ve en heyecanlı kalabalıktı.

Hükümet bizi Tokyo'ya götürmesi için özel bir tren vermişti emrimize. Her istasyonda kalabalık ve heyecan giderek artıyordu ve platformlarda bize armağanlar vermek üzere genç kızlar bekleşiyordı. Orada öylece durup bekleşen kızlar renkli kimonoları içinde bir çiçek tarlasını andırıyordu. Tokyo'da yaklaşık kırk bin kişinin bizi istasyonda karşılamak için bekleştiği tahmin edilmişti. Bu itiş kakış ve telaşta Sydney'in ayağı bir yere takılarak yere düştü.

Uzak Doğunun gizemli mistik havası herkesin ağzındadır. Önceleri ben Avrupalıların bunu abarttığını sanıyordum oysa bu ülkenin havasındaydı. İnsan bu mistisizmi soluyabiliyordu. Otele giderken kentin sessiz ve sakin bir bölümünden geçtik. Arabamız birden yavaşlayarak İmparatorun sarayına yakın bir yerde durdu. Kono arabanın penceresinden merakla arkaya doğru baktı, sonra bana döndü ve garip bir öneride bulundu. Arabadan inip saraya doğru hafifçe eğilerek imparatoru selamlamak ister miydim acaba?

"Bu bir gelenek mi?"

"Evet," dedi sıradan bir tavırla. "Eğilip selamlamak zorunda değilsin, yalnızca arabadan in, bu yeter."

Bizi izleyen iki üç arabanın dışında çevrede kimseler olmadığından bu öneri doğrusu beni çok şaşırtmıştı. Eğer bu gerçekten de bir gelenekse kamuoyu da bunun bilincinde olacak ve çevrede kalabalık toplanmış olacaktı. Her neyse bununla birlikte ben yine de arabadan inerek imparatoru selamladım. Arabaya geri döndüğümde Kono'nun yüzünde rahatlamış gibi bir ifade vardı. Sydney bunun oldukça garip bir öneri olduğunu ve Kono'nun garip davrandığını düşünüyordu. Kobe'ye geldiğimizden beri endişeli bir hali vardı Kono'nun. Ona bu konuyu açtığımda bugünlerde biraz fazla çalıştığını söyleyerek sorumu geçiştirmişti.

O gece hiçbir şey olmadı ama ertesi sabah Sydney oturma odasından içeri hışımla girdi. "Bu işten hiç hoşlanmadım," dedi. "Çantalarımı karıştırmışlar ve tüm evraklarımı darmadağın etmişler." Bunun o kadar önemli bir şey olmadığını söyledim ona. Ama hiçbir şey onu yatıştıramıyordu. "Burada bir şeyler dönüyor," dedi. Gülerek ona aşırı kuşkucu davrandığını söyledim.

O sabah bir hükümet görevlisi bizimle ilgilenmek için görevlendirildiğini, eğer herhangi bir yere gitmek istersek bunu Kono aracılığıyla ona bildirmemiz gerektiğini söyledi bize. Sydney gözetlendiğimiz ve Kono'nun bizlerden bir şeyler sakladığı konusunda ısrar edip duruyordu. Ko-

no'nun her geçen dakika daha da endişeli ve garip davrandığını kabul etmeliyim.

Sydney'in kuşkuları hiç de yersiz değildi çünkü o gün çok garip bir şey oldu. Kono, bir tüccarın ipek üstüne yapılmış porno resimlerini göstermek için beni evine davet ettiğini söyledi. Kono'ya adama bu tür şeylerle ilgilenmediğimi söylemesini söyledim. Kono'nun çok endişelenmiş bir hali vardı. "Resimleri otele bırakmasını söyleyeyim mi?" dedi.

"Asla," dedim. "Ona yalnızca zamanını boşa harcamamasını söyle, yeter."

Duraksadı. "Bu insanlar hayır cevabına alışık değillerdir."

"Sen neden söz ediyorsun?"

"Şey, birkaç gündür beni tehdit edip duruyorlar; böylesi şeyler Tokyo'da çok büyük boyutlara ulaşabilir."

"Saçmalama," dedim. "O zaman biz de polise haber veririz."

Ama Kono başını iki yana salladı.

Ertesi akşam Kono, ağabeyim ve ben lokantanın özel bir bölümünde yemeğimizi yerken altı genç adam içeri girdi. Biri Kono'nun yanına oturarak kollarını göğsünün altında kavuşturdu, diğerleri de ayakta kalarak volta atmaya başladılar. Oturan adam bastırmaya çalıştığı bir öfkeyle Kono'ya Japonca bir şeyler söylüyordu. Söylediği bir şeyden ötürü Kono'nun yüzü birdenbire kireç gibi oldu.

Yanımda silah falan yoktu. Buna karşın, tabancamı çıkarıyormuş gibi yaparak elimi ceketimin arasına soktum ve haykırdım: "Burada neler olup bitiyor?"

Kono başını tabağından kaldırmayarak mırıldandı: "Onun resimlerini görmeyi reddetmekle atalarına hakaret ettiğini söylüyor."

Elimi ceketimin içinden çekmeyerek ayağa fırladım ve öfkeyle genç adama baktım. "Bütün bunlar da ne demek oluyor?" Sonra da Sydney'e dönerek, "Gidelim buradan. Kono bize hemen bir taksi çağır," dedim.

Sokağa çıktığımızda hepimiz derin bir soluk almıştık. Taksi bizi bekliyordu, arabaya binip otelimize geri döndük.

Bu esrarengiz olay ertesi gün başbakanın oğlu bizleri Suami güreş maçına çağırdığında doruk noktasına ulaştı. Oturmuş maçı izlerken görevli bir memur Ken Inukai'nın omuzuna hafifçe vurarak kulağına bir şeyler fısıldadı. Inukai, bize dönerek acil bir işi çıktığını ve gitmesi gerektiğini ama daha sonra geleceğini söyleyerek yanımızdan ayrıldı. Maçın sonuna doğru geri geldiğinde ise yüzü bembeyazdı ve elleri titriyordu. Hasta olup

olmadığını sordum. Başını iki yana sallayarak olmadığını söyledi, sonra da birden yüzünü elleriyle kapadı. "Babam öldürüldü," dedi.

Onu otel odamıza götürerek kendisine biraz konyak verdik. Sonra da bize olanları anlattı: Altı hava harp okulu öğrencisi Başbakanlık konutunun kapısındaki korumaları öldürmüş ve babasının özel bölümüne girmişler. Burada karısı ve kızıyla birlikte oturan babasını görmüşler. Öyküntün geri kalan bölümünü Inukai'ye annesi anlatmıştı. Katiller yirmi dakika boyunca tabancalarını babasının şakağına dayamış bir şekilde dururlarken başbakan da onları yatıştırmaya çalışmış ama başaramamış. Hiçbir şey söylemeden tetiği çekmek üzerelerken babası ailesinin önünde böyle bir şey yapmamaları için yalvarınca karısı ve kızıyla vedalaşmasına izin vermişler. Başbakan daha sonra oldukça soğukkanlı bir şekilde katilleri yandaki odaya götürmüş, büyük bir olasılıkla orada da onları yatıştırmaya çalışmış olmalı. Bu arada karısıyla kızı acı içinde yan odada bekleşirlerken birden patlayan tabancaların sesini duymuşlar.

Cinayet Inukai güreşlerdeyken olduğu için kendisinin suçlanmasının mümkün olmadığını söyledi bizlere. Aksi halde babasını öldürmekle suçlanabilirdi.

Onu yalnız bırakmayarak evine birlikte gittim ve babasının öldürüldüğü odayı gördüm. Halının üstündeki kanlar henüz kurumamıştı. Evin içinde kameraman ve gazetecilerden geçilmiyordu ama fotoğraf çekmelerine izin verilmiyordu. Bununla birlikte beni bir kenara çekerek bir açıklama istediler. Ben yalnızca bunun hem aile hem de ülke için korkunç bir trajedi olduğunu söylemekle yetindim.

Bu olaydan sonraki gün eski başbakanla resmi bir toplantıda buluşacaktım ama doğal olarak bu toplantı iptal edildi.

Sydney bu cinayetin o esrarengiz olayla bir türlü bir ilişkisi olduğunu ve olaya bizim de katıldığımızı söyledi. "Başbakanın altı kişi tarafından öldürülmesi ve o gece yemek yerken lokantaya altı kişinin gelmesi bence basit bir rastlantıdan daha öte bir şey," dedi.

Alfred A.Knopf tarafından yayınlanan Hugh Byas'ın yazdığı *Government by Assassination* adlı kitabı okuyuncaya dek benim de bir ucundan karıştığım bu gizemi tam olarak çözememiştim. Kitapta, Japon toplumunda Siyah Ejderha adındaki grubun eylemlerini yoğun bir şekilde sürdürdüğü sarayı ve imparatoru selamlamanın onların fikri olduğunu yazıyordu. Başbakanı öldürenlerin davasıyla ilgili bölümü aynen aşağıya alıyorum:

Olayın elebaşısı Teğmen Seishi Koga olaydan sonra mahkemeye su-

ikastçıların Parlamento binasını bombalamayı tasarladıklarını açıkladı. Plana göre bombayı halkın oturduğu balkondan aşağıya atacaklar ve genç teğmenler de bu arada parlamento üyelerini öldüreceklerdi. Başka bir plana göre ise Charles Chaplin'i Japonya gezisi sırasında öldürmek söz konusuydu. Başbakan Mr Chaplin'i çaya davet etmişti. Teğmenler başbakanla konuğu çay içerken salona dalacaklar ve Mr Chaplin'i oracıkta öldüreceklerdi.

HAKİM: Chaplin'i öldürmeyi düşünmenin amacı neydi?

KOGA: Chaplin Birleşik Devletler'de çok ünlü biri ve kapitalist dünyanın sevgilisi. Onu öldürmekle Amerika'yla aramızda bir savaş çıkacağına inanıyorduk. Ve böylelikle de bir taşla iki kuş vurmuş olacaktık.

HAKİM: Bu harika planınızdan neden vazgeçtiniz öyleyse?

KOGA: Çünkü gazetelerde bu davetin henüz kesinleşmemiş olduğunu okumuştuk.

HAKİM: Başbakanlık konutuna saldırı düzenlemenin amacı neydi?

KOGA: Siyasi partinin başkanı da olan başbakanı devirmek. Başka bir deyişle hükümeti tam kalbinden vurmak istiyorduk.

HAKİM: Başbakan'ı öldürmeye kararlı mıydınız?

KOGA: Evet, kararlıydım. Ama bununla birlikte ona karşı kişisel bir düşmanlık yoktu içimde.

Aynı sanık, bir komedyenin öldürülmesiyle Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya'ya saldırmayacağına sonunda karar verdiklerinden Chaplin'i öldürmekten vazgeçtiklerini de açıkladı.

Katillerin planları doğrultusunda hareket ettiklerini ama sonra benim Amerikalı olmayıp İngiliz olduğumu anladıklarında da 'Oh, çok affedersiniz,' diyerek vazgeçtiklerini düşünüyordum.

Her şeye karşın Japonya gezimiz hiç de fena sayılmazdı. Kabuki tiyatrosu tahminlerimin çok ötesinde ilginç gelmişti bana. Kabuki, eski ve çağdaş tiyatronun bir karışımıydı. Buradaki en önemli unsur, aktörün ustalığından kaynaklanıyordu. Batılı değerlerimize göre, onların tekniklerinin kesin ve katı sınırları vardı. Gerçekçilik etkileyici bir şekilde ortaya çıkmadığında bunun sözü bile edilmiyordu. Örneğin biz Batılılar bir düello sahnesinde mutlaka somut gerçeklere ilişkin bir iki unsuru oyuna katarız. Oysa Japonlar'da böylesi bir uygulama kesinlikle yoktu. Birbirlerinden iyice uzakta döğüşerek birisi kılıcıyla karşısındakinin kafasını kesiyormuş gibi bir hareket yaparken diğeri de onun ayağına kılıcı saplıyormuş gibi yapı-

yordu. Her oyuncunun kendine has zıplaması, sıçraması ve dansı vardı. Baleye benziyordu.

Tiyatro oyunlarının çoğunda ironi ana tema olarak sürekli karşımıza çıkıyordu. Bir tür Romeo ve Jüliet uygulaması olan bir dram izlemiştim. Oyun Japonların üç yüz yıldan beri kullandıkları döner sahnede sergileniyordu. Birinci sahnede zifaf odasında genç çifti görürüz. Bu birinci sahne boyunca genç sevgililer ailelerinin barışmasını ümit ederler. Ama gelenekler baskın çıkar. Her iki tarafın ailesi de katı ve hoşgörüsüzdür. Bundan ötürü de sevgililer geleneksel Japon yöntemiyle intihar etmeye karar verirler, her biri üzerinde öleceği çiçekli halıyı seçer; damat önce gelini öldürecek, sonra da kılıcının üstüne yüzüstü düşecektir.

İki sevgilinin ölüm hazırlıkları yapması izleyicileri güldürmüştü. Zifaf gecesi gelinle damadın ölüm hazırlığı yapması izleyicilere çok komik gelmişti. Yaklaşık on dakika kadar güldüler. Sonra da gelin çiçekli halının üstüne oturdu, boynundaki eşarbı çıkardı; bu arada da damat kılıcını kınından çıkararak yavaşça geline doğru yaklaştı. İşte tam bu sırada döner sahne hareket etmeye başladı ve sahne değişerek evin dış mekanı ortaya çıktı. İzleyiciler yoğun bir sessizlik içinde oturuyorlardı. Bir süre sonra sahneye yaklaşan insanların sesleri duyuldu. Bunlar genç çifte ailelerinin kendilerini affettiğini söylemeye gelen arkadaşlarıydı. Bu haberi kimin vereceğini tartışmaya başladılar. Sonra da genç çifte bir seranat verdiler, hiçbir karşılık almayınca da kapıyı vurmaya başladılar.

"Onları rahatsız etmeyelim," dedi içlerinden biri. "Ya uyuyorlar ya da meşguller." Şarkılarını sürdürerek ayak uçlarına basarak sahneden çıktılar. Son kişiyle birlikte de perde kapandı.

Japonya'nın Batı çağdaşlığı virüsünden daha ne kadar uzak kalabileceği doğrusu ilginç bir sorudur. Ay ışığına bakmak, çay törenlerindeki o sessiz meditasyon gibi kültürlerinin tipik özelliklerinden haz duymaktan vazgeçmiyorlar. En azından şimdilik.

Tatilimin artık sonuna gelmiştim, bunun çoğundan hoşlanmakla birlikte bazı anlar da oldukça iç karartıcı geçmişti. Milyonlarca işsiz ve aç insanın hemen yanı başında çöplere dökülen yiyecekler görmüştüm.

Bir yemekte masadakilerden biri ciddi ciddi daha fazla altın bulamazsak durumun asla düzelmeyeceğini söylemişti. Otomasyon sorununun işsiz sayısını arttırdığını söylediğimde ise bir başkası sorunun kendi kendine çözüleceğini çünkü zamanla emeğin ucuzlayacağını ve otomasyonla rekabete girebileceğini söyledi. Karamsarlık dayanılmaz boyutlardaydı.

Yirmi Dört

Beverly Hills'deki evime geldiğimde bir süre oturma odasında öylece ayakta durdum. Akşam olmak üzereydi ve akşam güneşi odayı doldurmuştu. Her şey ne kadar da güzeldi. Ağlayabilirdim. Sekiz aydır burada değildim ve bununla birlikte geri döndüğüm için mutlu olup olmadığımdan henüz emin değildim. Kafam karışıktı, ileriye yönelik hiçbir planım yoktu, kendimi oldukça huzursuz ve yoğun bir yalnızlığın içinde hissediyordum.

Hayatıma renk katabilecek biriyle karşılaşma umuduyla Avrupa'ya gitmiştim. Ama hiçbir şey olmamıştı. Karşılaştığım kadınların hiçbiri kafamda canlandırdığım tipe uymamıştı. Ve şimdi yeniden Kaliforniya'da tek başımaydım. Bu arada Douglas'la Mary de ayrılmışlardı.

Yalnız yemekten hiç hoşlanmamakla birlikte o akşam yemeğimi tek başıma yiyecektim. Birden fikir değiştirerek arabaya atladığım gibi Hollywood'a gittim ve arabayı bir yere parkederek Hollywood Bulvarında uzun bir yürüyüşe çıktım. Sanki oradan hiç ayrılmamışım gibi her şey yerli yerindeydi.

Sokaklarda gezinirken kendimi emekliye ayırıp her şeyi satarak Çin'e yerleşmeyi düşünmeye başladım. Hollywood'da kalmamı gerektiren bir şey kalmamıştı. Sessiz film dönemi sona ermişti ve ben de sesli filmlerle mücadele etmek istemiyordum. Ayrıca kendimi bu olayların dışında hissediyordum. İçimde hiç utanç duymadan sıkılmadan o akşam yemeğe davet edebilecek kadar yakın bir dostum var mı diye düşünmeye çalıştım ama ne yazık ki kimse gelmedi aklıma. Eve döndüğümde menajerim Reeves arayarak her şeyin yolunda gittiğini söyledi. Ama onun dışında başka telefon da gelmedi.

Sıkıcı bürokratik işler için stüdyoya gitmek soğuk duşun altına girmeye benziyordu. Öte yandan *City Lights*'ın çok iyi iş yaptığını duymak beni sevinçten havaya uçuruyordu. Şimdiye kadar net üç milyon dolar kazanmıştık ve her ay yüzbin doların üstünde çekler geliyordu. Reeves, Hollywood'daki bankaya gidip yeni müdürle tanışmamın iyi olacağını söyledi. Yedi yıldan beri bir bankadan içeri adımımı atmadığımdan bu öneriyi geri çevirdim.

Kaiser'in torunu Prens Louis Ferdinand bir gün stüdyoya telefon etti

ve daha sonra da onunla benim evde buluşarak birlikte yemek yedik ve aramızda çok ilginç bir konuşma geçti. Zeki ve çekici biri olan Prens, Birinci Dünya Savaşından sonra Almanya'daki devrimden "Komik Opera" diye söz ediyordu. "Büyükbabam Hollanda'ya gitmişti," dedi. "Ama bazı akrabalarım Potsdam'daki sarayda kalmayı yeğlediler. Bir yerlere gitmekten ödleri kopuyordu. Sonunda devrimciler saraya yürümüşler ve onlara bir not gönderip kendilerini teslim alıp alamayacaklarını sormuşlar bizimkilerle yaptıkları görüşmelerde, kendilerine her türlü güvenliğin sağlanacağını ve herhangi bir şeye gereksinmeleri olursa hiç çekinmeden merkeze telefon etmelerini söylemişler. Bizimkiler kulaklarına inanamamışlar. Daha sonra da hükümet mal varlıklarının bir listesini istediğinde, bizimkiler buna kaçamak cevaplar vererek daha fazla şey istemeye başlamışlar Prens olayı özetleyerek sözlerini şöyle bağladı: "Rusya'daki devrim gerçek bir trajediydi, oysa bizimki bir şaka gibiydi."

Amerika'ya döndüğümden beri harika bir şeyler oluyordu. Ekonomik terslikler bir felaket olmasına karşın Amerikan halkının büyüklüğünü ortaya çıkarmıştı. Koşullar daha da kötüleşmişti. Öyle ki, bazı eyaletlerde tahta üzerine paraya benzer bir şeyler bastırılmış, satışlarda kullanılıyordu. Bu arada Hoover asık bir suratla oturuyordu. Çünkü aşağı halk tabakalarının eline geçeceğini varsayarak yüksek kademelere dağıttığı para işe yaramamış ve bütün bu trajedinin arasında seçim kampanyası sırasında eğer Franklin Roosevelt başa geçerse sistemin tümden bozulacağına ilişkin atıp tutmuştu.

Ame ne yazık ki Franklin D. Roosevelt iş başına geldi ve ülke de bir zarar görmedi. "Unutulmuş Adam" konuşması Amerikan politikasını daldığı derin uykudan uyandırdı ve Amerikan tarihinde en önemli dönemlerden biri başlamış oldu. Bu konuşmayı Sam Goldwyn'nin yazlık evinde radyodan duymuştum. Colombia Yayın Ağından Bill Paley, Joe Schenck, Fred Astaire'le karısı ve diğer konuklarla birlikte radyonun çevresinde otururak bu konuşmayı dinlemiştik. "Korkmamız gereken tek şey korkunun kendisidir", bu sözcükler havaya bir güneş ışığı gibi yayılmıştı. Ama ben hâlâ emin değildim. Benim gibi kuşkulu olanlar da vardı. "Gerçek olamayacak kadar iyi her şey," dedim.

Roosevelt başa geçer geçmez sözleriyle ilgili eyleme başladı. Bankaların batmasını önlemek için onları on gün süreyle kapattı. İşte o dönem Amerika'nın en iyi zamanıydı. Bütün dükkanlar krediyle satışa başlamıştı. Sinema biletleri de krediyle alınabiliyordu.

Roosevelt ve "beyin takımı" yeni durumla ilgili programlarını oluşturana dek herkes son derece sağlıklı bir davranış içindeydi.

Yargı organları oluşabilecek her türlü acil durum için hazırlıklıydı: Toptan satışlardaki dolandırıcılıkları önlemek için çiftçi kredileri çıkartılmıştı. Büyük projelere para yardımı yapılıyordu. Asgari ücret yükseltilmişti, çalışma saatleri kısaltılmış, daha çok iş olanağı sağlanmıştı ve işçi sendikaları destekleniyordu. Bu durum biraz fazla ileri gitmişti. Karşı cephe, bu sosyalizmdir, diye bağırıyordu. Ne olursa olsun, bu durum kapitalizmi batmaktan kurtarmıştı. Amerika Birleşik Devletleri tarihinde en önemli reformlara bu dönemde başlanmıştı. Amerikan halkının yapıcı bir hükümete ne kadar kolaylıkla uyum sağladığını görmek çok hoştu.

Hollywood da yaşam biçimini değiştiriyordu. Sessiz sinemanın birçok yıldızı ortadan yok oldu. Yalnızca birkaçımız kalmıştık. Şimdi artık sesli filmlerden söz ediliyordu. Sinema bir anda çok soğuk ve ciddi bir endüstriye dönüşmüştü. Ses teknisyenleri stüdyoları yeniliyorlar ve karmaşık aletlerle sistemler geliştiriyorlardı. Her yer oda büyüklüğünde kameralarla doluydu. Karmaşık radyo aygıtları yerleştiriliyor ve etraftan binlerce elektrik teli geçiyordu. Adamlar, Mars'tan gelmiş savaşçılar gibi çevrede dolaşıyor, aktörler rol yaparken kulaklıklı insanlar çevrede kol geziyor, tepeden balık oltaları gibi mikrofonlar sarkıyordu. Her şey çok karışık ve bunaltıcıydı. Etrafta bu kadar ıvır zıvır varken nasıl yaratıcı olunabilirdi ki? Bütün bunlardan nefret ediyordum. Bir süre sonra bu karmaşık aletlerin taşınabilir şekle dönüşebileceği ve kameraların yer değiştirebileceği ve bütün bu alet edavatın uygun miktarlarla kiralanabileceği ortaya çıktı. Bu gelişmelere karşılık kendimde yeniden çalışmaya başlayabilecek gücü hissetmiyordum.

Hâlâ her şeyi satıp Çin'e yerleşmeyi düşünüyordum. Hong Kong'da çok iyi koşullarda yaşayabilir ve sinemayı bir kenara atarak keyif çatabilirdim.

Üç haftayı başıboş dolaşarak hiçbir şey yapmadan geçirmiştim. Bir gün Joe Schenck telefon ederek hafta sonu için beni yatına davet etti. Joe genellikle Avalon yakınlarındaki Catalina Adasına seyrederdi. Konukları genellikle yalnızca poker oynamaktan hoşlanan sıkıcı kimseler olurdu ve ben poker oynamaktan hoşlanmıyordum. Ne var ki ilgimi çekecek başka şeyler de vardı. Joe yatını her zaman güzel kızlarla doldururdu ve ben kendimi perişan bir şekilde yalnız hissettiğimden dünyamı aydınlatacak bir olayla karşılaşmayı çılgınca ümit ediyordum.

Ümitlerim boşa çıkmadı. Paulette Goddard'la tanıştım. Neşeli ve eğlenceli bir kişiliği vardı ve bir akşam bana konuşma sırasında kocasından aldığı nafakayı bir film şirketine yatırmayı düşündüğünü söyledi. Evrakları yanındaydı. Bundan vazgeçmesi için neredeyse gırtlağına yapıştım. Para yatıracağı şirket belli ki Hollywood'un üçkağıtçı firmalarından biriydi. Uzun bir zamandan beri sinema dünyasında olduğum için kendi filmlerimin dışında hiçbir filme para yatırmanın yatırım değil kayıp olduğunu söyledim, benim filmlerimin bile bir ölçüde rizikolu olabileceğini sözlerime ekledim. Hearst bile bu işte büyük miktarlarda paralar kaybettiğine göre onun gibi bir amatörün şansı ne olabilirdi ki? Sonunda onu fikrinden caydırabilmiştim. Bu da arkadaşlığımızın başlangıcı oldu.

Paulette'le beni birbirimize bağlayan şey yalnızlıktı. O, New York'tan yeni gelmişti ve kimseleri tanımıyordu. Hafta arasında yapacak çok şey vardı; Paulette, Sam Goldwyn'nin filmlerinden birinde çalışırken ben de kendi işlerimle uğraşıyordum. Ama Pazar günleri çok sıkıcıydı. Sıkıntıdan arabayla gezmeye çıkıyorduk. Aslında Kaliforniya'nın tüm kıyı şeridini dolaşmıştık. Yapacak hiçbir şey yok gibiydi. En heyecan verici maceramız San Pedro limanına gidip lüks yatlara bakmaktı. Bu yatlardan biri satılıktı. Bu tür bir yat hoşuma gidebilirdi.

"Eğer böyle bir yatın olsaydı," dedi Paulette. "Pazar günleri ona atlar ve Catalina'ya gidip bir güzel eğlenirdik." Ben de bu yüzden yatı satın almak için gerekli araştırmaya başlamıştım. Yatın sahibi film kameraları imalatçısı olan Mr Mitchell bize yatı gezdirdi. Oraya gitmekten utanıncaya dek haftada üç kez limana giderek yata baktık durduk. Öte yandan Mr Mitchell yat satılıncaya kadar dilediğimiz gibi gelip yata bakmamızın bir sakıncası olmadığını söylemişti.

Paulette'e haber vermeden yatı satın aldım, Catalina'ya gitmesi için gerekli hazırlıkları yaptırdım ve kendi aşçımla işinin uzmanı kaptan Andy Anderson'u da yata bindirdim. O Pazar artık yola çıkmak için gerekli her hazırlık yapılmıştı. Paulette ve ben erkenden yola çıktık, o her zamanki gibi yine arabayla gezeceğimizi sanıyordu. Evde bir fincan kahve içtikten sonra kahvaltımızı başka bir yerde yapmaya karar vermiştik. Paulette birden San Pedro limanı yolunda olduğumuzu farketmiş ve "Yine tekneye bakmaya gitmiyoruz, değil mi?" diye sormuştu şaşkınlıkla.

"Karar vermeden önce son bir kez daha bakmak istiyorum."

"O zaman sen yalnız git, ben sürekli oraya gitmekten utanıyorum," dedi küskün bir tavırla. "Arabada oturup beklerim seni."

Limana geldiğimizde onu arabadan indirmek için elimden geleni yaptım ama nafile. "Hayır, ben gelmeyeceğim. Ama lütfen elini çabuk tut, daha kahvaltımızı yapmadık."

İki dakika sonra geri dönüp onu zorla arabadan çıkararak tekneye bindirdim. Masada mavi ve pembe desenli sofra örtüsünün üstünde yine aynı renklerde porselen çay takımları vardı. Mutfaktan beykın ve yumurta kokuları geliyordu. "Kaptan bizi kahvaltıya çağırdı," dedim. Paulette mutfağa doğru bakınca aşçıyı tanıdı. "Evet," dedim. "Sen pazarları hep bir yerlere gitmek isterdin. Kahvaltıdan sonra biz de Catalina'ya yüzmeye gidiyoruz." Sonra da ona yatı satın aldığımı söyledim.

Tepkisi oldukça komikti. "Dur bir dakika," dedi. Yerinden kalktı, tekneden çıktı ve yaklaşık yirmi metre kadar liman boyunca koştu, sonra da yüzünü elleriyle kapadı.

"Hey! Kahvaltın soğuyor," diye bağırdım.

Yata geri geldiğinde şöyle dedi: "Bu şoku atlatmak için böyle davranmak zorundaydım."

Sonra da Japon aşçımız Freedy gülümseyerek kahvaltımızı getirdi. Kahvaltıdan sonra da motoru çalıştırdık ve Pasifik Okyanusuna açılarak Catalina'ya doğru yola çıktık. Orada dokuz gün kaldık.

*

Hâlâ çalışmayı düşünmüyordum. Paulette'le birlikte zaman öldürmek için akla gelen her saçmalığı yaptık. Yalnız kalmak ve düşünmek istemiyordum. Ama onunla birlikte geçirdiğim güzel günlerde sürekli olarak içimde bir suçluluk duyuyordum. Burada ne arıyordum? Neden işimin başında değildim?

Bu duygular yetmezmiş gibi genç bir eleştirmenin *City Lights*'a ilişkin yazdıkları oldukça canımı sıkmıştı. Filmin çok iyi olduğunu ama duygusallığın ağır bastığını ve bundan sonra yapacağım filmlerde biraz daha gerçekçi olmam gerektiğini söylüyordu. Birden onunla aynı görüşte olduğumu farkettim. Ne yapacağımdan tam olarak emin olabilseydim bu genç eleştirmene gerçekçilik dedikleri şeyin aslında yapay, sıkıcı ve anlamsız bir şey olduğunu ve filmlerde gerçeğin değil düş gücünün önemli olduğunu söylerdim.

Bir sessiz film konusunun kafamda yavaş yavaş canlanmaya başladığını bir gün şaşkınlıkla farkettim. Kentucky'deki bir yarışı kazanan atlete gümüş kupanın verileceği töreni görmek için Paulette'le birlikte Tijuana'ya gitmiştik. Kupayı Paulette'in vermesini istemişler ve güneyli aksanıyla bir iki şey söylemesini rica etmişlerdi. Onun mikrofondan gelen sesini duyduğumda şaşkınlıktan ağzım bir karış açık kalmıştı. Brooklyn'li olmasına karşılık kusursuz bir taklit yeteneği vardı. Bu da onun oyunculukta çok başarılı olabileceğini düşünmeme neden oldu.

Böylece kamçılanmış oldum. Paulette düşüncelerimi harekete geçirmişti. Benim bir serseri, onun ise kimsesiz ve başıboş dolaşan biri olarak kalabalık bir trende karşılaştığımızı varsayıyordum. Serseri kibar bir şekilde bu yalnız kadına yerini verir. Senaryoyu bunu temel alarak kuracak ve filme kahkaha unsurları serpiştirecektim.

Sonra da birden New York *World* için genç bir gazetecinin benimle yaptığı söyleşi aklıma geldi. Detroit'e gideceğimi öğrenince bana orada güç koşullarda çalışan fabrika işçilerinden söz etmiş ve işçilerin dört beş yıllık bir çalışmadan sonra sinir krizleri geçirdiğini anlatmıştı.

İşte bu konuşma *Modern Times*'ı yapmama neden olmuştu. Bu filmde zaman kazanma unsuru olarak yemek makinesini kullanmıştım. Böylelikle işçiler öğle tatillerinde bile ara vermeden çalışabileceklerdi. Fabrika sahnesi serserinin sinir krizi geçirmesiyle doruk noktasına ulaşıyordu. Film olayların doğal akışı içerisinde sürüyordu. Serseri iyileştikten sonra tutuklanıyor ve ekmek çalmaktan tutuklanan başıboş bir kadınla tanışıyordu. İçinde birçok tutuklunun bulunduğu bir polis kamyonetinde karşılaşmışlardı. O andan itibaren de filmin ana teması bu iki serserinin çağdaş dünyaya uyum sağlamasıyla ilgiliydi. Grevlere, ayaklanmalara ve işsizliğe birlikte göğüs germeye başlamışlardı. Paulette paçavralar içindeydi. Yüzünü kirli göstermesi için kömürle boyadığımda neredeyse ağlayacaktı. "Bunlar güzellik unsurları," diyerek onu ikna etmiştim.

Bir artistin güncel giysiler içinde çekici olması çok kolaydır ama *City Lights*'da olduğu gibi çiçekçi kız giysileri içinde çekici görünmek güçtür. *The Gold Rush*'taki kadın sanatçının kostümünün hazırlanmasında böyle bir sorunla karşılaşmamıştık. Oysa *Modern Times*'da Paulette'in kostümleri bir Dior giysisi kadar ince düşünmeyi ve çok çalışmayı gerektiriyordu. Eğer serseri bir kadının kostümleri özen gösterilmeden hazırlanırsa kesinlikle inandırıcı olamaz. Bir sokak serserisi ya da bir çiçekçi kızın kostümlerini düşünürken amacım bu kostümlerde şiirsel bir etki yaratıp söz konusu sanatçının kişiliğinden uzaklaşmamaktı.

Modern Times'ın açılış gecesinden önce birkaç eleştirmen filmin komünist içerikli olduğuna ilişkin bazı söylentiler duyduklarını yazmışlardı. Bunun, filmin öyküsünün kısa bir özetinin basında çıkmasından ötürü kaynaklandığını sanıyordum. Bununla birlikte bazı liberal görüşlü eleştirmenler filmin ne komünizmi savunduğunu ne de karşı olduğunu yazmışlar, benim hangi tarafı tutacağımı bilmediğimden dem vurmuşlardı. İlk haftaki gösteride filmin gişe rekoru kırdığını ama ikinci hafta izleyici sayısında belirgin bir düşüş saptandığını belirten raporlar almak kadar hiçbir şey insanın sinirini bozamaz. Bu yüzden New York ve Los Angeles'deki açılış gösterilerinden sonra tek istediğim filmle ilgili hiçbir şey duyamayacağım bir yere kaçmaktı. Böylelikle Honolulu'ya gitmeye karar vererek Paulette ve annesini de yanıma alarak yola çıktım. Bu arada da bürodaki elemanlarıma filmle ilgili hiçbir haber almak istemediğimi kesin bir dille belirttim.

*

Los Angeles'den yola çıkıp San Fransisko'ya geldiğimizde sağnak halde yağan bir yağmur bizi karşıladı. Hiçbir şeyin neşemizi kaçırmasına için vermemeye kararlı olduğumuzdan yağmura aldırmadan kıyıya çıkıp alışveriş yaptık, sonra da gemiye geri döndük. Bir deponun önünden geçerken üzerinde "Çin" yazan birçok paket gözüme ilişti. 'Hadi oraya gidelim!"

"Nereye?" dedi Paulette.

"Çin'e."

"Dalga mı geçiyorsun?"

"Bunu ya şimdi yaparız ya da hiçbir zaman."

"Ama yanımda fazla eşya yok ki."

"İstediğin her şeyi Honolulu'dan alabilirsin," dedim.

Deniz yolculuğundan daha çok insanı rahatlatan hiçbir şey olmadığından bence tüm gemilere "Her Derde Deva" adını vermeliler. İnsanın endişeleri, korkuları anında yokoluyor, insan kendini denizin akışına kaptırıyor. Ama gemi kıyıya yanaştığında tüm bu rahatlatıcı duygular yerini gerçek dünyanın o tatsız tuzsuz olaylarına bırakıveriyor.

Gemimiz Honolulu'ya yanaştığında dehşet içinde *Modern Times*'ın

reklam panolarını gördüm. Kıyıda beni bekleyen yüzlerce gazeteci vardı. Artık hiçbir yere kaçamazdım.

Bununla birlikte kaptan beni başka bir adla kayıt defterine geçirdiğinden aynı olayla Tokyo'da karşılaşmayacağımdan emindim. Japon yetkililer pasaportumu gördüklerinde kendilerini kaybettiler. "Niçin bize geleceğinizi haber vermediniz?" Japonya'da kaldığımız süre boyunca hükûmetin bir görevlisi yanımızdan bir an ayrılmadı. San Fransisko'dan Honolulu'ya giderken tüm yolculuk boyunca hemen hemen hiçbir yolcuyla konuşmamıştık ama Hong Kong'a geldiğimizde korktuğumuz başımıza gelmişti. Uzun boylu bir iş adamı, "Charlie," diyerek yanımıza yaklaşmış ve "Seni beş yıldan beri burada görevini sürdüren Connecticut'lı bir rahiple tanıştırmak istiyorum. Peder burada çok yalnızlık çektiğinden Amerikan gemilerini karşılamak için her cumartesi Hong Kong'a gelir," demişti.

Rahip, uzun boylu, otuz yaşlarında, kırmızı yanaklı ve yakışıklı biriydi. Önce ben içki ısmarladım, sonra Amerika'lı dostum ve son olarak da rahip içkilerimizi ısmarladı. Başlangıçta çevremiz hiç de öyle kalabalık değildi ama saatler ilerledikçe etrafımıza yaklaşık yirmibeş kişi doluşmuş ve herkes sırayla birbirine içki ısmarlamaya başlamıştı. Çevremizdekilerin sayısı bir süre sonra otuzbeşe yükseldi, bu arada sürekli olarak içkilerimiz tazeleniyordu. Aramızdan birçoğunu daha ayık olanlar gemiye taşımak zorunda kalmıştı. Öte yandan hiçbir içkiyi kaçırmayan rahip hâlâ gülümseyerek herkesle rahatlıkla konuşabiliyordu. Bir süre sonra gitmek üzere ayağa kalktım, rahip elini uzattı, el sıkıştık. Elimde sert ve kabuğumsu bir şey duyumsadım. Ve avucunu çevirip baktım. Beyaz bir noktanın çevresinde yarık ve çatlaklar vardı. "Umarım cüzzam değildir," dedim şaka yollu. Gülümseyerek başını salladı. Bir yıl sonra rahibin cüzzamdan öldüğünü duyduk.

Hollywood'dan beş ay uzak kaldık. Bu yolculukta Paulette'le ben evlendik. Daha sonra da Singapur'dan bir Japon gemisine binerek Amerika'ya döndük.

Yolculuğumuzun ilk günü kamarama bir not getirdiler. Notta, bu notu yazan kişiyle benim birçok ortak dostumuz olduğu, yıllardır bir türlü tanışmadığımız için artık Güney Çin Denizi'nin tam ortasındayken bu fırsatı değerlendirmemiz gerektiği yazıyordu. Not, "Jean Cocteau" imzasıyla bitiyordu. Mektupta, yemekten önce kamaramda bir şeyler içmeyi öneren bir not vardı. Hemen onun bir sahtekar olabileceği aklıma geldi. Öyle ya, bu Paris'li köylü Güney Çin Denizinin ortasında ne arıyordu? Aslında Cocteau, Fransız gazetesi *Figaro* adına bu yolculuğa çıkmıştı.

Cocteau tek kelime İngilizce konuşmadığı gibi ben de Fransızca bilmiyordum ama sekreteri çok az İngilizce bildiğinden çevirmenliğimizi yapıyordu. O akşamı hayat ve sanat konularına ilişkin görüşlerimizi tartışarak geçirdik. Çevirmenimiz yavaş ve duraksayarak konuşurken Cocteau ellerini göğsünün üstüne koymuş gerçek bir makineli tüfek gibi soluk almadan anlatıyor ve bir yandan da bana ve çevirmene bakıyordu. Sonra da çevirmenimiz tekdüze bir sesle anlatılanları bana kendi dilimde anlatmaya çalışıyordu. "Mr. Cocteau... siz bir şairsiniz... der... yani müthiş bir güneş ışığının şairisiniz... ve kendisi de... gecenin şairiymiş."

Cocteau, çevirmen sözlerini bitirir bitirmez hemen bana dönerek başını hızla salladıktan sonra konuşmaya başladı yine. Onun konuşması bitince de ben felsefe ve sanattan söz etmeye koyuldum. Bir fikir birliği karşısında olduğumuzda çevirmenimizin şaşkın bakışları arasında ayağa kalkıp kucaklaşıyorduk. Bu soylu davranışımız defalarca tekrarlandı ve sabahın dördüne dek konuştuk durduk. Ertesi gün de saat birde yemekte buluşmak üzere sözleştik.

Ama o gece birbirimizden beklediğimiz her şeyi elde ettiğimiz için artık ortada bir heyecan falan kalmamıştı. Bundan dolayı ertesi günkü yemek randevusuna ikimiz de gitmedik. Öğleden sonra da birbirine tıpatıp benzeyen özür mektuplarımızı yolladık. Mazeretlerimizi ileri sürerken herhangi bir buluşma günü belirlemeye özen göstermiştik.

Akşam yemek salonuna girdiğimizde Cocteau köşede arkası bize dönük oturuyordu. Ama sekreteri bizi görmüş ve Cocteau'ya söylemişti. O da kısa bir duraksamadan sonra başını çevirerek benim mektubumu elinde sallayarak gösterdi. Ben de aynı şeyi yapınca ikimiz de gülmeye başladık. Sonra da bakışlarımızı birbirimizden uzaklaştırarak tüm dikkatimizi elimizdeki menüye verdik. Önce Cocteau yemeğini bitirdi ve garsonlar yemeklerimizi servis yaparken telaşla bizim masanın yanından geçti. Bununla birlikte salondan dışarı çıkmadan önce başını çevirerek güverteyi göstererek, "Orada görüşürüz," gibilerinden bir işaret yaptı. Ben de kabul edercesine başımı hafifçe eğdim. Ama daha sonra onun orada olmadığını görünce rahat bir soluk aldım.

Ertesi sabah güvertede tek başıma yürüyordum. Birden dehşet içinde Cocteau'nun uzaktan bana doğru geldiğini gördüm. Tanrım! Kaçacak bir delik aradım, ama sonra o beni gördü ve büyük salondan içeri giriverdi. Bu davranışı beni müthiş rahatlatmıştı. Öte yandan bu olay sabahki yürüyüşlerimizin de sonu olmuştu. Gün boyunca birbirimizi görmemek için sak-

lambaç oynuyorduk. Bununla birlikte Hong Kong'a ulaştığımızda artık birbirimizi, anlık sürelerle de olsa görebilecek kadar kendimizi toplamıştık. Tokyo'ya ulaşmamıza hâlâ dört gün vardı.

Yolculuk sırasında Cocteau çok ilginç bir öykü anlattı: Çin'de bir yağ fıçısının içinde yaşayan elli yaşlarında bir Buda'yla tanışmıştı. Bedeni yıllardan beri yağın içinde olduğundan insan hafifçe dokunduğu zaman parmağı içeri geçebiliyormuş. Bu olaya Çin'in hangi kesiminde tanık olduğu hiçbir zaman açıklığa kavuşmadı. Ama bir süre sonra aslında kendisinin bu olaya tanık olmadığını, başka birinden duyduğunu söyledi.

Ara sıra birbirimizi görüyorduk ama bu görüşmelerimiz hatır sormaktan öteye gitmiyordu. İkimizin de *President Coolidge* adlı gemiyle Amerika'ya döneceğimiz ortaya çıkınca artık birbirimizden hoşlanır gibi davranmaktan vazgeçtik.

Tokyo'da Cocteau gemiye küçük bir kafesin içinde bir çekirge getirdi. Sürekli olarak bu çekirgeyi kamarama getirip duruyordu. "Bu çok zeki bir çekirge," dedi. "Onunla konuştuğumda bana şarkıyla karşılık veriyor." Bu hayvandan o kadar büyük bir coşkuyla söz ediyordu ki, artık ondan başka bir şey konuşamaz olmuştuk. "Bu sabah Pilou nasıl?" diye soruyordum.

"Pek iyi sayılmaz," diye karşılık veriyordu kederle. "Onu perhize soktum."

San Fransisko'ya geldiğimizde bizimle arabayla Los Angeles'e gelmesi için onu ikna ettim. Pilou da bizimle geldi. Arabada Pilou şarkı söylemeye başladı. "Görüyor musun?" dedi Cocteau. "Amerika'yı şimdiden sevdi." Birden arabanın camını açtı, sonra da kafesin kapısını ve Pilou'yu dışarıya fırlattı.

Çok şaşırmıştım. "Neden böyle yaptın?"

"Ona özgürlüğünü geri verdi," dedi çevirmen.

"Ama," dedim. "O bir yabancı, üstelik dilimizi de bilmiyor."

Cocteau omuzlarını silkti. "Çok zekidir, yakında öğrenir."

*

Beverly Hills'deki evimize döndüğümüzde stüdyodan gelen haberler çok iyiydi. *Modern Times* büyük başarı kazanmıştı.

Ama ben bir kez daha o iç karartıcı soruylâ karşı karşıya kalmıştım: Sessiz film yapmaya devam etmeli miydim? Yapmakla büyük bir risk alacağımın bilincindeydim. Tüm Hollywood sessiz filmden arınmıştı. Bu işi sürdüren bir tek ben vardım. Şimdiye kadar şansım yaver gitmişti ama pandomim sanatının artık eski güncelliğinin kalmadığı düşüncesini de kafamdan atamıyordum bir türlü. Ayrıca bir saat kırk dakika boyunca eylemler zekaya yüklemek ve görsel komedi unsurları yaratmak hiç de öyle sanıldığı kadar kolay değildi. Bir diğer düşünce de şuydu: Eğer bir sesli film yapacak olursam bu ne kadar iyi olursa olsun pandomimin sanatsal içeriğini asla yok edemeyecektim. Serseri tiplememin ya tek heceli sözcüklerle ya da yalnızca homurdanarak konuşması gerektiğini düşünüyordum. Ama bunun hiçbir yararı yoktu. Konuşacak olursam eğer, sıradan bir komedyenden farkım kalmazdı ki. İşte bunlar beni tedirgin eden sorunlardı.

Paulette'le evleneli bir yıl olmuştu ama aramızdaki mesafe her geçen gün artıyordu. Bu kısmen de olsa içinde bulunduğum tedirginlikten kaynaklanıyordu. Bununla birlikte *Modern Times*'in başarısından sonra Paulette, Paramount şirketiyle bir kontrat imzalamıştı. Oysa ben ne çalışabiliyor ne de oynayabiliyordum. Bu çıkmazın içinde arkadaşım Tim Durant'la Pebble Beach'e gitmeye karar verdim. Belki orada çalışabilirdim.

Pebble Beach, San Fransisko'nun millerce güneyinde çevresi bakir ormanlarla kaplı vahşi görünümlü bir kıyı şeridiydi. Kayaların tepesinde okyanusa bakan birçok villa vardı. Burada Amerika'nın en ünlü ve en zengin kişileri oturuyordu. Bu bölgeye Gold Coast adı verilmişti.

Tim Durant'la pazar günleri yaptığımız tenis maçları sırasında tanışmıştım. Çok iyi bir tenisçi olan Tim'le birlikte defalarca tenis oynamıştım. E. F. Hutton'nun kızı olan karısından yeni boşanmış ve tüm sorunlarından kurtulmak için Kaliforniya'ya gelmişti. Çok anlayışlı biri olan Tim'le iyi dost olmuştum.

Okyanustan yarım mil ötede bir ev kiraladık. Ev rutubetli ve iç karartıcıydı. Şömineyi yaktığımızda odanın içi dumandan geçilmiyordu. Tim, Pebble Beach'te oturan birçok kişiyi tanıdığından ara sıra onları görmeye gidiyordu. Ben de o yokken oturup çalışmaya çalışıyordum. Günler boyunca kütüphane odasında tek başıma oturup ve bazen de bahçede yürüyüşe çıkarak aklıma bir fikir gelmesi için var gücümle uğraştım ama kafamın içi bomboştu. Bir süre sonra kendimi düşünmeye zorlamaktan vazgeçerek Tim'le birlikte komşularımızı görmeye gittim. Komşularımızın kısa öyküler için çok iyi malzeme oluşturduklarını düşünürdüm sık sık... tipik Mau-

passant. Alabildiğine lüks içinde ve büyük bir evin insanı üzen bir görünümü vardı. Makul bir insan olan evsahibi karısıyla yüksek sesle ve suçlayıcı bir dille konuşurken kadıncağız da hiç sesini çıkarmadan onu dinliyordu. Beş yıl önce çocukları öldüğünden bu yana kadın çok ender olarak ağzını açıp bir şeyler söylemişti. Ve bu beş yıl boyunca da tek bir kere olsun gülümsememişti. İyi akşamlar ve iyi geceler dışında başka hiçbir şey söylemiyordu.

Denize bakan yüksek kayaların üstündeki bir diğer evde ise karısını kaybetmiş bir yazar oturuyordu. Kadının bahçeye fotoğraf çekmek için çıktığı ve geri geri giderken kayalardan aşağı yuvarlanıp öldüğü söylentiler arasındaydı. Karısı uzun bir süre eve dönmeyince yazar onu aramaya çıkmış ve bahçedeki fotoğraf sehpasını bulmuştu. Bir daha da karısını hiç görememişti.

Wilson Mizner'in kızkardeşi komşularından nefret ediyordu. Tenis kortu evlerinin çok yakınında olduğundan komşuları ne zaman tenis oynayacak olsa hemen ateş yakarak dumanların kortu kaplamasını sağlıyordu.

Yaşlı bir çift olan Fagan'lar ise çok zengindiler. Ve pazar günleri evlerinde adeta bir şenlik yaşanıyordu. Orada tanıştığım sarışın genç bir Nazi bana kendini sevdirmek için elinden geleni yaptı ama ben bu tuzağa düşmedim.

Arada sırada John Steinbeck'lerin evine gidip hafta sonunu orada geçiriyordum. Monterey yakınlarında küçük bir evleri vardı. John, birçok kısa öykü ve *Tortilla Flat*'dan sonra ününün doruk noktasına ulaşmıştı. John sabahları çalışıyor ve günde ortalama iki bin sözcük yazıyordu. Yazdıklarında herhangi bir karalama olmadığını görünce büyülenmiştim. Onu kıskandım.

Yazarların nasıl çalıştıklarını ve bir günde ne kadar malzeme ürettiklerini merak eder dururum. Thomas Mann günde ortalama dört yüz sözcük yazarmış. Feuchtwanger ortalama altı yüz sözcük yazarmış. Somerset Maugham ise sırf yeteneğini kaybetmemek için günde dört yüz sözcük yazarmış. H. G. Wells günde ortalama bin sözcük, İngiliz gazeteci Hannen Swaffer günde dört-beş bin sözcük yazarmış. Amerikalı eleştirmen Alexander Woollcott, ben oradayken de yaptığı gibi on beş dakika içerisinde yedi yüz sözcükten oluşan yazısını yazar ve hemen yanda bıraktığı pokerine geri dönerdi. Hearst, iki bin sözcükten oluşan baş makalesini akşamları yazardı. Georges Simenon, kusursuz bir yapıt olan kısa romanını

yalnızca bir ay içinde tamamlamıştı. Georges bana sabahları beşte kalktığını, kahvesini içtikten sonra çalışma masasasına oturarak bir tenis topu büyüklüğündeki altın küresiyle oynarak düşündüğünü anlatmıştı. Tükenmez kalemle yazardı. Neden bu kadar küçük yazdığını sorduğumda ise bana şöyle karşılık vermişti: "Böylelikle bileğimi daha az yoruyorum." Bense günde üç yüz diyalog yazabiliyordum.

Steinbeck'lerin yardımcıları yoktu. Evin tüm işlerini karısı yapıyordu. Ev işlerinde çok başarılıydı ve ondan çok hoşlanıyordum.

Rusya hakkında John'la uzun uzun konuşurduk. Bir keresinde bana komünizmin gerçekleştirdiği tek olumlu şeyin hayat kadınlarına hak tanımamak olduğunu söylemişti. "İnsanın parasının karşılığını aldığı tek meslek buydu," dedim. "Yazık olmuş. Üstelik en dürüst meslekti de."

Çekici bir evli kadın, kocasının kendisini sürekli aldattığını farkedince beni evine davet etmişti. Ben de kabaran cinsel duygularımın eşliğinde bu daveti kabul etmiştim. Ama bu kadın, sekiz yıldan beri kocasıyla aralarında herhangi bir ilişki olmadığını ve kocasını hâlâ çok sevdiğini göz yaşları içerisinde söylediğinde birden kendimi ona akılcı öğütler verirken buluvermiştim. Cinsel duygularımdan arınmış bir halde ona yalnızca yardım etmeye çalışıyordum. Daha sonra da kadının lezbiyen olduğuna ilişkin bir söylenti çıkmıştı.

Şair Robinson Jeffers da Pebble Beach yakınlarında bir yerde oturuyordu. Onunla ilk kez Tim'le birlikte bir arkadaşımızın evinde karşılaşmıştık. İçine kapanık ve sessiz biriydi. Ben de her zamanki gibi sessizlikten nefret eden biri olarak iyilikten kötülükten dem vurup konuşma konusu yaratmaya çalışmıştım. Oysa Jeffers tek bir kelime bile söylemiyordu. Konuşmayı tek başıma sürdürmek zorunda kaldığım için kendime kızıyordum. Benden hoşlanmadığını sanıyordum ama yanılmışım, bir hafta sonra Tim'le beni çaya davet etti.

Robinson Jeffers ve karısı, ortaçağ şatolarına benzeyen küçük taş bir yapıda yaşıyorlardı. Bu evi kendi inşa etmişti. En büyük odaları bile on metre kareden büyük değildi. Evden birkaç adım ötede ise yine ortaçağ üslubunda yuvarlak taş bir kule vardı. Dar taş basamaklar yuvarlak ve küçük bir zindana açılıyordu. Burası onun çalışma odasıydı. Burada *Roan Stallion*'u yazmıştı. Tim burada yoğun bir ölüm kokusu sezinlemişti. Robinson Jeffers kadar ölümü bu kadar çok isteyen hiç kimse görmemiştim hayatımda.

Yirmi Beş

Havada yeniden savaş rüzgarları esmeye başlamıştı. Naziler yoğun bir şekilde eylemlerini sürdürüyorlardı. İnsanlar Birinci Dünya Savaşını ve dört yıl boyunca süren acılarla ölümleri ne kadar da çabuk unutuvermişlerdi. Bacaksız, kolsuz, gözsüz ve spastik yaratıkları bu kadar çabuk unutuvermemiz olası mıydı? Bazıları savaşın birçok açıdan iyi olduğunu söylüyordu. Milyonlarca kişi ölürken borsada bazı insanların milyonlar kazanmasını nasıl iyi bir şey olarak değerlendirebilirdik? *Hearst Examiner*'den Arthur Brisbane bir keresinde şöyle yazmıştı: "Amerikan çeliği hisse basına beş yüz dolar fırlayacak." Ama çelik hisseleri fırlayacağına spekülatörler kendilerini pencereden dışarı atmışlardı.

Bu arada başka bir savaş da yaklaşıyordu; Paulette için bir senaryo yazmaya çalışıyor ama bir türlü tamamlayamıyordum. Adolf Hitler çılgınlığı tüm dünyada eserken nasıl olur da kendimi kadınların o duygusal dünyasına kaptırabilir, romantizmi, aşk sorunlarını düşünebilirdim?

1937 yılında Alexander Korda, Hitler'in yanlış kişiliğini temel alan bir öykü yazmam gerektiğini söyledi. Hitler'in benim serseri tiplememdeki gibi bir bıyığı olduğunu ve bu iki karakteri de benim canlandırmam gerektiğini söyledi. O günlerde bu konuyu pek fazla düşünmemiştim ama şimdi çok önem kazanmıştı ve ben bir an önce işimin başına dönmek için can atıyordum artık. Sonra birden kafamda bir şimşek çaktı. Elbette! Hitler'in kişiliğine bürünerek kalabalığın karşısında canım çektiği gibi konuşabilirdim. Ve serseri kimliğimde ise daha derin bir sessizliği koruyabilirdim. Bir Hitler öyküsü pandomim ve hiciv için çok olanak tanıyordu. Böylece kendimi çok keyifli hissederek telaşla Hollywood'a döndüm ve senaryo çalışmalarına başladım. Öykünün somut bir şekle girmesi iki yıl sürdü.

İlk sahnenin Birinci Dünya Savaşından savaş sahnesiyle başlamasını düşünüyor ve Almanların müttefik kuvvetlere dehşet salmak istemelerini görüntülemek istiyordum. Rheims katedralini yerle bir etmeye çalışırlarken yanlışlıkla dışardaki su deposunu vuracaklardı.

Paulette de bu filmde oynayacaktı. Son iki yıldan beri Paramount'da büyük başarı elde etmişti. Aramızda birtakım sorunlar olmakla birlikte hâlâ evli ve dosttuk. Ne var ki, Paulette tepeden tırnağa kaprisli biriydi. Eğer

onu kaprislerinden arındığı bir sırada görecek olsaydınız çok severdiniz. Bir gün stüdyodaki soyunma odama yanında uzun boylu, ince yapılı ve iyi giyimli genç bir adamla birlikte gelmişti. O gün senaryoyla ilgili birtakım zorluklar yaşıyordum. Ve işime hiçbir şekilde ara vermek istemiyordum. Ama Paulette bunun çok önemli olduğunu söylemişti. Sonra da bir koltuğa oturmuş ve genç adama da oturmasını söylemişti.

"Bu bey, benim menajerim," dedi.

Sonra da yanındakine bakarak konuyu bıraktığı yerden sürdürmesini işaret etti. Genç adam ağzından her çıkan sözcükten müthiş haz duyarcasına hızla konuşmaya başladı: "Bildiğiniz gibi Mr. Chaplin, *Modern Times*'dan bu yana Paulette'e haftada iki bin beş yüz dolar ödüyorsunuz. Oysa onun adı afişlerde kaldığı sürece tüm afişlerden yüzde yetmiş beş alması gerektiğinin herhalde farkında değilsiniz." Adamın sözünü yarıda kestim. "Bütün bunlar da demek oluyor?" diye bağırdım. "Onun ne alması gerektiğini bana sen söyleyecek değilsin! Ne alması gerektiğini ben ezbere biliyorum! Çabuk dışarı çıkın buradan!"

The Great Dictator adlı filmin çekimlerinin ortasında United Artists'ten kaygı dolu mesajlar almaya başlamıştım. Sansür yetkilileri filmin sansürde başımı derde sokacağından dem vurmaya başlamışlardı. Ayrıca İngiliz yetkililer Hitler karşıtı bir filmden çok endişeleniyor ve bu filmi İngiltere'de gösterip göstermeme konusunda kararsızlık çekiyorlardı. Hitler'e gülünmesi gerektiğini düşündüğüm için filmi sonuna kadar çekmeye kararlıydım. Almanların toplama kamplarında uyguladıkları gerçek terörden haberim olsaydı *The Great Dictator*'ı yapmazdım. Nazilerin çılgınlığını komedi unsuru olarak kullanmazdım. Bununla birlikte onların saf kan ırka ilişkin o mistik düşünceleriyle dalga geçmeye kararlıydım.

The Great Dictator'ın çekimleri sırasında Rusya yolculuğundan dönen Sir Stafford Gripps Kaliforniya'ya gelmişti. Adını şimdi hatırlayamadığım ama o akşam söylediklerini asla unutamayacağım genç bir adamla birlikte bana yemeğe gelmişti. Genç adam şöyle demişti: "Almanya'da olanları göz önünde bulunduracak olursak benim en fazla daha beş yıl yaşama şansım olduğuna inanıyorum." Rusya'daki gerçekleri kendi gözüyle görüp değerlendirme gezisinden yeni dönen Sir Stafford gördüklerinden çok etkilenmişti. Rusların tasarılarından ve içinde bulundukları büyük sorunlardan söz etti. Savaşın kaçınılmaz olduğunu düşünüyor gibi bir hali vardı.

New York'taki bürodan filmin çekimlerini durdurmam için birçok mektup alıyordum. Mektuplarda bu filmin ne Amerika'da ne de İngilte-

re'de gösterilmesine yetkililerin izin vermeyeceği yazıyordu. Ama ben filmi göstermek için sinema salonlarını kendim kiralamak zorunda kalsam bile bu filmin çekimlerini sürdürmeye kararlıydım.

Filmi bitirmeden önce İngiltere Nazilere savaş açtı. Bu haberi hafta sonunu Catalina'da geçirmek için teknemle yola çıktığımda rayodan duymuştum. Başlangıçta tüm cephelerde yoğun bir eylemsizlik göze çarpıyordu. "Almanlar asla Maginot Hattından geçemezler," diyorduk. Sonra birden soykırım başladı: Almanlar Belçika'ya girdi, Maginot Hattı yarıldı, Dunkerk ve Fransa işgal edildi. Gelen haberler çok iç karartıcıydı. İngiltere tüm gücüyle savaşıyordu. Artık New York bürosundan sabırsız telgraflar gelmeye başlamıştı: "Şu filmi bir an önce bitir, herkes bunu bekliyor."

The Great Dictator çekimi güç bir filmdi, minyatür savaş sahnelerinin hazırlanması bir yıllık bir hazırlığı gerektiriyordu. Bu hazırlıkları yapmamış olsaydık film beş kat daha pahalıya çıkacaktı. Bununla birlikte motor demeden önce 500.000 dolar harcamıştım.

Bu arada Hitler, Rusya'ya girmeye karar verdi! Bu da onun akıl hastalığının somut bir kanıtıydı. Birleşik Devletler henüz savaşa girmemişti ama Amerika ve İngiltere'de yoğun bir tedirginlik yaşanıyordu.

Çekimlerin sonuna doğru Douglas'la karısı Slyvia sette bizi görmeye geldiler. Douglas son beş yıldan beri hiçbir şey yapmıyordu ve sürekli İngiltere'ye gidip geldiğinden onu eskisi gibi sıklıkla göremiyordum. Yaşlanmış olduğunu farkettim. Ama her şeye karşın o hâlâ aynı neşeli Douglas'tı. Bir sahnenin çekiminde bağırarak gülmeye başlamış ve, "Filmi görmek için çok sabırsızlanıyorum," demişti.

Douglas bir saat kadar sette kaldı. Setten uzaklaşırken karısının basamaklardan inmesine yardım eden Douglas'ın arkasından baktım ve aramızda oluşan uzaklığı hissettim. Birden içime yoğun bir hüzün çöktü. Başını çevirip bakınca ona el salladım, o da aynı şeyi yaptı. Bu onu son görüşüm olmuştu. Bir ay sonra oğlu telefon ederek babasının bir geçe kalp krizi geçirip öldüğünü söyledi. Onun gibi hayata böylesine bağlı bir kişinin ölümü bende şok etkisi yapmıştı.

Douglas'ı çok özledim. Onun neşesinde ve çekiciliğindeki o sıcaklığı özledim. Telefondan gelen o dost sesini özledim. Benim yalnız geçen pazarlarımı ısıtan o güzel sesini özledim. "Hadi Charlie öğle yemeğine gel, sonra da yüzmeye gideriz, daha sonra da oturup bir film izleriz." Evet, bu tadına doyum olmayan dostluğu, güzel ilişkiyi özledim.

Hangi düzeydeki insanlarla görüşmek istiyordum? Sanıyorum mesle-

ğim aynı zamanda seçimimdi de. Bununla birlikte Douglas, bizim meslekte dost olduğum tek kişiydi. Hollywood'daki birçok partide birçok yıldızla tanışmıştım. Belki de yeterince fazla sanatçıyla karşı karşıya kaldığımdan bu partilerde hep kuşkucu bir davranış sergilerdim. Partilerde dostça olmaktan çok bir rekabet havası eserdi. Yıldızlar birbirlerine çok az bir sıcaklık ya da az bir ışık verebiliyorlar. Bu kesindi.

Yazarlar hoş insanlardır ama pek de verici sayılmazlar. Bildiklerini kendilerine saklamayı yeğlerler. Bilim adamları çok iyi arkadaş olabilir ama varlıkları bizim gibi kişilerin beyinlerinin çalışmasını psikolojik olarak durdurur ya da etkiler. Ressamların birçoğu kendilerini bir ressamdan çok bir felsefeci olarak gördüklerinden sıkıcıdır. Bu sınıflamanın içinde en üst düzeyde olanlar kesinlikle şairlerdir. Bireyler olarak cana yakın, anlayışlı ve çok iyi dost olurlar. Ama müzisyenlerin diğerlerinden çok daha insana yakın olduklarını düşünüyorum. Bir senfoni orkestrasını izlemek kadar insana sıcak bir duygu ve heyecan veren bir şey yoktur. Nota sehpalarının üstündeki küçük romantik ışıklar, sazların akort edilişleri ve şefin sahneye gelişi sırasında salonun aniden sessizliğe gömülmesi kadar toplumsal bir duygu ortaklığı olamaz. Ünlü piyanist Horowitz'in evime yemeğe geldiği geceyi çok iyi hatırlıyorum. Konuklar dünyanın içinde bulunduğu durumu tartışıyor, işsizliğin ve ekonomik bunalımın insanların manevi dünyalarında yeni bir rönesansa neden olacağından söz ediyorlardı. Birden Horowitz ayağa kalkarak şöyle demişti. "Bu konuşma piyano çalma isteği uyandırdı içimde." Elbette buna hiç kimse karşı çıkmamış ve Horowitz piyanonun başına geçerek Schumann'ın İki Numaralı Sonatını çalmaya koyulmuştu. Onu dinlerken bir kez daha bu kadar iyi çalıp çalamayacağını düşünmeye başlamıştım.

Savaştan hemen önce Toscanini'nin evine yemeğe gitmiştim. Yemekte Rahmaninov'la Barbirolli de vardı. Rahmaninov garip görünümlü biriydi. Yemekte onların dışında Toscanini'nin karısı ve kızı da vardı.

Sanattan her söz açılışında bu konuya farklı yaklaşımlar getirdiğim açıkça görülüyor. Neden olmasın ki? O akşam sanatın usta bir tekniğe tatbik edilen duygu olduğunu söylemiştim. İçimizden biri konuyu dinsel açıdan açıklamaya kalkınca dine inanan biri olmadığımı söylemiştim. Bunu duyan Rahmaninov da hemen araya girerek, "Ama din olmadan sanat da olamaz," demişti.

Kısa bir an düşündükten sonra şöyle karşılık vermiştim. "Sanıyorum ikimiz farklı şeylerden söz ediyoruz. Bence din bir dogmatik bir inançtır, oysa sanat inanç değil, bir duygudur."

"Dinde de bu böyle," demişti. Bundan sonra da ben çenemi kapatmıştım.

*

Evimdeki bir yemekte Igor Stravinsky birlikte bir film yapmamızı önerdi. Hemen kafamda bir öykü canlandırdım. Bu mutlaka sürrealist bir film olmalı dedim. Şık bir gece kulübünde dans pistinin etrafındaki masalarda içinde yaşadığımız dünyayı simgeleyen kişiler oturmaktadır. Masalardan birinde açgözlü ve hırslı bir çift, diğerinde bir yalancı, bir başkasında ise acımasız biri oturmalı. Sahnede ise Hz. İsa'nın çarmıha gerilişini canlandıran bir oyun sergilenmektedir. Hz. İsa çarmıha gerilmek üzere götürülürken masadakiler olayı son derece ilgisiz bir şekilde izlerler; kimi yemeğini ısmarlar kimi de iş konuşmasını sürdürür, diğerleri ise sahnedeki olayla ilgilenmez bile. Kalabalık, baş rahip ve yandaşları yumruklarını havaya kaldıra-ak bağırırlar: "Eğer gerçekten de Tanrı'nın oğluysan aşağı in de önce kendini kurtar." Sahnenin önündeki masaların birinde bir grup işadamı yapacakları büyük miktardaki yatırımdan söz etmektedir. İçlerinden biri heyecanla sigarasından bir soluk çeker ve İsa'ya bakar, sonra da boş gözlerle dumanını İsa'ya doğru savurur.

Başka bir masada ise bir işadamıyla karısı oturmuş yemek listesini incelemektedirler. Kadın başını kaldırıp sahneye bakar, sonra da sandalyesini sinirli bir şekilde sahneden uzaklaştırmaya çalışır. Tedirgin bir şekilde kocasına döner ve "İnsanların buraya neden geldiğini bir türlü anlayamıyorum," der. "Burası çok kasvetli bir yer."

"Bence program hiç de fena değil," diye karşılık verir kocası. "Bu oyunu sahneye koymadan önce burası sinek avlıyordu. Şimdi bak, ayakta duracak yer bile yok."

"Bence kutsal olaylara saygısızlıktan başka bir şey değil bu," der karısı.

"Bu oyunun yararına inanıyorum. Kiliseden içeri adım atmayan birçok kişi buraya geliyor ve Hristiyanlık konusunda bilgi sahibi oluyor."

Ve film ilerledikçe alkolün etkisi altına girmiş, kendini bambaşka bir gezegende hisseden bir sarhoşu görürüz. Sarhoş tek başına oturmaktadır

ve birden hıçkırarak ağlamaya başlayarak bağırır. "Bakın, onu çarmıha geriyorlar. Hiç kimse de buna aldırmıyor." Çarmıha doğru ayaklarını uzatıp kollarını iki yana açar. Yan masalarında birinde oturmakta olan bir bakanın karısı şef garsonun ilgisizliğinden şikayet ederken koruma görevlileri gelip sarhoşu zorla dışarı çıkarmaya çalışırlar. Görevlilerin arasında güçlükle yürüyen sarhoş bir yandan hıçkırıklarla ağlarken bir yandan da bağırır: "Ne biçim iş yahu! Kimse bu işe aldırmıyor! Siz ne biçim Hristiyansınız böyle!"

"Görüyor musun?" dedim Stravinsky'e. "Gösteriyi bozduğu için onu dışarı attılar." İsa'nın çarmıha gerilişiyle ilgili bir oyunun gece kulübünün dans pistinde sahnelenmesinin içinde yaşadığımız dünyayı çok güzel hicvedebileceğini söyledim.

Maestro'nun yüzü gerildi. "Ama bu kutsal inançlara saygısızlık olmuyor mu?"

Biraz şaşırmış ve biraz da utanmıştım. "Öyle mi?" dedim. "Aslında böyle bir amacım yoktu. Ben bunu dünyanın Hristiyanlığa karşı takındığı tavrın bir eleştirisi olarak düşünmüştüm. Aslında daha olayı tam olarak kafamda canlandırmamıştım." Böylece bu konu da diğer birçoğu gibi kenara atıldı. Ne var ki birkaç hafta sonra Stravinsky bana bir mektup yazarak hâlâ birlikte bir film yapmayı düşünüp düşünmediğimi sordu. Bununla birlikte o eski heyecanım sönmüş ve ben kendi filmimi yapmayı düşünmeye başlamıştım.

Bir gün Hanns Eisler stüdyoya müziğine hayran olduğum Schoenberg'i getirdi. Schoenberg'i Los Angeles'teki tenis turnuvalarında beyaz şapkası ve sırtında tişörtüyle tribünlerde tek başına otururken sık sık görürdüm. *Modern Times*'ı gördükten sonra filmin çok hoşuna gittiğini ama müziğin berbat olduğunu söyledi. Onun bu görüşüne belli bir ölçüde katılmamak mümkün değildi. Müzikten söz ettiğimiz bir gün söylediği şu sözleri unutmam söz konusu değildi. "Seslerden, güzel seslerden çok hoşlanıyorum."

Hanns Eisler bu büyük adamla ilgili hoş bir anısını anlatmıştı bir gün. Onunla uyum içerisinde çalışan Hanns saat sekizdeki dersine oldukça soğuk bir kış günü yürüyerek gitmiş. Schoenberg piyanoya oturmuş, Hanns da ayakta durup notalarını okurken, Schoenberg, "Delikanlı," demiş, "notaları okumaktan vazgeç çünkü soğuk nefesin kafamı üşütüyor." Schoenberg kelliğini her zaman vurgulamaktan yana biriydi.

The Dictator'ın çekimleri sırasında garip mektuplar almaya başlamış-

tım. Şimdi çekimler bittiği halde bu mektupların sayısı daha da artmıştı. Mektupların bazılarında sinema salonlarına bomba koyacaklarından ve bazılarında da benim aleyhime gösteriler düzenleyeceklerinden söz ediliyordu. Önce polise gitmeyi düşündüm ama bu ortaya çıkacak olursa hiç kimse sinemaya gitmeyecekti, onun için de bu işten vazgeçtim. Bir arkadaşım, gemi işçileri sendikası başkanı Harry Bridges'le konuşmamı önerdi. Ben de onu evime yemeğe davet ettim.

İçten bir şekilde onu neden görmek istediğimi hemen söyledim. Bridges'in Nazi karşıtı olduğunu bildiğimden Nazi karşıtı bir komedi filmi çektiğimi ve tehdit mektupları aldığımı açıkladım. "Eğer sizin işçilerinizden yirmi ya da otuz kişiyi gala gecesine davet edip izleyicilerin arasına serpiştirir ve Nazi yandaşları da gösterim sırasında ayağa kalkıp beni protesto edecek olurlarsa sizin işçileriniz duruma hakim olabilir mi?"

Bridges güldü. "İşin o raddeye geleceğini hiç sanmıyorum, Charlie. Herhangi bir manyağı denetim altına alabilecek kadar çok yandaşın var, senin. Ve eğer bu mektuplar Nazi'lerden geliyorsa onların kendilerini gösterecek kadar yürekli kişiler olduklarını hiç sanmıyorum."

O akşam Harry, San Fransisko greviyle ilgili ilginç bir olay anlattı. Harry o günlerde tüm kenti denetimi altında tutuyor, kentin bütün erzak ihtiyacını kontrol ediyormuş. Ama hastaneler ve çocuklar için gerekli erzağın dağıtımına hiç karışmıyormuş. Bana grevden söz ederken şöyle demişti: "Amaç net bir şekilde ortaya çıktığında insanları ikna etmek zorunda hissetmemelisin kendini. Onlara yalnızca gerçeklerden söz ederek kendi kararlarını kendilerinin almasını sağlamalısın. Ben adamlarıma greve kesin karar verecek olurlarsa başlarına birçok dert açacaklarını ve bunun sonuçlarını şimdiden kestirmenin olanaksız olduğunu söylemiştim. Ama kararları ne olursa olsun onlarla beraber olacağımı da eklemiştim. Eğer bir greve gidecek olurlarsa en önce onları ben destekleyecektim. Beş bin kişi oy birliğiyle greve karar verdi."

The Great Dictator'ı göstermek için New York'taki Astor ve Capitol sinemalarıyla anlaşmıştık. Filmi Astor sinemasında önce basına gösterdik. O akşam Franklin Roosevelt'in baş danışmanı Harry Hopkins'le birlikte yemeğe çıktım. Yemekten sonra da basın için düzenlenen gösteriye gittik.

Bu gösterimde yine her zaman olduğu gibi basın mensupları gülüp gülmemek konusunda kararsızdılar.

"Harika bir film," dedi Harry sinemadan çıkarken. "Dünya çapında

bir film ama pek şansı olduğunu sanmıyorum. Bu filmden kâr edemezsin." İki yıllık bir çalışma ve cebimden harcadığım 2.000.000 dolar sözkonusuyken onun bu sözleri beni hiç de memnun etmemişti. Bununla birlikte yalnızca başımı sallamakla yetindim. Tanrı'ya şükürler olsun ki, Hopkins yanılmıştı. Capitol sinemasında *The Great Dictator* inanılmaz bir başarı sağladı. New York'ta iki sinemada aynı anda onbeş hafta gösterildi ve tüm filmlerimin arasında en büyük başarıyı da yine bu film kazandı.

Filmle ilgili eleştiriler karışıktı. Eleştirmenlerin birçoğu son sahnedeki konuşmaya karşı çıkmışlardı. *New York Daily News* gazetesi komünizmi izleyicinin gözüne gözüne soktuğumu ileri sürüyordu. Eleştirmenlerin çoğunluğu son sahnedeki konuşmaya karşı çıkmalarına karşın halk bayılmıştı ve sürekli olarak tebrik mektupları alıyordum.

Hollywood'un önemli yönetmenlerinden biri olan Archie L.Mayo, bu konuşmayı Noel kartına almak için benden izin istedi. Kartına aldığı alıntıyla kendi sözcüklerini aynen aşağıya aldım:

Lincoln döneminde yaşasaydım, sanırım size onun Gettysburg konuşmasını gönderirdim. Çünkü o dönemin en önemli mesajlarından biriydi. İnsanlık bugün yeni bir krizle karşı karşıyadır ve bir adam kalbinin derinliklerinden bize tüm içtenliğiyle seslenmektedir.... Onu çok az tanımama karşın söyledikleri beni çok etkiledi... Charlie Chaplin'nin kaleme aldığı bu konuşmanın tam metnini yolluyorum sizlere ve onun bizlere verdiği bu umudu sizlerle paylaşmak istiyorum.

The Dictator
filmindeki final konuşması

Üzgünüm ama ben imparator olmak istemiyorum. Bu benim işim değil. Ne kimseyi idare etmek ne de ülkeleri fethetmek istiyorum. Elimden gelse, herkese, ister Yahudi, ister zenci, ister beyaz olsun tüm insanlara yardım etmek isterim.

Hepimiz karşımızdakine yardım etmek isteriz. Bütün insanlar böyledir. Karşımızdakinin mutluluğunu görmek isteriz, üzüntüsünü değil. Birbirimizden nefret etmek ve birbirimizi hor görmek istemeyiz. Bu dünyada herkese yetecek yer var. Ve toprak hepimizin ihtiyacını karşılayacak kadar bereketlidir.

Hayatın bize çizdiği yol özgürlük ve güzelliklerle dolu olabilir, ama biz bu yolu yitirdik. Hırs insanların ruhunu zehirledi, dünyayı bir nefret çembe-

rine aldı, hepimizi kaz adımlarıyla sefaletin ve kanın içine sürükledi. Hızımızı arttırdık ama bunun tutsağı olduk. Bolluk getiren makineleşme bizi yoksul kıldı. Edindiğimiz bilgiler bizi alaycı yaptı; zekamızı ise katı ve acımasız. Çok düşünüyoruz ama az hissediyoruz. Makineleşmeden çok insanlığa gereksinimimiz var. Zekadan çok iyilik ve anlayışa gereksinimimiz var. Bu değerler olmasa hayat korkunç olur, her şeyimizi yitiririz.

Uçaklar ve radyo bizleri birbirimize yaklaştırdı. Bunlar, doğaları gereği, insanın içindeki iyiliği ortaya çıkarmaya, evrensel kardeşliği oluşturmaya ve hepimizin birleşmesini sağlamaya çalışmaktadır. Şu anda bile sesim dünyadaki milyonlarca insana, milyonlarca acı çeken kadın, erkek ve çocuğa, suçsuz insanları hapse atan, işkence eden bir sistemin kurbanlarına ulaşıyor. Beni işitenlere şunu söylemek istiyorum: "Kendinizi ümitsizliğe kaptırmayın." Üstümüze çöken bela, vahşi bir hırsın, insanlığın gelişmesinden korkanların duyduğu acının bir sonucudur. İnsanlardaki bu nefret duygusu geçecektir, diktatörler ölecek ve halktan zorla aldıkları iktidar yine halkın eline geçecektir. İnsanlar ölmeyi bildikleri sürece özgürlük asla yokolmayacaktır.

Askerler! Sizleri aldatan, sizleri köle gibi kullanan, ne yapmanız gerektiğini, nasıl düşünmeniz gerektiğini ve nasıl ölmeniz gerektiğini söyleyen bu zalimlere asla boyun eğmeyin. Sizleri bir hayvan terbiye eder gibi şartlandırıp topun ağzına sürenlere boyun eğmeyin. Kafaları ve kalpleri bir makine gibi olan bu adamlara boyun eğmeyin. Sizler birer makine değilsiniz. Sizler insansınız! Kalbiniz insanlık sevgisiyle dolup taşmaktadır! Nefret etmeyin! Yalnızca sevilmeyenler nefret eder... sevilmeyenler ve anormal olanlar!

Askerler! Kölelik uğruna savaşmayın! Özgürlük için savaşın! St Luke'un İncili'nin on yedinci bölümünde cennetin tek bir adamda ya da bir grup insanda değil tüm insanların içinde olduğu yazılıdır. Siz insanlar güçlüsünüz. Makineleri yapacak güce sahipsiniz. Mutluluğu yaratacak güç sizdedir! Bu hayatı özgür ve güzel kılacak güce sizler sahipsiniz. Bu hayatı olağanüstü bir maceraya çevirecek olan yine sizlersiniz. Öyleyse, demokrasi adına bu gücü kullanalım ve birleşelim. Yeni bir dünya için savaşalım. Herkese çalışma şansı verecek, gençlere gelecek, yaşlılara güvenlik sağlayacak bir dünya için savaşalım.

Zalimler de böyle sözler vererek iktidara geldiler. Ama yalan söylediler! Sözlerini tutmuyorlar. Hiçbir zaman da tutmayacaklar! Diktatörler kendilerini kurtarır ama halkı köle gibi kullanır. Artık dünyanın özgürlüğü

için savaşalım, hırstan, nefretten ve hoşgörüsüzlükten kendimizi arındıralım. Sağduyulu bir dünya için savaşalım, bilimin ve gelişmenin bizleri mutluluğa götüreceği bir dünya için savaşalım. Askerler, demokrasi adına birleşelim!

Hannah beni duyuyor musun? Nerede olursan ol, başını kaldırıp bak! Bak, Hannah. Bulutlar dağılıyor! Güneş çıkıyor! Karanlıktan aydınlığa çıkıyoruz! Yeni bir dünyanın eşiğindeyiz. İnsanların nefretten ve gaddarlıktan arındığı yepyeni bir dünyaya yaklaşıyoruz. Başını kaldırıp bak, Hannah! İnsan ruhu kanatlandı ve uçmaya başladı artık. Gökkuşağına doğru uçuyor, umut ışığına doğru uçuyor. Başını kaldırıp bir bak Hannah! Bir bak!

*

Galadan bir hafta sonra *New York Times*'ın sahibi Arthur Sulzberger'in verdiği bir öğle yemeği davetine katıldım. Oraya gittiğimde beni *Times* binasının üst katına çıkardılar ve deri koltuklar, fotoğraflar ve yağlıboya tablolarda dolu bir odaya götürdüler. Şöminenin hemen yanıbaşında Birleşik Devletler'in eski başkanı Herbert Hoover duruyordu.

"Sayın başkan, bu Charlie Chaplin," dedi Mr. Sulzberger beni ona doğru götürerek.

Mr. Hoover'in kırışık dolu yüzünde bir gülümseme belirdi. "Ah, evet," dedi. "Yıllar önce karşılaşmıştık."

O günlerde Beyaz Saray'da yoğun bir çalışma içinde olduğundan beni hatırlamasına şaşırmıştım doğrusu. O sırada Astor otelinde basına bir yemek veriyordu, Mr. Hoover'in konuşmasından önce biri beni onun yanına götürmüştü. O sıralarda ben de yeni boşanmış olduğumdan belirli bazı bunalımlar yaşıyordum. Devlet işleri hakkında çok az bir şey bilmekle birlikte başkanı etkilemek amacıyla bir şeyler mırıldanmıştım. Bu şekilde birkaç dakika geçirdikten sonra da yerime oturmuştum. Aramızda bunun dışında herhangi bir konuşma geçmemişti.

Konuşmasını yazılı olarak okumuştu. Bir buçuk saat sonra salondakiler henüz bitmemiş kağıt tomarlarına bıkkınlıkla bakmaya başlamışlardı. İki saat sonra da kağıtların bir kısmını okumadan kenara koymuş ve bu

kez doğaçlama konuşmaya başlamıştı. Hayatta hiçbir şey sürekli olmadığı bu konuşma da bir süre sonra sona ermişti. Kağıtlarını bir işadamı becerisiyle toplarken ona gülümsemiştim. Tam onu kutlayacaktım ki bana bakmadan yerinden kalkmış ve dışarı çıkmıştı.

Ve şimdi bunca yıldan sonra o günlerin başkanı şöminenin yanı başında durmuş bana gülümsüyordu. On iki kişi yuvarlak büyük masanın başına geçmiş ve yemeğe oturmuştuk. Bu öğle yemeklerinin çok özel olduğunu daha önce duymuştum.

Amerikalı işadamlarının bazıları kendimi yetersiz hissetmeme neden olurlar. Bunlar uzun boylu, yakışıklı, iyi giyimli, sakin ve her zaman gerçeklerden söz eden net ve açık düşünceli kişilerdir. Bunlar insan ilişkilerinden matematiksel kavramlarmışçasına metalik bir sesle söz ederler. Bu tür kişiler öğle yemeklerinde masanın çevresinde, korkutucu, müthiş heybetli bir görünüm arzederlerdi tıpkı gökdelenler gibi. Orada gerçekten de etten ve kemikten bir insan olduğunu çevresine hissettiren tek kişi *New York Times*'in ünlü politika yazarı zeki ve çekici bir kadın olan Anne O'Hare Mc Cormick'di.

Yemekte resmi bir hava esiyordu. Herkes Mr. Hoover'a "Sayın Başkanım" diye hitabediyordu. Yemek sürerken oraya somut bir amaç için çağrıldığımı hissetmeye başlamıştım. Bir dakika sonra da Mr. Sulzberger, bu düşüncemde herhangi bir kuşkuya yer olmadığını kanıtladı zaten. Sofrada kısa bir sessizlik oluşunca hemen bunu değerlendirdi. "Sayın Başkanım, Avrupa'da size önerilen misyonu bizlere açıklamanızı rica ediyorum."

Mr. Hoover çatal ve bıçağını tabağının kenarına bıraktı, düşünceli bir şekilde lokmalarını bitirdi ve yemek boyunca kafasını meşgul eden düşünceden sözetmeye başladı. Tabağına doğru konuşuyor ve arasıra Mr. Sulzberger'le bana kaçamak bakışlar fırlatıyordu. "Hepimiz Avrupa'nın şu anda içinde bulunduğu açıklı durumun farkındayız. Savaşın başından beri açlık ve yoksulluk hızla tırmanmakta. Bu koşullar karşısında o denli tedirgin oldum ki derhal Washington'u arayarak duruma bir çözüm getirmelerini istedim."(Washington'la Başkan Roosevelt'i kastediyordu.) Sonra da Birinci Dünya Savaşı sırasındaki görevinin sonuçlarından, gerçeklerden ve rakamlardan söz etti. "O zaman tüm Avrupa'yı doyurduk," dedi. Ve "Böyle bir görevin," diye sürdürdü konuşmasını, "partizanlıktan uzak yalnızca ve yalnızca insani amaçlara hizmet etmesi gerekmektedir. Sanıyorum bununla ilgileniyorsunuz," dedi bana bir bakış fırlatarak.

Ciddiyetle başımı evet anlamında salladım.

"Bu projeyi ne zaman başlatmayı düşünüyorsunuz, Sayın Başkan?" dedi Mr. Sulzberger.

"Washington'un onayını alır almaz," dedi Mr. Hoover. "Halkın ve tanınmış kişilerin" – burada bana yine bir bakış fırlattı, ben de yine aynı şekilde başımı salladım – "Washington'u sıkıştırması gerekiyor. İşgal altındaki Fransa'da milyonlarca insan perişan bir durumda. Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika uzun sözün kısası tüm Avrupa'da yoğun bir kıtlık yaşanıyor!" Açık, düzgün ve dokunaklı bir ifadeyle konuşmuş ve gerçekleri sıralarken sözlerinin arasına kaderi, umudu ve yardımseverliği de serpiştirmeyi ihmal etmemişti.

Bu konuşmadan sonra bir sessizlik oldu. Boğazımı temizledim. "Avrupa'nın içinde bulunduğu durum elbette Birinci Dünya Savaşının aynı sayılmaz. Fransa diğer birçok ülke gibi tamamiyle işgal edilmiş durumda, göndereceğimiz yiyeceklerin Nazilerin eline geçmesini istemeyiz tabii ki."

Mr. Hoover hafifçe kaşlarını çattı ve toplulukta belli belirsiz bir hareketlenme oldu. Herkes önce Mr. Hoover'a, sonra da bana baktı.

O yeniden bakışlarını tabağına dikti. "Amerikan Kızıl Haçıyla işbirliği yaparak partizanlıktan uzak bir komisyon kurmamız gerekiyor. Lahey Antlaşması uyarınca, yirmi yedinci paragraf kırk üçüncü bölümde yazılı olduğu gibi her iki taraftaki hastalara ve yoksullara yardım edilmesini örgütleyecek bir komisyon kurmalıyız. Ben, sizin böyle bir komisyonu onaylayacak kadar hümanist biri olduğunuzu düşünüyorum." Tamamiyle böyle dememişti, ben yalnızca izlenimlerimi aktardım buraya.

Ben ısrar ettim. "Gıda yardımı Nazilerin eline geçmeyecekse fikrinizi yürekten destekliyorum."

Bu konuşmam, masada yeniden bir hareketlenme yaratmıştı.

"Buna benzer bir olayı daha önce de gerçekleştirdik," dedi Mr. Hoover alçakgönüllülükle. Gökdelenlere benzeyen genç işadamları artık tüm dikkatlerini üstümde yoğunlaştırmışlardı. İçlerinden biri gülümseyerek, "Sanırım Sayın Başkan bu meseleyi halledebilir," dedi.

"Bu harika bir fikir," dedi Mr. Sulzberger otoriter bir tavırla.

"Sizlere yürekten katılıyorum, komisyonun yönetimini yalnızca Yahudilere bırakırsanız bu kararınızı yüzde yüz destekleyeceğimden emin olabilirsiniz," dedim.

"Bu mümkün değil," diye kestirip attı Mr. Hoover.

*

Beşinci Caddede yürüyen Nazilerin attıkları sloganları dinlemek gerçekten de garipti. Bu sloganlardan biri şöyleydi: "Hitler'in çok derin bir felsefesi vardır ve bu endüstri çağının sorunlarını çok dikkatle incelemiştir. Ve bu felsefede ne bir komisyoncuya ne de bir Yahudiye yer vardır."

Bir kadın onun konuşmasını kesti. "Bu ne biçim konuşma böyle!" dedi. "Burası Amerika. Sen kendini nerede sanıyorsun?"

Yakışıklı genç adam gülümseyerek karşılık verdi. "Ben Birleşik Devletler'de olduğumun bilincindeyim ve Amerikan vatandaşıyım."

"İyi öyleyse," dedi kadın. "Ben de Amerikan vatandaşıyım ve aynı zamanda Yahudiyim de. Eğer erkek olsaydım seni bir yumrukla yere devirirdim."

Bir iki kişi kadının yanını tutmakla birlikte sokaktaki kalabalığın çoğu sessiz kalmayı yeğlemişti. Kadının hemen yanıbaşında bir polis belirmişti. Gördüklerim beni şaşkına çevirmişti, duyduklarıma inanamıyordum.

Bir iki gün sonra da kent dışındaki bir arkadaşımın evine gitmiştim. Orada Pierre Laval'ın damadı olan solgun yüzlü, anemiye yakalanmış biri görünümündeki Kont Chambrun yemek saatine kadar peşimden ayrılmamıştı. *The Great Dictator*'ı New York'taki gala gecesinde izlemişti. Yüce gönüllülükle şöyle demişti: "Bakış açınız elbette ciddiye alınamaz."

"Tabii ki alınamaz, ne de olsa o bir komediydi," diye karşılık vermiştim.

Nazi toplama kamplarında süregelen cinayetler ve işkencelerden eğer o gün haberim olsaydı hiç de bu kadar kibar davranmazdım. Yaklaşık elli kişiydik ve dörder kişilik masalarda oturuyorduk. Bizim masamıza otururak beni sürekli olarak bir politik tartışmanın içine çekmeye çalışıyordu. Ben de ona iyi bir yemeği her zaman politikaya yeğlediğimi söylemek zorunda kaldım. "Sanıyorum uzun zamanda beri 'Vichy' suyu içiyorum," diyerek bardağımı kaldırdım. Bunu söyledikten çok kısa bir süre sonra da başka bir masada kavga çıktı. Ve iki kadın ağızlarına geleni söylemekten kaçınmadan bağırıp çağırmaya başladılar. Kavga o kadar şiddetlenmişti ki ben işin saç çekmeye ve dövüşmeye dönüşeceğini düşünmeye başlamıştım. Kadınlardan biri diğerine bağırıyordu: "Bu saçma sapan konuşmaları dinleyecek değilim! Sen iğrenç bir Nazisin!"

New York'lu bir delikanlı küçümseyen bir ifadeyle bana neden bu denli Nazi karşıtı olduğumu sorunca ben de ona Nazilerin insanlara karşı olduğunu söylemiştim. "Elbette," dedi birden yepyeni bir şey keşfetmişcesine. "Sen de Yahudisin, öyle değil mi?"

"İnsanın Nazi karşıtı olması için mutlaka Yahudi olması gerekmez ki," diye karşılık verdim. "İnsan aklı başında ve normal biri gibi davranmak zorundadır." Ve konu böylelikle kapanmış oldu.

Bir iki gün sonra da Amerikan Devriminin Kızkardeşleri Salonunda *The Great Dictator*'ın final konuşmasını radyodan okumak üzere Washington'a gidecektim. Bu olaydan bir süre önce de Başkan Roosevelt beni Beyaz Saray'a filmi birlikte izlemek için çağırmıştı. Onun özel çalışma odasına girdiğimde şunları söylerek karşıladı beni: "Otur,Charlie. Bu senin filmin Arjantinlileri fena halde etkilediğinden bizim başımıza dert açıyor." Bu onun, bu konuya ilişkin tek yorumuydu. Bir dostum daha sonra olayı özetleyerek şu sonucu çıkarmıştı: "Beyaz Saray'a kabul edildin ama seni orada hiç kimse kucaklamadı."

Kırk dakika başkanın yanında kaldım. Bu arada bana birkaç kadeh martini ikram etti, ben de utangaçlığımdan sıyrılmak umuduyla her kadehi bir dikişte bitirdim. Gitme zamanı geldiğinde birden panik içerisinde saat onda radyoda konuşacağım aklıma gelmişti. Altmış milyon kişinin karşısında konuşmak anlamına geldiğinden gerçekten de ödüm kopuyordu. Birkaç soğuk duş yapıp birkaç fincan koyu kahve içtikten sonra kendimi toparlamış gibiydim.

Birleşik Devletler o günlerde henüz savaşa girmediğinden o gece salonda birçok Nazi vardı. Ben konuşmama başlar başlamaz onlar da öksürmeye başladılar. Salonda o kadar çok gürültü vardı ki doğal davranmam olası değildi. Heyecan ve gerginlikten ağzım kurumuş ve dilim paslanmıştı. Konuşmanın tümü altı dakika sürüyordu. Tam ortasında konuşmamı keserek bir bardak su içmedikçe konuşmamı sürdürmemin olanaksız olduğunu söyledim. Elbette salonda bir damla su bile yoktu ve ben orada durmuş altmış milyon dinleyiciyi bekletiyordum. Geçmek bilmeyen iki dakika sonra kağıt bardağın içindeki suyu uzattılar. Böylelikle ben de konuşmamı bitirebildim.

Yirmi Altı

Paulette'le ayrılmamız kaçınılmazdı. Bunu ikimiz de daha *The Great Dictator*'ın çekimleri başlamadan çok önce biliyorduk ve şimdi film bittiğine göre bir karar vermek zorundaydık. Paulette, Paramount'un yapacağı bir filmde oynamak için Kaliforniya'ya gitmişti, ben de bir süre New York'ta oyalandım. Uşağım Frank telefon ederek Paulette'in Beverly Hills'e döndüğünü ve eşyalarını toplayıp gittiği söyledi. Beverly Hills'e döndüğümde ise o Meksika'ya gitmiş ve boşanma işlemlerine başlamıştı bile. Bomboş evin buruk bir görünümü vardı. Ayrılmak doğal olarak insana acı veren bir duyguydu ve bu özellikle sekiz yıllık bir beraberlikten sonra daha da acı geliyordu.

The Great Dictator, Amerikan kamuoyunda çok popüler olmakla birlikte alttan alta bir düşmanlık yarattığı da bir gerçekti. Bunun ilk belirtisi basından geldi. Beverly Hills'e döndüğüm gün bahçede yirmi kadar basın mensubunun oturmuş beni beklediğini gördüm. Ortada derin bir sessizlik vardı. Onlara içki ikram ettim ama istemediler. Bu gazeteciler için gerçekten olağandışı bir tepkiydi.

"Neler düşünüyorsun, Charlie?" dedi içlerinden biri, diğerlerinin adına konuşarak.

"*The Dictator* için biraz reklam yapmanızı istiyorum," dedim şakacı bir tavırla.

Onlara Başkanla olan görüşmemden söz ederek, filmimin Arjantin'deki Amerikan Elçiliğinin başına bazı dertler açtığını söyledim ama onlar sessiz kalmayı yeğlediler. Kısa bir sessizlikten sonra şakacı bir tavırla ekledim. "Bu hikaye pek hoş gelmedi galiba, değil mi?"

"Doğru, haklısın, gelmedi," dedi sözcü. "Halkla ilişkiler konusunda hiç de iyi sayılmazsın. Basına haber vermeden buradan ayrıldın, bu da bizim hiç hoşumuza gitmedi."

Yerel basının gözünde hiçbir zaman popüler olmamama karşın onun bu açıklaması doğrusu beni şaşırtmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, onlara haber vermeden Hollywood'dan ayrılmamın nedeni, bu pek de dost olmayan kişilerin New York'taki galadan önce *The Great Dictator* aleyhine propaganda yapacaklarından kuşkulanmamdı. Ayrıca 2.000.000 dolarlık

bir yatırımı da yalnızca şansa bırakamazdım. Onlara, Nazi karşıtı bir filmin Amerika'da bile çok öfke uyandıracağını düşünerek filmin gala gecesini herkese son dakikada haber vermeyi yeğlediğimi söyledim.

Ne var ki, söylediğim hiçbir şey onların bana duyduğu kini azaltmaya yetmemişti. Artık bana karşı tutumları değişmeye başlamıştı. Basında önceleri küçük saldırılar çıktı, bunu zehirli bir dille yazılmış yazılar izledi ve sonunda da Paulette ve benimle ilgili çok çirkin yazılar yer aldı. Ama tüm bu kötü reklama karşılık *The Great Dictator* gerek Amerika gerekse İngiltere'de gişe rekorları kırmayı sürdürüyordu.

*

Amerika henüz savaşa girmemekle birlikte Roosevelt Hitler'le arasında soğuk bir savaş başlatmıştı bile. Naziler Amerikan kuruluşlarına sızdıklarından Roosevelt'in işi zordu. Bu kişileri Almanya'daki Naziler diledikleri gibi yönlendirebiliyorlardı.

Sonra da birden Japonya'nın Pearl Harbor'a saldırdığı haberi geldi. Bu şiddet gösterisi Amerika'yı öfkelendirmişti. Amerika ani bir kararla savaşa girdi. Zaten Amerikan askeri birlikleri çoktan denizaşırı ülkelere gönderilmişti. Bu karmaşanın içinde Ruslar, Hitler'in birliklerini Moskova'ya sokmamaya çalışıyor ve derhal ikinci bir cephe açılması için hazırlıklar yapıyorlardı. Nazi sempatizanları çalışmalarını artık yeraltında sürdürmekle birlikte etrafa saçtıkları zehiri duyumsamamak olası değildi. Rus müttefiklerimizden kopmamız için her türlü oyun tezgahlanıyordu. Endişeli ve korku dolu günler birbirini izledi. Her gün Rusya'daki dehşet verici olaylara tanık oluyorduk. Günler haftaları, haftalar ayları izledi ve Naziler hâlâ Moskova'ya girememişlerdi.

Sanıyorum sorunlarım bu sırada başladı. San Fransisko'daki Amerikan Komitesinden Rusya'daki savaş için bir yardım kampanyası niteliğinde yapılacak toplantıya katılmamı öneren bir telefon geldi. Amerika'nın Rusya'daki Büyükelçisi Mr. Joseph E. Davies'in konuşma yapacağı bu toplantı, Davies'in hastalanması yüzünden ortada kalmıştı ve büyükelçinin yerine benim konuşmamı istiyorlardı. Konuşmayı yapmama yalnızca birkaç saat olmasına karşın kabul ettim. Toplantı ertesi sabah yapılacağından o akşamki trene atlayarak sabah saat sekizde San Fransisko'da oldum.

Komite benim için birtakım davetler, yemekler düzenlediğinden konuşmayı kafamda tasarlamam için çok az bir zaman kalmıştı. Üstelik baş konuşmacı da bendim. Bununla birlikte yemekte birkaç kadeh şampanya içtim ve her şeyi daha farklı bir gözle değerlendirmeye başladım.

On bin kişilik salon tıklım tıklım doluydu. Sahnede Amerikalı amiral ve generallerle San Fransisko Belediye Başkanı Rossi yerini almıştı. Belediye başkanı, "Rusların müttefikimiz olduğu gerçeğini asla aklımızdan çıkarmamalıyız," dedi. Rusların içinde bulunduğu acı gerçekleri abartmamaya, onları aşırı övmemeye özen gösterirken, Rusların iki yüz Nazi Birliğini esir alışından da söz etmemişti. Müttefiklerimizi yabancı yatak arkadaşlarına benzetti, diye düşünmüştüm o konuşurken.

Komite başkanı eğer mümkünse bir saat kadar konuşmamı rica etmişti benden. Bu da beni ürkütmüştü. Ben o güne kadar dört dakikadan fazla konuşmamıştım. Ama bir yığın boş söz dinledikten sonra yapılan bu haksızlığa öfkelenmiş ve eski yürekliliğime kavuşmuştum. Elimdeki peçeteye konuşmamda vurgulamak istediğim dört ana konuyu yazdım. Sahne gerisinde heyecan ve korkuyla volta atarak sıramın gelmesini bekledim. Sonda adımın anons edildiğini duydum.

Koyu renk bir takım elbise giymiştim. Kendimi toparlamam için gerekli zamanı kazanmamı alkışlar sağladı. Alkışlar sona erdiğinde tek bir sözcük söyledim: "Yoldaşlar!" ve tüm salonda bir kahkaha tufanı patladı. "Evet, yoldaşlar!" Tekrar kahkahalar ve arkasından alkışlar duyuldu. Sözlerimi sürdürdüm: "Aramızda bu gece birçok Rus'un bulunduğunu tahmin ediyorum. Askerlerinizin savaşıp öldüğü şu dakikada sizlere yoldaşlar diye seslenmek bana gurur veriyor." Birçok kişi ayağa kalkmış öyle alkışlıyordu.

Artık kimse beni durduramazdı. Az önce beni çok öfkelendiren o konuşmalara değinmeyi düşündüm ama içimden bir ses böyle yapmamamı söyledi. Ben de konuşmamı, "Ben komünist değilim," diyerek sürdürdüm. "Ben bir insanım ve sanıyorum insanca tepkilerin de ne olduğunu biliyorum. Komünistler bizlerden farklı insanlar değildir. Kollarını ya da bacaklarını kaybettiklerinde onlar da bizler gibi acı çeker, onlar da bizler gibi ölürler. Ve bir komünist annenin de diğer annelerden hiçbir farkı yoktur. Oğullarının savaştan dönmeyeceğine ilişkin o korkunç haberi aldığında o da diğer anneler gibi ağlar. Tüm bunları anlayabilmem için komünist olmama hiç gerek yok. Tüm bunları anlayabilmem için insan olmam yeterli. Ve şu anda Rus anneler kanlı göz yaşları dökerlerken oğulları da savaş alanlarında can veriyor..."

Ne söyleyeceğimi tam olarak kestiremeden tam kırk dakika konuştum. Onları güldürdüm. Roosevelt'le ilgili bazı anılarımı anlattığımda ise beni alkışladılar.

Sözlerimi sürdürdüm: "Ve şimdi bu savaş... ben burada Ruslara savaş yardımı toplamak amacıyla bulunuyorum." Durdum, sonra da yineledim. "Ruslara savaş yardımı. Paranın çok büyük katkısı olabilir ama onların paradan çok daha başka şeylere gereksinimi var. Müttefiklerin Kuzey İrlanda'da iki milyon askeri bulunduğu sırada Rusların tek başlarına Nazilere karşı savaştıklarını öğrendim." Derin bir sessizlik ortalığı kapladı. "Ruslar," dedim vurgulayarak, "bizim müttefiklerimiz, onlar yalnızca kendi hayatları için savaşmıyorlar, bizim hayatlarımız için de savaşıyorlar. Ve Amerikalıların *kendi* savaşlarını kendilerinin vermesinden yana olduklarını biliyorum. Stalin de Roosevelt de aynı şeyi istiyorlar, ikinci bir cephe mutlaka açılmalıdır!"

Yedi dakika süren çılgın bir alkış tufanı koptu. İzleyicilerin kafasından ve kalbinden geçenleri sözcüklere dökmüştüm. Daha fazla konuşmama izin vermeyerek beni alkışlamayı sürdürdüler. Ayaklarını yere vurarak bir yandan bağırıp bir yandan da şapkalarını havaya atarlarken fazla ileri gitmiş olabileceğimi düşünmeye başladım. Sonra da binlerce kişi savaş alanlarında can verirken böylesine ödlek düşüncelere kendimi kaptırmamam gerektiğini farkettim. Salon biraz yatışınca konuşmamı sürdürdüm. "Eğer sizler de benim gibi düşünüyorsanız Başkana bir telgraf yollar mısınız lütfen? Yarına kadar ikinci cephenin açılmasını isteyen on bin telgrafı almış olmasını dileyelim."

Toplantıdan sonra o coşkulu havanın yerini tedirginlik ve gerginliğe bıraktığını hissetim. Dudley Field Malone, John Garfield ve ben bir yere yemeğe gittik. "Çok yüreklisin," dedi Garfield konuşmamı kastederek. Ben yalnızca duyumsadıklarımı ve doğru olduğuna inandığım şeyleri söylemiştim. Bununla birlikte John'nun bu açıklamasından sonra gecenin geri kalan bölümünü belirsiz bir tedirginlikle geçirdim. Ama konuşmanın sonucu olarak ortaya çıkan bulutlar dağılmıştı ve Beverly Hills'de hayat eskisi gibi sürmekteydi.

Birkaç hafta sonra Madison Alanında yapılacak bir açık hava toplantısına katılıp katılmayacağımı sordular bana. Bu toplantının amacı da bir önceki gibi olduğundan kabul ettim. Neden etmeyeyim ki? Toplantı tanınmış birçok kuruluş ve insan tarafından destekleniyordu. On dört dakikalık konuşmamı Sanayi Kuruluşları Konseyi bir broşür halinde yayınlamaya karar verdi:

KONUŞMA
'RUSYA'DAKİ SAVAŞTA DEMOKRASİ YA YAŞAYACAK YA DA ÖLECEKTİR'

Kalabalıktan konuşmayı alkışlarla kesmemeleri ve her sözcüğe bir tepki göstermemeleri istendi.

Kalabalık Amerika'nın en büyük sanatçısı Charlie Chaplin'in Hollywood'dan yaptığı telefon konuşmasını büyük bir dikkatle ondört dakika boyunca dinlemiştir.

22 Temmuz 1942 günü akşamın erken saatlerinde New York'taki Madison Alanında sendika başkanları, New Yorklular, kilise üyeleri ve daha niceleri Başkan Franklin D. Roosevelt'e Hitler karşısında son zaferi kazanmak için Müttefiklerle birleşip ikinci bir cephe açma konusunda destek vermek için toplanmışlardı.

Bu büyük gösteriyi düzenleyen iki yüz elli sendikanın yanı sıra Amerika'nın önde gelen isimlerinden Wendell L. Willkie, Philip Murray, Sidney Hillman ve daha birçok kişi bu tasarıyı destekleyen mesajlar göndermiştir.

Parlak ve bulutsuz gökyüzünün de bu toplantıyı desteklediği anlaşılıyordu. Konuşmacıların kürsüsünde nazlı nazlı dalgalanan müttefik ulusların bayraklarıyla başkanı destekleyen sloganların yazılı olduğu pankartlar ve ikinci cephenin açılmasına ilişkin sloganlar insan denizinin arasında göze çarpıyordu.

Toplantının açılışını Lucy Monroe *The Star-Spangled Banner* adlı şarkısıyla yaptı ve onu Amerikan Tiyatrosunun ünlü yıldızlarından Jane Froman, Arlene Francis ve başka ünlülerin gösterileri izledi. Amerika Birleşik Devletleri senatörlerinden James M.Mead ile Claude Pepper, Belediye Başkanı F. H. La Guardia, Vali Charles Poletti, Vito Marcantonio, Michael Quill ve Sanayi Kuruluşları Konseyi Başkanı Joseph Curran konuşmacı olarak orada bulunuyorlardı.

Senatör Mead şöyle konuştu: "Asya'daki, işgal altındaki Avrupa'daki Afrika'daki geniş kitlelerin tüm kalpleriyle özgürlük için savaşmalarını sağladığımız takdirde bu savaşı kazanabiliriz." Ve Senatör Pepper da şöyle dedi. "Çabalarımıza karşı gelen, bizi sınırlayan herkes Cumhuriyetin düşmanıdır." Ve Joseph Curran: "İnsan gücümüz var. Malzememiz var. Kazanmanın tek yolunu da biliyoruz; o da bir an önce ikinci cephenin açılmasıyla gerçekleşecektir."

Kalabalık, başkanın her sözü edilişinde, ikinci cepheden ve kahraman müttefiklerimizden her söz edilişinde, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Çin'nin yürekli askerlerinden her söz edilişinde tek bir ses gibi konuşmacıları yürekten destekliyordu. Sonra da sıra Charlie Chaplin'nin şehirlerarası telefon konuşmasıyla yaptığı açıklamaya geldi.

İKİNCİ SINIRIN AÇILMASI İÇİN BAŞKANI DESTEKLEME KONUŞMASI

22 Temmuz 1942, Madison Alanı

"Rusya'daki savaşta demokrasi ya yaşayacak ya da ölecektir. Müttefik ulusların kaderi komünistlerin elindedir. Rusya eğer dünyanın en büyük ve en zengin kıtası olan Asya'da bozguna uğrayacak olursa Nazilerin denetimi altına girecektir. Naziler böylelikle tüm dünyayı ele geçirebilirler. Hitler'i bozguna uğratmanın dışında başka bir seçeneğimiz var mı?

"Rusya yenilirse, ulaşım güçlüğü, telefon hatlarımızın binlerce mil uzağa ulaşamaması çelik, petrol ve kauçuk sıkıntısı ve Hitler'in böl ve işgal et stratejisi yüzünden kendimizi çok zor koşullarda bulacağımız kesindir.

"Bazı insanlar savaşın on ya da yirmi yıl süreceğinden söz ediyorlar. Benim tahminim bu görüşün çok iyimser olduğudur. Bu koşullarda ve karşımızda böylesine korkunç ve dahşet saçan bir düşmanla geleceğimizin oldukça belirsiz ve karanlık olduğuna inanıyorum.

ÖYLEYSE DAHA NE BEKLİYORUZ?

"Ruslar çılgın bir şekilde yardım bekliyorlar. İkinci bir cephenin açılması için yalvarıyorlar. Müttefik uluslar arasında ikinci bir cephenin şimdilik mümkün olup olamayacağına ilişkin bazı farklı görüşler var. Müttefiklerin ikinci bir cepheye destek verecek kadar malzemeleri olmadığını duyuyoruz. Olası bir bozgunda ikinci cepheyi tehlikeye atmak istemediklerini de duyuyoruz. İyice emin olmadan ve kendilerini tam olarak hazırlıklı hissetmeden bir risk almak istemiyorlar.

"Ama onların emin ve hazırlıklı olmalarını beklemeyi göze alabilir miyiz? Böylelikle güven içerisinde olacağımıza inanabilir miyiz? Savaşta

güvenli strateji diye bir şey yoktur. Şu anda Almanlar Kafkasya'dan yalnızca otuz beş mil ötedeler. Eğer Kafkasya onların eline geçecek olursa bu Rusyanın petrol rezervlerinin yüzde doksan beşini yitirmek anlamına gelir. Onbinlerce kişi ölürken ve milyonlarca kişi ölmek üzereyken kafamızın içinden geçenleri dürüstçe açıklamak zorundayız. İnsanlar kendilerine birçok soru soruyorlar. İrlanda'ya yedek güçlerin ulaştığını, birliklerimizin yüzde doksan beşinin başarıyla Avrupa'ya ulaştığını, iki milyon İngilizin savaşa gitmek için hazır beklediğini duyuyoruz. Durum Rusya'da bu kadar korkunçken biz daha ne bekliyoruz?

BU RİSKİ GÖZE ALABİLİRİZ

"Ruslar eğer Kafkasya'yı düşmana kaptıracak olurlarsa bu Müttefiklerin neden olduğu en büyük felaket olacaktır. Bu yüzden bizlerden Hitler'le barış yapmamız istenecektir. 'Artık bir Amerikalının daha hayatını tehlikeye atmanın bir anlamı kalmadı, onun için oturup Hitler'le sıkı bir pazarlık yapmalıyız,' diyeceklerdir.

NAZİ TUZAĞINA DİKKAT EDİN

"Bu Nazi tuzağına dikkat edin. Nazi kurtları kuzu kılığında dolaşmaya bayılırlar. Barışı bize çok çekici göstereceklerinden eminim ve daha biz farkına varmadan da kendimizi Nazi ideolojisinin içinde buluveririz. Sonra da onların köleleri olup çıkarız. Düşünce özgürlüğümüzü elimizden alırlar. Dünya Gestapo tarafından idare edilir bir duruma geliverir. Bizleri parmaklarında oynatırlar. Evet, geleceğin gücü budur işte.

"Tüm gücün Nazilerin eline bırakılması insanlığın ölümü anlamındadır. Çoğunluğun hakkı, işçi hakları, yurttaş hakları diye bir şey kalmaz.

ŞANSIMIZI DENEYELİM

"Bizleri susturmaya çalışanlara dikkat edin.

"Eğer biz onların peşine düşer ve moralimizi yüksek tutabilirsek kor-

kacak bir şeyimiz kalmaz. Unutmayın İngiltere'yi bu yüksek moral kurtardı. Ve bizler de aynı şeyi yaparsak zafer kesinlikle bizim olacaktır.

"Hitler şansını çok zorladı. Bu yaz eğer Kafkasya'ya girmeyi başaramazsa Tanrı yardımcısı olsun. Eğer Moskova önlerinde bir kış daha geçirmek zorunda kalırsa Tanrı yardımcısı olsun. Başarı ihtimali çok zayıf olmasına rağmen o bu riski göze aldı. Eğer Hitler şansını zorluyorsa aynı şeyi neden bizler yapmıyoruz? Eyleme geçelim. Bize Berlin'e fırlatacağımız bombalar verin. Ulaşım sorunumuzu çözmemiz için bize şu Glenn Martin uçaklarından yollayın. Bütün bunların ötesinde hemen ikinci cepheyi açın.

ZAFER BAHARDA

"Hedefimiz, baharda zaferi kazanmak olsun. Siz fabrikadakiler, siz tarladakiler, siz üniformalılar, siz dünya vatandaşları sonuna kadar elele verip çalışıp savaşalım. Siz, Washington'daki yetkililer hedefimizi baharda zafer olarak saptayın.

"Eğer bu düşünceyi benimser, bu düşünceyle çalışır ve aklımızdan hiç çıkarmazsak bu bize enerji vermekle kalmayıp hızlandırır.

"Olanaksız için çalışalım. Unutmayın ki, tarih boyunca büyük başarılar olanaksız gibi görünenin elde edilmesiyle sağlanmıştır."

*

O günlerde günlerim oldukça sessiz ve sakin geçiyordu. Ama bu bir fırtına öncesi sessizliğiydi. Bu garip olaya yol açan koşullar oldukça masum bir şekilde başlamıştı. Günlerden Pazardı ve Tim Durant tenis maçından sonra bana Paul Getty'nin arkadaşı olan Joan Barry adında genç bir kadınla buluşacağını söylemişti. Joan, A. C. Blumenhal'ın tavsiye mektubuyla birlikte Mexico City'den yeni dönmüştü. Tim, Joan ve onun bir kız arkadaşıyla birlikte yemek yiyeceklerini ve Joan'ın benimle çok tanışmak istediğini söyleyerek yemeğe beni de çağırdı. Onlarla Perino'nun lokantasında buluştuk. Dördümüz de çok güzel bir gece geçirdik ve ben onları bir daha görebileceğimi doğrusu hiç düşünmüyordum.

Ama ertesi Pazar, Tim, Joan'ı da tenis maçına getirdi. Pazar akşamları her zaman yanımda çalışanlara izin verdiğimden ve yemeklerimi dışarda yediğimden Tim'le Joan'ı da davet ettim. Yemekten sonra da onları arabayla evlerine bıraktım. Ertesi sabah Joan beni arayarak kendisini yemeğe çıkarmamı istedi. Ona doksan mil ötedeki Santa Barbara'da yapılacak olan bir açık arttırmaya katılacağımı ve yapacak bir işi yoksa gelebileceğini ve açık arttırmadan önce de birlikte yemek yiyebileceğimizi söyledim. Açık arttırmada bir iki şey aldıktan sonra onu arabayla Los Angeles'e geri getirdim.

Joan yirmi iki yaşında, uzun boylu, güzel ve oldukça dekolte giysiler giyen biriydi. Arabayla dönerken onun bu dekolteleri beni tahrik etmeye başlamıştı. İşte tam bu sırada bana Paul Getty'le kavga ettiklerini ve ertesi sabah New York'a geri döneceğini ama kalmasını istersem her şeyi bir kenara atarak benimle kalabileceğini söyledi. Her şey bu kadar ani ve garip bir şekilde olduğundan kuşkularım artmıştı. Ona dostça bir tavırla böyle bir şeyin olamayacağını söyledikten sonra da evine bıraktım.

Bir iki gün sonra bana telefon etti, herhalükârda Los Angeles'ta kalacağını söyledikten sonra o akşam acaba kendisini görmek ister miyim diye de sordu. Sabreden derviş muradına ermiş örneği Joan istediğini başardı ve onu sık sık görmeye başladım. Bu olayı izleyen günler hiç de kötü geçmiyordu ama garip ve doğal olmayan bir şeyler vardı. Gece yarısı telefon bile etmediği halde onu birdenbire karşımda buluveriyordum. Bu, tedirgin edici bir olaydı. Ondan sonra ise bir hafta boyunca hiçbir haber alamıyordum. Kabul etmeye yanaşmamakla birlikte içimde yoğun bir tedirginlik duymaya başlamıştım. Bununla birlikte yeniden ortaya çıktığında o kadar sevecen ve iyi bir hali oluyordu ki, benim tedirginliğim ve kuşkularım anında yokoluyordu.

Bir gün Sir Cedric Hardwicke ve Sinclair Lewis'le yemeğe çıkmıştım. Yemekte *Shadow and Substance* adlı oyundan konuşuyorduk. Lewis, Bridget karakterinin çağdaş bir Jan Dark olduğunu ve bu oyundan harika bir film olabileceğini söyledi. İlgilenmeye başlamıştım, Cedric'e teksti okumak istediğimi söyledim. Bana metnin bir kopyasını yolladı.

Bir iki akşam sonra da Joan Barry yemeğe geldi ve ben de ona oyundan söz ettim. Bana oyunu gördüğünü ve oyundaki kızı oynamak istediğini söyledi. Onu ciddiye almamamıştım ama o gece rolünü okuduğunda İrlandalı aksanına karşın çok başarılı olduğunu şaşkınlıkla olduğunu farket-

tim. O kadar heyecanlanmıştım ki onun fotojenik olup olmadığına baktım, sonuç kusursuzdu.

Onun garipliklerine ilişkin tüm tedirginliğim artık ortadan kalkmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse onu ben bulmuşum gibi bir duyguya da kaptırmıştım kendimi. Teknik konularda eğitime gereksinimi olduğundan onu Max Reinhardt'ın oyunculuk okuluna göndermiştim. Orada dersler çok yoğun olduğundan artık eskisi gibi sık göremiyordum. Henüz oyunun telif haklarını satın almadığım için Cedric'le bağlantı kurdum ve onun yardımıyla telif haklarını 25.000 dolara satın aldım. Joan'la da haftada 250 dolara bir kontrat imzaladım.

Hayatımızın yarısının rüyalardan ibaret olduğuna inanan bazı mistik görüşler vardır. Rüyanın nerede bittiğini ve gerçeğin nerede başladığını kestirmek gerçekten de güçtür. Ben de böyle bir duygu içindeydim. Senaryoyu yazmak için aylarca uğraştım. Sonra da garip ve ürkütücü olaylar başladı. Joan geceleri arabasıyla sarhoş bir şekilde kapıma dayanıyor, ben de onu evine göndermek için şöförümü uyandırmak zorunda kalıyordum. Bir keresinde arabayla bir kaldırıma çıkmış ve arabayı orada bırakmıştı. Artık adı Chaplin Stüdyolarında kayıtlı olduğundan sarhoş araba kullanmaktan polisin onu yakalayabileceğini düşünüyor ve endişeleniyordum. Bu, büyük bir rezalete neden olabilirdi. Sonunda o kadar yaygaracı ve idareci güç biri olup çıktı ki artık telefonlarına cevap vermiyor ya da kapıyı açmıyordum. O zaman da Joan hiç çekinmeden camları kırmaya başlıyordu. Artık gecelerim bir karabasana dönüşmüştü.

Daha sonra Reinhardt'ın okuluna haftalarca gitmediğini öğrendim. Bunu kendisine sorduğumda artık bir sanatçı olmak istemediğini söyledi. Kendisi ve annesi için New York'a dönüş parasıyla 5.000 dolar verdiğim takdirde kontratı yırtıp atacağını da sözlerine ekledi. İsteklerini büyük bir mutlulukla kabul ettim. Ondan kurtulduğum için neredeyse sevinçten havalara uçuyordum.

Joan'ın aradan çekilmesine karşın *Shadow and Substance*'ın telif hakkını aldığım için herhangi bir pişmanlık duymuyordum. Zaten senaryo bitmek üzereydi ve senaryonun çok iyi olduğunu düşünüyordum.

San Fransisko'daki toplantıdan bu yana aylar geçmesine karşılık Ruslar hâlâ ikinci cephenin açılması için çağrıda bulunuyorlardı. Bu kez de Carnegie Hall'da konuşmam istendi. Gidip gitmeme konusunda çelişki içindeydim. İlk hareketi başlattığımı ve bunun yeterli olduğunu düşündüm. Bir gün sonra kortumda tenis oynayan Jack Warner'a bu konuyu aç-

tığımda gizli kapaklı bir şekilde başını sallayarak, "Sakın fikir değiştirip de gideyim deme," dedi.

"Neden?"

Nedenini açıklamadı. Yalnızca, "Sen beni dinle ve gitme," demekle yetindi.

Bunun bende ters bir tepki yarattığını söylemeliyim. Bu, bir tür meydan okumaya dönüşmüştü. Rusya, Stalingrad savaşını yeni kazandığından ikinci cephe için Amerika'nın acıma duygularını uyandırmanın da pek gereği kalmamıştı. Tim Durant'ı da yanıma alarak New York'a gittim.

Carnegie Hall'daki toplantıda Pearl Buck, Rockwell Kent ve Orson Welles gibi birçok ünlü vardı. Orson Welles de toplantıda konuşacaktı. Ama muhalefet arttığı için fazla suya sabuna dokunmamaya çalıştığını düşündüm. Benden hemen önce konuştu ve Ruslar müttefikimiz olduğuna göre konuşmaması için bir neden göremediğini açıkladı. Konuşması tuzsuz bir yemeğe benziyordu; yavandı. Bu da benim çok daha farklı bir şekilde konuşmam gerektiğini göstermişti. Bir gazetecinin bana savaşın sürmesini istediğim suçlamasını yönelttiğini söyleyerek sözlerime başladım. "Onun bu öfke nöbetinden asıl kendisinin savaşın sürmesini istediği ve yoğun bir kıskançlığa kapıldığı anlaşılıyor. Strateji konusunda çelişkiye düşüyoruz. O asla ikinci bir cephenin yararına inanmıyor, oysa ben inanıyorum!"

"Toplantı, Charlie'yle dinleyiciler arasında bir sevgi yumağı oluşturdu," diye yazmıştı *Daily Worker*. Oysa duygularım çelişkiliydi. Kendimden hoşnut olmakla birlikte bazı kuşkularım da vardı.

Carnegie Hall'dan ayrıldıktan sonra solculukla uzaktan yakından ilgisi bulunmayan Costance Colier'i de yanımıza alarak yemeğe gittik. Constance toplantıdan çok etkilenmişti. Waldorf Astoria Oteline gittiğimizde Joan Barry'nin defalarca telefon edip mesaj bıraktığını öğrendim. Öfkelenmiştim. Gelen mesajların çoğunu okumadan yırttım. Fakat tam o sırada telefon çalmaya başlamıştı. Santrala bana telefon bağlamamasını söylemeyi düşünüyordum ama Tim, "Böyle yapmasan daha iyi olacak. Ben senin yerinde olsam telefona cevap verirdim, aksi halde Joan buraya gelip korkunç olaylar yaratabilir," dedi.

Telefon çalınca da zorunlu olarak açtım. Oldukça doğal ve neşeli bir şekilde konuşan Joan otele gelip bana bir merhaba demek istediğini söyledi. Ben de bunu kabul ederek Tim'e beni onunla yalnız bırakmamasını söyledim. O akşam Joan New York'a geldiğinden beri Paul Getty'nin oteli

Pierre'de kaldığını söyledi. Ona yalan söyleyerek orada bir iki gün kalacağımızı, bu arada onunla bir öğle yemeği yemek için zaman ayırmaya çalışacağını söyledim. Yanımızda yarım saat kaldıktan sonra Otel Pierre'deki suitini görmek isteyip istemediğimi sordu. Bu konuda o kadar çok ısrar etti ki artık yeniden kuşkulanmaya başlamıştım. Otelin kapısına kadar ona eşlik ettim ve bu onu New York'ta ilk ve son görüşüm oldu.

İkinci cepheye ilişkin yaptığım konuşmalarımın sonucu olarak New York'taki sosyal hayatım giderek sönüyordu. Kent dışındaki o güzelim evlere hafta sonlarını geçirmek için çağrılmıyordum artık. Carnegie Hall'daki toplantıdan sonra Colombia Radyo Kurumunda çalışan yazar Clifton Fadiman otele telefon ederek uluslararası bir radyo yayınına katılmak isteyip istemediğimi sordu. İstediğimi söylemem için bana yedi dakikalık bir süre ayıracaklarını da ekledi. Bu öneriyi kabullenmeyi çok istiyordum ama Kate Smith'in programında yayınlanacağını duyduğumda hemen vazgeçtim. Böyle bir programda ikinci cepheye ilişkin sözlerim tam ortasında saçma sapan bir reklam kuşağıyla kesilebilirdi. Fadiman'ı kırmak istemiyordum aslında. Son derece nazik, iyi, kültürlü bir insandı. Ben reklamlardan söz edince yüzü gerçekten kıpkırmızı kesildi. Anında pişman oldum, böyle birine bunları söylememeyi tercih ederdim.

Bundan sonra da türlü öneriler içeren birçok mektup almaya başlamıştım. Birçoğu ikinci cephe hakkında konuşmamı, diğerleri de açıkhava toplantılarına katılmamı istiyordu.

Kendimi artık politika kıskacına yakalanmış gibi hissediyordum. İçgüdülerime ilişkin sorular sormaya başladım: İçimdeki sanatçıyı ve izleyicilerin tepkisini ortaya çıkarmak için beni neler kamçılayabilirdi? Nazi karşıtı bir film yapmasaydım yine de bu politika dünyasına girebilir miydim? Tüm bu davranışlarım aslında sesli filmlere bilinçaltının gösterdiği bir tepki miydi? Sanıyorum tüm bunlarda gerçek payı vardı ama en güçlüsü Nazi sistemine karşı duyduğum o yoğun nefret ve tiksintiydi.

Yirmi Yedi

Beverly Hills'de *Shadow and Substance*'ın üstünde çalışırken Orson Welles bir öneriyle geldi. Gerçek hayattan alınmış bir dizi belgesel yapmayı düşündüğünü söyledi. Bunlardan biri de ünlü Fransız katil Mavi Sakal Landru'nun yaşam öyküsüydü ve o rolün benim için biçilmiş kaftan olacağını düşünüyordu.

Komediden, senaryo yazmaktan ve hem yönetip hem oynamaktan çok farklı bir şey olacağını düşünerek ilgilendim. Senaryoyu görmek istediğimi söyledim.

"Oh, henüz yazılmadı," dedi. "Ama tek gereksinimimiz Landru'nun mahkeme kayıtlarını ele geçirmek, sonrası önemli değil. Senaryonun yazılmasında bizlere yardımcı olabileceğinizi düşünmüştüm."

Düşkırıklığına uğramıştım. "Eğer senaryonun yazılmasına yardım etmem gerekiyorsa bu işte yokum," dedim ve konu da böylece kapanmış oldu.

Ama bir iki gün sonra Landru olayından harika bir komedi çıkabileceğini düşünmeye başladım. Welles'e telefon ettim. "Landru'yla ilgili belgesel film öneriniz bende bir komedi çağrışımı yaptı. Bunun Landru'yla bir ilgisi yok ama önerinizden ötürü size beş bin dolar ödemeye hazırım."

Mırın kırın etti.

"Dinleyin," dedim. "Landru hiç kimsenin yazdığı özgün bir öykü değil ki. O bir zamanlar yaşamış biri."

Kısa bir süre düşündükten sonra bana menajeriyle konuşmamı söyledi. Böylece aramızda anlaşmıştık: Welles beş bin doları alacak, benim de ona karşı hiçbir yasal yükümlülüğüm olmayacaktı. Welles bunu kabul etti. "Ancak bir tek koşulla," dedi. "Bu fikir Orson Welles tarafından önerilmiştir" diye bir ibarenin filmin başına konulmasını istedi. Sevinçten havalara uçtuğum için o sırada bu önerinin üzerinde fazla durmamıştım. Onun bunu kullanarak şöhret kazanmaya çalışacağını tahmin edebilseydim böyle bir şeye asla razı olmazdım.

Artık *Shadow and Substance*'ı bir kenara atmış ve *Monsieur Verdoux*'nun üstünde çalışmaya başlamıştım. Üç aydan beri bu konunun üstünde çalışıyordum. Bir gün uşağım çalışma odasından içeri girerek Jo-

an Barry'nin Beverly Hills'de olduğunu ve az önce telefon ettiğini söyledi. Ben de onu hiçbir koşulda görmek istemediğini kesinlikle belirttim.

Bu günleri izleyen olaylar tek kelimeyle korkunçtu. Joan'ı görmek istemediğimi açık ve kesin bir dille belirttiğim için zorla eve girmiş, tüm camları kırmış ve beni tehdit ederek para sızdırmaya çalışmıştı. Sonunda daha önce yapmam gereken bir şeyi yaparak polis çağırdım. Polisler çok anlayışlı davranıyorlardı. Joan'ın New York'a dönüş biletini alacak olursam olayın basına ve kamuoyuna yansımasını engelleyeceklerini söylediler. Bir kez daha onun biletini aldım. Polisler onu Beverly Hills'de dolaşırken görecek olurlarsa haneye tecavüzden mahkemeye çıkarılacağını söylediler.

*

Bu kötü olaydan sonra hayatın bir süre daha böyle sürebileceği düşünülebilir ama bir gecede bulutlar dağıldı ve güneş olanca güzelliğiyle ortaya çıktı.

Birkaç sonra bir gün Hollywood'da menajerlik yapan Miss Mina Wallace telefon ederek *Shadow and Substance*'daki başrolde New York'tan gelen yeni bir yıldızın çok başarılı olabileceğini söyledi. Oluşturulması çok güç bir senaryo olan *Monsieur Verdoux*'da zorlandığımdan Miss Wallace'ın bu telefonu beni çok sevindirmişti. Ve *Monseiur Verdoux*'yu şimdilik bir kenara atarak tüm ilgimi *Shadow and Substance*'ın üstünde yoğunlaştırmaya karar verdim. Ona tekrar telefon ederek tüm ayrıntıları öğrendim. Miss Wallace bu yıldız adayının ünlü oyun yazarı Eugene O'Neil'in kızı Miss Oona O'Neil olduğunu söyledi. Eugene O'Neil'le hiç karşılaşmamıştım ama oyunlarındaki ciddiyetten ötürü kızının da öyle biri olabileceğinden korkuyordum. "Oyunculuğu nasıl?"

"Tiyatro deneyimi çok fazla değil. En iyisi bir deneme filmi çekip kararı siz verin," dedi. "Ya da kendinizi bağlamak istemezseniz bu akşam yemeğe bana gelecek, siz de gelin."

Oraya erkenden gitmiştim ve oturma odasından içeri girdiğimde genç bir kadının şöminenin başında tek başına oturduğunu gördüm. Miss Wallace'in gelmesini beklerken kendimi tanıttım ve "Siz de Miss O'Neil

olmalısınız," dedim. Gülümsedi. Düşüncelerimin tam tersine onun yumuşak ifadesi ve güzelliği karşısında büyülenmiştim. Evsahibemizin gelmesini beklerken yoğun bir sohbete dalmıştık.

Bir süre sonra da Miss Wallace içeri girdi ve bizleri resmen tanıştırdı. Yemekte Miss Wallace, Miss O'Neil, Tim Durant ve ben vardık. İşten söz etmiyorduk ama yine de değinmeden yapamıyorduk. *Shadow and Substance*'deki kızın çok genç olduğunu söylediğimde Miss Wallace, Miss O'Neil'in yalnızca on yedi yaşında olduğunu söyledi. Şaşırmıştım. Bu rol çok genç birini gerektirmekle birlikte karakter çok karmaşıktı. Bu da daha deneyimli ve daha yaşlı biri anlamına geliyordu. İstemeye istemeye Miss O'Neil'i kafamdan atmak zorundaydım.

Birkaç gün sonra Miss Wallace telefon ederek Fox Film Şirketinin Miss O'Neil'le ilgilendiğini söyleyerek, benim bu konuda ne düşündüğümü sordu. Ben de onunla hemen bir kontrat imzaladım. Bu, gerçek bir mutlulukla geçen yirmi yılın başlangıcıydı. Umarım daha nice yirmi yıllar yaşarız birlikte.

Oona'yı yakından tanıdıkça onun espri yeteneği ve hoşgörüsü beni şaşkına çeviriyordu. Olayları her zaman karşısındaki kişinin görüş açısından değerlendirmeyi başarıyordu. Bundan ve daha birçok nedenden ötürü ona aşık oldum. Artık on sekiz yaşına basmıştı ve yaşından ötürü saçma sapan şımarıklıklar yapmayacağından emindim. Oona kural dışı biriydi. Aramızdaki yaş farkından ötürü ona açılmaktan çekiniyordum ilk başlarda. Ama Oona son derece kararlı ve ne istediğini bilen biriydi. *Shadow and Substance*'ın çekimlerinden hemen sonra evlenmeye karar verdik.

Senaryonun ilk örneğini tamamlamıştım ve çekimlere başlamaya hazırdım. Oona'nın bu ender rastlanan çekiciliğini filmime yansıtabilirdim. *Shadow and Substance*'ın büyük başarı kazanmaması için hiçbir neden yoktu.

Tam bu sırada Joan Barry yine Beverly Hills'e geldi ve uşağıma telefon ederek üç aylık hamile olduğunu söyledi. Ama çocuğun babasının kim olduğuna ilişkin herhangi bir ipucu vermediği gibi kimseleri de suçlamadı. Bu konu kesinlikle beni ilgilendirmediği için uşağıma eğer herhangi bir rezalet çıkarıp evime gidip gelmeye başlayacak olursa derhal polise haber vereceğimi söyledim. Ne var ki, ertesi gün oldukça neşeli bir şekilde gelerek evde ve bahçede dolaştı durdu. Kafasında oluşturduğu bir plan doğrultusunda hareket ettiği kesinlikle belliydi. Daha sonra, evime gidip tutuklanmayı sağlamasını kendisine bir iki gazeteci dostunun söylediğini açıkladı.

Onu bir kenara çekerek eğer buradan gitmeyecek olursa derhal polis çağıracağımı söyledim. Bana yalnızca gülerek karşılık verdi. Artık bıçak kemiğe dayandığından uşağıma polise haber vermesini söyledim.

Birkaç saat sonra gazetelerde iri ve siyah puntolarla şu haber yer almıştı: "Doğmamış çocuğun babası Chaplin, kadıncağızı sokağa attı ve tutuklattı." Bir hafta sonra babalık davası açıldı. Tüm bu suçlamaların sonucunda avukatım Lloyd Wright'a telefon ederek bu Barry denen kadınla iki yıldan beri hiçbir ilişkimin olmadığını söyledim.

Avukatım *Shadow and Substance*'ı bir an önce çekmeye kesin kararlı olduğumu bildiğinden şimdilik bu işe bir ara vermemin ve Oona'nın New York'a bir süre için geri dönmesinin iyi olacağını söyledi. Ama biz onun bu önerisini hiç ciddiye almadık. Ne Joan Barry adındaki kadının yalanlarına ne de basında çıkan haberlerine kendimizi kaptıracaktık. Zaten Oona'yla evlenme konusunda anlaştığımız için bunun artık bir an önce olmasını istiyorduk. Dostum Harry Crocker gerekli düzenlemeleri yaptı. Artık
Hearst'in yanında çalışıyordu ve düğünde yalnızca birkaç fotoğraf çekerek bunları gazetede yayınlayacağını söyledi.

Santa Barbara'nın on beş mil dışında küçük ve sessiz bir kasaba olan Carpinteria'da evlendik. Ama bize evlilik cüzdanı vermeleri için önce Santa Barbara nikah dairesi müdürlüğüne kaydımızı yaptırmamız gerekiyordu. Saat sabahın sekiziydi ve kentte hayat henüz başlamamıştı. Kayıt memuru, eğer çiftlerden biri ünlü bir kişiyse masanın altındaki gizli düğmeye basarak basına haber verirdi. Bu yüzden herhangi bir tantanaya izin vermemek için önce Oona içeri girip kaydını yaptırdı. Adı, yaşı gibi gerekli bilgileri aldıktan sonra memur, "Peki damat bey nerede?" dedi.

İçeri girdiğimde ağzı şaşkınlıktan bir karış açılmıştı. "Vay anasına!" Harry memurun elini masanın altına götürdüğünü gördü. Biz de ortalığı telaşa vererek evlilik cüzdanımızı bir an önce vermesini sağladık. Binadan çıkarken gazeteciler içeriye doluşuyorlardı.

İki aylığına Santa Barbara'da bir ev kiralamıştık. Basının yarattığı birçok karmaşaya karşılık orada çok huzurlu bir yaşamımız oldu.

Akşamüstleri tanınmamaya özen göstererek uzun yürüyüşlere çıkıyorduk. Ara sıra kendimi büyük bir bunalımın içinde buluyor ve basınla olan kötü ilişkilerimin filmlerimi de etkileyeceğini düşünüyordum. Böyle anlarda Oona bana gülünç öyküler okuyarak neşelenmemi sağlıyordu. Ara sıra

kendimi kaptırdığım bunalımlara karşılık Santa Barbara'da geçirdiğimiz o iki ay tek kelimeyle kusursuzdu.

*

Los Angeles'e geri döndüğümüzde, Birleşik Devletler Anayasa Mahkemesinden arkadaşım Yargıç Murphy bana bir mektup yazarak birkaç politikacı dostuyla yediği bir yemekte politikacılardan birinin, "Chaplin'i ele geçirmeye" karar verdiklerini söylediğini yazmıştı. "Eğer başın belaya girecek olursa," diye sürüyordu mektup, "tanınmamış ve çok pahalı olmayan bir avukat tutmanda yarar var."

Buna rağmen Federal Hükümetin harekete geçmesi biraz zaman aldı. Tüm basın onların yanındaydı ve bana dünyanın en korkunç haydutuymuşum gibi bakıyorlardı.

Bu arada biz de tamamiyle bir yurttaşlık davası olan ve hiçbir şekilde Federal Hükümetle ilgisi olmayan babalık davası için hazırlıklarımızı sürdürüyorduk. Bu dava için Lloyd Wright kan testi yapılmasını önerdi. Benim Joan Barry'nin çocuğuyla hiçbir ilgim olmadığından bu fikir çok hoşuma gitmişti. Bir süre sonra da Joan'nın avukatıyla anlaşmaya vardıklarını söyledi. Anlaşmanın koşulları şöyleydi: Biz eğer Joan'a 25.000 dolar verirsek ona ve çocuğa kan testi yapılacak ve testin sonucunda da çocuğun babası olmadığım kanıtlandığında Joan bu babalık davasından vazgeçecekti. Önerinin üstüne atladım. Ne var ki, birçok kişide aynı kan grubu olduğundan şansım on dörtte birdi. Lloyd, çocuğun kan grubunun benimkinede annesininkine de uymadığı takdirde bu kan grubunun mutlaka üçüncü bir kişiye ait olması gerektiğini açıkladı.

Joan'ın çocuğu doğduktan sonra Federal Hükümet büyük jüri araştırmasını başlatarak beni suçlamak için Joan'ı sorguya çekmeye başladı. Dostlarım ünlü ceza avukatı Giesler'i aramamı söylüyorlardı. Lloyd Wright'ın söylediklerine karşın bu avukatı aradım sonunda. Bu bir hataydı, çünkü başımın cidden belada olduğu izlenimi veriyordu. Lloyd Wright, Giesler'le buluşarak büyük jürinin bana yöneltebileceği suçlamaları görüştü. Her iki avukat da hükümetin Mann Kanununun ihlal edildiğini kanıtlamak istediğini duymuştu.

Federal Hükümet siyasi bir muhalifi susturmak istediğinde bu yasal şantajı kullanırdı sık sık. Mann Kanununun amacı kadınların fuhuş amacıyla bir eyaletten diğerine götürülmesini yasaklamaktı. Bir adam eğer boşandığı karısını bir başka eyalete götürür ve onunla yatacak olursa bu Mann Kanununa karşı işlenmiş büyük bir suç oluşturur ve beş yıl hapis cezası verilirdi. Birleşik Devletler Hükümeti de beni bununla suçluyordu.

Bu akıl almaz suçlamanın yanı sıra hükümet beni yasal bir ayrıntıya dayanarak da suçlamaya hazırlanıyordu, bu o kadar saçmaydı ki, sonunda dava düştü. Wright ve Giesler her iki davanın da son derece saçma olduğu görüşünde birleşmişler ve eğer gerçekten de suçlanacak olursam davayı kazanmamaları için hiçbir neden görmediklerini açıklamışlardı.

Ve artık büyük jürinin soruşturması başlamıştı. Davanın düşeceğine olan inancım tamdı. Her şeyden önce, Barry denen kadın, anladığım kadarıyla, New York'a gidip gelirken annesiyle seyahat etmişti. Ama birkaç gün sonra Giesler beni arayarak, "Charlie seni suçlu buldular," dedi. "Ayrıntıları daha sonra alacağız. İlk duruşmanın gününü ve saatini sana daha sonra bildireceğim."

Bunu izleyen haftalar gerçek bir Kafka öyküsü gibiydi. Birdenbire özgürlük için savaşırken buluvermiştim kendimi. Eğer bana yöneltilen tüm suçlamalar yargıç tarafından onaylanacak olursa yirmi yıl hapis yatmam gerekecekti.

İlk duruşmadan sonra basına ve fotoğrafçılara gün doğmuştu. Parmak izlerim alınırken sürekli resimlerimi çekmiş durmuşlardı.

"Bunu yapmaya hakları var mı?" diye sordum.

"Hayır," dedi yetkililerden biri. "Ama insan bu adamları kontrol edemiyor ki." Bunu söyleyen Federal Hükümetin bir yetkilisiydi.

Joan'ın bebeği artık kan testi yapılacak kadar büyümüştü. İki tarafın avukatının anlaşmasıyla bir klinik saptandı. Joan, ben ve bebek test için kliniğe gittik.

Daha sonra avukatım aradı. "Charlie, temize çıktın! Kan testinin sonucunu aldık. Buna göre çocuğun babası sen değilsin."

"Bu da iyiliğin ödülü olsa gerek," dedim duygusal bir sesle.

Bu haber basında büyük bir sansasyon yarattı. Gazetelerin biri şu başlığı atmıştı: "Charlie Chaplin temize çıktı." Diğeri ise, "Kan testi kesin olarak Chaplin'in bebeğin babası olmadığını kanıtladı."

Kan testinin sonucu Federal Hükümeti biraz mahcup etmekle birlikte, hükümet davanın peşini bırakmadı. Birçok sıkıcı akşamı Giesler'in evinde Joan Barry'ye nasıl ve ne zaman tanıştığıma ilişkin ayrıntıları an-

latmakla geçirmek zorunda kalıyordum. San Fransisko'da yaşayan Katolik bir papazdan çok önemli bir mektup aldık. Mektupta, Joan Barry'nin faşist bir örgüt tarafından kullanıldığını, bunu kanıtlamak için seve seve San Fransisko'dan Los Angeles'e gelebileceğini yazıyordu. Ama Giesler konunun çok önemli olmadığını düşünerek mektubu bir kenara attı.

Barry'nin geçmişi ve kişiliğiyle ilgili birçok olumsuz kanıt toplamıştık. Bu konu üzerinde haftalarca kafa yorduktan sonra bir akşam Giesler, onun kişiliğine saldırmanın artık geçerli bir yöntem olmadığını ve böylesi bir olayın Errol Flynn'ın davasında başarı kazanmasına karşılık bizim davamızda gerekli olmadığını açıkladı. "Bu saçmalıkları kullanmadan da bu davayı kazanabiliriz," dedi. Bu Giesler için saçma sapan olabilirdi ama Joan'nın geçmişiyle ilgili deliller benim için çok önemliydi.

Öte yandan Joan'dan cömertliğimden ve iyiliğimden dolayı bana şükran duyduğunu belirten mektuplar da alıyordum. Bu mektuplar basında çıkan yazıları yadsıdığı için bunları mahkemede delil olarak kullanmak istiyordum. Bu nedenden ötürü de kendimi çok mutlu hissediyor ve bu rezaletin sona erdiğini düşünüyordum. Böylelikle basın da artık yalnızca gerçeklerden söz etmek zorunda kalacaktı. Ve ben en azından Amerikan kamuoyunun gözünde temize çıktığımı tahmin ediyordum.

Bu noktada Edgar Hoover'la FBI kurumundan söz etmeden geçemeyeceğim. Bu bir Federal dava olduğundan, FBI savcıya delil bulmaya çalıştığından olayın içindeydi. Yıllarca önce bir yemekte Hoover'la tanışmıştım.

Benim suçlanmamdan birkaç akşam sonra Oona'yla birlikte gittiğimiz Chasen Lokantasında onun FBI'ın adamlarıyla bir masada oturduğunu görmüştüm. Aynı masada 1918 yılından beri sürekli karşılaştığım Tippy Gray vardı. Beni tedirgin eden o alaycı gülümsemesiyle Hollywood partilerinde sık sık karşıma çıkardı. Ben onun playboy ya da filmlerde figüranlık yapan biri olduğunu sanıyordum. Oysa şimdi Hoover'in masasında ne aradığını merak etmiştim. Oona'yla ben tam sofradan kalkarken bakışlarım Tippy Gray'inkilerle karşılaştı. Sıradan bir şekilde bana gülümsedi.

Sonunda duruşma günü gelip çatmıştı. Giesler, bana mahkeme binasının önünde saat tam ona on kala buluşmamızı söylemişti. Böylelikle mahkeme salonundan içeri birlikte girebilecektik.

Mahkeme salonu ikinci kataydı. İçeri girerken salonda hafif bir kıpırdanma oldu ama basın mensupları beni görmezden geldiler. Mahkemenin içeriğinden yazacak birçok konu çıkaracaklarını düşünüyorlardı. Giesler beni bir sandalyeye oturttuktan sonra salonda dolaşarak birçok kişiyle ko-

nuşmaya başladı. Salonda benim dışımda parti veriliyor gibi bir hava esiyordu.

Federal savcıya baktım. Önündeki kağıtları okuyor, bir iki düzeltme yapıyor ve yanındakilerle kendinden emin bir şekilde gülüşerek konuşuyordu. Tippy Gray de oradaydı ve arada sırada bana kaçamak bir bakış fırlatarak o garip gülümsemesiyle gülüyordu.

Giesler duruşma sırasında not alabilmek için kağıt ve kalemi masanın üstüne bırakmıştı. Ben de öyle ne yapacağını bilmez bir şekilde oturmak yerine kağıtlara resim çizmeye başladım. Anında yanı başımda Giesler belirdi. "Onları derhal bırak," diye fısıldadı kulağıma. "Eğer basın bu kağıtları ele geçirecek olursa bunlardan birçok sonuç çıkartabilir," dedi ve kağıtları yırttı. Oysa ben kağıtların üstüne bir nehirle bir köprü resmi çizmiştim yalnızca.

Bir süre sonra da salonda belirgin bir gerginlik oluştu ve herkes yerini aldı. Görevli tokmağı üç kez vurdu, artık duruşma başlamıştı. Bana karşı dört dava vardı: Bunlardan ikisi Mann Kanunuyla, diğer ikisi de İç Savaştan bu yana kimselerin duymadığı garip ve akıl almaz yasalarla ilgiliydi. Giesler önce tüm suçlamaları reddetti. Ama her şey öyle sanıldığı gibi kolay değildi. Bilet paralarını ödedikten sonra sirki izlemek için yerlerine oturan izleyicilere bir gösteri sunmak gerekiyordu.

Jürinin seçilmesi iki gün sürdü. Yirmi dört aday arasından on iki kişinin seçilmesi için birçok görüşme yapılması gerekiyordu, bu arada hem iddia makamının hem de savunmanın altı üyeyi reddetme hakkı vardı. Jüri üyeleri tek tek sorguya çekiliyordu. Burada uygulanan yönteme göre, yargıç ve avukatlar jüridekilerin olayı tarafsız bir biçimde değerlendirip değerlendiremeyeceğini belirlemek için onları şu şekilde sorguluyorlardı: Gazeteleri okumuşlar mıydı, bunlardan etkilenmiş veya bir önyargıya varmışlar mıydı ve bu davayla ilgili kimseyi tanıyorlar mıydı? Bu bence çok komik bir yöntemdi çünkü basının yüzde doksanı on dört aydır bana karşıydı. Jüride görev alabilecek birinin sorgulanması yaklaşık yarım saat kadar sürüyordu. Bu arada iki tarafın avukatları söz konusu kişi hakkında bilgi toplamayı sürdürüyorlardı. Her jüri adayı sorgulanmaya çekildiğinde Giesler not alıyor ve araştırma yapmalar için adamlarını gönderiyordu. On dakika sonra da araştırmayı yapanları geri dönüyor ve araştırma notları yazılmış kağıtları Giesler'e geri veriyorlardı: "John Dokes, tuhaflıyecide tezgahtar, evli, iki çocuklu ve hiç sinemaya gitmez." Ve bu şekilde seçim sürüp gidi-

yordu. her iki taraf jüri adaylarını kabul veya reddediyordu. Bu arada Federal savcı araştırmacılarına fısıltıyla bir şeyler söyleyip duruyordu. Tippy Gray ise sık sık o her zamanki gülümsemesiyle bana bakıyordu.

Sekiz jüri üyesi seçildikten sonra jüri bölümüne bir kadın geldi. Giesler onu görür görmez, "Ondan hiç hoşlanmadım," dedi. Bunu sürekli olarak yineliyordu. "Ondan hiç hoşlanmadım. Onda hoşuma gitmeyen bir şey var." Bu arada Giesler'in yardımcısı bir kağıt uzattı. "Tahmin ettiğim gibiymiş," dedi Giesler kağıdı okuduktan sonra. "Bu kadın Los Angeles *Times* gazetesinden! Ondan mutlaka kurtulmak zorundayız!" Kadının yüzünü incelemeye çalıştım ama onu tam olarak göremediğim için masanın üstünde duran gözlüklerimi aldım. Giesler telaşla kolumayapıştı. "Sakın gözlüklerini takma," diye fısıldadı. Kadının dalgın bir hali olduğunu sezinlemiştim ama gözlüklerim olmadan emin olamıyordum.

Her iki avukatın konuşmalarını dinlerken her şey bana sanki bir oyunmuş gibi geliyor ve kendimi bu oyunun baş kişisi olarak düşünemiyordum. Zaman zaman mesleğimi ve geleceğimi düşünmüyor değildim ama her şey o kadar karmaşıktı ki bu düşünceyi kafamın bir kenarına atıyor ve aynı anda birkaç şey düşünmemeye çalışıyordum.

Her olayda olduğu gibi burada da hiç kimse sürekli olarak ciddiyetini koruyamıyordu. Mahkemenin yasal bir noktayı tartışmak için ara verdiği bir sırayı çok iyi hatırlıyorum. Jüri dışarı çıkmış, avukatlarla yargıç da bekleme odasına çekilmişken izleyiciler, fotoğrafçılar ve ben salonda kalmıştı. Fotoğrafçılar benim üzgün bir halimi yakalamak için bekleşiyordu. Okumak için gözlüklerimi taktığımda bir fotoğrafçının kamerasını hazırladığını farkedince hemen gözlüklerimi çıkardım. Salondakiler buna kahkahayla gülmüşlerdi. Kamerasını yanındaki sandalyeye bıraktığında ise ben gözlüklerimi taktım. Bu bir kedi – fare oyununa döndük. Ve izleyiciler bundan çok hoşlanmışlardı. Mahkeme heyeti salona döndüğünde ise hepimiz doğal olarak o eski ciddiyetimize dönmüştük.

Dava günlerce sürdü. Bu Federal bir dava niteliğinde olduğundan Joan Barry'nin arkadaşı Mr. Paul Getty ile birkaç Alman asıllı genç tanıklık yapmıştı. Paul Getty de geçmişte Joan Barry'ye bir ilişkisi olduğunu kabullenmek zorunda kalmış ve ona para verdiğini itiraf etmişti. Ama bunların ötesinde benim için çok önemli olan Joan'ın bana yazdığı o teşekkür ve özür dolu mektuplardı. Giesler bu mektupları bir delil olarak ileri sürmeye çalışmasına karşılık mahkeme heyeti buna itiraz etmişti. Ama ben Giesler'in bu konuda yeterince ikna edici olmadığını düşünüyordum.

Duruşma sırasında tanıklık yapan Alman genci, Joan'ın evime gelip ortalığı darmadağın etmeden önceki gecelerin birinde onunla birlikte olduğunu itiraf etti.

Tüm bu olayların odak noktası olmak bana gerçek bir cehennem azabı yaşatıyordu. Ama mahkeme salonundan çıktığım andan itibaren her şeyi unutuyor ve Oona'yla başbaşa bir yemek yedikten sonra da yorgunluktan perişan bir halde kendimi yatağa atıyordum.

Mahkemenin yarattığı gerilim ve endişenin yanı sıra her sabah saat yedide kalkmak, Los Angeles'in yoğun trafiğine kalmadan yola koyulmak için kahvaltıdan hemen sonra yola çıkmak ve dava başlamadan saat tam ona on kala adliye binasının önünde olmak artık çok sıkıcı gelmeye başlamıştı.

Dava sonuna yaklaşmıştı artık. Her iki tarafın da avukatı iki buçuk saat ara verme konusunda anlaştı. Bu uzun zaman boyunca neler konuşacaklarını bir türlü kestiremiyordum doğrusu. Oysa benim için her şey açık ve seçikti: Hükümetin açtığı dava düşmüştü. Ve suçlu bulunduğum takdirde yirmi yıl hapis yiyeceğim düşüncesi elbette hiç aklıma gelmiyordu. *Times*'dan gelen gazetecinin yüzünden bir şeyler okumaya çalıştım ama tamamiyle ifadesiz bir yüzle bakınıyordu etrafına. Jüri onu bir iş için dışarıya yolladığında ise ne sağına ne de soluna bakmadan salondan çıkıp gitti.

Mahkeme salonundan çıkarken Giesler, "Karar verilinceye dek bu binadan ayrılamayız bugün," diye fısıldadı. Sonra da iyimser bir şekilde ekledi. "Ama istersen dışarda oturup biraz temiz hava alırız." Bu basit açıklama özgür olmadığımı hatırlatmıştı.

Saat bir buçuk olmuştu ve kararın en geç yirmi dakika içinde alınması gerektiğini biliyordum. Oona'ya telefon etmeden önce beklemem gerektiğini düşündüm. Ama aradan bir saat geçti! Sonunda ona telefon ederek jüri kararını açıklar açıklamaz hemen kendisine bildireceğimi söyledim.

Bir saat daha geçti ve hâlâ bir karara varamamışlardı! Bu gecikmenin sebebi neydi? Suçsuzluğuma ilişkin verecekleri kararı almaları için on dakikadan fazla bir zamana gereksinimleri yoktu ki. Bu arada Giesler'le ben dışardaki tahta sıralardan birine oturmuş temiz havayı içimize çekiyorduk. Giesler saatine baktı ve sıradan bir sesle, "Saat dört olmuş," dedi. "Neden bu kadar geciktiler acaba?" Böylelikle biz de onların gecikmesi üstüne türlü türlü nedenler bulmaya başladık...

Saat beşe çeyrek kala jürinin karar verdiğini simgeleyen bir zil çaldı. Binadan içeri girerken kalbim gümbür gümbür atıyordu. Giesler fısıldadı.

"Karar ne olursa olsun duygularını göstermemeye özen göster." Dava vekiliyle yardımcısı heyecandan soluk soluğa kalmış bir şekilde gülümseyerek yanımızdan geçti. Onları Tippy Gray izliyordu ve bize her zaman olduğu gibi yine gülümsedi.

Mahkeme salonu anında dolmuştu ve salondaki gerilim artık hissedilebilir bir düzeydeydi. Kalbim hızla çarparken ben nasıl olduysa sükunetimi koruyabildim.

Mahkeme görevlisi tokmağı üç kez vurarak yargıcın içeri girmekte olduğunu haber verdi. Bizler de ayağa kalktık. Herkes yerine oturduğunda bu kez içeri jüri heyeti girdi. Giesler başı önünde ayaklarına bakarak sinirli bir sesle mırıldandı. "Eğer seni suçlu bulmuşlarsa bugüne kadar tanık olduğum en utanç verici dava olacaktır bu."

Mahkeme görevlisi kendisine verilen yazıyı okuduktan sonra da tokmağıyla üç kez vurdu. Yoğun sessizlikte sesi bir gökgürültüsü gibi patladı:

"Dava dosyası 337068 – Charlie Chaplin... Birinci davada (burada uzun bir sessizlik oldu) suçsuz bulunmuştur."

İzleyiciler birden sevinç çığlıkları attılar, sonra da memurun sözlerini beklemeye koyuldular derin bir sessizlik içinde. "İkinci davada... suçsuz bulunmuştur."

İzleyiciler artık sevinçten çılgına dönmüşlerdi. Bu kadar çok dostum olduğunu hiç bilmiyordum doğrusu. Birçok kişi izleyicilerden ayıran bölmeye gelerek beni kucaklamaya ve öpmeye başladı. Tippy Gray'ın kaçamak bakışını yakaladım. Gülümsemesi yok olmuş yüzünde tamamen ifadesiz bir anlam belirmişti.

Sonra da yargıç bana birkaç şey söyledi: "Mr. Chaplin artık mahkeme salonunda bulunmanıza hiç gerek kalmamıştır. Özgürsünüz." Sonra da elini uzatarak beni kutladı, aynı şeyi dava vekili de yaptı. Bunun hemen arkasından Giesler kulağıma fısıldadı. "Hadi şimdi git de jüri heyetindekilerin elini sık."

Onların yanına yaklaştığımda Giesler'in hiç hoşlanmadığı o gazeteci kadın ayağa kalkıp elini uzattı. İlk kez ona bu kadar yakından bakabilme fırsatını yakalamıştım. Güzel yüzünde zeka ve anlayış vardı. El sıkışırken gülümseyerek, "Her şey düzeldi artık Charlie, hâlâ özgür bir ülkedesin" dedi.

Onun bu sözleri karşısında ne diyeceğimi kestiremediğimden yalnızca gülümseyip başımı sallamakla yetindim. Buna karşılık o konuşmasını sürdürdü. "Seni jüri odasının penceresinden salonda volta atarken görü-

yor ve endişelenmemeni söylemek istiyordum. Ama kurallara aykırı olduğundan bunu yapamadım ne yazık ki. Bir tek kişinin dışında biz kararımızı on dakika içinde vermiştik."

Bu söylenenler üzerine ağlamamak mümkün değildi ama kendimi tutarak gülümseyip ona teşekkür ettim. Yüzünden nefret akan bir kadının dışında tüm jüri üyeleri beni içtenlikle kutlamıştı. Tam oradan uzaklaşmak üzereyken mahkeme görevlisinin sesini duydum. "Hadi hanımefendi, siz de kendinize gelin de bu adamın elini sıkın." Kadın elini istemeye istemeye uzattı ve ben de soğuk bir tavırla ona teşekkür ettim.

Bu arada dört aylık hamile olan Oona evdeydi. Radyodan haberi duyduğunda heyecandan bayılmıştı.

O akşam evde başbaşa sessiz bir gece geçirdik. Ne gazete okumak ne de telefonla konuşmak istiyorduk. Kimseyi görmek istemiyordum. Kendimi incinmiş ve bomboş hissediyordum. Evde çalışanların varlığı bile beni utandırıyordu.

Yemekten sonra Oona sert bir cin ve tonik hazırladıktan sonra şöminenin karşısına geçerek ona kararın neden bu denli geciktiğini ve o gazeteci kadının söylediklerini anlattım. Haftalarca süren gerginlik sona ermişti artık. O akşam yatağıma yattığımda ertesi sabah erkenden kalkıp mahkemeye gitme zorunluluğum olmadığı için Tanrıya şükrettim.

Bir iki gün sonra ise Lion Feuchtwanger şöyle demişti: "Amerikan tarihinde tüm ulusu ayağa kaldıran tek sanatçı sensin."

*

Kan grubunun saptanmasından sonra babalık davasının düşeceğini düşünmeme karşılık bu dava yeniden hortladı. Karşı tarafın avukatıyla yerel politikacıların yoğun çabası sonucu dava yeniden açıldı ve avukatın bir ayak oyunuyla çocuğun velayeti anneden alınıp mahkemeye verildi. Öte yandan Joan'a yirmibeş bin doları vermeme hakkım da tanındı. Artık çocuğun velayeti mahkemede olduğundan, mahkeme çocuğun bakımını sağlamak için bana bir dava açtı.

İlk mahkemede jüri, bu davayı kazanacağından yüzde yüz emin olan avukatımı düşkırıklığına uğratarak gerekçeleri geri çevirdi. İkinci mahke-

mede ise, çocuğun kan grubuyla benimkinin uyuşmaması somut bir kanıt olmakla birlikte karar aleyhime verildi.

*

Oona'yla benim tek istediğimiz Kaliforniya'dan bir an önce uzaklaşmaktı. Bir yıllık evliliğimiz boyunca başımıza gelmedik kalmamıştı ve artık biraz uzaklaşıp dinlenmek istiyorduk. Siyah yavru kedimizi de yanımıza alarak New York'a giden trene bindik, oradan da Nyack'a giderek bir ev kiraladık. Artık her şeyden uzaklaşmıştık. Kiraladığımız bu küçük ev 1780 yılında inşa edilmişti ve evsahibemiz de kusursuz bir aşçıydı.

Evi kiralarken bize özel eğitim görmüş küçük siyah bir köpek de vermişlerdi. Köpek kendini Oona'ya adamıştı ve her yere peşinden gidiyordu. Kahvaltı saatini hiç şaşırmadan balkonda bizi beklediğini gördük. Ve biz kahvaltımızı ederken hiç sesini çıkarmadan masanın altına gizlenir beklerdi. Küçük siyah kedimiz onu ilk gördüğünde tıslamış ve kamburunu çıkarmıştı. Ama o varlığını belli etmemeye kararlı bir şekilde başını çevirmiş, ona bakmamıştı.

Nyack'daki günlerimiz çok iyi geçmekle birlikte yalnızdık. Hiç kimseyle görüşmediğimiz gibi kimseler de bizi aramıyordu. Ve ben hâlâ kendimi o utanç duygusundan kurtaramamıştım.

Bu dava yaratıcılığımı olumsuz etkilemekle birlikte *Monsieur Verdoux*'nun senaryosunu hemen hemen bitirmiş sayılırdım. Artık bir an önce geri dönüp çalışmalarıma başlamak istiyordum.

En az altı ay daha burada kalmayı ve Oona'nın doğumu burada yapmasını tasarlamıştık. Ama ben Nyack'ta çalışamayacağım için beş hafta sonra Kaliforniya'ya döndük.

Evlendikten hemen sonra Oona sahnede de beyazperdede de görünmek istemediğini söylemişti. Bu habere sevinmiştim, nihayet bir karım olacaktı artık, çalışan, meslek sahibi biriyle evli olmayacaktım! Bunun üzerine *Shadow and Substance*'ı bir kenara bırakıp *Monsieur Verdoux*'nun senaryosu üstünde çalışmaya başladım. Oona'nın çok hoş bir mizah yeteneği olduğundan onun bu kararının sinema dünyası için büyük bir kayıp olduğunu düşündüm sık sık.

Mahkemeden kısa bir süre önce Oona'yla birlikte makyaj çantasını onarmaları için bir kuyumcuya gittiğimizi hatırlıyorum. Beklerken orada duran bileziklere bakmıştık. Yakut ve pırlanta karışımı bir bilezik çok hoşumuza gitmişti ama Oona fiyatı pahalı bulmuştu. Ben de satıcıya henüz karar vermediğimizi, düşüneceğimizi söylemiştim. Ve dükkandan çıkmıştık. Arabaya binerken heyecanla, "Çabuk ol. Buradan hemen uzaklaşalım!" dedim. Sonra da elimi cebime sokup Oona'nın çok beğendiği bileziği çıkardım. "Satıcı sana diğer bilezikleri gösterirken bunu cebime attım."

Oona'nın yüzü bembeyaz kesildi. "Ah, bunu yapmamalıydın!" Yan sokaklardan birine saparak arabayı bir kaldırımın kenarında durdurdu. "Bir kez daha düşün!" dedi ve yineledi. "Bunu yapmamalıydın!"

"Ama şimdi bunu geri götüremem," dedim. Ne var ki gerçeği daha fazla saklamayı beceremediğimden kahkahalarla gülmeye başladım ve ona şaka yaptığımı söyledim. O diğer mallara bakarken ben de satıcıyı kenara çekip bileziği satın almıştım.

"Ve sen de bunu benim çaldığımı düşündün, öyle mi? Üstelik buna sesini çıkarmayıp suçortağım olmayı da kabulleniyorsun!" dedim gülerek.

"Ben senin başının bir daha belaya girmesini istemiyorum," diye karşılık verdi.

Yirmi Sekiz

Mahkeme boyunca Salka Viertel, Clifford Odet, Hanns Eisler gibi dostlarımız bizi hiç yalnız bırakmamışlardı.

Polonyalı sanatçı Salka Viertel, Santa Monica'daki evinde çok ilginç yemekler düzenlerdi. Salka'nın konukları arasında Thomas Mann, Bertold Brecht, Schoenberg, Hanns Eisler, Lion Feuchtwanger, Stephen Spender ve Cyril Connolly gibi birçok ünlü kişi bulunurdu.

Hanns Eisler'in evinde her zaman ağzında purosuyla hatırlayacağım Bertold Brecht'le sık sık karşılaşırdık. Aylar sonra ona *Monsieur Verdoux*'nun senaryosunu göstermiştim, o da senaryoyu şöyle bir karıştırmıştı. Tek yorumu da, "Oh, demek Çinlilerin yöntemiyle yazıyorsunuz," olmuştu.

Lion Feuchtwanger'e Birleşik Devletler'de politik durum konusunda ne düşündüğünü sormuştum. O da alaycı bir tavırla, "Berlin'deki evimin inşaatı bittiğinde Hitler iktidara geldi ve ben ülkeyi terkettim. Paris'teki evimi döşediğim sırada ise Naziler Fransa'ya girdiler ve ben yeniden ülkeyi terketmek zorunda kaldım. Şimdiyse, Santa Monica'da bir ev aldım," demiş ve anlamlı bir şekilde gülümsemişti.

Ara sıra da Aldous Huxley'i görüyorduk. O günlerde kendini tamamiyle mistisizme kaptırmıştı. Onu severdim.

Bir gün dostumuz Frank Taylor telefon ederek Gal'li şair Dylan Thomas'ın bizimle tanışmak istediğini söyledi. Biz de bundan çok memnun olacağımızı söyledik. "Pekâlâ," dedi Frank duraksayarak. "Ayık olduğu bir gün onu alıp size getiririm." O gün akşamın geç saatlerinde kapı çalındı. Gidip açtım ve Dylan Thomas içeri düştü. Bu onun ayık haliyse acaba sarhoş hali nasıldı? Bir iki gün sonra bize yemeğe geldiğinde daha iyi durumdaydı. Bize şiirlerinden birini okudu. Şimdi şiirin içeriğini tam olarak hatırlamıyorum ama dizelerin içinde geçen 'selofan' sözcüğü bizlere o büyülü dizelerden yansıyan bir güneş ışığı gibi gelmişti.

Dostlarımızın arasında büyük bir hayranlık duyduğum Theodore Dreiser de vardı. O ve karısı Helen ara sıra bize yemeğe gelirlerdi. Dreiser'in içinde patlamaya hazır bir volkan olmakla birlikte hiçbir zaman kibarlığını elden bırakmazdı. Öldüğünde oyun yazarı John Lawson, cenaze töre-

ninde bir konuşma yaptı ve benden de Dreiser'in yazdığı bir şiiri okumamı rica etti, ben de okudum.

Kendimi ara sıra mesleğimle ilgili bunalımlara kaptırmakla birlikte iyi bir komedinin tüm sorunlarımı çözeceğine ilişkin inancımı hiç yitirmemiştim. Bu kararlı duygumun sonucu olarak da *Monsieur Verdoux*'yu tamamladım. Senaryoyu yönlendirmek bir hayli güç olduğundan tam iki yılımı almıştı ama çekimler yalnızca on iki hafta sürdü, bu da benim için bir rekordu. Senaryoyu sansür heyetinin bulunduğu Breen Bürosuna yolladım. Senaryonun bütünüyle reddedildiğine ilişkin mektubu almam uzun sürmedi.

Sansürün gerekliliğini kabul ediyorum ama uygulanması zordur. Bence kurallar esnek olmalı, konu değil, kalite, anlayış ve duygusal yaklaşım temelinde değerlendirme yapılmalı sansür uygularken.

Yanlış felsefi görüşlerle fiziksel şiddetin sadist bir seks sahnesi kadar tehlikeli olduğuna inanıyorum. Bernard Shaw, bir hainin yüzüne yumruk indirerek hayatın sorunlarını çözmeye çalışmanın çok kolay bir yol olduğunu söylemişti.

Monsieur Verdoux'nun başına gelen bu sansür olayından söz etmeden önce kısaca konusuna değinmenin yararı olduğunu düşünüyorum. Birçok kadının katili olan Verdoux, önemsiz bir banka memuru olup ekonomik kriz sırasında işinden atılmıştır. Yaşlı kadınlarla evlenerek onları paraları için öldürür. Sakat biri olan esas karısı kent dışında bir yerde oğluyla yaşamaktadır ve kocasının bu cani kişiliğinden haberi yoktur. Verdoux kurbanını öldürdükten sonra işinden dönen yorgun bir koca gibi evine gelir. Erdem ve kötülüğün bir paradoksu olan bu adam, bahçesindeki gülleri budarken yerde yürüyen bir tırtıla basmamaya özen gösterir. Bu arada da bahçenin diğer tarafında kurbanlarından birinin cesedi bir kenarda durmaktadır. Öyküde, şeytani bir hiciv, kara mizah ve toplumsal eleştiriye yer verilmişti.

Sansür heyeti bana oldukça uzun bir mektup yollayarak filmi yasaklamalarına ilişkin nedenleri açıklamıştı. Mektuptan bir bölümü aşağıya aldım:

....Toplum karşıtı gibi gelen bazı unsurları atlayıp geçtik. Öyküde Verdoux'nun 'sistem' diye belirttiği ve günlük hayatın sosyal yapısına karşı çıkan ve onları eleştiren bazı bölümler var. Aslında sizin dikkatinizi daha da önemli bir noktaya çekmek istiyoruz. Bu, yasa hükümleriyle çok daha ilgili bir nokta...

Verdoux'un asıl iddiası, kendi gaddarlığının vardığı nokta karşısında dehşete düşmenin gülünç olduğudur; çünkü bunlar, "Sistem" tarafından alanıp pullanan savaş sırasındaki kitlesel cinayetlerle kıyaslandığında basit bir "cinayet komedisi"dir. Savaşların kitlesel cinayetler mi yoksa haklı bir nedene dayanan öldürmeler mi olduğu tartışmasına hiç girmiyoruz ama yine de bir gerçek ortadadır: Verdoux yaptığı konuşmalarda kendi cinayetlerine ahlaki bir nitelik kazandırma girişimindedir.

Bu senaryonun kabul edilemez oluşunun ikinci nedenini daha kısa bir şekilde açıklayacağız. Kadınların kendisine güvenmelerini sağladıktan sonra onları kandırarak onlarla sahte evlilikler yapan ve paralarına konan bu adam, filme karşı çıkmamızın somut nedenlerinden biridir. Yasadışı cinsel ilişkilerle dolu olan bu senaryoyu hiçbir şekilde onaylamadığımızı ifade etmek isteriz.

Bu noktada uzun ve sıkıcı ayrıntılara girmişlerdi. Bu ayrıntılara bir örnek olarak Verdoux'nun birlikte yaşadığı ve o akşam öldüreceği yaşlı bir kadın olan Lydia'yla aralarında geçen konuşmayı buraya aktarmak istiyorum:

Lydia loş koridora girer, ışıkları söndürür ve sonra da yatak odasına doğru gider. Yatak odasından gelen ışık karanlık koridoru aydınlatmaktadır. Burada Verdoux yavaşça girer. Koridorun sonundaki büyük pencereden mehtap görülmektedir. Verdoux kendinden geçmiş bir şekilde yavaşça pencereye yaklaşır.

VERDOUX (alçak sesle): Ne kadar da güzel...bu sessiz sakin gece...

LYDIA'NIN SESİ (Yatak odasından): Ne diyorsun?

VERDOUX (kendinden geçmiş bir halde): Şu mehtabın olağanüstü güzelliği, sevgilim, insanı baştan çıkarıyor.

LYDIA'NIN SESİ: Mehtabı boş ver de yatağa gel.

VERDOUX: Evet, sevgilim... Ayaklarımız yumuşak çimenlerin içine gömülüyor.

Lydia'nın yatak odasına doğru gider. Koridor, mehtabın ışığıyla aydınlanmaktadır.

VERDOUX'NUN SESİ: (Lydia'nın yatak odasından): Mehtaba bak. Onu hiç bu kadar parlak görmemiştim... Namussuz mehtap.

LYDIA'NIN SESİ: Namussuz mehtap! Ne kadar da saçma... ha!ha!ha! Namussuz mehtap.

Müzik korkunç bir gürültüyle ortalığı kaplar, sabah olmuştur. Aynı koridor fakat bu kez içeri güneş ışınları dolmuştur. Verdoux, Lydia'nın yatak odasından bir şarkı mırıldanarak çıkar.

Yukarıdaki sahneyle ilgili sansür heyetinin itirazı şuydu: "'Mehtabı boş ver de yatağa gel,' diyen Lydia'nın repliğini 'lütfen yatağına yat,' diye değiştirin. Bu sahnenin izleyicilerde, Verdoux'yla Lydia'nın karıkoca ilişkisine girecekleri duygusunu yaratmadan yeniden yazılmasını istiyoruz. Ayrıca 'namussuz mehtap' sözcüğünün de değiştirilmesi gerekmektedir. Yine aynı şekilde ertesi sabah Verdoux'nun şarkı mırıldanarak yatak odasından çıkmasını gösteren sahnenin de değişmesini istiyoruz."

Bir diğer itirazları da gece geç saatte karşılaştığı bir kızla Verdoux arasında geçen konuşmaydı. Kızın, bir hayat kadını olması nedeniyle bu sahneyi de kabul edemeyeceklerini yazmışlardı.

Doğal olarak senaryomdaki kız tipi fahişeydi ve Verdoux'nun evine yalnızca kelebek kolleksiyonunu görmek için gittiğini varsaymak safdillikten öte bir şey değildi. Verdoux, bu ilişkisinde yeni bir zehiri denemek amacıyla kızı seçmiştir. Hiçbir kanıt bırakmadan öldürecek olan bu zehir etkisini bir saat içinde göstereceğinden kız da bu arada Verdoux'nun evinden çıkmış olacaktır. Senaryonun bu bölümünü aynen aşağıya alıyorum:

Verdoux'nun bir mobilya dükkanının üstündeki evi. Evden içeri girdikten sonra Verdoux, kızın yağmurluğunun içine sakladığı kedi yavrusunu görür.

VERDOUX: Kedilerden hoşlanıyorsun demek?

KIZ: Pek sayılmaz ama bunu yağmurdan ıslanmış ve titrer bir halde bulunca dayanamayıp aldım. Sanırım senin gibi birinin evinde süt de bulunmaz.

VERDOUX: Tam tersine, var. Durum sandığın kadar iç karartıcı değil.

KIZ: O kadar karamsar mı konuştum?

VERDOUX: Evet ama senin öyle biri olduğunu sanmıyorum.

KIZ: Neden?

VERDOUX: Böyle bir gecede dışarı çıktığına göre oldukça iyimser biri olmalısın.

KIZ: Bu konuda nasibimi aldığımı hiç sanmıyorum.

VERDOUX: Her şeye karşısın, öyle mi?

KIZ: (Alayla) Gözlem yeteneğin olağanüstü.

VEROUX: Ne zamandan beri bu oyunun içindesin?

KIZ: Oh...üç aydan beri.

VERDOUX: İnanmıyorum.

KIZ: Niçin?

VERDOUX: Senin gibi güzel ve çekici bir kızın çok daha iyi bir durumda olması gerekirdi.

KIZ: (Kibirle) Teşekkürler.

VERDOUX: Şimdi bana doğruyu söyle. Ya hastaneden ya da hapisten yeni çıktın...hangisi?

KIZ: (Kafa tutarcasına) Bunu neden öğrenmek istiyorsun?

VERDOUX: Çünkü sana yardım etmek istiyorum.

KIZ: Bir hayırsever, ha?

VERDOUX: (Saygıyla) Tam üstüne bastın... ve karşılığında da hiçbir şey istemem.

KIZ: (Onu inceleyerek) Burası düşkünlere yardım derneği falan mı yoksa?

VERDOUX: Öyle olsun. Eğer gerçekten böyle düşünüyorsan burada kalmak zorunda değilsin.

KIZ: Hapisten yeni çıktım.

VERDOUX: İçeri neden girmiştin?

KIZ: (Omuzlarını silkerek) Ne fark eder ki? Hırsızlıktan... kiralık bir daktilo makinesini çalmıştım.

VERDOUX: Vay, vay, vay... daha iyi bir şey yapamaz mıydın? Ne kadar yedin?

KIZ:Üç ay.

VERDOUX: Demek hapisten bugün çıktın?

KIZ: Evet.

VERDOUX: Aç mısın?

Kız başını sallar ve istekle gülümser.

VERDOUX: Ben yemek pişirirken sen de sofranın kurulmasına yardım et. Hadi gel benimle.

Birlikte mutfağa giderler. Verdoux omlet yapmak için hazırlıklara girişirken bir yandan kıza yardım ederek çatal bıçakları bir tepsiye yerleştirir ve kız tepsiyi oturma odasına götürür. Kız kapıdan çıkar çıkmaz telaşla dolabı açar, zehir şişesini çıkararak kırmızı şarap şişesinin içine döker, şişenin mantarını koyar ve iki kadeh alarak oturma odasına gider.

VERDOUX: Kırmızı şarap, ekmek ve omletin iştahını açıp açmayacağından emin değilim.

KIZ: Bunlar harika!

Elindeki kitabı bir kenara koyarak esner.

VERDOUX: Çok yorgun görünüyorsun, yemekten sonra seni oteline geri götüreyim.

Şişeyi açar.

KIZ: (Onu inceleyerek) Çok iyisin. Benim için bunca zahmete girmeni anlamıyorum doğrusu.

VERDOUX: Neden girmeyeyim ki? (Zehirli şarabı kızın kadehine boşaltır) İyilikler de artık karaborsaya mı çıktı yoksa?

KIZ: Ben öyle olduğunu düşünmeye başlamıştım, oysa.

Aynı şarabı tam kendi kadehine de doldurmak üzereyken bir bahane uydurur.

VERDOUX: Oh, ekmekleri unuttum!

Şarap şişesiyle mutfağa gider, şişeyi değiştirir, ekmekleri de alarak yeniden oturma odasına doğru gider. İçeriye girdiğinde ekmekleri masanın üstüne bırakarak, ('Voila') der ve değiştirdiği şişeden kadehine şarap doldurur.

KIZ: (Şaşkın bir halde) Komik birisin.

VERDOUX: Öyle mi? Neden acaba?

KIZ: Bilmem.

VERDOUX: Her neyse, iyice acıkmış olmalısın. Hadi başla lütfen.

Kız yemeğini yemeye başlarken Verdoux masanın üstündeki kitabı görür.

VERDOUX: Ne okuyorsun?

KIZ: Schopenhauer.

VERDOUX: Beğeniyor musun?

KIZ: Eh, fena sayılmaz.

VERDOUX. Onun intiharlarla ilgili incelemesini okudun mu?

KIZ: Bu konu beni ilgilendirmiyor.

VERDOUX: (Kendinden geçmişcesine) Ama kolay ve basit bir son olsa ilgilenebilirsin, değil mi? Örneğin hiç ölümü düşünmeden yattığını varsay, sonra da aniden her şey bitiverir... böyle yaşamaktansa bunu tercih etmez miydim?

KIZ: Bilmem.

VERDOUX: İnsanlara dehşet veren ölümün yaklaşımıdır.

KIZ: (Düşünceli) Bilinmeyenlerle dolu bir hayatı yaşamak da o denli ürkütücüdür, sanıyorum.

Verdoux onaylarcasına gülümser ve şarabını yudumlar. Kız da zehirli şarabı alarak dudaklarına götürür ama birden durur.

KIZ: (Düşünceli) Bununla birlikte hayat çok güzel.

VERDOUX: Neresi güzel?

KIZ: Her şey... bir ilkbahar sabahı, bir yaz gecesi... müzik, sanat, aşk...

VERDOUX: (Hor gören bir şekilde) Aşk!

KIZ: (Hafifçe kafa tutarcasına) Ama öyle bir şey var.

VERDOUX: Nereden biliyorsun?

KIZ: Bir keresinde aşık olmuştum.

VERDOUX: Yani birine fiziksel olarak yakınlık mı duyduğunu söylüyorsun?

KIZ: (Şaşırarak) Kadınlardan hoşlanmıyorsun, değil mi?

VERDOUX: Tam tersine kadınları seviyorum...ama onlara hayran değilim.

KIZ: Neden?

VERDOUX: Kadınlar katı gerçeklerle donatılmış...realist yaratıklardır.

KIZ: (İnanamayarak) Ne kadar saçma!

VERDOUX: Kadın bir erkeği baştan çıkardıktan sonra onu hor görmeye başlar. Adamın iyi yürekliliğine ve iş durumuna hiç aldırmadan onda aşağılık duygusu yaratmak için elinden geleni yapar.

KIZ: Kadınlar hakkında hiçbir şey bilmediğin açıkça ortada.

VERDOUX: Ne kadar çok şey bildiğimi söylesem şaşırırsın.

KIZ: Bu sözünü ettiklerin aşk değil ama.

VERDOUX: Aşk da ne?

KIZ: Vermek, özverili olmak... bir annenin çocuğuna karşı beslediği duygu gibidir.

VERDOUX: (Gülümseyerek) Sen de böyle mi sevmiştin?

KIZ: Evet.

VERDOUX: Kimi?

KIZ: Kocamı.

VERDOUX: (Şaşkın) Evli misin?

KIZ: Evliydim...Kocam ben hapisteyken öldü.

VERDOUX: Anlıyorum...Bana ondan söz et.

KIZ: Bu çok uzun bir hikaye... (Sessizlik). İspanya'daki İç Savaşta yaralanmıştı... Ümitsiz bir durumdaydı, sakattı.

VERDOUX: (Öne doğru uzanır) Sakat mı?

KIZ: (Başını sallar) Ona bu yüzden aşık oldum zaten. Bana gereksini-

mi vardı... Bana bağımlıydı. Küçük bir çocuk gibiydi. Ama o benim için çocuktan daha fazla bir anlam taşıyordu. O benim için Tanrıydı... Benim soluğumdu... Onun için ölebilirdim.

Kız gözyaşlarını bastırmaya çalışır ve zehirli kadehi ağzına götürür.

VERDOUX: Dur bir dakika.. Kadehinde mantar var. Sana yeni bir kadeh vereyim.

Kızın kadehini alır, masaya bırakır, sonra da yeni bir kadeh alarak kendi şişesinden şarap doldurur. Kısa bir süre sessizlik içinde şaraplarını yudumlarlar. Verdoux yerinden kalkar.

VERDOUX: Çok geç oldu, sen de yorgunsun... Al şunu... (kıza para verir) bu seni bir iki gün idare eder... İyi şanslar.

Kız paraya bakar.

KIZ: Oh, bu çok fazla... Kabul edemem... (yüzünü elleriyle kapayarak ağlamaya başlar)... Çok garip, her şeye olan inancımı neredeyse kaybetmek üzereydim. Oysa şimdi her şeye yeniden inanmak istiyorum.

VERDOUX: Her şeye bu kadar çabuk inanma. Bu dünya kötülüklerle dolu.

KIZ: (Başını iki yana sallar) Bu doğru değil. Hatalarla dolu bir dünya ama bunu küçük bir iyiliğin nasıl da değiştirebildiği açıkça ortada.

VERDOUX: Bu felsefi görüşlerin beni ağlatmadan gitsen iyi olacak.

Kız kapıya doğru gider, dönüp gülümsedikten sonra 'İyi geceler,' diyerek dışarı çıkar.

Sansür heyetinin bu sahneyle ilgili itirazlarından bazılarını aşağıya alıyorum:

"Verdoux'yla kızın arasında geçen şu konuşma:" Böyle bir gecede dışarı çıktığına göre oldukça iyimser biri olmalısın?' ve 'Ne zamandan beri bu oyunun içindesin?' ve de 'Senin gibi güzel ve çekici bir kızın çok daha iyi bir durumda olması gerekirdi,' replikleri mutlaka değiştirilmelidir.

Ayrıca düşkünler yurduyla da alay edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz."

Senaryonun sonuna doğru Verdoux birçok maceradan sonra o kızla yeniden karşılaşır. Verdoux hayatta yenilgiye uğramış ve bitkin bir haldedir, oysa kızın işleri yolunda gitmiştir ve refah içindedir. Sansürcüler kızın işlerinin yolunda gitmesine karşı çıkmışlardı.

Sahneyi olduğu gibi aşağıya aldım:

Verdoux bir kahvede masaya oturmuş gazetede Avrupa'daki savaşla

ilgili haberi okumaktadır. Hesabını ödedikten sonra dışarı çıkar. Tam karşıya geçerken köşeden çıkan bir araba ona çarpmamak için aniden durur. Şöför klakson çalar ve arka koltukta oturan eldivenli bir el camı açarak ona işaret eder. Verdoux şaşkınlıkla arabadaki kadının zehirlemek amacıyla evine aldığı kız olduğunu görür. Kadın iyi giyimlidir.

Verdoux şaşkınlık içindedir.

KIZ: (Konuşmasını sürdürür) Beni hatırlamadın mı? Yağmurlu bir gecede... beni evine almıştın.

VERDOUX: (Şaşkın) Sahi mi?

KIZ: Karnımı doyurduktan sonra da bana para vermiştin, bana küçük bir kızmışım gibi davranmıştın.

VERDOUX: (Alayla) Ne kadar da aptalmışım!

KIZ: (İçtenlikle) Yoo, hiç de değil, bana o akşam çok iyi davrandın. Nereye gidiyorsun?"

VERDOUX: Hiçbir yere.

KIZ: Atla.

Verdoux arabaya biner.

Arabanın içi.

KIZ: (Şöföre) Cafe La Farge'a götür bizi... Hâlâ beni hatırlamadığını düşünüyorum... hem neden hatırlayasın ki?

VERDOUX: (Hayranlıkla ona bakar) Hatırlamam gerektiğine inanıyorum.

KIZ: (Gülümser) Hatırlamıyor musun? Seninle karşılaştığımız o gece ben... hapisten yeni çıkmıştım.

Verdoux işaret parmağını dudaklarına götürür.

VERDOUX: Şşşt! (Şöförü işaret eder, sonra da aradaki camlı bölmeyi farkeder.) Ah, tamam... bölme kapalıymış. (Şaşkınlıkla kıza bakar.) Ama bütün bunlar... (arabayı gösterir). Neler oldu?

KIZ: Her zamanki şeyler... paçavralardan zengin giysilerine... Sana rastladıktan sonra şansım açıldı. Çok zengin bir tüccarla tanıştım.

VERDOUX: Aslında ben de böyle başarılı bir işadamı olabilirdim. Nasıl bir adam bu?

KIZ: Oldukça cömert ve iyi kalpli biri. Ama işinde oldukça acımasız.

VERDOUX: İş hayatı böyledir, hayatım... Onu seviyor musun?

KIZ: Hayır ama aramızdaki ilişkiyi ilginç kılan da bu zaten.

Sansürcülerin yukardaki sahneye ilişkin itirazları şunlardı:

"Lütfen altı çizili konuşmaları değiştirin! 'Bana küçük bir kız gibi davranmıştın,' ve 'Ne kadar da aptalmışım'. Böylelikle bu konuşmaların içeriğini daha namuslu bir şekle dönüştürebilirsiniz. Ayrıca, zengin tüccarı kızın nişanlısı gibi göstermeniz izleyicilerin kızın bir metres olduğunu düşünmelerini de engelleyecektir."

Mektup, konuyu daha iyi tartışabilmek için benimle görüşmek istediklerini belirterek sona eriyordu. Breen Bürosuna giderek Mr. Breen'nin karşısına çıktım. Bir dakika sonra da Mr. Breen'nin yardımcılarında uzun boylu ve genç bir adam içeri girdi. Sesinde düşmanca bir tavır vardı.

"Katolik Kilisesine karşı mısınız?" dedi.

"Niçin soruyorsunuz?"

"Burada," dedi, senaryomun bir kopyasını masaya fırlatarak sayfaları çevirmeye başladı. "Hücrede cani Verdoux'nun rahiple konuşma sahnesinde Verdoux rahibe şöyle diyor: Sizin için ne yapabilirim, benim iyi kalpli adamım?"

"Sizce rahip iyi kalpli biri değil mi?"

"Bu çok tuhaf bir yaklaşım," dedi elini sallayarak.

"Bir insana 'iyi kalpli' demenin tuhaf olduğunu sanmıyorum," dedim.

Her geçen dakika karşımdakinin alabildiğine sığ biri olduğunu daha iyi görüyordum.

"Rahibe, 'iyi kalpli adam' denmez ona 'Peder' diye hitap ederiz."

"Çok güzel, biz de ona bundan böyle 'Peder' deriz," dedim.

"Ve şu satırda," dedi başka bir sayfayı göstererek. "Rahibi şöyle konuşturmuşsunuz: "Buraya Tanrıyla barış yapmanı sağlamak için geldim.' Ve Verdoux şöyle karşılık verir: 'Ben Tanrıyla barış içindeyim, benim sorunum insanlarla. 'Bunun çok lâubali bir konuşma olduğunun farkında mısınız?"

"Ve bu," diye sözümü keserek senaryodan bazı satırları okumaya başladı. "Rahip şöyle der: 'İşlediğin günahlar için hiç vicdan azabı çekmiyor musun?' Ve Verdoux şöyle karşılık verir 'Günahın ne olduğunu tam olarak kim bilebilir ki?'

"Günahın erdem kadar büyük bir gizem olduğuna inanıyorum," dedim.

"Bu senaryoda yapay birçok felsefi görüşe yer verilmiş," dedi küçümser bir ifadeyle. "Sonra da Verdoux'yu rahibe baktırtıp şöyle konuşturmuşsunuz: "Günah olmadan insan yaşayabilir mi?"

"Bu konuşmanın biraz çelişkili bir anlam taşıdığını kabul ediyorum

ama her şeyin ötesinde bunun kara mizah içermesi gerekmekteydi ve burada hiçbir şekilde rahibe saygısızlığı amaçlamamıştım."

"Ama Verdoux'nun sürekli olarak rahibe saldırmasını sağlamışsınız."

"Rahibin hangi rolü üstlenmesini istiyordunuz, komedi mi oynasaydı?"

"Elbette değil ama ona neden çok derin anlamlar içeren replikler yazmadınız?"

"Bakın" dedim. "Katil ölüme gidiyor ve bunu kabadayıca yapmaya kararlı. Rahipse oyun boyunca ağırbaşlı kişiliğini koruyup kısa ve öz yanıtlar vermeyi yeğliyor. Ama bununla birlikte konuşmasına derin anlamlar içeren bir iki satır da ekleyebilirim."

"Ve bu cümlede," diye sürdürdü konuşmasını. "'Tanrı ruhuna huzur versin.' Ve Verdoux buna şöyle karşılık verir: 'Neden vermesin ki? Zaten bu ruh ona ait.'"

"Bunda ne var?"

Yineledi. "Neden vermesin ki? İnsan rahiple böyle konuşmaz."

"Konuşmaların üzerinde bu kadar durmanıza gerek yok. Filmi görünceye dek sabretmelisiniz."

"Devletin ve toplumun çıkarlarını gözardı ediyorsunuz."

"Devlet de toplum da sanıldığı kadar kusursuz değil ve onları eleştirmek de büyük bir cinayet değildir sanırım."

Bir iki önemsiz değişiklikten sonra senaryo sansürden geçti. Ama dürüst olmak gerekirse Mr. Breen'nın eleştirilerinden birçoğu yapıcıydı da. Düşünceli bir şekilde şöyle demişti: "Filmlerinizde artık fahişe unsurunu kullanmasanız da olur. Hollywood'daki hemen hemen tüm senaryolarda bu unsura zaten yeterince yer veriliyor."

Utandığımı itiraf etmeliyim. Bununla birlikte bu gerçeği vurgulamayacağıma söz verdim.

Çekimler tamamlandıktan sonra sansür heyetiyle kiliseden bir grup insana özel olarak filmi gösterdik. Kendimi hiç o günlerdeki kadar yalnız hissetmemiştim. Bununla birlikte film bittikten ve salonun ışıkları yandıktan sonra Breen salondakilere dönmüş, "Bence iyi... gösterilmesine izin vermeliyiz," demişti.

Salonda önce derin bir sessizlik olmuş, sonra da biri şöyle demişti: "Bence de bir sakıncası yok. Herhangi bir sorun çıkacağını sanmıyorum." Diğerleri ise bir şey söylememişti.

Breen diğerlerine dönerek, "Gösterilmesine izin veriyoruz, değil mi?" demişti.

Bu soruya yalnızca birkaç kişi o da istemeyerek başlarını sallayarak karşılık vermişti. Breen onların karşı çıkmalarını engellemek istercesine telaşla yanıma gelmiş ve sırtıma dostça bir şaplak indirmişti. "Pekâlâ Charlie, hadi işinin başına dön."

Başlangıçta tüm filmin yasaklanmasından yana olan bu grubun şimdi olayı kabullenmesi doğrusu beni biraz şaşırtmıştı. Onların bu tavrı içime kuşku tohumları ekmişti. Filmi başka amaçlarla kullanmayı mı düşünüyorlardı acaba?

*

Verdoux'nun montajı sırasında Birleşik Devletler ordusu elemanlarından biri bana telefon ederek askere çağrıldığımı haber verdi. Benim dışımda on sekiz kişi daha çağrılmıştı.

Florida senatörü Pepper o sırada Los Angeles'de olduğundan bana ona akıl danışmamı söyleddiler. Amerikan vatandaşı olmadığımdan askere gitmeye doğrusu hiç niyetim yoktu. Toplantıda herkes anayasa doğrultusundan davranmaya karar vermişti.

Gelen celpte on gün içinde Washington'da olmam belirtilmişti ama kısa bir süre sonra bir telgraf alarak Washington'a gitmemin on gün ertelendiğini öğrendim.

Üçüncü ertelemeden sonra onlara bir telgraf yollayarak bana çok pahalıya mal olan yoğun bir çalışma içinde olduğumu ve komitenin halihazırda Hollywood'da olduğunu ve arkadaşım Hanns Eisler'le görüştüklerini bildiğimi ve eğer mümkünse zaman kazanmak açısından hazır onlar da Hollywood'dayken gelip benimle görüşmelerini rica ettim. "Bununla birlikte," diye ekledim. "Sizi rahatlatmak için bilmek isteyeceğinizi düşündüğüm birkaç şeyi de açıklamadan geçemeyeceğim. Ben komünist olmadığım gibi hayatım boyunca hiçbir siyasi partiye veya kuruluşa üye de olmadım. Ben bir barış aşığıyım. Lütfen beni ne zaman Washington'da görmek istediğinizi bildirin. Saygılarımla, Charlie Chaplin."

Benim ta Washington'a gitmeme gerek olmadığını ve bu konuya kapanmış gözüyle bakabileceğimi bildiren bir telgraf aldım bir süre sonra onlardan.

Yirmi Dokuz

Bütün bu kişisel sorunlarım sırasında United Artists'teki işlerle pek fazla ilgilenememiştim. Avukatım, şirketin 1.000.000 dolar zarar ettiğini söylemişti. Oysa işlerin iyi gittiği günlerde kârımız yılda 40.000.000 dolarla 50.000.000 dolar arasında olurdu, buna rağmen kârdan fazla bir miktar aldığımı hatırlamıyorum. İşlerin doruk noktasında olduğu sıralarda, United Artists İngiltere'deki dörtyüz sinema salonuna bir kuruş ödemeden onların kârlarının yüzde yirmibeşini almıştı. Bunu nasıl becerdiğimizden tam olarak emin değilim. Sanıyorum bize bu miktarı onlara film sağlamamızın karşılığı olarak vermişlerdi.

Ama United Artists'in hissedarları ellerindeki hisseleri birer ikişer tekrar United Artists'e satmaya başlamışlar ve hisselerin bedelini ödeyince şirketin kasası doğal olarak boşalmıştı. Böylelikle birden kendimi 1,000,000 dolar borcu olan United Artist'in ortağı olarak buluvermiştim. Mary Pickford da öteki ortak olarak aynı durumdaydı. Bankaların bize artık kredi vermekten kaçındıklarını bildiren bir mektup yolladı bana. Ben bu olayı onun kadar ciddiye almıyordum çünkü daha önce de zarar etmiştik ve başarılı bir film bizi her zaman kurtarmıştı. Ayrıca *Monsieur Verdoux*'nun çekimleri de bitmişti ve ben bu filmle büyük bir gişe hasılatı kıracağımıza inanıyordum. Temsilcim Arthur Kelly, bu filmle en az 12,000,000 dolar kâr kazanacağımızı tahmin ediyordu. Bu tahmini doğru çıkacak olursa şirketin tüm borçlarını ödedikten sonra da geriye 1,000,000 dolar kalabilecekti.

Hollywood'da filmi yakın dostlarıma göstermiştim. Filmin sonunda Thomas Mann, Lion Feuchtwanger ve diğerleri ayağa kalkmış ve dakikalarca filmi alkışlamışlardı.

Büyük bir güvenle New York'a gittim. Ama oraya varır varmaz da *Daily News*'ın saldırısıyla karşılaştım:

"Chaplin filminin galası için kentimize geldi. Yaşadığı birçok maceradan sonra biz gazetecilerin karşısına geçebilecek kadar yürekli biri olup olmadığını doğrusu merak ediyorum. Çünkü eğer geçecek olursa ona bir iki soru yöneltmek istiyoruz."

United Artists'in halkla ilişkiler bölümündekiler Amerikan basınının karşısına geçmemin doğru olup olmayacağı konusunda tartışıp duruyorlardı. Ama benim tepem atmıştı. Bir gün önce yabancı basınla bir toplantı düzenlemiştim ve onlar bana çok sıcak davranmıştı. Ayrıca ben öyle kolay kolay pes edecek biri de değildim.

Ertesi sabah otelin balo salonlarından birinde Amerikan basınını kabul ettik. İçki servisinden kısa bir süre sonra salona girdim ama salondaki gerginliği görmemek mümkün değildi. Küçük bir kürsünün arkasına geçerek mümkün olduğu kadar sıcak bir ses tonuyla konuşmaya başladım:

"Hoşgeldiniz, sayın basın mensupları. Geleceğe ilişkin planlarımla son filmime ilişkin sorularınızı yanıtlamak için buradayım."

Karşılık vermediler. "Lütfen bir ağızdan konuşmayın," dedim gülümseyerek.

Bir süre sonra ön sırada oturan bir kadın gazetecinin sesi duyuldu. "Komünist misiniz?"

"Hayır," dedim güvenle. "Başka sorusu olan var mı?"

Sonra da homurdanan bir ses duyuldu. Bu sesin sahibi başını önündeki kağıtlara eğmiş, homurdanarak bir şeyler okuyordu.

"Özür dilerim ama," dedim. "Lütfen bir kez daha okuyun. Söylediklerinizi anlayamadım."

Okumaya başladı. "Katolik Kilisesi yandaşları olarak bizler..."

Sözünü kestim. "Katolik Kilisesinin sorularını yanıtlamak için gelmedim buraya. Biz burada basınla bir toplantı yapıyoruz."

"Neden Amerikan vatandaşı olmadın?" diye sordu biri.

"Vatandaşlığımı değiştirmek için herhangi bir neden göremiyorum. Ben kendimi dünya vatandaşı olarak görüyorum," dedim.

Bu, ortalığın canlanmasına neden oldu. Artık birkaç kişi birden konuşmaya başlamıştı. Ama içlerinden biri diğerlerini bastırarak sorusunu patlattı. "Ama paranı Amerika'da kazanıyorsun."

"Evet," dedim gülümseyerek. "Eğer olayı parasal açıdan değerlendirmemi istiyorsanız peki öyle olsun. Yaptığım iş, uluslararası niteliktedir. Gelirimin yüzde yetmişini dış ülkelerde kazandım ve gelirimden Birleşik Devletler'e vergi ödemeyi de asla ihmal etmedim. Gördüğünüz gibi vergisini ödeyen iyi bir Amerikan vatandaşından hiçbir farkım yok."

Katolik Kilisesinden gelen adam söze karıştı. "Paranızı nerede isterse-

niz kazanın ama bizler Fransa'ya giden Amerikan askerleri olarak sizin Amerikan vatandaşı olmayışınıza çok kızıyoruz."

"Askere giden yalnız siz değilsiniz," dedim. "İki oğlum da Patton'nun ordusunda ve ilk safta döğüştüler ve sizin yaptığınız gibi bunu da çıkarları için kullanmıyorlar."

"Hanns Eisler'i tanıyor musunuz?" diye sordu bir diğeri.

"Evet, çok iyi arkadaşımdır ve aynı zamanda da çok iyi bir müzisyendir."

"Onun komünist olduğunu biliyor muydunuz?"

"Onun ne olduğu umurumda bile değil. Dostluklarımın politikayla bir ilgisi yoktur."

"Anlaşıldığı kadarıyla komünistlerden hoşlanıyorsunuz," dedi bir başkası da.

"Kimden hoşlanıp kimden hoşlanmayacağımı bana kimse söyleyemez. İş buraya gelmedi daha."

"Tüm dünyaya hoşgörü ve mutluluk saçan biri olarak nasıl oluyor da Amerikan basını size böylesine cephe alabiliyor?" dedi biri.

Böyle bir soruyu hiç beklemediğimden zaman yitirmeden karşılık verdim. "Özür dilerim tam olarak anlayamadım. Sorunuzu bir kez daha yineleyin."

Şirketimizin halkla ilişkiler görevlisi beni hafifçe dirseğiyle dürterek fısıldadı. "Adamın kötü bir niyeti yok, o senin yanında." Soruyu soran Jim Agee'di. O sıralarda *Time* dergisinde köşe yazarlığı yapan Jim aynı zamanda da ünlü bir şair ve romancıydı da. "Özür dilerim," dedim. "Sizi duyamadım. Sorunuzu lütfen bir kez daha yineler misiniz?"

"Bundan pek emin değilim," dedi utangaç bir tavırla ve sonra da yaklaşık aynı sözcüklerle sorusunu yineledi.

Aklıma hiçbir yanıt gelmediğinden başımı sallamakla yetindim. "Yorum yok...ama yine de teşekkür ederim."

Toplantının bundan sonrası pek iyi değildi. Jim'in söylediklerinden sonra artık canım kavga etmek istemiyordu. "Özür dilerim, baylar ve bayanlar," dedim. "Bu toplantının filmimle ilgili sorular içereceğini düşünmüştüm oysa toplantının birden politikaya dönüştüğünü gördüm. Bu konuda söyleyecek hiçbir şeyim yok." Bu toplantıdan sonra birçok düşman edindiğimin bilincinde kendimi çok kötü hissediyordum.

Buna hâlâ inanamıyordum. *The Great Dictator*'dan sonra beni kutlayan birçok mektup almıştım. Ve bu mektuplar inanın benim için paradan daha değerliydi. Ayrıca *Monsieur Verdoux*'nun büyük başarı kazanacağına ilişkin güvenim de sonsuzdu. Üstelik United Artists de bu konuda benim gibi düşünüyordu.

Mary Pickford telefon ederek galaya Oona ve benimle birlikte gitmek istediğini söyleyince onu yemeğe davet ettim. Mary yemeğe çok geç gelmişti. Daha önce bir kokteyl partide olduğunu, oradan erkenden kurtulamadığını söylemişti geldiğinde de.

Sinemaya gittiğimizde kapıda büyük bir kalabalığın biriktiğini gördük. Kalabalığı yararak içeri girmeye çalıştığımızda naklen yayın yapan radyo spikeri konuşmaya başladı: "Ve şimdi de Charlie Chaplin'le karısı geldi. Ah, onların yanında da Amerika'nın hâlâ sevgilisi olan sessiz sinema döneminin ünlü sanatçısı Miss Mary Pickford da var. Mary, bu muhteşem gala gecesi için bir şeyler söylemek ister misin?"

Sinemanın girişi de çok kalabalıktı. Mary elimi tutarak mikrofona doğru güç bela yaklaştı.

"Ve evet sayın baylar ve bayanlar. İşte karşınızda Miss Mary Pickford."

Bu kalabalığın ve itiş kakışın arasında Mary, "İsa iki bin yıl önce doğmuştu ve bu gece..." sözlerini tamamlayamadı, kalabalıktaki ani bir dalgalanmayla mikrofondan uzaklaşmıştı. Onun o geceki konuşması aklıma geldiğinde hâlâ sözlerini nasıl tamamlamayı düşündüğünü merak ederim.

O akşam sinemada gergin bir hava esiyordu. Sanki filmi izlemeye gelenlerde bir şeyi kanıtlama zorunluluğu var gibiydi. Film başlar başlamaz her zamanki neşeli kahkaha ve alkışlar yerini bir iki tıslamaya bıraktı. Bu tavrın beni basının saldırısından daha çok etkilediğini kabul etmeliyim.

Film sürerken endişelenmeye başladım. Evet, kahkahalar patlıyordu ama *The Gold Rush, City Lights* ya da *Shoulder Arms*'daki gibi değildi. Bunlar sanki kafa tutarcasına atılan kalıkahalardı. Kalbim çarpmaya başlamıştı. Koltuğumda daha fazla oturamayacaktım. "Dışarıya çıkıyorum," diye fısıldadım Oona'ya. "Daha fazla dayanamayacağım." Elimi okşadı. Kalp çarpıntıları arasında dışarı çıktım. Sonra da balkona gidip orada nelerin olup bittiğine bakmak istedim. Bir adam tüm balkondakilerden daha fazla gülüyordu. Bir dost olmalı, diye geçirdim içimden. Ama bu sanki bir şeyi kanıtlamak istercesine sinirli ve tedirgin bir gülüştü.

İki saat boyunca sinemanın içinde, dışında ve sokakta dolaşıp durdum. Sonra da yeniden salona döndüm. Bana film hiç bitmeyecekmiş gibi gelmeye başlamıştı. Neyse, sonunda ışıklar yandı ve eleştirmen Earl Wilson yanıma geldi. "Çok beğendim," dedi. Sonra da yardımcım Arthur Kelly geldi. "Bundan on iki milyon kazanmayacağımız açıkça ortada," dedi. "Ben yarısına da razıyım," diye karşılık verdim.

Eski dostlardan oluşan yüzelli kişiye filmden sonra bir yemek verdik. O akşam hiç de keyifli geçmemişti. Şampanyaya karşın herkeste gergin ve tedirgin bir hava hissediliyordu. Oona erkenden eve döndü. Ben de yarım saat kadar daha kaldıktan sonra eve döndüm.

Hoşlandığım biri olan Bayard Swope, yakın arkadaşım Don Steward'la film hakkında konuşuyordu. Swope filmden hiç hoşlanmamıştı. O akşam çok az kişi bana iltifat etmişti. Don Steward da benim gibi biraz sarhoştu. "Charlie, filmlerinden siyasi bir anlam çıkarmaya çalışan birçok kişi var ama bence film bir harika ve izleyiciler bayıldı."

Artık gerginliğimin doruk noktasına ulaştığımdan kimselerin düşüncesi beni ilgilendirmiyordu. Don Steward beni otele kadar götürdü. Oraya gittiğimizde Oona uyumuştu bile.

"Odan kaçıncı katta?"

"On yedinci."

"Tanrım! O katta neler olduğunun farkında değil misin? O kattaki odaların birinde bir zamanlar bir delikanlı pencerenin kenarına çıkmış ve kendini aşağıya atmadan on iki saat öylece orada durmuş ve çevresini izlemişti."

Bu haber de o akşamki havaya doğrusu çok uyuyordu. Öte yandan, *Monsieur Verdoux*'nun o güne dek yaptığım en zeki ve iyi film olduğuna inanıyordum.

Monsieur Verdoux, New York'ta altı hafta gösterimde kaldı ve çok iyi iş yaptı. Ama altı hafta sonra bu ilgi birden yokoluvermişti. United Artists'den Grad Seers'a bunun nedenini sorduğumda şöyle karşılık vermişti: "İki üç ya da dört hafta sinema salonlarını hayranların doldurduğundan filmlerin her zaman iyi iş yapıyor. Ama bu geniş çapta bir seyirci kitlesine yayıldığında iş değişiyor. Tabii bu arada basının seni mahvetmek için elinden geleni yaptığını da unutmamak gerek."

"Ama o geniş izleyici kitlesi filmlerimdeki espriyi anlamıyor mu demek istiyorsun?"

"Şuna bir göz at," diyerek bana *Daily News*'u ve Hearst'ün gazetelerini gösterdi. "Böylece bu görüşler tüm ülkeye yayılıyor."

Gazetedeki resimlerden birinde *Monsieur Verdoux*'nun oynadığı sinemanın kapısı önünde ellerindeki pankartlarla birikmiş kalabalık gösteriliyordu. Pankartlarda ise şunlar yazıyordu:

"Chaplin bir gezgindir,"
"Bu yabancıyı ülkemizden atalım,"
"Chaplin bu ülkede gereğinden fazla kaldı,"
"Chaplin bir nankör ve komünist sempatizanıdır."
"Chaplin'i Rusya'ya gönderelim..."

Düşkırıklığı ve sorunlar insanı kuşattığında kişi çaresizliğe kapılmazsa, işi ya felsefeye döker ya gırgıra. Grad bana gazetede çıkan yazı ve resimleri gösterdiğinde ben de ona şakacı bir tavırla şöyle demiştim: "Bu yazıları uykusuz ve yorgun bir kafayla yazdıklarından eminim." Bununla birlikte *Monsieur Verdoux*'nun gösterimleri büyük bir başarıyla sürüyordu.

Ülkedeki tüm büyük sinema salonları filmi kiralamıştı. Ne var ki kiliselerden gelen mektuplardan sonra bazı sinemalar filmi göstermemeye karar vermişlerdi. Kilise, Chaplin'in filmlerini oynatacak olurlarsa sinemaları boykot edeceklerine ilişkin tehdidini sürdürüyordu. Denver'de film yalnızca bir gece oynayıp büyük bir gişe hasılatı kırdıktan sonra gelen tehditlerden ötürü filmi kaldırmışlardı.

New York'ta geçirdiğimiz günler hayatımızın en kötü günleriydi. Her gün filmin gösteriminin iptal edildiğine ilişkin bir haber geliyordu.

Verdoux'dan on iki milyon kazanma umutları suya düşmüştü. Film, masrafını bile güçlükle çıkarabildiğinden United Artists şirketi artık iyice güç durumdaydı. Tasarruf yapma amacıyla Mary, yardımcım Arthur Kelly'yi işten çıkarmamız gerektiğini önerdiğinde ona öfkeyle şirketin sahiplerinden olduğumu hatırlatmak zorunda kalmıştım. Sonra da "Eğer benim yardımcımı işten çıkarırsak seninkini de çıkarmalıyız," demiştim.

Bir süre sonra Doğu'daki sinema salonlarını temsil eden bir avukatlık bürosu yardımımıza yetişti. Şirketin denetimini ele geçirmek istiyorlardı ve bize 7.000.000 doları nakit, geri kalan 5.000.000 doları hisse senediyle ödemeyi önerdiler. Bu, Tanrının bize bir lütfuydu.

"Bak," dedim Mary'ye. "Bana beş milyon nakit verirsen yolundan çe-

kilip bir daha seni rahatsız etmem." Mary ve şirketteki yetkililer bu önerimi hemen kabul ettiler.

Birkaç hafta süren çalışmalardan sonra evraklar hazırlanmıştı. Bir süre sonra da avukatım arayarak, "Charlie, on dakika içerisinde değerin beş milyon olacak," diye haber verdi.

Ama on dakika sonra bir kez daha telefon etti. "Charlie, ne yazık ki anlaşma iptal edildi. Mary elinde kalem tam evrakı imzalamak üzereyken birden durdu ve şöyle dedi: 'Hayır! Ben benimkini almak için iki yıl beklemek zorundayken o neden şimdi hemen beş milyon doları alacakmış ki?' Ona senden iki milyon dolar fazla, toplam yedi milyon dolar alacağını söyledik ama o gelir vergisinin birtakım sorunlar yaratacağını ileri sürerek evrakı imzalamaya yanaşmadı." Bu kaçırdığımız çok büyük bir fırsattı çünkü bir süre sonra şirketi çok daha düşük bir fiyata satmak zorunda kaldık.

*

Kaliforniya'ya döndüğümüzde kendimi *Monsieur Verdoux*'nun yarattığı sorunlardan soyutlamış olduğum için yeni fikirler üretmeye başlamıştım. İyimser kişiliğimin yanısıra Amerikan halkının politik nedenlerden ötürü filmlerime olan ilgisini yitirmeyeceğini düşünüyordum. Artık kafamda somut bir fikir oluşmuştu ve halkın ve basının tepkisinin ne olacağını hiç umursamadan bu fikrimi hemen hayata geçirmek istiyordum.

Dünya ne kadar çağdaş düzeye ulaşırsa ulaşsın her zaman aşk öykülerine bir yer ayırır. Hazlitt'in dediği gibi duygusallık zeka gösterisinden her zaman çok daha çekicidir ve sanata olan katkısı da o oranda daha fazladır. Ve benim kafamda ürettiğim fikir ise bir aşk öyküsüydü, ayrıca *Monsieur Verdoux*'daki kara mizaha burada asla yer yoktu. Daha da önemlisi bu fikir tüm benliğimi sarmıştı.

Limelight'ın hazırlanması on sekiz aylık bir çalışma gerektirdi. On iki dakikalık bir bale müziğinin bestelenmesi de gerekiyordu. Eskiden film tamamlandıktan sonra iş kopyasını gördüğüm sırada filmin müziğini kendim besteliyordum. Ve böylelikle müziğin filme olan etkisini de görebiliyordum. Her şeye karşın filmdeki dans sahnesini gözümün önünde canlandırarak müziği besteledim. Müzik işi bittikten sonra da eninde sonun-

da dansçılar tarafından yaratılacak koreografiye uyup uymadığından endişe etmeye başladım.

André Eglevsky'nin büyük bir hayranı olduğum için onun filmimde dansetmesini istiyordum. O sıralarda kendisi New York'ta olduğundan telefon ettim ve onun o ünlü 'Bluebird' dansını değişik bir müzik eşliğinde tekrarlamak isteyip istemediğini ve eğer kabul edecek olursa beraberinde bir balerin getirmesini söyledim. Önce müziği dinlemek istediğini belirtti. 'Bluebird' Çaykovski'nin müziği eşliğinde yapılan bir dansı ve kırkbeş saniye kadar sürüyordu. Ben de aynı uzunlukta değişik bir şey bestelemiştim.

Oniki dakikalık bale müziğini düzenlemek için aylarca çalıştık ve sonra da müziği elli kişilik bir orkestra eşliğinde banda aldık. Bir süre sonra da balerin Melissa Hayden ve André Eglevsky müziği dinlemek için Hollywood'a geldiler. Onlar oturmuş müziği dinlerken ben de büyük bir gerginlik içerisindeydim. Neyse her ikisi de müziği çok beğenildi ve baleye uygun olduğunu söylediler. Onların benim bir filmimde dansetmeleri meslek hayatımın en önemli olaylarından biridir.

Başrol kadın oyuncu için neredeyse olanaksız diye tanımlanacak isteklerim vardı. Onun çok güzel ve yetenekli, duygularını ilk plana çıkarabilen biri olmasını istiyordum. Aylarca süren araştırmalar ve deneme filmlerinden sonra dostum Arthur Laurents'in öğütlerine kulak vererek Claire Bloom'la tanıştım ve hemen onunla kontratı imzaladık.

İnsan yapısı nefreti ve kötü olayları unutmaya meyillidir nedense. Mahkeme ve onun yarattığı acı olayları unutmuştum artık. Bu arada Oona'yla benim dört çocuğumuz olmuştu: Geraldine, Michael, Josie ve Vicki. Beverly Hills'de hayat artık çok güzeldi. Her şey yolunda gidiyordu. Pazar günleri evimiz herkese açıktı, bizi görmeye gelenlerin arasında John Huston için bir senaryo yazmak üzere Hollywood'a gelen Jim Agee de vardı.

Yazar ve felsefeci Will Durant da Hollywood'a Kaliforniya Üniversitesinde bir konferans vermek üzere gelmişti. Çok eski bir arkadaşım olan Durant sık sık bize yemeğe gelirdi. Onun geldiği akşamlar çok hoş vakit geçirirdik.

Douglas Fairbanks Jr.'ın evinde de Durant'la karşılaştık. Bu kez yanında Clemence Dane ve Clare Boothe Luce de vardı. Clare'le ilk kez yıllar önce W. R. Hearst'ün verdiği maskeli baloda karşılaşmıştım. O akşam, üstündeki on sekizinci yüzyıla ait kostümü ve beyaz peruğuyla olağanüstü

güzeldi. Kültürlü ve hassas bir insan olan yakın arkadaşım George Moore'u azarlamasına tanık oluncaya dek onu çok kibar biri olarak düşünmüştüm. Etrafını saran hayranlarına aldırmadan şöyle demişti: "Biraz karanlık birine benziyorsun. Söyle bakayım bana bu kadar çok parayı nasıl kazandın?"

Bu, özellikle başkalarının yanında söylendiği için çok zalim bir tavırdı. Oldukça tatlı biri olan George gülerek karşılık vermişti: "Kömür satıyorum, dostum Hitchcock'la polo oynuyorum ve (tam o sırada yanlarından geçtiğimi görünce de) sevgili arkadaşım Charlie Chaplin de beni yakından tanır." Clare hakkındaki düşüncelerim anında değişmişti. Daha sonra onun politikaya atıldığını ve kongreye girdiğini duyduğumda hiç şaşırmadım.

Clare yakın bir zamanda Katolik Kilisesine katıldığından o akşamki konuşmalar da dini içerikli oluyordu ister istemez. Tartışma sırasında "İnsanın alnına Hristiyan yazmasına hiç de gerek yoktur. Ayrıca günahkarlarla dindar kişilerin arasında somut bir ayrım olduğunu hiç sanmıyorum. Çünkü bence Kutsal Ruh herkesin içindedir," dedim. O akşam birbirimizden düşmanca duygular içinde ayrılmıştık.

*

Limelight bittiğinde diğer filmlerimde hissettiğim kuşkuları pek duymamıştım doğrusu. Dostlarımıza filmi özel olarak göstermiş ve çok iyi tepkiler almıştık. Onun için artık Avrupa'ya gitmeyi düşünmeye başlamıştık, çünkü Oona çocukları Hollywood'un etkisinden uzak tutmak ve onları Avrupa'da okula göndermek istiyordu.

Amerika'ya giriş vizemi yenilemek için başvurmuştum ama henüz bir yanıt gelmemişti. Artık iş ilişkilerimi Amerika'dan ayrılacakmışım gibi düzenlemeye başlamıştım. Vergilerimin tümü de ödenmiş ve alındı makbuzlarını dosyalara kaldırmıştım. Ama Vergi Bürosu gideceğimi duyunca onlara borcum olduğunu ileri sürmüştü. Onlara göre iki milyon dolar borcum vardı. İçgüdülerim bana hiçbir şey yapmayıp doğruca mahkemeye başvurmamı söylüyordu. Bu da onların benimle uygun bir fiyatla anlaşmalarına neden olmuştu. Artık onlarla herhangi bir sorun kalmadığına göre Ameri-

ka'ya giriş vizemi yenilemek için tekrar başvurdum. Ve haftalarca bekledim ama hiçbir yanıt alamadım. Sonunda Washington'a bir mektup yazarak giriş vizemi yenileseler de yenilemeseler de zaten Avrupa'ya gideceğimi bildirdim.

Bir hafta sonra Göçmen Bürosundan telefon ederek bana birkaç soru sormak istediklerini bildirdiler. Acaba evime gelebilirler miydi?

"Elbette," diye karşılık verdim.

Üç adam ve bir kadın geldi. Kadının elinde küçük bir steno makinesi vardı. Diğerlerinde ise içinde teyp makinesi olduğu her halinden belli olan yuvarlak evrak çantaları vardı. Sorgulama grubunun başındaki kırk yaşlarında, uzun boylu ve yakışıklı biriydi. Onların karşısında dörde karşı bir olduğum için aslında avukatımı da çağırmam gerekirdi ama gizleyecek bir şeyim yoktu nasıl olsa.

Onları balkona aldım, kadın steno makinesini çantasından çıkararak masanın üstüne koydu. Diğerleri de kanepeye geçip oturdular. Sorgulamayı yapacak olan, oldukça kalın bir dosyayı çantasından çıkararak özenle masanın üstüne koydu. Sonra da dosyasını karıştırmaya başladı.

"Charles Chaplin gerçek adınız mı?"

"Evet."

"Bazıları sizin adınızın... (burada yabancı bir ad söyledi) ve Fransız olduğunuzu söylüyorlar."

"Hayır. Benim adım da babamın ki gibi Charles Chaplin'dir ve İngiltere'de, Londra'da doğdum."

"Hiçbir zaman komünist olmadığınızı söylemişsiniz, doğru mu?"

"Evet. Hiçbir zaman komünist olmadım ve hayatımda hiçbir siyasi örgüte de katılmadım."

"Yaptığınız bir konuşmada 'yoldaşlar' diye söze başlamışsınız. Bununla ne demek istediniz?"

"Hiçbir şey. Sözlüğe bakın isterseniz. İlla bu sözcüğü komünistler kullanacak diye bir kural yok."

Bir dizi daha soru sorduktan sonra ansızın şöyle dedi: "Hiç zina yaptınız mı?"

"Bakın," dedim. "Bir daha ülkenize gelmemem için eğer bir takım bahaneler arıyorsanız bunu açıkça söyleyin de ben de işlerimi ona göre düzenleyeyim. Hiçbir ülkede istenmeyen insan olarak bulunmaktan hoşlanmam."

"Oh, hayır," dedi. "Bu soruyu her vize başvurusunda sorarız."

"'Zina' sözcüğünün tam karşılığı nedir?" dedim.

İkimiz de sözlüğe baktık. "Evli bir kadınla cinsel ilişki kurmak," dedi.

Kısa bir an düşündüm. "Hayır, bildiğim kadarıyla böyle bir şey yapmadım."

"Bu ülke eğer düşmanlar tarafından işgal edilseydi düşmana karşı savaşır mıydınız?"

"Elbette, bu ülkeyi çok seviyorum, burası benim vatanım. Kırk yıldan beri bu ülkede yaşıyorum."

"Ama hiçbir şekilde vatandaşlığa geçmeyi de düşünmediniz."

"Böyle olmasını gerektiren bir yasa yok ki. Buna rağmen vergilerimi düzenli olarak burada ödüyorum."

"Peki, neden Partinin yolunu izliyorsunuz?"

"Size yanıt verebilmem için önce bana Parti yolunun ne olduğunu açıklamanız gerek."

Kısa bir sessizlikten sonra öfkeyle konuştum. "Bu belaya nasıl bulaştığımı biliyor musunuz?"

Başını hayır anlamında salladı.

"Hükümetinizin isteğini yerine getirerek."

Şaşkınlıkla kaşını kaldırdı.

"'Rusya'daki büyükelçiniz Mr. Joseph Davies, San Francisko'da Ruslara savaş yardımı yapılması konusunda bir konuşma yapacaktı ama son dakikada hastalanınca hükümetinizin önde gelenlerinden biri onun yerine konuşmamı önerdi ve o günden beri de başımı bu beladan kurtaramıyorum."

Sorgulanmam üç saat sürdü. Bir hafta sonra da telefon ederek beni Göçmen Bürosuna çağırdılar. Avukatım benimle gelmek için ısrar etti. "Daha ayrıntılı sorular soracak olurlarsa benim de yanında bulunmamda yarar var," dedi.

Oraya gittiğimizde hayatımda hiç bu kadar saygıyla karşılandığımı hatırlamıyorum. Göçmen Bürosunun orta yaşlı biri olan şefi, "İşler bu kadar uzun sürdüğü için sizden özür dileriz, Mr. Chaplin," dedi. "Ama artık Los Angeles'de de bir göçmen bölümü açtığımız için işlerimiz daha çabuklaşacaktır. Ve her an Washington'la bağlantı kurmak zorunda kalmayacağız. Size bir şey sormak istiyorum, Mr. Chaplin. Ülke dışında ne kadar kalacaksınız?"

"Altı aydan fazla değil," dedim. "Tatile gidiyoruz."

"Eğer daha uzun kalacak olursanız vizenizin uzatılması için başvurmanız gerekmektedir." Evrakı masanın üstüne koyduktan sonra odadan çıktı. Avukatım zaman yitirmeden kağıtlara baktı. "Tamam," dedi. "Vizeyi vermişler."

Göçmen Bürosunun şefi elinde bir kalemle geri geldi. "Burayı imzalar mısınız, Mr. Chaplin. Ve tabii size yolculuk için gerekli olan evrakı da vereceğiz."

Kağıtları imzaladıktan sonra sırtıma dostça bir şaplak indirdi. "İşte izin kağıdınız. Umarım çok iyi bir tatil geçirirsin Charlie, lütfen kendini bize özletme."

O gün Cumartesiydi ve bizler de pazar sabah treniyle New York'a gidecektik. Bana bir şey olur kaygısıyla Oona'ya banka kasamın anahtarını vermek istiyordum. Ama Oona bu iş için gerekli evrakı imzalamamakta direniyordu. Ve artık Los Angeles'te son günümüzdü ve bankalar on dakika sonra kapanacaktı. "Yetişmek için yalnızca on dakikanız var. Acele etsen iyi olacak," dedim. Oona para konularından nefret ederdi. "Bu işi neden tatil dönüşü yapmıyoruz?" dedi. Ama ben ısrar ettim. İyi de yapmışım çünkü aksi halde servetimizi ülkeden çıkarmak için belki de hayatımızın sonuna dek uğraşmak zorunda kalacaktık.

New York'a gitmek üzere evden ayrılırken hepimiz de hüzünlüydük. Oona son hazırlıklarını tamamlarken ben bahçeye çıkmış buruk bir ifadeyle eve bakıyordum. Bu evde çok şey yaşamıştım, birçok mutluluk ve birçok acı. Oysa şimdi ev ve bahçe o denli huzur dolu ve dostça bir görünümdeydi ki oradan hiç ayrılmak istemiyordum.

Hizmetçimiz Helen ve uşağımız Henry'yle vedalaştıktan sonra koşarak aşçımız Anna'yla vedalaşmak için mutfağa gittim. Bu tür olaylarda son derece utangaç biri olup çıkıyordum. Anna'ya bir kez daha hoşça kal dedikten sonra hafifçe elini okşadım. Evden en son Oona çıkmıştı. Daha sonra bana Helen'la Anna'nın ağladığını söylemişti. Yardımcı yönetmenin Jerry Epstein bizi uğurlamak için istasyona gelmişti.

Yolculuğumuz çok iyi geçti. Gemiye binmeden önce New York'ta bir hafta kaldık. Hayatımdan son derece hoşnut olduğum bir sırada avukatım Charles Schwarts telefon ederek United Artists çalışanlarının şirkete milyonlarca dolarlık tazminat davası açtığını haber verdi. "İnsanı tedirgin etmesinin dışında önemli bir şey değil, Charlie. Mahkemeye çağrılacak olsan bile bu tatil sırasında olmayacaktır." Bu haberden ötürü de son dört günümü Oona ve çocuklar New York'ta dolaşırken ben otel odasında geçir-

dim. Bununla birlikte mahkemeye çağrılsam da çağrılmasam da *Limelight* için bir basın toplantısı düzenlemeye kararlıydım.

Halkla ilişkiler müdürüm Crocker, *Time* ve *Life* dergilerinin editörleriyle beni bir araya getirdi. Yemekteki hava oldukça soğuktu. Yemekler de berbattı.

Basının bana karşı düşmanca tavırlarına karşılık daha sonra ülkenin önemli gazetelerinde çıkan eleştiriler karşısında doğrusu çok şaşırmıştım. Beni göklere çıkarıyorlardı.

Otuz

Queen Elizabeth adlı gemiye sabahın beşinde bindim. Avukatım gemiye kimseye görünmeden binmemi ve kendimi kamarama kilitlememi söylemişti. Daha fazla anlamsız soruya dayanamayacağımdan ben de söyleneleni yerine getirdim.

Ailemle birlikte güverteye çıkıp geminin karadan uzaklaşmasını izlemek için sabırsızlanıyordum. Bir an önce yepyeni bir hayata başlamak istiyordum ama onun yerine kendimi kamarama kilitlemiş, o küçücük lombozdan dışarıya bakıyordum.

"Benim," dedi Oona kapıya vurarak.

Açtım.

"Jim Agee bizi geçirmek için gelmiş. Aşağıda bekliyor. Ona dışarı çıkmadığını, pencereden el sallayacağını söyledim bağırarak. Bak, tam rıhtımın kenarında."

Kalabalıktan hafifçe uzaklaşmış bir şekilde duran Jim'i gördüm. Fötr şapkamı alarak elimi camdan çıkarıp sallamaya başladım. Oona da diğer camdan bakıyordu. "Hayır, seni göremedi."

Ne var ki Jim beni bir türlü göremedi. Oysa ben onun araştıran gözlerle gemiye bakarak beni görmeye çalıştığını görüyordum. Bu onu son görüşüm oldu. İki yıl sonra da kalp krizinden öldü.

Gemi demir alınca kapıyı açıp özgür bir insan gibi dışarı çıkarak güverteye gittim. İşte NewYork, gökdelenleriyle karşımda duruyordu.

İngiltere'ye ailemle birlikte gitmek beni biraz heyecanlandırmasına karşılık kendimi çok huzurlu hissediyordum. Atlas Okyanusunun ortasında tüm sorunlarımdan soyutlanmış gibiydim. Kendimi yeni biri olarak görüyordum. Artık sinema dünyasının bir efsanesi olmadığım gibi acımasız eleştirilerin hedefi de değildim; ben yalnızca ailesiyle birlikte tatile çıkan sıradan bir aile babasıydım. Çocuklar üst güvertede oyun oynarlarken Oona'yla ben şezlonglara uzanmıştık. Kendimi kusursuz bir şekilde mutlu hissediyordum ama bu mutlulukta nedense biraz da hüzün vardı.

Arkamızda bıraktığımız dostlarımızdan söz ettik. Göçmen Bürosu-

nun dostça tavrından bile söz ettik. İnsan küçücük bir nezaket karşısında bile hemen teslim oluveriyor... Düşmanlık, kin, beslenmesi zor duygular.

Oona'yla ben uzun bir tatil yapıp keyif çatmaya kararlıydı, üstelik *Limelight*'ın da vizyona girmesiyle tatilimiz tamamen maksatsız olmayacaktı. İşle eğlenceyi birarada yürütmek gerçekten çok hoştu.

Ertesi günkü öğle yemeğinde hayatımızın en keyifli anlarından birini yaşadık. Konuklarımız Arthur Rubinstein'la karısı ve Adolph Green'di. Ama yemeğin tam ortasında Harry Crocker'a bir telgraf geldi. Harry telgrafı cebine atmak üzereyken telgrafı getiren çocuk, "Telsizden cevap bekliyorlar," dedi. Harry telgrafı okurken yüzü gölgelendi ve özür dileyerek masadan kalktı.

Daha sonra da beni kamarasına çağırarak telgrafı okudu. Telgrafta, Birleşik Devletler'e girmemin engellenebileceği, bir kez daha girmeden önce Göçmen Bürosu görevlilerinin sorularına yanıt vermem gerektiği yazıyordu. United Pres bu konuda herhangi bir açıklama yapıp yapmayacağımı öğrenmek istiyordu.

Tüm bedenim gerilmişti. Bu ülkeye tekrar dönmek istemiyordum. Onların bu nefretle yoğrulmuş davranışlarından ve saçma sapan suçlamalarından bir an önce kurtulmak istediğimi söylemek istiyordum. Artık her şey iyice sıkıcı olmaya başlamıştı. Ama tüm mal varlığım Amerika'ydı ve bir yolunu bulup mallarıma el koymalarından korkuyordum. Artık onlardan her şeyi bekliyordum. Bu yüzden de tüm öfkemi bir kenara bırakarak Amerika'ya geri dönüp tüm suçlamalarına karşılık vereceğimi ve benim ülkeye giriş vizemin yalnızca bir kağıt parçası olmadığını, bunun bana Birleşik Devletler hükümeti tarafından verildiğini bildiren bir açıklama yaptım.

Artık gemide huzur kalmamıştı. Dünyanın dört bir yanından açıklama yapmamı isteyen mesajlar geliyordu. Southampton'dan önceki ilk durağımız olan Cherbourg'da yüzlerce Avrupalı gazeteci gemiye binerek benimle konuşmaya çalıştı. Yemekten sonra dinlenme odasında onlara bir saat ayıracağımızı duyurduk. Onlar çok anlayışlı davrandılar ama durum gerçekten sıkıcı ve yorucuydu.

*

Southampton'la Londra arasındaki yolculuk, Birleşik Devletler'in başıma açtığı beladan çok Oona'yla çocukların İngiltere'yi nasıl bulacaklarına ilişkin endişeli bekleyişimle geçti. İngiltere'nin güney batısındaki olağanüstü doğa güzellikleri beni her zaman büyülerdi. İç karartıcı kızıl tuğla binalarla tepelerin üstündeki birbirine benzeyen evlerin önünden geçerken, Oona, "Hepsi de birbirine benziyor," dedi.

"Bu kadar çabuk karar verme," dedim. "Southampton'ın varoşlarındayız henüz."

Waterloo İstasyonu'na vardığımızda o sadık kalabalık her zamanki gibi büyük bir coşkuyla bizi karşıladı. İstasyondan ayrılırken bize el sallıyor ve bağırıyorlardı. İçlerinden biri, "Amerikalıların dersini ver, Charlie," dedi. Bu, elbette çok hoşuma gitmişti.

Oona'yla ben sonunda başbaşa kaldığımızda Savoy Otelinin beşinci katındaki dairemizden dışarıya baktık. Ona yeni Waterloo Köprüsünü gösterdim. Dünyanın bu en güzel kentini soluyarak bir süre sessiz kaldık. Paris'in o romantik güzelliğine hayrandım, New York'ta güneş batarken ışınların gökdelenlerin renkli camlarında yansıması bana hep gizemli bir şeyler iletir gibi gelirdi ama şimdi otelimizden görülen Thames nehrinin o olağanüstü güzelliği hiçbir yerde yoktu.

Gözlerini karşısındaki manzaradan alamayan Oona'ya baktım, yüzü heyecanla gerilmişti. Evlendiğimizden bu yana o da benimle birçok savaş vermişti ve şimdi Londra'yı izlerken güneş ışınları koyu renk saçlarında parıldıyordu, ilk kez saçlarının arasında bir iki tel beyaz saç gördüm. Hiçbir şey söylemedim. O yavaşça, "Londra'yı beğendim," dedi.

Buraya son gelişimden beri yirmi yıl geçmişti. Bence nehrin iki kıyısında gökyüzüne doğru yükselen modern binalar çirkinlikten başka bir şey değildi. Oysa çocukluğumun yarısını bu civardaki isli kurumlu bomboş arsalarda geçirmiştim.

Oona ile Leicester Alanında ve Piccadilly'de dolaştık. Amerikan cafcafi, ayaküstü bir şeyler atıştırılan büfeler, sosisli sandviç satan seyyar tezgâhlar, burasının bütün saflığını bozmuştu. Şapka giymeyen gençler, avare avare dolaşan blucinli kızlar gördük. Bir zamanlar West End'de dolaşmak için sarı eldivenlerini giyen, bastonlarını taşıyan insanları hatırladım. Ama o dünya yokolmuş, yerini başka bir dünya almıştı. İnsanlar olaylara farklı bir gözle bakıyor, farklı şeylere duygusal tepkiler gösteriyorlardı. Caz

dinlerken ağlıyorlardı artık ve şiddet bir cinsellik objesi olmuştu. Zaman hızla değişiyor.

Pownall Terrace 3 nolu eve bakmak için taksiyle Kennington'a gittik ama bina boşaltılmış ve yıkıma hazır bir haldeydi. Babamla birlikte yaşadığımız 287 Kennington Sokağında durduk. Belgravia semtinden geçtik. Bir zamanların şık ve alımlı müstakil evleriyle dolu olan bu semt artık bir işyerleriyle doluydu.

Birçok sorunumuz vardı. Bunların en önemlisi paramızı Birleşik Devletler'den çıkartmaktı. Bu da Oona'nın Kaliforniya'ya gidip banka kasasını boşaltması anlamına geliyordu. On günlüğüne gitti. Döndüğünde de olan biteni tüm ayrıntılarıyla bana anlattı. Banka memuru onun imzasını incelemiş, sonra uzun uzun yüzüne bakmış ve sonunda da banka müdürüyle konuşmuş. Oona banka kasası açılıncaya kadar geçen süre içinde çok tedirgin olmuş.

Bankadaki işini bitirdikten sonra Beverly Hills'deki eve gittiğini söyledi bana. Her şey bıraktığımız gibiymiş, çiçekler ve bahçe çok güzelmiş. Oturma odasında bir süre tek başına kalarak eski günlerimizi düşünmüş. Sonra da İsviçre asıllı uşağımız Henry ona, gittiğimizden bu yana FBI ajanlarının iki kez telefon ederek onu sorguya çektiklerini ve benim nasıl biri olduğumu öğrenmeye çalıştıklarını, evde çılgın partiler düzenleyip düzenlemediğimi sorduklarını anlatmış. Onlara karım ve ailemle birlikte sessiz ve sakin bir hayat sürdüğümü söylediğinde ise, onu bir köşeye sıkıştırmaya çalışarak aslen nereli olduğunu ve ne zamandan beri Amerika'da bulunduğunu sormuşlar ve pasaportunu görmek istediklerini belirtmişler.

Oona tüm bunları duyduğunda eve karşı hissettiği tüm duygusal yaklaşımlardan koptuğunu söylemişti bana, Hatta Oona'yı gözyaşları içerisinde uğurlayan hizmetçimiz Helen bile oradan bir an önce uzaklaşması için elinden geleni yapmış.

Dostlarım bana sürekli olarak Amerikalıların bu nefretini üstüme nasıl çektiğimi sorup durmuşlardır. Benim tek günahım, uzlaşmacı bir insan olmamamdır. Ve bu hâlâ da böyledir. Komünist olmamakla birlikte onlardan nefret etme tuzağına düşmeyi her zaman reddetmişimdir. Böylelikle doğal olarak tüm şimşekleri de üstüme çekmiştim. Savaşta yaralanan askerlerle yardıma gereksinimi olan çocuklara destek veren kuruluşlara asla karşı değilim. Onların bu tutumunu desteklerim ama ipin ucunu kaçırdıkla-

rında hiç çekinmeden karşı da çıkarım. Vatanseverlik kılıfı altında gerçekleştirilen bazı parasal kazançlara her zaman karşı çıkmışımdır.

Hiçbir zaman Amerikan vatandaşı olmak istemedim. İngiltere'de hayatlarını kazanan birçok Amerikalı da İngiliz vatandaşı olmak istememiştir. Örneğin MGM'in ileri gelenlerinden biri İngiltere'de yaşadığı otuz yıl boyunca milyonlarca dolar kazanmış ve hiçbir zaman vatandaşlığını değiştirmeyi düşünmemişti İngiliz yetkililer de ona bu konuda herhangi bir baskı yapmamışlardı.

Tüm bu açıklamaların bir özür dileme amacı gütmediğini belirtmeliyim. Bu kitaba başladığımda kendi kendine defalarca neden otobiyografimi yazıyorum diye sormuştum. Bunun birçok nedeni vardır ama özür dileme asla bu nedenlerden biri değildir. İçinde bulunduğum durumu özetlersek, güçlü kliklerin hakim olduğu, hükümetlerin ise pek ortada görünmediği bir ortamda bir ulusun hışmını üstüne çektim ve ne yazık ki Amerikan halkının sevgisini yitirdim.

*

Limelight, Leicester Alanındaki Odeon sinemasında gösterilecekti. Bu her zamanki Chaplin komedilerinden biri olmadığı için halkın tepkisi beni ürkütüyordu. Galadan önce filmi basına özel olarak göstermiştik. Eleştirmenler filmi tarafsız bir gözle izlemişlerdi; bu da beni doğal olarak çok etkilemişti. Narsist biri olduğumu sanmayın ama filmi izlerken bazı sahnelerden ben de çok hoşlanmış ve diğerleriyle birlikte gülmüştüm. Bununla birlikte bazı gazetecilerin yazdığı gibi ağlamamıştım. Ayrıca ağlasam ne olacaktı ki? Eğer bir yazar çalışmalarında duygusal bir yan bulamazsa kamuoyu nasıl bulabilirdi? Dürüst olmak gerekirse, komedilerimi seyircilerin beğendiğinden bile daha çok beğeniyorum.

Limelight'ın galası bir yardım derneğinin yararına düzenlenmişti ve galaya Prenses Margaret de gelmişti. Film ertesi gün de halka gösterilmeye başlanmıştı. Eleştiriler pek sıcak olmamasına ve film Amerika'da boykot edilmesine karşın hiçbir filmimden bu kadar çok kazanmadım.

Paris'e gitmek için Londra'dan ayrılmadan önce Lord Strabolgi'nin

konukları olarak Lordlar Kamarasında bir yemeğe katıldık. Yemekte Herbert Morrison'nun yanında oturuyordum ve onun atom silahlarını savunan bir sosyalist olduğunu duyduğumda çok şaşırmıştım. Bu konuda teknolojimizi ne kadar geliştirirsek geliştirelim İngiltere çok küçük bir ada olduğundan saldırıların hedefi olabileceğimizi söyledim ona. Ne var ki görüşlerim Morrison'nunkilere hiç uymuyordu.

Birçok zeki ve akıllı kişinin atom silahlarını savunması beni çok şaşırtmıştı. Morrison'la aynı görüşü paylaşan Lord Salisbury'yle bir yemekte karşılaştığımızda ona nükleer silahlara karşı duygularımı açıklamıştım. Onun tepkisini görünce de bir daha onunla aynı çatının altında bulunamayacağımı anlamıştım.

Bu noktada, bugün dünyanın durumunu nasıl gördüğümü özetlemek uygun olur sanıyorum. Çağdaş yaşamın getirdiği bir yığın güçlük ve yirminci yüzyılın enerjik istilası sonucu bireyler her taraftan, siyasi, bilimsel ve ekonomik açılardan kendilerini tehdit eden dev kurumların kuşatması altında. Müeyyidelerin, icazetlerin, kişilik ıslahlarının kurbanları haline geliyoruz giderek.

Bizi böyle bir kalıba dökmelerine izin vermemiz kültürel bakış eksikliğinin sonucu. Çirkinliğe öylesine gözü kapalı teslim olduk ki, estetik kavramımızı yitirdik. Hayat anlayışımız kâr, iktidar ve tekelcilik tarafından köreltildi. Bu güçlerin bizi sarıp kuşatmasına izin verdik, meşum sonuçlarını aklımıza bile getirmedik.

Bilim, herhangi bir yönlendirmeden ve sorumluluk duygusundan uzak olarak, politikacılarla orduya öyle yıkıcı silahlar sundu ki, şimdi dünya üzerindeki her canlının kaderini onlar ellerinde tutuyorlar.

Ahlaki sorumlulukları ve fikri kapasiteleri açısından en azından kusursuz olmadıklarını söyleyebileceğimiz – çoğu kez de tartışılır– bu adamların eline verilen bu muazzam güç yeryüzündeki bütün hayatın kökünü kazıyacak bir savaşla sonuçlanabilir. Buna rağmen gözü kapalı devam ediyoruz.

Dr. Robert Oppenheimer bir zamanlar bana "İnsan öğrenme güdüsüyle hareket eder," demişti. İyi, güzel... ama çoğu kez sonuçlarını düşünmeden. Doktor bu fikre katılmıştı. Bazı bilimadamları dindar fanatikleri andırıyor. Buluşlarının her zaman iyi ve doğru olduğuna, öğrenmeye duydukları inancın ahlaki olduğuna yürekten iman ederek hiç düşünmeden ilerleme peşindeler.

İnsan, hayatta kalmak için ilkel içgüdüleri olan bir hayvandır. O yüzden önce yaratıcılığını geliştirmiştir, sonra manevi değerlerini. Bunun için de bilimsel gelişme insanoğlunun etik davranışının çok ilerisindedir.

Özveri, insani gelişimde çok ağır ilerleyen bir unsurdur. Bilimin çok gerisinden ağır aksak gelmektedir. Ve işlevsel olmasına yalnızca koşulların zorlamasıyla izin verilmektedir. Yoksulluk özveriyle ya da hükümetlerin iyilikseverliğiyle değil, diyalektik materyalizmin zorlamasıyla azalmıştır.

Carlyle dünyanın kurtuluşunun insanların düşünmeye başlamasıyla sağlanacağını söyledi. Ama bunu sağlamak için de insanların vahim durumlarla karşı karşıya kalması gerekiyor.

Atomu parçaladığında bir köşeye çekilip düşünmek zorunda kaldı. Önünde iki yol var, ya kendi mahvına sebep olacak ya da aklını başına toplayacak; bu kararı vermesi için bilim tarafından sıkıştırılıyor. Ve bu koşullar altında, insanların içindeki özveri duygusunun ve insanlığa yönelik iyi niyetin eninde sonunda gelip geleceğine inanıyorum.

*

Amerika'dan ayrıldıktan sonra bambaşka bir hayat yaşamaya başladık. Paris ve Roma'da, zafer kazanmış kahramanlar gibi karşılandık. Başkan Vincent Auriol bizi Elysée Sarayına yemeğe davet etti. İngiliz Elçiliği tarafından da yemeğe davet edildik. Sonra Fransız Hükümeti Légion d'honneur nişanı verdi, aynı gün Société des Auteurs et Compositeurs Dramatiques beni şeref üyesi yaptı. Bu olayla ilgili olarak Başkan Roger Ferdinand'dan aldığım mektup çok etkileyiciydi. Aşağıya aynen alıyorum.

Sevgili Mr. Chaplin,

Bazı insanlar sizi burada kollarımızı açarak karşılamamıza şaşırmıştır mutlaka. Bu insanlar sizi bu denli sevmemizin, size hayranlık duymamızın nedenlerine karşı olmalarıyla tanınmışlardır. Onların insani değer yargıları da farklıdır; son kırk yıl boyunca bize sürekli sunduğunuz nimetleri, öğrettiğiniz şeyleri, verdiğiniz keyiflerin ve duygularını niteliğini değerlendirme zahmetine katlanmazlar; bu noktada en azından nankördüler.

Siz dünyanın en büyük insanlarından birisiniz; adınız dünyanın en ünlü kişileriyle birlikte anılabilir ancak.

Her şeyden önce siz bir dehasınız. Sık sık kötüye kullanılan bu deha sözcüğü, hem muhteşem bir komedyen hem yazar hem besteci hem yapımcı ve hepsinden önemlisi de yüce gönüllü, sevgi dolu bir insan için kullanıldığında gerçek anlamını kazanıyor. Siz bütün bunları temsil ediyorsunuz, üstelik içtenliğiniz ve safiyetiniz değerinizi daha da artırıyor, yürekleri tıpkı sizinki gibi acı dolu insanlara, hiçbir hesap veya çaba olmaksızın, sıcak, çekici geliyor. Ama deha, saygı ve sevgi kazanmak için tek başına yeterli değildir. Oysa kalplerimize doldurduğunuz duygu için sevgiden başka bir sözcük kullanılamaz.

Limelight'ı gördüğümüzde yürekten güldük ve gerçek gözyaşları döktük... Bunlar sizin gözyaşlarınızdı, çünkü gözyaşları gibi değerli bir armağanı bize siz vermiştiniz.

Gerçek şöhretin zorla elde edilmesi asla mümkün değildir. Doğru bir amaca yöneldiğinde bir anlamı, bir değeri ve sürekliliği vardır. Sizin başarınız yüce gönüllülüğünüzün ve doğallığınızın kurallar ve kurnazlıklarla kısıtlanmamasında, acılarınız, sevinçleriniz, umutlarınız ve düşkırıklıklarınızla yoğrulmasında yatıyor. Acı çeken, teselli edilmeyi umut eden, bir an için her şeyi unutmak isteyen insanlar bütün bunları anlıyor, o kahkahaların hiçbir şeyi düzelteceğini iddia etmediğini, sadece rahatlatma amacı taşıdığını biliyorlar.

Bizleri hem güldürüp hem de ağlatabilme yeteneğinizin karşılığında ödediğiniz bedel tahmin edilebilir. Bizleri derinden etkileyen o küçük küçük olayları, gerçek hayatınızdan aldığınız bazı sahneleri bütün ayrıntılarıyla aktarabilmek için katlandığınız acılar tahmin edilebilir.

Çünkü çok sağlam bir belleğiniz var. Çocukluk anılarınıza sadıksınız. Çocukluğunuzda çektiğiniz acıları unutmadınız. Diğer insanların sizin çektiklerinizi çekmesini istemiyor, en azından insanlara umut etmeleri için bir neden göstermek istiyorsunuz. Acı dolu çocukluğunuza hiç ihanet etmediniz siz ve şöhret sizi hiçbiri zaman geçmişinizden koparacak bir güce erişemedi. Ne yazık ki, tersi şeyler olabiliyor.

Çocukluk anılarınıza bu denli sadık olmanız belki de sizin en önemli yanlarınızdan biri, kitlelerin size hayranlık duymasının gerçek nedenidir. İzleyiciler oyunculuğunuzdaki o ince ayrımın farkında. Sürekli olarak in-

sanların yüreklerine seslenme yeteneğiniz var. Kendini insanlığa ve iyiliğe adamış yazar, yönetmen ve sanatçı bileşiminden daha iyi bir şey düşünemiyorum.

Çalışmalarınızın her zaman verimli olmasının nedeni de bu zaten. Kuramlarla, hatta teknikle bile herhangi bir şekilde zedelenmemiş. Herkes kendini sizinle özdeşleştirebiliyor çünkü tıpkı sizin gibi düşünüyor ve hissediyor.

Oyun Yazarları ve Yazarlar Birliğimiz bugün size hoşgeldiniz deme onurunu ve sevincini yaşıyor. Büyük bir yüreklilikle üstlendiğiniz onca meşguliyetin arasında biz de birkaç dakikalığına zamanınızı alıyoruz. Sizinle bir an önce tanışmak, size ne kadar hayranlık duyduğumuzu, sizi ne kadar sevdiğimizi söylemek için sabırsızlanıyoruz. Ayrıca sizi gerçekten bizlerden biri olarak gördüğümüzü de söylemek istiyoruz. Çünkü filmlerinizde senaryoyu yazan Mr. Chaplin'dir. Müziği de o bestelemiş, filmi de o yönetmiştir. Bunlara ek olarak da filme komedyen olarak da katkıda bulunmuştur, hem de birinci sınıf bir katkı.

Fransa'nın bütün romancıları, film ve oyun yazarları, bestecileri, yapımcıları... hepsi sizi çok seviyor; siz özveriyle gerçekleştirilen çetin bir çalışmanın getirdiği gururu gayet iyi biliyorsunuz; tek bir şeyin peşinde olmak, kitleleri harekete geçirme ve eğlendirme, onlara hayatın acılarını ve sevinçlerini gösterme, sevginin yitirilmesinden duyulan korkuyu, hakedilmeyen sıkıntılar için duyulan üzüntüyü, barış, umut ve kardeşlik ruhundaki zedelenmeyi onarmak için duyulan isteği anlatma çabası onlara da yabancı değil.

Teşekkürler Mr. Chaplin.

(İmza) Roger Ferdinand.

Limelight'ın galasında bakanlarla yabancı elçilerden oluşan çok seçkin bir topluluk vardı. Bununla birlikte Amerikan Büyükelçisi galaya gelmemişti.

Moliere'in *Don Juan*'ı için özel bir gösteri düzenleyen Comédie Française'in şeref konuklarıydık. O akşam Palais Royale'deki küçük havuz bizim şerefimize aydınlatılmıştı. Kapıda bizi üzerlerinde onsekizinci yüzyıl giysileri ve ellerindeki şamdanlarla Comédie Française'in öğrencileri karşılamış ve bize yerimize kadar eşlik etmişlerdi. Salonda Avrupa'nın en güzel kadınları vardı.

Roma'da da aynı şekilde karşılanmış, Başkan ve bakanların şeref konuğu olarak birçok davete katılmıştım. Bu yolculuğumuz sırasında *Limelight*'in galasında çok ilginç bir şey olmuştu. Güzel Sanatlar Bakanı, kalabalıktan rahatsız olmamam için salona arka kapıdan girmemi önermişti. Bakanın bu önerisinin biraz garip olduğunu düşünerek kendisine kapının önünde saatlerce büyük bir sabırla beni görmek için bekleşen halktan kaçmamın hiç de hoş bir davranış olmayacağını söylemiştim. Bakanın bundan hoşlanmadığını sezinliyordum ama ben ısrar edince çaresiz kabul etti.

O akşamın da diğer gala gecelerinden pek bir farkı yoktu. Arabayla sinemaya doğru yaklaşırken sokakların tıklım tıklım dolduğunu görmüştük. Sinemanın önünde ben en tatlı halimle arabadan inip kollarımı de Gaulle gibi kaldırarak kalabalığı selamladım. Ve aynı anda çürük yumurta ve domates yağmuruna tutuldum. İtalyan çevirmenimin, "Böyle bir şeyin ülkemde olabileceğini aklım almıyor," sözcüklerini duyuncaya dek olan biteni doğrusu tam olarak algılayamamıştım. Neyse ki, atılan çürük yumurtalarla domateslerin hiçbiri bana isabet etmedi ve hızla sinemadan içeri girebildik. Daha sonra da durumun komikliğini farkettim ve gülmekten kendimi alamadım. Hatta İtalyan dostum da benimle birlikte gülmeye başladı.

Daha sonra da saldırganların genç neofaşistler olduğunu öğrendik. Attıkları şeylerin tehlikeli bir yanı olmadığını, bunun yalnızca basit bir gösteri olduğunu belirtmeliyim. Göstericilerden dördü anında tutuklanmıştı ve polis onlara karşı dava açıp açmayacağımı öğrenmek istiyordu. "Elbette açmayacağım," dedim. "Onlar daha çocuk." Yaşları ondörtle onaltı arasında değişiyordu. Ve böylece de konu kapanmış oldu.

Roma'ya gitmek için Paris'ten ayrılmadan önce şair ve *Les Lettres Françaises*'in editörü Louis Aragon telefon ederek Jean-Paul Sartre'la Picasso'nun benimle tanışmak istediğini söyledi. Ben de onları yemeğe davet ettim. Sakin bir yerde yemek istediklerinden oteldeki dairemde yedik. Halkla ilişkilerimden sorumlu Harry Crocker bu haberi duyduğunda sinir krizleri geçirdi. "Bu, Amerika'dan ayrıldığımızdan bu yana sağladığımız tüm olumlu havayı anında mahvedecek," dedi.

"Ama Harry, burası Avrupa, Amerika değil. Ayrıca bu üç beyefendi de dünyanın en ünlü kişileri," diye karşılık vermiştim. Amerika'da hâlâ bazı gayrimenkullerim olduğu ve onları henüz satamadığım için ne Harry'ye

ne de başka birine Amerika'ya geri dönmeyi düşünmediğimi söylememiştim. Harry; Aragon, Picasso ve Sartre'la buluşmanın Batı demokrasisine bir tür ihanet niteliği taşıdığını düşünüyordu. Bununla birlikte bu yersiz endişesi bu ünlü kişilerin imzalarını almaktan alıkoyamamıştı onu. Harry bu yemeğe davetli değildi. Ona Stalin'nin daha sonra bizlere katılacağını ve bunu hiçbir şekilde kamuoyuna duyurmak istemediğimizi söylemiştim.

Doğrusu o akşama pek fazla güvenemiyordum. Yalnızca Aragon biraz İngilizce biliyordu ve bir çevirmen aracılığıyla yapılan konuşmanın da uzaktaki bir hedefe nişan alıp sonra sonucu öğrenmek için beklemekten bir farkı yoktu.

Aragon oldukça yakışıklı ve bakımlı biriydi. Picasso bakışlarındaki o muzip ifadeyle bir ressamdan çok bir akrobata ya da bir palyaçoya benziyordu. Sartre'ın yuvarlak yüzünde hoş bir güzellik ve duyarlılık vardı. Sartre gece boyunca az konuşmayı yeğledi. O akşam yemekten sonra Picasso bizi stüdyosuna davet etti. Basamakları çıkarken aşağıdaki dairenin kapısında bir yazı gözümüze ilişti: "Burası Picasso'nun stüdyosu değil. Bir kat daha çıkın lütfen."

Picasso'nun stüdyo dediği yer gerçek bir mezbelelikti. Duvardan aşağı sarkan bir ampulun verdiği o loş ışıkta eski demir bir yatakla kırık dökük sobayı gördük. Bu duvarın yanında bir yığın eski, tozlu tablo vardı. Picasso bunlardan birini bize gösterdi. Bu bir Cezanne'di... hem de en güzellerinden biri. Sonra sırayla diğer tabloları gösterdi. Yaklaşık elli tabloya, elli paha biçilmez sanat eserine baktığımızı hatırlıyorum. Ona biraz para yardımında bulunmayı teklif etmek geçti aklımdan... sırf ortalığı temizletsin diye.

Otuz Bir

Paris ve Roma'daki galalardan sonra Londra'ya dönerek orada birkaç hafta kaldık. Ailem için bir ev bulmak zorundaydım. Bir arkadaşım İsviçre'ye yerleşmemizi önermişti. Ben aslında Londra'ya yerleşmeyi düşünüyordum ama doğrusu Londra'nın ikliminin çocuklar için uygun olduğundan da pek emin değildim. Ayrıca o sıralarda bazı ekonomik sorunlarımız da sözkonusuydu.

Böylece hüzünlü ve huzursuz bir şekilde eşyalarımızı toplayarak dört çocuğumuzla İsviçre'ye gittik. Geçici bir süre için Lozan'da göle bakan Beau Rivage Oteline yerleştik. Mevsimlerden sonbahardı ve dağlar olağanüstü bir güzelliğe bürünmüştü.

Kendimize uygun bir ev bulabilmek için dört ay dolaştık durduk. Oona beşinci çocuğuna hamileydi ve doğumdan sonra otele dönmek istemediğini açıkça belirtmişti. Bu da elimi çabuk tutmama neden olmuştu. Sonunda Vevey'in biraz dışında Corsier kasabasında bir yer buldum. Çok geniş bir arazi içindeydi tuttuğum ev. Balkon geniş bir bahçeye açılıyor ve uzaktan görkemli dağlarla göl görünüyordu.

Son derece becerikli yardımcılar buldum. Evin işlerini bir düzene koymak üzere yanımıza aldığımız Miss Rachel Ford daha sonra iş ilişkilerimi yürütmeye başladı. İsviçreli sekreterim Madam Burnier bu kitabı defalarca daktiloya çeken yardımcımdır.

Evin görkemi karşısında biraz korkuya kapılmış ve bunun masrafını karşılayıp karşılamayacağımızdan endişelenmiştik, ama evin sahibi masrafların aşağı yukarı kaça geleceğini söylediğinde, bu rakamın bütçemizin sınırları içinde olduğunu gördük. Böylece nüfusu 1350 kişi olan Corsier kasabasına yerleştik.

Oraya uyum sağlamamız tam bir yılımızı almıştı. Çocuklar bir süre için Corsier'deki kasaba okuluna gittiler. Derslerin Fransızca olması tabii onlar için ani bir değişiklik olmuştu, bizler de onların okulda birtakım sorunlarla karşılaşabileceklerini düşünüyorduk. Ama çok kısa bir zaman içinde kusursuz bir Fransızca konuşmaya başlamışlardı ve onların İsviç-

re'deki yaşam tarzına kolayca uyum sağladıklarını görmek bizleri mutlu ediyordu. Çocukların dadıları Kay Kay ve Pinnie bile Fransızcayı sökmeye başlamıştı.

Birleşik Devletler'le aramızdaki bağlardan artık kendimizi soyutlamaya başlamıştık. Ama elbette bu uzunca bir zamanımızı almıştı. Amerikan Konsolosuna giderek onlara giriş vizemi geri verdim ve artık bir daha Birleşik Devletler'de yaşamayacağımı söyledim.

"Gerçekten dönmeyecek misin, Charlie?"

"Hayır," demiştim özür dilercesine. "Kendimi bu saçmalıklara göğüs gerebilecek kadar genç hissetmiyorum artık."

Hiçbir yorum yapmayarak şöyle konuşmuştu konsolos: "Ama geri dönmek istersen her zaman vize alabilirsin."

Gülümseyerek başımı iki yana salladım. "Hayatımın sonuna kadar İsviçre'de yaşamaya kararlıyım." El sıkışmıştık ve olay da böylece kapanmıştı.

Bu arada Oona, Amerikan vatandaşlığını bırakmaya karar vermişti. Londra'ya bir gidişimizde Amerikan Elçiliğine başvurdu. Formalitelerin tamamlanmasının en aşağı kırkbeş dakika süreceğini söylemişlerdi ona. "Bu çok saçma," dedim Oona'ya. "Bu kadar uzun sürmesine hiç gerek yok ki. Ben de seninle geleceğim."

Elçiliğe gittiğimizde geçmişteki tüm suçlamaları ve hakaretleri yeniden yaşar gibi oldum, kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissediyordum. Yüksek sesle Göçmen Bürosunun nerede olduğunu sordum. Oona utanmıştı. Bürolardan birinin kapısı açılarak bir adam çıktı dışarıya. "Merhaba, Charlie, karınla birlikte içeriye gelsenize."

Aklımdan geçenleri okumuş olmalıydı. "Vatandaşlıktan çıkan bir Amerikalı ne yaptığından iyice emin olmalı ve kafasındaki düşünceleri netleştirmelidir. İşte bu yüzden de bizler önce kendisine birkaç soru sormayı yeğliyoruz. Senin anlayacağın kişinin vatandaşlık haklarını korumaya çalışıyoruz."

Bu yaklaşım bana mantıklı gelmişti doğrusu.

Bizi bürosuna alan bu görevli elli yaşlarındaydı. "1911'de eski Empress Tiyatrosunda, Denver'de izlemiştim seni," dedi bana dostça bir bakış fırlatarak.

Tabii ben yine her zamanki gibi bu bakışın karşısında erimiş ve eski günlerden söz etmeye başlamıştım.

İşlemler tamamlandıktan, son kağıt da imzalandıktan ve görevliyle vedalaştıktan sonra işlerin bu noktaya gelmesine üzülmüştüm doğrusu.

*

Londra'da ara sıra aralarında Sydney Bernstein, Ivor Montagu, Sir Edward Beddington-Behrens, Donald Ogden Stewart, Ella Winter, Graham Greene, J. B. Priestley, Max Reinhardt ve Douglas Fairbanks Jr. gibi eski dostlarımızla görüşüyoruz. Bazılarını çok ender görmekle birlikte onların varlığını düşünmek bile bizi rahatlatıyor.

Londra'ya gidişlerimizden birinde, bizimle tanışmak isteyen Kruşçev ve Bulganin'den Sovyet Elçiliğinin Claridge's Otelinde vereceği davete katılmamızı öneren bir not almıştık. Otele gittiğimizde lobide heyecanlı bir kalabalık bizi bekliyordu. Rus Elçiliğinden birinin yardımıyla kalabalığı yararak ilerlemeye çalıştık. Birden tam karşı yönden Kruşçev'le Bulganin'in geldiğini gördük, onlar da kalabalığı yararak ilerlemeye çalışıyorlardı.

Kruşçev'in bu kalabalıktan hiç hoşlanmadığı açıkça görülüyordu. Bize eşlik eden Rus yetkili arkasından seslendi. "Kruşçev!" Ama o eliyle yetkiliyi uzaklaştırdı. Bıkkın bir hali vardı. "Kruşçev, Charlie Chaplin," diye seslendi bizim yetkili. Kruşçev'le Bulganin durarak bize doğru döndüler. Yüzleri aydınlandı. Bu olay beni gerçekten de gururlandırmıştı. Kalabalığın itiş kakışı arasında bizleri tanıştırdılar. Çevirmen aracılığıyla Kruşçev, Rus halkının filmlerimi ne denli beğendiğine dair bir iki söz söyledi sonra da bizlere votka ikram ettiler. Kağıt bardağın votkanın değeriniyok ettiğini düşünüyordum ama Oona bayıldı.

Birlikte bir fotoğraf çektirmek için küçük bir daire oluşturmayı başarmıştık. Gürültü yüzünden hiçbir şey söyleyemiyor, konuşamıyordum. "Hadi, yandaki odaya gidelim," dedi Kruşçev. Kalabalık bizim odaya doğru gittiğimizi görünce o yana seğirtti. Dört kişinin yardımıyla sonunda odaya gi-

rebildik. Kapı arkamızdan kapandığında hepimiz de derin bir soluk almıştık. Artık şimdi kafamı toparlayıp konuşabilirdim. Kruşçev, Londra'da bulunmasına ilişkin çok güzel bir iyi niyet konuşması yapmış, bu konuşma içimi aydınlatmıştı, bunu aynen kendisine söyledim ve sözlerinin dünyadaki milyonlarca insana barış umudu verdiğini de ekledim.

Amerikalı bir gazeteci sözlerimizi kesti. "Anladığım kadarıyla, Mr. Kruşçev, oğlunuz dün felekten bir gece çalmış."

Kruşçev gülümseyerek, "Oğlum mühendis olmak için gece gündüz çalışan bir delikanlıdır ama ara sıra eğlenmek onun da hakkıdır, umarım."

Birkaç dakika sonra Mr. Harold Stassen'in dışarda olduğunu ve Kruşçev'le tanışmak için beklediğini öğrendik. Kruşçev bana şakacı bir tavırla dönerek, "Umarım sence bir sakıncası yok, çünkü o Amerikalı," dedi.

Güldüm. "Hiçbir sakıncası yok." Daha sonra Mr. ve Mrs. Stassen'le Mr. ve Mrs. Gromiko içeri girdi. Kruşçev de bizlerden özür dileyerek Stassen ve Gromiko'nun yanına gitti.

Konuşma konusu yaratma bahanesiyle Mrs. Gromiko'ya Rusya'ya ne zaman döneceğini sordum. Amerika'ya gideceğini söyledi. Orada uzun bir süre kaldıklarına değindim. Mrs. Gromiko hafif bir utangaçlıkla gülümsedi. "Bence hiç sakıncası yok. Orayı seviyorum."

"New York'un ya da Pasifik Kıyısının gerçek Amerika olduğunu sanmıyorum doğrusu," dedim. "Ben Orta Batıyı, Güney ve Kuzey Dakota'yı, Minneapolis ve Saint Paul'u daha çok seviyorum. Gerçek Amerikalıların oradaki insanlar olduğunu düşünüyorum."

Mrs. Stassen, "Oh, bunu söylediğinize çok sevindim," dedi. "Kocam da, ben de Minnesota'lıyız." Tedirgin bir şekilde gülerek yineledi. "Bunu söylediğinize çok sevindim." Sanırım Birleşik Devletler'le ilgili uzun bir nutuk atacağımı, bu ülkeden yediğim darbelerden ötürü kırgın olduğumu anlatacağımı sanıyordu. Ama bu doğru değildi... olsaydı bile ben kinimi Mrs. Stassen gibi çok çekici bir hanımefendiye kusacak bir adam değilim.

Kruşçev'le diğerlerinin uzun bir konuşmaya daldıklarını görünce Oona'yla birlikte kalktım. Kruşçev bizim ayağa kalktığımızı görünce Stassen'in yanından ayrılarak vedalaşmak için yanımıza geldi. Karşılıklı el sıkışırken kendini sütunun arkasına gizlemiş olan Stassen'in bakışlarını yakaladım. O koşullarda bana gereksiz bir tavır gibi geldiğinden Stassen'in dışında herkesle vedalaştım.

Ertesi akşam Oona'yla birlikte Savoy Otelinde yemeklerimizi yerken Sir Winston Churchill'le eşi Lady Churchill masamıza geldi. 1931 yılından bu yana Sir Winston'dan ne bir haber almış ne de onu görmüştüm. Ama *Limelight*'ın Londra'daki galasından sonra filmi Sir Winston'a evinde özel olarak göstermek için izin isteyen bir not almıştım bizim dağıtıcı firmadan. Bu elbette çok hoşuma gitmişti. Birkaç gün sonra da Sir Winston bana bir teşekkür mektubu yollayarak filmi çok beğendiğini belirtmişti.

Şimdiyse masamızın yanında durmuş, bize bakıyordu. "Eee?"dedi.

Bu 'Eee'de onaylanmayan bir şeyler var gibiydi.

Hemen ayağa fırlayıp gülümseyerek onları Oona'yla tanıştırdım.

Oona az sonra bir işi olduğu için gitti. O gittikten sonra ben de kahvemi içmek üzere onların masasına gittim. Lady Churchill gazetelerden Kruşçev'le buluşmama ilişkin haberleri okuduğunu söyledi.

"Kruşçev'le aramda hiçbir zaman bir sorun çıkmadı," dedi Sir Winston.

Onunla karşılaştığımdan beri Sir Winston'un yüzündeki kederli ifade değişmemişti. Elbette, 1931 yılından bu yana çok şey olmuştu. İngiltere'yi o inanılmaz yürekliliği ve inandırıcı konuşmalarıyla kurtarmıştı. Ama "Demir Perde"ye ilişkin konuşmalarının soğuk savaşı artırmaktan başka bir işe yaramadığını düşünüyordum.

Konuşma *Limelight*'a geldi. Daha sonra da bana şöyle dedi: "İki yıl önce filmini çok beğendiğime ilişkin bir mektup yazmıştım sana. O mektubu aldın mı?"

"Oh, evet," dedim neşeyle.

"Peki neden cevap vermedin?"

"O mektuba bir cevap yazmam gerektiğini hiç düşünmemiştim," dedim özür dilercesine.

Ama o her şeye kolayca inanan biri değildi. "Hımmm," dedi üzgün bir tavırla. "Ben de bana bir tavır takındığını düşünmüştüm."

"Oh, hayır, elbette değil," dedim.

"Her neyse," dedi. "Senin filmlerini her zaman beğendim ben."

Bu büyük adamın iki yıl önce yazılmış ve karşılıksız kalmış bir mektubu hatırlamasındaki alçakgönüllülük beni büyülemişti. Onun uyguladığı politikayı hiçbir zaman yakından izleyememiştim.

*

İsviçre'ye döndükten kısa bir süre sonra Nehru'nun mektubuyla birlikte Lady Mountbatten'den bir mektup almıştım. Lady Mountbatten, Nehru'yla benim birçok ortak yanımız olduğuna inanıyordu. Nehru Corsier kasabasından geçecekti, belki de bu fırsattan yararlanıp tanışabilirdik. Nehru ise Lucerne'de büyükelçilerle yıllık toplantıya katılacağını, eğer gidip bir gece orada kalırsam sevineceğini yazmıştı. Ertesi gün de, beni Manoir de Ban'a bırakacaklardı. Böylece Lucerne'e gittim.

Onun da benim gibi kısa boylu biri olduğunu görünce çok şaşırmıştım. Alımlı ve sessiz biri olan kızı Mrs. Gandhi de oradaydı. Nehru sert, haşin, son derece zeki ve uyanık bir insan izlenimi bıraktı bende. Başta çekingen bir hali vardı. Lucerne'den ayrılıp Manoir de Ban'a doğru yola koyulduğumuzda onu öğle yemeğine davet ettim. Kızı Cenevre'ye gideceği için başka bir arabayla arkamızdan geliyordu. Yol boyunca Nehru ile aramızda çok ilginç bir konuşma geçti. Hindistan'ın Genel Valisi Lord Mountbatten hakkında çok güzel şeyler söyledi, Hindistan'daki İngiliz çıkarlarına son vermekle harika bir iş yaptığını anlattı.

Kendisine Hindistan'ın hangi ideolojik doğrultuda ilerlediğini sordum. "Hangisi olursa olsun bu Hint halkının iyiliği için olacaktır," karşılığını verdi ve daha şimdiden beş yıllık bir planı uygulamaya koyduklarını söyledi. Yolculuk boyunca heyecanla konuştu, Hindistan'da yapacaklarını anlattı ama ben bütün dikkatimi daracık yollarda hızla ilerleyen, ani dönüşler yapan şöföre verdiğimden doğrusu Nehru'nun anlattıklarının yarısını kaçırdım. Şöför ani bir fren yapınca ikimiz de hızla öne fırlıyorduk ama Nehru bundan hiç rahatsız olmadan konuşmaya devam ediyordu. Neyse ki, sonunda bir yol kavşağına geldik ve şöför burada kısa da olsa durmak zorunda kaldı. Mrs. Gandhi'nin arabası burada bizden ayrılacaktı. Nehru bir-

den sevgi dolu bir baba oluverdi, kızını kucaklayıp şefkatle "Kendine iyi bak," dedi. O koşullarda bu sözleri bence kızın babasına söylemesi daha uygundu.

*

Kore krizi sırasında tüm dünya heyecanla bu tehlikeli olayı izlerken Çin Büyükelçiliğinden bir telefon geldi Savaş ya da barış kararını verecek tek yetkili olan Çu En Lay için *City Lights*'ın Cenevre'de gösterilmesine izin vermemi rica etmişlerdi.

Ertesi gün başbakan bizi Cenevre'de yemeğe davet etti. Cenevre'ye gitmek için tam yola çıkıyorduk ki başbakanın sekreteri telefon etti, başbakanın toplantıda çok önemli bir işinin çıktığını, yemekte onu beklememizi, kendisinin bize daha sonra katılacağını haber verdi.

Oraya gittiğimizde Çu En Lay'ın bizi karşılamak üzere basamakların başında beklediğini şaşkınlıkla gördük. Ben de dünyanın geri kalan bölümü gibi toplantıda nelerin olup bittiğini çok merak ettiğimden hemen kendisine sordum. Omzuma güvenle hafifçe vurdu. "Her şey beş dakika önce dostça halledildi" dedi.

Otuzlu yıllarda komünistlerin Çin'in ücra köşelerine sürüldüklerine ilişkin birçok ilginç öykü duymuştum ve Mao Zedung'un liderliğinde komünistlerin Pekin'e yürüyüşlerine ilişkin her şeyi biliyordum. Bu yürüyüşle altı yüz milyon kişinin desteğini kazanmışlardı.

O akşam Çu En Lay bize Mao Zedung'un Pekin'e girişine ilişkin duygusal bir öykü anlatmıştı. Onu karşılamak için milyonlarca Çinli hazır beklemiş. On beş feet yüksekliğindeki geniş platform boş bir arazinin ortasına yerleştirilmiş ve Mao bu platforma çıkarken milyonlarca insan da bir ağızdan haykırarak ona hoşgeldiniz demiş. Ve Çin'in kurtarıcısı Mao bu yoğun kalabalığı görünce orada kıpırdamadan bir süre durmuş, sonra da birdenbire yüzünü elleriyle kapayarak ağlamaya başlamış.

Çu En Lay onunla birlikte o görkemli ve uzun yürüyüşe katılmıştı. Onun yakışıklı ve dinç yüzüne baktığımda yüzündeki sakin hava beni şaşırtmıştı doğrusu.

Şanghay'a en son 1931 yılında gittiğimi söyledim ona.

"Oh, öyle mi?" dedi düşünceli bir tavırla. "Bizim yürüyüşten önce gitmişsiniz."

"Ama artık o kadar uzağa yürümenize gerek yok," diye karşılık verdim şakacı bir tavırla.

Yemekte Çin şampanyası (pek fena sayılmazdı) içmiş ve Ruslar gibi sürekli kadeh kaldırıp durmuştuk. Kadehimi bir keresinde Çin'in geleceği için kaldırmış ve bir komünist olmamakla birlikte Çin halkıyla tüm dünya halklarına daha iyi bir yaşam dilemiştim tüm kalbimle.

*

Vevey'de birçok yeni dost edinmiştik. Bunların arasında Mr. Emile Rossier'le Mr. Michel Rossier ve aileleri de vardı. Hepsi de müzik tutkunuydu. Emile'in aracılığıyla bir konser piyanisti olan Clara Haskil'le de tanışmıştım. Vevey'de yaşıyordu. Clara'nın kentte olduğu sırada mutlaka Rossier'lerle buluşup yemek yiyorduk, sonra da Clara bize piyanoda bir şeyler çalıyordu. Yaşı altmışı geçmesine karşın mesleğinin doruğundaydı ve gerek Avrupa gerekse Amerika'da başarısını sürdürüyordu. Ama 1960 yılında Belçika'da trenden inerken düşmüş ve kaldırıldığı hastanede hayata gözlerini yummuştu.

Ölümünden az önce yaptığı plakları sık sık çalıyorum. Bu kitabı altıncı kez yeni baştan yazmak üzere masaya oturduğumda da Clara'nın solist olarak katıldığı ve Markevitch'in orkestrayı yönettiği Beethoven'nin 3. Piyano konçertosunu çalardım. Bu konçertonun kitabımı bitirmeme yardım ettiğine inanıyordum.

Aile olarak birbirimizle bu denli fazla ilgili olmasaydık İsviçre'de oldukça geniş bir sosyal hayatımız olabilirdi. İspanya Kraliçesine, Kont ve Kontes Chevrau d'Antraigues'e oldukça yakın oturuyoruz ve bize sevecen davranıyorlar. Ayrıca bize yakın oturan birçok film sanatçısıyla yazar da var. Yine bize yakın oturan George ve Benita Sanders'le Noel Coward'ı oldukça sık görüyoruz. İlkbaharda Amerikalı ve İngiliz dostlarımız ziyareti-

mize geliyor. Genellikle İsviçre'de çalışan Truman Capote, her gelişinde bize mutlaka uğrar. Paskalya tatillerinde çocukları Güney İrlanda'ya götürüyoruz. Her yıl hepimiz bu tatili iple çekiyoruz.

Yaz akşamları balkonda üstümüze şortlarımızı geçirip yemeğimizi yiyor ve saat ona kadar o görkemli dağları izliyoruz. Bazen birden Londra ve Paris'e, ara sıra da Venedik ya da Roma'ya gitmeye karar veriyoruz, zaten bu kentlerin hepsine iki saatte ulaşıvermek mümkün.

Paris'te çok iyi bir dostumuz olan Paul-Louis Weiller bizi ağırlıyor, Ağustos'ta da bir aylığına Akdeniz kıyısındaki yazlığına gidiyoruz. Çocuklar burada gönüllerince eğleniyor, denize girerek su kayağı yapıyorlar.

Dostlarım bana Birleşik Devletler'i, New York'u özleyip özlemediğimi sorarlar ara sıra. Dürüstlükle söylüyorum, hayır. Amerika değişti, New York da öyle. Sanayileşme, basının, televizyonun ve ticari içerikli reklamların tüm ülkeyi ele geçirmesi beni Amerikan tarzı yaşamdan uzaklaştırdı. Ben madalyonun diğer yüzünü istiyorum. Bir başka deyişle basit ve kişisel anlamda bir yaşantı istiyordum. Yoksa öyle bana büyük işlerin döndüğünü her zaman hatırlatan büyük binalarla geniş caddeler görmek istemiyorum.

Birleşik Devletler'deki tüm mal varlığımı likide etmem bir yıldan fazla sürdü. *Limelight*'ın Avrupa'daki kazancından vergi almak istiyorlardı. Gerekçe olarak da benim hâlâ Amerika'da oturan biri olduğumu ileri sürüyorlardı. Kendimi savunmak için Amerika'ya gitmeye kalksam bile bana vize verecekleri kuşkuluydu.

Amerikan şirketleriyle tüm ilişkilerimi çözümledikten sonra onlara artık canlarının çektiği gibi davranmalarını söyleyebilecek bir duruma gelmiştim. Ama başka bir ülkenin vatandaşlığının koruması altında kendimi savunmak istemediğimden onların ileri sürdükleri rakamdan oldukça az ama benim ödemem gerekenden de oldukça fazla bir miktarı ödedim.

Birleşik Devletler'le olan son bağlantımı da kesmem üzücü olmuştu. Beverly Hills'deki evimizin işlerini yapan Helen, artık bir daha Amerika'ya geri dönmeyeceğimizi duyduğunda bize aşağıdaki mektubu yollamıştı:

Sevgili Mr. ve Mrs. Chaplin,

Size daha önce de birçok mektup yazdım ama nedense hiçbirini postalamadım. Gittiğinizden bu yana sanki her şey ters gidiyor gibi. Kendi ailemin dışında başka hiç kimse için bu denli acı duyduğumu hatırlamıyorum. Ama her şey o kadar gereksiz ve haksızca oluştu ki, kendimi bu duygudan kurtaramıyorum. Ve o üzücü haberi aldığımızda aslında bunun olabileceğinden hepimiz çok korkuyorduk, eşyalarımızı toplarken hepimiz hüngür hüngür ağlamaya başladık. Ve inanın bana hâlâ ağlamaktan başım ağrıyor. Sizler buna nasıl dayanıyorsunuz, doğrusu bunu kestirmek çok güç. Lütfen, LÜTFEN Mrs. Chaplin, Mr. Chaplin'nin evi satmasına izin vermeyin. Yalnızca halı ve perdeler kaldı ama bu evde her odada sizden bir şeyler var. Kafamı bu eve o kadar çok taktım ki, evi kimselerin almasına izin vereceğimi hiç sanmıyorum. Keşke bu evi satın alabilecek kadar çok param olsaydı ama böyle bir şeyi benim gerçekleştirmem mümkün değil. Belki de eski günleri hatırlatan her şeyi kesip atmak istiyorsunuz. Ama lütfen, LÜTFEN evi satmayın. Bunları yazmamam gerektiğini biliyorum ama elimde değil. Bir gün geri geleceğinizi düşünmekten kendimi alamıyorum. Mrs. Chaplin, sanıyorum bu kadar yeter. Size yollamam gereken üç mektup daha var ve bunun için de gidip büyük bir zarf almalıyım. Lütfen herkese saygılarımı iletin, tükenmez kalemim bozuk olduğu için kurşun kalemle yazdığımdan hepinizden özür dilerim.

Sevgilerimle, Helen

Uşağımız Henry'den de aşağıdaki mektubu almıştık:

Sevgili Mr. ve Mrs. Chaplin,

Duygularımı bu kısıtlı İngilizcemle ifade edemeyeceğimden korktuğum için sizlere daha önce yazamadım. Birkaç hafta önce Limelight'*ı görme şansını elde ettim. Bu özel bir gösteriydi. Miss Runser beni çağırmıştı. Yaklaşık yirmi kişi kadardık. Mr. ve Mrs. Sydney Chaplin, Miss Runser ve Rolly'nin dışında kimseyi tanımıyordum. Kenardaki bir sandalyeye ilişerek düşüncelerimle başbaşa kaldım. Film bir harikaydı. Belki de salonda en fazla gülen bendim ama aynı zamanda en çok ağlayan da yine bendim. Hayatımda gördüğüm en güzel filmdi. Film, Los Angeles'de henüz gösteril-*

medi. Ama radyoda Limelight'*ın müziği sürekli olarak çalıyor. Harika bir müzik. Müziği dinlediğimde inanın tüylerim ürperiyor. Ne var ki, müziğin bestecisi Mr. Chaplin'den söz edilmiyor nedense. Çocukların İsviçre'yi beğendiklerine sevindim. Elbette yetişkinlerin yabancı bir ülkeye uyum sağlamaları çocuklara oranla daha uzun sürüyor. İsviçre'nin dünyadaki en iyi ülkelerden biri olduğunu söylemeliyim. Dünyadaki en iyi okullar oradadır. 1191 yılından beri de dünyanın en eski cumhuriyetine sahiptir. Onların 1 Ağustosu bizim burada kutladığımız 4 Temmuz bayramıyla eşdeğerdedir. Bağımsızlık Günü. Bunu bayram olarak kutlamamakla birlikte havai fişekler atarlar. 1918 yılında Güney Amerika'ya gitmek üzere İsviçre'den ayrılmıştım. O günden beri de iki kez ülkemi ziyaret ettim. İki dönem de İsviçre ordusunda hizmet verdim. İsviçre'nin doğusundaki St. Gallen kentinde dünyaya geldim. Küçük kardeşlerimden biri Berne'de, diğeri ise St Gallen'de yaşamaktadır hâlâ.*

Size en iyi dileklerimle,

Saygılar, Henry.

Kaliforniya'da yanımda çalışanlara uzun bir süre maaşlarını yolladım ama artık İsviçre'ye yerleştiğim için bunu sürdüremeyecektim. Hepsinin ikramiyelerini hesapladım ve onlara toplam seksenbin dolarlık bir ikramiye verdim. Edna Purviance aldığı ikramiyenin yanı sıra ölünceye dek benim maaş bordromda yer aldı.

Monsieur Verdoux'da rol alacak kişilerin listesini yaparken Edna'nın en önemli rollerden biri olan Madame Grosnay'ı oynamasını çok düşünmüştüm. Haftalık çekini postayla aldığından stüdyoya hiç uğramıyordu. Onu yaklaşık yirmi yıldan beri görmüyordum. Daha sonraları, stüdyodan bir telefon geldiğinde heyecanlanmaktan çok şoke olduğunu anlatmıştı bana.

Edna stüdyoya geldiğinde kameraman Rolly soyunma odama geldi. O da Edna'yı yirmi yıldan beri görmemişti. "Geldi," demişti bana. "Tabii her zamanki gibi değil ama yine de çok hoş." Onun çimenlerin üstünde, soyunma odasının hemen dışında beni beklediğini söylemişti.

Duygusal bir karşılaşma istemediğimden onu sanki en son bir hafta önce görmüşcesine sıradan bir şekilde yanına yaklaştım. "Vay, vay, vay! Demek seni sonunda buraya getirtebildik," dedim neşeyle.

Güneş ışığı altında gülümserken dudaklarının titrediğini farkettim. Onu neden stüdyoya çağırdığımı açıkladıktan sonra coşkuyla film hakkında bazı bilgiler verdim. "Çok hoş," dedi. Edna her zaman coşkulu biriydi.

Kendi rolünü okudu, hiç de fena değildi; ama yanında kaldığım süre boyunca kendimi sıkıntı veren bir nostaljiye kaptırmıştım. Edna bana ilk başarılarımı hatırlatıyordu... o günlerde her şey gelecekteydi.

Edna rolüne dört elle sarıldı ama iyi değildi, bu rolde Avrupa'lı bir şıklık gerekiyordu ve bu onda yoktu. Üç dört gün birlikte çalıştıktan sonra onun bu rol için uygun olmadığını kabul etmek zorunda kalmıştım. Edna'nın ise düşkırıklığına uğramak bir yana çok rahatlamış gibi bir hali vardı. İsviçre'ye işten ayrılma tazminatıyla ilgili yazdığı mektubunu alıncaya dek onu ne görmüş ne de ondan bir haber almıştım.

Sevgili Charlie,

Bunca yıllık dostluğun ve bana yaptıkların için sana bu teşekkür mektubunu yolluyorum. Gençliğimizde hayatın bu denli inişli çıkışlı olduğu hiç aklımıza gelmezdi. Senin kendi payına düşenlere nasıl göğüs gerdiğini çok iyi biliyorum. Mutluluk kadehinin anlayışlı bir eş ve çocuklarla dolu olduğunu tahmin ediyorum...

(Burada hastalığından ve doktorlarla hastabakıcıların masraflarının ne denli büyük olduğundan söz etmişti ama mektubunu her zamanki gibi bir fıkrayla bitirmeyi de ihmal etmemişti.)

Sana yeni duyduğum bir fıkrayı anlatmak istiyorum. Adamın biri bir uzay aracına biner ve ne kadar çok yükseğe çıkabileceğini merak eder. Sürekli olarak yerçekimini kontrol etmektedir. Ve saymaya başlar 25.000 - 30.000 - 100.000 - 500.000... Buraya kadar çıktığında "Aman Tanrım!" der kendi kendine ve derin sessizliğin içinden yumuşak bir ses karşılık verir: "Efendim?"

Lütfen, lütfen Charlie, bana yaz. Ve lütfen geri gel, sen buraya aitsin.

Senin en büyük hayranın ve en iyi dostun,

Sevgilerle, Edna.

O yıllar boyunca Edna'ya hiç mektup yazmamıştım. Her zaman onunla stüdyo aracılığıyla bağlantı kurardım. Son mektubunu da aynen aşağıya alıyorum.

13 Kasım 1956

Sevgili Charlie,

Sana bir kez daha tüm kalbimle teşekkür etmek istiyorum. Şu anda hastanedeyim ve enseme ışın tedavisi uygulanıyor. Bundan daha korkunç bir şey olamaz! Ama bu durumda uygulanacak en iyi tedavi yöntemi buymuş. Bu haftanın sonunda eve çıkabileceğimi umuyorum, ondan sonra da tedavi için ara sıra hastaneye geleceğim (ne kadar güzel, değil mi). İç uzuvlarımda herhangi bir sorun çıkmadığına doğrusu çok seviniyorum Bu da bana Yedinci Caddeyle Broadway'in köşesinde durup elindeki kağıtları yırttıktan sonra havaya fırlatan adamı hatırlattı. Polis yanına yaklaşarak neden böyle yaptığını sorar. Adam şöyle der: "Filleri uzak tutmaya çalışıyorum." Polis, "Ama burada hiç fil yok ki," der. Adam karşılık verir: "İşe yarıyor, değil mi?" Ben de günlerimi işte böyle aptalca şeylere gülerek geçiriyorum, lütfen kusuruma bakma.

Senin ve ailenin iyi olduğunuzu umar ve her şeyin yolunda gitmesini dilerim.

Her zaman sevgiyle , Edna.

Bu mektuptan kısa bir süre sonra onun ölüm haberini aldım. Dünya gençleşiyor. Ve gençler dünyayı ele geçiriyor. Biraz daha uzun yaşayan bizler ise kendi yolumuzda ilerlerken onlardan biraz daha kopuyoruz.

Benim Odysseia'm burada bitiyor. Zamanın ve koşulların benden yana tavır aldıklarının bilincindeyim. Dünya beni şımarttı, sevdi ve nefret etti. Evet, dünya bana tüm iyiliklerini, çok az da kötülüklerini sundu. Başıma gelen kötü olaylar ne olursa olsun, talihin ve talihsizliğin gökyüzünde serserice dolaşan bulutlar gibi insanı gelişigüzel zamanlarda yakaladığına inanıyorum. Bunu bildiğim için kötü olaylar karşısında hiçbir zaman çok fazla dehşete kapılmıyor, iyi olaylar karşısında da hafif bir şaşkınlık duyuyorum. Hayatla ilgili hiçbir felsefem yok... destansı da olsa, aptalca da olsa

hepimiz hayatla mücadele etmek zorundayız. Tutarsızlıklar karşısında tereddüt eder, kararsız kalırım; bazen küçük şeyler için canımı sıkar, felaketleri de kayıtsızlıkla karşılarım.

Bununla birlikte yaşamım bugün eskisine oranla çok daha heyecan verici bir düzeyde. Sağlığım yerinde, hâlâ bir şeyler yaratabiliyorum, filmler yapmak için tasarılarım var, belki artık ben oynamam ama senaryoyu yazıp filmi yönetebilirim. Çocuklarımın bazılarının sinemaya olan yatkınlığını görmemem olası değil. Hâlâ çok hırslı biriyim ve asla emekli olmayı düşünemiyorum. Tamamlamak istediğim bir iki senaryonun yanı sıra bir opera ve bir tiyatro oyunu yazmayı tasarlıyorum. Yani, ömrüm yeterse, yapmak istediğim daha birçok şey var.

Schopenhaer, mutluluğun olumsuz bir şey olduğunu söylemişti ama buna katılmıyorum. Son yirmi yıldan beri mutluluğun ne olduğunu biliyorum artık. Harika bir kadınla evlenme şansına sahip oldum. Keşke bu konuda daha fazla yazabilseydim ama kusursuz sevgiyi anlatmak mümkün olmadığı için bunu ne yazık ki gerçekleştiremiyorum. Oona'yla birlikte yaşamak onun kişiliğindeki güzelliklerin ve derinliğin sürekli keşfi benim için. Vevey'in dar kaldırımlarında önümde yürürken bile onun o dimdik, ince bedenine ve siyah saçlarına baktığımda ona yeniden aşık olduğumu duyumsarım, boğazıma bir yumru tıkanır.

Böylesi bir mutlulukla ara sıra balkonda oturup güneşin batışını izler, uzaktaki gölün etrafındaki geniş çimlere bakar ve hiçbir şey düşünmeden bu görkemli manzaranın verdiği huzurun keyfini çıkarırım.

Charles Chaplin'in Filmleri

Keystone Filmcilik

1914

Making a Living (1 makara)
Kid Auto Races at Venice (yarım makara)
Mabel's Strange Predicament (1 makara)
Between Showers (1 makara)
A Film Johnnie (1 makara)
Tango Tangles (1 makara)
His Favourite Pastime (1 makara)
Cruel, Cruel Love (1 makara)
The Star Boarder (1 makara)
Mabel at the Wheel (2 makara)
Twenty Minutes of Love (1 makara)
Caught in a Cabaret (2 makara)
Caught in the Rain (1 makara)
A Busy Day (yarım makara)
The Fatal Mallet (1 makara)
Her Friend the Bandit (1 makara)
The Knockout (2 makara)
Mabel's Busy Day (1 makara)
Mabel's Married Life (1 makara)
Laughing Gas (1 makara)
The Property Man (2 makara)
The Face on the Bar-room Floor (1 makara)
The Masquerader (1 makara)
His New Profession (1 makara)
The Rounders (1 makara)
The New Janitor (1 makara)
Those Love Pangs (1 makara)
Dough and Dynamite (2 makara)
Gentelmen of Nerve (1 makara)

His Musical Career (1 makara)
His Trysting Place (2 makara)
Tillie's Punctured Romance (6 makara)
Getting Acquainted (1 makara)
His Prehistoric Past (2 makara)

Essanay Filmcilik

1915

His New Job (2 makara)
A Night Out (2 makara)
The Champion (2 makara)
In the Park (1 makara)
The Jitney Elopement (2 makara)
The Tramp (2 makara) – *Şarlo Serseri*
By the Sea (1 makara)
Work (2 makara)
A Woman (2 makara)
The Bank (2 makara)
Shanghaied (2 makara)
A Night in the Show (2 makara)

1916

Carmen (4 makara)
Police (2 makara)

1918

Triple Trouble (2 makara)

Mutual Filmcilik

1916

The Floorwalker (2 makara)
The Fireman (2 makara)
The Vagabond (2 makara)
One a.m. (2 makara)

The Count (2 makara)
The Pawnshop (2 makara) – *Şarlo Tefeti*
Behind the Screen (2 makara)
The Rink (2 makara)

1917

Easy Street (2 makara) – *Şarlo Polis*
The Cure (2 makara)
The Immigrant (2 makara) – *Şarlo Göçmen*
The Adventurer (2 makara) – *Şarlo Firari*

First National Filmcilik

1918

A Dog's Life (3 makara)
The Bond (yarım makara)
Shoulder Arms (3 makara) – *Şarlo Asker*

1919

Sunnyside (3 makara) – *Kırda Bir Aşk*
A Day's Pleasure (2 makara) – *Bir Eğlence Günü*

1920

The Kid (6 makara) – *Yumurcak*
The Idle Class (2 makara)

1922

Pay Day (2 makara) – *Maaş Günü*

1923

The Pilgrim (4 makara) – *Şarlo Hacı*

United Artists Filmcilik (Tümü de uzun metrajlı)

1923

A Woman of Paris–*Parisli Kadın*

1925

The Gold Rush –*Altına Hücum*

1928

The Circus–*Şarlo Sirkte*

1931

City Lights–*Şehir Işıkları*

1936

Modern Times–*Asri Zamanlar*

1940

The Great Dictator–*Şarlo Diktatör*

1947

Monsieur Verdoux–*Mösyö Verdoux*

1953

Limelight –*Sahne Işıkları*

1957

The King in New York–*New York'ta Bir Kral*

1967

A Countess from Hong Kong–*Hong Kong'lu Kontes*

Kennigton'da okulda (yedi yaşındayım)

Annem

Babam

Ağabeyim (on yedi yaşında)

(*solda*) 3 Pownall Terrace, Kennington Road

(*altta*) Annem akıl hastanesinden çıktıktan sonra yaşadığımız, mezbaha ve turşucu yanındaki ev.

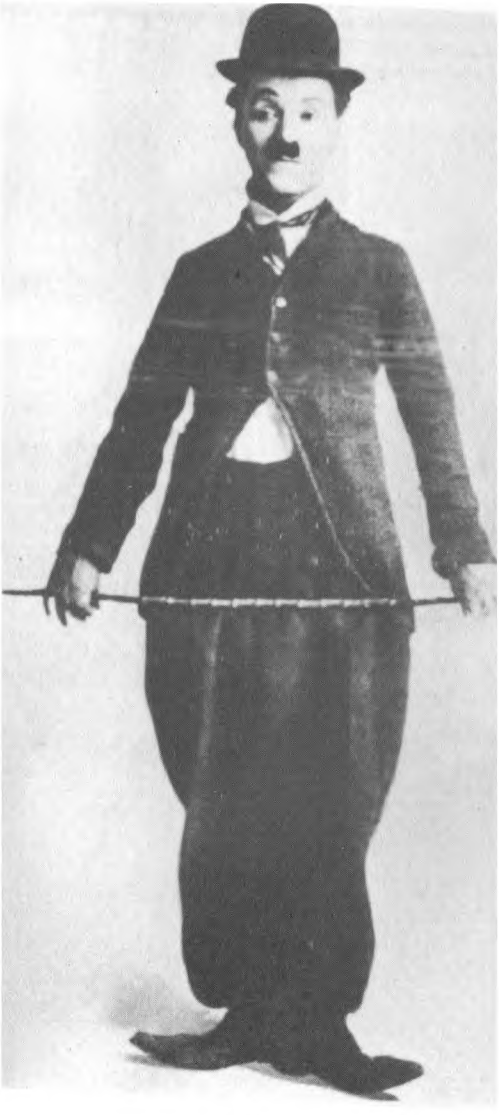

(*sağda*) Sydney'le benim babamız ve Louise ile birlikte oturduğumuz 287 Kennington Road'daki evin birinci katı.

(*altta*) Lambeth Yoksullar Evi

Şarlo

Mutual Şirketi başkanı Freuler bana 150.000 dolarlık bir çek uzatırken

Douglas Fairbanks – ile karşılaşmamızda

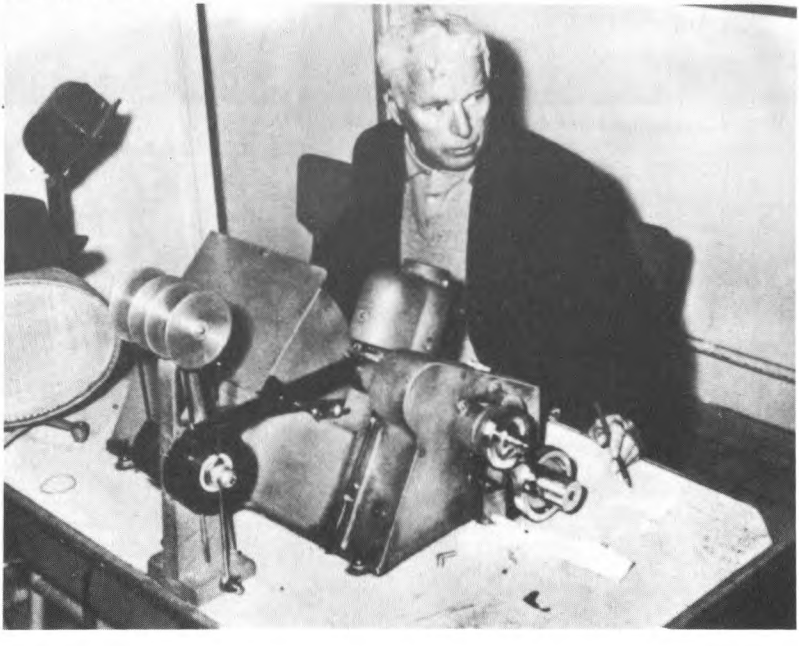

Mary ve Douglas ile birlikte Washington'a hareket etmeden önce

Hocalarım Upton Sinclair (*solda*) ve Rob Wagner

Kurgu çalışmasında

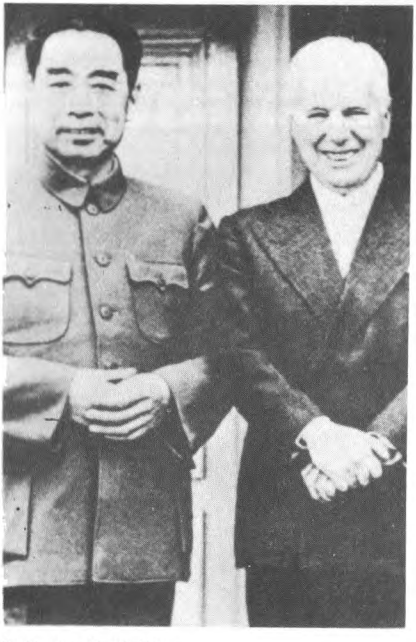
Londra'da

Gandhi'yle Londra'daki karşılaşmamızda

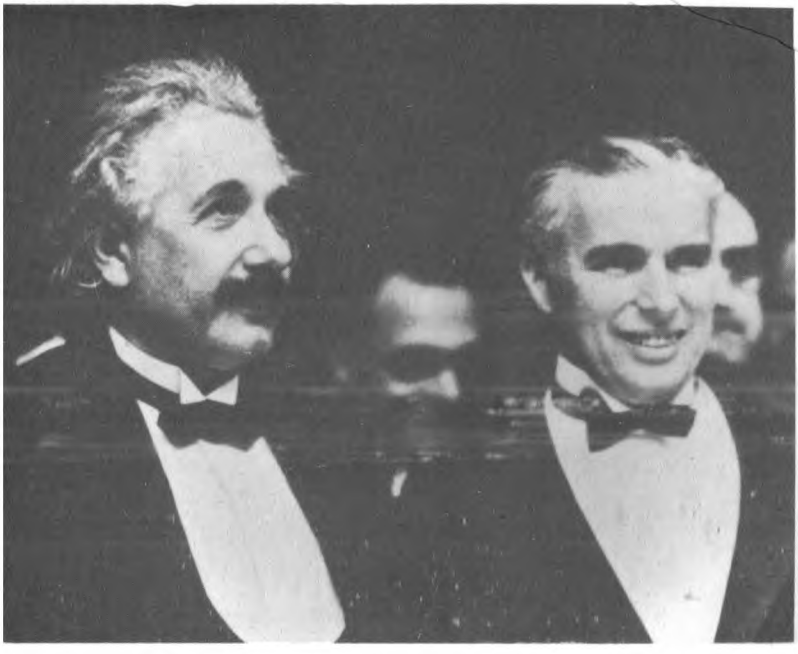

İspanya Kraliçesiyle

Çu En Lay'la birlikte

City Light'ın galasında Albert Einstein'la

Randolph Hearst ve Marion Davies ile birlikte

Noel için Manoir de Ban'da aile toplantısı. Soldan sağa: Annette, Jane, Eugene, Victoria, Josephine ve Christopher. Geraldine ve Michael o günlerde Londra'daydı.

Oona (1942)

Oona'nın çektiği bir resim

Hayatın bize çizdiği yol özgürlük ve güzelliklerle dolu olabilir, ama biz bu yolu yitirdik. Hırs insanların ruhunu zehirledi, dünyayı bir nefret çemberine aldı, hepimizi kaz adımlarıyla sefaletin ve kanın içine sürükledi. Hızımızı arttırdık ama bunun tutsağı olduk. Bolluk getiren makineleşme bizi yoksul kıldı. Edindiğimiz bilgiler bizi alaycı yaptı; zekamızı ise katı ve acımasız. Çok düşünüyoruz ama az hissediyoruz. Makineleşmeden çok insanlığa gereksinimimiz var. Zekadan çok iyilik ve anlayışa gereksinimimiz var. Bu değerler olmasa hayat korkunç olur, her şeyimizi yitiririz.

Uçaklar ve radyo bizleri birbirimize yaklaştırdı. Bunlar, doğaları gereği, insanın içindeki iyiliği ortaya çıkarmaya, evrensel kardeşliği oluşturmaya ve hepimizin birleşmesini sağlamaya çalışmaktadır. Şu anda bile sesim dünyadaki milyonlarca insana, milyonlarca acı çeken kadın, erkek ve çocuğa, suçsuz insanları hapse atan, işkence eden bir sistemin kurbanlarına ulaşıyor. Beni işitenlere şunu söylemek istiyorum: "Kendinizi ümitsizliğe kaptırmayın." Üstümüze çöken bela, vahşi bir hırsın, insanlığın gelişmesinden korkanların duyduğu acının bir sonucudur. İnsanlardaki bu nefret duygusu geçecektir, diktatörler ölecek ve halktan zorla aldıkları iktidar yine halkın eline geçecektir. İnsanlar ölmeyi bildikleri sürece özgürlük asla yokolmayacaktır.

Askerler! Sizleri aldatan, sizleri köle gibi kullanan, ne yapmanız gerektiğini, nasıl düşünmeniz gerektiğini ve nasıl ölmeniz gerektiğini söyleyen bu zalimlere asla boyun eğmeyin. Sizleri bir hayvan terbiye eder gibi şartlandırıp topun ağzına sürenlere boyun eğmeyin. Kafaları ve kalpleri bir makine gibi olan bu adamlara boyun eğmeyin. Sizler birer makine değilsiniz. Sizler insansınız! Kalbiniz insanlık sevgisiyle dolup taşmaktadır! Nefret etmeyin! Yalnızca sevilmeyenler nefret eder... sevilmeyenler ve anormal olanlar!

Siz insanlar güçlüsünüz. Makineleri yapacak güce sahipsiniz. Mutluluğu yaratacak güç sizdedir! Bu hayatı özgür ve güzel kılacak güce sizler sahipsiniz. Bu hayatı olağanüstü bir maceraya çevirecek olan yine sizlersiniz. Öyleyse, demokrasi adına bu gücü kullanalım ve birleşelim. Yeni bir dünya için savaşalım. Herkese çalışma şansı verecek, gençlere gelecek, yaşlılara güvenlik sağlayacak bir dünya için savaşalım.

Zalimler de böyle sözler vererek iktidara geldiler. Ama yalan söylediler! Sözlerini tutmuyorlar. Hiçbir zaman da tutmayacaklar! Diktatörler kendilerini kurtarır ama halkı köle gibi kullanır. Artık dünyanın özgürlüğü için savaşalım, hırstan, nefretten ve hoşgörüsüzlükten kendimizi arındıralım. Sağduyulu bir dünya için savaşalım, bilimin ve gelişmenin bizleri mutluluğa götüreceği bir dünya için savaşalım. Askerler, demokrasi adına birleşelim!

Charlie Chaplin
(*Diktatör* filmindeki konuşma)

ISBN 975-414-121-5